|| ಶ್ರೀಃ ||

ಶ್ರೀ ಆನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತ

ಶ್ರೀ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳು

(ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ವಿವರಣೆ ಸಹಿತ)

ಸಂಪುಟ -15

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯ

(ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧ)

ಭಾಗ - 3

ಅನುವಾದಕರು

ವಿದ್ವಾನ್ ಕೆ.ಹಯವದನ ಪುರಾಣಿಕ ಎಮ್.ಎ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ಮಹಾ ಮಂಡಲ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ

ಬೆಂಗಳೂರು - 560 028

Kannada Sarvamoola Vol 14
SRI MADBHAGAVATHA TATPARYA NIRNAYA (Part III) of Sri Anandatirtha with kannada traslation and notes (for 4th skanda). Published by Akhila Bharata Madhwa Maha Mandala, Bangalore-560028.

ಪುಟಗಳು : 554
ಮೊದಲನೆ ಮುದ್ರಣ 2007
ಪ್ರತಿಗಳು : 2000

ಪ್ರತಿ ಬೆಲೆ : **ರೂ. 160.00**
ಹಕ್ಕುಗಳು ಕಾದಿರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ

ಗ್ರಂಥಗಳು ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ

ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ಮಹಾ ಮಂಡಲದ ಕಾರ್ಯಾಲಯ
ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ವಿದ್ಯಾಪೀಠ , ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞ ನಗರ , ಬೆಂಗಳೂರು -28

ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆ : ಕೆ.ಎಸ್.ಬದರೀನಾರಾಯಣಾಚಾರ್

ಮುದ್ರಣ : ರಾಷ್ಟ್ರೋತ್ಥಾನ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಪ್ರಕಾಶಕರ ನುಡಿ

ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ಮಹಾ ಮಂಡಲವು ಕ್ರಿ.ಶ. 1986 ನೇ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಮೂಲದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದದ ಆವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊರತರುವ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿತು. ಸುಮಾರು 21 ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸಂಪುಟಗಳನ್ನು ತರಲಾಗಿದೆ. ಗೀತಾಪ್ರಸ್ಥಾನ (ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ), ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಹತ್ತು ಉಪನಿಷತ್ (3 ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ), ಸಂಕೀರ್ಣ ಗ್ರಂಥ ತಂತ್ರಸಾರ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು (ಒಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ), ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ 32 ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಶ್ರೀಮನ್ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ (4 ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ) ಹಾಗೂ ಸೂತ್ರ ಪ್ರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ 1ನೇ ಅಧ್ಯಾಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮದುನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ 1.(ಮೊದಲಿನ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳು) ಈ ಎರಡು (ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ) ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳ ಕೈ ಸೇರಿತು. ಇದಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡಿದ್ದ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಗೀತಾಪ್ರಸ್ಥಾನ (3ನೇ ಆವೃತ್ತಿ), ಉಪನಿಷತ್ ಪ್ರಸ್ಥಾನ 8 ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ (3ನೇ ಆವೃತ್ತಿ), ಛಾಂದೋಗ್ಯ (ಎರಡನೇ ಆವೃತ್ತಿ), ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ (ಎರಡನೇ ಆವೃತ್ತಿ), ದಶಪ್ರಕರಣ (3 ನೇ ಆವೃತ್ತಿ), ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಪ್ರಥಮ, ದ್ವಿತಿಯ ಹಾಗೂ ತೃತಿಯ ಸ್ಕಂಧ (ಸರ್ವಮೂಲ ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ 13 ಮತ್ತು 14) ರ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ನಾಡಿನ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಹಯವದನ ಪುರಾಣಿಕರು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧದ (ಸರ್ವಮೂಲ ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ 15) ತಮ್ಮ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವಾದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು, ಸದ್ಯದಲ್ಲೇ ಪರಮಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರ ಅಮೃತ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲಿದೆ. ಶ್ರೀ ಪುರಾಣಿಕರಿಗೆ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ಮಹಾ ಮಂಡಲದಅನಂತ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಈ ಸಂಪುಟದ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿದ್ವಾನ್ ಕಡ್ಡಿ ಬದರಿನಾರಾಯಣಾಚಾರ್ಯರು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂದವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಸಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ರಾಷ್ಟ್ರೋತ್ಥಾನ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೂ ವಂದನೆಗಳು. ಮುಖಪುಟ ವಿನ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಈ ಸಂಪುಟ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ವಿವಿಧ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಮಂಡಲದ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಹೆಚ್.ಎನ್. ನಾರಾಯಣ ರಾವ್ ಹಾಗೂ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿ ಶ್ರೀ ಎ.ಆರ್. ತಂತ್ರಿ ಯವರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಇನ್ನು ಉಳಿದ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ, ನ್ಯಾಯ ವಿವರಣ, ಅಣುಭಾಷ್ಯ ಹಾಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯಗಳ ಉಳಿದ ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಂಪುಟಗಳ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಒಂದು ನೀಲಿ ನಕ್ಷೆ ತಯಾರಿಸಿ ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ ಸರ್ವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ.

ಸಹೃದಯ ವಾಚಕರು ವಿಳಂಬಕ್ಕೆ ಬೇಸರಿಸಿದೆ ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಈ ಸಂಪುಟವನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವರೆಂದು ನಂಬಿದ್ದೇವೆ.

ಕೆ.ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ಎರ್ಕಾಡಿತ್ತಾಯ
ಅಧ್ಯಕ್ಷರು
ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ಮಹಾ ಮಂಡಲ,
ಬೆಂಗಳೂರು.

ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿಯ ನಿವೇದನೆ

ಕ್ರಿ.ಶ. 1986ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ 750ನೇ ಜಯಂತಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳ ಭಾಷಾಂತರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥರು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದು ಅಂದಿನಿಂದ ಇದುವರೆಗೆ 14 ಸಂಪುಟಗಳು ಹೊರ ಬಂದಿದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. 1987ರಲ್ಲಿ ಗೀತಾ ಪ್ರಸ್ಥಾನ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಆಮೇಲಿನ ಎರಡು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಉಪನಿಷತ್ ಉಳ್ಳ ಒಂದು ಸಂಪುಟ ಹಾಗೂ ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಮತ್ತು ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರ ಬಂದವು. 1993 ರಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳು ಅಡಕವಾಗಿ ಮೊದಲ ಒಂಬತ್ತು ಅಧ್ಯಾಯದವರಗಿನ ಕಥಾ ಭಾಗವು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಿ ಒಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನೆ ಗೊಂಡಿತು. 1999ರ ನಂತರ ಹತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಮಹಾಭಾರತ ಕಥೆಯು ಆರಂಭವಾಗಿ, 18 ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ವರೆಗೆನ ಕಥಾಭಾಗವು ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡಿತು. ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಗಳವರೆಗಿನ ಭಾಗವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಪುಟ ಹಾಗೂ ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣ ಗ್ರಂಥ (ಹತ್ತು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಗ್ರಂಥ - ಇದರಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರ ಸ್ಮೃತಿ, ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ , ಯಮಕ ಭಾರತ ಹತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳ ದ್ವಾದಶ ಸ್ತೋತ್ರ , ನರಸಿಂಹ ಸ್ತುತಿ, ಜಯಂತಿ ನಿರ್ಣಯ, ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪ, ಕಂದುಕ ಸ್ತುತಿ, ಬಿಲ್ವಮಂಗಲಃ ಸಾಧುಃ 10 ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸೇರಿದ್ದು).1999 ರಲ್ಲಿ ಪರಮ ಪೂಜ್ಯ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥರ 60 ನೇ ವರ್ಷ ಪೀಠಾರೋಹಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯ ಯಂತ್ರೋದ್ಧಾರಕ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣದೇವರ ಸನ್ನಿಧಿಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಯ್ತು. ಇದೇ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮಹಾ ಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ 19 ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ 22ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಒಳಗೊಂಡ ಸಂಪುಟ ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡಿತು. ಈ ಗ್ರಂಥದ 4ನೇಭಾಗ ಅಂದರೆ ಅಧ್ಯಾಯ 23 ರಿಂದ 32ರ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಹಾಗೂಸೂತ್ರ ಪ್ರಸ್ಥಾನದ ಮೊದಲ ಗ್ರಂಥವವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ 2001 ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥ ಚತುರ್ಥ ಪರ್ಯಾಯದ ಶ್ರೀ ಮಾಧ್ವನವಮಿಯ ಸಮಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡಿತು. ನಂತರ 2003ರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮದನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಭಾಗ 1,

ಮೊದಲಿನ ಐದು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸರ್ವಮೂಲ ಸಂಪುಟ ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ 12) ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಮ್ಮೇಳನ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರು ತಮ್ಮ 25ನೇ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನ್ಯಾಯ ಸುಧಾ ಮಂಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಗೊಂಡಿತು.

ಪ್ರಕೃತ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಶ್ರೀ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದ ಮೊದಲನೇ ಭಾಗ (ಸರ್ವಮೂಲ ಕ್ರವಸಂಖ್ಯೆ 13 ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತಿಯ ಸ್ಕಂಧ)ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ, ನಾಡಿನ ಹಿರಿಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಹಯವದನ ಪುರಾಣಿಕರು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥವು ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಮ್ಮೇಳನ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದರು ನಡಿಸಿದ ತಮ್ಮ 25ನೇ ಶ್ರೀ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನ್ಯಾಯ ಸುಧಾ ಮಂಗಳ ಮಹೋತ್ಸವದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ದಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟನೆಗೊಂಡಿತು. ನಂತರ ಇವರಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ 3ನೇ ಸ್ಕಂಧದ ಅನುವಾದ (ಸರ್ವಮೂಲ ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆ 14) 2006 ನೇ ಚನ್ನೈ ನಗರದ ಅಖಿಲ ಭಾರತ ಮಾಧ್ವ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಂಡಿತು.

ಈವಾಗ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧದ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು (ಸರ್ವಮೂಲ ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ 15) ಶ್ರೀ ಪುರಾಣಿಕರು ತಮ್ಮ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿದ್ದು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶತೀರ್ಥರ ಅಮೃತ ಹಸ್ತದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಾಗೂ ಕರಡುಪ್ರತಿಯನ್ನು ತಾವೇ ಸ್ವತಃ ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀ ಕೆ. ಹಯವದನ ಪುರಾಣಿಕರಿಗೆ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಈ ಸಂಪುಟದ ಅಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀ ಕಟ್ಟಿ ಬದರಿನಾರಾಯಣಚಾರ್ಯರು ವಹಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂದವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖಪುಟವಿನ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ ಈ ಸಂಪುಟದ ಪ್ರಕಟನೆಗೆ - ಎಲ್ಲಾ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಮಂಡಲದ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಎನ್. ನಾರಾಯಣ ರಾವ್ ಇವರಿಗೂ ಹಾಗೂ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಎ.ಆರ್. ತಂತ್ರಿಯವರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು. ಈ ಸಂಪುಟದ ಮುದ್ರಣದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ರಾಷ್ಟ್ರೋತ್ಥಾನನ ಮುದ್ರಣದವರಿಗೂ ಅಭಿನಂದನೆಗಳು.

ಬೆಂಗಳೂರು
14.4.2007

ಮಹಾ ಮಹೋಪಾಧ್ಯಾಯ,
ಪ್ರೊ॥ ಕೆ.ಟಿ. ಪಾಂಡುರಂಗಿ,
ಕಾರ್ಯಾಧ್ಯಕ್ಷರು.
ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿ.

ಅನುಗ್ರಹ ಸಂದೇಶ

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತವು ಯದ್ ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಧನಮ್ - ವೈಷ್ಣವರ ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿ. ಮಹಾಭಾರತ ಹಾಗೂ ಇತರ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ ವೇದ ವ್ಯಾಸರು ಅತೃಪ್ತರಂತೆ ನಟಿಸಿ ಈ ಪುರಾಣವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಇತರ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ರೋಮಹರ್ಷಣ ಸೂತರಿಗೆ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದರೆ, ಭಾಗವತವನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಗನಾದ ಶುಕಾ ಚಾರ್ಯರಿಗೇ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ಕಲಿಕಾಲದ ಸಜ್ಜನರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿಯೇ ರಚಿಸಿರುವ ಪುರಾಣ ಭಾಗವತ.

ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಗವತಪುರಾಣದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಭಾಗವತ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮುಖೋದ್ಗತವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಚ್ಚರಿಪಡಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಹೃಷೀಕೇಶತೀರ್ಥರಿಂದ ರಾಗಬದ್ಧವಾಗಿ ಭಾಗವತದ ಶ್ಲೋಕ ಗಳನ್ನು ಹಾಡಿಸಿ ತಾವು ಅದರ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಪುರಾಣಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಾಗವತದ ಅರ್ಥನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥ ಭಾಗವತದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಒಂದು ಕೈಪಿಡಿ. ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಭಾಗವತಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ಬಂದಾಗ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೇ ರಚಿಸಿದ ಇತರ ಪುರಾಣಗಳ ಆಧಾರ ಕೊಟ್ಟು ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿರುವುದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಪುರಾಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಶೋಧಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನೇಕ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಅಪಾರ್ಥವಾಗುವ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಬದ್ಧವಾದ ವಿವರಣೆಯೂ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಇತರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹಿಡಿದಿರುವ ಪಾಠಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ, ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸಮ್ಮತವಾದ ಅಪೂರ್ವ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಭಾಗವತದ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಗ್ರಂಥ ಇದು.

ನಮ್ಮ ಪ್ರಿಯಶಿಷ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ಹಯವದನ ಪುರಾಣಿಕರು ಭಾಗವತದ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಪ್ರಥಮ ಹಾಗೂ ದ್ವಿತೀಯ ಹಾಗೂ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂಧದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು (ಎರಡು ಸಂಪುಟಗಳಲ್ಲಿ) ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯದ ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಪುರಾಣಿಕರು ಈಗಾಗಲೇ ಜನರ ಅಭಿಮಾನಗಳಿಸಿ ರುತ್ತಾರೆ. ನ್ಯಾಯ, ವೇದಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದ ಸರಿಯಾದ ಅನುವಾದ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅಂತಹ ಅರ್ಹತೆ ಹಯವದನ ಪುರಾಣಿಕರಿಗೆ ಇದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಶ್ರೀಯುತರು ಇದರ ಚತುರ್ಥ ಸ್ಕಂಧದ ಕನ್ನಡಾನುವಾದವನ್ನು (ಸರ್ವ ಮೂಲ 15ನೇ ಸಂಪುಟ) ಮಾಡಿದ್ದು ಬಿಡುಗಡೆಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಈ ಅನುವಾದದ ಉಪಯೋಗ ವನ್ನು ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಪಡೆದುಶ್ರೀಹರಿಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗ ಬೇಕೆಂದು ನಾವು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ.

14.4.2007

ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೇಶ ತೀರ್ಥಶ್ರೀಪಾದರು
ಶ್ರೀ ಪೇಜಾವರ ಅಧೋಕ್ಷಜ ಮಠ
ಉಡುಪಿ

भागवततात्पर्यनिर्णयः

Introduction

In the course of the introduction to the first volume of Bhāgavata Tātparya Nirṇaya, it is already stated that this work of Śrī Ānanda tīrtha (Śrī Madhvāchārya) is a critical exposition of Śrīmad Bhāgavata. It is also stated that Bhāgavata is quite distinct from Mahābhārata, Rāmāyaṇa and Purāṇas in respect of its style, subject matter and the purpose. Its theme is to describe the different incarnations of the Supreme God Nārāyaṇa, particularly, the incarnation of Śrī Krishna.

In the course of this description discourses on philosophy, theology and ethics are introduced. Inculcation of devotion to the Supreme God and detachment from worldly things are stressed. A noble conduct designated as Bhāgavata Dharma is advocated all along. In the course of the narration of the main theme the episodoes of the Sages, Kings and distinguished devotees are introduced.

The style of Bhāgavata is not simple like that of Mahābhārata and Purāṇas. It is scholastic style like later Mahākāvyas. The Bhāgavata tradition is a continuation of Pancharātra tradition. Hence, a number of terms of pancharātra theology are introduced in Bhāgavata. It is difficult for an average reader to comprehend the deeper philosophical and theological implication of these terms

and the discourses on philosophy and theology. Bhāgavata tātparya nirṇaya explains these quoting appropriate authorities of Pancharātra tradition.

The philosophy presented in Upaniṣads and Brahmasūtra is also incorporated in the course of developing its theme of the concept of Supreme God designated as Bhagavan. While selecting the episodes to demonstrate bhakti and vairāgya information from other purāṇas particularly from Harivamśa and Viṣṇupurāṇa is drawn. The first two skandhas establish a link between Mahābhārata and Bhāgavata. In this way Bhāgavata is a composition of multi dimension in respect of its source, theme, thought and purpose.

This is effectively stated by Śrī Madhavāchārya in the following verse :

अर्थोऽयं ब्रह्मसूत्राणां भारतार्थविनिर्णयः ।
गायत्रीभाष्यरूपोऽसौ वेदार्थपरिबृंहितः ॥
पुराणानां साररूपः साक्षाद् भगवतोदितः ।
द्वादशस्कन्धसंयुक्तः शतविच्छेदसंयुतः ।
ग्रन्थोऽष्टादशसाहस्रः श्रीमद्भागवताभिधः ॥

The very invocatery verse "जन्माद्यस्य यत:' etc., is an exposition of the first four sūtras of Brahmasūtras directly and the entire brahmasūtras by appropriate explanation. The teachings of brahmasūtra, particularly of Sādhanādhyāya and Phalādhyāya are incorporated in Bhāgavata verses all along.

There are a few situations wherein Mahābhārata statements are not clear. There are differences in the narration of certain events. These are to be settled on the basis of the remarks in Bhāgavata. Thus Bhāgavata helps to clarify the statements in Mahābhārata, Śrī Madhvāchārya has written the digests of both these giving a critical exposition. The importance of the Gāyatri hymn is explained in the very first verse of Bhāgavāta. It is already stated above that many episodes of sages, kings, and incarnations of God described in other purāṇas are partially or fully incorporated in Bhāgavata and their philosophical, theological and moral implications are developed.

पुराणस्थानपान्थानामभाषात्रयवेदिनाम् ।
भवता सुसखा चक्रे श्रीभागवतनिर्णयः ॥

It is difficult for an average reader to grasp all these aspects by reading the text of Bhāgavata alone. Naturally very learned commentators have written commentaries on Bhāgavata to help such reader. There are two commentaries composed by Chitsuka and Puṇyāraṇya before Śrī Madhvāchārya. These interpreted Bhāgavata to develop Advaita Philosophy which is against the very spirit of Bhāgavata.

Out of eighteen thousand verses of Bhāgavata sixteen hundred verses only are selected for comments in this work. Such verses only that are significant from philosophical and theological point of view are selected for comment. These comments are of four types :

i) The special meaning of certain important words are given.

ii) The special point made by a word or phrase or the verse is explained.

iii) The theological and philosophical doctrines are explained.

iv) The expressions and phrases that are likely to be given advaita interpretation are examined and their correct import is explained.

In majority of cases all these points are supported quoting appropriate authorities. The remarks made are brief but the authorities quoted are long. Śrī Madhvāchārya quotes from three hundred and eight works, in his thirty seven works. Among these quotation from two hundred and twenty four works are given in Bhāgavata tātparya nirṇaya which has a rich reference to philosophical and theological doctrines.

The 4th skandha contains the episodes of the incarnation of Dattātreya, Daksha's sacrifice, Dhruva, king Vena and his mis rule, the episode of king Prithu, Prachetasa and Puranjana.

II

We will illustrate the special points made in Bhāgavata Tātparya Nirṇaya from the fourth Skandha.

1. The meaning of technical and rare words.

i) यज्ञः–इन्द्रः,

यज्ञो यज्ञ पतिस्त्विन्द्रो पुरुष्टुतः इत्यभिधानम् । (IV-7-7)

The word Yajña is interpreted as Indra here. In Ṛgveda also the word Yajña is used in the sense of Indra in a few places.

ii) अपृथग्दर्शनम् – यथार्थज्ञानम् —

मिथ्याज्ञानं पृथग्ज्ञानमिति वेदविदो विदुः ।
यथैवार्थस्तथा ज्ञानं सम्यग्दृष्टिरुदीर्यते ॥

विष्ण्वधीना जगत्सत्ता प्रतीतिश्चेष्टितं गतिः
इति यन्नियतं ज्ञानमपृथग्दर्शनं स्मृतम् इति गारुडे । (IV-7-46)

iii) मायया — विष्ण्वधीन बन्धकशक्त्या

विष्णुमाया हरेरिच्छा बन्धशक्तिश्च तद्वशा । (IV-7-49)

The word माया means the will of the God and also his power to bind.

iv) पदार्थभेदग्रहः – पदार्थ विशेषज्ञः

भेदोऽन्तरं विशेषश्च सूक्ष्मेक्षश्चाभिधीयते । इति तत्वनिर्णये । (IV-8-31)

The expression पदार्थभेदग्रह is used in the sense of a person who knows the distinct nature of the object concerned.

v) एकात्मा – हरिः

एकात्मा हरिरुद्दिष्टः प्रधानत्वात् समस्ततः । (IV-21-29)

The Supreme is called as एकात्मा in the sense that he is Supreme to all.

vi) चेतना – बहुस्मरणशक्तिः

बहुस्मरणशक्तिस्तु चेतनेत्युच्यते बुधैः । (IV-22-30)

The deep memory is called चेतना ।

vii) रात्रिः अज्ञानम्, दिवा – सम्यग्ज्ञानम्

रात्रि र्ज्ञानं समुद्दिष्टं सम्यग् ज्ञानं दिवा स्मृतम् इति शब्दनिर्णये । (IV-22-30)

The night is ignorance and the day is right knowledge.

viii) त्यक्तवैदिकः – वेदं विनापि अनुभवेन जानन्

केवलं वेदशब्देन जानन् वैदिक उच्यते ।
वेदं विनाप्यनुभवाज्जानन् त्यक्तवैदिकः ॥ इति षाड्गुण्ये । (IV-29-49)

Those who acquire knowledge through the veda only are called Vaidikas but those who acquire the same by direct experience are called tyakta vaidikas.

ix) पुरञ्जनः – जीवः

पुरेष्वञ्जनाज्जीवः पुरञ्जन इतीरितः । (IV-30-3)

x) यज्ञो ब्रह्म – विष्ण्वाख्यं ब्रह्म । (IV-30-20)

xi) निर्वाणसुखम् – अशरीरसुखम् ।

2. Explanation of the special point made by a word, phrase and verse.

i) गिरिः प्राणः समुद्दिष्टः तत् सुता वेदवाक्स्मृता ।
पुष्पं स्वर्गादयः प्रोक्ताः फलं मोक्ष उदाहृतम् ।। इति वामने । (IV-2-26)

This is a special explanation of the Bhāgavata verse "गिरेः सुतायाः पुष्पिण्याः" etc. Here, the word गिरि is taken in the sense of मुख्यप्राण, गिरिसुता in the sense of veda. The स्वर्ग and मोक्ष are stated as flower and fruit.

ii) पूर्वसृष्टान् – पूर्वसिद्धान्

पूर्वसृष्टान् रथावृत्त्या स्थूलान् चक्रे प्रियव्रतः ।
समुद्रान् तेन तत्कर्तेत्याहुरेनं प्रियव्रतम् । इति गारुडे । (IV-1-31)

Bhāgavata appears to state that Priyavrata caused seven oceans and seven Islands by the movement of his chariot. This is against the known tradition. Hence, it is clarified here that these were already there and Priyavrata made them more effective.

iii) परिहासप्रलापादिषु अनर्था वाग् भवेत् कचित् इति शब्दनिर्णये ।

The statement made while crying, joiking and with anger should not be taken in its literal sense. It is only an expression of emotion.

3. Proper interpretation of the expressions and phrases that give an impression of advaita approach.

i) अहं भवान् नचान्यस्त्वं त्वमेवाहं विचक्ष्व भोः ।

न नौ पश्यन्ति कवयः छिद्रं जातुमनागपि ॥ (IV-28-62)

This verse appears to state the identity between the God and the Jīvas. However, the Tātparya nirṇaya explains its correct import as

जीवसत्ताप्रदत्वाच्च सदृशत्वाच्च केशवः ।
कथ्यते तदभेदेन नतु जीवस्वरूपतः ॥ (IV-28-62)

God gives the very existence of Jīva. Jīva is similar to God. Keeping these two points in mind the identity between these two is stated. It should not be understood as the identity of the very nature of these two.

ii) आत्मैकभावेन भजध्वमद्धा । (IV-31-18)

This gives an impression that आत्मैक्य doctrine is stated here. Tātparyanirṇaya explains its correct import as under.

पूर्णो विष्णुः स एवैकः इति भावो य ईरितः ।
आत्मैकभाव इति तं विदुर्ब्रह्मात्मदर्शिनः ॥

4. Explanation of the theological and philosophical doctrines :

i) ब्रह्मस्थश्चैव रुद्रस्थः स्वयश्चापि हरिः प्रभुः
प्रजान् त्रिपुरुषसमां यच्छत्वित्यत्रिरैच्छत
तस्मात् स ब्रह्मरुद्राभ्यां सह विष्णुर्जगत्पतिः
आगत्य त्रिमूर्त्यंशान् पुत्रान् प्रादात् जनार्दनः । (IV-1-20)

Here it is stated that the Supreme God Viṣṇu

appeared before the sage Atri in the form of Chaturmukha Brahma and Rudra being present in them and in his own form separately. Sage Atri had appealed to the Supreme God to bestow a son for him similar to him. The Supreme God who had appeared in three forms bestowed on him three sons viz., Soma, Datta and Dūrvāsa in whom the Brahma, Viṣṇu and Śaṅkara were present respectively. The purpose of appearing in three forms was to bestow three sons to sage Atri. It should be noted here that in the case of Brahma it is not the presence by Amṣa but it is mere presence, since Brahma has no incarnation.

सोमोऽभूत ब्रह्मणोंऽशेन दत्तो विष्णोस्तु योगवित् ।
दुर्वासाः शङ्करस्यांशो निबोधाङ्गिरसः प्रजाः ॥
ब्रह्मणो नावतारोस्ति सन्निधानन्तु केवलम् ॥ (IV-1-33)

ii) नरे विष्णुः समाविष्टः स्वयं नारायणो हरिः ।
अर्जुनेच नरावेशः कृष्णो नारायणः स्वयम् ॥ (IV-1-49)

Here, it is made clear that, in the case of Nara and Nārāyaṇa, there is only the presence of Viṣṇu and Nara while Nārāyaṇa is Viṣṇu himself. Consequently there is only Naraveṣa in Arjuna while Kṛṣṇa is Nārāyaṇa himself.

iii) ये ज्ञानविषयाः शापाः मुक्तिगाश्चाधिकारिणाम् ।
कादाचित्कास्ते भवन्ति नैव ते सार्वकालिकाः ।
तेषां ज्ञानस्य मुक्तेश्च तारतम्यस्य चैव हि ।
भगवन्नियतत्वात्तु शापादिर्नात्र कारणम् । इति वाराहे । (IV-3-23)

The curse inflicted on the persons eligible for liberation, in respect of their knowledge and salvation give only temporary set back. These cannot totally affect. Their knowledge and liberation are ultimately under the control of God.

iv) उत्पत्तिर्हरिरूपाणां व्यक्तिरेव न संशयः ।

The birth of the God is of the nature of manifestation.

v) भुङ्क्ते यज्ञभुजोदेवानाविश्य पुरुषोत्तमः । (IV-8-27)

The Supreme God receives the offerings at the sacrifice being present into the respective deities.

vi) यज्ञो यज्ञपुमांश्चैव यज्ञेशो यज्ञभावनः ।
यज्ञभुक्चेति पञ्चात्मा यज्ञेष्विज्यो हरिः स्वयम् । (IV-8-41)

The five ways of worshipping the Supreme God at the sacrifice are stated here.

vii) सर्वशब्दाभिधेयत्वं सर्पान्तर्यामिकत्वतः
न तु सर्वस्वरूपत्वात् सर्वभिन्नो यतो हरिः । (IV-8-45)

The God is stated as सर्व as he is सर्वान्तर्यामिन्, but not in the sense that he is identical with all.

viii) अन्तर्यामिस्वरूपेण ब्रह्मरुद्राद्यभिन्नता
न तु जीवस्वरूपेण जीवा भिन्नाः यतो हरेः । (IV-8-64)

The Supreme God is stated as one with Brahma and Rudra in the sense that he is अन्तर्यामिन् in them but not in the sense that he is indentical with them.

ix) पश्यमानोपि तु हरिं न तु वेत्तिकथश्चन ।
वेत्ति किञ्चित् प्रसादेन हरेरेव गुरोस्तथा इति ब्रह्मतर्के । (IV-10-23)

Here the importance of God's grace is stressed.

x) शिंशुमारो ध्रुवश्चैव संस्थितौ यत्पुरे सदा ।
तत् पश्यन्ति नयान्त्यन्ये लोकं यान्ति सुरान् विना ।

Here, it is stated that the liberated will only see Dhruva and Śimṣumāra. They will not be able to go to these places. The gods only can go to these places.

xi) त्र्यंशो वेनः समुद्दिष्टः सत्त्वांशः पृथुतामगात्
रजोंशश्च दिवं यातो निषादस्तामसोऽभवत्
स्वयं वेनः चतुर्थस्तु महातमसि पातितः ॥ इति कौर्मे । (IV-14-47)

xii) जीवोपाधिर्द्विधा प्रोक्तः स्वरूपं बाह्यमेवच ।
बाह्योपाधिर्लयंयाति मुक्तावन्यत तु स्थितिः ।
सर्वोपधिविनाशे हि प्रतिबिम्बः कथं भवेत् । (IV-22-26)

The two उपाधि of जीव viz. बाह्योपाधि and स्वरूपोपाधि are stated. The बाह्योपाधि is eliminated at the time of liberation. The other continues.

xiii) ब्रह्मण्यनन्ते गरुडे रुद्रे कामे शचीपतौ
अनिरुद्धे मनौचैव प्रथौ च कृतवीर्यजे
नारदे चैवमाद्येषु विशेषात् सन्निधिर्हरेः
सुदर्शनादिष्वस्त्रेषु तथा सन्निहितो हरिः ।

Here, the persons in whom the God is specially present are mentioned.

xiv) ऋजवो नाम ये देवाः योग्याः ब्रह्मपदस्यतु ।
त एव शतजन्मानि विशेषोपासका हरेः
प्राप्य ब्रह्मपदं पश्चात् श्रियं प्राप्यानुमोदिताः
तया ततो हरिं यान्ति वसन्ति हरिसन्निधौ ॥ (IV-24-29)

The Rijus are stated to perform devotion during hundred births. They attain the states of Brahma. Then, they remain in the presence of the Supreme God with the consent of Goddess Lakshmi.

xv) क्षणार्धेनापि तुलये न स्वर्गं नापुनर्भवम् ।
भगवत्सङ्गिसङ्गस्य मर्त्यानां किमुताशिषः ॥ (IV-24-59)

Neither svarga nor salvation can be compared with the association of the devotees of the Supreme God even for a fraction of a moment.

xvi) स्वप्नो यतो न स्वतन्त्रः तत्र ततद्दर्शकः परः ।

जीवादन्यस्तु विज्ञेयः स विष्णुरवधार्यताम् । इति वाराहे । (IV-28-40)

The Jīva does not get dream independently. It is provided by God.

भक्तिः कृष्णो दया जीवेष्वकुण्ठज्ञानमात्मनि ।
यदि स्यादात्मनो भूयादपवर्गस्तु ससंसृतेः ॥ (IV-29-82)

Here, the devotion to God, the knowledge of God and compassion for all are stated the sure means of salvation.

xvii)द्वात्रिंशल्लक्षणैर्युक्तः तीक्ष्यदंष्ट्रश्च सौम्यदृक् ।
घोररुक् चेति पुरुषः स सर्वज्ञ उदाहृतः । इत्यध्यात्मे ।
षण्णवत्यङ्गुलो यस्तु न्यग्रोधपरिमणकः ।
सप्तपादः चतुर्हस्तः स देवैरपि पूज्येत ॥ इति वायुप्रोक्ते ।
न्यग्रोधमण्डलो व्यामो बाहू न्यग्रोध उच्यते । इति च ।
बाहुद्वयं न्यग्रोध उच्यते नतु वटः । (IV-5-12)

In these verses the characteristic of a perfect person are described.

Reference to ऋषभ's episode, अर्हन् and पौण्ड्रकवासुदेव । (IV-6-12)

xix) प्रियव्रतो गयश्चैव कर्मदेवसमो गुणैः । इति षाड्गुण्ये (IV-15-7)

---

xx) वाराहे वामपादन्तु तदन्येषु तु दक्षिणम् ।
पादं कल्पेषु भगवानुज्जाहार त्रिविक्रमः । (IV-17-1)

Trivikrama lifted the left foot in वाराहकल्प and the right foot in other कल्पs.

xxi) क्रियार्थैः यज्ञार्थैः रन्द्रादिनामभिरीरितात्मने । (IV-8-36)

xxii)द्रव्येशः शङ्करः प्रोक्तः क्रियेशः गरुडः स्मृतः ।
करणेशस्तथा ब्रह्मा वायुराधारपः स्मृतः ॥ इति ब्राह्मे । (IV-8-37)

These quotations give an idea of the theme and the purpose of quoting these authorities. These enrich the understanding of the doctrines and the concepts of theology and philosophy. Bhāgavata tātparya nirṇaya gives a deep insight into the theme and detailed events of Bhagavata. It is hoped that this brief introduction will

enkindle interest to go through this valuable work and utilize it for the understanding of Bhāgavata.

Mahāmahopadhyāya
Prof. K.T. Pandurangi
Upakulapati
Poornaprajna Vidyapeetha
Bangalore-28.

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

೪.೧.೧ ಮನುವಿಗೆ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೂವರು ಕನ್ಯೆಯರು ಹುಟ್ಟಿದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ತಿರುಗಿ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಹಾಗೆ ಪುನಃಪುನಃ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮಫಲವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಇದು ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧.೨೦ ಅತ್ರಿಮುನಿ ಸಂತತಿಗಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿದುದು ಒಬ್ಬ ಹರಿಯನ್ನು. ವರನೀಡಲು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಬಂದರು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಬ್ಬ ಹರಿಯನ್ನೇ ಮುನಿ ಮೂರುರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾಧಿಸಿದ್ದ. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸಮಾನರಾದ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಮತ್ತು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧.೩೦ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ನಾವು ಮೂವರೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಅತ್ರಿಮುನಿಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಮೂವರೂ ಒಂದೇ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರರೊಳಗಿನ ವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣುರೂಪ ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳನ್ನು ಮುನಿಯು ಆರಾಧಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಮೂರು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

೪.೧.೩೩ ಸೋಮನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವತಾರ ಎಂದರೆ ಆವೇಶಾವತಾರ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರವಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡವರ ಕಥೆ ಕೃಷ್ಣಕಥೆ ರಾಮಾಯಣ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ತಾರತಮ್ಯ ನಿರೂಪಣಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬೇರೆ ಕಡೆಯಾದರೆ ಕಲ್ಪಭೇದ ಅವತಾರಭೇದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಸಬಹುದು ಎಂದು ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ ವರಾಹಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧.೫೨ ನರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವಲ್ಲ, ಶೇಷನ ಅವತಾರ. ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆವೇಶಮಾತ್ರ. ಅರ್ಜುನ ನರಾವತಾರ ಎನ್ನುವುದೂ ಹೀಗೇ ಆವೇಶವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ. ವಸ್ತುತಃ ಅರ್ಜುನ ಇಂದ್ರಾವತಾರ ಎಂದು

ತತ್ವವಿವೇಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಮುಂತಾದವು ಮಿಥ್ಯೆಯಲ್ಲ. ಸತ್ಯ. ಹಾಗೇ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚ ಕಾಣುವುದೂ ಸತ್ಯವೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧.೬೬ 'ಅಪ್ರೋಢೇವ' ಎಂದರೆ ಸತೀದೇವಿ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವಾಗ ಇನ್ನೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ದಾಂಪತ್ಯಸುಖ ಅನುಭವಿಸಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೨.೨೨ ನಂದಿ ದಕ್ಷನಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನಾಗೆಂದು ಶಾಪ ನೀಡಿದರೂ, ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷ ತಾರತಮ್ಯ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ. ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಕೆಲಕಾಲ ಮರೆಯಾಗುವುದೂ ಶಾಪದಿಂದಲ್ಲ. ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕ್ಕೆ ಶಾಪ ಸೂಚಕವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨.೨೬ ಗಿರಿ ಎಂದರೆ ಕಾಲಕೂಟವಿಷವನ್ನು ನುಂಗಿದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ. ಅವನು ಮಗಳಂತೆ ಕಾಪಾಡುವ ವೇದವಿದ್ಯೆ ಗಿರಿಸುತೆ. ವೇದವಿದ್ಯೆಯ ಪುಷ್ಪ ಸ್ವರ್ಗ. ಫಲ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩.೨೩ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಧೀಯತೇ' ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ.

೪.೪.೧೫ ಮಹಾತ್ಮರಾದ ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ಶಿವನನ್ನು ಗುರುವೆಂದು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೪.೧೬ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಸನಕಾದಿಗಳು ಮುಂತಾದವರು ಎಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರು ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಸಲೇಬೇಕು. ಇದು ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೪.೨೦ 'ಆಬ್ರಹ್ಮರು' ಎಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತಿರುವ ದೇವತೆಗಳು. ಅವರು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಗಾಗಲಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿಯಾಗಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಹಾನಿಯಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಶಾಪನೀಡಿದರೆ ಅದೇನೂ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳು ಹಾಗೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೇಲಿನವರು ಕೆಳಗಿನವರಿಗೆ ಶಾಪ ನೀಡಿದರೆ ಅದು ಶಿಕ್ಷೆ. ಕೆಳಗಿನವರು ಮೇಲಿನವರಿಗೆ ಶಪಿಸಿದರೆ ಅದು ಅಸುರಾವೇಶ ಸೂಚಕ ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೫.೪ ಸತೀದೇವಿ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವಾಗ ಶಿವನನ್ನು ಹೊರತಾಗಿ ಅವನಿಗಿಂತ ಕೆಳಗಿನವರನ್ನು ಯಾರನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮೇಲಿನವರನ್ನೆಲ್ಲ ಸ್ಮರಿಸಿದಳು ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೬.೨೨ ದಕ್ಷನ ಶಿರಚ್ಛೇದ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ವಿಫಲನಾದ ಬಳಿಕ ಅವನ ಮೂಲರೂಪಿ ರುದ್ರನೇ ಬಂದು ಶಿರಚ್ಛೇದ ಗೈದನೆಂದೂ, ಆ ಮೂಲರೂಪಿ ರುದ್ರನು ಉಪೇಂದ್ರರೂಪಿ ನಾರಾಯಣಋಷಿರೂಪಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾಗಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಗೆದ್ದನೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೭.೩ ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲಿದ್ದ ದಕ್ಷವಧವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ತಿಳಿದೇ ಬ್ರಹ್ಮನಾರಾಯಣರು ಇಬ್ಬರೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾಗವತ ಹೇಳಿದರೂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ನಾರಾಯಣ ಬರಲಿಲ್ಲ ಹೊರತು ಉಪೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪುತ್ರ 'ಹರಿ'ರೂಪಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

೪.೭.೭ ಯಜ್ಞನೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ. ಅವನಿಗೂ ಯಜ್ಞನೆಂದು ಹೆಸರಿದೆ. ಶಿವ ಆತ್ಮತಂತ್ರನೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಆತ್ಮನ ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನ ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೭.೩೩ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕರು ಹರಿವಾಯುಗಳೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಶಿವನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಶಿವನಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುವುದು ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯಲು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೭.೪೦ 'ಮಹತ್ತಮೋಽರ್ಕಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಶಿವ ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ಪೂಜ್ಯ' ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪೂಜ್ಯರು ಬೃಹಸ್ಪತಿ ಮುಂತಾದವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೭.೪೨ 'ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಪರಂ''ಶಿವನಿಗಿಂತಲೂ ಶಿವ ಉತ್ತಮ' ಎನ್ನುವುದು 'ಶಿವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಶಿವನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಿವನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮ ಎನ್ನುವುದು ಶಿವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿವನಲ್ಲಿ ಕೂಡುವಂಥ ಪ್ರಶಂಸೆಗಳಿದ್ದರೆ ಅವನ್ನು ಶಿವನಲ್ಲಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಪ್ರಶಂಸೆಗಳು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿದ್ದರೆ ಅದು ಮಿಶ್ರಸ್ತುತಿ. ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಇದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೭.೪೩ ಶಿವಶಕ್ತಿಯರು ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪರೆಂದರೆ ಹರಿಯ ಅಧೀನರೆಂದರ್ಥ. ಅಧೀನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವರೂಪ' ಎನ್ನುವುದೂ ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೭.೪೪ ಸೂತ್ರ ಎಂದರೆ ದೋಷಸೂಚಕ. ಅಭಿಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರತೀಕಾರ. ದಕ್ಷ ಶಿವನಲ್ಲಿ ದೋಷಾರೋಪಣ ಮಾಡಿ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರವಾಗಿ ಅವನ ಗರ್ವಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಯಜ್ಞಭಂಗ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿ.

೪.೭.೪೬ ದ್ವಿತೀಯಾ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಬರಬಹುದೆಂದು ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ 'ತವ' ಎಂದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಪೃಥಗ್ ಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ಭ್ರಾಂತಿ. ಅಪೃಥಗ್ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ ಹರಿಯ ಅಧೀನ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಅಪೃಥಗ್‌ಜ್ಞಾನ ಹೊರತು ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಲ್ಲ. ಇದು ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೭.೪೮ 'ಯದಾ' ಎಂದರೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅನುಕಂಪೆ ಎಂದರೆ ಹೃದಯ ದ್ರವಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿ ನೀರಾಗುವುದು. ಕೃಪೆ ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೭.೪೯ ಹರೀಚ್ಛೆ ವಿಷ್ಣುಮಾಯೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿಯ ಅಧೀನವಾದ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯೂ ವಿಷ್ಣುಮಾಯೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಬಂಧಕ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಮಾಯೆ ಅವನನ್ನು ಪೀಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹರೀಚ್ಛಾರೂಪ ಮಾಯೆ ಸರ್ವಜ್ಞರನ್ನೂ ಕಾಡಬಲ್ಲುದು ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೮.೨೪'ಕೃತಾನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶರೀರ ಕೃತ ಅಂದರೆ ನಿರ್ಮಿತ ಎನ್ನಬಾರದು. ಜೀವರ ಶರೀರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರ 'ಕೃತ' ಎಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಎಂದೇ ಅರ್ಥಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತತ್ತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೮.೨೬ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ಮಿತ ಶರೀರ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಜೀವರ ಜಡಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಜೀವರಂತೆ ಜಡಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವನು ದುಃಖ ಅನುಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತತ್ತ್ವವಿವೇಕಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೮.೨೭ ಅಧಿದೈವವೆಂದರೆ ಉತ್ತಮದೇವತಾಶರೀರ. ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಭಾಗಗಳನ್ನು ಉಣಲು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹರಿ ಇರುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಹರಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತಾರೂಪನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಋತ್ವಿಜರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

೪.೮.೨೯ ವಿರಕ್ತರಿಗೆ ಅವರ ನಿಷ್ಕಾಮಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಐಹಿಕಫಲಗಳೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚಶಬ್ದವಿದೆ.

೪.೮.೩೧ ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟೇ ಸಂಶೋಧನೆ ನೆಡೆಸಿದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಾವುವೂ ಅವನ ಶರೀರವಲ್ಲ.

೪.೮.೩೪ 'ವಿಭೂತಯಃ ಈಶ್ವರಾನ್ ಉಪಸೇದುಃ' ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಂಪತ್ತು ಲಭ್ಯವಾಗುವುದು.

೪.೮.೩೭ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣದ ಭಗವಂತ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಂಡುಬಂದನೆಂದರೆ ಅದು ಅವನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿ.

೪.೮.೩೮ 'ನ ಪೃಥಕ್ ಈಕ್ಷೇತ' ಎಂದು ಅಭೇದಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದಿರುವುದು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಪ್ರಶಂಸಾರ್ಹ. ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹ ಹೆಚ್ಚು. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡೆಂದು ಯೋಗೇಶ್ವರರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ.

೪.೮.೩೯ ವಿಷ್ಣು ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಭೇದಮತಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಜಡ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಭ್ರಮ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ತಾನು ಮಾತ್ರ ಭ್ರಮದೂರನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

೪.೮.೪೧ ಆಶ್ರಾವಯ ಅಸ್ತುಶ್ರೌಷಟ್ ಯಜ ಯೇಯಜಾಮಹೇ ವೌಷಟ್ ಎಂಬ ಐದು ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಯಜ್ಞ ಯಜ್ಞಪುರುಷ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರ ಯಜ್ಞಭಾವನ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃ ಎಂಬ ಐದು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಉಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

೪.೮.೪೫ ಯಜ್ಞ ಹವಿಸ್ಸು ಅಗ್ನಿ ಮಂತ್ರ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಅವನು ಆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಸ್ವರೂಪನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಆತನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೮.೫೦ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನೇ ರುದ್ರ ಎಂದು ವಿಷ್ಣು ಹೇಳುವುದು ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮಿ, ನಾನೇ ರುದ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೊರತು ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ರುದ್ರಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಭಗವಂತ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತ ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಅವರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೮.೫೧ ಜೀವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯುವವರು ಅಜ್ಞರು ಎಂದು ಭಾಗವತೆ ಹೇಳಿದರೆ 'ಬೇರೆಯಾಗಿ' ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಾರದು, ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಧೀನರು ಎಂದರ್ಥ. ಜೀವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಪರಕೀಯನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಎಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರೆನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೮.೫೪ 'ಭಗವಂತನ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ರೂಪ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿರಲೇ ಬೇಕು' ಎನ್ನುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳೂ ನಿರ್ದೋಷಗುಣಪೂರ್ಣಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.

೪.೮.೫೫ ಸೋಮರಸದ ಆಹುತಿ ಮತ್ತು ಹವಿಸ್ಸುಗಳ ಆಹುತಿಗಳೆಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಆಹುತಿಗಳಿಂದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವ ಎಂಬ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸಿದ.

೪.೮.೫೯ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನಳಾದ್ದರಿಂದ 'ವಿಷ್ಣುಶಕ್ತಿ' ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವುದೇ ಅವಳಿಗೆ ಸುಪ್ತಿ.

೪.೮.೬೪ ಅಗ್ನಿಯು ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯ ಮೂಲಕ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದನೆಂದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೯.೭ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಹರಿಯ 'ಅಂಶಾಂಶಸಂಭೂತ'ನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ವ್ಯಾಪಿ ಪರಮಪುರುಷನ ಅಂಶ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪ. ಅದರ ಅಂಶ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರರೂಪ. ಅದರಿಂದ ಮನು ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೯.೮ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರರೂಪದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೯.೩೧ 'ವಿಕಲ್ಪೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿ ಶತ್ರುಮಿತ್ರಾದಿ ವಿವಿಧರೀತಿಯಿಂದ ಜೀವರ ಸೃಷ್ಟಿ ಇದ್ದರೂ ಅದು ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರವಿರುತ್ತದೆ.

೪.೯.೫೪ 'ಏಕಭೂತೇನ ಮನಸಾ ಅಭಿಧ್ಯಾಯೇತ್' ಎಂದರೆ ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಪರಿಪಕ್ವತೆ ಪಡೆದು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ನೆನೆಯ ಬಲ್ಲಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

೪.೯.೬೧ 'ಮಂತ್ರಹೃದಯ' ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರ ಹೇಳಿ 'ನಮಃ' ಎಂದು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು. ಹೀಗೇ ಹರಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು.

೪.೯.೭೨ ಧ್ರುವಲೋಕವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿತ್ತೆನ್ನಬಾರದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಮೀಸಲಾದುದನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಪಡೆಯಲು ಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೯.೭೪ 'ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಽದೇಶೇನ' ಎಂದರೆ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಆದೇಶೇನ ಎಂದು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಗಳು. ಶಮಾದಿ ಸಾಧನ ನಿರೂಪಣಸಹಿತವಾದ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದ, ಉಪದೇಶಬಲಲಬ್ಧವಾದ ಧ್ಯಾನಶಕ್ತಿಯಿಂದ, ಶಿಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಕಂಡು ನೀಡಿದ ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆಯಿಂದ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು.

೪.೯.೮೦ ದೇವತೆಗಳು ವಿಘ್ನಮಾಡಿದರೂ ಧ್ರುವ ತಪಸ್ಸು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬಾರದು. ದೇವತೆಗಳು ಕೇವಲ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ವಿಘ್ನವನ್ನೇ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಧ್ರುವ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಲು ಸರ್ವಥಾ ಶಕ್ತನಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಅವರು ಸೋತಂತೆ ತೋರಿಕೊಂಡುದುದು ಅಜ್ಞಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ.

೪.೯.೮೧ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನೆಂದು ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ರುವ ಧ್ಯಾನಿಸಿದನೆಂದರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸದೆ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

೪.೯.೮೪ ಸರ್ವಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ವಿಶ್ವನಾಮಕನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ರುವ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪೂರ್ವಕ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಾಗ ಜನರಿಗೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿತೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕರು ಹೊರತು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಧ್ರುವನಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ ಬರಲೆಂದು ದೇವತೆಗಳೇ ಜನರಿಗೆ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ದೇವತೆಗಳೇ ಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕರು ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೯.೮೫ 'ಅಖಿಲಸತ್ವಧಾಮ್ನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧಾಮ ಎಂದರೆ ಸಮೂಹ. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿತು ಎಂದರ್ಥ. ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಧಾಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಮೂಹ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೧೦.೧೦ 'ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲಭ್ಯ' ಎಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಜನೆ ಮಾಡದೆ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆದವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆನಂದ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಜನೆ ಮಾಡುವ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆನಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೧೦.೧೨ ಲೌಕಿಕಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೆನೆಯುವವರು ಭಗವಂತನನ್ನು ನೆನೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತರ ಸಂಗದಲ್ಲಿರುವವರು ಲೌಕಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನೆನೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ.

೪.೧೦.೧೩ ಭಕ್ತ ಹರಿಯನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡಿದ್ದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಕ್ತರ ಸಂಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೦.೧೫ ವಧಿ ಅಂದರೆ ಅವಧಿ. ಸಂಸಾರದ ಆಚೆ ದಡ, ಭಗವಂತ. ಅವನನ್ನು ಮುಕ್ತರು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೪.೧೦೧೬ ಆನುಪೂರ್ವಿ ಎಂದರೆ ವೇದವೆಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೧೦.೧೭ ಭಕ್ತರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೆ ಎಲ್ಲ ಅಭೀಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಲು ಕಾತರನಾಗಿ ಭಗವಂತ ಮೈದೋರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

೪.೧೦.೩೧ ಧ್ರುವಲೋಕದ ಆಧಿಪತ್ಯ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ಲೋಕದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋಗುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಇದೆ. ಧ್ರುವನಿಗೂ ಮುಂದೆ ಮುಕ್ತಿ ನಿಶ್ಚಿತವಿರುವುದರಿಂದ ಇತರರು ಇದನ್ನರಿಯದೆ ತನ್ನಂತೆ ಪದವಿಯಾಸೆ ಮಾಡದಿರಲೆಂದು ಕೃಪೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಪದವಿಯಾಸೆಯನ್ನು ಅದು ತನಗೆ ನಿಷಿದ್ಧವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭವಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೦.೩೩ 'ಪರಮಾತ್ಮ ಹೊರತು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಲ್ಲ' ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸ್ವತಂತ್ರನಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅವನು ಸರ್ವೇಶ್ವರ ಹೇಗಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೦.೩೫ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭಗವಂತನ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆಂದರೆ ಅಭೇದವಲ್ಲ. ಸಾಯುಜ್ಯಮೋಕ್ಷವೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಇಚ್ಛೆ ಇರುತ್ತದೆ ಇದೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೦.೫೩ ಧ್ರುವನನ್ನು ತಂದೆ ಉತ್ತಾನಪಾದರಾಜ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು ಕನ್ಯೆಯರಿಗೆ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಮರಿಯಾನೆ ವಾಹನ ಮತ್ತು ಬಾಲಕರಿಗೆ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣಾನೆ ವಾಹನವೆಂದು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ.

೪.೧೧.೪೭,೫೨ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು ಸಮೀಪವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಚಲನೆ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಈ ಸೂಜಗಲ್ಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವನೇನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ದೃಷ್ಟಾಂತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನಿಸಿರುವ ಕಾಮ ಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೆ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೂ ಅವನೇ ಉಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸತ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೨.೪ ನಾನು ಮಾಡಿದೆ, ನೀನು ಮಾಡಿದಿ ಎನ್ನುವುದೆಲ್ಲ ಭ್ರಾಂತಿ ಎನ್ನುವ ಮಾತಿಗೆ ಹರಿಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಾನೇ ಮಾಡಿದೆನೆನ್ನುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಬಂಧವಿಪರ್ಯಯ ಎಂದರೆ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತ ಬಂದಿರುವ ದುಃಖಾದಿಗಳೆಂದರ್ಥ.

೪.೧೨.೬ ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ಮಾಯೆಯಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಭಗವಂತ.

೪.೧೨.೭ ಭಕ್ತ ಭಗವಂತನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಸದಾ ಭಗವಂತನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೧೨.೧೦ ಭಗವಂತ ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಯಜ್ಞಾರಾಧನೆಗೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಅವನು ಅಕರ್ಮಫಲಪ್ರದನೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಫಲಪ್ರದನೆಂದರ್ಥ.

೪.೧೨.೧೧ ಭಗವಂತ ಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವ'ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥ ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೧೨.೧೫ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ, ಗಂಧರ್ವನಗರದಂತೆ ಎಂದು ಹೋಲಿಸುವುದು ಪ್ರಪಂಚ ವಿಕಾರಿ, ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸದಾ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಕೆಲಕಾಲ ಮಾತ್ರ ತೋರಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಲ್ಲ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ. ಮಾಯಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳೂ ಕೂಡ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯಾ ಅವಿದ್ಯಾಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸ್ಕಾಂದ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೨.೧೭ ಭಗವಂತನ ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ವಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವೆಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೨.೨೫ ಚರಮಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಹೊಂದಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಲ್ಲರು, ಆದರೆ ಧ್ರುವನು ವಾಸ ಮಾಡುವ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಾರರು, ಕೇವಲ ದೂರದಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲರು ಎಂದೂ ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೨.೪೯ 'ಆತ್ಮನಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಂತುಷ್ಟಃ' ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಿಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೧೩.೯ ಉತ್ಕಲ ತನ್ನ 'ಸ್ವರೂಪ'ವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದರೆ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಂಡನೆಂದರ್ಥ. 'ಸ್ವರೂಪ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ರೂಢಿ ಇದೆ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಗರುಡಪುರಾಣ.

೪.೧೩.೧೧ ಕಲ್ಪನು ಧ್ರುವನ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದರೂ ಅವನನ್ನು ಮಾವನಾದ ಶಿಂಶುಮಾರ ತನ್ನ ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಕಿರಿಯ ಮಗ ವತ್ಸರನೇ ತಂದೆಯ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನಾಳಿದನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಪದ್ಮಪುರಾಣಗಳು ಹೇಳಿವೆ.

೪.೧೩.೩೧ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವರಿಗೂ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಸದ್ಗತಿ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಅಂಗರಾಜನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅವನಿಂದ ಪೃಥುರಾಜ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಬಯಸಿದರು. ಇಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದರೂ ದುಷ್ಟನಾದ ವೇನ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಅಂಗರಾಜ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ್ದರ ಪರಿಣಾಮ. ಇಷ್ಟಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದಲೆ ವೇನನ ಮರಣೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಜನಿಸಿದ ಎಂದು ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೩.೩೯ ಮೃತ್ಯುದೇವ ಯಮನ ಸೋದರ. ವೇನನ ತಾಯಿಯ ತಂದೆ ಮೃತ್ಯು ಇನ್ನೊಬ್ಬ, ಅವನು ಅಸುರ. ವೇನ ಎಂದರೆ ಪೀಡೆ. ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಪೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ವೇನ ವೇನನೆನಿಸಿದನೆಂದು ವಾಮನ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೪.೨೨ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ 'ಸಂಗ್ರಹ' ಎನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವೇದವೇದ್ಯನೂ ವೇದೋಪದೇಶಕನೂ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತ್ರಯೀಮಯ. ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ತಪಸ್ಸುಗಳೂ ಅವನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ದ್ರವ್ಯಮಯ, ತಪೋಮಯ ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೪.೨೩ ದೇವತೆಗಳು ಹರಿಯ ಅಂಶರೆದರೆ ಅವನ ಆವೇಶ ಅವರಲ್ಲಿದೆ ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೪.೨೪ ವೇನ ಮುನಿಗಳನ್ನು ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲ, ಅವನು ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದನೆಂದೂ ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ಕ್ರೋಧವಶರು ದುರಾತ್ಮರೆಂದೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಅದ್ವೈತವಾದಕ್ಕೇ ಮುನಿಗಳು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡರು ಎನ್ನಬೇಕು.

೪.೧೪.೪೪ ಪೃಥು ಜನಿಸಿದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ ರಾಜಸ ಜೀವ ವೇನನೊಬ್ಬ, ಮುನಿಗಳ ಕೋಪದಿಂದ ಸತ್ತು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಬಿದ್ದ ತಾಮಸ ಜೀವ

ವೇನನಿನ್ನೊಬ್ಬ. ತಾಮಸವೇನನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಾಜಸ ವೇನ, ತಾಮಸ ನಿಷಾದ, ಸಾತ್ವಿಕ ಪೃಥು ಈ ಮೂವರೂ ಜೊತೆಗಿದ್ದರೆಂದು ಕೂರ್ಮಪುರಾಣ ಗರುಡಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೪.೫೦ ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶ ಹೊರತು ಪೃಥು ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರನಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಅವನ ಪತ್ನಿ ಅರ್ಚಿದೇವಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆವೇಶಾವತಾರ. ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ, ಆವೇಶಾವತಾರರಿಬ್ಬರೂ ರಾಣಿಯರಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಹರಿಯ ಆವೇಶಾವತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ ರಾಣಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆವೇಶಾವತಾರವೆ ರಾಣಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೧೫.೩ ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಿದೆ. ಶೇಷಾವತಾರರಾದ ನರ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಬಲರಾಮರಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಲ್ಲ. ಅವರು ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶಯುಕ್ತನಾದ ಶೇಷನ ಅಂಶಮಾತ್ರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಆವೇಶಾವತಾರ ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿರುವುದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೧೬.೨೦ ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೂ ಭಗವಂತನಿಗೂ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸರ್ವ ಸಂಮತ. ಆದರಿಂದಲೆ ಗಂಧರ್ವನಗರಾದಿ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೊಳಗಿನ ಭೇದ ಭ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ನಿರರ್ಥಕ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೧೭.೨ ಶ್ರೇಣಿಗಳೆಂದರೆ ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾನವಯಸ್ಸಿನವರಾದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರೆಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೭.೬ ಪೂರ್ವದೇಹಕಥಾಶ್ರಯವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನರಾಜರ್ಷಿಗಳ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆ.

೪.೧೭.೩೦ ಪರಮಾತ್ಮ ಮಾಯಾಶರೀರಗಳನ್ನು ಮಾಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುವುದೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವಶರೀರಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರ ಮಾಯಾಶರೀರವಲ್ಲ. ಇದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

೪.೧೭.೩೩ 'ಪರತಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ' ಎಂದರೆ ನೀನೇನು ಪರಾಧೀನನಾದ ಈಶ್ವರನೆ? ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

೪.೧೭.೩೪ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾದಿ ವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ಅವು ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವನಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೮.೧೫ ಗೋರೂಪಳಾದ ಧರೆಯಿಂದ ಹಾಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಲಪರಾಕ್ರಮಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಕರೆದರು ಎನ್ನುವಾಗ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಬಲಪರಾಕ್ರಮಾದಿಗುಣಗಳು ಹರಿಯಿಂದಲೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ, ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದು ಕೊಂಡರೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ.

೪.೧೮.೧೬ ಗೋರೂಪಳಾದ ಧರೆಯಿಂದ ದಾನವರು ಮದ್ಯವನ್ನು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಕರುವಾಗಿದ್ದ. ಪ್ರತಿ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದ ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಹ್ಲಾದನಿದ್ದಾನೆ.

೪.೧೮.೩೧ ಘೋಷವೆಂದರೆ ಗೋಶಾಲೆ, ವ್ರಜವೆಂದರೆ ಗೊಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೧೯.೧೬ ಪೃಥುರಾಜನ ಯಾಗದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಇಂದ್ರ ಪೃಥುವಿನ ಪುತ್ರವಿಜಿತಾಶ್ವ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಭೀತನಾಗಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದೃಶ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಶಕ್ತರಂತೆ ವರ್ತಿಸುವುದು ಅಜ್ಞಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ. ಅವರು ಸೋತು ಶರಣಾದಂತೆ ರಾಜರು ಋಷಿಗಳು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ನಮಿಸಿದರೆ ಅವಮಾನವೇನಿಲ್ಲ. ಅದು ಮಾನವರು ಪಶುಗಳಿಗೆ ಮರಗಿಡಗಳಿಗೆ ನಮಿಸುವಂತೆ ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣ ಸ್ಕಂದಪುರಾಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

೪.೧೯.೨೪ ದೇವೇಂದ್ರ ಪೃಥುರಾಜನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲು ದಿಗಂಬರತ್ವ ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ ಕಾಪಾಲಿಕವೇಷಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬಂದಂದಿನಿಂದ ಅಜ್ಞರು ಅದೇ ವೇಷ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮದಂತೆ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಉಪಧರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೦.೭ ಪರಮಾತ್ಮ ತನಗೆ ತಾನು ಜ್ಞೇಯ. ಅನ್ಯರಿಗೆ ಅಜ್ಞೇಯ. ಅವನು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಜೀವ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದುಃಖನಾಗಿರುವಂತೆ ಅವನು ಸದಾ ನಿರ್ದುಃಖ. ಜೀವ ಜಾಗರದಲ್ಲಿ

ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಅವನು ಸದಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸುಪ್ತಜೀವನಂತೆ ಅನ್ಯವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸುಪ್ತಜೀವನಂತೆ ಅವನು ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸದಾ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಮುಕ್ತಜೀವನಂತೆ ನಿರ್ದುಃಖನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೦.೧೨ ಹರಿ ಉದಾಸೀನನಂತೆ ಇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಏನೂ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೨೦.೧೩ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಡವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವಾಗಲೆ ದೇಹಾದ್ಯಭಿಮಾನರೂಪ ಸಂಸಾರ ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೦.೧೯ ದೇವೇಂದ್ರ ಋಷಿಗಳ ರಾಜರುಗಳ ಮುಂದೆ ಆಯಾಸ ದುಃಖ ಲಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುವುದು ಅಜ್ಞಜನ ಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಋಷಿಗಳು ರಾಜರು ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷ ಮರೆಯಾದಾಗ ದುಃಖ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತೆ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೦.೨೦ 'ವಿಶ್ವಾತ್ಮ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವ' ಎಂದರೆ ಪೂರ್ಣವಾದ ಗುಣ. 'ಆತ್ಮ' ಎಂದರೆ ಶರೀರ. ಪೂರ್ಣಗುಣವೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರ. ವಿಶ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೨೦.೨೮ 'ಸ್ವ ಏವ ಧಿಷ್ಣ್ಯೇ ಅಭಿರತಃ' ಎಂದರೆ ಸ್ವರಮಣ ಎಂದರ್ಥ. ಧಿಷ್ಣ್ಯ ಎಂದರೆ ಮಹಿಮೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳಿದೆ. ಪೃಥುರಾಜ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಅಲ್ಪನಾದ ನಾನಾಗಲಿ ಆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಲಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ನೀನು ಕೇವಲ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ ವೈಷಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ?' ಎಂದು.

೪.೨೦.೩೦ 'ಅಥ' ಎಂದರೆ 'ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣವೂ ಇದೆ' ಎಂದರ್ಥ. 'ಅತ ಏವ' ಎಂದರೆ ನಿನಗೆ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೨೦.೩೭ ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಹರಿ ಇರುವನೆಂದು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಹರಿಯೇ ಎಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆ ಪೂಜೆಯನ್ನೂ ಹರಿಗೇ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೧.೧೦ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಋಷಿಗಳೂ ರಾಜರೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಹೊಗಳುವುದುಂಟು. ಇದು ಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ. ಕೆಲವೆಡೆ ದೇವತೆಗಳ ವರಬಲ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಕಾರಣವೂ ಇರುವುದುಂಟು ಎಂದು ನಾರದೀಯ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೧.೨೬ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಫಲ ನೀಡುವ ಭಗವಂತನಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದಲೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಕೆಲವರು ಕಾಂತಿಯುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೇ. ಮನುಷ್ಯರು ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೧.೨೯ ಏಕಾತ್ಮ ಎಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿ. 'ಪ್ರಾಯೇಣ' ಎಂದರೆ ಏವಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಅವಧಾರಣ. ಅದರಿಂದ 'ಪ್ರಾಯೇಣೈಕಾತ್ಮಹೇತುತಾ' ಎಂದರೆ 'ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯೇ ಕಾರಣ' ಎಂದರ್ಥ.

೪.೨೧.೩೩ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಎಂದರೆ ಲಭಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೨೧.೩೪ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಭಗವಂತನೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತೇಜೋರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಥನದಿಂದ ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸುವಂತೆ ಭಗವಂತ ಕರ್ಮಫಲ ದಾತನೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತಾನೆ.

೪.೨೧.೩೭ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ವಿಷ್ಣುವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಿಯನೆಂದು ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಹರಿವಂಶವಚನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿದೆ.

೪.೨೧.೩೯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸಿಗುವ ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಸುಖ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

೪.೨೧.೪೦ ಪರಮಹಂಸರು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ವೇದದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಭಗವಂತ 'ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವರ್ಯಗು' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

೪.೨೧.೪೫ ವೇನನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾದ ರಾಜಸಜೀವ ಅದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನ ಜೊತೆಗಿದ್ದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಜನಿಸಿದಾಗಲೆ ಸ್ವರ್ಗಪಡೆದ. ವೇನ ತಾನು ತಮಸ್ಸನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ. ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವ ಪೃಥುರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೧.೪೮ ಪೃಥುರಾಜ ಭಗವಂತನಲ್ಲ. ಅವನೊಳಗೆ ಭಗವಂತನ ಆವೇಶ. ಆ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಪ್ರಜೆಗಳು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಿ' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

೪.೨೨.೯ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞರಾದರೂ ಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗೇ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೨.೨೦ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂಬ ಘರ್ಷಣದಿಂದ ತೊಲಗುತ್ತದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಕಷಾಯ ಎಂದರೆ ಪಾಪ. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕಷಾಯ ಎರಡೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಲ.

೪.೨೨.೨೧ ಭಕ್ತಿ ವೈರಾಗ್ಯಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳು.

೪.೨೨.೨೬ ಜೀವೋಪಾಧಿಯು ಸ್ವರೂಪ ಬಾಹ್ಯವೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿಯೂ ನಾಶವಾದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವನಿರಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವನಾಶ ಪುರುಷಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಜೀವನಾಶವನ್ನು ಮೋಕ್ಷ ಎನ್ನುವವರು ತಾಮಸರು ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣವೂ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವೂ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ 'ಅ ಬೀಜ ಹೃದಯಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅ' ಎಂಬುದು ವಿನಾರ್ಥಕವಾದ ಬೇರೆಯೇ ಒಂದು ಪದ. ಜೀವಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ಹೊರತಾಗಿ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿ ಮಾತ್ರ ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

೪.೨೨.೩೦ ದುರ್ಜನರು ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ, ಆದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧಗಳ ವಿಸ್ಮರಣೆ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿನಾಶ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿ ನರಕಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ವಿರಕ್ತನನ್ನೂ ದುರ್ಜನಸಂಸರ್ಗ ದಾರಿ ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೨.೩೭ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಮನೋಮಾತ್ರವೆನಿಸಿದೆ. ವಾಸನಾ ಎಂದರೆ ಹರಿಯ ಮನಸ್ಸು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತವಾದ್ದರಿಂದ, ಜಗತ್ತು ವಾಸನಾಮಯ. ಹರಿಯ 'ಅನೀಹಾ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತೀಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆ. ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆ ಬಂದಾಗ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಲಯ. ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆಉಳ್ಳ ಹರಿಯೆ ಮುಕ್ತಪ್ರಾಪ್ಯ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿ

ಹರಿಯ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹರಿಯ ಬಳಿ ಆನಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತದ ಎರಡೂ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅರ್ಥವಿವರಣೆಯೇ ಬಂದಿದೆ.

೪.೨೨.೩೯ ಅನುವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೨೨.೪೦ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಸ್ತಿತ್ವಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ತತ್ವವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ ಹರಿ. ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ್ದರಿಂದ 'ತತ್ವಮಸಿ', 'ಸೋಽಹಂ' ಎಂಬಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಗಳಿಗೇ ಅಭೇದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಗಳ ವರ್ಗಗಳಿಗೇ ಸೇರಿದವರು. ಅವರು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತಾರೆ. ನಾನಾ ದುಃಖ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರೊಳಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯುವವನು ಭಗವಂತ.

೪.೨೨.೪೧ ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಬಂದರೂ ಅದು ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ವಿವೇಕಿಗಳಿಗೆ ನಿರಸನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಿವೇಕಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನುವುದು ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಿಥ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಜಗತ್ತೂ ಮಿಥ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಅಭೇದ ತೋರುವುದು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದೂ ಜ್ಞಾನವಿವೇಕಗ್ರಂಥ ಹೇಳಿದೆ. ಮಾಯೆ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಹೌದು, ಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಹೌದು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪ. ಪ್ರಕೃತಿ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದವನಿಗೆ ಜಗತ್ತು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪವೆಂಬ ಭ್ರಮೆ ಬರಲಾರದು ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ. ಹರಿಯ ಶರೀರ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತವೆಂದು ಯೋಗಿಗಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅಯೋಗಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಹಾಗೆ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೨.೪೨ ಭಕ್ತರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ ಎಂದು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನೇ ತೊರೆಯುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆಯಲಾರರು.

೪.೨೨.೫೨ 'ಮಹತಾಂ ಧುರ್ಯಃ' ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದವನೆಂದರ್ಥ.

೪.೨೨.೬೪ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯಂತೆ ಎನ್ನುವುದು ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಮ್ಯವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ, ದೇವತೆಗಳಾಗಲಿ ಋಷಿಗಳಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಲಾರರೆಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೨.೬೫ ಗುರುಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಪರೋಪಕಾರ, ವಿನಯ, ಕೀರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಶ್ರೀರಾಮನಂತಿದ್ದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಗುರುಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ ದೇವರಿಲ್ಲ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನು ಪೃಥುವಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೩.೧೧ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೆ ಆ ಜ್ಞಾನ ಆಗಾಗ ಆವಿರ್ಭಾವ ತಿರೋಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ತಿರೋಭಾವ ಹೊಂದಿದಾಗ ಆತ ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೩.೧೨ ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಜ್ಞಾನ ಆವಿರ್ಭೂತವಾದಾಗ ನಿತ್ಯವಾದ ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ನಶ್ವರವಾದ ಜಡ ಅಂತಃಕರಣಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಬಹಳ ಅಂತರವಿರುವುದು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೆ ಅಪರೋಕ್ಷದ ತ್ಯಾಗ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದಲೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣಾದಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಜಡ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದೂ ತ್ಯಾಗವೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೩.೧೩ 'ಬ್ರಹ್ಮಭೂತ' ಎಂದರೆ ನಾನು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವೆನೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನ ಉಳ್ಳವನು.

೪.೨೩.೧೫ ಪೃಥುರಾಜ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಲಯಗೊಳಿಸಿದನೆಂದರೆ ಈ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಈ ತತ್ವ ಕಾರಣ, ಅದರಿಂದ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಇದರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದೆಂದರ್ಥ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಹರಿಗೆ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಯಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ ಮಾಯೆ ಎಂದೂ ಅನುಶಯ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವಳು. ಅನುಶಯವೆನಿಸಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಸಂಸಾರಬಂಧನದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನು ಅನುಶಯಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರೆ

ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಶರೀರ ಉಳ್ಳ ಹರಿ ಎಂದು ಭಾಗವತತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೨೩.೨೫ ಅರ್ಚಿದೇವಿಯನ್ನು ಧನ್ಯೆ ಎಂದು ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಗುಣಪೂರ್ಣರಾಗಿದ್ದು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡುವವರು, ಗುಣಕರ್ಮಗಳೆಂಬ ಧನಸಂಪತ್ತುಳ್ಳವರು ಧನ್ಯರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೪.೧೧ ಶುಕೀ ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿ ವಿವಾಹ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಅಗ್ನಿ ಅವಳನ್ನು ಬಯಸಿ ಅಪಹರಿಸಿ ಅದೃಶ್ಯನಾದನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೪.೨೯ ಋಜುಯೋಗಿಗಳು ನೂರು ಜನ್ಮ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಅಂದರೆ ತೊಂಬೊತ್ತೊಂಬತ್ತು ಜನ್ಮಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿ ಹೊಂದಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವಳ ಅನುಜ್ಞೆಯಿಂದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ರುದ್ರಪದವಿಯೋಗ್ಯರು ನಲ್ವತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಕಾಲ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ರುದ್ರಪದವಿ ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಪದವಿಯೋಗ್ಯರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಕಾಲ, ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಹತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಕಾಲ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಅವರ ಪದವಿ ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೪.೩೦ ರುದ್ರದೇವರು ತಾವು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ಪ್ರಚೇತಸರು ಪ್ರಿಯರೆನಿಸಿದರೆಂದು ರುದ್ರದೇವರು ಹೇಳಿದರು.

೪.೨೪.೩೩ ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಸರ್ವಸ್ವರೂಪನೆಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೨೪.೫೫ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಿಗುವುದಕ್ಕೂ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತಿಯೇ ಕಾರಣ.

೪.೨೪.೫೯ ಭಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಗಂಗಾಜಲದಲ್ಲಿಯೂ ಮಜ್ಜನ ಮಾಡುವರು.

೪.೨೪.೬೧ ಶ್ರೀಹರಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

೪.೨೪.೬೨ ರಾತ್ರಿ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ದಿವಾ, ಹಗಲೆಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವಜಡಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ 'ಸದಿವ'ರೆಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಭೇದಜ್ಞಾನ ಸದಿವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ ಅದು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿದೆ.

೪.೨೪.೬೩ ಜೀವರ ಜಡಶರೀರ ಜೀವರ ವಶವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಿಯಾಮಕ ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನಿರಲೇಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

೪.೨೪.೬೪ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪವೆಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಸೇರಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಮಾಡದಿರುವುದು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವುದು ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವಾದ ನಿದ್ರೆ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಳಿಗೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸತ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೪.೬೫ 'ಘ'ಶಬ್ದ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥಕ. ಅದರಿಂದ 'ಸಾರಘ' ಎಂದರೆ ಸಾರಮಾತ್ರ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೪.೬೮ ಉಪಪತ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಅಂದರೆ ಲೌಕಿಕ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೆ ಮನುಗಳು ಭಗವಂತನ ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

೪.೨೪.೬೯ ಪ್ರತಿದಿನ ಜೀವ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಎಲ್ಲ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅವನು ಕಾಣುವನೆ? ಇಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ದುರ್ಲಭ.

೪.೨೫.೩ ಕರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ನರಕ. ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸುವುದು, ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಕರ್ಮಫಲವಾದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಪ, ತುಚ್ಛವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ವೈದಿಕ ಯಜ್ಞಕರ್ಮ ಹಿಂಸಾಮಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅಧರ್ಮವೆ'ಂದು ಅಜ್ಞರು ತಿಳಿಯಲಿ ಎನ್ನುವ ಉದ್ದೇಶವೂ ಇದೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೫.೧೦ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಜೀವರಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಅಭಿಮಾನಿ, ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಜೀವರಿಗೆ ಪುರಂಜನ ಅಭಿಮಾನಿ, ಅವನು ರಾಜ. ಹರಿಯ ಪುತ್ರ. ತಮೋಯೋಗ್ಯ ಜೀವರಿಗೆ ಕಲಿ ಅಭಿಮಾನಿ. ಆದರಿಂದ ಪುರಂಜನನ ಕಥೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜೀವ ಸಂಸಾರದ ಕಥೆಯಂತೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ನಾರದರು ಪುರಂಜನಕಥೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದರು ಎಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೨೫.೨೦ ಪುರಂಜನರಾಜನ ರಾಣಿ ಮುಂತಾದವರು ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಜೀವರ ಬುಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಗಾಯತ್ರೀಮುಂತಾದವರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯ ಜೀವರ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಅಲಕ್ಷ್ಮಿದ್ವಾಪರಾದಿಗಳು ತಮೋ ಯೋಗ್ಯರ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಎಂದೂ ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೫.೫೧ ಬಲಗಿವಿಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜೀವ ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ಎಡಗಿವಿಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೬.೬ ರಾಜ ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ, ತನಗೆ ಮಾಂಸಕ್ಕಾಗಿ ಬೇಕಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಹುದು. ಅದು ಹಿಂಸೆಯಾದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಇಂಥ ಯಾವ ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಲೇಪವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೭.೨೫ ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾಗಿದ್ದು ಲೋಕಸಮ್ಮತವಾಗಿದ್ದರೆ ಬೇರೇನು ಹೇಳಬೇಕು? ಆದರೆ ಲೋಕವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನರಕ. ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಲೌಕಿಕವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಸ್ವರ್ಗ ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೮.೪೦ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆಗ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತೋರಿಸಬೇಕು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೨೮.೫೭ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗೋಲಕಗಳು.

೪.೨೮.೬೨ ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವನನ್ನು 'ನಾನೇ ನೀನು' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಭೇದಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನೀಡುವವನು ಹರಿ. ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದೆ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.

೪.೨೯.೨೦ ದೂರದಿಂದ ಕಂಡಾಗ ಸುಂದರ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ದುಃಖಕರ. ಆದರಿಂದ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯಂತೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೩೩ ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಪರಿಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವಿದೆ.

೪.೨೯.೩೫ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗರಪದಾರ್ಥದ ಭೇದ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ದೇಹಾದಿಗಳು ಸತ್ಯವಾದರೂ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶರೀರಾದಿಗಳ ಭೇದಜ್ಞಾನ ಸ್ಫುಟವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥ.

೪.೨೯.೪೩ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಪತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ರೂಢಿಯಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೪೬ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯ ಬಹುದು. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹರಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ವೇದವು ಹೇಳುವುದು ಅನುಭವಾರೂಢವಾದೀತು. ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿದಾಗ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೇ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೪೯ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗಬಲ್ಲ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ವೇದದಿಂದಲೆ ಪಡೆಯುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯಲು ಶಕ್ತರು. ಆದರಿಂದ ಅವರು 'ತ್ಯಕ್ತವೇದ'ರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವೈದಿಕರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತ್ಯಕ್ತವೇದರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ವೈದಿಕನೂ ತ್ಯಕ್ತವೇದನೂ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ವೇದದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ ಅನುಭವಾ ರೂಢವಾದ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮಹಾಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ

ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವೇದಾನುಸಾರವಾಗಿ ತತ್ತ್ವಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವವನು ವೈದಿಕ, ಯಾರ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವೇದವು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದೋ ಅವನು ತ್ಯಕ್ತವೇದ. (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಚತುರ್ಮುಖನೊಬ್ಬನೆ ವೈದಿಕನೂ ತ್ಯಕ್ತವೇದನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ.) ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೫೭ ಚಿತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತ ಎಂದರೆ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೭೬ ಲಿಂಗಶರೀರವು ಪ್ರಾಣಇಂದ್ರಿಯಅಂತಃಕರಣ ಈ ಮೂರರ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದ ತ್ರಿವೃತ್ ಎನಿಸುವುದು. ಪ್ರಾಣಗಳು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಲ್ಲ ಐದೈದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚವಿಧವೆಂದೂ ಲಿಂಗಶರೀರ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಮನಸ್ಸೂ ಸೇರಿ ಹದಿನಾರಾಗುವುದರಿಂದ ಷೋಡಶಕವೆಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೮೨ ನಾನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ, ಚಿನ್ಮಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಸದಾ ಇರುವ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರದ ಗಾಢವಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಬೇಗನೆ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೨೯.೮೩ ವಿಷಯಭೋಗಪದಾರ್ಥ ಅನಿತ್ಯ, ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಪಯುಕ್ತವೂ ಹೌದು. ಆದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನತುಲ್ಯ ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅತೀತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಅನಿತ್ಯ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ, ಸುಷುಪ್ತಿಯಂತೆ ಎನ್ನುವುದುಂಟು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. 'ರಹಸ್ಯ'ಶಬ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವೆಂದೂ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೦.೩ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವುದರಿಂದ ಜೀವನೂ, ಶರೀರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ಪುರಂಜನರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಪುರಂಜನನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೦.೧೭ ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ ವರ್ಷಕಾಲ ಪ್ರಚೇತಸರು ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳಿದರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೦.೨೦ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸಿನಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳಲು ಶಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೦.೨೩ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಲೆ ನಿಲ್ಲದ ಮನಸಿನವರಿಗೆ ಹರಿಯಂತೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರೂ ಸ್ವತಂತ್ರರಿರಬಹುದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲುವ ಮನಸಿನವರಿಗೆ ಹಾಗೆ ಅನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಮಹೇಶ್ವರರೂಪಗಳನ್ನೂ ಹರಿ ಸದಾ ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮೂರೂ ರೂಪಗಳು ಸತ್ವಾದಿಗುಣ ರಹಿತವಾಗಿವೆ ಚಿನ್ಮಯವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಸದಾ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ವಿಷ್ಣುರೂಪ ಒಂದು ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೦.೨೪ ಭಕ್ತರ ಪಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿ ಎಂದೂ, ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಮೇಧಾ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಹರಿ ಹರಿಮೇಧನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹರಿ ವಿಶುದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಸತ್ವನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಆದರಿಂದ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ವ. ಸತ್ವನೆಂದರೆ ಸರ್ವಗುಣಸ್ವರೂಪನೆಂದರ್ಥ.

೪.೩೧.೨ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರವೆಂದರೆ ಸನ್ಯಾಸವೆಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳಿದೆ. ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯಾಗುವುದು ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಅದರಿಂದ ಅದು ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೩೧.೧೩ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಃ ಸಾಧನೆಗಳಿಗೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗುವ ಫಲ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆ. ಅವನೆ ಕೊನೆಯ ಅವಧಿ.

೪.೩೧.೧೬ ಶರೀರವು ನಾನಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಕಾಣದಿರುವುದು ದ್ರವ್ಯಭ್ರಮ. ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತ ಎನ್ನುವುದು ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನನ್ನ ಅಧೀನವೆನ್ನುವುದು ಕಾರಕಭ್ರಮ. ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸಿದಾಗಲೆ ಈ ಭ್ರಮಗಳು ಕರಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೧.೧೮ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಭಾವವೇ ಆತ್ಮೈಕಭಾವ ಎಂದು ಸತ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

೪.೩೧.೧೯ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಜೀವರಿಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಅವನು ನಿರಸ್ತಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಮರಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದ್ವಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೪.೩೧.೨೨ ಹರಿಪೂಜೆಗೆ ವಿನಿಯೋಗವಾಗದೆ ಮದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಧನವಿಲ್ಲದವರು, ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಧನವೆಂದು ಭಾವಿಸುವವರು 'ಅಧನಾತ್ಮಧನ'ರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

೪.೩೧.೨೩ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರೆಂದೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ.

೪.೩೧.೨೬ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ 'ಮಾಯ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮರಾದ ಮುನಿಗಳು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೂ ಶಿಂಶುಮಾರರೂಪಿ ಹರಿಯ ಮಂದಿರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರರು ಎಂದು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

★★★

ಓಂ ಶ್ರೀಮದ್ಧನುಮದ್ಭೀಮಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತ-
ರಾಮಕೃಷ್ಣವೇದವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾಯ ನಮಃ

ಭಗವದ್‌ಬಾದರಾಯಣಪ್ರಣೀತಂ

ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತಮಹಾಪುರಾಣಮ್

ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧಃ

ಅಥ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಓಂ

ಹರಿಃ ಓಂ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮನೋಸ್ತು ಶತರೂಪಾಯಾಂ ತಿಸ್ರಃ ಕನ್ಯಾಶ್ಚ ಜಜ್ಞಿರೇ ।
ಆಕೂತಿರ್ದೇವಹೂತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸೂತಿರಿತಿ ವಿಶ್ರುತಾಃ ॥ ೧ ॥

ಆಕೂತಿಂ ರುಚಯೇ ಪ್ರಾದಾದಪಿ ಭ್ರಾತೃಮತೀಂ ನೃಪಃ ।
ಪುತ್ರಿಕಾಧರ್ಮಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಶತರೂಪಾನುಮೋದಿತಃ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ಸ ಭಗವಾನ್ ರುಚಿಸ್ತಸ್ಯಾಮಜೀಜನತ್ ।
ಮಿಥುನಂ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ವೀ ಪರಮೇಣ ಸಮಾಧಿನಾ ॥ ೩ ॥

ಯಸ್ತಯೋಃ ಪುರುಷಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ವಿಷ್ಣುರ್ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪಧೃಕ್ ।
ಯಾ ಸ್ತ್ರೀ ಸಾ ದಕ್ಷಿಣಾ ಭೂತೇರಂಶಭೂತಾಽನಪಾಯಿನೀ ॥ ೪ ॥

ಆನಿನ್ಯೇ ಸ್ವಗೃಹಂ ಪುತ್ರ್ಯಾಃ
ಪುತ್ರಂ ವಿತತರೋಚಿಷಮ್ ।
ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮುದಾ ಯುಕ್ತೋ
ರುಚಿರ್ಜಗ್ರಾಹ ದಕ್ಷಿಣಾಮ್ ॥ ೫ ॥

ತಾಂ ಕಾಮಯಾನಾಂ ಭಗವಾ-
ನುವಾಹ ಯಜುಷಾಂ ಪತಿಃ ।
ತುಷ್ಟಾಯಾಂ ತೋಷಮಾಪನ್ನೋಽ-
ಜನಯದ್ ದ್ವಾದಶಾತ್ಮಜಾನ್ ॥ ೬ ॥

ತೋಷಃ ಪ್ರತೋಷಃ ಸಂತೋಷೋ ಭದ್ರಃ ಶಾಂತಿರಿಡಸ್ಪತಿಃ ।
ಇಧ್ಮಃ ಕವಿರ್ವಿಭುಃ ಸ್ವಹ್ನಃ ಸುದೇವೋ ರೋಚನೋ ದ್ವಿಷಟ್ ॥ ೭ ॥

ತುಷಿತಾ ನಾಮ ತೇ ದೇವಾ ಆಸನ್ ಸ್ವಾಯಂಭುವಾಂತರೇ ।
ಮರೀಚಿಮಿಶ್ರಾ ಋಷಯೋ ಯಜ್ಞಃ ಸುರಗಣೇಶ್ವರಃ ॥ ೮ ॥

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದೌ ಮನುಪುತ್ರೌ ಮಹೌಜಸೌ ।
ಯತ್ಪುತ್ರಪೌತ್ರನಪ್ತೄಣಾಮನುವೃತ್ತಂ ತದಂತರಮ್ ॥ ೯ ॥

ದೇವಹೂತಿಮದಾತ್ ತಾತ ಕರ್ದಮಾಯಾತ್ಮಜಾಂ ಮನುಃ ।
ತತ್ಸಂಬಂಧಿ ಶ್ರುತಪ್ರಾಯಂ ಭವತಾ ಗದತೋ ಮಮ ॥ ೧೦ ॥

ದಕ್ಷಾಯ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾಯ
ಪ್ರಸೂತಿಂ ಭಗವಾನ್ ಮನುಃ ।
ಪ್ರಾಯಚ್ಛದ್ ಯತ್ಕೃತಃ ಸರ್ಗ-
ಸ್ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಂ ವಿತತೋ ಮಹಾನ್ ॥ ೧೧ ॥

ಯಾಃ ಕರ್ದಮಸುತಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ನವ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಿಪತ್ನಯಃ ।
ತಾಸಾಂ ಪ್ರಸೂತಿಪ್ರಸರಂ ಪ್ರೋಚ್ಯಮಾನಂ ನಿಬೋಧ ಮೇ॥ ೧೨ ॥

ಪತ್ನೀ ಮರೀಚೇಸ್ತು ಕಲಾ
ಸುಷುವೇ ಕರ್ದಮಾತ್ಮಜಾ ।

ಕಶ್ಯಪಂ ಪೂರ್ಣಿಮಾನಂ ಚ
ಯಯೋರಾಪೂರಿತಂ ಜಗತ್ ॥ ೧೩ ॥

ಪೂರ್ಣಿಮಾಽಸೂತ ವಿರಜಂ
ವಿಶ್ವಗಾಂ ಚ ಪರಂತಪ ।
ದೇವಕುಲ್ಯಾ ಹರೇಃ ಪಾದ-
ಶೌಚಾದ್ ಯಾಽಭೂತ್ ಸರಿದ್ ದಿವಃ ॥ ೧೪ ॥

ಅತ್ರೇಃ ಪತ್ನ್ಯನಸೂಯಾ ತ್ರೀನ್ ಜಜ್ಞೇ ಸುಯಶಸಃ ಸುತಾನ್ ।
ದತ್ತಂ ದುರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಂಭವಾನ್ ॥ ೧೫ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಅತ್ರೇರ್ಗೃಹೇ ಸುರಶ್ರೇಷ್ಠಾಃ ಸ್ಥಿತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಂತಹೇತವಃ ।
ಕಿಂಚಿಚ್ಚಿಕೀರ್ಷವೋ ಜಾತಾ ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಗುರೋ ॥ ೧೬ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚೋದಿತಃ ಸೃಷ್ಟಾವತ್ರಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಂ ವರಃ ।
ಸಹ ಪತ್ನ್ಯಾ ಯಯಾವೃಕ್ಷಂ ಕುಲಾದ್ರಿಂ ತಪಸಿ ಸ್ಥಿತಃ ॥ ೧೭ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರಸೂನಸ್ತಬಕಪಲಾಶಾಶೋಕಕಾನನೇ ।
ವಾರ್ಭಿಃ ಸ್ರವದ್ಭಿರುದ್ಘುಷ್ಟೇ ನಿರ್ವಿಂಧ್ಯಾಯಾಃ ಸಮಂತತಃ ॥ ೧೮ ॥

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ಸಂಯಮ್ಯ ಮನೋ ವರ್ಷಶತಂ ಮುನಿಃ ।
ಅತಿಷ್ಠದೇಕಪಾದೇನ ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವೋಽನಿಲಭೋಜನಃ ॥ ೧೯ ॥

ಶರಣಂ ತಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇಽಹಂ ಯ ಏವ ಜಗದೀಶ್ವರಃ ।
ಪ್ರಜಾಮಾತ್ಮಸಮಾಂ ಮಹ್ಯಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತ್ವಿತಿ ಚಿಂತಯನ್ ॥ ೨೦ ॥

ತಪ್ಯಮಾನಂ ತ್ರಿಭುವನಂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈಧಿತಾಗ್ನಿನಾ ।
ನಿರ್ಗತೇನ ಮುನೇರ್ಮೂರ್ಧ್ನಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಭವಸ್ತ್ರಯಃ ॥ ೨೧ ॥

ಅಪ್ಸರೋಮುನಿಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಧರೋರಗೈಃ ।
ವಿತಾಯಮಾನಯಶಸಸ್ತದಾಶ್ರಮಪದಂ ಯಯುಃ ॥ ೨೨ ॥

ತತ್ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಸಂಯೋಗವಿದ್ಯೋತಿತಮನಾ ಮುನಿಃ ।
ಉತ್ತಿಷ್ಠನ್ನೇಕಪಾದೇನ ದದೃಶೇ ವಿಬುಧರ್ಷಭಾನ್ ॥ ೨೩ ॥

ಪ್ರಣಮ್ಯ ದಂಡವದ್ ಭೂಮಾವುಪತಸ್ಥೇಽರ್ಹಣಾಂಜಲಿಃ ।
ವೃಷಹಂಸಸುಪರ್ಣಸ್ಥಾನ್ ಸ್ವೈಃಸ್ವೈಶ್ಚಿಹ್ನೈಶ್ಚ ಚಿಹ್ನಿತಾನ್ ॥ ೨೪ ॥

ಕೃಪಾವಲೋಕವಿಲಸದ್ವದನೇನೋಪಲಂಭಿತಾನ್ ।
ತದ್ರೋಚಿಷಾ ಪ್ರತಿಹತೇ ನಿಮೀಲ್ಯ ಮುನಿರಕ್ಷಿಣೀ ॥ ೨೫ ॥

ಚೇತಸ್ತತ್ಪ್ರವಣಂ ಯುಂಜನ್ನಸ್ತಾವೀತ್ ಸಂಹತಾಂಜಲಿಃ ।
ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ಸೂಕ್ತಯಾ ವಾಚಾ ಸರ್ವಲೋಕಗರೀಯಸಃ ॥ ೨೬ ॥

ಅತ್ರಿರುವಾಚ

ವಿಶ್ವೋದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಲಯೇಷು ವಿಭಜ್ಯಮಾನೈ-
ರ್ಮಾಯಾಗುಣೈರನುಗುಣಂ ಪ್ರಗೃಹೀತದೇಹಾಃ ।
ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಗಿರಿಶಾಃ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮ್ಯಹಂ ವ-
ಸ್ತೇಭ್ಯಃ ಕ ಏವ ಭವತಾಂ ಮ ಇಹೋಪಹೂತಃ ॥ ೨೭ ॥

ಏಕೋ ಮಯೇಹ ಭಗವಾನ್ ವಿಬುಧಪ್ರಧಾನ-
ಶ್ಚಿತ್ತೀಕೃತಃ ಪ್ರಜನನಾಯ ಕಥಂ ನು ಯೂಯಮ್ ।
ಅತ್ರಾಗತಾಸ್ತನುಭೃತಾಂ ಮನಸೋಽಪಿ ದೂರಾ
ಬ್ರೂತ ಪ್ರಸೀದತ ಮಹಾನಿಹ ವಿಸ್ಮಯೋ ಮೇ ॥ ೨೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ತಸ್ಯ ವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ತ್ರಯಸ್ತೇ ವಿಬುಧರ್ಷಭಾಃ ।
ಪ್ರತ್ಯಾಹುಃ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ವಾಚಾ ಪ್ರಹಸ್ಯ ತಮೃಷಿಂ ಪ್ರಭೋ ॥ ೨೯ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಯಥಾ ಕೃತಸ್ತೇ ಸಂಕಲ್ಪೋ
ಭಾವ್ಯಂ ತೇನೈವ ನಾನ್ಯಥಾ ।
ಸತ್‌ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮನ್
ಯದ್ ವೈ ಧ್ಯಾಯಸಿ ತೇ ವಯಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಅಥಾಸ್ಮದಂಶಭೂತಾಸ್ತೇ ಆತ್ಮಜಾ ಲೋಕವಿಶ್ರುತಾಃ ।
ಭವಿತಾರೋಽಂಗ ಭದ್ರಂ ತೇ ವಿಸ್ರಪ್ಸ್ಯಂತಿ ತೇ ಯಶಃ ॥ ೩೧ ॥

ಏವಂ ಕಾಮವರಂ ದತ್ವಾ ಪ್ರತಿಜಗ್ಮುಃ ಸುರೇಶ್ವರಾಃ ।
ಸಭಾಜಿತಾಸ್ತಯೋಃ ಸಮ್ಯಗ್ ದಂಪತ್ಯೋರ್ಮಿಷತೋಸ್ತತಃ ॥ ೩೨ ॥

ಸೋಮೋಽಭೂದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಂಶೇನ
ದತ್ತೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಯೋಗವಿತ್ ।
ದುರ್ವಾಸಾಃ ಶಂಕರಸ್ಯಾಂಶೋ
ನಿಬೋಧಾಂಗಿರಸಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೩೩ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾ ತ್ವಂಗಿರಸಃ ಪತ್ನೀ ಚತಸ್ರೋಽಸೂತ ಕನ್ಯಕಾಃ ।
ಸಿನೀವಾಲೀ ಕುಹೂ ರಾಕಾ ಚತುರ್ಥ್ಯನುಮತಿಸ್ತಥಾ ॥ ೩೪ ॥

ತತ್ಪುತ್ರಾವಪರಾವಾಸ್ತಾಂ ಖ್ಯಾತೌ ಸ್ವಾರೋಚಿಷೇಽಂತರೇ ।
ಉತಥ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠಶ್ಚ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ ॥ ೩೫ ॥

ಪುಲಸ್ತ್ಯೋಽಜನಯತ್ ಪತ್ನ್ಯಾಮಗಸ್ತ್ಯಂ ಚ ಹವಿರ್ಭುಜಿ ।
ಸೋಽನ್ಯಜನ್ಮನಿ ದಹ್ರಾಗ್ನಿರ್ವಿಶ್ರವಾಶ್ಚ ಮಹಾತಪಾಃ ॥ ೩೬ ॥

ತಸ್ಯ ಯಕ್ಷಪತಿರ್ದೇವಃ ಕುಬೇರಸ್ತ್ವಿಡಬಿಡಾಸುತಃ ।
ರಾವಣಃ ಕುಂಭಕರ್ಣಶ್ಚ ತಥಾಽನ್ಯಸ್ಯಾಂ ವಿಭೀಷಣಃ ॥ ೩೭ ॥

ಪುಲಹಸ್ಯ ಗತಿರ್ಭಾರ್ಯಾ ತ್ರೀನಸೂತ ಸತೀ ಸುತಾನ್ ।
ಕರ್ಮಶ್ರೇಷ್ಠಂ ವರೀಯಾಂಸಂ ಸಹಿಷ್ಣುಂ ಚ ಮಹಾಮತೇ ॥ ೩೮ ॥

ಕ್ರತೋರಪಿ ಕ್ರಿಯಾ ಭಾರ್ಯಾ ವಾಲಖಿಲ್ಯಾನಸೂಯತ ।
ಋಷೀನ್ ಷಷ್ಟಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ಜ್ವಲತೋ ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸಾ ॥ ೩೯ ॥

ಊರ್ಜಾಯಾಂ ಜಜ್ಞಿರೇ ಪುತ್ರಾ ವಸಿಷ್ಠಸ್ಯ ಪರಂತಪ ।
ಚಿತ್ರಕೇತುಪ್ರಧಾನಾಸ್ತೇ ಸಪ್ತ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಯೋಽಮಲಾಃ ॥ ೪೦ ॥

ಚಿತ್ರಕೇತುಃ ಸುರೋಚಿಶ್ಚ ವಿರಜೋ ಮಿತ್ರ ಏವ ಚ ।
ಉಲ್ಬಣೋ ವಸುಭೃತ್ಯಶ್ಚ ದ್ಯುಮಾನ್ ಶಕ್ತ್ಯಾದಯೋಽಪರೇ ॥ ೪೧ ॥

ಶಾಂತಿಸ್ತ್ವಥರ್ವಣಃ ಪತ್ನೀ ಲೇಭೇ ಪುತ್ರಂ ಧೃತವ್ರತಮ್ ।
ದಧ್ಯಂಚಮಶ್ವಶಿರಸಂ ಭೃಗೋರ್ವಂಶಂ ನಿಬೋಧ ಮೇ ॥ ೪೨ ॥

ಭೃಗುಃ ಖ್ಯಾತ್ಯಾಂ ಮಹಾಭಾಗಃ ಪತ್ನ್ಯಾಂ ಪುತ್ರಾನಜೀಜನತ್ ।
ಧಾತಾರಂ ಚ ವಿಧಾತಾರಂ ಶ್ರಿಯಂ ಚ ಭಗವತ್ಪರಾಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಆಯತಿಂ ನಿಯತಿಂ ಚೈವ ಸುತೇ ಮೇರುಸ್ತಯೋರದಾತ್ ।
ತಾಭ್ಯಾಂ ತಯೋರಭವತಾಂ ಮೃಕಂಡುಃ ಪ್ರಾಣ ಏವ ಚ ॥ ೪೪ ॥

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯೋ ಮೃಕಂಡೋಸ್ತು ಪ್ರಾಣಾದ್ ವೇದಶಿರಾ ಮುನಿಃ ।
ಕವಿಶ್ಚ ಭಾರ್ಗವೋ ಯಸ್ಯ ಭಗವಾನುಶನಾಃ ಸುತಃ ॥ ೪೫ ॥

ನವೈತೇ ಮುನಯಃ ಕ್ಷತ್ತರ್ಲೋಕಾನ್ ಸರ್ಗೈರಭಾವಯನ್ ।
ಏಷ ಕರ್ದಮದೌಹಿತ್ರಸಂತಾನಃ ಕಥಿತಸ್ತವ ॥ ೪೬ ॥

ಶೃಣ್ವತಃ ಶ್ರದ್ದಧಾನಸ್ಯ ಸದ್ಯಃ ಪಾಪಹರಃ ಪರಃ ।
ಪ್ರಸೂತಿಂ ಮಾನವೀಂ ದಕ್ಷ ಉಪಯೇಮೇ ಹ್ಯಜಾತ್ಮಜಃ ॥ ೪೭ ॥

ತಸ್ಯಾಂ ಸಸರ್ಜ ದುಹಿತೄಃ ಷೋಡಶಾಮಲಲೋಚನಾಃ ।
ತ್ರಯೋದಶಾದಾದ್ ಧರ್ಮಾಯ ತಥೈಕಾಮಗ್ನಯೇ ವಿಭುಃ ॥ ೪೮ ॥

ಪಿತೃಭ್ಯ ಏಕಾಂ ಯುಕ್ತೇಭ್ಯೋ ಭವಾಯೈಕಾಂ ಭವಚ್ಛಿದೇ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾ ಮೈತ್ರೀ ದಯಾ ಶಾಂತಿಸ್ತುಷ್ಟಿಃ ಪುಷ್ಟಿಃ ಕ್ರಿಯೋನ್ನತಿಃ ।
ಬುದ್ಧಿರ್ಮೇಧಾ ತಿತಿಕ್ಷಾ ಹ್ರೀರ್ಮೂರ್ತಿರ್ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪತ್ನಯಃ ।
ಶ್ರದ್ಧಾಽಸೂತ ಶುಭಂ ಮೈತ್ರೀ ಪ್ರಸಾದಮಭಯಂ ದಯಾ ॥ ೫೦ ॥

ಶಾಂತಿಃ ಸುಖಂ ಮುದಂ ತುಷ್ಟಿಃ ಸ್ಮಯಂ ಪುಷ್ಟಿರಸೂಯತ ।
ಯೋಗಂ ಕ್ರಿಯೋನ್ನತಿರ್ದರ್ಪಮರ್ಥಂ ಬುದ್ಧಿರಸೂಯತ ॥ ೫೧ ॥

ಮೇಧಾ ಸ್ಮೃತಿಂ ತಿತಿಕ್ಷಾ ಚ ಕ್ಷೇಮಂ ಹ್ರೀಃ ಪ್ರಶ್ರಯಂ ಶ್ರುತಮ್ ।
ಮೂರ್ತಿಃ ಸರ್ವಗುಣೋತ್ಪತ್ತಿರ್ನರನಾರಾಯಣಾವೃಷೀ ॥ ೫೨ ॥

ಯಯೋರ್ಜನ್ಮನ್ಯದೋ ವಿಶ್ವಮಭ್ಯನಂದತ್ ಸುನಿರ್ವೃತಮ್ ।
ಮನಾಂಸಿ ಕಕುಭೋ ವಾತಾಃ ಪ್ರಸೇದುಃ ಸರಿತೋಽಬ್ಧಯಃ ॥ ೫೩ ॥

ದಿವ್ಯವಾದ್ಯಂತ ತೂರ್ಯಾಣಿ ಪೇತುಃ ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಯಃ ।
ಮುನಯಸ್ತುಷ್ಟುವುಸ್ತುಷ್ಟಾ ಜಗುರ್ಗಂಧರ್ವಕಿನ್ನರಾಃ ॥ ೫೪ ॥

ನೃತ್ಯಂತಿ ಸ್ಮ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ದೇವ್ಯೋ ಹ್ಯಾಸೀತ್ ಪರಮಮಂಗಳಮ್ ।
ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಉಪತಸ್ಥುರಭಿಷ್ಟವೈಃ ॥ ೫೫ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಯೋ ಮಾಯಯಾ ವಿರಚಿತಂ ನಿಜಯಾಽಽತ್ಮನೀದಂ
ಖೇ ರೂಪಭೇದಮಿವ ತತ್ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ।
ಏತೇನ ಧರ್ಮಸದನೇ ಋಷಿಮೂರ್ತಿನಾಽದ್ಯ
ಪ್ರಾದುಶ್ಚಕಾರ ಪುರುಷಾಯ ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ॥ ೫೬ ॥

ಸೋಽಯಂ ಸ್ಥಿತಿವ್ಯತಿಕರೋಪಶಮಾಯ ಸೃಷ್ಟಾನ್
ಸತ್ತ್ವೇನ ನಃ ಸುರಗಣಾನನುಮೇಯತತ್ತ್ವಃ ।
ದೃಶ್ಯಾದದಭ್ರಕರುಣೇನ ವಿಲೋಕನೇನ
ಯಚ್ಛ್ರೀನಿಕೇತಮಮಲಂ ಕ್ಷಿಪತಾಽರವಿಂದಮ್ ॥ ೫೭ ॥

ಏವಂ ಸುರಗಣೈಸ್ತಾತ ಭಗವಂತಾವಭಿಷ್ಟುತೌ ।
ಲಬ್ಧಾವಲೋಕೈರ್ಯಯತುರರ್ಚಿತೌ ಗಂಧಮಾದನಮ್ ॥ ೫೮ ॥

ತಾವಿಮೌ ವೈ ಭಗವತೋ ಹರೇರಂಶಾವಿಹಾಗತೌ ।
ಭಾರವ್ಯಯಾಯ ಚ ಭುವಃ ಕೃಷ್ಣೌ ಯದುಕುರೂದ್ವಹೌ ॥ ೫೯ ॥

ಸ್ವಾಹಾಽಭಿಮಾನಿನಶ್ಚಾಗ್ನೇರಾತ್ಮಜಾಂಸ್ತ್ರೀನಜೀಜನತ್ ।
ಪಾವಕಃ ಪವಮಾನಶ್ಚ ಶುಚಿರಿತ್ಯಗ್ನಯಸ್ತ್ರಯಃ ॥ ೬೦ ॥

ತೇಭ್ಯೋಽಗ್ನಯಃ ಸಮಭವಂಶ್ಚತ್ವಾರಿಂಶಚ್ಚ ಪಂಚ ಚ ।
ತ ಏವೈಕೋನಪಂಚಾಶತ್ ಸಾಕಂ ಪಿತೃಪಿತಾಮಹೈಃ ॥ ೬೧ ॥

ವೈತಾನಿಕೇ ಕರ್ಮಣಿ ಯನ್ನಾಮಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ಆಗ್ನೇಯ್ಯ ಇಷ್ಟಯೋ ಯತ್ರ ನಿರುಪ್ಯಂತೇಽಗ್ನಯಸ್ತು ತೇ ॥ ೬೨ ॥

ಅಗ್ನಿಷ್ವಾತ್ತಾ ಬರ್ಹಿಷದಃ ಸೋಮ್ಯಾಃ ಪಿತರ ಆಜ್ಯಪಾಃ ।
ಸಾಗ್ನಯೋಽನಗ್ನಯಸ್ತೇಷಾಂ ಪತ್ನೀ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ಸ್ವಧಾ ॥ ೬೩ ॥

ತೇಭ್ಯೋ ದಧಾರ ಕನ್ಯೇ ದ್ವೇ ಮೇನಾಂ ವೈತರಣೀಂ ಸ್ವಧಾ ।
ಉಭೇ ತೇ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನ್ಯೌ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಪಾರಗೇ ॥ ೬೪ ॥

ಭವಸ್ಯ ಪತ್ನೀ ತು ಸತೀ ಭವಂ ದೇವಮನುವ್ರತಾ ।
ಆತ್ಮನಃ ಸದೃಶಂ ಪುತ್ರಂ ನ ಲೇಭೇ ಗುಣಶೀಲತಃ ॥ ೬೫ ॥

ಪಿತರ್ಯಪ್ರತಿರೂಪೇ ಸ್ವೇ ಭವಾಯಾನಾಗಸೇ ರುಷಾ ।
ಅಪ್ರೌಢೇವಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಮಜಹಾದ್ ಯೋಗಸಂಯುತಾ ॥ ೬೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—೦—

ಅಥ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಭವೇ ಶೀಲವತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ದಕ್ಷೋ ದುಹಿತೃವತ್ಸಲಃ ।
ವಿದ್ವೇಷಮಕರೋತ್ ಕಸ್ಮಾದನಾದೃತ್ಯಾತ್ಮಜಾಂ ಸತೀಮ್ ॥ ೧ ॥

ಕಸ್ತಂ ಚರಾಚರಗುರುಂ ನಿರ್ವೈರಂ ಶಾಂತವಿಗ್ರಹಮ್ ।
ಆತ್ಮಾರಾಮಂ ಕಥಂ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಜಗತೋ ದೈವತಂ ಮಹತ್ ॥ ೨ ॥

ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಜಾಮಾತುಃ ಶ್ವಶುರಸ್ಯ ಚ ।
ವಿದ್ವೇಷಸ್ತು ಯತಃ ಪ್ರಾಣಾನತ್ಯಜದ್ ದುಸ್ತ್ಯಜಾನ್ ಸತೀ ॥ ೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪುರಾ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಸತ್ರೇ ಸಮವೇತಾ ಮಹರ್ಷಯಃ ।
ತಥಾಽಮರಗಣಾಃ ಸರ್ವೇ ಸಾನುಗಾ ಮುನಯೋಽಗ್ನಯಃ ॥ ೪ ॥

ತತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟಂ ದಕ್ಷಂ ವೈ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽರ್ಕಮಿವ ರೋಚಿಷಾ ।
ಭ್ರಾಜಮಾನಂ ವಿತಿಮಿರಂ ಕುರ್ವಂತಂ ತನ್ಮಹತ್ ಸದಃ ॥ ೫ ॥

ಉದತಿಷ್ಠನ್ ಸದಸ್ಯಾಸ್ತೇ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯೇಭ್ಯಃ ಸಹಾಗ್ನಯಃ ।
ಋತೇ ವಿರಿಂಚಂ ಶರ್ವಂ ಚ ತದ್ಭಾಸಾ ಕ್ಷಿಪ್ತತೇಜಸಃ ॥ ೬ ॥

ಸದಸಸ್ಪತಿಭಿರ್ದಕ್ಷೋ ಭಗವಾನ್ ಸಾಧು ಸತ್ಕೃತಃ ।
ಅಜಂ ಲೋಕಗುರುಂ ನತ್ವಾ ನಿಷಸಾದ ತದಾಜ್ಞಯಾ ॥ ೭ ॥

ಪ್ರಾಙ್ ನಿಷಣ್ಣಂ ಮೃಡಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ನಾಮೃಷ್ಯತ್ ತದನಾದೃತಃ ।
ಉವಾಚ ವಾಚಂ ಚಕ್ಷುರ್ಭ್ಯಾಮಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ದಹನ್ನಿವ ॥ ೮ ॥

ದಕ್ಷ ಉವಾಚ

ಶ್ರೂಯತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಯೋ ಮೇ ಸಹಸಭ್ಯಾಃ ಸಹಾಗ್ನಯಃ ।
ಸಾಧೂನಾಂ ಬ್ರುವತೋ ವೃತ್ತಂ ನಾಜ್ಞಾನಾನ್ನ ಚ ಮತ್ಸರಾತ್ ॥ ೯ ॥

ಅಯಂ ತು ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ಯಶೋಘ್ನೋ ನಿರಪತ್ರಪಃ ।
ಸದ್ಭಿರಾಚರಿತಃ ಪಂಥಾ ಯೇನ ಸ್ತಬ್ಧೇನ ದೂಷಿತಃ ॥ ೧೦ ॥

ಏಷ ಮೇ ಶಿಷ್ಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ಯನ್ಮೇ ದುಹಿತುರಗ್ರಹೀತ್ ।
ಪಾಣಿಂ ವಿಪ್ರಾಗ್ನಿಮುಖತಃ ಸಾವಿತ್ರ್ಯಾ ಇವ ಸಾಧುವತ್ ॥ ೧೧ ॥

ಗೃಹೀತ್ವಾ ಮೃಗಶಾಬಾಕ್ಷ್ಯಾಃ ಪಾಣಿಂ ಮರ್ಕಟಲೋಚನಃ ।
ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾಭಿವಾದಾರ್ಹೇ ವಾಚಾಽಪ್ಯಕೃತ ನೋಚಿತಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಲುಪ್ತಕ್ರಿಯಾಯಾಶುಚಯೇ ಮಾನಿನೇ ಭಿನ್ನಸೇತವೇ ।
ಅನಿಚ್ಛನ್ನಪ್ಯದಾಂ ಬಾಲಾಂ ಶೂದ್ರಾಯೇವೋಶತೀಂ ಗಿರಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಪ್ರೇತಾವಾಸೇಷು ಘೋರೇಷು ಘೋರೈರ್ಭೂತಗಣೈರ್ವೃತಃ ।
ಅಟತ್ಯುನ್ಮತ್ತವನ್ನಗ್ನೋ ವ್ಯುಪ್ತಕೇಶೋ ಹಸನ್ ರುದನ್ ॥ ೧೪ ॥

ಚಿತಾಭಸ್ಮಕೃತಸ್ನಾನಃ ಪ್ರೇತಾಸ್ಥಿಗ್ರಂಥಿಭೂಷಣಃ ।
ಶಿವಾಪದೇಶೋ ಹ್ಯಶಿವೋ ಮತ್ತೋನ್ಮತ್ತಜನಪ್ರಿಯಃ ॥ ೧೫ ॥

ಪತಿಃ ಪ್ರಮಥಭೂತಾನಾಂ ತಮೋಮಾತ್ರಾತ್ಮಕಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ತಸ್ಮಾ ಉನ್ಮಾದನಾಥಾಯ ನಷ್ಟಶೌಚಾಯ ದುರ್ಹೃದೇ ॥ ೧೬ ॥

ದತ್ತಾ ಬತ ಮಯಾ ಸಾಧ್ವೀ ಚೋದಿತೇ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಾ ॥ ೧೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ವಿನಿಂದ್ಯೈವಂ ಸ ಗಿರಿಶಮಪ್ರತೀಪಮವಸ್ಥಿತಮ್ ।
ದಕ್ಷೋಽಥೋಽಪ ಉಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ಕ್ರುದ್ಧಃ ಶಪ್ತುಂ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ ॥ ೧೮ ॥

ಅಯಂ ತು ದೇವಯಜನ ಇಂದ್ರೋಪೇಂದ್ರಾದಿಭಿರ್ಭವಃ ।
ಯಜ್ಞಭಾಗಂ ನ ಲಭತಾಂ ದೇವೈರ್ದೇವಗಣಾಧಮಃ ॥ ೧೯ ॥

ನಿಷಿಧ್ಯಮಾನಃ ಸ ಸದಸ್ಯಮುಖ್ಯೈ-
ರ್ದಕ್ಷೋ ಗಿರೀಶಾಯ ವಿಸೃಜ್ಯ ಶಾಪಮ್ ।

ತಸ್ಮಾದ್ ವಿನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ವಿವೃದ್ಧಮನ್ಯು
ರ್ಜಗಾಮ ಕೌರವ್ಯ ನಿಜಂ ನಿಕೇತನಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ವಿಜ್ಞಾಯ ಶಾಪಂ ಗಿರಿಶಾನುಗಾಗ್ರಣೀ
ರ್ನಂದೀಶ್ವರೋ ರೋಷಕಷಾಯದೂಷಿತಃ ।
ದಕ್ಷಾಯ ಶಾಪಂ ವಿಸಸರ್ಜ ದಾರುಣಂ
ಯೇ ಚಾನ್ವಮೋದಂಸ್ತದವಾಚ್ಯತಾಂ ದ್ವಿಜಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ನಂದಿರುವಾಚ

ಯ ಏತನ್ಮರ್ತ್ಯಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಭಗವತ್ಯಪ್ರತಿದ್ರುಹಿ ।
ದ್ರುಹ್ಯತ್ಯಜ್ಞಃ ಪೃಥಗ್‌ದೃಷ್ಟಿಸ್ತತ್ತ್ವತೋ ವಿಮುಖೋ ಭವೇತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಗೃಹೇಷು ಕೂಟಧರ್ಮೇಷು ಸಕ್ತೋ ಗ್ರಾಮ್ಯಸುಖೇಚ್ಛಯಾ ।
ಕರ್ಮತಂತ್ರಂ ವಿತನುತಾಂ ವೇದವಾದವಿಪನ್ನಧೀಃ ॥ ೨೩ ॥

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾಯಿನ್ಯಾ
ವಿಸ್ಮೃತಾತ್ಮಗತಿಃ ಪಶುಃ ।
ಸ್ತ್ರೀಕಾಮಃ ಸೋಽಸ್ತ್ವತಿತರಾಂ
ದಕ್ಷೋ ಬಸ್ತಮುಖೋಽಚಿರಾತ್ ॥ ೨೪ ॥

ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿರವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಕರ್ಮಮಯ್ಯಾಮಸಾವಜಃ ।
ಸಂಸರಂತ್ವಿಹ ಯೇ ಚೇಮಮನು ಶರ್ವಾವಮಾನಿನಃ ॥ ೨೫ ॥

ಗಿರೇಃ ಸುತಾಯಾಃ ಪುಷ್ಪಿಣ್ಯಾ ಮಧುಗಂಧೇನ ಭೂರಿಣಾ ।
ಮಥ್ನಾ ಚೋನ್ಮಥಿತಾತ್ಮಾನಃ ಸಮ್ಮುಹ್ಯಂತು ಹರದ್ವಿಷಃ ॥ ೨೬ ॥

ಸರ್ವಭಕ್ಷಾ ದ್ವಿಜಾ ವೃತ್ತ್ಯೈ ಧೃತವಿದ್ಯಾತಪೋವ್ರತಾಃ ।
ವಿತ್ತದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾರಾಮಾ ಯಾಚಕಾ ವಿಚರಂತ್ವಿಹ ॥ ೨೭ ॥

ತಸ್ಯೈವಂ ವದತಃ ಶಾಪಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲಾಯ ವೈ ।
ಭೃಗುಃ ಪ್ರತ್ಯಸೃಜಚ್ಛಾಪಂ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಂ ದುರತ್ಯಯಮ್ ॥ ೨೮ ॥

ಭೃಗುರುವಾಚ

ಭವವ್ರತಧರಾ ಯೇ ಚ ಯ ಏತಾನ್ ಸಮನುವ್ರತಾಃ ।
ಪಾಖಂಡಿನಸ್ತೇ ಭವಂತು ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪರಿಪಂಥಿನಃ ॥ ೨೯ ॥

ನಷ್ಟಶೌಚಾ ಮೂಢಧಿಯೋ ಜಟಾಭಸ್ಮಾಸ್ಥಿಧಾರಿಣಃ ।
ವಿಶಂತು ಶಿವದೀಕ್ಷಾಯಾಂ ಯತ್ರ ದೈವಂ ಸುರಾಸವಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಂಶ್ಚೈವ ಯದ್ ಯೂಯಂ ಪರಿನಿಂದಥ ।
ಸೇತುಂ ವಿಧಾರಣಂ ಪುಂಸಾಮತಃ ಪಾಷಂಡಮಾಶ್ರಿತಾಃ ॥ ೩೧ ॥

ಏಷ ಏವ ಹಿ ಲೋಕಾನಾಂ ಶಿವಃ ಪಂಥಾಃ ಸನಾತನಃ ।
ಯಂ ಪೂರ್ವೇ ಚಾನುಸಂತಸ್ಥುರ್ಯತ್ಪ್ರಮಾಣಂ ಜನಾರ್ದನಃ ॥ ೩೨ ॥

ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಂ ಶುದ್ಧಂ ಸತಾಂ ವರ್ತ್ಮ ಸನಾತನಮ್ ।
ವಿಗರ್ಹ್ಯ ಯಾತ ಪಾಷಂಡಂ ದೈವತಂ ಯತ್ರ ಭೂತರಾಟ್ ॥ ೩೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತಸ್ಯೈವಂ ವದತಃ ಸಾಧೋ ಭೃಗೋಃ ಸ ಭಗವಾನ್ ಭವಃ ।
ನಿಶ್ಚಕ್ರಾಮ ತತಃ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಮನಾ ಇವ ಸಾನುಗಃ ॥ ೩೪ ॥

ತೇಽಪಿ ವಿಶ್ವಸೃಜಃ ಸತ್ರಂ ಸಹಸ್ರಪರಿವತ್ಸರಮ್ ।
ಸಂವಿಧಾಯ ಮಹೋತ್ಸಾಹಾ ಯತ್ರೇಜ್ಯ ಋಷಭೋ ಹರಿಃ ॥ ೩೫ ॥

ಆಪ್ಲುತ್ಯಾವಭೃಥಂ ಯತ್ರ ಗಂಗಾ ಯಮುನಯಾಽನ್ವಿತಾ ।
ವಿರಜೇನಾತ್ಮನಾ ಸರ್ವೇ ಸ್ವಂಸ್ವಂ ಧಾಮ ಯಯುಸ್ತತಃ ॥ ೩೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೨ ॥

—೦—

ಅಥ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸದಾ ವಿದ್ವಿಷತೋರೇವಂ ಕಾಲೋ ವಿವದಮಾನಯೋಃ ।
ಜಾಮಾತುಃ ಶ್ವಶುರಸ್ಯಾಪಿ ಸುಮಹಾನತಿಚಕ್ರಮೇ ॥ ೧ ॥

ಯದಾಽಭಿಷಿಕ್ತೋ ದಕ್ಷಸ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಾ ।
ಪ್ರಜಾಪತೀನಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಮಾಧಿಪತ್ಯೇ ಸ್ಮಯೋಽಭವತ್ ॥ ೨ ॥

ಇಷ್ಟ್ವಾ ಸ ವಾಜಪೇಯೇನ ಬ್ರಹ್ಮಿಷ್ಠೋ ಭೂಯ ಏವ ಚ ।
ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವಂ ನಾಮ ಸಮಾರೇಭೇ ಕ್ರತೂತ್ತಮಮ್ ॥ ೩ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷಯಃ ಸರ್ವೇ ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃದೇವತಾಃ ।
ಆಸನ್ ಕೃತಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಾಸ್ತತ್ಪತ್ನ್ಯಶ್ಚ ಸಭರ್ತೃಕಾಃ ॥ ೪ ॥

ತದುಪಶ್ರುತ್ಯ ನಭಸಿ ಖೇಚರಾಣಾಂ ಪ್ರಜಲ್ಪತಾಮ್ ।
ಸತೀ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ದೇವೀ ಪಿತೃಯಜ್ಞಮಹೋತ್ಸವಮ್ ॥ ೫ ॥

ವ್ರಜಂತೀಃ ಸರ್ವತೋ ದಿಗ್ಭ್ಯ ಉಪದೇವವರಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ವಿಮಾನಯಾನಾಃ ಸಪ್ರೇಷ್ಠಾ ನಿಷ್ಕಕಂಠ್ಯಃ ಸುವಾಸಸಃ ॥ ೬ ॥

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ವನಿಲಯಾಭ್ಯಾಶೇ ಲೋಲಾಕ್ಷೀರ್ಮೃಷ್ಟಕುಂಡಲಾಃ ।
ಪತಿಂ ಭೂತಪತಿಂ ದೇವಮೌತ್ಕಂಠ್ಯಾದಭ್ಯಭಾಷತ ॥ ೭ ॥

ಸತ್ಯುವಾಚ

ಪ್ರಜಾಪತೇಸ್ತೇ ಶ್ವಶುರಸ್ಯ ಸಾಂಪ್ರತಂ
ನಿರ್ಯಾಪಿತೋ ಯಜ್ಞಮಹೋತ್ಸವಃ ಕಿಲ ।
ವಯಂ ಚ ತತ್ರಾನುಸರಾಮ ವಾಮ ತೇ
ಯದ್ಯರ್ಥಿತಾಽಮೀ ವಿಬುಧಾಃ ಪ್ರಯಾಂತಿ ಹಿ ॥ ೮ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಭಗಿನ್ಯೋ ಮಮ ಭರ್ತೃಭಿಃ ಸ್ವಕೈ-
ರ್ಧ್ರುವಂ ಗಮಿಷ್ಯಂತಿ ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷವಃ ।

ಅಹಂ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಭವತಾಽಭಿಕಾಮಯೇ
ಸಹೋಪನೀತಂ ಪರಿಬರ್ಹಮರ್ಹಿತುಮ್ ॥ ೯ ॥

ತತ್ರ ಸ್ವಸ್ಸೂರ್ಮೇ ನನು ಭರ್ತೃಸಮ್ಮತಾ
ಮಾತೃಷ್ವಸ್ಯೂಃ ಕ್ಲಿನ್ನಧಿಯಂ ಚ ಮಾತರಮ್ ।
ದ್ರಕ್ಷ್ಯೇ ಚಿರೋತ್ಕಂಠಮನಾ ಮಹರ್ಷಿಭಿ
ರುನ್ನೀಯಮಾನಂ ಚ ಮೃಡಾಧ್ವರಧ್ವಜಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ತ್ವಯ್ಯೇತದಾಶ್ಚರ್ಯಮಜಾತ್ಮಮಾಯಯಾ
ವಿನಿರ್ಮಿತಂ ಭಾತಿ ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಕಮ್ ।
ಅಥಾಪ್ಯಹಂ ಯೋಷಿದತತ್ತ್ವವಿಚ್ಚ ತೇ
ದೀನಾ ದಿದೃಕ್ಷೇ ಭವ ಮೇ ಭವಕ್ಷಿತಿಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಪಶ್ಯ ಪ್ರಯಾಂತೀಶ್ಚ ಭವಾನ್ಯಯೋಷಿತಃ
ಸ್ವಲಂಕೃತಾಃ ಕಾಂತಸಖಾ ವರೂಥಶಃ ।
ಯಾಸಾಂ ವ್ರಜದ್ಭಿಃ ಶಿತಿಕಂಠ ಮಂಡಿತಂ
ನಭೋ ವಿಮಾನೈಃ ಕಳಹಂಸಪಾಂಡುಭಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ಕಥಂ ಸುತಾಯಾಃ ಪಿತೃಗೇಹಕೌತುಕಂ
ನಿಶಮ್ಯ ದೇಹಃ ಸುರವರ್ಯ ನೇಂಗತೇ ।
ಅನಾಹುತಾ ಅಪ್ಯಭಿಯಾಂತಿ ಸೌಹೃದಾದ್
ಭರ್ತುರ್ಗುರೋರ್ದೇಹಕೃತಶ್ಚ ಕೇತನಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ತನ್ಮೇ ಪ್ರಸೀದೇದಮಮರ್ತ್ಯ ವಾಂಛಿತಂ
ಕರ್ತುಂ ಭವಾನ್ ಕಾರುಣಿಕೋ ಬತಾರ್ಹಸಿ ।
ತ್ವಯಾಽಪಿ ಪೂರ್ಣೋಽಯಮದಭ್ರಚಕ್ಷುಷಾ
ನಿರೂಪಿತೋಽತೋಽನುಗೃಹಾಣ ಯಾಚಿತಃ ॥ ೧೪ ॥

ಋಷಿರುವಾಚ

ಏವಂ ಗಿರಿತ್ರಃ ಪ್ರಿಯಯಾಽಭಿಭಾಷಿತಃ
ಪ್ರತ್ಯಭ್ಯಧಾತ್ ತಾಂ ಪ್ರಹಸನ್ ಸುರಪ್ರಿಯಃ ।

ಸಂಸ್ಮಾರಿತೋ ಮರ್ಮಭಿದಃ ಕುವಾಗಿಷೂನ್
ಯಾನಾಹ ಕೋ ವಿಶ್ವಸೃಜಾಂ ಸಮಕ್ಷತಃ ॥ ೧೫ ॥

ಶಂಭುರುವಾಚ

ತ್ವಯೋದಿತಂ ಶೋಭನಮೇವ ಶೋಭನೇ
ಅನಾಹುತಾ ಅಪ್ಯಭಿಯಾಂತಿ ಬಂಧುಷು ।
ತೇ ಯದ್ಯನುತ್ಪಾದಿತದೋಷದೃಷ್ಟಯೋ
ಬಲೀಯಸಾಽನಾತ್ಮ್ಯಮದೇನ ಮನ್ಯುನಾ ॥ ೧೬ ॥

ವಿದ್ಯಾತಪೋವಿತ್ತವಪುರ್ವಯಃಕುಲೈಃ
ಸತಾಂ ಗುಣೈಃ ಷಡ್ಭಿರಸತ್ತಮಾ ಮದೈಃ ।
ಸ್ಮೃತೌ ಹತಾಯಾಮಭಿಮಾನದುರ್ದೃಶ
ಸ್ತಬ್ಧಾ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಹಿ ಧಾಮ ಭೂಯಸಾಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ನೈತಾದೃಶಾನಾಂ ಸ್ವಜನವ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ
ಗೃಹಾನ್ ಪ್ರತೀಯಾದನವಸ್ಥಿತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಯೇಽಭ್ಯಾಗತಾನ್ ವಕ್ರಧಿಯಾಽಭಿಚಕ್ಷತೇ
ಆರೋಪಿತಭ್ರೂಭಿರಮರ್ಷಣಾಕ್ಷಿಭಿಃ ॥ ೧೮ ॥

ತಥಾಽರಿಭಿರ್ನ ಪ್ರಧನೇ ಶಿಲೀಮುಖೈಃ
ಶೇತೇಽರ್ದಿತಾಂಗೋ ಹೃದಯೇನ ದೂಯತಾ ।
ಸ್ವಾನಾಂ ಯಥಾ ವಕ್ರಧಿಯಾಂ ದುರುಕ್ತಿಭಿ-
ರ್ದಿವಾನಿಶಂ ತಪ್ಯತಿ ಮರ್ಮತಾಡಿತಃ ॥ ೧೯ ॥

ವ್ಯಕ್ತಂ ತ್ವಮುತ್ಕೃಷ್ಟಗತೇಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ
ಪ್ರಿಯಾಽಽತ್ಮಜಾನಾಮಸಿ ಸುಭ್ರು ಮೇ ಮತಾ ।
ಅಥಾಪಿ ಮಾನಂ ನ ಪಿತುಃ ಪ್ರಪತ್ಸ್ಯಸೇ
ಮದಾಶ್ರಯಾತ್ ಕಃ ಪರಿತಪ್ಯತೇ ಯತಃ ॥ ೨೦ ॥

ತಾತಪ್ಯಮಾನೇನ ಹೃದಾಽತುರೇಂದ್ರಿಯಃ
ಸಮೃದ್ಧಿಭಿಃ ಪೂರುಷಬುದ್ಧಿಸಾಕ್ಷಿಣಾಮ್ ।
ಅಕಲ್ಪ ಏಷಾಮಧಿರೋಢುಮಂಜಸಾ
ಪದಂ ಪರಂ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಯಥಾಽಸುರಾ ಹರಿಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರತ್ಯುದ್ಗಮಪ್ರಶ್ರಯಣಾಭಿವಾದನಂ
ವಿಧೀಯತೇ ಸಾಧು ಮಿಥಃ ಸುಮಧ್ಯಮೇ ।
ಪ್ರಾಜ್ಞೈಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ಚೇತಸಾ
ಗುಹಾಶಯಾಯೈವ ನ ದೇಹಮಾನಿನೇ ॥ ೨೨ ॥

ಸತ್ತ್ವಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ವಸುದೇವಶಬ್ದಿತಂ
ಯದೀಯತೇ ತತ್ರ ಪುಮಾನಪಾವೃತಃ ।
ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಯಸ್ಮಿನ್ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವೋ
ಹ್ಯಧೋಕ್ಷಜೋ ಮೇ ಮನಸಾ ವಿಧೀಯತೇ ॥ ೨೩ ॥

ತ್ವಯಾ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯೋ ನ ಪಿತಾಽಪಿ ದೇಹಕೃದ್
ದಕ್ಷೋ ಮಮ ದ್ವಿಟ್ ತದನುವ್ರತಾಶ್ಚ ಯೇ ।
ಯೋ ವಿಶ್ವಸೃಗ್ಯಜ್ಞಗತಂ ವರೋರು ಮಾ-
ಮನಾಗಸಂ ದುರ್ವಚಸಾಽಕರೋತ್ ತಿರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಯದಿ ವ್ರಜಿಷ್ಯಸ್ಯತಿಹಾಯ ಮದ್ವಚೋ
ಭದ್ರಂ ಭವತ್ಯಾ ನ ತತೋ ಭವಿಷ್ಯತಿ ।
ಸಂಭಾವಿತಸ್ಯ ಸ್ವಜನಾತ್ ಪರಾಭವೋ
ಯದಾ ಸ ಸದ್ಯೋ ಮರಣಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ॥ ೨೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೩ ॥

—o—

ಅಥ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏತಾವದುಕ್ತ್ವಾ ವಿರರಾಮ ಶಂಕರಃ
ಪತ್ನ್ಯಂಗನಾಶಂ ಹ್ಯುಭಯತ್ರ ಚಿಂತಯನ್ ।
ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷುಃ ಪರಿಶಂಕಿತಾ ಭವಾ-
ನ್ನಿಷ್ಕ್ರಾಮತೀ ನಿರ್ವಿಶತೀ ದ್ವಿಧಾ ಚ ಸಾ ॥ ೧ ॥

ಸುಹೃದ್ದಿದೃಕ್ಷಾಪ್ರತಿಘಾತದುರ್ಮನಾಃ
ಸ್ನೇಹಾದ್ ರುದಂತ್ಯಶ್ರುಕಳಾಕುಲೇಕ್ಷಣಾ ।
ಭವಂ ಭವಾನ್ಯಪ್ರತಿಪೂರುಷಂ ರುಷಾ
ಪ್ರಧಕ್ಷತೀವೈಕ್ಷತ ಜಾತವೇಪಥುಃ ॥ ೨ ॥

ತತೋ ವಿನಿಃಶ್ವಸ್ಯ ಸತೀ ವಿಹಾಯ ತಂ
ಶೋಕೇನ ರೋಷೇಣ ಚ ದೂಯತಾ ಹೃದಾ ।
ಪಿತ್ರೋರಗಾತ್ ಸ್ತ್ರೈಣವಿಮೂಢಧೀರ್ಗೃಹಾನ್
ಪ್ರೇಮ್ಣಾಽಽತ್ಮನೋ ಯೋಽರ್ಧಮರಾಸತ ಪ್ರಿಯಃ ॥ ೩ ॥

ತಾಮನ್ವಗಚ್ಛನ್ ದ್ರುತವಿಕ್ರಮಾಂ ಸತೀ-
ಮೇಕಾಂ ತ್ರಿಣೇತ್ರಾನುಚರಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ ।
ಸಪಾರ್ಷದಮುಖ್ಯಾ ಮಣಿಮನ್ಮದಾದಯಃ
ಪುರೋವೃಷೇಂದ್ರಾಸ್ತರಸಾಽಽಗತವ್ಯಥಾಃ ॥ ೪ ॥

ತಾಂ ಶಾರಿಕಾಮದ್ದುಕದರ್ಪಣಾಂಬುಜೈಃ
ಶ್ವೇತಾತಪತ್ರವ್ಯಜನಸ್ರಗಾದಿಭಿಃ ।
ಗೀತಾಯನೈರ್ದುಂಧುಭಿಶಂಖವೇಣುಭಿ-
ರ್ವೃಷೇಂದ್ರಮಾರೋಪ್ಯ ವಿಲಂಬಿತಾ ಯಯುಃ ॥ ೫ ॥

ಆಬ್ರಹ್ಮಘೋಷೋರ್ಜಿತಯಜ್ಞವೈಶಸಂ
ವಿಪ್ರರ್ಷಿಜುಷ್ಟಂ ವಿಬುಧೈಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ ।

ಮೃದ್ದಾರ್ವಯಃಕಾಂಚನದರ್ಭಚರ್ಮಭಿ-
ರ್ನಿಸೃಷ್ಟಭಾಂಡಂ ಯಜನಂ ಸಮಾವಿಶತ್ ॥ ೬ ॥

ತಾಮಾಗತಾಂ ತತ್ರ ನ ಕಶ್ಚನಾದ್ರಿಯದ್
ವಿಮಾನಿತಾಂ ಯಜ್ಞಕೃತೋ ಭಯಾಜ್ಜನಃ ।
ಋತೇ ಸ್ವಸಾರೋ ಜನನೀಂ ಚ ಸಾದರಾಃ
ಪ್ರೇಮಾಶ್ರುಕಂಠ್ಯಃ ಪರಿಷಸ್ವಜುರ್ಮುದಾ ॥ ೭ ॥

ಸೌಂದರ್ಯಸಂಪ್ರಶ್ನಸಮರ್ಥವಾರ್ತಯಾ
ಮಾತ್ರಾ ಚ ಮಾತೃಷ್ವಸೃಭಿಶ್ಚ ಸಾದರಮ್ ।
ದತ್ತಾಂ ಸಪರ್ಯಾಂ ಪರಮಾಸನಂ ಚ ಸಾ
ನಾದತ್ತ ಪಿತ್ರಾಽಪ್ರತಿನಂದಿತಾ ಸತೀ ॥ ೮ ॥

ಅರುದ್ರಭಾಗಂ ತಮವೇಕ್ಷ್ಯ ಚಾಧ್ವರಂ
ಪಿತ್ರಾ ಚ ದೇವೇ ಕೃತಹೇಳನಂ ವಿಭೌ ।
ಅನಾದೃತಾ ಯಜ್ಞಸದಸ್ಯಧೀಶ್ವರೀ ಚುಕೋಪ
ಲೋಕಾನಿವ ಧಕ್ಷ್ಯತೀ ರುಷಾ ॥ ೯ ॥

ಜಗರ್ಹ ಸಾಮರ್ಷವಿಪನ್ನಯಾ ಗಿರಾ
ಶಿವದ್ವಿಷಂ ಧೂಮಪಥಶ್ರಮಸ್ಮಯಮ್ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಭೂತಗಣಾನ್ ಸಮುತ್ಥಿತಾನ್
ನಿಗೃಹ್ಯ ದೇವೀ ಜಗತೋಽಭಿಶೃಣ್ವತಃ ॥ ೧೦ ॥

ದೇವ್ಯುವಾಚ

ನ ಯಸ್ಯ ಲೋಕೇಽಸ್ತ್ಯತಿಶಾಯನಃ ಪ್ರಿಯ-
ಸ್ತಥಾಽಪ್ರಿಯೋ ದೇಹಭೃತಾಂ ಪ್ರಿಯಾತ್ಮನಃ ।
ತಸ್ಮಿನ್ ಸಮಸ್ತಾತ್ಮನಿ ಮುಕ್ತವೈರಕೇ
ಋತೇ ಭವಂತಂ ಕತಮಃ ಪ್ರತೀಪಕಃ ॥ ೧೧ ॥

ದೋಷಾನ್ ಪರೇಷಾಂ ಹಿ ಗುಣೇಷ್ವಸಾಧವೋ
ಗೃಹ್ಣಂತಿ ಕೇಚಿನ್ನ ಭವಾದೃಶಾ ದ್ವಿಜಾಃ ।

ಗುಣಾಂಶ್ಚ ಫಲ್ಗೂನ್ ಬಹುಳೀಕರಿಷ್ಣವೋ
ಮಹತ್ತಮಾಸ್ತೇಷ್ವವಿದದ್ ಭವಾನಘಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ನಾಶ್ಚರ್ಯಮೇತದ್ ಯದಸತ್ಸು ಸರ್ವದಾ
ಮಹದ್ವಿನಿಂದಾ ಕುಣಪಾತ್ಮವಾದಿಷು ।
ಸೇರ್ಷ್ಯಂ ಮಹಾಪೂರುಷಪಾದಪಾಂಸುಭಿ-
ರ್ನಿರಸ್ತತೇಜಸ್ಸು ತದೇವ ಶೋಭನಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಯದ್ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಂ ನಾಮ ಗಿರೇರಿತಂ ನೃಣಾಂ
ಸಕೃತ್ ಪ್ರಸಂಗಾದಘಮಾಶು ಹಂತಿ ತತ್ ।
ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿಂ ತಮಲಂಘ್ಯಶಾಸನಂ
ಭವಾನಹೋ ದ್ವೇಷ್ಟಿ ಶಿವಂ ಶಿವೇತರಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯತ್ಪಾದಪದ್ಮಂ ಮಹತಾಂ ಮನೋಽಳಿಭಿ-
ರ್ನಿಷೇವಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮರಸಾಸವಾರ್ಥಿಭಿಃ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ಯದ್ ವರ್ಷತಿ ಚಾಶಿಷೋಽರ್ಥಿನಃ
ತಸ್ಮೈ ಭವಾನ್ ದ್ರುಹ್ಯತಿ ವಿಶ್ವಬಂಧವೇ ॥ ೧೫ ॥

ಕಿಂ ವಾ ಶಿವಾಖ್ಯಮಶಿವಂ ನ ವಿದುಸ್ತ್ವದನ್ಯೇ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಸ್ತಮವಕೀರ್ಯ ಜಟಾಃ ಶ್ಮಶಾನೇ ।
ತನ್ಮಾಲ್ಯಭಸ್ಮನೃಕಪಾಲ್ಯವಸತ್ಪಿಶಾಚೈ-
ರ್ಯೇ ಮೂರ್ಧಭಿರ್ದಧತಿ ತಚ್ಚರಣಾವಸೃಷ್ಟಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಕರ್ಣೌ ಪಿಧಾಯ ನಿರಯಾದ್ ಯದಕಲ್ಪ ಈಶೇ
ಧರ್ಮಾವಿತರ್ಯಸೃಣಿಭಿರ್ನೃಭಿರಸ್ಯಮಾನೇ ।
ಛಿಂದ್ಯಾತ್ ಪ್ರಸಹ್ಯ ರುಶತೀಮಸತಾಂ ಪ್ರಭುಶ್ಚೇತ್
ಜಿಹ್ವಾಮಸೂನಪಿ ತತೋ ವಿಸೃಜೇತ್ ಸ ಧರ್ಮಃ ॥ ೧೭ ॥

ಅತಸ್ತವೋತ್ಪನ್ನಮಿದಂ ಕಳೇಬರಂ
ನ ಧಾರಯಿಷ್ಯೇ ಶಿತಿಕಂಠಗರ್ಹಿಣಃ ।

ಜಗರ್ಧಸ್ಯ ಮೋಹಾದ್ಧಿ ವಿಶುದ್ಧಿಮಂಧಸೋ
ಜುಗುಪ್ಸಿತಸ್ಯೋದ್ಧರಣಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ ೧೮ ॥

ನ ವೇದವಾದಾನನುವರ್ತತೇ ಮತಿಃ
ಸ್ವ ಏವ ಲೋಕೇ ರಮತೋ ಮಹಾಮುನೇಃ ।
ಯಥಾ ಗತಿರ್ದೇವಮನುಷ್ಯಯೋಃ ಪೃಥಕ್
ಸ್ವ ಏವ ಧರ್ಮೇ ನ ಪರಂ ಕ್ಷಿಪೇತ್ ಸ್ಥಿತಃ ॥ ೧೯ ॥

ಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಮಪ್ಯೃತ
ವೇದೇ ವಿವಿಚ್ಯೋಭಯಲಿಂಗಮಾಶ್ರಿತಮ್ ।
ವಿರೋಧಿ ತದ್ ಯೌಗಪದೇಕಕರ್ತರಿ
ದ್ವಯಂ ತಥಾಽಽಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕರ್ಮ ನರ್ಚ್ಛತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಮಾ ವಃ ಪದವ್ಯಃ ಪಿತರಸ್ಮದಾಸ್ಥಿತಾ
ಯಾ ಯಜ್ಞಶಾಲಾಸನಧೂಮವರ್ತ್ಮನಾಮ್ ।
ಕದನ್ನತೃಪ್ತೈರಸುಭೃದ್ಭಿರೀಡಿತಾ
ಅವ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಾ ಅವಧೂತಸೇವಿತಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ಏತೇನ ದೇಹೇನ ಹರೇ ಕೃತಾಗಸೋ
ದೇಹೋದ್ಭವೇನಾಲಮಲಂ ಕುಜನ್ಮನಾ ।
ವ್ರೀಡಾ ಮಮಾಭೂತ್ ಕುಜನಪ್ರಸಂಗತ-
ಸ್ತಜ್ಜನ್ಮ ಧಿಗ್ ಯನ್ಮಹತಾಮವದ್ಯಕೃತ್ ॥ ೨೨ ॥

ಗೋತ್ರಂ ತ್ವದೀಯಂ ಭಗವಾನ್ ವೃಷಧ್ವಜೋ
ದಾಕ್ಷಾಯಣೀತ್ಯಾಹ ಯದಾ ಸುದುರ್ಮನಾಃ ।
ವ್ಯಪೇತನರ್ಮಸ್ಮಿತಮಾಶು ತಾತ
ಉತ್ಸ್ರಕ್ಷ್ಯ ಏತತ್ ಕುಣಪಂ ತ್ವದಂಗಜಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೪ ॥

—o—

ಅಥ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಧ್ವರೇ ದಕ್ಷಮನೂದ್ಯ ಶತ್ರುಹನ್
ಕ್ಷಿತಾವುದೀಚೀಂ ನಿಷಸಾದ ಶಾಂತವಾಕ್ ।
ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಜಲಂ ಪೀತದುಕೂಲಸಂವೃತಾ
ನಿಮೀಲ್ಯ ದೃಗ್ ಯೋಗಪಥಂ ಸಮಾವಿಶತ್ ॥ ೧ ॥

ಕೃತ್ವಾ ಸಮಾನಾವನಿಲೌ ಜಿತಾಸನಾ
ಸೋದಾನಮುತ್ಥಾಪ್ಯ ಚ ನಾಭಿಚಕ್ರತಃ ।
ಶನೈರ್ಹೃದಿ ಸ್ಥಾಪ್ಯ ಧಿಯೋರಸಿ ಸ್ಥಿತಂ
ಕಂಠಾದ್ ಭ್ರುವೋರ್ಮಧ್ಯಮನಿಂದಿತಾಽನಯತ್ ॥ ೨ ॥

ಏವಂ ಸ್ವದೇಹಂ ಮಹತಾಂ ಮಹೀಯಸಾ
ಮುಹುಃ ಸಮಾರೋಪಿತಮಂಗಮಾದರಾತ್ ।
ಜಿಹಾಸತೀ ದಕ್ಷರುಷಾ ಮನಸ್ವಿನೀ ದಧಾರ
ಗಾತ್ರೇಷ್ವನಿಲಾಗ್ನಿಧಾರಣಮ್ ॥ ೩ ॥

ತತಃ ಸ್ವಭರ್ತುಶ್ಚರಣಾಂಬುಜಾಸವಂ
ಜಗದ್ಗುರೋಶ್ಚಿಂತಯತೀ ನ ಚಾಪರಮ್ ।
ದದರ್ಶ ದೇಹೇ ಹತಕಲ್ಮಷಾ ಸತೀ
ಸದ್ಯಃ ಪ್ರಜಜ್ವಾಲ ಸಮಾಧಿಜಾಗ್ನಿನಾ ॥ ೪ ॥

ತತ್ ಪಶ್ಯತಾಂ ಖೇ ಭುವಿ ಚಾದ್ಭುತಂ ಮಹತ್
ಹಾಹೇತಿ ವಾದಃ ಸುಮಹಾನಜಾಯತ ।
ಹಂತ ಪ್ರಿಯಾ ದೈವತಮಸ್ಯ ದೇವೀ
ಜಹಾವಸೂನ್ ಕೇನ ಸತೀ ಪ್ರಕೋಪಿತಾ ॥ ೫ ॥

ಅಹೋ ತ್ವನಾತ್ಮ್ಯಂ ಮಹದಸ್ಯ ಪಶ್ಯತ
ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ಯಸ್ಯ ಚರಾಚರಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ।

ಜಹಾವಸೂನ್ ಯದ್ವಿಮತಾಽಽತ್ಮಜಾ ಸತೀ
ಮನಸ್ವಿನೀ ಮಾನಮಭೀಕ್ಷ್ಣಮರ್ಹತೀ ॥ ೬ ॥

ಸೋಽಯಂ ದುರ್ಮರ್ಷಹೃದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧು-
ರ್ಲೋಕೇಽಪಕೀರ್ತಿಂ ಮಹತೀಮವಾಪ್ಸ್ಯತಿ ।
ಯದಂಗಜಾಂ ಸ್ವಾಂ ಪುರುಷದ್ವಿಡುದ್ಯತಾಂ
ನ ಪ್ರತ್ಯಷೇಧೀನ್ಮೃತಯೇಽಪರಾಧತಃ ॥ ೭ ॥

ದಕ್ಷಸ್ತು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ದುಹಿತುಃ ಸ್ವನಿಮಿತ್ತಂ ವಿನಾಶನಮ್ ।
ಬಹ್ವನ್ವತಪ್ಯದ್ ಘೋರೇಣ ಮಯಾಽಸಾಧು ಕೃತಂ ಬತ ॥ ೮ ॥

ಧಿಗ್ ಮಾಮವಿಜಿತಾತ್ಮಾನಂ ನಿರ್ಗುಣಂ ನಿರಪತ್ರಪಮ್ ।
ಯೋಽಹಂ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ಮೃತಕಂ ವೃಥಾಮೇನೋ ಮಹೀಯಸಿ ॥ ೯ ॥

ವದತ್ಯೇವಮಜೇ ಸತ್ಯಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಸುತ್ಯಾಗಮದ್ಭುತಮ್ ।
ದಕ್ಷಂ ಸುಪಾರ್ಷದಾ ಹಂತುಮುದತಿಷ್ಠನ್ನುದಾಯುಧಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ತೇಷಾಮಾಪತತಾಂ ವೇಗಂ ನಿಶಾಮ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಭೃಗುಃ ।
ಯಜ್ಞಘ್ನಘ್ನೇನ ಯಜುಷಾ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನೌ ಜುಹಾವ ಹ ॥ ೧೧ ॥

ಅಧ್ವರ್ಯುಣಾ ಹೂಯಮಾನೇ ದೇವಾ ಉತ್ಪೇತುರೋಜಸಾ ।
ಋಭವೋ ನಾಮ ತಪಸಾ ಸೋಮಂ ಪ್ರಾಪ್ತಾಃ ಸಹಸ್ರಶಃ ॥ ೧೨ ॥

ತೈರಲಾತಾಯುಧೈಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಮಥಾಃ ಸಹಗುಹ್ಯಕಾಃ ।
ಹನ್ಯಮಾನಾ ದಿಶೋ ಭೇಜುರುಶದ್ಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸಾ ॥ ೧೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥ ೫ ॥

—o—

ಅಥ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಭವೋ ಭವಾನ್ಯಾ ನಿಧನಂ ಪ್ರಜಾಪತೇ-
ರಸತ್ಕೃತಾಯಾ ಹ್ಯವಗಮ್ಯ ನಾರದಾತ್ ।
ಸ್ವಪಾರ್ಷದಸೈನ್ಯಂ ಚ ತದಧ್ವರೇಡ್ಭಿ-
ರ್ವಿದ್ರಾವಿತಂ ಕ್ರೋಧಮಪಾರಮಾದಧೇ ॥ ೧ ॥

ಕ್ರುದ್ಧಃ ಸುದಷ್ಟೋಷ್ಠಪುಟಃ ಸ ಧೂರ್ಜಟಿ-
ರ್ಜಟಾಂ ತಡಿದ್ವಹ್ನಿಸಟೋಗ್ರರೋಚಿಷಮ್ ।
ಉತ್ಕೃತ್ಯ ರೌದ್ರಃ ಸಹಸೋತ್ಥಿತೋ ಹಸನ್
ಗಂಭೀರನಾದೋ ವಿಸಸರ್ಜ ತಾಂ ಭುವಿ ॥ ೨ ॥

ತತೋಽತಿಕಾಯಸ್ತನುವಾ ಸ್ಪೃಶನ್ ದಿವಂ
ಸಹಸ್ರಬಾಹುರ್ಘನರುಕ್ತ್ರಿಸೂರ್ಯದೃಕ್ ।
ಕರಾಳದಂಷ್ಟ್ರೋ ಜ್ವಲದಗ್ನಿಮೂರ್ಧಜಃ
ಕಪಾಲಮಾಲೀ ವಿವಿಧೋದ್ಯತಾಯುಧಃ ॥ ೩ ॥

ತಂ ಕಿಂ ಕರೋಮೀತಿ ಗೃಣಂತಮಾಹ
ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಂ ಭಗವಾನ್ ಭೂತನಾಥಃ ।
ದಕ್ಷಂ ಸಯಜ್ಞಂ ಜಹಿ ಮದ್ಭಟಾನಾಂ
ತ್ವಮಗ್ರಣೀ ರುದ್ರ ಜಟಾಂಶಕೋ ಮೇ ॥ ೪ ॥

ಆಜ್ಞಪ್ತ ಏವಂ ಕುಪಿತೇನ ಮನ್ಯುನಾ
ಸ ದೇವದೇವಂ ಪರಿಚಕ್ರಮೇ ವಿಭುಮ್ ।
ಮೇನೇ ತದಾಽಽತ್ಮಾನಮಸಂಗರಂಹಸಂ
ಸಹೀಯಸಾಂ ತಾತ ಸಹಃಸಹಿಷ್ಣುಮ್ ॥ ೫ ॥

ಅನ್ವೀಯಮಾನಃ ಸ ತು ರುದ್ರಪಾರ್ಷದೈ-
ರ್ಭೃಶಂ ನದದ್ಭಿರ್ವ್ಯನದತ್ ಸುಭೈರವಮ್ ।

ಉದ್ಯಮ್ಯ ಶೂಲಂ ಜಗದಂತಕಾಂತಕಂ
ಸಂಪ್ರಾದ್ರವದ್ ಘೋಷಣಭೂಷಣಾಂಘ್ರಿಃ ॥ ೬ ॥

ಅಥರ್ತ್ವಿಜೋ ಯಜಮಾನಃ ಸದಸ್ಯಾಃ
ಕಕುಭ್ಯುದೀಚ್ಯಾಂ ಪ್ರಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ರೇಣುಮ್ ।
ತಮಃ ಕಿಮೇತತ್ ಕುತ ಏತದ್ ರಜೋಽಭೂ-
ದಿತಿ ದ್ವಿಜಾ ದ್ವಿಜಪತ್ನ್ಯಶ್ಚ ದಧ್ಯುಃ ॥ ೭ ॥

ವಾತಾ ನ ವಾಂತಿ ನ ಹಿ ಸಂತಿ ದಸ್ಯವಃ
ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರ್ಜೀವತಿ ಹೋಗ್ರದಂಡಃ ।
ಗಾವೋ ನ ಕಾಲ್ಯಂತ ಇದಂ ಕುತೋ ರಜೋ
ಲೋಕೋಽಧುನಾ ಕಿಂ ಪ್ರಳಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ॥ ೮ ॥

ಪ್ರಸೂತಿಮಿಶ್ರಾಃ ಸ್ತ್ರಿಯ ಉದ್ವಿಗ್ನಚಿತ್ತಾ
ಊಚುರ್ವಿಪಾಕೋ ವೃಜಿನಸ್ಯೈವ ತಸ್ಯ ।
ಪ್ರಪಶ್ಯತೀನಾಂ ದುಹಿತ್ೃಣಾಂ ಪ್ರಜೇಶಃ
ಸುತಾಂ ಸತೀಮವದಧ್ಯಾವನಾಗಸಮ್ ॥ ೯ ॥

ಯಸ್ತ್ವಂತಕಾಲೇ ವ್ಯುಪ್ತಜಟಾಕಲಾಪಃ
ಸ್ವಶೂಲಸೂಚ್ಯರ್ಪಿತದಿಗ್ಗಜೇಂದ್ರಃ ।
ವಿತತ್ಯ ನೃತ್ಯತ್ಯುದಿತಾಸ್ತ್ರದೋರ್ಧ್ವಜೋ
ರೂಕ್ಷಾಟ್ಟಹಾಸಃ ಸ್ತನಯಿತ್ನುಭಿನ್ನದಿಕ್ ॥ ೧೦ ॥

ಅಮರ್ಷಯಿತ್ವಾ ತಮಸಹ್ಯತೇಜಸಂ
ಮನ್ಯುಪ್ಲುತಂ ದುರ್ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಂ ಭ್ರುಕುಟ್ಯಾ ।
ಕರಾಳದಂಷ್ಟ್ರಾಭಿರುದಸ್ತಭಾಗಣಂ
ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಸ್ತಿ ಕಿಂ ಕೋಪಯತೋ ವಿಧಾತುಃ ॥ ೧೧ ॥

ಬಹ್ವೇವಮುದ್ವಿಗ್ನದೃಶೋಚ್ಯಮಾನೇ
ಜನೇನ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಮುಖೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।

ಉತ್ಪೇತುರುತ್ಪಾತತಮಾಃ ಸಹಸ್ರಶೋ
ಭಯಾವಹಾ ದಿವಿ ಭೂಮೌ ಚ ಪರ್ಯಕ್ ॥೧೨॥

ತಾವತ್ ಸ ರುದ್ರಾನುಚರೈರ್ಮಖೋ ಮಹಾನ್
ನಾನಾವಿಧೈರ್ವಾಮನಕೈರುದಾಯುಧೈಃ ।
ಪಿಂಗೈಃ ಪಿಶಂಗೈರ್ಮಕರೋದರಾನನೈಃ
ಪರ್ಯಾಪ್ಲುವದ್ಭಿರ್ವಿದುರಾನ್ವರುಧ್ಯತ ॥ ೧೩ ॥

ಕೇಚಿದ್ ಬಭಂಜುಃ ಪ್ರಾಗ್ವಂಶಂ ಪತ್ನೀಶಾಲಾಂ ತಥಾಽಪರೇ ।
ಸದ ಆಗ್ನೀಧ್ರಶಾಲಾಂ ಚ ತದ್ವಿಹಾರಂ ಮಹಾನಸಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ರುರುಜುರ್ಯಜ್ಞಪಾತ್ರಾಣಿ
ತಥೈಕೇಽಗ್ನೀನನಾಶಯನ್ ।
ಕುಂಡೇಷ್ವಮೂತ್ರಯನ್ ಕೇಚಿದ್
ಬಿಭಿದುರ್ವೇದಿಮೇಖಲಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ಅನ್ವಧಾವನ್ ಮುನೀನೇಕೇ ಏಕೇ ಪತ್ನೀರತರ್ಜಯನ್ ।
ಅಪರೇ ಜಗೃಹುರ್ದೇವಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಾಸನ್ನಾನ್ ಪಲಾಯಿತಾನ್ ॥ ೧೬ ॥

ಭೃಗುಂ ಬಬಂಧ ಮಣಿಮಾನ್
ವೀರಭದ್ರಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಮ್ ।
ಚಂಡೀಶಃ ಪೂಷಣಂ ದೇವಂ
ಭಗಂ ನಂದೀಶ್ವರೋಽಗ್ರಹೀತ್ ॥ ೧೭ ॥

ಸರ್ವ ಏವರ್ತ್ವಿಜೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸದಸ್ಯಾಃ ಸದಿವೌಕಸಃ ।
ತೈರರ್ದ್ಯಮಾನಾಃ ಸುಭೃಶಂ ಗ್ರಾವಭಿರ್ನೈಕಧಾಽದ್ರವನ್ ॥ ೧೮ ॥

ಜುಹ್ವತಃ ಸ್ರುವತಸ್ತಸ್ಯ
ಶ್ಮಶ್ರೂಣಿ ಭಗವಾನ್ ಭವಃ ।
ಭೃಗೋರ್ಲುಲುಂಚೇ ಸದಸಿ
ಯೋಽಹಸತ್ ಶ್ಮಶ್ರು ದರ್ಶಯನ್ ॥ ೧೯ ॥

ಭಗಸ್ಯ ನೇತ್ರೇ ಭಗವಾನ್ ಪತಿತಸ್ಯ ರುಷಾ ಭುವಿ ।
ಉಜ್ಜಹಾರ ಸದಸ್ಯಕ್ಷ್ಣಾ ಯಃ ಶಪಂತಮಸೂಚಯತ್ ॥ ೨೦ ॥

ಪೂಷ್ಣಶ್ಚಾಪಾತಯದ್ ದಂತಾನ್ ಕಳಿಂಗಸ್ಯ ಯಥಾ ಬಲಃ ।
ಶಪ್ಯಮಾನೇ ಗರಿಮಣಿ ಯೋಽಹಸದ್ ದರ್ಶಯನ್ ದತಃ ॥ ೨೧ ॥

ಆಕ್ರಮ್ಯೋರಸಿ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಶಿತಧಾರೇಣ ಹೇತಿನಾ ।
ಛಿಂದನ್ನಪಿ ತದುದ್ಧರ್ತುಂ ನಾಶಕ್ನೋತ್ ತ್ರ್ಯಂಬಕಸ್ತದಾ ॥ ೨೨ ॥

ಶಸ್ತ್ರೈರಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತೈರೇನಮನಿರ್ಭಿಣ್ಣತ್ವಚಂ ಹರಃ ।
ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮಾಪನ್ನೋ ದಧ್ಯೌ ಪಶುಪತಿಶ್ಚಿರಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಂಜ್ಞಪನೇ ಯೋಗಂ ಪಶೂನಾಂ ಸ ಪತಿರ್ಮಖೇ ।
ಯಜಮಾನಪಶೋಸ್ತಸ್ಯ ಕಾಯಾತ್ ತೇನಾಹರಚ್ಛಿರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಸಾಧುವಾದಸ್ತದಾ ತೇಷಾಂ ಕರ್ಮ ತತ್ ತಸ್ಯ ಶಂಸತಾಮ್ ।
ಭೂತಪ್ರೇತಪಿಶಾಚಾನಾಮನ್ಯೇಷಾಂ ತದ್ವಿಪರ್ಯಯಃ ॥ ೨೫ ॥

ಜುಹಾವೈತಚ್ಛಿರಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಾವಮರ್ಷಿತಃ ।
ತದ್ ದೇವಯಜನಂ ದಗ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠದ್ ಗುಹ್ಯಕಾಲಯಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಥ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಅಥ ದೇವಗಣಾಃ ಸರ್ವೇ ರುದ್ರಾನೀಕೈಃ ಪರಾಜಿತಾಃ ।
ಶೂಲಪಟ್ಟಿಶನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಗದಾಪರಿಘಮುದ್ಗರೈಃ ॥ ೧ ॥

ಸಂಛಿನ್ನಭಿನ್ನಸರ್ವಾಂಗಾಃ ಸರ್ತ್ವಿಕ್ಸಭ್ಯಾ ಭಯಾಕುಲಾಃ ।
ಸ್ವಯಂಭುವೇ ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನೈತನ್ನ್ಯವೇದಯನ್ ॥ ೨ ॥

ಉಪಲಭ್ಯ ಪುರೈವೈತದ್ ಭಗವಾನಬ್ಜಸಂಭವಃ ।
ನಾರಾಯಣಶ್ಚ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ನ ಕಸ್ಯಾಧ್ವರಮೀಯತುಃ ॥ ೩ ॥

ತದಾಕರ್ಣ್ಯ ವಿಭುಃ ಪ್ರಾಹ
ತೇಜೀಯಸಿ ಕೃತಾಗಸಾಮ್ ।
ಕ್ಷೇಮಾಯ ಭೂಯಸೇ ಭೂಯಾ-
ನ್ನ ಪ್ರಾಯೇಣ ಬುಭೂಷತಾಮ್ ॥ ೪ ॥

ಅಥಾಪಿ ಯೂಯಂ ಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಾ ಭವಂ
ಯೇ ಬರ್ಹಿಷೋ ಭಾಗಭಾಜಂ ಪರಾದುಃ ।
ಪ್ರಸಾದಯಧ್ವಂ ಪರಿಶುದ್ಧಚೇತಸಾ
ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರಸಾದಂ ಪ್ರಗೃಹೀತಾಂಘ್ರಿಪದ್ಮಾಃ ॥ ೫ ॥

ಆಶಾಸಾನಾ ಜೀವಿತಮಧ್ವರಸ್ಯ
ಲೋಕಃ ಸಪಾಲಃ ಕುಪಿತೇ ನ ಯಸ್ಮಿನ್ ।
ತಮಾಶು ದೇವಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ವಿಹೀನಂ
ಕ್ಷಮಾಪಯಧ್ವಂ ಹೃದಿ ವಿದ್ಧಂ ದುರುಕ್ತೈಃ ॥ ೬ ॥

ನಾಹಂ ನ ಯಜ್ಞೋ ನ ಚ ಯೂಯಮನ್ಯೇ
ಯೇ ದೇಹಭಾಜೋ ಮುನಯಶ್ಚ ತತ್ವಮ್ ।
ವಿದುಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬಲವೀರ್ಯಯೋರ್ವಾ
ತಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ ಕ ಉದ್ವಿಧಿತ್ಸೇತ್ ॥ ೭ ॥

ಸ ಇತ್ಥಮಾದಿಶ್ಯ ಸುರಾನಜಸ್ತು ತೈ-
ರಥಾನ್ವಿತಃ ಪಿತೃಭಿಃ ಸಪ್ರಜೇಶೈಃ ।
ಯಯೌ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯಾನ್ನಿಲಯಂ ಪುರದ್ವಿಷಃ
ಕೈಲಾಸಮದ್ರಿಪ್ರವರಂ ಪ್ರಿಯಂ ವಿಭೋಃ ॥ ೮ ॥

ಜನ್ಮೌಷಧತಪೋಯೋಗಮಂತ್ರಸಿದ್ಧೈರ್ನರೇತರೈಃ ।
ಜುಷ್ಟಂ ಕಿನ್ನರಗಂಧರ್ವೈರಪ್ಸರೋಭಿರ್ವೃತಂ ಸದಾ ॥ ೯ ॥

ನಾನಾಮಣಿಮಯೈಃ ಶೃಂಗೈರ್ನಾನಾಧಾತುವಿಚಿತ್ರಿತೈಃ ।
ನಾನಾದ್ರುಮಲತಾಗುಲ್ಮೈರ್ನಾನಾಮೃಗಗಣಾವೃತೈಃ ॥ ೧೦ ॥

ನಾನಾಽಮಲಪ್ರಸ್ರವಣೈರ್ನಾನಾಕಂದರಸಾನುಭಿಃ ।
ರಮಣಂ ವಿಹರಂತೀನಾಂ ರಮಣೈಃ ಸಿದ್ಧಯೋಷಿತಾಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಮಯೂರಕೇಕಾಭಿರುತಂ ಮದಾಂಧಾಳಿವಿಮೂರ್ಛಿತಮ್ ।
ಪ್ಲಾವಿತೈ ರಕ್ತಕಂಠಾನಾಂ ಕೂಜಿತೈಶ್ಚ ಪತತ್ರಿಣಾಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಆಹ್ವಯಂತಮಿವೋದ್ಧಸ್ತೈರ್ದ್ವಿಜೈಃ ಕಾಮದುಘೈರ್ದ್ರುಮೈಃ ।
ವ್ರಜಂತಮಿವ ಮಾತಂಗೈರ್ಗೃಣಂತಮಿವ ನಿರ್ಝರೈಃ ॥ ೧೩ ॥

ಮಂದಾರೈಃ ಪಾರಿಜಾತೈಶ್ಚ ಸರಳೈಶ್ಚೋಪಶೋಭಿತಮ್ ।
ತಮಾಲೈಃ ಸಾಲತಾಳೈಶ್ಚ ಕೋವಿದಾರಾಸನಾರ್ಜುನೈಃ ॥ ೧೪ ॥

ಚೂತೈಃ ಕದಂಬನೀಪೈಶ್ಚ ನಾಗಪುನ್ನಾಗಚಂಪಕೈಃ ।
ಪಾಟಲಾಶೋಕಬಕುಲೈಃ ಕುಂದೈಃ ಕುರಬಕೈರಪಿ ॥ ೧೫ ॥

ಸುವರ್ಣಶತಪತ್ರೈಶ್ಚ ವೀರರೇಣುಕಜಾತಿಭಿಃ ।
ಕುಬ್ಜಕೈರ್ಮಲ್ಲಿಕಾಭಿಶ್ಚ ಮಾಧವೀಭಿಶ್ಚ ಮಂಡಿತಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಪನಸೋದುಂಬರಾಶ್ವತ್ಥಪ್ಲಕ್ಷನ್ಯಗ್ರೋಧಹಿಂಗುಭಿಃ ।
ಭೂರ್ಜೈರೌಷಧಿಭಿಃ ಪೂಗೈ ರಾಜಪೂಗೈಶ್ಚ ಜಂಬುಭಿಃ ॥ ೧೭ ॥

ಖರ್ಜೂರಾಮ್ರಾತಕಾಮ್ರಾದ್ಯೈಃ ಪ್ರಿಯಾಲಮಧುಕೇಂಗುದೈಃ ।
ದ್ರುಮಜಾತಿಭಿರನ್ಯೈಶ್ಚ ರಾಜಿತಂ ವೇಣುಕೀಚಕೈಃ ॥ ೧೮ ॥

ಕುಮುದೋತ್ಪಲಕಹ್ಲಾರಶತಪತ್ರವನರ್ದ್ಧಿಭಿಃ ।
ನಳಿನೀಷು ಕಳಂ ಕೂಜತ್ಖಗವೃಂದೋಪಶೋಭಿತಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಮೃಗೈಃ ಶಾಖಾಮೃಗೈಃ ಕ್ರೋಡೈರ್ಮೃಗೇಂದ್ರೈರ್‌ಋಕ್ಷಶಲ್ಯಕೈಃ ।
ಗವಯೈಃ ಶರಭೈರ್ವ್ಯಾಘ್ರೈ ರುರುಭಿರ್ಮಹಿಷಾದಿಭಿಃ ॥ ೨೦ ॥

ಕರ್ಣಾರ್ಣೈಕಪದಾಶ್ವಾಸ್ಯೈರ್ನಿರ್ಜುಷ್ಟಂ ಮೃಗನಾಭಿಭಿಃ ।
ಕದಳೀಖಂಡಸಂರುದ್ಧನಳಿನೀಪುಳಿನಶ್ರಿಯಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಪರ್ಯಸ್ತಂ ನಂದಯಾ ಸತ್ಯಾಃ ಸ್ನಾನಪುಣ್ಯತಮೋದಯಾ ।
ವಿಲೋಕ್ಯ ಭೂತೇಶಗಿರಿಂ ವಿಬುಧಾ ವಿಸ್ಮಯಂ ಗತಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ದದೃಶುಸ್ತತ್ರ ತೇ ರಮ್ಯಾಮಳಕಾಂ ನಾಮ ವೈ ಪುರೀಮ್ ।
ವನಂ ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಚಾಪಿ ತತ್ರ ತನ್ನಾಮಪಂಕಜಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ನಂದಾ ಚಾಳಕನಂದಾ ಚ ಸರಿತೌ ಬಾಹ್ಯತಃ ಪುರಃ ।
ತೀರ್ಥಪಾದಪದಾಂಭೋಜರಜಸಾಽತೀವ ಪಾವನೇ ॥ ೨೪ ॥

ಯಯೋಃ ಸುರಸ್ತ್ರಿಯಃ ಕ್ಷತ್ತರವರುಹ್ಯ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯತಃ ।
ಕ್ರೀಡಂತಿ ಪುಂಸಃ ಸಿಂಚಂತ್ಯೋ ವಿಗಾಹ್ಯ ರತಿಕರ್ಶಿತಾಃ ॥ ೨೫ ॥

ಯಯೋಸ್ತತ್ಸ್ನಾನವಿಭ್ರಷ್ಟ-
ಕುಚಕುಂಕುಮಪಿಂಜರಮ್ ।
ವಿತೃಷೋಽಪಿ ಪಿಬಂತ್ಯಂಭಃ
ಪಾಯಯಂತೋ ಗಜಾ ಗಜೀಃ ॥ ೨೬ ॥

ತಾರಹೇಮಮಹಾರತ್ನವಿಮಾನಶತಸಂಕುಲಾಮ್ ।
ಜುಷ್ಟಾಂ ಪುಣ್ಯಜನಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ಯಥಾ ಖಂ ಸತಡಿದ್ಘನಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಹಿತ್ವಾ ಯಕ್ಷೇಶ್ವರಪುರೀಂ ವನಂ ಸೌಗಂಧಿಕಂ ಚ ತತ್ ।
ದ್ರುಮೈಃ ಕಾಮದುಘೈರ್ಹೃದ್ಯಂ ಚಿತ್ರಮಾಲ್ಯಫಲಚ್ಛದೈಃ ॥ ೨೮ ॥

ರಕ್ತಕಂಠಖಗಾನೀಕಸ್ವರಮಂಡಿತಷಟ್ಪದಮ್ ।
ಕಳಹಂಸಕುಲಪ್ರೇಷ್ಠಖರದಂಡಜಲಾಶಯಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ವನಕುಂಜರಸಂಘೃಷ್ಟಹರಿಚಂದನವಾಯುನಾ ।
ಅಧಿಪುಣ್ಯಜನಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಮುಹುರುನ್ಮಥಯನ್ಮನಃ ॥ ೩೦ ॥

ವೈಡೂರ್ಯಕೃತಸೋಪಾನಾ
ವಾಪ್ಯ ಉತ್ಪಲಮಾಲಿನೀಃ ।
ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಕಿಂಪುರುಷೈರ್ದೃಷ್ಟ್ವಾ
ತ ಆರಾದ್ ದದೃಶುರ್ವಟಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಸ ಯೋಜನಶತೋತ್ಸೇಧಃ ಪಾದೋನವಿಟಪಾಯತಃ ।
ಪರ್ಯಗ್ಗತಾಮಲಚ್ಛಾಯೋ ನಿರ್ನೀಡಸ್ತಾಪವರ್ಜಿತಃ ॥ ೩೧ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾಯೋಗಮಯೇ ಮುಮುಕ್ಷುಶರಣೇ ಸುರಾಃ ।
ದದೃಶುಃ ಶಿವಮಾಸೀನಂ ತ್ಯಕ್ತಾಮರ್ಷಮಿವಾಂತಕಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ಸನಂದಾದ್ಯೈರ್ಮಹಾಸಿದ್ಧೈಃ ಶಾಂತೈಃ ಸಂಶಾಂತವಿಗ್ರಹಮ್ ।
ಉಪಾಸ್ಯಮಾನಂ ಸಖ್ಯಾ ಚ ಭರ್ತ್ರಾ ಗುಹ್ಯಕರಕ್ಷಸಾಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ವಿದ್ಯಾತಪೋಯೋಗಪಥಮಾಸ್ಥಿತಂ ತದಧೀಶ್ವರಮ್ ।
ಧ್ಯಾಯಂತಂ ವಿಶ್ವಸುಹೃದಂ ವಾತ್ಸಲ್ಯಾಲ್ಲೋಕಮಂಗಲಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ಲಿಂಗಂ ಚ ತಾಪಸಾಭೀಷ್ಟಂ ಭಸ್ಮದಂಡಜಟಾಜಿನಮ್ ।
ಅಂಗೇನ ಸಂಧ್ಯಾಭ್ರರುಚಾ ಚಂದ್ರಲೇಖಾಂ ಚ ಬಿಭ್ರತಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಉಪವಿಷ್ಟಂ ದರ್ಭಮಯ್ಯಾಂ ಬೃಸ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಮ್ ।
ನಾರದಾಯ ಪ್ರವೋಚಂತಂ ಪೃಚ್ಛತೇ ಶೃಣ್ವತಾಂ ಸತಾಮ್ ॥ ೩೭ ॥

ಕೃತ್ವೋರೌ ದಕ್ಷಿಣೇ ಸವ್ಯಂ
ಪಾದಪದ್ಮಂ ಚ ಜಾನುನಿ ।
ಬಾಹುಂ ಪ್ರಕೋಷ್ಠೇಽಕ್ಷಮಾಲಾ-
ಮಾಸೀನಂ ತರ್ಕಮುದ್ರಯಾ ॥ ೩೮ ॥

ತಂ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಸಮಾಧಿಮಾಸ್ಥಿತಂ
ವ್ಯಪಾಶ್ರಿತಂ ಗಿರಿಶಂ ಯೋಗಕಕ್ಷ್ಯಾಮ್ ।
ಸಲೋಕಪಾಲಾ ಮುನಯೋ ಮನೂನಾ-
ಮಾದ್ಯಂ ಮನುಂ ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಪ್ರಣೇಮುಃ॥ ೩೯ ॥

ಸ ತೂಪಲಭ್ಯಾಗತಮಾತ್ಮಯೋನಿಂ
ಸುರಾಸುರೇಶೈರಭಿವಂದಿತಾಙ್ಘ್ರಿಮ್ ।
ಉತ್ಥಾಯ ಚಕ್ರೇ ಶಿರಸಾಽಭಿವಂದನಂ
ಮಹತ್ತಮೋಽರ್ಕಸ್ಯ ಯಥೈವ ವಿಷ್ಣೋಃ ॥ ೪೦ ॥

ತಥಾಽಪರೇ ಸಿದ್ಧಗಣಾ ಮಹರ್ಷಿಭಿ-
ರ್ಯೇ ವೈ ಸಮಂತಾದನು ನೀಲಲೋಹಿತಮ್ ।
ನಮಸ್ಕೃತಃ ಪ್ರಾಹ ಶಶಾಂಕಶೇಖರಂ
ಕೃತಪ್ರಣಾಮಂ ಪ್ರಹಸನ್ನಿವಾತ್ಮಭೂಃ ॥ ೪೧ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ಜಾನೇ ತ್ವಾಮೀಶ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಯೋನಿಬೀಜಯೋಃ ।
ಶಕ್ತೇಃ ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಪರಂ ಯತ್ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರಂತರಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ತ್ವಮೇವ ಭಗವನ್ನೇತಚ್ಛಿವಶಕ್ತ್ಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಯೋಃ ।
ವಿಶ್ವಂ ಸೃಜಸಿ ಪಾಸ್ಯತ್ಸಿ ಕ್ರೀಡಯೋರ್ಣಪದೋ ಯಥಾ ॥ ೪೩ ॥

ತ್ವಮೇವ ಧರ್ಮಾರ್ಥದುಘಾಽಭಿಪತ್ತಯೇ
ದಕ್ಷೇಣ ಸೂತ್ರೇಣ ವಿಸರ್ಜಿತಾಧ್ವರಃ ।
ತ್ವಯೈವ ಲೋಕೇಽವಸಿತಾಶ್ಚ ಸೇತವೋ
ಯಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಶ್ರದ್ದಧತೇ ಧೃತವ್ರತಾಃ ॥ ೪೪ ॥

ತ್ವಂ ಕರ್ಮಣಾಂ ಮಂಗಲ ಮಂಗಲಾನಾಂ
ಕರ್ತಾಸಿ ಲೋಕೇ ತನುಷೇ ಸ್ವಯಂ ಫಲಮ್ ।
ಅಮಂಗಲಾನಾಂ ಚ ತಮಿಸ್ರಮುಲ್ಬಣಂ
ವಿಪರ್ಯಯಃ ಕೇನಚಿದೇವ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥ ೪೫ ॥

ನ ವೈ ಸತಾಂ ತ್ವಚ್ಚರಣಾರ್ಪಿತಾತ್ಮನಾಂ
ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಭಿಪಶ್ಯತಾಂ ತವ ।
ಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನ್ಯಪೃಥಗ್ ದಿದೃಕ್ಷತಾಂ
ಪ್ರಾಯೇಣ ರೋಷೋಽಭಿಭವೇದ್ ಯಥಾ ಪಶೋಃ ॥ ೪೬ ॥

ಪೃಥಗ್‌ದೃಶಃ ಕರ್ಮಧಿಯೋ ದುರಾಶಯಾಃ
ಪರೋದಯೇನಾರ್ಪಿತಹೃದ್ರುಜೋಽನಿಶಮ್ ।
ಪರಾನ್ ದುರುಕ್ತೈರ್ವಿತುದಂತ್ಯರುಂತುದಾ-
ಸ್ತಾನ್ ಮಾ ವಧೀರ್ದೇವ ಭವಾನ್ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾನ್ ॥ ೪೭ ॥

ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ ಪುಷ್ಕರನಾಭಮಾಯಯಾ
ದುರ್ಲಂಘ್ಯಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಧಿಯಃ ಪೃಥಗ್‌ದೃಶಃ ।
ಕುರ್ವಂತಿ ತತ್ರ ಹ್ಯನುಕಂಪಯಾ ಕೃಪಾಂ
ನ ಸಾಧವೋ ದೈವಬಲಾತ್ಕೃತಾಃ ಕಥಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ಭವಾನ್ ಹಿ ಪುಂಸಃ ಪರಮಸ್ಯ ಮಾಯಯಾ
ದುರ್ಲಂಘ್ಯಯಾಽಸ್ಪೃಷ್ಟಮತಿಃ ಸಮಸ್ತದೃಕ್ ।
ತಯಾ ಹತಾತ್ಮಸ್ವನುಕರ್ಮಚೇತ-
ಸ್ಸ್ವನುಗ್ರಹಂ ಕರ್ತುಮಿಹಾರ್ಹತಿ ಪ್ರಭೋ ॥ ೪೯ ॥

ಕುರ್ವಧ್ವರಸ್ಯೋದ್ಧರಣಂ ಹತಸ್ಯ ಭೋಃ
ಸ್ತ್ವಯಾಽಸಮಾಪ್ತಸ್ಯ ಮನೋಃ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ ।
ನ ಯತ್ರ ಭಾಗಂ ತವ ಭಾಗಿನೋ ದದುಃ
ಕುಸ್ಪರ್ಧಿನೋ ಯೇನ ಮಖೋ ನಿನೀಯತೇ ॥ ೫೦ ॥

ಜೀವತಾದ್ ಯಜಮಾನೋಽಯಂ
ಪ್ರಪದ್ಯೇತಾಕ್ಷಿಣೀ ಭಗಃ ।
ಭೃಗೋಃ ಶ್ಮಶ್ರೂಣಿ ರೋಹಂತು
ಪೂಷ್ಣೋ ದಂತಾಶ್ಚ ಪೂರ್ವವತ್ ॥ ೫೧ ॥

ದೇವಾನಾಂ ಭಗ್ನಗಾತ್ರಾಣಾ-
ಮೃತ್ವಿಜಾಂ ಚಾಯುಧಾಶ್ಮಭಿಃ ।
ಭವತಾಽನುಗೃಹೀತಾನಾಮಾಶು
ಮನ್ಯೋ ತ್ವನಾತುರಮ್ ॥ ೫೨ ॥

ಏಷ ತೇ ರುದ್ರ ಭಾಗೋಽಸ್ತು ಯದುಚ್ಛಿಷ್ಟೋಽಧ್ವರಸ್ಯ ವೈ ।
ಯಜ್ಞಸ್ತೇ ರುದ್ರಭಾಗೇನ ಕಲ್ಪತಾಮದ್ಯ ಯಜ್ಞಹನ್ ॥ ೫೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಥಾಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಜೇನಾನುನೀತೇನ ಭವೇನ ಪರಿತುಷ್ಯತಾ ।
ಅಭ್ಯಧಾಯಿ ಮಹಾಬಾಹೋ ಪ್ರಹಸ್ಯ ಶ್ರೂಯತಾಮಿತಿ ॥ ೧ ॥

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ನಾಘಂ ಪ್ರಜೇಶ ಬಾಲಾನಾಂ ವರ್ಣಯೇ ನಾನುಚಿಂತಯೇ ।
ದೇವಮಾಯಾಭಿಭೂತಾನಾಂ ದಂಡಸ್ತತ್ರ ಧೃತೋ ಮಯಾ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ದಗ್ಧಶೀರ್ಷ್ಣೋ ಭವತ್ವಜಮುಖಂ ಶಿರಃ ।
ಮಿತ್ರಸ್ಯ ಚಕ್ಷುಷೇಕ್ಷೇತ ಭಾಗಂ ಸ್ವಂ ಬರ್ಹಿಷೋ ಭಗಃ ॥ ೩ ॥

ಪೂಷಾ ತು ಯಜಮಾನಸ್ಯ ದದ್ಭಿರ್ಜಕ್ಷತು ಪಿಷ್ಟಭುಕ್ ।
ದೇವಾಃ ಪ್ರಕೃತಸರ್ವಾಂಗಾ ಯೇ ಮ ಉಚ್ಛೇಷಣಂ ದದುಃ ॥ ೪ ॥

ಬಾಹುಭ್ಯಾಮಶ್ವಿನೋಃ ಪೂಷ್ಣೋ ಹಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಬಾಹವಃ ।
ಭವಂತ್ವಧ್ವರ್ಯವಶ್ಚಾನ್ಯೇ ಬಸ್ತಶ್ಮಶ್ರುರ್ಭೃಗುರ್ಭವೇತ್ ॥ ೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತದಾ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಶ್ರುತ್ವಾ ಮೀಢುಷ್ಟಮೋದಿತಮ್ ।
ಪರಿತುಷ್ಟಾತ್ಮಭಿಸ್ತತ್ರ ಸಾಧುಸಾಧ್ವಿತ್ಯಥಾಬ್ರುವನ್ ॥ ೬ ॥

ತತೋ ಮೀಢ್ವಾಂಸಮಾಮಂತ್ರ್ಯ ಶುನಾಸೀರಾಃ ಸಹರ್ಷಿಭಿಃ ।
ಭೂಯಸ್ತದ್ ದೇವಯಜನಂ ಸಮೀಢ್ವದ್ವೇಧಸೋ ಯಯುಃ ॥ ೭ ॥

ವಿಧಾಯ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಚ ತದ್ ಯಥಾಽಽಹ ಭಗವಾನ್ ಭವಃ ।
ಸಂದಧುಃ ಕಸ್ಯ ಕಾಯೇನ ಸವನೀಯಪಶೋಃ ಶಿರಃ ॥ ೮ ॥

ಸಂಧೀಯಮಾನೇ ಶೀರ್ಷಣಿ ದಕ್ಷೋ ರುದ್ರಾಭಿವೀಕ್ಷಿತಃ ।
ಸದ್ಯಃ ಸುಪ್ತ ಇವೋತ್ತಸ್ಥೌ ದದೃಶೇ ಚಾಗ್ರತೋ ಮೃಡಮ್ ॥ ೯ ॥

ತದಾ ವೃಷಧ್ವಜದ್ವೇಷಕಲಿಲಾತ್ಮಾ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ಶಿವಾವಲೋಕಾದಭವಚ್ಛರದಭ್ರ ಇವಾಮಲಃ ॥ ೧೦ ॥

ಭವಸ್ತವಾಯ ಕೃತಧೀರ್ನಾಶಕ್ನೋದನುರಾಗತಃ ।
ಔತ್ಕಂಠ್ಯಬಾಷ್ಪಕಳಯಾ ಸಂಪರೇತಾಂ ಸುತಾಂ ಸ್ಮರನ್ ॥ ೧೧ ॥

ಕೃಚ್ಛ್ರಾತ್ ಸಂಸ್ತಭ್ಯ ಚ ಮನಃ ಪ್ರೇಮವಿಹ್ವಲಿತಃ ಸುಧೀಃ ।
ಶಶಂಸ ನಿರ್ವ್ಯಳೀಕೇನ ಭಾವೇನೇಶಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ದಕ್ಷ ಉವಾಚ

ಭೂಯಾನನುಗ್ರಹ ಅಹೋ ಭವತಾ ಕೃತೋ ಮೇ
ದಂಡಸ್ತ್ವಯಾ ಮಯಿ ಧೃತೋ ಯದಪಿ ಪ್ರಸಹ್ಯ ।
ನ ಬ್ರಹ್ಮಬಂಧುಷು ಚ ವಾಂ ಭಗವನ್ನವಜ್ಞಾ
ತುಭ್ಯಂ ಹರೇಶ್ಚ ಕುತ ಏವ ಧೃತವ್ರತೇಷು ॥ ೧೩ ॥

ವಿದ್ಯಾತಪೋವ್ರತಧರಾನ್ ಮುಖತಃ ಸ್ಮ ವಿಪ್ರಾನ್
ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮತತ್ತ್ವಮವಿತುಂ ಪ್ರಥಮಂ ತ್ವಮಸ್ರಾಃ ।
ತಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನ್ ಪರಮ ಸರ್ವವಿಪತ್ಸು ಪಾಸಿ
ಪಾಲಃ ಪಶೂನಿವ ವಿಭೋ ಪ್ರಗೃಹೀತದಂಡಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯೋಽಸೌ ಮಯಾಽವಿದಿತತತ್ತ್ವದೃಶಾ ಸಭಾಯಾಂ
ಕ್ಷಿಪ್ತೋ ದುರುಕ್ತಿವಿಶಿಖೈರಗಣಯ್ಯ ತನ್ಮಾಮ್ ।

ಅರ್ವಾಕ್ ಪತಂತಮರ್ಹತ್ತಮನಿಂದಯಾಽಪಾದ್
ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಽದ್ರ್ರಯಾ ಸ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಕೃತೇನ ತುಷ್ಯೇತ್ ॥ ೧೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಕ್ಷಮಾಪ್ಯೈವಂ ಸ ಮೀಢ್ವಾಂಸಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಚಾನುಮಂತ್ರಿತಃ ।
ಕರ್ಮ ಸಂತಾನಯಾಮಾಸ ಸೋಪಾಧ್ಯಾಯರ್ತ್ವಿಗಗ್ನಿಭಿಃ ॥ ೧೬ ॥

ವೈಷ್ಣವಂ ಯಜ್ಞಸಂತತ್ಯೈ ತ್ರಿಕಪಾಲಂ ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ ।
ಪುರೋಡಾಶಂ ನಿರವಪನ್ ವೀರಸಂಸರ್ಗಶುದ್ಧಯೇ ॥ ೧೭ ॥

ಅಧ್ವರ್ಯುಣಾಽಽತ್ತಹವಿಷಾ ಹೂಯಮಾನೇ ಯಜುಷ್ಪತಿಮ್ ।
ಯಥಾ ವಿಶುದ್ಧಯಾ ದಧ್ಯೌ ತಥಾ ಪ್ರಾದುರಭೂದ್ಧರಿಃ ॥ ೧೮ ॥

ತದಾ ಸ್ವಪ್ರಭಯಾ ತೇಷಾಂ ದ್ಯೋತಯಂತ್ಯಾ ದಿಶೋ ದಶ ।
ಮುಷ್ಣಂಸ್ತೇಜ ಉಪಾನೀತಸ್ತಾರ್ಕ್ಷ್ಯೇಣ ಸ್ತೋತ್ರನಿರ್ಜಿತಃ ॥ ೧೯ ॥

ಶ್ಯಾಮೋ ಹಿರಣ್ಯರಶನೋಽರ್ಕಕಿರೀಟಜುಷ್ಟೋ
ನೀಲಾಳಕಭ್ರಮರಕುಂಡಲಮಂಡಿತಾಸ್ಯಃ ।
ಕಂಬ್ವಬ್ಜಚಕ್ರಶರಚಾಪಗದಾಸಿಚರ್ಮ-
ವ್ಯಗ್ರೈರ್ಹಿರಣ್ಮಯಭುಜೈರಿವ ಕರ್ಣಿಕಾರಃ ॥ ೨೦ ॥

ವಕ್ಷಸ್ಯಧಿಶ್ರಿತವಧೂರ್ವನಮಾಲ್ಯುದಾರ-
ಹಾಸಾವಲೋಕಕಲಯಾ ರಮಯಂಶ್ಚ ವಿಶ್ವಮ್ ।
ಪಾರ್ಶ್ವಭ್ರಮದ್ವ್ಯಜನಚಾಮರರಾಜಹಂಸಃ
ಶುಭ್ರಾತಪತ್ರಶಶಿನೋಪರಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಣಃ ॥ ೨೧ ॥

ತಮುಪಾಗತಮಾಲಕ್ಷ್ಯ ಸರ್ವೇ ಸುರಗಣಾದಯಃ ।
ಪ್ರಣೇಮುಃ ಸಹಸೋತ್ಥಾಯ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರತ್ರ್ಯಕ್ಷನಾಯಕಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ತತ್ತೇಜಸಾ ಹತರುಚಃ ಸನ್ನಜಿಹ್ವಾಃ ಸಸಾಧ್ವಸಾಃ ।
ಮೂರ್ಧ್ನ್ಯಾದ್ಧೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾ ಉಪತಸ್ಥುರಧೋಕ್ಷಜಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಅಪ್ಯರ್ವಾಗ್ವೃತ್ತಯೋ ಯಸ್ಯ ಮಹಿತ್ವೇ ಸ್ವಭುವಾದಯಃ ।
ಯಥಾಮತಿ ಗೃಣಂತಿ ಸ್ಮ ಕೃತಾನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ದಕ್ಷೋ ಗೃಹೀತಾರ್ಹಣಸಾಧನೋತ್ತಮೋ
ಯಜ್ಞೇಶ್ವರಂ ವಿಶ್ವಸೃಜಂ ಪರಂ ಗುರುಮ್ ।
ಸುನಂದನಂದಾದ್ಯನುಗೈರ್ವೃತಂ ಮುದಾ
ಗೃಣನ್ ಪ್ರಪೇದೇ ಪ್ರಯತಃ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ದಕ್ಷ ಉವಾಚ

ಶುದ್ಧಂ ಸ್ವಧಾಮ್ನ್ಯುಪರತಾಖಿಲಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಂ
ಚಿನ್ಮಾತ್ರಮೇಕಮಭಯಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯ ಮಾಯಾಮ್ ।
ತಿಷ್ಠಂಸ್ತಯೈವ ಪುರುಷತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯಾ-
ಮಾಸ್ತೇ ಭವಾನಪರಿಶುದ್ಧಮಿವಾಮನಂತಿ ॥ ೨೬ ॥

ಋತ್ವಿಜ ಊಚುಃ

ತತ್ತ್ವಂ ನ ತೇ ವಯಮನಂಜನ ರುದ್ರಶಾಪಾತ್
ಕರ್ಮಣ್ಯವಗ್ರಹಧಿಯೋ ಭಗವನ್ ವಿದಾಮಃ ।
ಧರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಣಮಿದಂ ತ್ರಿವೃದಧ್ವರಾಖ್ಯಂ
ಜ್ಞಾತಂ ಯದರ್ಥಮಧಿದೈವಮದಸ್ತ್ವಮಾಸ್ಥಾಃ ॥ ೨೭ ॥

ಸದಸ್ಯಾ ಊಚುಃ

ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಧ್ವನ್ಯಶರಣ ಉರುಕ್ಲೇಶದುರ್ಗಾಂತಕೋಗ್ರ-
ವ್ಯಾಳಾಕೃಷ್ಟೇ ವಿಷಯಮೃಗತೃಷ್ಣಾತ್ಮಗೇಹೋರುಭಾರಃ ।
ದ್ವಂದ್ವಶ್ವಭ್ರೇ ಖಲಮೃಗಭಯೇ ಶೋಕದಾವೇಽಜ್ಞಸಾರ್ಥಃ
ಪಾದೌ ಶಸ್ತೌ ಶರಣದ ಕದಾ ಯಾತಿ ಕಾಮೋಪಸೃಷ್ಟಃ ॥ ೨೮ ॥

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ತವ ವರದ ವರಾಂಘ್ರಾವಾಶಿಷಾ ಚಾನಭಿಧ್ಯೇ
ಹ್ಯಪಿ ಮುನಿಭಿರಸಕ್ತೈರಾದರೇಣಾರ್ಹಣೀಯೇ ।

ಯದಿ ರಚಿತಧಿಯಂ ಮಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಲೋಕಾಪವಿದ್ಧಂ
ಜಗತಿ ನ ಗಣಯೇಯಂ ತ್ವತ್ಪರಾನುಗ್ರಹೇಣ ॥ ೨೯॥

ಭೃಗುರುವಾಚ

ಯನ್ಮಾಯಯಾ ಗಹನಯಾಽಪಹತಾತ್ಮಬೋಧಾ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಸ್ತನುಭೃತಸ್ತಮಸಿ ಸ್ವಪಂತಃ ।
ನಾತ್ಮಾಶ್ರಿತಂ ತವ ವಿದಂತ್ಯಧುನಾಽಪಿ ತತ್ತ್ವಂ
ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಸೀದತು ಭವಾನ್ ಪ್ರಣತಾತ್ಮಬಂಧುಃ ॥ ೩೦ ॥

ನೈತತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ಭವತೋಽಸೌ ಪದಾರ್ಥ-
ಭೇದಗ್ರಹಃ ಪುರುಷೋ ಯಾವದೀಕ್ಷೇತ್ ।
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಚಾಶ್ರಯಾ-
ನ್ಮಾಯಾಮಯಾದ್ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋ ಯತಸ್ತ್ವಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಇಂದ್ರ ಉವಾಚ

ಇದಮಚ್ಯುತ ವಿಶ್ವಭಾವನಂ
ವಪುರಾನಂದಕರಂ ಮನೋದೃಶಾಮ್ ।
ಸುರವಿದ್ವಿಟ್ಕ್ಷಪಣೈರುದಾಯುಧೈ-
ರ್ಭುಜದಂಡೈರುಪಪನ್ನಮಷ್ಟಭಿಃ ॥ ೩೨ ॥

ಪತ್ನ್ಯ ಊಚುಃ

ಯಜ್ಞೋಽಯಂ ತವ ಯಜನಾಯ ಕೇನ ಸೃಷ್ಟೋ
ವಿಧ್ವಸ್ತಃ ಪಶುಪತಿನಾಽದ್ಯ ದಕ್ಷಕೋಪಾತ್ ।
ತನ್ನಸ್ತ್ವಂ ಶವಶಯನಾಭ ಶಾಂತಮೇಧಂ
ಯಜ್ಞಾತ್ಮನ್ ನಳಿನರುಚಾ ದೃಶಾ ಪುನೀಹಿ ॥ ೩೩ ॥

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಅನನ್ವಿತಂ ತೇ ಭಗವನ್ ವಿಚೇಷ್ಟಿತಂ
ಯದಾತ್ಮನಾ ಚರಸಿ ಹಿ ಕರ್ಮ ನಾಜ್ಯಸೇ ।

ವಿಭೂತಯೋ ಯತ ಉಪಸೇದುರೀಶ್ವರಾನ್
ನ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ವಯಮನುವರ್ತಿನೀಂ ಭವಾನ್ ॥ ೩೪ ॥

ಸಿದ್ಧಾ ಊಚುಃ

ಅಯಂ ತೇ ಕಥಾಮೃಷ್ಟಪೀಯೂಷನದ್ಯಾಂ
ಮನೋವಾರಣಃ ಕ್ಲೇಶದಾವಾಗ್ನಿದಗ್ಧಃ ।
ತೃಷಾರ್ತೋಽವಗಾಢೋ ನ ಸಸ್ಮಾರ ದಾವಂ
ನ ನಿಷ್ಕ್ರಾಮತಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಪನ್ನವನ್ನಃ ॥ ೩೫ ॥

ಯಜಮಾನ್ಯುವಾಚ

ಸ್ವಾಗತಂ ತೇ ಪ್ರಸೀದೇಶ ತುಭ್ಯಂ ನಮಃ
ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಶ್ರಿಯಾ ಕಾಂತಯಾ ತ್ರಾಹಿ ನಃ ।
ತ್ವಾಮೃತೇಽಧೀಶ ನಾಂಗೈರ್ಮಖಃ ಶೋಭತೇ
ಶೀರ್ಷಹೀನಃ ಕಬಂಧೋ ಯಥಾ ಪೂರುಷಃ ॥ ೩೬ ॥

ಲೋಕಪಾಲಾ ಊಚುಃ

ದೃಷ್ಟಃ ಕಿಂ ನೋ ದೃಗ್ಭಿರಸದ್ಗ್ರಹೈಸ್ತ್ವಂ
ಪ್ರತ್ಯಗ್ದ್ರಷ್ಟಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಯೇನ ವಿಶ್ವಮ್ ।
ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಭವದೀಯಾ ಹಿ ಭೂಮನ್
ಯತ್ತ್ವಂ ಷಷ್ಠಃ ಪಂಚಭಿರ್ಭಾಸಿ ಭೂತೈಃ ॥ ೩೭ ॥

ಯೋಗೇಶ್ವರಾ ಊಚುಃ

ಪ್ರೇಯಾನ್ನ ತೇಽನ್ಯೋಽಸ್ತ್ಯಮೃತಪ್ರಿಯ ಪ್ರಭೋ
ವಿಶ್ವಾತ್ಮನೀಕ್ಷೇನ್ನ ಪೃಥಗ್ ಯ ಆತ್ಮನಃ ।
ಅಥಾಪಿ ಭೃತ್ಯೇಶ ತಯೋಪಧಾವತಾ-
ಮನನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾಽನುಗೃಹಾಣ ವತ್ಸಲ ॥ ೩೮ ॥

ಜಗದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಲಯೇಷು ಲೀಲಯಾ
ಪ್ರವಿಭಜ್ಯಮಾನಗುಣಯಾಽಽತ್ಮಮಾಯಯಾ ।

ರಚಿತಾತ್ಮಭೇದಮತಯೇ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಯಾ
ವ್ಯತಿವರ್ತಿತಭ್ರಮಗುಣಾತ್ಮನೇ ನಮಃ ॥ ೩೯ ॥

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ನಮಸ್ತೇಽಮಿತತ್ತ್ವಾಯ ಧರ್ಮಾದೀನಾಂ ಚ ಸೂತಯೇ ।
ನಿರ್ಗುಣಾಯ ಚ ಯತ್ಕಾಷ್ಠಾಂ ನಾಹಂ ವೇದಾಪರೇ ಕುತಃ ॥ ೪೦ ॥

ಅಗ್ನಿರುವಾಚ

ಯತ್ತೇಜಸಾಽಹಂ ಸುಸಮಿದ್ಧತೇಜಾ
ಹವ್ಯಂ ವಹಾಮ್ಯಧ್ವರ ಆಜ್ಯಸಿಕ್ತಮ್ ।
ತಂ ಯಜ್ಞೀಶಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಚ ಪಂಚಭಿಃ
ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ಯಜುರ್ಭಿಃ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ ಯಜ್ಞಮ್॥ ೪೧ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಪುರಾ ಕಲ್ಪಾಪಾಯೇ ಸ್ವಕೃತಮುದರೀಕೃತ್ಯ ವಿಕೃತಂ
ತ್ವಮೇವಾದ್ಯಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಸಲಿಲ ಉರಗೇಂದ್ರಾಧಿಶಯನೇ ।
ಪುಮಾಞ್ಛೇಷೇ ಸಿದ್ಧೈರ್ಹೃದಿ ವಿಮೃಶಿತಾಧ್ಯಾತ್ಮಪದವಿಃ
ಸ ಏವಾದ್ಯಾಕ್ಷ್ಣೋರ್ಯಃ ಪಥಿ ಚರಸಿ ಭೃತ್ಯಾನವಸಿ ಚ ॥ ೪೨ ॥

ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರಸ ಊಚುಃ

ಆಶಾಸಾನಾ ದೇವ ಮರೀಚ್ಯಾದಯ ಏತೇ
ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಾದ್ಯಾ ದೇವಗಣಾ ರುದ್ರಪುರೋಗಾಃ ।
ಕ್ರೀಡಾಭಾವಂ ವಿಶ್ವಮಿದಂ ಯಸ್ಯ ವಿಭೂಮ್ನ-
ಸ್ತಸ್ಮೈ ನಿತ್ಯಂ ನಾಥ ನಮಸ್ತೇ ಕರವಾಮ ॥ ೪೩ ॥

ವಿದ್ಯಾಧರಾ ಊಚುಃ

ತ್ವನ್ಮಾಯಯಾಽರ್ಥಮಭಿಪದ್ಯ ಕಳೇಬರೇಽಸ್ಮಿನ್
ಕೃತ್ವಾ ಮಮಾಹಮಿತಿ ದುರ್ಮತಿರುತ್ಪಥೈಃ ಖೈಃ ।

ಕ್ಷಿಪ್ತೋಽಪ್ಯಸದ್ವಿಷಯಲಾಲಸ ಆತ್ಮಮೋಹಂ
ಯುಷ್ಮತ್ಕಥಾಮೃತನಿಷೇವಕ ಉದ್ವ್ಯುದಸ್ಯೇತ್ ॥ ೪೪ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಊಚುಃ

ತ್ವಂ ಕ್ರತುಸ್ತ್ವಂ ಹವಿಸ್ತ್ವಂ ಹುತಾಶಃ ಸ್ವಯಂ
ತ್ವಂ ಹಿ ಮಂತ್ರಾಃ ಸಮಿದ್ ದರ್ಭಪಾತ್ರಾಣಿ ಚ ।
ತ್ವಂ ಸದಸ್ಯರ್ತ್ವಿಜೋ ದಂಪತೀ ದೇವತಾ
ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಸ್ವಧಾ ಸೋಮ ಆಜ್ಯಂ ಪಶುಃ ॥ ೪೫ ॥

ತ್ವಂ ಪುರಾ ಗಾಂ ರಸಾಯಾ ಮಹಾಸೂಕರೋ
ದಂಷ್ಟ್ರಯಾ ಪದ್ಮಿನೀಂ ವಾರಣೇಂದ್ರೋ ಯಥಾ ।
ಸ್ತೂಯಮಾನೋ ನದಂಲ್ಲೀಲಯಾ ಯೋಗಿಭಿ-
ರ್ವ್ಯುಜ್ಜಹರ್ಥ ತ್ರಯೀಗಾತ್ರ ಯಜ್ಞಕ್ರತುಃ ॥ ೪೬ ॥

ಸಾಮಗಾ ಊಚುಃ

ಸಂಪ್ರಸೀದ ತ್ವಮಸ್ಮಾಕಮಾಕಾಂಕ್ಷತಾಂ
ದರ್ಶನಂ ತೇ ಪರಿಭ್ರಷ್ಟಸತ್ಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಾ ನೃಭಿಃ ಸಾಮಗೀರೀಶ ತೇ
ಯಜ್ಞವಿಘ್ನಾಃ ಕ್ಷಯಂ ಯಾಂತಿ ತಸ್ಮೈ ನಮಃ ॥ ೪೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ದಕ್ಷಃ ಕವಿರ್ಯಜ್ಞಂ ಭದ್ರರುದ್ರಾವಮರ್ಶಿತಮ್ ।
ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನೇ ಹೃಷೀಕೇಶೇ ಉನ್ನಿನ್ಯೇ ಯಜ್ಞಭಾವನೇ ॥ ೪೮ ॥

ಭಗವಾನ್ ಸ್ವೇನ ಭಾಗೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಭಾಗಭುಕ್ ।
ದಕ್ಷಂ ಬಭಾಷ ಆಭಾಷ್ಯ ಪ್ರೀಯಮಾಣ ಇವಾನಘ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ಶರ್ವಶ್ಚ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್ ।
ಆತ್ಮೇಶ್ವರ ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ವಯಂದೃಗವಿಶೇಷಣಃ ॥ ೫೦ ॥

ಸ ಆತ್ಮಮಾಯಾಮಾವಿಶ್ಯ
ಯೋಽಹಂ ಗುಣಮಯೀಂ ದ್ವಿಜ ।
ಸೃಜನ್ ರಕ್ಷನ್ ಹರನ್ ವಿಶ್ವಂ
ದಧ್ರೇ ಸಂಜ್ಞಾಂ ಕ್ರಿಯೋಚಿತಾಂ ॥ ೫೦ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದ್ವಿತೀಯೇ ಕೇವಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ।
ದೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧಿಭೂತಾನಿ ಭೇದೇನಾಜ್ಞೋಽನುಪಶ್ಯತಿ ॥ ೫೧ ॥

ಯಥಾ ಪುಮಾನ್ ನ ಸ್ವಾಂಗೇಷು ಶಿರಃಪಾಣ್ಯಾದಿಷು ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಪಾರಕ್ಯಬುದ್ಧಿಂ ಕುರುತ ಏವಂ ಭೂತೇಷು ಮತ್ಪರಃ ॥ ೫೨ ॥

ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಭಾವಾನಾಂ ಯೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ ವೈ ಭಿದಾಮ್ ।
ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸ ಶಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತಿ ॥ ೫೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಭಗವತಾಽಽದಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿರ್ಹರಿಮ್ ।
ಅರ್ಚಿತ್ವಾ ಕ್ರತುನಾ ಸ್ವೇನ ದೇವಾನುಭಯತೋಽಯಜತ್ ॥ ೫೫ ॥

ರುದ್ರಂ ಚ ಸ್ವೇನ ಭಾಗೇನ ಹ್ಯುಪಾಧಾವತ್ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಕರ್ಮಣೋದವಸಾನೇನ ಸೋಮಪಾನಿತರಾನಪಿ ॥ ೫೬ ॥

ತಸ್ಮಾ ಅಪ್ಯನುಭಾವೇನ ಸ್ವೇನೈವಾವಾಪ್ತರಾಧಸೇ ।
ಧರ್ಮ ಏವ ಮತಿಂ ದತ್ವಾ ತ್ರಿದಶಾಸ್ತ್ರಿದಿವಂ ಯಯುಃ ॥ ೫೭ ॥

ಏವಂ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ಹಿತ್ವಾ ಸತೀ ಪೂರ್ವಕಳೇಬರಮ್ ।
ಜಜ್ಞೇ ಹಿಮವತಃ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಮೇನಾಯಾಮಿತಿ ಶುಶ್ರುಮ ॥ ೫೮ ॥

ತಮೇವ ದಯಿತಂ ಭೂಯ ಆವೃಣೋತ್ ಪತಿಮಂಬಿಕಾ ।
ಅನನ್ಯಭಾವೈಕಗತಿಃ ಶಕ್ತಿಃ ಸುಪ್ತೇವ ಪೂರುಷಮ್ ॥ ೫೯ ॥

ಏತದ್ ಭಗವತಃ ಶಂಭೋಃ ಕರ್ಮ ದಕ್ಷಾಧ್ವರದ್ರುಹಃ ।
ಶ್ರುತಂ ಭಾಗವತಾಚ್ಛಿಷ್ಯಾದುದ್ಧವಾನ್ಮೇ ಬೃಹಸ್ಪತೇಃ ॥ ೬೦ ॥

ಇದಂ ಪವಿತ್ರಂ ಪರಮೀಶಚೇಷ್ಟಿತಂ
ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಮಘೌಘಮರ್ಷಣಮ್ ।
ಯೋ ನಿತ್ಯದಾಽಽಕರ್ಣ್ಯ ನರೋಽನುಕೀರ್ತಯೇದ್
ಧುನೋತ್ಯಘಂ ಕೌರವ ಭಕ್ತಿಭಾವಿತಃ ॥ ೬೧ ॥

ಸತೀಂ ಮೇನಾತ್ಮಜಾಂ ತಾತ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಜಾಯಾಂ ಭವಃ ಪುನಃ ।
ತಯಾ ಮೈಥುನಮಾರಭ್ಯ ರೇಮೇ ದೇವಃ ಸಮಾಃ ಶತಮ್ ॥ ೬೨ ॥

ಸ್ವವೀರ್ಯಧಾರಣೇಽಕಲ್ಯಾಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಜಾಯಾಂ ಸ ಧೂರ್ಜಟಿಃ ।
ಉತ್ಸಸರ್ಜಾಂಬರೇ ರೇತೋ ಗಂಗಾ ಜಗ್ರಾಹ ತನ್ನದೀ ॥ ೬೩ ॥

ಪೀತ್ವಾಽಂತರಜರಂ ವಹ್ನಿಶ್ಚಚ್ಛರ್ದ ಶರಕಾನನೇ ।
ಕುಮಾರೋಽಭೂತ್ ತತಸ್ತಸ್ಮೈ ಸ್ತನಂ ಷಟ್ ಕೃತ್ತಿಕಾ ದದುಃ ॥ ೬೪ ॥

ಷಡ್ಭಿರ್ಮುಖೈಃ ಸ್ತನಂ ಪೀತ್ವಾ ಸ ಬಾಲಃ ಷಣ್ಮುಖೋಽಭವತ್ ।
ತತಶ್ಚಕ್ರುಃ ಸೈನ್ಯಪಾಲಂ ಸರ್ವಾಸುರಭಯಂಕರಮ್ ॥ ೬೫ ॥

**ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇಽಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥**

—o—

ಅಥ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸನಕಾದ್ಯಾ ನಾರದಶ್ಚ ಋಭುರ್ಹಂಸೋಽರುಣೋ ಯತಿಃ ।
ನೈತೇ ಗೃಹಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸುತಾ ಅವಸನ್ನೂರ್ಧ್ವರೇತಸಃ ॥ ೧ ॥

ಮೃಷಾಽಧರ್ಮಸ್ಯ ಭಾರ್ಯಾಽಸೀದ್
ಡಂಭಂ ಮಾಯಾಂ ಚ ಶತ್ರುಹನ್ ।
ಅಸೂತ ಮಿಥುನಂ ತತ್ತು
ನಿರ್ಋತಿರ್ಜಗೃಹೇಽಪ್ರಜಃ ॥ ೨ ॥

ತಯೋಃ ಸಮಭವಲ್ಲೋಭೋ ನಿಕೃತಿಶ್ಚ ಮಹಾಮತೇ ।
ತಾಭ್ಯಾಂ ಕ್ರೋಧಶ್ಚ ಹಿಂಸಾ ಚ ದುರುಕ್ತಿಶ್ಚ ತಯೋಃ ಕಲಿಃ ॥ ೩ ॥

ದುರುಕ್ತೌ ಕಲಿರಾಧತ್ತ ಭಯಂ ಮೃತ್ಯುಂ ಚ ಸತ್ತಮ ।
ತಯೋಶ್ಚ ಮಿಥುನಂ ಜಜ್ಞೇ ಯಾತನಾ ನಿರಯಸ್ತಥಾ ॥ ೪ ॥

ಏತೇ ಹ್ಯಧರ್ಮವೃಕ್ಷಸ್ಯ ವಂಶಾಃ ಸಂಸೃತಿಹೇತವಃ ।
ಶ್ರೇಯಸ್ಕಾಮೋ ನ ಸೇವೇತ ಸುತರಾಮಾಶ್ರಮೋತ್ತಮೀ ॥ ೫ ॥

ಸಂಗ್ರಹೇಣ ಮಯಾಽಽಖ್ಯಾತಃ
ಅನುಸರ್ಗಸ್ತವಾನಘ ।
ತ್ರಿಃ ಶ್ರುತ್ವೈತತ್ ಪುಮಾನ್ ಪುಣ್ಯಂ
ವಿಧುನೋತ್ಯಾತ್ಮನೋ ಮಲಮ್ ॥ ೬ ॥

ಅಥಾತಃ ಕೀರ್ತಯೇ ವಂಶಂ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತೇಃ ಕುರೂದ್ವಹ ।
ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ಯಾಪಿ ಮನೋರ್ಹರೇರಂಶಾಂಶಜನ್ಮನಃ ॥ ೭ ॥

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದೌ ಶತರೂಪಾಽಲಭತ್ ಸುತೌ ।
ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕಲಯಾ ರಕ್ಷಾಯಾಂ ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತೌ ॥ ೮ ॥

ಜಾಯೇ ಉತ್ತಾನಪಾದಸ್ಯ ಸುನೀತಿಃ ಸುರುಚಿಸ್ತಯೋಃ ।
ಸುರುಚಿಃ ಪ್ರೇಯಸೀ ಪತ್ಯುರ್ನೇತರಾ ಯತ್ಸುತೋ ಧ್ರುವಃ ॥ ೯ ॥

ಏಕದಾ ಸುರುಚೇಃ ಪುತ್ರಮಂಕಮಾರೋಪ್ಯ ಲಾಳಯನ್ ।
ಉತ್ತಮಂ ನಾರುರುಕ್ಷಂತಂ ಧ್ರುವಂ ರಾಜಾಽಭ್ಯನಂದತ ॥ ೧೦ ॥

ತಥಾ ಚಿಕೀರ್ಷಮಾಣಂ ತಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾಸ್ತನಯಂ ಧ್ರುವಮ್ ।
ಸುರುಚಿಃ ಶೃಣ್ವತೋ ರಾಜ್ಞಃ ಸೇರ್ಷ್ಯಮಾಹಾತಿಗರ್ವಿತಾ ॥ ೧೧ ॥

ನ ವತ್ಸ ನೃಪತೇರ್ಧಿಷ್ಣ್ಯಂ ಭವಾನಾರೋಢುಮರ್ಹತಿ ।
ನ ಗೃಹೀತೋ ಮಯಾ ಯತ್ ತ್ವಂ ಕುಕ್ಷಾವಸಿ ನೃಪಾತ್ಮಜ ॥ ೧೨ ॥

ಬಾಲೋಽಸಿ ಬತ ನಾತ್ಮಾನ-
ಮನ್ಯಸ್ತ್ರೀಗರ್ಭಸಂಭೃತಮ್ ।
ನೂನಂ ವೇದ ಭವಾನ್ ಯಸ್ಯ
ದುರ್ಲಭೇಽರ್ಥೇ ಮನೋರಥಃ ॥ ೧೩ ॥

ತಪಸಾಽಽರಾಧ್ಯ ಪುರುಷಂ
ತಸ್ಯೈವಾನುಗ್ರಹೇಣ ಮೇ ।
ಗರ್ಭೇಽಸ್ಮಿನ್ ಸಾಧಯಾತ್ಮಾನಂ
ಯದೀಚ್ಛಸಿ ನೃಪಾಸನಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮಾತುಃ ಸಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸುದುರುಕ್ತಿವಿದ್ಧಃ
ಶ್ವಸನ್ ರುಷಾ ದಂಡಹತೋ ಯಥಾಽಹಿಃ ।
ಹಿತ್ವಾ ಮಿಷಂತಂ ಪಿತರಂ ಸನ್ನವಾಚಂ
ಜಗಾಮ ಮಾತುಃ ಪ್ರರುದನ್ ಸಕಾಶಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ತಂ ನಿಃಶ್ವಸಂತಂ ಸ್ಫುರಿತಾಧರೋಷ್ಠಂ
ಸುನೀತಿರುತ್ಸಂಗ ಉದೂಹ್ಯ ಬಾಲಮ್ ।
ನಿಶಮ್ಯ ತತ್ ಪುತ್ರಮುಖಾನ್ನಿಶಾಂತಂ
ಸಾ ವಿವ್ಯಥೇ ಯದ್ ಗದಿತಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ॥ ೧೬ ॥

ಸೋತ್ಸೃಜ್ಯ ಧೈರ್ಯಂ ವಿಲಲಾಪ ಶೋಕ-
ದಾವಾಗ್ನಿನಾ ದಾವಲತೇವ ಬಾಲಾ ।
ವಾಕ್ಯಂ ಸಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸ್ಮರತೀ ಸರೋಜ-
ಶ್ರಿಯಾ ದೃಶಾ ಬಾಷ್ಪಕಳಾಮುವಾಹ ॥ ೧೭ ॥

ದೀರ್ಘಂ ಶ್ವಸಂತೀ ವೃಜಿನಸ್ಯ ಪಾರಂ
ನ ಪಶ್ಯತೀ ಬಾಲಕಮಾಹ ಬಾಲಾ ।
ಮಾಽಮಂಗಲಂ ತಾತ ಪರೇಷು ಮಂಸ್ಥಾ
ಭುಂಕ್ತೇ ಜನೋ ಯತ್ ಪರದುಃಖದಸ್ತತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಸತ್ಯಂ ಸುರುಚ್ಯಾಽಭಿಹಿತಂ ಭವಾನ್ ಮೇ
ಯದ್ ದುರ್ಭಗಾಯಾ ಉದರೇ ಗೃಹೀತಃ ।
ಸ್ತನ್ಯೇನ ವೃದ್ಧಶ್ಚ ವಿಲಜ್ಜತೇ ಯಾಂ
ಭಾರ್ಯೇತಿ ವಾ ವೋಢುಮಿಡಸ್ಪತಿರ್ಮಾಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಆತಿಷ್ಠ ತತ್ ತಾತ ವಿಮತ್ಸರಸ್ತ್ವ-
ಮುಕ್ತಂ ಸಮಾತ್ರಾಽಪಿ ಯದವ್ಯಳೀಕಮ್ ।
ಆರಾಧಯಾಧೋಕ್ಷಜಪಾದಪದ್ಮಂ
ಯದೀಚ್ಛಸೇಽಧ್ಯಾಸನಮುತ್ತಮೋ ಯಥಾ ॥ ೨೦ ॥

ಯತ್ಪಾದಪದ್ಮಂ ಪರಿಚರ್ಯ ವಿಶ್ವ-
ವಿಭಾವನಾಯಾತ್ತಗುಣಾಭಿಪತ್ತೇಃ ।
ಅಜೋಽಧ್ಯತಿಷ್ಠತ್ ಖಲು ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ
ಪದಂ ಜಿತಾತ್ಮಾ ಶ್ವಸನಾಭಿವಂದ್ಯಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ತಥಾ ಮನುರ್ವೋ ಭಗವಾನ್ ಪಿತಾಮಹೋ
ಯಮೇಕಭಕ್ತ್ಯಾ ಪುರುದಕ್ಷಿಣೈರ್ಮಖೈಃ ।
ಇಷ್ಟ್ವಾಽಭಿಪೇದೇ ದುರವಾಪಮನ್ಯತೋ
ಭೌಮಂ ಸುಖಂ ದಿವ್ಯಮಥಾಪವರ್ಗ್ಯಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ತಮೇವ ವತ್ಸಾಶ್ರಯ ಭೃತ್ಯವತ್ಸಲಂ
ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರ್ಮೃಗ್ಯಪದಾಬ್ಜಪದ್ಧತಿಮ್ ।
ಅನನ್ಯಭಾವೇ ನಿಜಧರ್ಮಭಾವಿತೇ
ಮನಸ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯ ಭಜಸ್ವ ಪೂರುಷಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ನಾನ್ಯಂ ತತಃ ಪದ್ಮಪಲಾಶಲೋಚನಾದ್
ದುಃಖಚ್ಛಿದಂ ತೇ ಮೃಗಯಾಮಿ ಕಂಚನ ।
ಯೋ ಮೃಗ್ಯತೇ ಹಸ್ತಗೃಹೀತಪದ್ಮಯಾ
ಶ್ರಿಯೇತರೈರಂಗ ವಿಮೃಗ್ಯಮಾಣಯಾ ॥ ೨೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಸಂಜಲ್ಪಿತಂ ಮಾತುರಾಕರ್ಣ್ಯಾರ್ಥಾಗಮಂ ವಚಃ ।
ಸನ್ನಿಯಮ್ಯಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ನಿಶ್ಚಕ್ರಾಮ ಪಿತುಃ ಪುರಾತ್ ॥ ೨೫ ॥

ನಾರದಸ್ತದುಪಾಕರ್ಣ್ಯ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಚಾಸ್ಯ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಮ್ ।
ಸ್ಪೃಷ್ಟ್ವಾ ಮೂರ್ಧನ್ಯಘಘ್ನೇನ ಪಾಣಿನಾ ಪ್ರಾಹ ವಿಸ್ಮಿತಃ ॥ ೨೬ ॥

ಅಹೋ ತೇಜಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಣಾಂ ಮಾನಭಂಗಮಮೃಷ್ಯತಾಮ್ ।
ಬಾಲೋಽಪ್ಯಯಂ ಹೃದಾ ಧತ್ತೇ ಯತ್ ಸಮಾತುರಸದ್ವಚಃ ॥ ೨೭ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಕ್ವ ಯಾತ್ಯೇಕೋ ಭವಾನ್ ವತ್ಸ ಹಿತ್ವಾ ಸ್ವಗೃಹಮೃದ್ಧಿಮತ್ ।
ಲಕ್ಷಯೇ ತ್ವಾಽವಮತ್ಯಾಽಂಗ ಸಂತಪ್ತಂ ಸ್ವಜನೋತ್ಥಯಾ ॥ ೨೮ ॥

ಧ್ರುವ ಉವಾಚ

ಕಿಂ ನ ತೇ ಧ್ಯಾನಜಾತೇನ ದೃಷ್ಟಂ ವಾ ಯೋಗರಾಧಸಾ ।
ನೋತ್ಸಹೇ ಸುರುಚೇರ್ವಾಚಾ ಸಮಾಧಾತುಂ ಮನಃಕ್ಷತಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ನಾಧುನಾಽಪ್ಯವಮಾನಂ ತೇ ಸನ್ಮಾನಂ ಚಾಪಿ ಪುತ್ರಕ ।
ಲಕ್ಷಯಾಮಃ ಕುಮಾರಸ್ಯ ಸಕ್ತಸ್ಯ ಕ್ರೀಡನಾದಿಷು ॥ ೩೦ ॥

ವಿಕಲ್ಪೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ನ ಹ್ಯಸಂತೋಷಹೇತವಃ ।
ಪುಂಸೋ ಮೋಹಮೃತೇ ಭಿನ್ನಾ ಯಲ್ಲೋಕಾ ನಿಜಕರ್ಮಭಿಃ ॥ ೩೧ ॥

ಪರಿತುಷ್ಯೇತ್ ತತಸ್ತಾತ ತಾವನ್ಮಾತ್ರೇಣ ಪೂರುಷಃ ।
ದೈವೋಪಸಾದಿತಂ ಯಾವದ್ ವೀಕ್ಷ್ಯೇಶ್ವರಗತಿಂ ಬುಧಃ ॥ ೩೨ ॥

ಅಥ ಮಾತ್ರೋಪದಿಷ್ಟೇನ
ಯೋಗೇನಾವರುರುತ್ಸಸಿ ।

ಯತ್ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಸ ವೈ ಪುಂಸಾಂ
ದುರಾರಾಧ್ಯೋ ಮತೋ ಮಮ ॥ ೩೩ ॥

ಮುನಯಃ ಪದವೀಂ ಯಸ್ಯ ನಿಃಸಂಗೇನೋರುಜನ್ಮಭಿಃ ।
ನ ವಿದುರ್ಮೃಗಯಂತೋಽಪಿ ತೀವ್ರಯೋಗಸಮಾಧಿನಾ ॥ ೩೪ ॥

ಅತೋ ನಿವರ್ತತಾಮೇಷ ನಿರ್ಬಂಧಸ್ತವ ನಿಷ್ಫಲಃ ।
ಯತಿಷ್ಯತಿ ಭವಾನ್ ಕಾಲೇ ಶ್ರೇಯಸೇ ಸಮುಪಸ್ಥಿತೇ ॥ ೩೫ ॥

ಯಸ್ಯ ಯದ್ ದೈವವಿಹಿತಂ ಸ ತೇನ ಸುಖದುಃಖಯೋಃ ।
ಆತ್ಮಾನಂ ತೋಷಯನ್ ದೇಹೀ ತಮಸಃ ಪಾರಮೃಚ್ಛತಿ ॥ ೩೬ ॥

ಗುಣಾಧಿಕಾನ್ಮುದಂ ಲಿಪ್ಸೇದನುಕ್ರೋಶಂ ಗುಣಾಧಮಾತ್ ।
ಮೈತ್ರೀಂ ಸಮಾನಾದನ್ವಿಚ್ಛೇನ್ನ ತಾಪೈರಭಿಭೂಯತೇ ॥ ೩೭ ॥

ಧ್ರುವ ಉವಾಚ

ಸೋಽಯಂ ಶಮೋ ಭಗವತಾ
ಸುಖದುಃಖಹತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ದರ್ಶಿತಃ ಕೃಪಯಾ ಪುಂಸಾಂ
ದುರ್ದರ್ಶೋಽಸ್ಮದ್ವಿಧೈಸ್ತು ಯಃ ॥ ೩೮ ॥

ಅಥಾಪಿ ಮೇಽವಿನೀತಸ್ಯ ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಘೋರಮುಪೇಯುಷಃ ।
ಸುರುಚ್ಯಾ ದುರ್ವಚೋಬಾಣೈರ್ನ ಭಿನ್ನೇ ಶ್ರಯತೇ ಹೃದಿ ॥ ೩೯ ॥

ಪದಂ ತ್ರಿಭುವನೋತ್ಕೃಷ್ಟಂ ಜಿಗೀಷೋಃ ಸಾಧುವರ್ತ್ಮ ಮೇ ।
ಬ್ರೂಹ್ಯಸ್ಮತ್ಪಿತೃಭಿರ್ಬ್ರಹ್ಮನ್ನನ್ಯೈರಪ್ಯನಧಿಷ್ಠಿತಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ನೂನಂ ಭವಾನ್ ಭಗವತೋ ಯೋಽಂಗಜಃ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಃ ।
ವಿತುದನ್ನಟತೇ ವೀಣಾಂ ಹಿತಾರ್ಥಂ ಜಗತೋಽರ್ಕವತ್ ॥ ೪೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ ॥

ಇತ್ಯುದೀರಿತಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಭಗವಾನ್ ನಾರದಸ್ತದಾ ।
ಪ್ರೀತಃ ಪ್ರತ್ಯಾಹ ತಂ ಬಾಲಂ ಸದ್ವಾಕ್ಯಮನುಕಂಪಯಾ ॥ ೪೨ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಜನನ್ಯಾಽಭಿಹಿತಃ ಪಂಥಾಃ ಸ ವೈ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಸ್ಯ ತೇ ।
ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವಸ್ತು ಭಜ ತಂ ಪ್ರವಣಾತ್ಮನಾ ॥ ೪೩ ॥

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಖ್ಯಂ ಯ ಇಚ್ಛೇಚ್ಛ್ರೇಯ ಆತ್ಮನಃ ।
ಏಕಂ ಹ್ಯೇವ ಹರೇಸ್ತತ್ರ ಕಾರಣಂ ಪಾದಸೇವನಮ್ ॥ ೪೪ ॥

ತತ್ ತಾತ ಗಚ್ಛ ಭದ್ರಂ ತೇ ಯಮುನಾಯಾಸ್ತಟಂ ಶುಚಿ ।
ಪುಣ್ಯಂ ಮಧುವನಂ ಯತ್ರ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಂ ನಿತ್ಯದಾ ಹರೇಃ ॥ ೪೫ ॥

ಸ್ನಾತ್ವಾಽನುಸವನಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಾಳಿಂದ್ಯಾಃ ಸಲಿಲೇ ಶಿವೇ ।
ಕೃತ್ವೋಚಿತಾನಿ ನಿವಸನ್ನಾತ್ಮನಃ ಕಲ್ಪಿತಾಸನಃ ॥ ೪೬ ॥

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇನ ತ್ರಿವೃತಾ ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಮನೋಮಲಮ್ ।
ಶನೈರ್ವ್ಯುದಸ್ಯಾಭಿಧ್ಯಾಯೇನ್ಮನಸಾ ಗುರುಣಾಂ ಗುರುಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಪ್ರಸಾದಾಭಿಮುಖಂ ಶಶ್ವತ್ಪ್ರಸನ್ನವದನೇಕ್ಷಣಮ್ ।
ಸುನಾಸಂ ಸುಭ್ರುವಂ ಚಾರುಕಪೋಲಂ ಸುಂದರಂ ಹರಿಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ತರುಣಂ ರಮಣೀಯಾಂಗಮರುಣಾಂಬುರುಹೇಕ್ಷಣಮ್ ।
ಪ್ರಣತಾಶ್ರಯಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಶರಣ್ಯಂ ಕರುಣಾರ್ಣವಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರೀವತ್ಸಾಂಕಂ ಘನಶ್ಯಾಮಂ ಪುರುಷಂ ವನಮಾಲಿನಮ್ ।
ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮೈರಭಿವ್ಯಕ್ತಚತುರ್ಭುಜಮ್ ॥ ೫೦ ॥

ಕಿರೀಟಿನಂ ಕುಂಡಲಿನಂ ಕೇಯೂರವಲಯಾನ್ವಿತಮ್ ।
ಕೌಸ್ತುಭಾಭರಣಗ್ರೀವಂ ಪೀತಕೌಶೇಯವಾಸಸಮ್ ॥ ೫೧ ॥

ಕಾಂಚೀಕಲಾಪಪರ್ಯಸ್ತಂ ಲಸತ್ಕಾಂಚನನೂಪುರಮ್ ।
ದರ್ಶನೀಯತಮಂ ಶಾಂತಂ ಮನೋನಯನವರ್ಧನಮ್ ॥ ೫೨ ॥

ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ನಖಮಣಿಶ್ರೇಣ್ಯಾ ವಿಲಸದ್ಭ್ಯಾಂ ಸಮರ್ಚತಾಮ್ ।
ಹೃತ್ಪದ್ಮಕರ್ಣಿಕಾಧಿಷ್ಣ್ಯಮಾಕ್ರಮ್ಯಾತ್ಮನ್ಯವಸ್ಥಿತಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ಸ್ಮಯಮಾನಮಭಿಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸಾನುರಾಗಾವಲೋಕನಮ್ ।
ನಿಯತೇನೈಕಭೂತೇನ ಮನಸಾ ವರದರ್ಷಭಮ್ ॥ ೫೪ ॥

ಏವಂ ಭಗವತೋ ರೂಪಂ ಸುಭದ್ರಂ ಧ್ಯಾಯತೋ ಮನಃ ।
ನಿರ್ವೃತ್ಯಾ ಪರಯಾ ಪೂರ್ಣಂ ಸಂಪನ್ನಂ ನ ನಿವರ್ತತೇ ॥ ೫೫ ॥

ಜಪ್ಯಸ್ತು ಪರಮೋ ಗುಹ್ಯಃ
ಶ್ರೂಯತಾಂ ಮೇ ನೃಪಾತ್ಮಜ ।
ಯಂ ಸಪ್ತರಾತ್ರಂ ಪ್ರಪಠನ್
ಪುಮಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ ಖೇಚರಾನ್ ॥ ೫೬ ॥

ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ।

ಮಂತ್ರೇಣಾನೇನ ದೇವಸ್ಯ ಕುರ್ಯಾದ್ ದ್ರವ್ಯಮಯೀಂ ಬುಧಃ ।
ಸಪರ್ಯಾಂ ವಿವಿಧೈರ್ದ್ರವ್ಯೈರ್ದೇಶಕಾಲವಿಭಾಗವಿತ್ ॥ ೫೭ ॥

ಸಲಿಲೈಃ ಶುಚಿಭಿರ್ಮಾಲ್ಯೈ-
ರ್ವನ್ಯೈರ್ಮೂಲಫಲಾದಿಭಿಃ ।
ಶಸ್ತಾಂಕುರೈಃ ಕುಶೈಶ್ಚಾರ್ಚೇತ್
ತುಳಸ್ಯಾ ಪ್ರಿಯಯಾ ಪ್ರಭುಮ್ ॥ ೫೮ ॥

ಲಬ್ಧ್ವಾ ದ್ರವ್ಯಮಯೀಮರ್ಚಾಂ ಕ್ಷಿತ್ಯಂಬ್ವಾದಿಷು ಚಾರ್ಚಯೇತ್ ।
ಆಹೃತಾತ್ಮಾ ಮುನಿಃ ಶಾಂತೋ ಯತವಾಙ್ ಮಿತವನ್ಯಭುಕ್ ॥ ೫೯ ॥

ಸ್ವೇಚ್ಛಾವತಾರಚರಿತೈ ರಚಿತಂ ನಿಜಮಾಯಯಾ ।
ಕರಿಷ್ಯತ್ಯುತ್ತಮಶ್ಲೋಕಸ್ತಾನ್ ಧ್ಯಾಯೇದ್ ಹೃದಯಂಗಮಾನ್ ॥ ೬೦ ॥

ಪರಿಚರ್ಯಾ ಭಗವತೋ ಯಾವತೀಃ ಪೂರ್ವಸೇವಿತಾಃ ।
ತಾ ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನೈವ ಪ್ರಯುಂಜ್ಯಾನ್ಮಂತ್ರಮೂರ್ತಯೇ ॥ ೬೧ ॥

ಏವಂ ಕಾಯೇನ ಮನಸಾ ವಚಸಾ ಚ ಮನೋಗತಃ ।
ಪರಿಚರ್ಯಮಾಣೋ ಭಗವಾನ್ ಭಕ್ತಿಮತ್ಪರಿಚರ್ಯಯಾ ॥ ೬೨ ॥

ಪುಂಸಾಮಮಾಯಿನಾಂ ಸಮ್ಯಗ್
ಭಜತಾಂ ಭಾವವರ್ಧನಃ ।
ಶ್ರೇಯೋ ದಿಶತ್ಯಭಿಮತಂ
ಯದ್ ಧರ್ಮಾದಿಷು ದೇಹಿನಾಮ್ ॥ ೬೩ ॥

ವಿರಕ್ತಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯರತೌ ಭಕ್ತಿಯೋಗೇನ ಭೂಯಸಾ ।
ತನ್ನಿರಂತರಭಾವೇನ ಭಜೇತಾದ್ಧಾ ವಿಮುಕ್ತಯೇ ॥ ೬೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತಂ ಪರಿಕ್ರಮ್ಯ ಪ್ರಣಿಪತ್ಯ ನೃಪಾರ್ಭಕಃ ।
ಯಯೌ ಮಧುವನಂ ಪುಣ್ಯಂ ಹರೇಶ್ಚರಣಮರ್ಚಿತುಮ್ ॥ ೬೫ ॥

ತಪೋವನಂ ಗತೇ ತಸ್ಮಿನ್
ಪ್ರವಿಷ್ಟೋಽಂತಃಪುರಂ ಮುನಿಃ ।
ಅರ್ಹಿತೋಽರ್ಹಣಯಾ ರಾಜ್ಞಾ
ಸುಖಾಸೀನ ಉವಾಚ ತಮ್ ॥ ೬೬ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ರಾಜನ್ ಕಿಂ ಧ್ಯಾಯಸೇ ದೀರ್ಘಂ
ಮುಖೇನ ಪರಿಶುಷ್ಯತಾ ।
ಕಿಂ ವಾ ನ ರಿಷ್ಯತೇ ಕಾಮೋ
ಧರ್ಮೋ ವಾಽರ್ಥೇನ ಸಂಯುತಃ ॥ ೬೭ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಸುತೋ ಮೇ ಬಾಲಕೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸ್ತ್ರೈಣೇನಾಕರುಣಾತ್ಮನಾ ।
ನಿರ್ವಾಸಿತಃ ಪಂಚವರ್ಷಃ ಸಹ ಮಾತ್ರಾ ಮಹಾನ್ ಕವಿಃ ॥ ೬೮ ॥

ಅಪ್ಯನಾಥಂ ವನೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ನ ಸ್ಮಾದಂತ್ಯರ್ಭಕಂ ವೃಕಾಃ ।
ಶ್ರಾಂತಂ ಶಯಾನಂ ಕ್ಷುಧಿತಂ ಪರಿಮ್ಲಾನಮುಖಾಂಬುಜಮ್ ॥ ೬೯ ॥

ಅಹೋ ಮೇ ಬತ ದೌರಾತ್ಮ್ಯಂ ಸ್ತ್ರೀಜಿತಸ್ಯಾವಧಾರಯ ।
ಯೋಽಂಕಂ ಪ್ರೇಮ್ಣಾಽರುರುಕ್ಷಂತಂ ನಾಭ್ಯನಂದಮಸತ್ತಮಃ ॥ ೭೦ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಮಾಮಾ ಶುಚಃ ಸ್ವತನಯಂ ದೇವಗುಪ್ತಂ ವಿಶಾಂಪತೇ ।
ತತ್ಪ್ರಭಾವಮವಿಜ್ಞಾಯ ಪ್ರಾವೃಂಕ್ತೇ ಯದ್ಯಶೋ ಜಗತ್ ॥ ೭೧ ॥

ಸುದುಷ್ಕರಂ ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಲೋಕಪಾಲೈರಪಿ ಪ್ರಭುಃ ।
ಏಷ್ಯತ್ಯಚಿರತೋ ರಾಜನ್ ಯಶೋ ವಿಪುಲಯಂಸ್ತವ ॥ ೭೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ದೇವರ್ಷಿಣಾ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ವಿಸ್ರಭ್ಯ ಜಗತೀಪತಿಃ ।
ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀಮನಾದೃತ್ಯ ಪುತ್ರಮೇವಾನ್ವಚಿಂತಯತ್ ॥ ೭೩ ॥

ತತ್ರಾಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪ್ರಯತ-
ಸ್ತಾಮುಪೋಷ್ಯ ವಿಭಾವರೀಮ್ ।
ಸಮಾಹಿತಃ ಪರ್ಯಚರದ್
ದೃಷ್ಟ್ಯಾಽಽದೇಶೇನ ಪೂರುಷಮ್ ॥ ೭೪ ॥

ತ್ರಿರಾತ್ರಾಂತೇ ತ್ರಿರಾತ್ರಾಂತೇ ಕಪಿತ್ಥಬದರಾಶನಃ ।
ಆತ್ಮವೃತ್ತ್ಯನುಸಾರೇಣ ಮಾಸಂ ನಿನ್ಯೇಽರ್ಚಯನ್ ಹರಿಮ್ ॥ ೭೫ ॥

ದ್ವಿತೀಯಂ ಚ ತಥಾ ಮಾಸಂ
ಷಷ್ಠೇಷಷ್ಠೇಽರ್ಭಕೋ ದಿನೇ ।
ತೃಣಪರ್ಣಾದಿಭಿಃ ಶೀರ್ಣೈಃ
ಕೃತಾನ್ನೋಽಭ್ಯರ್ಚಯದ್ ವಿಭುಮ್ ॥ ೭೬ ॥

ತೃತೀಯಂ ಚಾನಯನ್ಮಾಸಂ ನವಮೇನವಮೇಽಹನಿ ।
ಅಬ್ಭಕ್ಷ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಮುಪಾಧಾವತ್ ಸಮಾಧಿನಾ ॥ ೭೭ ॥

ಚತುರ್ಥಮಪಿ ವೈ ಮಾಸಂ
ದ್ವಾದಶೇದ್ವಾದಶೇಽಹನಿ ।
ವಾಯುಭಕ್ಷೋ ಜಿತಶ್ವಾಸೋ
ಧ್ಯಾಯನ್ ದೇವಮಪಾರಯತ್ ॥ ೭೮ ॥

ಪಂಚಮೇ ಮಾಸ್ಯನುಪ್ರಾಪ್ತೇ ಜಿತಶ್ವಾಸೋ ನೃಪಾತ್ಮಜಃ ।
ಧ್ಯಾಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಪದೈಕೇನ ತಸ್ಥೌ ಸ್ಥಾಣುರಿವಾಚಲಃ ॥ ೭೯ ॥

ದೇವಾಶ್ಚಕ್ರುಸ್ತಪೋವಿಘ್ನಂ ತ್ರಾಸಯಂತಃ ಸ್ವಮಾಯಯಾ ।
ಸರ್ಪೇಭಸಿಂಹಕೂಷ್ಮಾಂಡೈಸ್ತಾನ್ ನಾಪಶ್ಯತ್ ಪರಂ ಗತಃ ॥ ೮೦ ॥

ಸರ್ವತೋ ಮನ ಆಕೃಷ್ಯ
ಹೃದಿ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯಮ್ ।
ಧ್ಯಾಯನ್ ಭಗವತೋ ರೂಪಂ
ನಾದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಕಿಂಚನಾಪರಮ್ ॥ ೮೧ ॥

ಆಧಾರಂ ಮಹದಾದೀನಾಂ
ಪ್ರಧಾನಪುರುಷೇಶ್ವರಮ್ ।
ಬ್ರಹ್ಮ ಧಾರಯಮಾಣಸ್ಯ
ತ್ರಯೋ ಲೋಕಾಶ್ಚಕಂಪಿರೇ ॥ ೮೨ ॥

ಯದೈಕಪಾದೇನ ಸ ಪಾರ್ಥಿವಾತ್ಮಜ-
ಸ್ತಸ್ಥೌ ತದಂಗುಷ್ಠನಿಪೀಡಿತಾ ಮಹೀ ।
ನನಾಮ ತತ್ರಾರ್ಧಮಿಭೇಂದ್ರಧಿಷ್ಠಿತಾ
ತರೀವ ಸವ್ಯೇತರತಃ ಪದೇಪದೇ ॥ ೮೩ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ನಭಿಧ್ಯಾಯತಿ ವಿಶ್ವಮಾತ್ಮನೋ
ದ್ವಾರಂ ನಿರುಧ್ಯಾಸುಮನನ್ಯಯಾ ಧಿಯಾ ।
ಲೋಕಾ ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸನಿಪೀಡಿತಾ ಭೃಶಂ
ಸಲೋಕಪಾಲಾಃ ಶರಣಂ ಯಯುರ್ಹರಿಮ್ ॥ ೮೪ ॥

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ನೈವಂ ವಿದಾಮೋ ಭಗವನ್ ಪ್ರಾಣರೋಧಂ
ಚರಾಚರಸ್ಯಾಖಿಲಸತ್ತ್ವಧಾಮ್ನಃ ।
ವಿಧೇಹಿ ತನ್ನೋ ವೃಜಿನಾದ್ ವಿಮೋಕ್ಷಂ
ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಯಂ ತ್ವಾಂ ಶರಣಂ ಶರಣ್ಯಮ್ ॥ ೮೫ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಮಾ ಭೈಷ್ಟ ಬಾಲಂ ತಪಸೋ ದುರತ್ಯಯಾ-
ನ್ನಿವರ್ತಯಿಷ್ಯೇ ಪ್ರತಿಯಾತ ಸ್ವಧಾಮ ।
ಯತೋ ಹಿ ವಃ ಪ್ರಾಣನಿರೋಧ ಆಸೀ-
ದೌತ್ತಾನಪಾದಿರ್ಮಯಿ ಸಂಗತಾತ್ಮಾ ॥ ೮೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—೦—

ಅಥ ದಶಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತ ಏವಮುತ್ಸನ್ನಭಯಾ ಉರುಕ್ರಮೇ
ಕೃತಪ್ರಣಾಮಾಃ ಪ್ರಯಯುಸ್ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಮ್ ।
ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾಽಪಿ ತತೋ ಗರುತ್ಮತಾ
ಮಧೋರ್ವನಂ ಭೃತ್ಯದಿದೃಕ್ಷಯಾ ಗತಃ ॥ ೧ ॥

ಸ ವೈ ಧಿಯಾ ಯೋಗವಿಪಾಕತೀವ್ರಯಾ
ಹೃತ್ಪದ್ಮಕೋಶೇ ಸ್ಫುರಿತಂ ತಡಿತ್ಪ್ರಭಮ್ ।
ತಿರೋಹಿತಂ ಸಹಸೈವೋಪಲಕ್ಷ್ಯ
ಬಹಿಃ ಸ್ಥಿತಂ ತದವಸ್ಥಂ ದದರ್ಶ ॥ ೨ ॥

ತದ್ದರ್ಶನೇನಾಗತಸಾಧ್ವಸಃ ಕ್ಷಿತಾ-
ವವಂದತಾಂಗಂ ವಿನಮಯ್ಯ ದಂಡವತ್ ।
ದೃಗ್ಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಪಶ್ಯನ್ ಪ್ರಪಿಬನ್ನಿವಾರ್ಭಕ-
ಶ್ಚುಂಬನ್ನಿವಾಸ್ಯೇನ ಭುಜೇನ ಚಾಶ್ಲಿಷತ್ ॥ ೩ ॥

ಸ ತಂ ವಿವಕ್ಷಂತಮತದ್ವಿದಂ ಹರಿ-
ರ್ಜ್ಞಾತ್ವಾಽಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ಯ ಚ ಹೃದ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ।
ಕೃತಾಂಜಲಿಂ ಬ್ರಹ್ಮಮಯೇನ ಕಂಬುನಾ
ಪಸ್ಪರ್ಶ ಬಾಲಂ ಕೃಪಯಾ ಕಪೋಲೇ ॥ ೪ ॥

ಸ ವೈ ತದೈವ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ತಾಂ ಗಿರಂ
ದೈವೀಂ ಪರಿಜ್ಞಾತಪರಾತ್ಮನಿರ್ಣಯಃ ।
ತದ್ಭಕ್ತಿಭಾವೋಽಭ್ಯಗೃಣಾದಸತ್ವರಂ
ಪರಿಶ್ರುತೋರುಶ್ರವಸಂ ಧ್ರುವಕ್ಷಿತಿಮ್ ॥ ೫ ॥

ಧ್ರುವ ಉವಾಚ

ಯೋಽಂತಃ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಮಮ ವಾಚಮಿಮಾಂ ಪ್ರಸುಪ್ತಾಂ
ಸಂಜೀವಯತ್ಯಖಿಲಶಕ್ತಿಧರಃ ಸ್ವಧಾಮ್ನಾ ।
ಅನ್ಯಾಂಶ್ಚ ಹಸ್ತಚರಣಶ್ರವಣತ್ವಗಾದೀನ್
ಪ್ರಾಣಾನ್ನಮೋ ಭಗವತೇ ಪುರುಷಾಯ ತುಭ್ಯಮ್ ॥೬॥

ಏಕಸ್ತ್ವಮೇವ ಭಗವನ್ನಿದಮಾತ್ಮಶಕ್ತ್ಯಾ
ಮಾಯಾಖ್ಯಯೋರುಗುಣಯಾ ಮಹದಾದ್ಯಶೇಷಮ್ ।
ಸೃಷ್ಟ್ವಾಽನುವಿಶ್ಯ ಪುರುಷಸ್ತದಸದ್ಗುಣೇಷು
ನಾನೇವ ದಾರುಷು ವಿಭಾವಸುವದ್ ವಿಭಾಸಿ ॥ ೭ ॥

ತ್ವದ್ದತ್ತಯಾ ವಯುನಯೇದಮಚಷ್ಟ ವಿಶ್ವಂ
ಸುಪ್ತಃ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಇವ ನಾಥ ಭವತ್ಪ್ರಪನ್ನಃ ।
ತಸ್ಯಾಪವರ್ಗ್ಯಶರಣಂ ತವ ಪಾದಮೂಲಂ
ವಿಸ್ಮರ್ಯತೇ ಕೃತಧಿಯಾ ಕಥಮಾರ್ತಬಂಧೋ ॥ ೮ ॥

ನೂನಂ ವಿಮುಷ್ಟಮತಯಸ್ತವ ಮಾಯಯಾ ತೇ
ಯೇ ತ್ವಾಂ ಭವಾಪ್ಯಯವಿಮೋಕ್ಷಣಮನ್ಯಹೇತೋಃ ।
ಅರ್ಚಂತಿ ಕಲ್ಪಕತರುಂ ಕುಣಪೋಪಭೋಗ್ಯ-
ಮಿಚ್ಛಂತಿ ಯತ್ ಸ್ಪರ್ಶಜಂ ನಿರಯೇಽಪಿ ನೃಣಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಯಾ ನಿರ್ವೃತಿಸ್ತನುಭೃತಾಂ ತವ ಪಾದಪದ್ಮ-
ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭವಜ್ಜನಕಥಾಶ್ರವಣೇನ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ।
ಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ವಮಹಿಮನ್ಯಪಿ ನಾಥ ಮಾ ಭೂತ್
ಕಿಮ್ವಂತಕಾಸಿಲುಳಿತಾತ್ ಪತತಾಂ ವಿಮಾನಾತ್ ॥ ೧೦ ॥

ಭಕ್ತಿಂ ಮುಹುಃ ಪ್ರವಹತಾಂ ತ್ವಯಿ ಮೇ ಪ್ರಸಂಗೋ
ಭೂಯಾದನಂತ ಮಹತಾಮಮಲಾಶಯಾನಾಮ್ ।
ಯೇನಾಂಜಸೋದ್ಬಣಮುರುವ್ಯಸನಂ ಭವಾಬ್ಧಿಂ
ನೇಷ್ಯೇ ಭವದ್ಗುಣಕಥಾಮೃತಪಾನಮತ್ತಃ ॥ ೧೧ ॥

ತೇ ನ ಸ್ಮರಂತ್ಯತಿತರಾಂ ಪ್ರಿಯಮೀಶಮಾದ್ಯಂ
ಸ್ವಾನ್ ಸಂಪದಃ ಸುತಸುಹೃದ್‌ಗೃಹವಿತ್ತದಾರಾನ್ ।
ಯೇ ತ್ವಬ್ಜನಾಭ ಭವದೀಯಪದಾರವಿಂದ-
ಸೌಗಂಧ್ಯಲುಬ್ಧಹೃದಯೇಷು ಕೃತಪ್ರಸಂಗಾಃ ॥ ೧೨ ॥

ತಿರ್ಯಙ್‌ನಗದ್ವಿಜಸರೀಸೃಪದೇವದೈತ್ಯ-
ಮರ್ತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿರಚಿತಂ ಸದಸದ್ವಿಶೇಷಮ್ ।
ರೂಪಂ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಮಜ ತೇ ಮಹದಾದ್ಯಶೇಷಂ
ನಾತಃ ಪರಂ ಪರಮ ವೇದ್ಮಿ ನ ಯತ್ರ ವಾಚಃ ॥ ೧೩ ॥

ಕಲ್ಪಾಂತ ಏತದಖಿಲಂ ಜಠರೇಣ ಗೃಹ್ಣನ್
ಶೇತೇ ಪುಮಾನ್ ಸ್ವದೃಗನಂತಸಖಸ್ತದಂಕೇ ।
ಯನ್ನಾಭಿಸಿಂಧುರುಹಕಾಂಚನಲೋಕಪದ್ಮ-
ಗರ್ಭೇ ದ್ಯುಮಾನ್ ಭಗವತೇ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ ತಸ್ಮೈ ॥ ೧೪ ॥

ತ್ವಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪರಿಶುದ್ಧವಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ
ಕೂಟಸ್ಥ ಆದಿಪುರುಷೋ ಭಗವಾಂಸ್ತ್ರ್ಯಧೀಶಃ ।
ಯದ್‌ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಮಖಂಡಿತಯಾ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ
ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಽಸ್ಥಿತಾ ವಧಿಮತೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಆಸ್ಸೇ ॥೧೫॥

ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪ್ಯನಿಶಂ ಪತಂತಿ
ವಿದ್ಯಾದಯೋ ವಿವಿಧಶಕ್ತಯ ಆನುಪೂರ್ವ್ಯಾ ।
ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಶ್ವಭವಮೇಕಮವಿಶ್ವಮಾದ್ಯ-
ಮಾನಂದಮಾತ್ರಮವಿಕಾರಮಹಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ ೧೬ ॥

ಸತ್ಯಾಶಿಷೋ ಹಿ ಭಗವಂಸ್ತವ ಪಾದಮೂಲ-
ಮಾಶಿಷ್ಟಯೋಽನುಭಜತಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಮೂರ್ತೇಃ ।
ಅಪ್ಯೇವಮಾರ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಪರಿಪಾತಿ ದೀನಾನ್
ವಾಶ್ರೇವ ವತ್ಸಕಮನುಗ್ರಹಕಾತರೋಽಸ್ಮಾನ್ ॥ ೧೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಅಥಾಭಿಷ್ಟುತ ಏವಂ ಸ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪೇನ ಧೀಮತಾ ।
ಭೃತ್ಯಾನುಕಂಪೀ ಭಗವಾನಭಿನಂದ್ಯೇದಮಬ್ರವೀತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ವೇದಾಹಂ ತೇ ವ್ಯವಸಿತಂ ಹೃದಿ ರಾಜನ್ಯಬಾಲಕ ।
ತತ್ ಪ್ರಯಚ್ಛಾಮಿ ಭದ್ರಂ ತೇ ದುರಾಪಮಪಿ ಸುವ್ರತ ॥ ೧೯ ॥

ನಾನ್ಯೈರಧಿಷ್ಠಿತಂ ಭದ್ರ ಯದ್ ಭ್ರಾಜಿಷ್ಣು ಧ್ರುವಕ್ಷಿತಿ ।
ಯತ್ರ ಗ್ರಹರ್ಕ್ಷತಾರಾಣಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಚಕ್ರಮಾಹಿತಮ್ ।
ಮೇಢ್ಯಾಂ ಗೋಚಕ್ರವತ್ ಸ್ಥಾಸ್ನು ಪುರಸ್ತಾತ್ ಕಲ್ಪವಾಸಿನಾಮ್ ॥

ಧರ್ಮೋಽಗ್ನಿಃ ಕಶ್ಯಪಃ ಶಕ್ರೋ ಮುನಯೋ ಯೇ ವನೌಕಸಃ ।
ಚರಂತಿ ದಕ್ಷಿಣೀಕೃತ್ಯ ಭ್ರಮಂತೋ ಯತ್ ಸತಾರಕಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಪ್ರಸ್ಥಿತೇ ತು ವನಂ ಪಿತ್ರಾ ದತ್ತ್ವಾ ಗಾಂ ಧರ್ಮಸಂಶ್ರಯಃ ।
ಷಟ್‌ತ್ರಿಂಶದ್ವರ್ಷಸಾಹಸ್ರಂ ರಕ್ಷಿತಾಽವ್ಯಾಹತೇಂದ್ರಿಯಃ ॥ ೨೨ ॥

ತ್ವದ್ಭ್ರಾತರ್ಯುತ್ತಮೇ ನಷ್ಟೇ ಮೃಗಯಾಯಾಂ ತು ತನ್ಮನಾಃ ।
ಅನ್ವೇಷತೀ ವನಂ ಮಾತಾ ದಾವಾಗ್ನಿಂ ಸಾ ಪ್ರವೇಕ್ಷ್ಯತಿ ॥ ೨೩ ॥

ಇಷ್ಟ್ವಾ ಮಾಂ ಯಜ್ಞಹೃದಯಂ ಯಜ್ಞೈಃ ಪುಷ್ಕಳದಕ್ಷಿಣೈಃ ।
ಭುಕ್ತ್ವಾ ಚೇಹಾಶಿಷಃ ಸತ್ಯಾ ಅಂತೇ ಮಾಽನುಸ್ಮರಿಷ್ಯಸಿ ॥ ೪೨ ॥

ತತೋ ಗಂತಾಸಿ ಮತ್ಸ್ಥಾನಂ ಸರ್ವಲೋಕನಮಸ್ಕೃತಮ್ ।
ಉಪರಿಷ್ಟಾದ್ ಋಷಿಭ್ಯಸ್ತ್ವಂ ಯತೋ ನಾವರ್ತತೇ ಯತಿಃ ॥ ೪೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ ।

ಇತ್ಯರ್ಚಿತಃ ಸ ಭಗವಾನತಿಸೃಜ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪದಮ್ ।
ಬಾಲಸ್ಯ ಪಶ್ಯತೋ ಧಾಮ ಸ್ವಮಗಾದ್ ಗರುಡಧ್ವಜಃ ॥ ೨೬ ॥

ಸೋಽಪಿ ಸಂಕಲ್ಪಜಂ ವಿಷ್ಣೋಃ
ಪಾದಸೇವೋಪಸಾದಿತಮ್ ।
ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪನಿರ್ವಾಣಂ
ನಾತಿಪ್ರೀತೋಽಭ್ಯಗಾತ್ ಪುರಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಸುದುರ್ಲಭಂ ಯತ್ ಪರಮಂ ಪದಂ ಹರೇ-
ರ್ಮಾಯಾವಿನಸ್ತಚ್ಚರಣಾರ್ಚನಾರ್ಜಿತಮ್ ।
ಲಬ್ಧ್ವಾಽಪ್ಯಸಿದ್ಧಾರ್ಥಮಿವೈಕಜನ್ಮನಾ
ಕಥಂ ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಮಮನ್ಯತಾರ್ಥವಿತ್ ॥ ೨೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮಾತುಃ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ವಾಗ್ಬಾಣೈರ್ಹೃದಿ ವಿದ್ಧಸ್ತು ತಾನ್ ಸ್ಮರನ್ ।
ನೈಚ್ಛನ್ಮುಕ್ತಿಪತೇರ್ಮುಕ್ತಿಂ ತಸ್ಮಾತ್ ತಾಪಮುಪೇಯಿವಾನ್ ॥ ೨೯ ॥

ಧ್ರುವ ಉವಾಚ

ಸಮಾಧಿನಾಽನೇಕಭವೇನ ಯತ್ಪದಂ
ವಿದುಃ ಸನಂದಾದಯ ಊರ್ಧ್ವರೇತಸಃ ।
ಮಾಸೈರಹಂ ಷಡ್ಭಿರಮುಷ್ಯ ಪಾದಯೋ-
ಶ್ಛಾಯಾಮುಪೇತ್ಯಾಪಹತಃ ಪೃಥಙ್ಮತಿಃ ॥ ೩೦ ॥

ಅಹೋ ಬತ ಮಮಾನಾತ್ಮ್ಯಂ ಮಂದಭಾಗ್ಯಸ್ಯ ಪಶ್ಯತ ।
ಭವಚ್ಛಿದಃ ಪಾದಮೂಲಂ ಗತ್ವಾ ಯಾಚೇ ಯದಂತವತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಮತಿರ್ವಿದೂಷಿತಾ ದೇವೈರ್ಯತದ್ಭಿರಸಹಿಷ್ಣುಭಿಃ ।
ಯೋ ನಾರದವಚಸ್ತಥ್ಯಂ ನಾಗ್ರಹೀಷಮಸತ್ತಮಃ ॥ ೩೨ ॥

ದೈವೀಂ ಮಾಯಾಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರಸುಪ್ತ ಇವ ಭಿನ್ನದೃಕ್ ।
ತಪ್ಯೇ ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯಸತಿ ಭ್ರಾತೃಭ್ರಾತೃವ್ಯಹೃದ್ರುಜಾ ॥ ೩೩ ॥

ಮಯ್ಯೈತತ್ ಪ್ರಾರ್ಥಿತಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ಚಿಕಿತ್ಸೇವ ಗತಾಯುಷಿ ।
ಪ್ರಸಾದ್ಯ ಜಗದಾತ್ಮಾನಂ ತಪಸಾ ದುಷ್ಪ್ರಸಾದನಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಭವಚ್ಛಿದಮಯಾಚೇಽಹಂ ಭವಂ ಭಾಗ್ಯವಿವರ್ಜಿತಃ ।
ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಯಚ್ಛತೋ ಮೌಢ್ಯಾನ್ಮನೋ ಮೇ ಭಿಕ್ಷಿತಂ ಬತ ।
ಈಶ್ವರಾತ್ ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯೇನ ಫುಲಾಕಾನಿವ ಚಾಧನಃ ॥ ೩೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ನ ವೈ ಮುಕುಂದಸ್ಯ ಪದಾರವಿಂದಯೋ
ರಜೋಜುಷಸ್ತಾತ ಭವಾದೃಶಾ ಜನಾಃ ।
ವಾಂಛಂತಿ ತದ್ದಾಸ್ಯಮೃತೇಽರ್ಥಮಾತ್ಮನೋ
ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಲಬ್ಧಮನಃಸಮೃದ್ಧಯಃ ॥ ೩೬ ॥

ಆಕರ್ಣ್ಯಾತ್ಮಜಮಾಯಾಂತಂ ಸಂಪರೇತ್ಯ ಯಥಾಽಽಗತಮ್ ।
ರಾಜಾ ನ ಶ್ರದ್ದಧೇ ಭದ್ರಮಭದ್ರಸ್ಯ ಕುತೋ ಮಮ ॥ ೩೭ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾಯ ವಾಕ್ಯಂ ದೇವರ್ಷೇರ್ಹರ್ಷವೇಗೇನ ಧರ್ಷಿತಃ ।
ವಾರ್ತಾಹರ್ತುರತಿಪ್ರೀತ್ಯಾ ಹಾರಂ ಪ್ರಾದಾನ್ಮಹಾಧನಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಸದಶ್ವಂ ರಥಮಾರುಹ್ಯ ಕಾರ್ತಸ್ವರಪರಿಚ್ಛದಮ್ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈಃ ಕುಲವೃದ್ಧೈಶ್ಚ ಪರ್ಯಸ್ತೋಽಮಾತ್ಯಬಂಧುಭಿಃ ॥ ೩೯ ॥

ಶಂಖತೂರ್ಯನಿನಾದೇನ ಬ್ರಹ್ಮಘೋಷೇಣ ವೇಣುಭಿಃ ।
ನಿಶ್ಚಕ್ರಾಮ ಪುರಾತ್ ತೂರ್ಣಮಾತ್ಮಜಾಭೀಕ್ಷಣೋತ್ಸುಕಃ ॥ ೪೦ ॥

ಸುನೀತಿಃ ಸುರುಚಿಶ್ಚಾಸ್ಯ ಮಹಿಷ್ಯೌ ರುಗ್ಮಭೂಷಿತೇ ।
ಆರುಹ್ಯ ಶಿಬಿಕಾಂ ಸಾರ್ಧಮುತ್ತಮೇನಾಭಿಜಗ್ಮತುಃ ॥ ೪೧ ॥

ತಂ ದೃಷ್ಟ್ವೋಪವನಾಭ್ಯಾಶ ಆಯಾಂತಂ ತರಸಾ ರಥಾತ್ ।
ಅವರುಹ್ಯ ನೃಪಸ್ತೂರ್ಣಮಾಸಾದ್ಯ ಪ್ರೇಮವಿಹ್ವಲಃ ॥ ೪೨ ॥

ಪರಿರೇಭೇಽಂಗಜಂ ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ದೀರ್ಘೋತ್ಕಂಠಮನಾಃ ಶ್ವಸನ್ ।
ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಾಂಘ್ರಿಸಂಸ್ಪರ್ಶಹತಾಶೇಷಾಘಬಂಧನಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಅಥಾಜಿಘ್ರನ್ಮುಹುರ್ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಶಾಂತ್ಯೈರ್ನಯನವಾರಿಭಿಃ ।
ಸ್ನಾಪಯಾಮಾಸ ತನಯಮಾಪ್ತೋದ್ದಾಮಮನೋರಥಮ್ ॥ ೪೪ ॥

ಅಭಿವಂದ್ಯ ಪಿತುಃ ಪಾದಾವಾಶೀರ್ಭಿಶ್ಚಾನುಮಂತ್ರಿತಃ ।
ನನಾಮ ಮಾತರೌ ಶೀರ್ಷ್ಣಾ ಸತ್ಕೃತಃ ಸಜ್ಜನಾಗ್ರಣೀಃ ॥ ೪೫ ॥

ಸುರುಚಿಸ್ತಂ ಸಮುತ್ಥಾಪ್ಯ ಪಾದಾವನತಮರ್ಭಕಮ್ ।
ಪರಿಷ್ವಜ್ಯಾಹ ಜೀವೇತಿ ಬಾಷ್ಪಗದ್ಗದಯಾ ಗಿರಾ ॥ ೪೬ ॥

ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ಗುಣೈರ್ಮೈತ್ರ್ಯಾದಿಭಿರ್ಹರಿಃ ।
ತಸ್ಮೈ ನಮಂತಿ ಭೂತಾನಿ ನಿಮ್ನಮಾಪ ಇವ ಸ್ವಯಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಉತ್ತಮಶ್ಚ ಧ್ರುವಶ್ಚೋಭಾವನ್ಯೋನ್ಯಂ ಪ್ರೇಮವಿಹ್ವಲೌ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯಸಂಗಾದುತ್ಪುಳಕಾವಸ್ರೌಘಂ ಮುಹುರೂಹತುಃ ॥ ೪೮ ॥

ಸುನೀತಿರಸ್ಯ ಜನನೀ ಪ್ರಾಣೇಭ್ಯೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯಂ ಸುತಮ್ ।
ಉಪಗುಹ್ಯ ಜಹಾವಾಧಿಂ ತದಂಗಸ್ಪರ್ಶನಿರ್ವೃತಾ ॥ ೪೯ ॥

ಪಯಃ ಸ್ತನಾಭ್ಯಾಂ ಸುಸ್ರಾವ ನೇತ್ರಜೈಃ ಸಲಿಲೈಃ ಶಿವೈಃ ।
ತದಾಽಭಿಷಿಚ್ಯಮಾನಾಯಾ ವೀರೇ ವೀರಸುವೋ ಮುಹುಃ ॥ ೫೦ ॥

ತಾಂ ಶಶಂಸುರ್ಜನಾ ರಾಜ್ಞೀಂ ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ತೇ ಪುತ್ರ ಆರ್ತಿಹಾ ।
ಪ್ರತಿಲಬ್ಧಶ್ಚಿರಂ ನಷ್ಟೋ ರಕ್ಷಿತಾ ಮಂಡಲಂ ಭುವಃ ॥ ೫೧ ॥

ಅಭ್ಯರ್ಚಿತಸ್ತ್ವಯಾ ನೂನಂ
ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಣತಾರ್ತಿಹಾ ।
ಯದನುಧ್ಯಾಯಿನೋ ಧೀರಾ
ಮೃತ್ಯುಂ ಜಿಗ್ಯುಃ ಸುದುರ್ಜಯಮ್ ॥ ೫೨ ॥

ಲಾಳ್ಯಮಾನಂ ಜನೈರೇವಂ
ಧ್ರುವಂ ಸಭ್ರಾತರಂ ನೃಪಃ ।
ಆರೋಪ್ಯ ಕರಿಣೀಂ ಹೃಷ್ಟಃ
ಸ್ತೂಯಮಾನೋಽವಿಶತ್ ಪುರಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ತತ್ರತತ್ರೋಪಸಂಕ್ಲೃಪ್ತೈರ್ಲಸತ್ಕಾಂಚನತೋರಣೈಃ ।
ಸವೃಂತೈಃ ಕದಳೀಸ್ತಂಭೈಃ ಪೂಗಪೋತೈಶ್ಚ ತದ್ವಿಧೈಃ ॥ ೫೪ ॥

ಚೂತಪಲ್ಲವವಾಸಃಸ್ರಙ್ಮುಕ್ತಾದಾಮವಿಳಂಬಿಭಿಃ ।
ಉಪಸ್ಕೃತಪ್ರತಿದ್ವಾರಮಪಾಂ ಕುಂಭೈಃ ಸದೀಪಕೈಃ ॥ ೫೫ ॥

ಪ್ರಾಕಾರೈರ್ಗೋಪುರಾಟ್ಟಾಲೈಃ ಶಾತಕುಂಭಪರಿಚ್ಛದೈಃ ।
ಸರ್ವತೋಽಲಂಕೃತಂ ಶ್ರೀಮದ್ವಿಮಾನಶಿಖರದ್ಯುಭಿಃ ॥ ೫೬ ॥

ಮೃಷ್ಟಚತ್ವರರಥ್ಯಾದಿಮಾರ್ಗಂ ಚಂದನಚರ್ಚಿತಮ್ ।
ಲಾಜಾಕ್ಷತೈಃ ಪುಷ್ಪಫಲೈಸ್ತಂಡುಲೈರ್ಬಲಿಭಿರ್ಯುತಮ್ ॥ ೫೭ ॥

ಧ್ರುವಾಯ ಪಥಿ ದೃಷ್ಟಾಯ ತತ್ರತತ್ರ ಪುರಸ್ತ್ರಿಯಃ ।
ಸಿದ್ಧಾರ್ಥಾಕ್ಷತದಧ್ಯಂಬುದೂರ್ವಾಪುಷ್ಪಫಲಾನಿ ಚ ॥ ೫೮ ॥

ಉಪಜಹ್ರುಃ ಪ್ರಯುಂಜಾನಾ ವಾತ್ಸಲ್ಯಾದಾಶಿಷಃ ಸತೀಃ ।
ಶೃಣ್ವಂಸ್ತದ್ವಲ್ಗುಗೀತಾನಿ ಪ್ರಾವಿಶದ್ ಭವನಂ ಪಿತುಃ ॥ ೫೯ ॥

ಮಹಾಮಣಿವ್ರಾತಮಯೇ ಸ ತಸ್ಮಿನ್ ಕಶಿಪೂತ್ತಮೇ ।
ಲಾಳಿತೋ ನಿತರಾಂ ಪಿತ್ರಾ ನ್ಯವಸದ್ ದಿವಿ ದೇವವತ್ ॥ ೬೦ ॥

ಪಯಃಫೇನನಿಭಾಃ ಶಯ್ಯಾ ದಾಂತಾ ರುಗ್ಮಪರಿಚ್ಛದಾಃ ।
ಆಸನಾನಿ ಮಹಾರ್ಹಾಣಿ ಯತ್ರ ರೌಗ್ಮ್ಯಾ ಉಪಸ್ಕರಾಃ ॥ ೬೧ ॥

ಯತ್ರ ಸ್ಫಟಿಕಕುಡ್ಯೇಷು ಮಹಾಮಾರತಕೇಷು ಚ ।
ಮಣಿಪ್ರದೀಪಾ ಆಭಾಂತಿ ಲಲನಾರತ್ನಸಂಯುತಾಃ ॥ ೬೨ ॥

ಉದ್ಯಾನಾನಿ ಚ ರಮ್ಯಾಣಿ ವಿಚಿತ್ರೈರಮರದ್ರುಮೈಃ ।
ಕೂಜದ್ವಿಹಂಗಮಿಥುನೈರ್ಗಾಯನ್ಮತ್ತಮಧುವ್ರತೈಃ ॥ ೬೩ ॥

ವಾಪ್ಯೋ ವೈಡೂರ್ಯಸೋಪಾನಾಃ ಪದ್ಮೋತ್ಪಲಕುಮುದ್ವತೀಃ ।
ಹಂಸಕಾರಂಡವಕುಲೈರ್ಜುಷ್ಟಾಶ್ಚಕ್ರಾಹ್ವಸಾರಸೈಃ ॥ ೬೪ ॥

ಉತ್ತಾನಪಾದೋ ರಾಜರ್ಷಿಃ ಪ್ರಭಾವಂ ತನಯಸ್ಯ ತಮ್ ।
ಶ್ರುತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾಽದ್ಭುತತಮಂ ಪ್ರಪೇದೇ ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮ್ ॥ ೬೫ ॥

ವೀಕ್ಷ್ಯೋಢವಯಸಂ ಪುತ್ರಂ ಪ್ರಕೃತೀನಾಂ ಚ ಸಮ್ಮತಮ್ ।
ಅನುರಕ್ತಪ್ರಜಂ ರಾಜಾ ಧ್ರುವಂ ಚಕ್ರೇ ಭುವಃ ಪತಿಮ್ ॥ ೬೬ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಪ್ರವಯಸಮಾಕಲಯ್ಯ ವಿಶಾಂ ಪತಿಃ ।
ವನಂ ವಿರಕ್ತಃ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠತ್ ವಿಮೃಶನ್ನಾತ್ಮನೋ ಗತಿಮ್ ॥ ೬೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ದಶಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಥ ಏಕಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಜಾಪತೇರ್ದುಹಿತರಂ ಶಿಂಶುಮಾರಸ್ಯ ವೈ ಧ್ರುವಃ ।
ಉಪಯೇಮೇ ಭ್ರಮಿಂ ನಾಮ ತತ್ಸುತೌ ಕಲ್ಪವತ್ಸರೌ ॥ ೧ ॥

ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಯಾಮಪಿ ಭಾರ್ಯಾಯಾಂ
ವಾಯೋಃ ಪುತ್ರ್ಯಾಂ ಮಹಾಬಲಃ ।
ಪುತ್ರಮುತ್ಕಲನಾಮಾನಂ
ಯೋಗೇಶ್ವರಮಜೀಜನತ್ ॥ ೨ ॥

ಉತ್ತಮಸ್ತ್ವಕೃತೋದ್ವಾಹೋ ಮೃಗಯಾಯಾಂ ಬಲೀಯಸಾ ।
ಹತಃ ಪುಣ್ಯಜನೇನಾದ್ರೌ ತನ್ಮಾತಾ ತದ್ಗತಿಂ ಗತಾ ॥ ೩ ॥

ಧ್ರುವೋ ಭ್ರಾತೃವಧಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಕೋಪಾಮರ್ಷಶುಚಾಽರ್ಪಿತಃ ।
ಜೈತ್ರಂ ಸ್ಯಂದನಮಾಸ್ಥಾಯ ಗತಃ ಪುಣ್ಯಜನಾಲಯಮ್ ॥ ೪ ॥

ಗತ್ವೋದೀಚೀಂ ದಿಶಂ ರಾಜಾ
ರುದ್ರಾನುಚರಸೇವಿತಾಮ್ ।
ದದರ್ಶ ಹಿಮವದ್ದ್ರೋಣ್ಯಾಂ
ಪುರೀಂ ಗುಹ್ಯಕಸಂಕುಲಾಮ್ ॥ ೫ ॥

ದಧ್ಮೌ ಶಂಖಂ ಬೃಹದ್ಬಾಹುಃ ಖಂ ದಿಶಶ್ಚಾನುನಾದಯನ್ ।
ತೇನೋದ್ವಿಗ್ನದೃಶಃ ಕ್ಷತ್ತರುಪದೇವ್ಯೋಽತ್ರಸನ್ ಭೃಶಮ್ ॥ ೬ ॥

ತತೋ ನಿಷ್ಕ್ರಮ್ಯ ಬಲಿನ ಉಪದೇವಮಹಾಭಟಾಃ ।
ಅಸಹಂತಸ್ತನ್ನಿನಾದಮಭಿಪೇತುರುದಾಯುಧಾಃ ॥ ೭ ॥

ಸ ತಾನಾಪತತೋ ವೀರ ಉಗ್ರಧನ್ವಾ ಮಹಾರಥಃ ।
ಏಕೈಕಂ ಯುಗಪತ್ ಸರ್ವಾನಹನ್ ಬಾಣೈಸ್ತ್ರಿಭಿಸ್ತ್ರಿಭಿಃ ॥ ೮ ॥

ತೇ ವೈ ಲಲಾಟಲಗ್ನೈಸ್ತೈರಿಷುಭಿಃ ಸರ್ವ ಏವ ಹಿ ।
ಮತ್ವಾ ನಿರಸ್ತಮಾತ್ಮಾನಂ ಶಶಂಸುಃ ಕರ್ಮ ತಸ್ಯ ತತ್ ॥ ೯ ॥

ತೇಽಪಿ ಚಾಮುಮಮೃಷ್ಯಂತಃ ಪಾದಸ್ಪರ್ಶಮಿವೋರಗಾಃ ।
ಶರೈರವಿಧ್ಯನ್ ಯುಗಪದ್ ದ್ವಿಗುಣಂ ಪ್ರಚಿಕೀರ್ಷವಃ ॥ ೧೦ ॥

ತತಃ ಪರಿಘನಿಸ್ತ್ರಿಂಶೈಃ ಪ್ರಾಸಶೂಲಪರಶ್ವಧೈಃ ।
ಶಕ್ತ್ಯೃಷ್ಟಿಭಿರ್ಭುಶುಂಡೀಭಿಶ್ಚಿತ್ರವಾಜೈಃ ಶರೈರಪಿ ॥ ೧೧ ॥

ಅಭ್ಯವರ್ಷನ್ ಪ್ರಕುಪಿತಾಃ ಸರಥಂ ಸಹಸಾರಥಿಮ್ ।
ಇಚ್ಛಂತಸ್ತತ್ಪ್ರತೀಕರ್ತುಮಯುತಾನಾಂ ತ್ರಯೋದಶ ॥ ೧೨ ॥

ಔತ್ತಾನಪಾದಿಃ ಸ ತದಾ ಶಸ್ತ್ರವರ್ಷೇಣ ಭೂರಿಣಾ ।
ನೋಪಾದೃಶ್ಯತ ಸಂಛನ್ನ ಆಸಾರೇಣ ಯಥಾ ಗಿರಿಃ ॥ ೧೩ ॥

ಹಾಹಾಕಾರಸ್ತದೈವಾಸೀತ್
ಸಿದ್ಧಾನಾಂ ದಿವಿ ಪಶ್ಯತಾಮ್ ।
ಗತೋಽಯಂ ಮಾನವಃ ಸೂರ್ಯೋ
ಮಗ್ನಃ ಪುಣ್ಯಜನಾರ್ಣವೇ ॥ ೧೪ ॥

ನದತ್ಸು ಯಾತುಧಾನೇಷು ಜಯಕಾಶಿಷ್ವಥೋ ಮೃಧೇ ।
ಉದತಿಷ್ಠದ್ ರಥಸ್ತಸ್ಯ ನೀಹಾರಾದಿವ ಭಾಸ್ಕರಃ ॥ ೧೫ ॥

ಧನುರ್ವಿಸ್ಫೂರ್ಜಯನ್ನುಗ್ರಂ ದ್ವಿಷತಾಂ ಖೇದಮುದ್ವಹನ್ ।
ಅಸ್ತ್ರೌಘಂ ವ್ಯಧಮದ್ ಬಾಣೈರ್ಘನಾನೀಕಮಿವಾನಿಲಃ ॥ ೧೬ ॥

ತಸ್ಯ ತೇ ಚಾಪನಿರ್ಮುಕ್ತಾ ಭಿತ್ತ್ವಾ ವರ್ಮಾಣಿ ರಕ್ಷಸಾಮ್ ।
ಕಾಯಾನಾವಿವಿಶುಸ್ತಿಗ್ಮಾ ಗಿರೀನಶನಯೋ ಯಥಾ ॥ ೧೭ ॥

ಭಲ್ಲೈಃ ಸಂಛಿದ್ಯಮಾನಾನಾಂ ಶಿರೋಭಿಶ್ಚಾರುಕುಂಡಲೈಃ ।
ಊರುಭಿರ್ಹೇಮತಾಲಾಭೈರ್ದೋರ್ಭಿರ್ವಲಯವಲ್ಗುಭಿಃ ॥ ೧೮ ॥

ಹಾರಕೇಯೂರಮುಕುಟೈರುಷ್ಣೀಷೈಶ್ಚ ಮಹಾಧನೈಃ ।
ಆಸ್ತೃತಾಸ್ತಾ ರಣಭುವೋ ರೇಜುರ್ವೀರಮನೋಹರಾಃ ॥ ೧೯ ॥

ಹತಾವಶಿಷ್ಟಾ ಇತರೇ ರಣಾಜಿರಾದ್
ರಕ್ಷೋಗಣಾಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯವರ್ಯಸಾಯಕೈಃ ।
ಪ್ರಾಯೋ ವಿವೃಕ್ಣಾವಯವಾ ವಿದುದ್ರುವು-
ರ್ಮೃಗೇಂದ್ರವಿಕ್ರೀಡಿತಯೂಥಪಾ ಇವ ॥ ೨೦ ॥

ಅಪಶ್ಯಮಾನಃ ಸ ತದಾಽಽತತಾಯಿನಂ
ಮಹಾಮೃಧೇ ಕಂಚನ ಮಾನವೋತ್ತಮಃ ।
ಪುರೀಂ ದಿದೃಕ್ಷನ್ನಪಿ ನಾವಿಶದ್ ದ್ವಿಷಾಂ
ನ ಮಾಯಿನಾಂ ವೇದ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ಜನಃ ॥ ೨೧ ॥

ಇತಿ ಬ್ರುವಂಶ್ಚಿತ್ರರಥಃ ಸ್ವಸಾರಥಿಂ
ಯತ್ತಃ ಪರೇಷಾಂ ಪ್ರತಿಯೋಗಶಂಕಿತಃ ।
ಶುಶ್ರಾವ ಶಬ್ದಂ ಜಲಧೇರಿವೇರಿತಂ
ನಭಸ್ವತೋ ದಿಕ್ಷು ರಜೋಽನ್ವದೃಶ್ಯತ ॥ ೨೨ ॥

ಕ್ಷಣೇನ ಚ್ಛಾದಿತಂ ವ್ಯೋಮ ಘನಾನೀಕೇನ ಸರ್ವತಃ ।
ವಿಸ್ಫುರತ್ತಡಿತಾ ದಿಕ್ಷು ತ್ರಾಸಯತ್‌ಸ್ತನಯಿತ್ನುನಾ ॥ ೨೩ ॥

ವವೃಷೂ ರುಧಿರೌಘಾಸ್ಥಿಪೂಯವಿಣ್ಮೂತ್ರಮೇದಸಃ ।
ನಿಪೇತುರ್ಗಗನಾದಸ್ಯ ಕಬಂಧಾನ್ಯಗ್ರತೋಽನಘ ॥ ೨೪ ॥

ತತಃ ಖೇಽದೃಶ್ಯತ ಗಿರಿರ್ನಿಪೇತುಃ ಸರ್ವತೋದಿಶಮ್ ।
ಗದಾಪರಿಘನಿಸ್ತ್ರಿಂಶಮುಸಲಾ ಅಶ್ಮವರ್ಷಿಣಃ ॥ ೨೫ ॥

ಅಹಯೋಽಶನಿನಿಶ್ವಾಸಾ ವಮಂತೋಽಗ್ನಿಂ ರುಷಾನ್ವಿತಾಃ ।
ಅಭ್ಯಧಾವನ್ ಗಜಾ ಮತ್ತಾಃ ಸಿಂಹವ್ಯಾಘ್ರಾಶ್ಚ ಯೂಥಶಃ ॥ ೨೬ ॥

ಸಮುದ್ರ ಊರ್ಮಿಭಿರ್ಭೀಮಃ ಪ್ಲಾವಯನ್ ಸರ್ವತೋ ಭುವಮ್ ।
ಆಸಸಾದ ಮಹಾಹ್ರಾದಃ ಕಲ್ಪಾಂತ ಇವ ಭೀಷಣಃ ॥ ೨೭ ॥

ಏವಂವಿಧಾನ್ಯನೇಕಾನಿ ತ್ರಾಸನಾನ್ಯಮನಸ್ವಿನಾಮ್ ।
ಸಸೃಜುಸ್ತಿಗ್ಮಗತಯ ಆಸುರ್ಯಾ ಮಾಯಯಾಽಸುರಾಃ ॥ ೨೮ ॥

ಧ್ರುವೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಾಮಸುರೈಸ್ತಾಂ ಮಾಯಾಮತಿದುಸ್ತರಾಮ್ ।
ನಿಶಮ್ಯ ತಸ್ಯ ಮುನಯಃ ಸಮಶಂಸನ್ ಸಮಾಗತಾಃ ॥ ೨೯ ॥

ಔತ್ತಾನಪಾದೇ ಭಗವಾಂಸ್ತವ ಶಾಂರ್ಗಧನ್ವಾ
ದೇವಃ ಕ್ಷಿಣೋತ್ವವನತಾರ್ತಿಹರೋ ವಿಪಕ್ಷಾನ್ ।
ಯನ್ನಾಮಧೇಯಮಭಿಧಾಯ ನಿಶಮ್ಯ ಚಾದ್ಧಾ
ಲೋಕೋಽಂಜಸಾ ತರತಿ ದುಸ್ತರಮಂಗ ಮೃತ್ಯುಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ನಿಶಮ್ಯ ವದತಾಮೇವಮೃಷೀಣಾಂ ಧನುಷಿ ಧ್ರುವಃ ।
ಸಂದಧೇಽಸ್ತ್ರಮುಪಸ್ಪೃಶ್ಯ ಯನ್ನಾರಾಯಣನಿರ್ಮಿತಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಸಂಧೀಯಮಾನ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಮಾಯಾ ಗುಹ್ಯಕನಿರ್ಮಿತಾಃ ।
ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ವಿನೇಶುರ್ವಿದುರ ಕ್ಲೇಶಾ ಜ್ಞಾನೋದಯೇ ಯಥಾ ॥ ೩೨ ॥

ತಸ್ಯಾರ್ಷಾಸ್ತ್ರಂ ಧನುಷಿ ಪ್ರಯುಂಜತಃ
ಸುವರ್ಣಪುಂಖಾಃ ಕಳಹಂಸವಾಸಸಃ ।
ವಿನಿಃಸೃತಾ ಆವಿವಿಶುರ್ದ್ವಿಷದ್ಬಲಂ
ವನಂ ಯಥಾ ಭೀಮರವಾಃ ಶಿಖಂಡಿನಃ ॥ ೩೩ ॥

ತೈಸ್ತಿಗ್ಮಧಾರೈಃ ಪ್ರಧನೇ ಶಿಲೀಮುಖೈ-
ರಿತಸ್ತತಃ ಪುಣ್ಯಜನಾ ಉಪದ್ರುತಾಃ ।
ಸಮಭ್ಯಧಾವನ್ ಕುಪಿತಾ ಉದಾಯುಧಾಃ
ಸುಪರ್ಣಮುನ್ನದ್ಧಫಣಾ ಇವಾಹಯಃ ॥ ೩೪ ॥

ಸ ತಾನ್ ಪೃಷತ್ಕೈರಭಿಧಾವತೋ ಮೃಧೇ
ನಿಕೃತ್ತಬಾಹೂರುಶಿರೋಧರೋದರಾನ್ ।
ನಿನಾಯ ಲೋಕಂ ಪರಮರ್ಕಮಂಡಲಂ
ವ್ರಜಂತಿ ನಿರ್ಭಿದ್ಯ ಯಮೂರ್ಧ್ವರೇತಸಃ ॥ ೩೫ ॥

ತಾನ್ ಹನ್ಯಮಾನಾನಭಿವೀಕ್ಷ್ಯ ಗುಹ್ಯಕಾ-
ನನಾಗಸಶ್ಚಿತ್ರರಥೇನ ಭೂರಿಶಃ ।

ಔತ್ತಾನಪಾದಿಂ ಕೃಪಯಾ ಪಿತಾಮಹೋ
ಮನುರ್ಜಗಾದೋಪಗತಃ ಸಹರ್ಷಿಭಿಃ ॥ ೩೬ ॥

ಮನುರುವಾಚ

ಅಲಂ ವತ್ಸಾತಿರೋಷೇಣ ತಮೋದ್ವಾರೇಣ ಪಾಪ್ಮನಾ ।
ಯೇನ ಪುಣ್ಯಜನಾನೇತಾನವಧೀಸ್ತ್ವಮನಾಗಸಃ ॥ ೩೭ ॥

ನಾಸ್ಮತ್ಕುಲೋಚಿತಂ ತಾತ ಕರ್ಮೈತತ್ ಸದ್ವಿಗರ್ಹಿತಮ್ ।
ವಧೋಽಯಮುಪದೇವಾನಾಮಾರಬ್ಧಸ್ತೇಽಕೃತೈನಸಾಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ನನ್ವೇಕಸ್ಯಾಪರಾಧೇನ ತತ್ಸಂಗಾದ್ ಬಹವೋ ಹತಾಃ ।
ಭ್ರಾತುರ್ವಧಾಭಿತಪ್ತೇನ ತ್ವಯಾಽಂಗ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲ ॥ ೩೯ ॥

ನಾಯಂ ಮಾರ್ಗೋ ಹಿ ಸಾಧೂನಾಂ ಹೃಷೀಕೇಶಾನುವರ್ತಿನಾಮ್ ।
ಯದಾತ್ಮಾನಮಸಂಗೃಹ್ಯ ಪಶುವದ್ ಭೂತವೈಶಸಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಭಾವೇನ ಭೂತಾವಾಸಂ ಹರಿಂ ಭವಾನ್ ।
ಆರಾಧ್ಯಾಪ ದುರಾರಾಧ್ಯಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತತ್ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಸ ತ್ವಂ ಹರೇರನುಧ್ಯಾತಾ ತತ್ಪುಂಸಾಮಪಿ ಸಂಮತಃ ।
ಕಥಂ ತ್ವವದ್ಯಂ ಕೃತವಾನನುಶಿಕ್ಷನ್ ಸತಾಂ ವ್ರತಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ತಿತಿಕ್ಷಯಾ ಕರುಣಯಾ ಮೈತ್ರ್ಯಾ ಚಾಖಿಲಜಂತುಷು ।
ಸಮತ್ವೇನ ಚ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನ್ ಸಂಪ್ರಸೀದತಿ ॥ ೪೩ ॥

ಸಂಪ್ರಸನ್ನೇ ಭಗವತಿ ಪುರುಷಃ ಪ್ರಾಕೃತೈರ್ಗುಣೈಃ ।
ವಿಮುಕ್ತೋ ಜೀವನಿರ್ಮುಕ್ತೋ ಬ್ರಹ್ಮನಿರ್ವಾಣಮೃಚ್ಛತಿ ॥ ೪೪ ॥

ಭೂತೈಃ ಪಂಚಭಿರಾರಬ್ಧೋ
ಯೋಷಿತ್ ಪುರುಷ ಏವ ಚ ।
ತಯೋರ್ವ್ಯವಾಯಾತ್ ಸಂಭೂತಿ-
ರ್ಯೋಷಿತ್ಪುರುಷಯೋರಿಹ ॥ ೪೫ ॥

ಏವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ಸರ್ಗಃ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸಂಯಮ ಏವ ಚ ।
ಗುಣವ್ಯತಿಕರಾದ್ ರಾಜನ್ ಮಾಯಯಾ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ॥ ೪೬ ॥

ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ ತತ್ರಾತ್ಮಾ ನಿರ್ಗುಣಃ ಪುರುಷರ್ಷಭ ।
ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ಯತ್ರ ಭ್ರಮತಿ ಲೋಹವತ್ ॥ ೪೭ ॥

ಸ ಖಲ್ವಿದಂ ಭಗವಾನ್ ಯೋಗಶಕ್ತ್ಯಾ
ಗುಣಪ್ರವಾಹೇಷು ವಿಭಕ್ತವೀರ್ಯಃ ।
ಕರೋತ್ಯಕರ್ತೇವ ನಿಹಂತ್ಯಹಂತಾ
ಚೇಷ್ಟಾ ವಿಭೂಮ್ನಃ ಖಲು ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯಾ । ॥ ೪೮ ॥

ಸೋಽನಂತೋಽಂತಕರಃ ಕಾಲೋಽನಾದಿರಾದಿಕೃದವ್ಯಯಃ ।
ಜನಂ ಜನೇನ ಜನಯನ್ ಮಾರಯನ್ ಮೃತ್ಯುನಾಽಽತ್ಮನಃ ॥ ೪೯ ॥

ನ ವೈ ಸ್ವಪಕ್ಷೋಽಸ್ಯ ವಿಪಕ್ಷ ಏವ ವಾ
ಪರಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋರ್ವಿಶತಃ ಸಮಂ ಪ್ರಜಾಃ ।
ತಂ ಧಾವಮಾನಮನುಧಾವಂತ್ಯನೀಶಾ
ಯಥಾ ರಜಾಂಸ್ಯನಿಲಂ ಭೂತಸಂಘಾಃ ॥ ೫೦ ॥

ಆಯುಷೋಽಪಚಯಂ ಜಂತೋಸ್ತಥೈವೋಪಚಯಂ ವಿಭುಃ ।
ಉಭಾಭ್ಯಾಂ ರಹಿತಃ ಸ್ವಸ್ಥೋ ದುಃಸ್ಥಸ್ಯ ವಿದಧಾತ್ಯಸೌ ॥ ೫೧ ॥

ಕೇಚಿತ್ ಕರ್ಮ ವದಂತ್ಯೇನಂ ಸ್ವಭಾವಮಪರೇ ನೃಪ ।
ಏಕೇ ಕಾಲಂ ಪರೇ ದೈವಂ ಪುಂಸಃ ಕಾಮಮುತಾಪರೇ ॥ ೫೨ ॥

ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ
ನಾನಾಶಕ್ತ್ಯುದಯಸ್ಯ ಚ ।
ನ ವೈ ಚಿಕೀರ್ಷಿತಂ ತಾತ
ಕೋ ವೇದಾಥ ಸ್ವಸಂಭವಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ನೈವ ತೇ ಪುತ್ರಕ ಭ್ರಾತುರ್ಹಂತಾರೋ ಧನದಾನುಗಾಃ ।
ವಿಸರ್ಗಾದಾನಯೋಸ್ತಾತ ಪುಂಸೋ ದೈವಂ ಹಿ ಕಾರಣಮ್ ॥ ೫೪ ॥

ಸ ಏವ ವಿಶ್ವಂ ಸೃಜತಿ ಸ ಏವಾವತಿ ಹಂತಿ ಚ ।
ಅಥಾಪಿ ಹ್ಯನಹಂಕಾರಾನ್ನಾಜ್ಯತೇ ಗುಣಕರ್ಮಭಿಃ ॥ ೫೫ ॥

ಏಷ ಭೂತಾನಿ ಭೂತಾತ್ಮಾ ಭೂತೇಶೋ ಭೂತಭಾವನಃ ।
ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ಮಾಯಯಾ ಯುಕ್ತಃ ಸೃಜತ್ಯತ್ತಿ ಚ ಪಾತಿ ಚ ॥ ೫೬ ॥

ತಮೇವ ಸತ್ಯಮಮೃತಂ ತಾತ ದೈವಂ
ಸರ್ವಾತ್ಮನೋಪೈಹಿ ಜಗತ್ಪರಾಯಣಮ್ ।
ಯಸ್ಮೈ ಬಲಿಂ ವಿಶ್ವಸೃಜೋ ಹರಂತಿ
ಗಾವೋ ಯಥಾ ತಾ ನಸಿ ದಾಮಯಂತ್ರಿತಾಃ ॥ ೫೭ ॥

ಯಃ ಪಂಚವರ್ಷೋ ಜನನೀಂ ತ್ವಂ ವಿಹಾಯ
ಮಾತುಃ ಸಪತ್ನ್ಯಾ ವಚಸಾ ಭಿನ್ನಮರ್ಮಾ ।
ವನಂ ಗತಸ್ತಪಸಾ ಪ್ರತ್ಯಗಕ್ಷ-
ಮಾರಾಧ್ಯ ಲೇಭೇ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಪದಂ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಃ ॥ ೫೮ ॥

ತಮೇವಮಂಗಾತ್ಮನಿ ಮುಕ್ತವಿಗ್ರಹೈ-
ರ್ವ್ಯಪಾಶ್ರಿತಂ ನಿರ್ಗುಣಮೇಕಮಕ್ಷರಮ್ ।
ಆತ್ಮಾನಮನ್ವಿಚ್ಛ ವಿಮುಕ್ತಮಾತ್ಮದೃಗ್
ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಭಿನ್ನಮಸತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ ॥ ೫೯ ॥

ತ್ವಂ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಿ ಸದಾ ಭಗವತ್ಯನಂತ
ಆನಂದಮಾತ್ರ ಉಪಪನ್ನಸಮಸ್ತಶಕ್ತೌ ।
ಭಕ್ತಿಂ ವಿಧಾಯ ಪರಮಾಂ ಶನಕೈರವಿದ್ಯಾ-
ಗ್ರಂಥಿಂ ವಿಭೇತ್ಸ್ಯಸಿ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಪ್ರರೂಢಾಮ್ ॥ ೬೦ ॥

ಸಂಯಚ್ಛ ರೋಷಂ ಭದ್ರಂ ತೇ ಪ್ರತೀಪಂ ಶ್ರೇಯಸಾಂ ಪರಮ್ ।
ಶ್ರುತೇನ ಭೂಯಸಾ ರಾಜನ್ನಗದೇನ ಯಥಾಽಽಮಯಮ್ ॥ ೬೧ ॥

ಯೇನೋಪಸೃಷ್ಟಾತ್ ಪುರುಷಾಲ್ಲೋಕ ಉದ್ವಿಜತೇ ಭೃಶಮ್ ।
ನ ಬುಧಸ್ತದ್ವಶಂ ಗಚ್ಛೇದಿಚ್ಛನ್ನಭಯಮಾತ್ಮನಃ ॥ ೬೨ ॥

ಹೇಳನಂ ಗಿರಿಶಭ್ರಾತುರ್ಧನದಸ್ಯ ತ್ವಯಾ ಕೃತಮ್ ।
ಯಜ್ಜಘ್ನಿವಾನ್ ಪುಣ್ಯಜನಾನ್ ಭ್ರಾತೃಘ್ನಾನಿತ್ಯಮರ್ಷಿತಃ ॥ ೬೩ ॥

ತಂ ಪ್ರಸಾದಯ ವತ್ಸಾಶು ಸನ್ನತ್ಯಾ ಪ್ರಶ್ರಯೋಕ್ತಿಭಿಃ ।
ನ ಯಾವನ್ಮಹತಾಂ ತೇಜಃ ಕುಲಂ ನೋಽಭಿಭವಿಷ್ಯತಿ ॥ ೬೪ ॥

ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತಂ ಪ್ರಣಮ್ಯಾಹ ಭಗವಂಸ್ತೇಽನುಶಾಸನಮ್ ।
ಆತಿಷ್ಠೇ ಭ್ರಾತೃಮಾತ್ರೋರ್ಮೇ ಶೋಚತಃ ಕ್ಷಮ್ಯತಾಮಿತಿ ॥ ೬೫ ॥

ಏವಂ ಸ್ವಾಯಂಭುವಃ ಪೌತ್ರಮನುಶಾಸ್ಯ ಮನುರ್ಧ್ರುವಮ್ ।
ತೇನಾಭಿವಂದಿತಃ ಸಾಕಮೃಷಿಭಿಃ ಸ್ವಪುರಂ ಯಯೌ ॥ ೬೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಏಕಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಥ ದ್ವಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಧ್ರುವಂ ನಿವೃತ್ತಂ ಪ್ರತಿಬುಧ್ಯ ವೈಶಸಾ-
ದಪೇತಮನ್ಯುಂ ಭಗವಾನ್ ಧನೇಶ್ವರಃ ।
ತತ್ರಾಗತಶ್ಚಾರಣಯಕ್ಷಕಿನ್ನರೈಃ
ಸಂಸ್ತೂಯಮಾನೋಽಭ್ಯವದತ್ ಕೃತಾಂಜಲಿಮ್ ॥ ೧ ॥

ಧನದ ಉವಾಚ

ಭೋಭೋ ಕ್ಷತ್ರಿಯದಾಯಾದ ಪರಿತುಷ್ಟೋಽಸ್ಮಿ ತೇಽನಘ ।
ಯಸ್ತ್ವಂ ಪಿತಾಮಹಾದೇಶಾದ್ ವೈರಂ ದುಸ್ತ್ಯಜಮತ್ಯಜಃ ॥ ೨ ॥

ನ ಭವಾನವಧೀದ್ ಯಕ್ಷಾನ್ ನ ಯಕ್ಷಾ ಭ್ರಾತರಂ ತವ ।
ಕಾಲ ಏವ ಹಿ ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಭುರಪ್ಯಯಭಾವಯೋಃ ॥ ೩ ॥

ಅಹಂ ತ್ವಮಿತ್ಯಪಾರ್ಥಾ ಧೀರಜ್ಞಾನಾತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಹಿ ।
ಸ್ವಾಪ್ನೀವ ಭಾತ್ಯನುಧ್ಯಾನಾದ್ ಯಯಾ ಬಂಧವಿಪರ್ಯಯಃ ॥ ೪ ॥

ತದ್ ಗಚ್ಛ ಧ್ರುವ ಭದ್ರಂ ತೇ ಭಗವಂತಮಧೋಕ್ಷಜಮ್ ।
ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಭಾವೇನ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮವಿಗ್ರಹಮ್ ॥ ೫ ॥

ಭಜಸ್ವ ಭಜನೀಯಾಂಘ್ರಿಮಭವಾಯ ಭವಚ್ಛಿದಮ್ ।
ಯುಕ್ತಂ ವಿರಹಿತಂ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಗುಣಮಯ್ಯಾಽಽತ್ಮಮಾಯಯಾ ॥ ೬ ॥

ವೃಣೀಹಿ ಕಾಮಂ ನೃಪ ಯನ್ಮನೋಗತಂ
ಮತ್ತಸ್ತ್ವಮೌತ್ತಾನಪದೇಽವಿಶಂಕಿತಃ ।
ವರಾರ್ಹಣೋಽಸ್ಯಂಬುಜನಾಭಪಾದಯೋ-
ರ್ನಿರಂತರಂ ತ್ವಾಂ ವಯಮಂಗ ಶುಶ್ರುಮ ॥ ೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸ ರಾಜರಾಜೇನ ವರಾಯ ಚೋದಿತೋ
ಧ್ರುವೋ ಮಹಾಭಾಗವತೋ ಮಹಾಮತಿಃ ।
ಹರೌ ಸ ವವ್ರೇಽಚಲಿತಾಂ ಸ್ಮೃತಿಂ ಯಯಾ
ತರತ್ಯಯತ್ನೇನ ದುರತ್ಯಯಂ ತಮಃ ॥ ೮ ॥

ತಸ್ಯ ಪ್ರೀತೇನ ಮನಸಾ ತಾಂ ದತ್ವೈಳಬಿಳಸ್ತಥಾ ।
ಪಶ್ಯತೋಽಂತರ್ದಧೇ ಸೋಽಪಿ ಸ್ವಪುರಂ ಪ್ರತ್ಯಪದ್ಯತ ॥ ೯ ॥

ಅಥಾಯಜತ ಯಜ್ಞೇಶಂ ಕ್ರತುಭಿರ್ಭೂರಿದಕ್ಷಿಣೈಃ ।
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತಾನಾಂ ಕರ್ಮ ಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಸರ್ವಾತ್ಮನ್ಯಚ್ಯುತೇ ಸರ್ವೇ ತೀವ್ರೌಘಾಂ ಭಕ್ತಿಮುದ್ವಹನ್ ।
ದದರ್ಶಾತ್ಮನಿ ಭೂತೇಷು ತಮೇವಾವಸ್ಥಿತಂ ವಿಭುಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ತಮೇವ ಶೀಲಸಂಪನ್ನಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ದೀನವತ್ಸಲಮ್ ।
ಗೋಪ್ತಾರಂ ಧರ್ಮಸೇತೂನಾಂ ಮೇನಿರೇ ಪಿತರಂ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೧೨ ॥

ಷಟ್‌ತ್ರಿಂಶದ್ವರ್ಷಸಾಹಸ್ರಂ ಶಶಾಸ ಕ್ಷಿತಿಮಂಡಲಮ್ ।
ಭೋಗೈಃ ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯಂ ಕುರ್ವನ್ನಭೋಗೈರಶುಭಕ್ಷಯಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಏವಂ ಬಹುಸವಂ ಕಾಲಂ ಮಹಾತ್ಮಾಽವಿಕಲೇಂದ್ರಿಯಃ ।
ತ್ರಿವರ್ಗೌಪಯಿಕಂ ನೀತ್ವಾ ಪುತ್ರಾಯಾದಾನ್ನೃಪಾಸನಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಮನ್ಯಮಾನ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಮಾಯಾರಚಿತಮಾತ್ಮನಿ ।
ಅವಿದ್ಯಾರಚಿತಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರೋಪಮಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಆತ್ಮಸ್ತ್ರ್ಯಪತ್ಯಸುಹೃದೋ ಬಲಮೃದ್ಧಕೋಶ-
ಮಂತಃಪುರಂ ಪರಿವಿಹಾರಭುವಶ್ಚ ರಮ್ಯಾಃ ।
ಭೂಮಂಡಲಂ ಜಲಧಿಮೇಖಲಮಾಕಲಯ್ಯ
ಕಾಲೋಪಸೃಷ್ಟಮಿತಿ ಸ ಪ್ರಯಯೌ ವಿಶಾಲಾಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ತಸ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಕರಣಃ ಶಿವವಾರ್ವಿಗಾಹ್ಯ
ಬದ್ಧಾಸನೋ ಜಿತಮರುನ್ಮನಸಾಽಽಹೃತಾಕ್ಷಃ ।
ಸ್ಥೂಲೇ ದಧಾರ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿರೂಪ ಏತದ್
ಧ್ಯಾಯಂಸ್ತದವ್ಯವಹಿತೋ ವ್ಯಸೃಜತ್ ಸಮಾಧೌ ॥ ೧೭ ॥

ಭಕ್ತಿಂ ಹರೌ ಭಗವತಿ ಪ್ರವಹನ್ನಜಸ್ರ-
ಮಾನಂದಬಾಷ್ಪಕಳಯಾ ಮುಹುರರ್ದ್ಯಮಾನಃ ।
ವಿಕ್ಲಿದ್ಯಮಾನಹೃದಯಃ ಪುಳಕಾಂಚಿತಾಂಗೋ
ನಾತ್ಮಾನಮಸ್ಮರದಸಾವಿತಿ ಮುಕ್ತಲಿಂಗಃ ॥ ೧೮ ॥

ಸ ದದರ್ಶ ವಿಮಾನಾಗ್ರ್ಯಂ ನಭಸೋಽವತರದ್ ಭುವಃ ।
ವಿಭ್ರಾಜಯದ್ ದಶ ದಿಶೋ ರಾಕಾಪತಿಮಿವೋದಿತಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ತತ್ರಾನು ದೇವಪ್ರವರೌ ಚತುರ್ಭುಜೌ
ಶ್ಯಾಮೌ ಕಿಶೋರಾವರುಣಾಂಬುಜೇಕ್ಷಣೌ ।
ಸ್ಥಿತಾವವಷ್ಟಭ್ಯ ಗದಾಂ ಸುವಾಸಸೌ
ಕಿರೀಟಹಾರಾಂಗದಚಾರುಕುಂಡಲೌ ॥ ೨೦ ॥

ವಿಜ್ಞಾಯ ತಾವುತ್ತಮಭಾವಕಿಂಕರಾ-
ವಭ್ಯುತ್ಥಿತಃ ಸಾಧ್ವಸಸನ್ನವಿಕ್ರಮಃ ।
ನನಾಮ ನಾಮಾನಿ ಗೃಣನ್ ಮಧುದ್ವಿಷಃ
ಪಾರ್ಷತ್ಪ್ರಧಾನಾವಿತಿ ಸಂಹತಾಂಜಲಿಃ ॥ ೨೦ ॥

ತಂ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಭಿನಿವಿಷ್ಟಚೇತಸಂ
ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಂ ಪ್ರಶ್ರಯನಮ್ರಕಂಧರಮ್ ।
ಸುನಂದನಂದಾವುಪಲಭ್ಯ ಸಸ್ಮಿತಂ
ಪ್ರೀತ್ಯೋಚತುಃ ಪುಷ್ಕರನಾಭಸಮ್ಮತೌ ॥ ೨೧ ॥

ಸುನಂದನಂದಾವೂಚತುಃ

ಭೋಭೋ ರಾಜನ್ ಸುಭದ್ರಂ ತೇ ವಚೋ ವೋಽವಹಿತಂ ಶೃಣು ।
ಯಃ ಪಂಚವರ್ಷಸ್ತಪಸಾ ಭವಾನ್ ದೇವಮತೀತೃಪತ್ ॥ ೨೨ ॥

ತಸ್ಯಾಖಿಲಜಗದ್ಧಾತುರ್ದೇವದೇವಸ್ಯ ಶಾರ್ಙ್ಗಿಣಃ ।
ಪಾರ್ಷದಾವಿಹ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತೌ ನೇತುಂ ತ್ವಾಂ ಭಗವತ್ಪದಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಸುದುರ್ಜಯಂ ವಿಷ್ಣುಪದಂ ಜಿತಂ ತ್ವಯಾ
ಯತ್ ಸೂರಯೋಽಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಚಕ್ಷತೇ ಪರಮ್ ।
ಆತಿಷ್ಠ ತಚ್ಚಂದ್ರದಿವಾಕರಾದಯೋ
ಗ್ರಹರ್ಕ್ಷತಾರಾಃ ಪರಿಯಂತಿ ದಕ್ಷಿಣಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಅನಾಸ್ಥಿತಂ ತೇ ಪಿತೃಭಿರನ್ಯೈರಪ್ಯಂಗ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ।
ಆತಿಷ್ಠ ಜಗತಾಂ ವಂದ್ಯಂ ತದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ಏತದ್ ವಿಮಾನಪ್ರವರಮುತ್ತಮಶ್ಲೋಕಮೌಳಿನಾ ।
ಉಪಸ್ಥಾಪಿತಮಾಯುಷ್ಮನ್ನಧಿರೋಢುಂ ತ್ವಮರ್ಹಸಿ ॥ ೨೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ನಿಶಮ್ಯ ವೈಕುಂಠನಿಯೋಜ್ಯಮುಖ್ಯಯೋ-
ರ್ಮಧುಚ್ಯುತಾಂ ವಾಚಮುರುಕ್ರಮಪ್ರಿಯಃ ।

ಕೃತಾಭಿಷೇಕಃ ಕೃತನಿತ್ಯಮಂಗಲೋ
ಮುನೀನ್ ಪ್ರಣಮ್ಯಾಶಿಷಮಭ್ಯವಾದಯತ್ ॥ ೨೮ ॥

ಪರೀತ್ಯಾಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಧಿಷ್ಣ್ಯಾಗ್ರ್ಯಂ ಪಾರ್ಷದಾವಭಿವಂದ್ಯ ಚ ।
ಇಯೇಷ ತದಧಿಷ್ಠಾತುಂ ಬಿಭ್ರದ್ ರೂಪಂ ಹಿರಣ್ಮಯಮ್ ॥ ೨೯ ॥

ತದಾ ದುಂದುಭಯೋ ನೇದುರ್ಮೃದಂಗಪಣವಾದಯಃ ।
ಗಂಧರ್ವಮುಖ್ಯಾಃ ಪ್ರಜಗುಃ ಪೇತುಃ ಕುಸುಮವೃಷ್ಟಯಃ ॥ ೩೦ ॥

ಸ ಚ ಸ್ವರ್ಲೋಕಮಾರೋಕ್ಷ್ಯನ್ ಸುನೀತಿಂ ಜನನೀಂ ಧ್ರುವಃ ।
ಅನ್ವಸ್ಮರದಹಂ ಹಿತ್ವಾ ನೈನಾಂ ಯಾಸ್ಯೇ ತ್ರಿವಿಷ್ಟಪಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಇತಿ ವ್ಯವಸಿತಂ ತಸ್ಯ
ವ್ಯವಧಾಯ ಸುರೋತ್ತಮೌ ।
ದರ್ಶಯಾಮಾಸತುರ್ದೇವೀಂ
ದೇವಯಾನೇನ ಚಾಗ್ರಗಾಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ತತ್ರತತ್ರ ಪ್ರಶಂಸದ್ಭಿಃ
ಪಥಿ ವೈಮಾನಿಕೈಃ ಸುರೈಃ ।
ಅವಕೀರ್ಯಮಾಣೋ ದದೃಶೇ
ಕುಸುಮೈಃ ಕ್ರಮಶೋ ಗ್ರಹಾನ್ ॥ ೩೩ ॥

ತ್ರಿಲೋಕೀಂ ದೇವಯಾನೇನ ಸೋಽತಿವ್ರಜ್ಯ ಮುನೀನಪಿ ।
ಪರಸ್ತಾದ್ ಯದ್ ಧ್ರುವಗತಿಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪದಮಥಾಭ್ಯಗಾತ್॥ ೩೪ ॥

ಯದ್ ಭ್ರಾಜಮಾನಂ ಸ್ವರುಚೈವ ಸರ್ವತೋ
ಲೋಕಾಸ್ತ್ರಯೋ ಹ್ಯನುವಿಭ್ರಾಜಂತ ಏತೇ ।
ನ ತೇ ಖಲಾ ಜಂತುಷು ಯೇ ತ್ವನುಗ್ರಹಾದ್
ವ್ರಜಂತಿ ಭದ್ರಾಣಿ ಚರಂತಿ ಯೇಽನಿಶಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ಶಾಂತಾಃ ಸಮದೃಶಃ ಶುದ್ಧಾಃ ಸರ್ವಭೂತಾನುರಂಜನಾಃ ।
ಯಾಂತ್ಯಂಜಸಾಽಚ್ಯುತಪದಮಚ್ಯುತಪ್ರಿಯಬಾಂಧವಾಃ ॥ ೩೬ ॥

ಇತ್ಯುತ್ತಾನಪದಃ ಪುತ್ರೋ
ಧ್ರುವಃ ಕೃಷ್ಣಪರಾಯಣಃ ।
ಅಭೂತ್ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಲೋಕಾನಾಂ
ಚೂಡಾಮಣಿರಿವಾಮಲಃ ॥ ೩೭ ॥

ಗಂಭೀರವೇಗಾನಿಮಿಷಾಂ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಚಕ್ರಮರ್ಪಿತಮ್ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ ಭ್ರಮತಿ ಕೌರವ್ಯ ಮೇಢ್ಯಾಮಿವ ಗವಾಂ ಗಣಃ ॥ ೩೮ ॥

ಮಹಿಮಾನಂ ವಿಲೋಕ್ಯಾಸ್ಯ
ನಾರದೋ ಭಗವಾನ್ ಋಷಿಃ ।
ಆತೋದ್ಯಂ ವಿತುದನ್ ಶ್ಲೋಕಾನ್
ಸತ್ರೇಽಗಾಯತ್ ಪ್ರಚೇತಸಾಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ನೂನಂ ಸುನೀತೇಃ ಪತಿದೇವತಾಯಾ-
ಸ್ತಪಃಪ್ರಭಾವಸ್ಯ ಸುತಸ್ಯ ತಾಂ ಗತಿಮ್ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಭ್ಯುಪಾಯಾನಪಿ ವೇದವಾದಿನೋ
ನೈವಾಧಿಗಂತುಂ ಪ್ರಭವಂತಿ ಕಿಂ ನೃಪಾಃ ॥ ೪೦ ॥

ಯಃ ಪಂಚವರ್ಷೋ ಗುರುದಾರವಾಕ್ಶರೈ-
ರ್ಭಿನ್ನೇನ ಯಾತೋ ಹೃದಯೇನ ದೂಯತಾ ।
ವನಂ ಮದಾದೇಶಕರೋಽಜಿತಂ ಪ್ರಭುಂ
ಜಿಗಾಯ ಯದ್ಭಕ್ತಿಗುಣೈಃ ಪರಾಜಿತಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಕಃ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುರ್ಭುವಿ ತಸ್ಯಾಧಿರೂಢ-
ಮನ್ವಾರುರುಕ್ಷೇದಪಿ ವರ್ಷಪೂಗೈಃ ।
ಯಃ ಪಂಚವರ್ಷೋ ಯದಹೋಭಿರಲ್ಪೈಃ
ಪ್ರಸಾದ್ಯ ವೈಕುಂಠಮವಾಪ ತತ್ಪದಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏತತ್ ತೇಽಭಿಹಿತಂ ಸರ್ವಂ ಯತ್ ಪೃಷ್ಟೋಽಹಮಿಹ ತ್ವಯಾ ।
ಧ್ರುವಸ್ಯೋದ್ದಾಮಯಶಸಶ್ಚರಿತಂ ಸಮ್ಮತಂ ಸತಾಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಂ ಪುಣ್ಯಂ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಂ ಮಹತ್ ।
ಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ಧ್ರೌವ್ಯಂ ಸೌಮನಸ್ಯಂ ಪ್ರಶಸ್ಯಮಘಮರ್ಷಣಮ್ ॥ ೪೪ ॥

ಶ್ರುತ್ವೈತಚ್ಛ್ರದ್ಧಯಾಽಭೀಕ್ಷ್ಣಮಚ್ಯುತಪ್ರಿಯಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ।
ಭವೇದ್ ಭಕ್ತಿರ್ಭಗವತಿ ಯಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಕ್ಲೇಶಸಂಕ್ಷಯಃ ॥ ೪೫ ॥

ಮಹತ್ತ್ವಮಿಚ್ಛತಾಂ ತೀರ್ಥಂ ಶ್ರೋತುಃ ಶ್ರದ್ಧಾದಯೋ ಗುಣಾಃ ।
ಯತ್ರ ತೇಜಸ್ತದಿಚ್ಛೂನಾಂ ಮಾನೋ ಯತ್ರ ಮನಸ್ವಿನಾಮ್ ॥ ೪೬ ॥

ಪ್ರಯತಃ ಕೀರ್ತಯೇತ್ ಪ್ರಾತಃ ಸಮವಾಯೇ ದ್ವಿಜನ್ಮನಾಮ್ ।
ಸಾಯಂ ಚ ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಧ್ರುವಸ್ಯ ಚರಿತಂ ಮಹತ್ ॥ ೪೭ ॥

ಪೌರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಂ ಸಿನೀವಾಲ್ಯಾಂ ದ್ವಾದಶ್ಯಾಂ ಶ್ರವಣೇಽಥ ವಾ ।
ದಿನಕ್ಷಯೇ ವ್ಯತೀಪಾತೇ ಸಂಕ್ರಮೇಽರ್ಕದಿನೇಽಪಿ ವಾ ॥ ೪೮ ॥

ಶ್ರಾವಯಂಛ್ರದ್ದಧಾನಾನಾಂ ತೀರ್ಥಪಾದಪದಾಶ್ರಯಃ ।
ನೇಚ್ಛಂಸ್ತತ್ರಾತ್ಮನಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಸಂತುಷ್ಟ ಇತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ॥ ೪೯ ॥

ಜ್ಞಾನಮಜ್ಞಾತತತ್ತ್ವಾಯ ಯೋ ದದ್ಯಾತ್ ಪರಮಾರ್ಥವಿತ್ ।
ಕೃಪಾಲೋರ್ದೀನನಾಥಸ್ಯ ದೇವಾಸ್ತಸ್ಯಾನುಗೃಹ್ಣತೇ ॥ ೫೦ ॥

ಇದಂ ಮಯಾ ತೇಽಭಿಹಿತಂ ಕುರೂದ್ವಹ
ಧ್ರುವಸ್ಯ ವಿಖ್ಯಾತವಿಶುದ್ಧಕರ್ಮಣಃ ।
ಹಿತ್ವಾಽರ್ಭಕಃ ಕ್ರೀಡನಕಾನಿ ಮಾತು-
ರ್ಗೃಹಂ ಚ ವಿಷ್ಣುಂ ಶರಣಂ ಯೋ ಜಗಾಮ ॥ ೫೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ದ್ವಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

ಅಥ ತ್ರಯೋದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ನಿಶಮ್ಯ ಕೌಷಾರವಿಣೋಪವರ್ಣಿತಂ
ಧ್ರುವಸ್ಯ ವೈಕುಂಠಪದಾಧಿರೋಹಣಮ್ ।
ಪ್ರರೂಢಭಾವೋ ಭಗವತ್ಯಧೋಕ್ಷಜೇ
ಪ್ರಷ್ಟುಂ ಪುನಸ್ತಂ ವಿದುರಃ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ ॥ ೧ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಕೇ ತೇ ಪ್ರಚೇತಸೋ ನಾಮ ಕಸ್ಯಾಪತ್ಯಾನಿ ಸುವ್ರತ ।
ಕಸ್ಯಾನ್ವವಾಯೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಾಃ ಕುತ್ರ ವಾ ಸತ್ರಮಾಸತ ॥ ೨ ॥

ಮನ್ಯೇ ಮಹಾಭಾಗವತಂ ನಾರದಂ ದೇವದರ್ಶನಮ್ ।
ಯೇನ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಃ ಪರಿಚರ್ಯಾವಿಧಿರ್ಹರೇಃ ॥ ೩ ॥

ಸ್ವಧರ್ಮಶೀಲೈಃ ಪುರುಷೈರ್ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪೂರುಷಃ ।
ಇಜ್ಯಮಾನೋ ಭಕ್ತಿಮತಾ ನಾರದೇನೇರಿತಃ ಕಿಲ ॥ ೪ ॥

ಯಾಸ್ತಾ ದೇವರ್ಷಿಣಾ ತತ್ರ ವರ್ಣಿತಾ ಭಗವತ್ಕಥಾಃ ।
ಮಹ್ಯಂ ಶುಶ್ರೂಷವೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನಾಚಷ್ಟುಮರ್ಹಸಿ ॥ ೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಧ್ರುವಸ್ಯ ಚೋತ್ಕಲಃ ಪುತ್ರಃ ಪಿತರಿ ಪ್ರಸ್ಥಿತೇ ವನಮ್ ।
ಸಾರ್ವಭೌಮಶ್ರಿಯಂ ನೈಚ್ಛದಧಿರಾಜಾಸನಂ ಪಿತುಃ ॥ ೬ ॥

ಸ ಜನ್ಮನೋಪಶಾಂತಾತ್ಮಾ ನಿಸ್ಸಂಗಃ ಸಮದರ್ಶನಃ ।
ದದರ್ಶ ಲೋಕೇ ವಿತತಮಾತ್ಮಾನಂ ಲೋಕಮಾತ್ಮನಿ ॥ ೭ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರ್ವಾಣಂ ಪ್ರತ್ಯಸ್ತಮಿತವಿಗ್ರಹಮ್ ।
ಅವಬೋಧರಸೈಕಾತ್ಮ್ಯಮಾನಂದಮನುಸಂತತಮ್ ॥ ೮ ॥

ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಯೋಗಾಗ್ನಿದಗ್ಧಕರ್ಮಮಲಾಶಯಃ ।
ಸ್ವರೂಪಮವರುಂಧಾನೋ ನಾನ್ಯದಸ್ಮಾತ್ ತದೈಕ್ಷತ ॥ ೯ ॥

ಜಡಾಂಧಬಧಿರೋನ್ಮತ್ತಮೂಕಾಕೃತಿರತನ್ಮತಿಃ ।
ಲಕ್ಷಿತಃ ಪಥಿ ಬಾಲಾನಾಂ ಪ್ರಶಾಂತಾರ್ಚಿರಿವಾನಲಃ ॥ ೧೦ ॥

ಮತ್ವಾ ತಂ ಜಡಮುನ್ಮತ್ತಂ
ಕುಲವೃದ್ಧಾಃ ಸಮಂತ್ರಿಣಃ ।
ವತ್ಸರಂ ಭೂಪತಿಂ ಚಕ್ರು-
ರ್ಯವೀಯಾಂಸಂ ಭ್ರಮೇಃ ಸುತಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಸ್ವರ್ವೀಥೀ ವತ್ಸರಸ್ಯೇಷ್ಟಾ
ಭಾರ್ಯಾಽಸೂತ ಷಡಾತ್ಮಜಾನ್ ।
ಪುಷ್ಪಾರ್ಣಂ ತಿಗ್ಮಕೇತುಂ ಚ
ಇಷಮೂರ್ಜಂ ವಸುಂ ಜಯಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಪುಷ್ಪಾರ್ಣಸ್ಯ ಪ್ರಭಾ ಭಾರ್ಯಾ ದೋಷಾ ಚ ದ್ವೇ ಬಭೂವತುಃ ।
ಪ್ರಾತರ್ಮಧ್ಯಂದಿನಂ ಸಾಯಮಿತಿ ಹ್ಯಾಸನ್ ಪ್ರಭಾಸುತಾಃ ॥ ೧೩ ॥

ಪ್ರದೋಷೋಽಥ ನಿಶೀಥಶ್ಚ ವ್ಯುಷ್ಟಿರ್ದೋಷಾಸುತಾಸ್ತ್ರಯಃ ।
ವ್ಯುಷ್ಟಿಃ ಸುತಂ ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಾಂ ಸರ್ವತೇಜಸಮಾದಧೇ ॥ ೧೪ ॥

ಸ ಚಕ್ಷುಃ ಸುತಮಾಕೂತ್ಯಾಂ ಪತ್ನ್ಯಾಂ ಮನುವಾಪ ಹ ।
ಮನೋರಸೂತ ಮಹಿಷೀ ವೈರಾಜಾ ನಡ್ವಲಾ ಸುತಾನ್ ॥ ೧೫ ॥

ಪುರುಕುತ್ಸಂ ತ್ರಿತಂ ದ್ಯುಮ್ನಂ ಸತ್ಯವಂತಮೃತವ್ರತಮ್ ।
ಅಗ್ನಿಷ್ಟೋಮಮತೀರಾತ್ರಂ ಸುದ್ಯುಮ್ನಂ ಶಿಬಿಮುಲ್ಮುಕಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಉಲ್ಮುಕೋಽಜನಯತ್ ಪುತ್ರಾನ್ ಪುಷ್ಕರಿಣ್ಯಾಂ ಷಡುತ್ತಮಾನ್ ।
ಅಂಗಂ ಸುನಾಸಮಾಖ್ಯಾತಿಂ ಕ್ರತುಮಾಂಗಿರಸಂ ಗಯಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಸುನೀಥಾಽಂಗಸ್ಯ ಯಾ ಪತ್ನೀ
ಸುಷುವೇ ವೇನಮುದ್ಬಣಮ್ ।
ಯದ್ದೌಃಶೀಲ್ಯಾತ್ ಸ ರಾಜರ್ಷಿ-
ರ್ನಿರ್ವಿಣ್ಣೋ ನಿರಗಾತ್ ಪುರಾತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಯಮಂಗ ಶೇಪುಃ ಕುಪಿತಾ ವಾಗ್ವಜ್ರಾ ಮುನಯಃ ಕಿಲ ।
ಗತಾಸೋಸ್ತಸ್ಯ ಭೂಯಸ್ತೇ ಮಮಂಥುರ್ದಕ್ಷಿಣಂ ಕರಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಅರಾಜಕೇ ತು ಭೂಲೋಕೇ ದಸ್ಯುಭಿಃ ಪೀಡಿತಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ।
ಜಾತೋ ನಾರಾಯಣಾಂಶೇನ ಪೃಥುಃ ಪೃಥುಪರಾಕ್ರಮಃ ॥ ೨೦ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ತಸ್ಯ ಶೀಲನಿಧೇಃ ಸಾಧೋ-
ರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ರಾಜ್ಞಃ ಕಥಮಭೂದ್ ದುಷ್ಟಾ
ಪ್ರಜಾ ಯದ್ವಿಮನಾ ಯಯೌ ॥ ೨೧ ॥

ಕಿಂ ಚಾಂಹೋ ವೇನಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಮಯೂಯುಜನ್ ।
ದಂಡವ್ರತಧರೇ ರಾಜ್ಞಿ ಮುನಯೋ ಧರ್ಮಕೋವಿದಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ನಾವಧ್ಯೇಯಃ ಪ್ರಜಾಪಾಲಃ ಪ್ರಜಾಭಿರಘವಾನಪಿ ।
ಯದಸೌ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ಬಿಭರ್ತ್ಯೋಜಃ ಸ್ವತೇಜಸಾ ॥ ೨೩ ॥

ಏತದಾಖ್ಯಾಹಿ ಮೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸುನೀಥಾತ್ಮಜಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ।
ಶ್ರದ್ದಧಾನಾಯ ಭಕ್ತಾಯ ತ್ವಂ ಪರಾವರವಿತ್ತಮಃ ॥ ೨೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಅಂಗೋಽಶ್ವಮೇಧಂ ರಾಜರ್ಷಿರಾಜಹಾರ ಮಹಾಕ್ರತುಮ್ ।
ನಾಜಗ್ಮುರ್ದೇವತಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನಾಹೂತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ತ ಊಚುರ್ವಿಸ್ಮಿತಾಸ್ತತ್ರ ಯಜಮಾನಮಥರ್ತ್ವಿಜಃ ।
ಹವೀಂಷಿ ಹೂಯಮಾನಾನಿ ನ ತೇ ಗೃಹ್ಣಂತಿ ದೇವತಾಃ ॥ ೨೬ ॥

ರಾಜನ್ ಹವೀಂಷ್ಯದುಷ್ಟಾನಿ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽಽಸಾದಿತಾನಿ ತೇ ।
ಛಂದಾಂಸ್ಯಯಾತಯಾಮಾನಿ ಯೋಜಿತಾನಿ ಧೃತವ್ರತೈಃ ॥ ೨೭ ॥

ನ ವಿದಾಮೇಹ ದೇವಾನಾಂ
ಹೇಳನಂ ವಯಮಣ್ವಪಿ ।
ಯನ್ನ ಗೃಹ್ಣಂತಿ ಭಾಗಾನ್ ಸ್ವಾನ್
ಯೇ ದೇವಾಃ ಕರ್ಮಸಾಕ್ಷಿಣಃ ॥ ೨೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಅಂಗೋ ದ್ವಿಜವಚಃ ಶ್ರುತ್ವಾ ಯಜಮಾನಃ ಸುದುರ್ಮನಾಃ ।
ತತ್ ಪ್ರಷ್ಟುಂ ವ್ಯಸೃಜದ್ ವಾಚಂ ಸದಸ್ಯಾಂಸ್ತದನುಜ್ಞಯಾ ॥ ೨೯ ॥

ನಾಗಚ್ಛಂತ್ಯಾಹುತಾ ದೇವಾ ನ ಗೃಹ್ಣಂತಿ ಗ್ರಹಾನಿಹ ।
ಸದಸಸ್ಪತಯೋ ಬ್ರೂತ ಕಿಮವದ್ಯಂ ಮಯಾ ಕೃತಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಸದಸ್ಯಾ ಊಚುಃ

ನರದೇವೇಹ ಭವತೋ ನಾವದ್ಯಂ ಹಿ ಮನಾಕ್ ಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಅಸ್ತ್ಯೇಕಂ ಪ್ರಾಕ್ತನಮಘಂ ಯದಿಹೇದೃಕ್ ತ್ವಮಪ್ರಜಃ ॥ ೩೧ ॥

ತಥಾ ಸಾಧಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಪ್ರಜಂ ನೃಪ ।
ಇಷ್ಟಸ್ತೇ ಪುತ್ರಕಾಮಸ್ಯ ಪುತ್ರಂ ದಾಸ್ಯತಿ ಯಜ್ಞಭುಕ್ ॥ ೩೨ ॥

ಯಥಾ ಸ್ವಭಾಗಧೇಯಾನಿ ಗ್ರಹೀಷ್ಯಂತಿ ದಿವೌಕಸಃ ।
ಯದ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷಃ ಸಾಕ್ಷಾದಪತ್ಯಾಯ ಹರಿರ್ವೃತಃ ॥ ೩೩ ॥

ತಾಂಸ್ತಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಹರಿರ್ದದ್ಯಾದ್
ಯಾನ್‌ಯಾನ್ ಕಾಮಯತೇ ಜನಃ ।
ಆರಾಧಿತೋ ಯಥೈವೈಷ ತಥಾ
ಪುಂಸಾಂ ಫಲೋದಯಃ ॥ ೩೪ ॥

ಇತಿ ವ್ಯವಸಿತಾ ವಿಪ್ರಾಸ್ತಸ್ಯ ರಾಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾತಯೇ ।
ಪುರೋಡಾಶಂ ನಿರವಪನ್ ಶಿಪಿವಿಷ್ಟಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ ॥ ೩೫ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರುಷ ಉತ್ತಸ್ಥೌ ಹೇಮಮಾಲ್ಯಮಲಾಂಬರಃ ।
ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ಸಿದ್ಧಮಾದಾಯ ಪಾಯಸಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಸ ವಿಪ್ರಾನುಮತೋ ರಾಜಾ
ಗೃಹೀತ್ವಾಂಜಲಿನೌದನಮ್ ।
ಅವಘ್ರಾಯ ಮುದಾ ಯುಕ್ತಃ
ಪ್ರಾದಾತ್ ಪತ್ನ್ಯಾ ಉದಾರಧೀಃ ॥ ೩೭ ॥

ಸಾ ತತ್ ಪುಂಸವನಂ ರಾಜ್ಞೀ ಪ್ರಾಶ್ಯ ವೈ ಪತ್ಯುರಾದಧೇ ।
ತತಃ ಕಾಲ ಉಪಾವೃತ್ತೇ ಕುಮಾರಂ ಸುಷುವೇಽಪ್ರಜಾ ॥ ೩೮ ॥

ಸ ಬಾಲ ಏವ ಪುರುಷೋ ಮಾತಾಮಹಮನುವ್ರತಃ ।
ಅಧರ್ಮಾಂಶೋದ್ಭವಂ ಮೃತ್ಯುಂ ತೇನಾಭವದಧಾರ್ಮಿಕಃ ॥ ೩೯ ॥

ಸ ಶರಾಸನಮುದ್ಯಮ್ಯ
ಮೃಗಯುರ್ವನಗೋಚರಃ ।
ಹಂತ್ಯಸಾಧುರ್ಮೃಗಾನ್ ದೀನಾನ್
ವೇನೋಽಸಾವಿತ್ಯರೌಜ್ಜನಃ ॥ ೪೦ ॥

ಆಕ್ರೀಡೇ ಕ್ರೀಡತೋ ಬಾಲಾನ್ ವಯಸ್ಯಾನತಿದಾರುಣಃ ।
ಪ್ರಸಹ್ಯ ನಿರನುಕ್ರೋಶಃ ಪಶುಮಾರಮಮಾರಯತ್ ॥ ೪೧ ॥

ತಂ ವಿಲಕ್ಷ್ಯ ಖಲಂ ಪುತ್ರಂ ಶಾಸನೈರ್ವಿವಿಧೈರ್ನೃಪಃ ।
ಯದಾ ನ ಶಾಸಿತುಂ ಕಲ್ಪೋ ಭೃಶಮಾಸೀತ್ ಸುದುರ್ಮನಾಃ ॥ ೪೨ ॥

ಪ್ರಾಯೇಣಾಭ್ಯರ್ಚಿತೋ ದೇವೋ ಯೇಽಪ್ರಜಾ ಗೃಹಮೇಧಿನಃ ।
ಕದಪತ್ಯಕೃತಂ ದುಃಖಂ ಯೇ ನ ವಿಂದಂತಿ ದುರ್ಭರಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಯತಃ ಪಾಪೀಯಸೀ ಕೀರ್ತಿರಧರ್ಮಶ್ಚ ಮಹಾನ್ ನೃಣಾಮ್ ।
ಯತೋ ವಿರೋಧಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯತ ಆಧಿರನಂತಕಃ ॥ ೪೪ ॥

ಕಸ್ತಂ ಪ್ರಜಾಪದೇಶಂ ವೈ ಮೋಹಬಂಧನಮಾತ್ಮನಃ ।
ಪಂಡಿತೋ ಬಹುಮನ್ಯೇತ ಯದರ್ಥಾಃ ಕ್ಲೇಶದಾ ಗೃಹಾಃ ॥ ೪೫ ॥

ಕದಪತ್ಯಂ ವರಂ ಮನ್ಯೇ ಸದಪತ್ಯಾಚ್ಛುಚಾಸ್ಪದಾತ್ ।
ನಿರ್ವಿದ್ಯೇತ ಗೃಹಾನ್ಮರ್ತ್ಯೋ ಯತ್ ಕ್ಲೇಶನಿವಹಾತುರಃ ॥ ೪೬ ॥

ಏವಂ ಸ ನಿರ್ವಿಣ್ಣಮನಾ ನೃಪೋ ಗೃಹಾ-
ನ್ನಿಶೀಥ ಉತ್ಥಾಯ ಮಹೋದಯೋದಯಾತ್ ।
ಅಲಬ್ಧನಿದ್ರೋಽನುಪಲಕ್ಷಿತೋ ನೃಭಿ-
ರ್ಹಿತ್ವಾ ಗತೋ ವೇನಸುವಂ ಪ್ರಸುಪ್ತಾಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ವಿಜ್ಞಾಯ ನಿರ್ವಿದ್ಯ ಗತಂ ಪತಿಂ ಪ್ರಜಾಃ
ಪುರೋಹಿತಾಮಾತ್ಯಸುಹೃದ್ಗಣಾದಯಃ ।
ವಿಚಿಕ್ಯುರುರ್ವ್ಯಾಮತಿಶೋಕಕಾತರಾ
ಯಥಾ ನಿಗೂಢಂ ಪುರುಷಂ ಕುಯೋಗಿನಃ ॥ ೪೮ ॥

ಅಲಕ್ಷಯಂತಃ ಪದವೀಂ ಪ್ರಜಾಪತೇ-
ರ್ಹತೋದ್ಯಮಾಃ ಪ್ರತ್ಯುಪಸೃತ್ಯ ತೇ ಪುರೀಮ್ ।
ಋಷೀನ್ ಸಮೇತಾನಭಿವಂದ್ಯ ಸಾಶ್ರವೋ
ನ್ಯವೇದಯನ್ ಪೌರವ ಭರ್ತೃವಿಪ್ಲವಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್ ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ತ್ರಯೋದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಥ ಚತುರ್ದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಭೃಗ್ವಾದಯಸ್ತೇ ಮುನಯೋ ಲೋಕಾನಾಂ ಕ್ಷೇಮದರ್ಶಿನಃ ।
ಗೋಪ್ತರ್ಯಸತಿ ವೈ ನೄಣಾಂ ಪಶ್ಯಂತಃ ಪಶುಸಾಮ್ಯತಾಮ್ ॥ ೧ ॥

ವೀರ ಮಾತರಮಾಹೂಯ ಸುನೀಥಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ।
ಪ್ರಕೃತ್ಯಾಽಸಮ್ಮತಂ ವೇನಮಭ್ಯಷಿಂಚನ್ ಪತಿಂ ಭುವಃ ॥ ೨ ॥

ಶ್ರುತ್ವಾ ನೃಪಾಸನಗತಂ ವೇನಮತ್ಯುಗ್ರಶಾಸನಮ್ ।
ನಿಲಿಲ್ಯುರ್ದಸ್ಯವಃ ಸದ್ಯಃ ಸರ್ಪತ್ರಸ್ತಾ ಇವಾಖವಃ ॥ ೩ ॥

ಸ ಆರೂಢನೃಪಸ್ಥಾನ ಉನ್ನದ್ಧೋಽಷ್ಟವಿಭೂತಿಭಿಃ ।
ಅವಮೇನೇ ಮಹಾಭಾಗಾನ್ ಸ್ತಬ್ಧಃ ಸಂಭಾವಿತಃ ಸ್ವಯಮ್ ॥ ೪ ॥

ಏವಂ ಮದಾಂಧ ಉತ್ಸಿಕ್ತೋ ನಿರಂಕುಶ ಇವ ದ್ವಿಪಃ ।
ಪರ್ಯಟನ್ ರಥಮಾಸ್ಥಾಯ ಕಂಪಯನ್ನಿವ ರೋದಸೀ ॥ ೫ ॥

ನ ಯಷ್ಟವ್ಯಂ ನ ದಾತವ್ಯಂ ನ ಹೋತವ್ಯಂ ದ್ವಿಜಾಃ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಇತಿ ನ್ಯವಾರಯದ್ ಧರ್ಮಂ ಭೇರೀಘೋಷೇಣ ಸರ್ವತಃ ॥ ೬ ॥

ವೇನಸ್ಯಾವೇಕ್ಷ್ಯ ಮುನಯೋ ದುರ್ವೃತ್ತಸ್ಯ ವಿಚೇಷ್ಟಿತಮ್ ।
ವಿಮೃಶ್ಯ ಲೋಕವ್ಯಸನಂ ಕೃಪಯೋಚುಃ ಸ್ಮ ಸತ್ರಿಣಃ ॥ ೭ ॥

ಅಹೋ ಉಭಯತಃ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಲೋಕಸ್ಯ ವ್ಯಸನಂ ಮಹತ್ ।
ದಾರುಣ್ಯುಭಯತೋ ದೀಪ್ತ ಇವ ತಸ್ಕರಪಾಲಯೋಃ ॥ ೮ ॥

ಅರಾಜಕಭಯಾದೇಷ
ಕೃತೋ ರಾಜಾಽತದರ್ಹಣಃ ।
ತತೋಽಪ್ಯಾಸೀದ್ ಭಯಂ ತ್ವದ್ಯ
ಕಥಂ ಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವಸ್ತಿ ದೇಹಿನಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಅಹೇರಿವ ಪಯಃಪೋಷಃ ಪೋಷಕಸ್ಯಾಪ್ಯನರ್ಥಕೃತ್ ॥ ೧೦ ॥

ವೇನಃ ಪ್ರಕೃತ್ಯೈವ ಖಲಃ ಸುನೀಥಾಗರ್ಭಸಂಭವಃ ।
ನಿರೂಪಿತಃ ಪ್ರಜಾಪಾಲಃ ಸ ಜಿಘಾಂಸತಿ ವೈ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೧೧ ॥

ತಥಾಽಪಿ ಸಾಂತ್ವಯಾಮೈನಂ ಮಾಽಸ್ಮಾಂಸ್ತತ್ಪಾತಕಂ ಸ್ಪೃಶೇತ್ ।
ಯದ್ವಿದ್ವದ್ಭಿರಸದ್ವೃತ್ತೋ ವೇನೋಽಸ್ಮಾಭಿಃ ಕೃತೋ ನೃಪಃ ॥ ೧೨ ॥

ಸಾಂತ್ವಿತೋ ಯದಿ ನೋ ವಾಚಂ ನ ಗ್ರಹೀಷ್ಯತ್ಯಧರ್ಮಕೃತ್ ।
ಲೋಕಧಿಕ್ಕಾರಸಂದಗ್ಧಂ ದಹಿಷ್ಯಾಮಃ ಸ್ವತೇಜಸಾ ॥ ೧೩ ॥

ಏವಮಧ್ಯವಸಾಯ್ಯೈನಂ ಮುನಯೋ ಗೂಢಮನ್ಯವಃ ।
ಉಪವ್ರಜ್ಯಾಬ್ರುವನ್ ವೇನಂ ಸಾಂತ್ವಯಿತ್ವಾಽಥ ಸಾಮಭಿಃ ॥ ೧೪ ॥

ನೃಪವರ್ಯ ನಿಬೋಧೇದಂ ಯದ್ಧಿ ವಿಜ್ಞಾಪಯಾಮ ಭೋಃ ।
ಆಯುಃಶ್ರೀಬಲಕೀರ್ತೀನಾಂ ತವ ತಾತ ವಿವರ್ಧನಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಧರ್ಮ ಆಚರಿತಃ ಪುಂಸಾಂ ವಾಙ್ಮನಃಕಾಯಬುದ್ಧಿಭಿಃ ।
ಲೋಕಾನ್ ವಿಶೋಕಾನ್ ವಿತರತ್ಯಥಾನಂತ್ಯಮಸಂಗಿನಾಮ್॥ ೧೬ ॥

ಸ ತೇ ಮಾ ವಿನಶೇದ್ ವೀರ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಕ್ಷೇಮಲಕ್ಷಣಃ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿನಷ್ಟೇ ನೃಪತಿರೈಶ್ವರ್ಯಾದವರೋಹತಿ ॥ ೧೭ ॥

ರಾಜನ್ನಸಾಧ್ವಮಾತ್ಯೇಭ್ಯಶ್ಚೋರಾದಿಭ್ಯಃ ಪ್ರಜಾ ನೃಪಃ ।
ರಕ್ಷನ್ ಯಥಾ ಬಲಿಂ ಗೃಹ್ಣನ್ನಿಹ ಪ್ರೇತ್ಯ ಚ ಮೋದತೇ ॥ ೧೮ ॥

ಯಸ್ಯ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಪುರೇ ಚೈವ ಭಗವಾನ್ ಯಜ್ಞಪೂರುಷಃ ।
ಇಜ್ಯತೇ ಸ್ವೇನ ಧರ್ಮೇಣ ಜನೈರ್ವರ್ಣಾಶ್ರಮಾತ್ಮಕೈಃ ॥ ೧೯ ॥

ತಸ್ಯ ರಾಜ್ಞೋ ಮಹಾರಾಜ ಭಗವಾನ್ ಭೂತಭಾವನಃ ।
ಪರಿತುಷ್ಯತಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ತಿಷ್ಠತೋ ನಿಜಶಾಸನೇ ॥ ೨೦ ॥

ತಸ್ಮಿಂಸ್ತುಷ್ಟೇ ಕಿಮಪ್ರಾಪ್ಯಂ ಜಗತಾಮೀಶ್ವರೇಶ್ವರೇ ।
ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಾ ಹ್ಯೇತಸ್ಮೈ ಹರಂತಿ ಬಲಿಮಾದೃತಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ತಂ ಸರ್ವಲೋಕಾಮರಯಜ್ಞಸಂಗ್ರಹಂ
ತ್ರಯೀಮಯಂ ದ್ರವ್ಯಮಯಂ ತಪೋಮಯಮ್ ।
ಯಜ್ಞೈರ್ವಿಚಿತ್ರೈರ್ಯಜತೋ ಭವಾಯ ತೇ
ರಾಜನ್ ಸ್ವದೇಶಾನನುರೋದ್ಧುಮರ್ಹಸಿ ॥ ೨೨ ॥

ಯಜ್ಞೇನ ಯುಷ್ಮದ್ವಿಷಯೇ ದ್ವಿಜಾತಿಭಿ-
ರ್ವಿತಾಯಮಾನೇನ ಸುರಾಃ ಕಲಾ ಹರೇಃ ।

ಸ್ವಿಷ್ಟಾಃ ಸುತುಷ್ಟಾಃ ಪ್ರದಿಶಂತಿ ವಾಂಛಿತಂ
ತದ್ಧೇಳನಂ ನಾರ್ಹಸಿ ವೀರ ಚೇಷ್ಟಿತುಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ವೇನ ಉವಾಚ

ಬಾಲಿಶಾ ಬತ ಯೂಯಂ ವಾ ಅಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮಮಾನಿನಃ ।
ಯೇ ವೃತ್ತಿದಂ ಪತಿಂ ಹಿತ್ವಾ ಜಾರಂ ಪತಿಮುಪಾಸತೇ ॥ ೨೪ ॥

ಅವಜಾನಂತಿ ಯೇ ಮೂಢಾ ನೃಪರೂಪಿಣಮೀಶ್ವರಮ್ ।
ನಾನುವಿಂದಂತಿ ತೇ ಭದ್ರಮಿಹ ಲೋಕೇ ಪರತ್ರ ಚ ॥ ೨೫ ॥

ಕೋ ಯಜ್ಞಪುರುಷೋ ನಾಮ
ಯತ್ರ ವೋ ಭಕ್ತಿರೀದೃಶೀ ।
ಭರ್ತೃಸ್ನೇಹವಿದೂರಾಣಾಂ
ಯಥಾ ಜಾರೇ ಕುಯೋಷಿತಾಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ವಿಷ್ಣುರ್ವಿರಿಂಚೋ ಗಿರಿಶ ಇಂದ್ರೋ ವಾಯುರ್ಯಮೋ ರವಿಃ ।
ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಧನದಃ ಸೋಮಃ ಕ್ಷಿತಿರಗ್ನಿರಪಾಂಪತಿಃ ॥ ೨೭ ॥

ಏತೇ ಚಾನ್ಯೇ ಚ ವಿಬುಧಾಃ ಪ್ರಭವೋ ವರಶಾಪಯೋಃ ।
ದೇಹೇ ಭವಂತಿ ನೃಪತೇಃ ಸರ್ವದೇವಮಯೋ ನೃಪಃ ॥ ೨೮ ॥

ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಂ ಕರ್ಮಭಿರ್ವಿಪ್ರಾ
ಯಜಧ್ವಂ ಗತಮತ್ಸರಾಃ ।
ಬಲಿಂ ಚ ಮಹ್ಯಂ ಹರತ
ಮತ್ತೋಽನ್ಯಃ ಕೋಽಗ್ರಭುಕ್ ಪುಮಾನ್ ॥ ೨೯ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಥಂ ವಿಪರ್ಯಯಮತಿಃ ಪಾಪೀಯಾನುತ್ಪಥಂ ಗತಃ ।
ಅನುನೀಯಮಾನಸ್ತದ್ಯಾಚ್ಞಾಂ ನ ಚಕ್ರೇ ಭ್ರಷ್ಟಮಂಗಲಃ ॥ ೩೦ ॥

ಇತಿ ತೇಽಸತ್ಕೃತಾಸ್ತೇನ ದ್ವಿಜಾಃ ಪಂಡಿತಮಾನಿನಾ ।
ಭಗ್ನಾಯಾಂ ಹವ್ಯಯಾಚ್ಞಾಯಾಂ ತಸ್ಮೈ ವಿದುರ ಚುಕ್ರುಧುಃ॥ ೩೧ ॥

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಹನ್ಯತಾಂ ಹನ್ಯತಾಮೇಷ ಪಾಪಃ ಪ್ರಕೃತಿದಾರುಣಃ ।
ಜೀವನ್ ಜಗದಸಾವಾಶು ಕುರುತೇ ಭಸ್ಮಸಾದ್ ಧ್ರುವಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ನಾಯಮರ್ಹತ್ಯಸದ್ವೃತ್ತೋ ನರದೇವವರಾಸನಮ್ ।
ಯೋಽವಿದ್ ಯಜ್ಞಪತಿಂ ವಿಷ್ಣುಂ ವಿನಿಂದತ್ಯನಪತ್ರಪಃ ॥ ೩೩ ॥

ಕೋ ವೈನಂ ಪರಿಚಕ್ಷೀತ ವೇನಮೇಕಮೃತೇಽಶುಭಮ್ ।
ಪ್ರಾಪ್ತ ಈದೃಶಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಯದನುಗ್ರಹಭಾಜನಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಥಂ ವ್ಯವಸಿತಾ ಹಂತುಮೃಷಯೋ ರೂಢಮನ್ಯವಃ ।
ನಿಜಘ್ನುರ್ಹುಂಕೃತೇರ್ವೇನಂ ಹತಮಚ್ಯುತನಿಂದಯಾ ॥ ೩೫ ॥

ಋಷಿಭಿಃ ಸ್ವಾಶ್ರಮಪದಂ ಗತೇ ಪುತ್ರಕಳೇಬರಮ್ ।
ಸುನೀಥಾ ಪಾಲಯಾಮಾಸ ವಿದ್ಯಾಯೋಗೇನ ಶೋಚತೀ ॥ ೩೬ ॥

ಏಕದಾ ಮುನಯಸ್ತೇ ತು ಸರಯೂಸಲಿಲಾಪ್ಲುತಾಃ ।
ಹುತ್ವಾಽಗ್ನಿಂ ಸತ್ಕಥಾಶ್ಚಕ್ರುರುಪವಿಷ್ಟಾಃ ಸರಿತ್ತಟೇ ॥ ೩೭ ॥

ವೀಕ್ಷ್ಯೋತ್ಥಿತಾನ್ ಮಹೋತ್ಪಾತಾನಾಹುರ್ಲೋಕಭಯಂಕರಾನ್ ।
ಅಪ್ಯಭದ್ರಮನಾಥಾಯಾ ದಸ್ಯುಭ್ಯೋ ನ ಭವೇದ್ ಭುವಃ ॥ ೩೮ ॥

ಏವಂ ಬ್ರುವತ್ಸು ಋಷಿಷು
ಧಾವತಾಂ ಸರ್ವತೋ ದಿಶಮ್ ।
ಪಾಂಸುಃ ಸಮುತ್ಥಿತೋ ಭೂಮೇ-
ಶ್ಚೋರಾಣಾಂ ವಸು ಲುಂಪತಾಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ತದುಪದ್ರವಮಾಜ್ಞಾಯ ಲೋಕಸ್ಯ ವಸು ಲುಂಪತಾಮ್ ।
ಭರ್ತರ್ಯುಪರತೇ ತಸ್ಮಿನ್ನನ್ಯೋನ್ಯಂ ಚ ಜಿಘಾಂಸತಾಮ್ ॥ ೪೦ ॥

ಚೋರಪ್ರಾಯಂ ಜನಪದಂ ಹೀನಸತ್ತ್ವಮರಾಜಕಮ್ ।
ಲೋಕಾ ನಾವಾರಯಂಛಕ್ತಾ ಅಪಿ ತದ್ದೋಷದರ್ಶಿನಃ ॥ ೪೧ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಸಮದೃಕ್ ಶಾಂತೋ ದೀನಾನಾಂ ಸಮುಪೇಕ್ಷಕಃ ।
ಸ್ರವತೇ ಬ್ರಹ್ಮ ತಸ್ಯಾಪಿ ಭಿನ್ನಭಾಂಡಾತ್ ಪಯೋ ಯಥಾ ॥ ೪೨ ॥

ನಾಂಗಸ್ಯ ವಂಶೋ ರಾಜರ್ಷೇ-
ರೇವಂ ಸಂಸ್ಥಾತುಮರ್ಹತಿ ।
ಅಮೋಘವೀರ್ಯಾ ಹಿ ನೃಪಾ
ವಂಶೇಽಸ್ಮಿನ್ ಕೇಶವಾಶ್ರಯಾಃ ॥ ೪೩ ॥

ವಿನಿಶ್ಚಿತ್ಯೈವಮೃಷಯೋ ವಿಪನ್ನಸ್ಯ ಮಹೀಪತೇಃ ।
ಮಮಂಥುರೂರುಂ ತರಸಾ ತತ್ರಾಸೀದ್ ಬಾಹುಕೋ ನರಃ ॥ ೪೪ ॥

ಕಾಕಕೃಷ್ಣೋಽತಿಹ್ರಸ್ವಾಂಗೋ ಹ್ರಸ್ವಬಾಹುರ್ಮಹಾಹನುಃ ।
ಹ್ರಸ್ವಪಾನ್ನಿಮ್ನನಾಸಾಗ್ರೋ ರಕ್ತಾಕ್ಷಸ್ತಾಮ್ರಮೂರ್ಧಜಃ ॥ ೪೫ ॥

ತಂ ತು ತೇಽವನತಂ ದೀನಂ ಕಿಂ ಕರೋಮೀತಿ ವಾದಿನಮ್ ।
ನಿಷೀದೇತ್ಯಬ್ರುವಂಸ್ತಾತ ಸ ನಿಷಾದಸ್ತತೋಽಭವತ್ ॥ ೪೬ ॥

ತಸ್ಯ ವಂಶ್ಯಾಸ್ತು ನೈಷಾದಾ ಗಿರಿಕಾನನಗೋಚರಾಃ ।
ಯೋಽಪಾಹರಜ್ಜಾಯಮಾನೋ ವೇನಕಲ್ಮಷಮುಲ್ಬಣಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಅಥ ತಸ್ಯ ಪುನರ್ವಿಪ್ರೈರಪುತ್ರಸ್ಯ ಮಹೀಪತೇಃ ।
ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ಮಥ್ಯಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಮಿಥುನಂ ಸಮಪದ್ಯತ ॥ ೪೮ ॥

ತದ್ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಮಿಥುನಂ ಜಾತಮೃಷಯೋ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ।
ಊಚುಃ ಪರಮಸಂತುಷ್ಟಾ ವಿದಿತ್ವಾ ಭಗವತ್ಕಲಾಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಏಷ ವಿಷ್ಣೋರ್ಭಗವತಃ ಕಲಾ ಭುವನಪಾಲಿನೀ ।
ಇಯಂ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಸಂಭೂತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾನಪಾಯಿನೀ ॥ ೫೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಚತುರ್ದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ಪಂಚದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ವಿಪ್ರಾ ಊಚುಃ

ಅತ್ರ ತು ಪ್ರಥಮೋ ರಾಜ್ಞಾಂ ಪುಮಾನ್ ಪ್ರಥಯಿತಾ ಯಶಃ ।
ಪೃಥುರ್ನಾಮ ಮಹಾರಾಜಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ ಪೃಥುಶ್ರವಾಃ ॥ ೧ ॥

ಇಯಂ ಚ ದೇವೀ ಸುದತೀ ಗುಣಭೂಷಣಭೂಷಿತಾ ।
ಅರ್ಚಿರ್ನಾಮ ವರಾರೋಹಾ ಪೃಥುಮೇವಾವರುಂಧತೀ ॥ ೨ ॥

ಏಷ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರೇರಂಶೋ ಜಾತೋ ಲೋಕರಿರಕ್ಷಯಾ ।
ಇಯಂ ಚ ತತ್ಪರಾ ಹಿ ಶ್ರೀರನುಜಜ್ಞೇಽನಪಾಯಿನೀ ॥ ೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ಸ್ಮ ತಂ ವಿಪ್ರಾ ಗಂಧರ್ವಪ್ರವರಾ ಜಗುಃ ।
ಮುಮುಚುಃ ಸುಮನೋಧಾರಾಃ ಸಿದ್ಧಾ ನೃತ್ಯಂತಿ ಸ್ವಃಸ್ತ್ರಿಯಃ ॥ ೪ ॥

ಶಂಖತೂರ್ಯಮೃದಂಗಾದ್ಯಾ ನೇದುರ್ದುಂದುಭಯೋ ದಿವಿ ।
ತತ್ರ ಸರ್ವ ಉಪಾಜಗ್ಮುರ್ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃಣಾಂ ಗಣಾಃ ॥ ೫ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಜಗದ್ಗುರುರ್ದೇವಃ ಸಹಾಗತ್ಯ ಸುರೇಶ್ವರೈಃ ।
ವೈನ್ಯಸ್ಯ ದಕ್ಷಿಣೇ ಹಸ್ತೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಚಿಹ್ನಂ ಗದಾಭೃತಃ ॥ ೬ ॥

ಪಾದಯೋರರವಿಂದಂ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಮೇನೇ ಹರೇಃ ಕಲಾಮ್ ।
ಯಸ್ಯಾಪ್ರತಿಹತಂ ಚಕ್ರಮಂಶಃ ಸ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಃ ॥ ೭ ॥

ತಸ್ಯಾಭಿಷೇಕ ಆರಬ್ಧೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೈರ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ಆಭಿಷೇಚನಿಕಾನ್ಯಸ್ಮೈ ಆಜಹ್ರುಃ ಸರ್ವತೋ ಜನಾಃ ॥ ೮ ॥

ಸರಿತ್ಸಮುದ್ರಾ ಗಿರಯೋ ನಾಗಾ ಗಾವಃ ಖಗಾ ಮೃಗಾಃ ।
ದ್ಯೌಃ ಕ್ಷಿತಿಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಸಮಾಜಹ್ರುರುಪಾಯನಮ್ ॥ ೯ ॥

ಸೋಽಭಿಷಿಕ್ತೋ ಮಹಾರಾಜಃ ಸುವಾಸಾಃ ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತಃ ।
ಪತ್ನ್ಯಾಽರ್ಚಿಷಾಽಲಂಕೃತಯಾ ವಿರೇಜೇಽಗ್ನಿರಿವಾಪರಃ ॥ ೧೦ ॥

ತಸ್ಮೈ ಜಹಾರ ಧನದೋ ಹೈಮಂ ವೀರ ವರಾಸನಮ್ ।
ವರುಣಃ ಸಲಿಲಸ್ರಾವಮಾತಪತ್ರಂ ಶಶಿಪ್ರಭಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ವಾಯುಶ್ಚ ಬಾಲವ್ಯಜನೇ ಧರ್ಮಃ ಕೀರ್ತಿಮಯೀಂ ಸ್ರಜಮ್ ।
ಇಂದ್ರಃ ಕಿರೀಟಮುತ್ಕೃಷ್ಟಂ ದಂಡಂ ಸಂಯಮನಂ ಯಮಃ ॥ ೧೨ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಮಯಂ ವರ್ಮ ಭಾರತೀ ಹಾರಮುತ್ತಮಮ್ ।
ಹರಿಃ ಸುದರ್ಶನಂ ಚಕ್ರಂ ತತ್ಪತ್ನ್ಯವ್ಯಾಹತಾಂ ಶ್ರಿಯಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ದಶಚಂದ್ರಮಸಿಂ ರುದ್ರಃ
ಶತಚಂದ್ರಂ ತಥಾಽಂಬಿಕಾ ।
ಸೋಮೋಽಮೃತಮಯಾನಶ್ವಾಂ-
ಸ್ತ್ವಷ್ಟಾ ರೂಪಾಶ್ರಯಂ ರಥಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಅಗ್ನಿರಾಜಗವಂ ಚಾಪಂ
ಸೂರ್ಯೋ ರಶ್ಮಿಮಯಾನಿಷೂನ್ ।
ಭೂಃ ಪಾದುಕೇ ಯೋಗಮಯೇ
ದ್ಯೌಃ ಪುಷ್ಪಬಲಿಮನ್ವಹಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ನಾಟ್ಯಂ ಸುಗೀತಂ ವಾದಿತ್ರಮಂತರ್ಧಾನಂ ಚ ಖೇಚರಾಃ ।
ಋಷಯಶ್ಚಾಶಿಷಃ ಸತ್ಯಾಃ ಸಮುದ್ರಃ ಶಂಖಮಾತ್ಮಜಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಸಿಂಧವಃ ಪರ್ವತಾ ನದ್ಯೋ ರಥವೀಥೀರ್ಮಹಾತ್ಮನಃ ।
ಸೂತೋಽಥ ಮಾಗಧೋ ವಂದೀ ಸಂಸ್ತೋತುಮುಪತಸ್ಥಿರೇ ॥ ೧೭ ॥

ತಾವಕಾಂಸ್ತಾನಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಪೃಥುರ್ವೈನ್ಯಃ ಪ್ರತಾಪವಾನ್ ।
ಮೇಘನಿರ್ಹ್ರಾದಯಾ ವಾಚಾ ಪ್ರಹಸನ್ನಿದಮಬ್ರವೀತ್ ॥ ೧೮ ॥

ಪೃಥುರುವಾಚ

ಹೇ ಸೂತ ಹೇ ಮಾಗಧ ಸೌಮ್ಯ ಬಂದಿನ್
ಲೋಕೇಽಧುನಾಽಸ್ಪಷ್ಟಗುಣಸ್ಯ ಮೇ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಕಿಮಾಶ್ರಯೋ ವಃ ಸ್ತವ ಏಷ ಯೋಜ್ಯತಾಂ
ಮಾ ಮಯ್ಯಭೂವನ್ ವಿತಥಾ ಗಿರೋ ವಃ ॥ ೧೯ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ ಪರೋಕ್ಷೇಽಸ್ಮದುಪಾಶ್ರಿತಾನ್ಯಲಂ
ಕರಿಷ್ಯಥ ಸ್ತೋತ್ರಮಪೀಡ್ಯವಾಚಃ ।
ಸತ್ಯುತ್ತಮಶ್ಲೋಕಗುಣಾನುವಾದೇ
ಜುಗುಪ್ಸಿತಂ ನ ಸ್ತವಯಂತಿ ಸಭ್ಯಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಮಹದ್ಗುಣಾನಾತ್ಮನಿ ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛನ್
ಕಃ ಸ್ತಾವಕೈಃ ಸ್ತಾವಯತೇ ಸತೋಽಪಿ ।
ಸ ವೈ ಸುತೋಷ್ಯೈರತಿವಿಪ್ರಲಬ್ಧೋ
ಜನಾಪಹಾಸಂ ಕುಮತಿರ್ನ ವೇದ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರಭವೋ ಹ್ಯಾತ್ಮನಃ ಸ್ತೋತ್ರಂ
ಜುಗುಪ್ಸಂತ್ಯಪಿ ವಿಶ್ರುತಾಃ ।
ಹ್ರೀಮಂತಃ ಪರಮೋದಾರಾಃ
ಪೌರುಷಂ ವಾ ವಿಗರ್ಹಿತಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ವಯಂ ತ್ವವಿದಿತಾ ಲೋಕೇ ಸೂತಾದ್ಯಾಪಿ ವರೀಮಭಿಃ ।
ಕರ್ಮಭಿಃ ಕಥಮಾತ್ಮಾನಂ ಗಾಪಯಿಷ್ಯಾಮ ಬಾಲವತ್ ॥ ೨೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪಂಚದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ಷೋಡಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣಂ ನೃಪತಿಂ ಗಾಯಕಾ ಮುನಿಚೋದಿತಾಃ ।
ತುಷ್ಟುವುಸ್ತುಷ್ಟಮನಸಸ್ತದ್ವಾಗಮೃತಸೇವಯಾ ॥ ೧ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ನಾಲಂ ವಯಂ ತ್ವನ್ಮಹಿಮಾನುವರ್ಣನೇ
ಯೋ ದೇವದೇವೋಽವತತಾರ ಮಾಯಯಾ ।
ವೇನಾಂಗಜಾತಸ್ಯ ಚ ಪೌರುಷಾಣಿ ತೇ
ವಾಚಸ್ಪತೀನಾಮಪಿ ಬಭ್ರಮುರ್ಧಿಯಃ ॥ ೨ ॥

ಅಥಾಪ್ಯುದಾರಶ್ರವಸಃ ಪೃಥೋರ್ಹರೇಃ
ಕಲಾವತಾರಸ್ಯ ಕಥಾಮೃತಾದೃತಾಃ ।
ಯಥೋಪದೇಶಂ ಮುನಿಭಿಃ ಪ್ರಚೋದಿತಾಃ
ಶ್ಲಾಘ್ಯಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ವಯಂ ವಿತನ್ಮಹೇ ॥ ೩ ॥

ಏಷ ಧರ್ಮಭೃತಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠೋ
ಲೋಕಾನ್ ಧರ್ಮೇಽನುವರ್ತಯನ್ ।
ಗೋಪ್ತಾ ಚ ಧರ್ಮಸೇತೂನಾಂ
ಶಾಸ್ತಾ ತತ್ಪರಿಪಂಥಿನಾಮ್ ॥ ೪ ॥

ಏಷ ವೈ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ಬಿಭರ್ತ್ಯೇಕಸ್ತನೌ ತನೂಃ ।
ಕಾಲೇಕಾಲೇ ಯಥಾಭಾಗಂ ಲೋಕಯೋರುಭಯೋರ್ಹಿತೇ ॥ ೫ ॥

ವಸು ಕಾಲ ಉಪಾದತ್ತೇ
ಕಾಲೇ ಚಾಯಂ ವಿಮುಂಚತಿ ।
ಸಮಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು
ಪ್ರತಪನ್ ಸೂರ್ಯವದ್ ವಿಭುಃ ॥ ೬ ॥

ತಿತಿಕ್ಷತ್ಯಕ್ರಮಂ ವೈನ್ಯ ಉಪರ್ಯಾಕ್ರಮತಾಮಪಿ ।
ಭೂತಾನಾಂ ಕರುಣಃ ಶಶ್ವದಾರ್ತಾನಾಂ ಕ್ಷಿತಿವೃತ್ತಿಮಾನ್ ॥ ೭ ॥

ದೇವೇಽವರ್ಷತ್ಯಸೌ ದೇವೋ ನರದೇವವಪುರ್ಹರಿಃ ।
ಕೃಚ್ಛ್ರಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಜಾ ಹ್ಯೇಷ ರಕ್ಷಿಷ್ಯತ್ಯಂಜಸೇಂದ್ರವತ್ ॥ ೮ ॥

ಆಪ್ಯಾಯಯತ್ಯಸೌ ಲೋಕಂ ವದನಾಮೃತಮೂರ್ತಿನಾ ।
ಸಾನುರಾಗಾವಲೋಕೇನ ವಿಶದಸ್ಮಿತಚಾರುಣಾ ॥ ೯ ॥

ಅವ್ಯಕ್ತವರ್ತ್ಮೈಷ ವಿಶುದ್ಧಕಾರ್ಯೋ
ಗಂಭೀರಚೇತಾ ಉಪಗುಪ್ತವಿತ್ತಃ ।
ಅನಂತಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಗುಣೈಕಧಾಮಾ
ಪೃಥುಃ ಪ್ರಚೇತಾ ಇವ ಸಂವೃತಾತ್ಮಾ ॥ ೧೦ ॥

ದುರಾಸದೋ ದುರ್ವಿಷಹ ಆಸನ್ನೋಽಪಿ ವಿದೂರವತ್ ।
ನೈವಾಭಿಭವಿತುಂ ಶಕ್ಯೋ ವೇನಾರಣ್ಯುತ್ಥಿತೋಽನಲಃ ॥ ೧೧ ॥

ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ಭೂತಾನಾಂ ಪಶ್ಯನ್ ಕರ್ಮಾಣಿ ಚಾರಣೈಃ ।
ಉದಾಸೀನ ಇವಾಧ್ಯಕ್ಷೋ ವಾಯುರಾತ್ಮೇವ ದೇಹಿನಾಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ನಾದಂಡ್ಯಂ ದಂಡಯತ್ಯೇಷ ಸುತಮಾತ್ಮದ್ವಿಷಾಮಪಿ ।
ದಂಡಯತ್ಯಾತ್ಮಜಮಪಿ ದಂಡ್ಯಂ ಧರ್ಮಪಥೇ ಸ್ಥಿತಃ ॥ ೧೩ ॥

ಅಸ್ಯಾಪ್ರತಿಹತಂ ಚಕ್ರಂ ಪೃಥೋರಾ ಮಾನಸಾಚಲಾತ್ ।
ವರ್ತತೇ ಭಗವಾನರ್ಕೋ ಯಾವತ್ ತಪತಿ ಗೋಗಣೈಃ ॥ ೧೪ ॥

ರಂಜಯಿಷ್ಯತಿ ಯಲ್ಲೋಕಮಯಮಾತ್ಮವಿಚೇಷ್ಟಿತೈಃ ।
ಅಥಾಮುಮಾಹೂ ರಾಜಾನಂ ಮನೋರಂಜನಕೈಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ದೃಢವ್ರತಃ ಸತ್ಯಸಂಧೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯೋ ವೃದ್ಧಸೇವಕಃ ।
ಶರಣ್ಯಃ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಮಾನದೋ ದೀನವತ್ಸಲಃ ॥ ೧೬ ॥

ಮಾತೃಭಕ್ತಿಃ ಪರಸ್ತ್ರೀಷು ಪತ್ನ್ಯಾಮರ್ಧ ಇವಾತ್ಮನಃ ।
ಪ್ರಜಾಸು ಪಿತೃವತ್ ಸ್ನಿಗ್ಧಃ ಕಿಂಕರೋ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಾಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ದೇಹಿನಾಮಾತ್ಮವತ್ ಪ್ರೇಷ್ಠಃ ಸುಹೃದಾನಂದವರ್ಧನಃ ।
ಮುಕ್ತಸಂಗಪ್ರಸಂಗೋಽಯಂ ದಂಡಪಾಣಿರಸಾಧುಷು ॥ ೧೮ ॥

ಏಷ ದೋಗ್ಧಾ ಮಹೀಂ ವೀರೋ ಗಾಂ ಸತೀಮೋಜಸೌಷಧೀಃ ।
ಸಮಾಂ ಕರಿಷ್ಯತೇ ಚೇಮಾಂ ಧನುಷ್ಕೋಟ್ಯಾ ಸಮಂತತಃ ॥ ೧೯ ॥

ಅಯಂ ತು ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾಂಸ್ತ್ರ್ಯಧೀಶಃ
ಕೂಟಸ್ಥ ಆತ್ಮಾ ಕಲಯಾಽವತೀರ್ಣಃ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ನವಿದ್ಯಾರಚಿತಂ ನಿರರ್ಥಕಂ
ಪಶ್ಯಂತಿ ನಾನಾತ್ವಮಿವ ಪ್ರತೀತಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಅಯಂ ಭುವೋ ಮಂಡಲಮೋದಯಾದ್ರೇ-
ರ್ಗೋಪ್ತೈಕವೀರೋ ನರದೇವನಾಥಃ ।
ಆಸ್ಥಾಯ ಜೈತ್ರಂ ರಥಮಾತ್ತಚಾಪಃ
ಪರ್ಯಸ್ಯತೇ ದಕ್ಷಿಣತೋ ಯಥಾಽರ್ಕಃ ॥ ೨೧ ॥

ತಸ್ಮೈ ನೃಪಾಲಾಃ ಕಿಲ ತತ್ರತತ್ರ
ಬಲಿಂ ಹರಿಷ್ಯಂತಿ ಸಲೋಕಪಾಲಾಃ ।
ಮಂಸ್ಯಂತಿ ಏಷಾಂ ಸ್ತ್ರಿಯ ಆದಿರಾಜಂ
ಚಕ್ರಾಯುಧಂ ತದ್ಯಶ ಉದ್ಧರಂತ್ಯಃ ॥ ೨೨ ॥

ಅಯಂ ಮಹೀಂ ಗಾಂ ದುದುಹೇಽಧಿರಾಜಃ
ಪ್ರಜಾಪತಿರ್ವೃತ್ತಿಕರಃ ಪ್ರಜಾನಾಮ್ ।
ಯೋ ಲೀಲಯಾಽದ್ರೀನ್ ಸ್ವಶರಾಸಕೋಟ್ಯಾ
ಭಿಂದನ್ ಸಮಾಂ ಗಾಮಕರೋದ್ ಯಥೇಂದ್ರಃ ॥ ೨೩ ॥

ವಿಸ್ಫೂರ್ಜಯನ್ನಾಜಗವಂ ಧನುಃ ಸ್ವಯಂ
ಯದಾಽಚರತ್ ಕ್ಷ್ಮಾಮವಿಷಹ್ಯ ಆಜೌ ।
ತದಾ ನಿಲಿಲ್ಯುರ್ದಿಶಿದಿಶ್ಯಸಂತೋ
ಲಾಂಗೂಲಮುದ್ಯಮ್ಯ ಯಥಾ ಮೃಗೇಂದ್ರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಏಷೋಽಶ್ವಮೇಧಾಂಛತಮಾಜಹಾರ
ಸರಸ್ವತೀ ಪ್ರಾದುರಭೂದ್ಯತ್ರ ಯತ್ರ ।
ಅಹಾರ್ಷೀದ್ ಯಸ್ಯ ಹಯಂ ಪುರಂದರಃ
ಶತಕ್ರತುಶ್ಚರಮೇ ವರ್ತಮಾನೇ ॥ ೨೫ ॥

ಏಷ ಸ್ವಸದ್ಮೋಪವನೇ ಸಮೇತ್ಯ
ಸನತ್ಕುಮಾರಂ ಭಗವಂತಮೇಕಮ್ ।
ಆರಾಧ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯಾಽಲಭತಾಮಲಂ ತ-
ಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಯತೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ವಿದಂತಿ ॥ ೨೬ ॥

ತತ್ರತತ್ರ ಗಿರಸ್ತಾಸ್ತಾ ಇತಿ ವಿಶ್ರುತವಿಕ್ರಮಃ ।
ಶ್ರೋಷ್ಯತ್ಯಾತ್ಮಾಶ್ರಿತಾ ಗಾಥಾಃ ಪೃಥುಃ ಪೃಥುಪರಾಕ್ರಮಃ ॥ ೨೭ ॥

ದಿಶೋ ವಿಜಿತ್ಯಾಪ್ರತಿರುದ್ಧಚಕ್ರಃ
ಸ್ವತೇಜಸೋತ್ಪಾಟಿತಲೋಕಶಲ್ಯಃ ।
ಏವಂ ಸುರೇಂದ್ರೈರನುಗೀಯಮಾನೋ
ಮಹಾನುಭಾವೋ ಭವಿತಾ ಪತಿರ್ಭುವಃ ॥ ೨೮ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಷೋಡಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಸ ಭಗವಾನ್ ವೈನ್ಯಃ ಖ್ಯಾಪಿತೋ ಗುಣಕರ್ಮಭಿಃ ।
ಛಂದಯಾಮಾಸ ತಾನ್ ಕಾಮೈಃ ಪ್ರತಿಪೂಜ್ಯಾಭಿನಂದ್ಯ ಚ ॥ ೧ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಮುಖಾನ್ ವರ್ಣಾನ್ ಭೃತ್ಯಾಮಾತ್ಯಪುರೋಧಸಃ ।
ಪೌರಾನ್ ಜಾನಪದಾನ್ ಶ್ರೇಣೀಃ ಪ್ರಕೃತೀಃ ಸಮಪೂಜಯತ್ ॥ ೨ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಕಸ್ಮಾದ್ ದಧಾರ ಗೋರೂಪಂ
ಧರಿತ್ರೀ ಬಹುರೂಪಿಣೀ ।

ಯಾಂ ದುದೋಹ ಪೃಥುಸ್ತತ್ರ
ಕೋ ವತ್ಸೋ ದೋಹನಂ ಚ ಕಿಮ್ ॥ ೩ ॥

ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ವಿಷಮಾ ದೇವೀ ಕೃತಾ ತೇನ ಸಮಾ ಕಥಮ್ ।
ತಸ್ಯ ಮೇಧ್ಯಂ ಹಯಂ ದೇವಃ ಕಸ್ಯ ಹೇತೋರಪಾಹರತ್ ॥ ೪ ॥

ಸನತ್ಕುಮಾರಾದ್ ಭಗವತೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಬ್ರಹ್ಮವಿದುತ್ತಮಾತ್ ।
ಲಬ್ಧ್ವಾ ಜ್ಞಾನಂ ಸವಿಜ್ಞಾನಂ ರಾಜರ್ಷಿಃ ಕಾಂ ಗತಿಂ ಗತಃ ॥ ೫ ॥

ಯಚ್ಚಾನ್ಯದಪಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಭವಾನ್ ಭಗವತಃ ಪ್ರಭೋಃ ।
ಶ್ರವಃ ಸುಶ್ರವಸಃ ಪುಣ್ಯಂ ಪೂರ್ವದೇಹಕಥಾಶ್ರಯಮ್ ॥ ೬ ॥

ಭಕ್ತಾಯ ಮೇಽನುರಕ್ತಾಯ
ತವ ಚಾಧೋಕ್ಷಜಸ್ಯ ಚ ।
ವಕ್ತುಮರ್ಹತಿ ಯೋಽದುಹ್ಯದ್
ವೈನ್ಯರೂಪೇಣ ಗಾಮಿಮಾಮ್ ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಚೋದಿತೋ ವಿದುರೇಣೈವಂ ವಾಸುದೇವಕಥಾಂ ಪ್ರತಿ ।
ಪ್ರಶಸ್ಯ ತಂ ಪ್ರೀತಮನಾ ಮೈತ್ರೇಯಃ ಪ್ರತ್ಯಭಾಷತ ॥ ೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಯದಾಽಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪೃಥುರಂಗ ವಿಪ್ರೈ-
ರಾಮಂತ್ರಿತೋ ಜನತಾಯಾಶ್ಚ ಪಾಲಃ ।
ಪ್ರಜಾ ನಿರನ್ನೇ ಕ್ಷಿತಿಪೃಷ್ಠ ಏತ್ಯ
ಕ್ಷುತ್ಕ್ಷಾಮದೇಹಾಃ ಪತಿಮಭ್ಯವೋಚನ್ ॥ ೯ ॥

ಪ್ರಜಾ ಊಚುಃ

ವಯಂ ರಾಜನ್ ಜಾಠರೇಣಾಭಿತಪ್ತಾ
ಯಥಾಽಗ್ನಿನಾ ಕೋಟರಸ್ಥೇನ ವೃಕ್ಷಃ ।

ತ್ವಾಮದ್ಯ ಯಾತಾಃ ಶರಣಂ ಶರಣ್ಯಂ
ಯಃ ಶಾಧಿ ನೋ ವೃತ್ತಿಕರಃ ಪತಿರ್ನಃ ॥ ೧೦ ॥

ತನ್ನೋ ಭವಾನರ್ಹತಿ ರಾತವೇಽನ್ನಂ
ಕ್ಷುಧಾಽರ್ದಿತಾನಾಂ ನರದೇವದೇವ ।
ಯಾವನ್ನ ನಂಕ್ಷ್ಯಾಮಹ ಉಜ್ಝಿತಾನ್ನಾ
ವಾರ್ತಾಪತಿಸ್ತ್ವಂ ಕಿಲ ಲೋಕಪಾಲಃ ॥ ೧೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪೃಥುಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಕರುಣಂ ನಿಶಮ್ಯ ಪರಿದೇವಿತಮ್ ।
ದೀರ್ಘಂ ದಧ್ಯೌ ಕುರುಶ್ರೇಷ್ಠ ನಿಮಿತ್ತಂ ಸೋಽನ್ವಪದ್ಯತ ॥ ೧೨ ॥

ಪೃಥಿವ್ಯೌಷಧಿಬೀಜಾನಿ ಗೀರ್ಣಾನ್ಯಸತಿ ಶಾಸ್ತರಿ ।
ತದಹಂ ದೇಹಿನಾಂ ವೃತ್ತಿಮಾತ್ಮಯೋಗೇನ ಸಾಧಯೇ ॥ ೧೩ ॥

ಇತಿ ವ್ಯವಸಿತೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪ್ರಗೃಹೀತಶರಾಸನಃ ।
ಸಂದಧೇ ವಿಶಿಖಂ ಭೂಮೇಃ ಕ್ರುದ್ಧಸ್ತ್ರಿಪುರಹಾ ಯಥಾ ॥ ೧೪ ॥

ಪ್ರವೇಪಮಾನಾ ಧರಣೀ
ನಿಶಮ್ಯೋದಾಯುಧಂ ಚ ತಮ್ ।
ಗೌಃ ಸತ್ಯಪಾದ್ರವದ್ ಭೀತಾ
ಮೃಗೀವ ಮೃಗಯೋರ್ದ್ರುತಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ತಾಮೇವಾನ್ವವ್ರಜದ್ ವೈನ್ಯಃ ಕುಪಿತೋಽತ್ಯರುಣೇಕ್ಷಣಃ ।
ಶರಂ ಧನುಷಿ ಸಂಧಾಯ ಯತ್ರಯತ್ರ ಪಲಾಯತಿ ॥ ೧೬ ॥

ಸಾ ದಿಶೋ ವಿದಿಶೋ ದೇವೀ ರೋದಸೀ ಚಾಂತರಂ ತಯೋಃ ।
ಧಾವಂತೀ ತತ್ರತತ್ರೈನಂ ದದರ್ಶಾನೂದ್ಯತಾಯುಧಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಲೋಕೇ ನಾವಿಂದತ ತ್ರಾಣಂ ವೈನ್ಯಾನ್ಮೃತ್ಯೋರಿವ ಪ್ರಜಾಃ ।
ತ್ರಸ್ತಾ ತದಾ ನಿವವೃತೇ ಹೃದಯೇನ ವಿದೂಯತಾ ॥ ೧೮ ॥

ಉವಾಚಾಥ ಮಹಾಭಾಗಂ
ಧರ್ಮಜ್ಞಾಪನ್ನವತ್ಸಲ ।
ತ್ರಾಹಿ ಮಾಮಪಿ ಭೂತಾನಾಂ
ಪಾಲನೇಽವಸ್ಥಿತೋ ಭವಾನ್ ॥ ೧೯ ॥

ಸ ತ್ವಂ ಜಿಘಾಂಸಸೇ ಕಸ್ಮಾದ್
ದೀನಾಮಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಾಮ್ ।
ಅಹನಿಷ್ಯತ್ ಕಥಂ ಯೋಷಾಂ
ಧರ್ಮಜ್ಞ ಇತಿ ಯೋ ಮತಃ ॥ ೨೦ ॥

ಪ್ರಹರಂತಿ ನ ವೈ ಸ್ತ್ರೀಷು ಕೃತಾಗಃಸ್ವಪಿ ಜಂತವಃ ।
ಕಿಂ ಪುನಸ್ತ್ವದ್ವಿಧಾ ರಾಜನ್ ಕರುಣಾ ದೀನವತ್ಸಲಾಃ ॥ ೨೧ ॥

ಮಾಂ ನಿಹತ್ಯಾಜರಾಂ ನಾವಂ ಯತ್ರ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ ।
ಆತ್ಮಾನಂ ಚ ಪ್ರಜಾಶ್ಚೇಮಾಃ ಕಥಮಂಭಸಿ ಧಾಸ್ಯಸಿ ॥ ೨೨ ॥

ಪೃಥುರುವಾಚ

ವಸುಧೇ ತ್ವಾಂ ಹನಿಷ್ಯಾಮಿ
ಮಚ್ಛಾಸನಪರಾಙ್ಮುಖೀಮ್ ।
ಭಾಗಂ ಬರ್ಹಿಷಿ ಯಾ ವೃಂಕ್ತೇ
ನ ತನೋಷಿ ಚ ನೋ ವಸು ॥ ೨೩ ॥

ಯವಸಂ ಜಗ್ಧ್ಯನುದಿನಂ ನೈವ ದೋಗ್ಧ್ಯೌಧಸಂ ಪಯಃ ।
ತಸ್ಯಾಮೇವಂ ಹಿ ದುಷ್ಟಾಯಾಂ ದಂಡೋ ನಾತ್ರ ನ ಶಸ್ಯತೇ ॥ ೨೪ ॥

ತ್ವಂ ಖಲ್ವೋಷಧಿಬೀಜಾನಿ ಪ್ರಾಕ್ ಸೃಷ್ಟಾನಿ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ।
ನ ಮುಂಚಸ್ಯಾತ್ಮರುದ್ಧಾನಿ ಮಾಮವಜ್ಞಾಯ ಮಂದಧೀಃ ॥ ೨೫ ॥

ಅಮೂಷಾಂ ಕ್ಷುತ್ಪರೀತಾನಾಮಾರ್ತಾನಾಂ ಪರಿದೇವಿತಮ್ ।
ಶಮಯಿಷ್ಯಾಮಿ ಮದ್ಬಾಣೈರ್ಭಿನ್ನಾಯಾಸ್ತವ ಮೇದಸಾ ॥ ೨೬ ॥

ಪುಮಾನ್ ಯೋಷಿದುತ ಕ್ಲೀಬ ಆತ್ಮಸಂಭಾವನೋಽಧಮಃ ।
ಭೂತೇಷು ನಿರನುಕ್ರೋಶೋ ನೃಪಾಣಾಂ ತದ್ವಧೋ ವರಃ ॥ ೨೭ ॥

ತ್ವಾಂ ಸ್ತಬ್ಧಾಂ ದುರ್ಮದಾಂ ನೀತ್ವಾ ಮಾಯಾಗಾಂ ತಿಲಶಃ ಶರೈಃ ।
ಆತ್ಮಯೋಗಬಲೇನೇಮಾ ಧಾರಯಿಷ್ಯಾಮ್ಯಹಂ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೨೮ ॥

ಏವಂ ಮನ್ಯುಮಯೀಂ ಮೂರ್ತಿಂ ಕೃತಾಂತಮಿವ ಬಿಭ್ರತಮ್ ।
ಪ್ರಣತಾ ಪ್ರಾಂಜಲಿಃ ಪ್ರಾಹ ಮಹೀ ಸಂಜಾತವೇಪಥುಃ ॥ ೨೯ ॥

ಧರಣ್ಯುವಾಚ

ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ಮಾಯಯಾ
ವಿನ್ಯಸ್ತಮಾಯಾತನವೇ ಗುಣಾತ್ಮನೇ ।
ನಮಃ ಸ್ವರೂಪಾನುಭವೇನ ನಿರ್ಧೂತ-
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕವಿಭ್ರಮೋರ್ಮಯೇ ॥ ೩೦ ॥

ಯೇನಾಹಮಾತ್ಮಾಯತನುರ್ವಿನಿರ್ಮಿತಾ
ಧಾತ್ರಾ ಯತೋಽಯಂ ಗುಣಸರ್ಗಸಂಗ್ರಹಃ ।
ಸ ಏವ ಮಾಂ ಹಂತುಮುದಾಯುಧಃ ಸ್ವರಾ-
ಡುಪಸ್ಥಿತೋಽನ್ಯಂ ಶರಣಂ ಕಮಾಶ್ರಯೇ ॥ ೩೧ ॥

ಯ ಏತದಾದಾವಸೃಜಚ್ಚರಾಚರಂ
ಸ್ವಮಾಯಯಾಽಽತ್ಮಾಶ್ರಯಯಾಽವಿತರ್ಕ್ಯಯಾ ।
ತಯೈವ ಸೋಽಯಂ ಕಿಲ ಗೋಪ್ತುಮುದ್ಯತಃ
ಕಥಂ ನು ಮಾಂ ಧರ್ಮಪರೋ ಜಿಘಾಂಸತಿ ॥ ೩೨ ॥

ನೂನಂ ತವೇಶಸ್ಯ ಸಮೀಹಿತಂ ಜನೈಃ
ಸ್ವಮಾಯಯಾ ದುರ್ಜಯಯಾಽಕೃತಾತ್ಮಭಿಃ ।
ನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಯಸ್ತ್ವಕರೋದಕಾರಯದ್
ಯೋಽನೇಕ ಏಕಃ ಪರತಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ ॥ ೩೩ ॥

ಸರ್ಗಾದಿ ಯೋಽಸ್ಯಾನುರುಣದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಭಿ-
ರ್ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಚೇತನಾತ್ಮಭಿಃ ।
ತಸ್ಮೈ ಸಮುನ್ನದ್ಧವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಯೇ
ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ವೇಧಸೇ ॥ ೩೪ ॥

ಸ ವೈ ಭವಾನಾತ್ಮವಿನಿರ್ಮಿತಂ ಜಗದ್
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಾತ್ಮಕಂ ವಿಭೋ ।
ಸಂಸ್ಥಾಪಯಿಷ್ಯನ್ನಜ ಮಾಂ ರಸಾತಳಾ-
ದಭ್ಯುಜ್ಜಹಾರಾಂಭಸ ಆದಿಸೂಕರಃ ॥ ೩೫ ॥

ಅಪಾಮುಪಸ್ಥೇ ಮಯಿ ನಾವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ
ಪ್ರಜಾ ಭವಾನದ್ಯ ರಿರಕ್ಷಿಷುಃ ಕಿಲ ।
ಸ ವೀರಮೂರ್ತಿಃ ಸಮಭೂದ್ ಧರಾಧರೋ
ಯೋ ಮಾಂ ಪಯಸ್ಯುಗ್ರಶರೋ ಜಿಘಾಂಸತಿ ॥ ೩೬ ॥

ನೂನಂ ಜನೈರೀಹಿತಮೀಶ್ವರಾಣಾ-
ಮಸ್ಮದ್ವಿಧೈಸ್ತದ್ಗುಣಸರ್ಗಮಾಯಯಾ ।
ನ ಜ್ಞಾಯತೇ ಮೋಹಿತಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಭಿ-
ಸ್ತೇಭ್ಯೋ ನಮೋ ವೀರಯಶಸ್ಕರೇಭ್ಯಃ ॥ ೩೭ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥಾಷ್ಟಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಥಂ ಪೃಥುಮಭಿಷ್ಟೂಯ ರುಷಾ ಪ್ರಸ್ಫುರಿತಾಧರಮ್ ।
ಪುನರಾಹಾವನಿರ್ಭೀತಾ ಸಂಸ್ತಭ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ॥ ೧ ॥

ಸನ್ನಿಯಚ್ಛ ವಿಭೋ ಮನ್ಯುಂ ನಿಬೋಧ ಶ್ರಾವಿತಂ ಚ ಮೇ ।
ಸರ್ವತಃ ಸಾರಮಾದತ್ತೇ ಯಥಾ ಮಧುಕರೋ ಬುಧಃ ॥ ೨ ॥

ಅಸ್ಮಿಂಲ್ಲೋಕೇಽಥವಾಽಮುಷ್ಮಿನ್ ಮುನಿಭಿಸ್ತತ್ತ್ವದರ್ಶಿಭಿಃ ।
ದೃಷ್ಟಾ ಯೋಗಾಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ಪುಂಸಾಂ ಶ್ರೇಯಃಪ್ರಸಿದ್ಧಯೇ॥ ೩ ॥

ತಾನಾತಿಷ್ಠತಿ ಯಃ ಸಮ್ಯಗುಪಾಯಾನ್ ಪೂರ್ವದರ್ಶಿತಾನ್ ।
ಅಪರಃ ಶ್ರದ್ಧಯೋಪೇತ ಉಪಾಯಾನ್ ವಿಂದತೇಽಂಜಸಾ ॥ ೪ ॥

ತಾನನಾದೃತ್ಯ ಯೋಽವಿದ್ವಾನರ್ಥಾನಾರಭತೇ ಸ್ವಯಮ್ ।
ತಸ್ಯ ವ್ಯಭಿಚರಂತ್ಯರ್ಥಾಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧಾಶ್ಚ ಪುನಃಪುನಃ ॥ ೫ ॥

ಪುರಾ ಸೃಷ್ಟಾ ಹ್ಯೌಷಧಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಯಾ ವಿಶಾಂಪತೇ ।
ಭುಜ್ಯಮಾನಾ ಮಯಾ ದೃಷ್ಟಾ ಅಸದ್ಭಿರಧೃತವ್ರತೈಃ ॥ ೬ ॥

ಅಪಾಲಿತಾ ನಾದೃತಾಸ್ತ್ವ
ಭವದ್ಭಿರ್ಲೋಕಪಾಲಕೈಃ ।
ಚೌರೀಭೂತೇಽಥ ಲೋಕೇಽಹಂ
ಯಜ್ಞಾರ್ಥೇಽಗ್ರಸಮೌಷಧೀಃ ॥ ೭ ॥

ನೂನಂ ತಾ ವೀರುಧಃ ಕ್ಷೀಣಾ ಮಯಿ ಕಾಲೇನ ಭೂಯಸಾ ।
ತತ್ರ ದೃಷ್ಟೇನ ಯೋಗೇನ ಭವಾನಾದಾತುಮರ್ಹತಿ ॥ ೮ ॥

ವತ್ಸಂ ಕಲ್ಪಯ ಮೇ ವೀರ
ಯೇನಾಹಂ ವತ್ಸಲಾ ತವ ।
ಧೋಕ್ಷ್ಯೇ ಕ್ಷೀರಮಯಾನ್ ಕಾಮಾ-
ನನುರೂಪಂ ಚ ದೋಹನಮ್ ॥ ೯ ॥

ದೋಗ್ಧಾರಂ ಚ ಮಹಾಬಾಹೋ ಭೂತಾನಾಂ ಭೂತಭಾವನ ।
ಅನ್ನಮೀಪ್ಸಿತಮೂರ್ಜಸ್ವದ್ ಭಗವಾನ್ ವಾಂಛತೇ ಯದಿ ॥ ೧೦ ॥

ಸಮಾಂ ಚ ಕುರು ಮಾಂ ರಾಜನ್ ದೇವವೃಷ್ಟಂ ಯಥಾ ಪಯಃ ।
ಅಪರ್ತಾವಪಿ ಭದ್ರಂ ತೇ ಉಪಾವರ್ತೇತ ಮಾಂ ವಿಭೋ ॥ ೧೧ ॥

ಇತಿ ಪ್ರಿಯಹಿತಂ ವಾಕ್ಯಂ ಭೂಮೇರಾದಾಯ ಭೂಪತಿಃ ।
ತಥಾ ಚಕಾರ ಸರ್ವತ್ರ ಸಾರಮಾದದತೇ ಬುಧಾಃ ॥ ೧೨ ॥

ವತ್ಸಂ ಕೃತ್ವಾ ಮನುಂ ಪಾಣಾವದುಹತ್ ಸ್ವಯಮೌಷಧೀಃ ।
ತತೋಽಪರೇ ಯಥಾಕಾಮಂ ದುದುಹುಃ ಪೃಥುಭಾವಿತಾಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಋಷಯೋ ದುದುಹುರ್ದೇವೀಮಿಂದ್ರಿಯೇಷ್ವಥ ಸತ್ತಮ ।
ವತ್ಸಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಪಯಶ್ಛಂದೋಮಯಂ ಶುಚಿ ॥ ೧೪ ॥

ಕೃತ್ವಾ ವತ್ಸಂ ಸುರಗಣಾ
ಇಂದ್ರಂ ಸೋಮಮದೂದುಹನ್ ।
ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ
ವೀರ್ಯಮೋಜೋ ಬಲಂ ಪಯಃ ॥ ೧೫ ॥

ದೈತೇಯಾ ದಾನವಾ ವತ್ಸಂ ಪ್ರಹ್ಲಾದಮಸುರರ್ಷಭಮ್ ।
ವಿಧಾಯ ದುದುಹುಃ ಕ್ಷೀರಮಯಃಪಾತ್ರೇ ಸುರಾಸವಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಗಂಧರ್ವಾಪ್ಸರಸೋಽಧುಕ್ಷನ್ ಪಾತ್ರೇ ಪದ್ಮಮಯೇ ಪಯಃ ।
ವತ್ಸಂ ವಿಶ್ವಾವಸುಂ ಕೃತ್ವಾ ಗಾಂಧರ್ವಂ ಮಧು ಸೌಭಗಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ವತ್ಸೇನ ಪಿತರೋಽರ್ಯಮ್ಣಾ ಕವ್ಯಂ ಕ್ಷೀರಮಧುಕ್ಷತ ।
ಆಮಪಾತ್ರೇ ಮಹಾಭಾಗ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಶ್ರಾದ್ಧದೇವತಾಃ ॥ ೧೮ ॥

ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯ ವತ್ಸಂ ಕಪಿಲಂ ಸಿದ್ಧಾಃ ಸಂಕಲ್ಪನಾಮಯೀಮ್ ।
ಸಿದ್ಧಿಂ ನಭಸಿ ವಿದ್ಯಾಂ ಚ ಯೇ ಚ ವಿದ್ಯಾಧರಾದಯಃ ॥ ೧೯ ॥

ಅನ್ಯೇ ಚ ಮಾಯಿನೋ ಮಾಯಾ-
ಮಂತರ್ಧಾನಗತಾತ್ಮನಾ ।
ಮಯಂ ಪ್ರಕಲ್ಪ್ಯ ವತ್ಸಂ ತೇ
ದುದುಹುರ್ಧಾರಣಾಮಯೀಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಯಕ್ಷರಕ್ಷಾಂಸಿ ಭೂತಾನಿ ಪಿಶಾಚಾಃ ಪಿಶಿತಾಶನಾಃ ।
ಭೂತೇಶವತ್ಸಾ ದುದುಹುಃ ಕಪಾಲೇ ಕ್ಷತಜಾಸವಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ತಥಾಽಹಯೋ ದಂದಶೂಕಾಃ ಸರ್ಪಾ ನಾಗಾಶ್ಚ ತಕ್ಷಕಮ್ ।
ವತ್ಸಂ ವಿಧಾಯ ದುದುಹುರ್ಬಿಲಪಾತ್ರೇ ವಿಷಂ ಪಯಃ ॥ ೨೨ ॥

ಪಶವೋ ಯವಸಂ ಕ್ಷೀರಂ ವತ್ಸಂ ಕೃತ್ವಾ ಚ ಗೋವೃಷಮ್ ।
ಅರಣ್ಯಪಾತ್ರೇ ಚಾಧುಕ್ಷನ್ ಮೃಗೇಂದ್ರೇಣ ಚ ದಂಷ್ಟ್ರಿಣಃ ॥ ೨೩ ॥

ಕ್ರವ್ಯಾದಾಃ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಕ್ರವ್ಯಂ ದುದುಹುಃ ಸ್ವಕಳೇಬರೇ ।
ಸುಪರ್ಣವತ್ಸಾ ವಿಹಗಾಶ್ಚರಂ ಚಾಚರಮೇವ ಚ ॥ ೨೪ ॥

ವಟವತ್ಸಾ ವನಸ್ಪತಯಃ ಪೃಥಗ್ರಸಮಯಂ ಪಯಃ ।
ಗಿರಯೋ ಹಿಮವದ್ವತ್ಸಾಃ ನಾನಾಧಾತೂನ್ ಸ್ವಸಾನುಷು ॥ ೨೫ ॥

ಸರ್ವೇ ಸ್ವಮುಖ್ಯವತ್ಸೇನ
ಸ್ವೇಸ್ವೇ ಪಾತ್ರೇ ಪೃಥಕ್ ಪಯಃ ।
ಸರ್ವಕಾಮದುಘಾಂ ಪೃಥ್ವೀಂ
ದುದುಹುಃ ಪೃಥುಭಾವಿತಾಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ಏವಂ ಪೃಥ್ವಾದಯಃ ಪೃಥ್ವೀಮನ್ನಾದಾಃ ಸ್ವನ್ನಮಾತ್ಮನಃ ।
ದೋಹವತ್ಸಾದಿಭೇದೇನ ಕ್ಷೀರಭೇದಂ ಕುರೂದ್ವಹ ॥ ೨೭ ॥

ತತೋ ಮಹೀಪತಿಃ ಪ್ರೀತಃ ಸರ್ವಕಾಮದುಘಾಂ ಮಹೀಮ್ ।
ದುಹಿತೃತ್ವೇ ಚಕಾರೇಮಾಂ ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ದುಹಿತೃವತ್ಸಲಃ ॥ ೨೮ ॥

ಚೂರ್ಣಯನ್ ಸ್ವಧನುಷ್ಕೋಟ್ಯಾ ಗಿರಿಕೂಟಾನಿ ರಾಜರಾಟ್ ।
ಭೂಮಂಡಲಮಿದಂ ವೈನ್ಯಃ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಕ್ರೇ ಸಮಂ ವಿಭುಃ ॥ ೨೯ ॥

ಅಥಾಸ್ಮಿನ್ ಭಗವಾನ್ ವೈನ್ಯಃ ಪ್ರಜಾನಾಂ ವೃತ್ತಿದಃ ಪಿತಾ ।
ನಿವಾಸಂ ಕಲ್ಪಯಾಂಚಕ್ರೇ ತತ್ರತತ್ರ ಯಥಾರ್ಹತಃ ॥ ೩೦ ॥

ಗ್ರಾಮಾನ್ ಪುರಃ ಪಟ್ಟಣಾನಿ
ದುರ್ಗಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ ।
ಘೋಷಾನ್ ವ್ರಜಾಂಶ್ಚ ಶಿಬಿರಾನ್
ನಗರಾನ್ ಖೇಟಖರ್ವಟಾನ್ ॥ ೩೧ ॥

ಪ್ರಾಕ್ ಪೃಥೋರಿಹ ನೈವೈಷಾಂ ಪುರಗ್ರಾಮಾದಿಕಲ್ಪನಾ ।
ಯಥಾಸುಖಂ ವಸಂತಿ ಸ್ಮ ತತ್ರತತ್ರಾಕುತೋಭಯಾಃ ॥ ೩೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಅಷ್ಟಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—೦—

ಅಥ ಏಕೋನವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಅಥಾದೀಕ್ಷತ ರಾಜರ್ಷಿರ್ಹಯಮೇಧಶತೇನ ಸಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಾವರ್ತೇ ಮನೋಃ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಯತ್ರ ಪ್ರಾಚೀ ಸರಸ್ವತೀ ॥ ೧ ॥

ತದಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಕರ್ಮಾತಿಶಯಮಾತ್ಮನಃ ।
ಶತಕ್ರತುರ್ನ ಮಮೃಷೇ ಪೃಥೋರ್ಯಜ್ಞಮಹೋತ್ಸವಮ್ ॥ ೨ ॥

ಯತ್ರ ಯಜ್ಞಪತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ಹರಿರೀಶ್ವರಃ ।
ಅನ್ವಭೂಯತ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಲೋಕಪತಿಃ ಪ್ರಭುಃ ॥ ೩ ॥

ಅನ್ವಿತೋ ಬ್ರಹ್ಮಶರ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಲೋಕಪಾಲೈಃ ಸಹಾನುಗೈಃ ।
ಉಪಗೀಯಮಾನೋ ಗಂಧರ್ವೈರ್ಮುನಿಭಿಶ್ಚಾಪ್ಸರೋಗಣೈಃ ॥ ೪ ॥

ಸಿದ್ಧಾ ವಿದ್ಯಾಧರಾ ದೈತ್ಯಾ ದಾನವಾ ಗುಹ್ಯಕಾದಯಃ ।
ಸುನಂದನಂದಪ್ರಮುಖಾಃ ಪಾರ್ಷದಪ್ರವರಾ ಹರೇಃ ॥ ೫ ॥

ಕಪಿಲೋ ನಾರದೋ ದತ್ತೋ ಯೋಗೇಶಾಃ ಸನಕಾದಯಃ ।
ತಮನ್ವೀಯುರ್ಭಾಗವತಾ ಯೇ ಚ ತತ್ಸೇವನೋತ್ಸುಕಾಃ ॥ ೬ ॥

ಯತ್ರ ಧರ್ಮದುಘಾ ಭೂಮಿಃ ಸರ್ವಕಾಮದುಘಾ ಸತೀ ।
ದೋಗ್ಧಿ ಸ್ಮಾಭೀಪ್ಸಿತಾನರ್ಥಾನ್ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಭಾರತ ॥ ೭ ॥

ಊಹುಃ ಸರ್ವರಸಾನ್ ನದ್ಯಃ ಕ್ಷೀರದಧ್ಯನ್ನಗೋರಸಾನ್ ।
ತರವೋ ಭೂರಿವರ್ಷ್ಮಾಣಃ ಪ್ರಾಸೂಯಂತ ಮಧೂನ್ಯತ ॥ ೮ ॥

ಸಿಂಧವೋ ರತ್ನನಿಕರಾನ್ ಗಿರಯೋಽನ್ನಂ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ।
ಉಪಾಯನಾನ್ಯುಪಾಜಹ್ರುಃ ಸರ್ವೇ ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಕಾಃ ॥ ೯ ॥

ಇತಿ ಚಾಧೋಕ್ಷಜೇಶಸ್ಯ ಪೃಥೋರ್ಯಜ್ಞಮಹೋದಯಮ್ ।
ಅಸೂಯನ್ ಭಗವಾನಿಂದ್ರಃ ಪ್ರತಿಘಾತಮಚೀಕರತ್ ॥ ೧೦ ॥

ಚರಮೇಣಾಶ್ವಮೇಧೇನ ಯಜಮಾನೇ ಯಜುಷ್ಪತಿಮ್ ।
ವೈನ್ಯೇ ಯಜ್ಞಪಶುಂ ಸ್ಪರ್ಧನ್ನಪೋವಾಹ ತಿರೋಹಿತಃ ॥ ೧೧ ॥

ತಮತ್ರಿರ್ಭಗವಾನೈಕ್ಷತ್ ತ್ವರಮಾಣಂ ವಿಹಾಯಸಾ ।
ಆಮುಕ್ತಮಿವ ಪಾಖಂಡಂ ಯೋಽಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮವಿಭ್ರಮಃ ॥ ೧೨ ॥

ಅತ್ರಿಣಾ ಸೂಚಿತಂ ಹಂತುಂ ಪೃಥುಪುತ್ರೋ ಮಹಾರಥಃ ।
ಅನ್ವಧಾವತ ಸಂಕ್ರುದ್ಧಸ್ತಿಷ್ಠತಿಷ್ಠೇತಿ ಚಾಬ್ರವೀತ್ ॥ ೧೩ ॥

ತಂ ತಾದೃಶಾಕೃತಿಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಮೇನೇಽಧರ್ಮಶರೀರಿಣಮ್ ।
ಜಟಿಲಂ ಭಸ್ಮನಾ ಚ್ಛನ್ನಂ ತಸ್ಮೈ ಬಾಣಂ ನ ಮುಂಚತಿ ॥ ೧೪ ॥

ವಧಾನ್ನಿವೃತ್ತಂ ಭೂಯೋ ವೈ ಹಂತವೇಽತ್ರಿರಚೋದಯತ್ ।
ಜಹಿ ಯಜ್ಞಹನಂ ತಾತ ಮಹೇಂದ್ರಂ ವಿಬುಧಾಧಿಪಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಏವಂ ವೈನ್ಯಸುತಃ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತ್ವರಮಾಣಂ ವಿಹಾಯಸಾ ।
ಅನ್ವಧಾವದತಿಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣಂ ಗೃಧ್ರರಾಡಿವ ॥ ೧೬ ॥

ಸೋಽಶ್ವಂ ರೂಪಂ ಚ ತದ್ಧಿತ್ವಾ ತಸ್ಮಾ ಅಂತರ್ಹಿತಃ ಸ್ವರಾಟ್ ।
ವೀರಸ್ತ್ವಂ ಪಶುಮಾದಾಯ ಪಿತುರ್ಯಜ್ಞಮುಪೇಯಿವಾನ್ ॥ ೧೭ ॥

ತತ್ ತಸ್ಯ ಚಾದ್ಭುತಂ ಕರ್ಮ ವಿಲಕ್ಷ್ಯ ಪರಮರ್ಷಯಃ ।
ನಾಮಧೇಯಂ ದದುಸ್ತಸ್ಮೈ ವಿಜಿತಾಶ್ವ ಇತಿ ಪ್ರಭೋ ॥ ೧೮ ॥

ಉಪಸೃಜ್ಯ ತಮಸ್ತೀವ್ರಂ ಜಹಾರಾಶ್ವಂ ಪುನರ್ಹರಿಃ ।
ಚಷಾಲಯೂಪಯೋಶ್ಛನ್ನೋ ಹಿರಣ್ಯರಶನಂ ವಿಭುಃ ॥ ೧೯ ॥

ಅತ್ರಿಃ ಸಂದರ್ಶಯಾಮಾಸ ತ್ವರಮಾಣಂ ವಿಹಾಯಸಾ ।
ಕಪಾಲಖಟ್ವಾಂಗಧರಂ ವೀರೋ ನೈನಮಬಾಧತ ॥ ೨೦ ॥

ಅತ್ರಿಣಾ ಚೋದಿತಸ್ತಸ್ಮೈ ಸಂದಧೇ ವಿಶಿಖಂ ರುಷಾ ।
ಸೋಽಶ್ವಂ ರೂಪಂ ಚ ತದ್ಧಿತ್ವಾ ತಸ್ಥಾವಂತರ್ಹಿತಃ ಸ್ವರಾಟ್ ॥ ೨೧ ॥

ವೀರಶ್ಚಾಶ್ವಮುಪಾದಾಯ ಪಿತೃಯಜ್ಞಮಥಾವ್ರಜತ್ ।
ತದವದ್ಯಂ ಹರೇ ರೂಪಂ ಜಗೃಹುರ್ಜ್ಞಾನದುರ್ಬಲಾಃ ॥ ೨೨ ॥

ಯಾನಿ ರೂಪಾಣಿ ಜಗೃಹೇ ಇಂದ್ರೋ ಹಯಜಿಹೀರ್ಷಯಾ ।
ತಾನಿ ಪಾಪಸ್ಯ ಖಂಡಾನಿ ಲಿಂಗಂ ಖಂಡಮಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥ ೨೩ ॥

ಏವಮಿಂದ್ರೇ ಹರತ್ಯಶ್ವಂ ವೈನ್ಯಯಜ್ಞಜಿಘಾಂಸಯಾ ।
ತದ್ಗೃಹೀತವಿಸೃಷ್ಟೇಷು ಪಾಖಂಡೇಷು ಮತಿರ್ನೃಣಾಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಧರ್ಮ ಇತ್ಯುಪಧರ್ಮೇಷು ನಗ್ನರಕ್ತಪಟಾದಿಷು ।
ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಜ್ಜತೇ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಪೇಶಲೇಷು ಚ ವಾಗ್ಮಿಷು ॥ ೨೫ ॥

ತದಭಿಜ್ಞಾಯ ಭಗವಾನ್ ಪೃಥುಃ ಪೃಥುಪರಾಕ್ರಮಃ ।
ಇಂದ್ರಾಯ ಕುಪಿತೋ ಬಾಣಮಾದತ್ತೋದ್ಯತಕಾರ್ಮುಕಃ ॥ ೨೬ ॥

ತಮೃತ್ವಿಜಃ ಶಕ್ರವಧಾಭಿಸಂಧಿತಂ
ವಿಚಕ್ಷ್ಯ ದುಷ್ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯಮಸಹ್ಯರಂಹಸಾ ।
ನಿವಾರಯಾಮಾಸುರಹೋ ಮಹಾಮತೇ
ನ ಯುಜ್ಯತೇಽತ್ರಾನ್ಯವಧೋಽಪ್ರಚೋದಿತಃ ॥ ೨೭ ॥

ವಯಂ ಮರುತ್ವಂತಮಿಹಾರ್ಥನಾಶನಂ
ಹ್ವಯಾಮಹೇ ತ್ವಚ್ಛ್ರವಸಾ ಹತತ್ವಿಷಮ್ ।

ಅಯಾತಯಾಮೋಪಹವೈಸ್ತ್ವಮಗ್ನಯೇ
ಪ್ರಸಹ್ಯ ರಾಜನ್ ಜುಹವಾಮ ತೇಽಹಿತಮ್ ॥ ೨೮ ॥

ಇತ್ಯಾಮಂತ್ರ್ಯ ಕ್ರತುಪತಿಂ ವಿದುರಾಸ್ಯರ್ತ್ವಿಜೋ ರುಷಾ ।
ಸ್ರುಜ್‌ಹಸ್ತಂ ಜುಹ್ವತೋಽಭ್ಯೇತ್ಯ ಸ್ವಯಂಭೂಃ ಪ್ರತ್ಯಷೇಧತ ॥ ೨೯ ॥

ನ ವಧ್ಯೋ ಭವತಾಮಿಂದ್ರೋ ಯದ್ ಯಜ್ಞೋ ಭಗವತ್ತನುಃ ।
ತಂ ಜಿಘಾಂಸತ ಯಜ್ಞೇನ ಯಸ್ಯೇಷ್ಟಾಸ್ತನವಃ ಸುರಾಃ ॥ ೩೦ ॥

ತದಿದಂ ಪಶ್ಯತ ಮಹದ್‌ಧರ್ಮವ್ಯತಿಕರಂ ದ್ವಿಜಾಃ ।
ಇಂದ್ರೇಣಾನುಷ್ಠಿತಂ ರಾಜ್ಞಃ ಕರ್ಮೈತದ್ಧಿ ಜಿಘಾಂಸತಾ ॥ ೩೧ ॥

ಪೃಥುಕೀರ್ತಿಃ ಪೃಥೋ ಭೂಯಾ-
ಸ್ತರ್ಹ್ಯೇಕೋನಶತಕ್ರತುಃ ।
ಅಲಂ ತೇ ಕ್ರತುಭಿಃ ಸ್ವಿಷ್ಟೈ-
ರ್ಯದ್ ಭವಾನ್ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಿತ್ ॥ ೩೨ ॥

ನೈವಾತ್ಮನೇ ಮಹೇಂದ್ರಾಯ ರೋಷಮಾಹರ್ತುಮರ್ಹಸಿ ।
ಉಭಾವಪಿ ಹಿ ಭದ್ರಂ ತೇ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕವಿಗ್ರಹೌ ॥ ೩೩ ॥

ಮಾಽಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾರಾಜ ಕೃಥಾಃ ಸ್ಮ ಚಿಂತಾಂ
ನಿಶಾಮಯಾಸ್ಮದ್ವಚ ಆದೃತಾತ್ಮಾ ।
ಯದ್ ಧ್ಯಾಯತೋ ದೈವಹತಂ ನು ಕರ್ತುಂ
ಮನೋಽತಿರುಷ್ಟಂ ವಿಶತೇ ತಮೋಽಂಧಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಕ್ರತುರ್ವಿರಮತಾಮೇಷ ದೇವೇಷು ದುರವಗ್ರಹಃ ।
ಧರ್ಮವ್ಯತಿಕರೋ ಯತ್ರ ಪಾಖಂಡೈರಿಂದ್ರನಿರ್ಮಿತೈಃ ॥ ೩೫ ॥

ಏಭಿರಿಂದ್ರೋಪಸಂಸೃಷ್ಟೈಃ ಪಾಖಂಡೈರ್ಹಾರಿಭಿರ್ಜನಮ್ ।
ಹ್ರಿಯಮಾಣಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವೈನಂ ಯಸ್ತೇ ಯಜ್ಞಧ್ರುಗಶ್ವಮುಟ್ ॥ ೩೬ ॥

ಭವಾನ್ ಪರಿತ್ರಾತುಮಿಹಾವತೀರ್ಣೋ
ಧರ್ಮಂ ಚ ನಾನಾಸಮಯಾನುರೂಪಮ್ ।
ವೇನಾಪಚಾರಾದವಲುಪ್ತಮದ್ಯ
ತದ್ದೇಹತೋ ವಿಷ್ಣುಕಲಾಽಸಿ ವೈನ್ಯ ॥ ೩೭ ॥

ಸ ತ್ವಂ ವಿಮೃಶ್ಯಾಭಿಭವಂ ಪ್ರಜಾಪತೇಃ
ಸಂಕಲ್ಪಿತಂ ವಿಶ್ವಸೃಜೋಽತಿಪೀಪೃಹಿ ।
ಐಂದ್ರೀಂ ಚ ಮಾಯಾಮುಪಧರ್ಮಮಾತರಂ
ಪ್ರಚಂಡಪಾಖಂಡಪಥಂ ಪ್ರಭೋ ಜಹಿ ॥ ೩೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಥಂ ಸ ಲೋಕಗುರುಣಾ ಸಮಾದಿಷ್ಟೋ ವಿಶಾಂಪತಿಃ ।
ತಥಾ ಚ ಕೃತವಾನ್ ಸಖ್ಯಂ ಮಘೋನಾಽಪಿ ಚ ಸಂದಧೇ ॥ ೩೯ ॥

ಕೃತಾವಭೃಥಸ್ನಾನಾಯ ಪೃಥವೇ ಭೂರಿಕರ್ಮಣೇ ।
ವರಾನ್ ದದುಸ್ತೇ ವರದಾ ಯೇ ತದ್ಬರ್ಹಿಷಿ ತರ್ಪಿತಾಃ ॥ ೪೦ ॥

ವಿಪ್ರಾಃ ಸತ್ಯಾಶಿಷಸ್ತುಷ್ಟಾಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಲಬ್ಧದಕ್ಷಿಣಾಃ ।
ಆಶಿಷೋ ಯುಯುಜುಃ ಕ್ಷತ್ತರಾದಿರಾಜಾಯ ಸತ್ಕೃತಾಃ ॥ ೪೧ ॥

ತ್ವಯಾಽದೃತಾ ಮಹಾಬಾಹೋ ಸರ್ವ ಏವ ಸಮಾಗತಾಃ ।
ಪೂಜಿತಾ ದಾನಮಾನಾಭ್ಯಾಂ ಪಿತೃದೇವರ್ಷಿಮಾನವಾಃ ॥ ೪೨ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಮ್
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಏಕೋನವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಭಗವಾಂಶ್ಚಾಪಿ ವೈಕುಂಠಃ ಸಾಕಂ ಮಘವತಾ ವಿಭುಃ ।
ಯಜ್ಞೈರ್ಯಜ್ಞಪತಿಸ್ತುಷ್ಟೋ ಯಜ್ಞಭುಕ್ ತಮಭಾಷತ ॥ ೧ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಏಷ ತೇ ಹ್ಯಕಾರ್ಷೀದ್ ಭಂಗಂ ಹಯಮೇಧಶತಸ್ಯ ಹ ।
ಕ್ಷಮಾಪಯತ ಆತ್ಮಾನಮಮುಷ್ಯ ಕ್ಷಂತುಮರ್ಹಸಿ ॥ ೨ ॥

ಸುಧಿಯಃ ಸಾಧವೋ ಲೋಕೇ ನರದೇವ ನರೋತ್ತಮ ।
ನಾಭಿದ್ರುಹ್ಯಂತಿ ಭೂತೇಭ್ಯೋ ಯರ್ಹ್ಯನಾತ್ಮಾ ಕಳೇಬರಮ್ ॥ ೩ ॥

ಪುರುಷಾ ಯದಿ ಮುಹ್ಯಂತಿ ತ್ವಾದೃಶಾ ದೇವಮಾಯಯಾ ।
ಶ್ರಮ ಏವ ಪರಂ ಜಾತೋ ದೀರ್ಘಯಾ ವೃದ್ಧಸೇವಯಾ ॥ ೪ ॥

ಅತಃ ಕಾಯಮಿಮಂ ವಿದ್ವಾನವಿದ್ಯಾಕಾಮಕರ್ಮಭಿಃ ।
ಆರಬ್ಧಮಿತಿ ನೈವಾಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧೋಽನುಷಜ್ಜತೇ ॥ ೫ ॥

ಅಸಂಸಕ್ತಃ ಶರೀರೇಽಸ್ಮಿನ್ನಮುನೋತ್ಪಾದಿತೇ ಗೃಹೇ ।
ಅಪತ್ಯೇ ದ್ರವಿಣೇ ವಾಽಪಿ ಕಃ ಕುರ್ಯಾನ್ಮಮತಾಂ ಬುಧಃ ॥ ೬ ॥

ಏಕಃ ಶುದ್ಧಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ನಿರ್ಗುಣೋಽಸೌ ಗುಣಾಶ್ರಯಃ ।
ಸರ್ವಗೋಽನಾವೃತಃ ಸಾಕ್ಷೀ ನಿರಾತ್ಮಾಽನಾತ್ಮನಃ ಪರಃ ॥ ೭ ॥

ದೇಹಾದ್ಯಪಾರ್ಥಾಸ್ತದ್ಧರ್ಮಾ ನ ಸ್ಪೃಶಂತದ್ದ್ರಷ್ಟುರಾತ್ಮನಃ ।
ಕೈವಲ್ಯಂ ತಸ್ಯ ವೈ ಧರ್ಮಃ ಸುಷುಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ॥ ೮ ॥

ಯ ಏವಂ ಸಂತಮಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮಸ್ಥಂ ವೇದ ಪೂರುಷಃ ।
ನಾಜ್ಯತೇ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥೋಽಪಿ ತದ್ಗುಣೈಃ ಸಮವಸ್ಥಿತಃ ॥ ೯ ॥

ಯಃ ಸ್ವಧರ್ಮೇಣ ಮಾಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿರಾಶೀಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽನ್ವಿತಃ ।
ಭಜತೇ ಶನಕೈಸ್ತಸ್ಯ ಮನೋ ರಾಜನ್ ಪ್ರಸೀದತಿ ॥ ೧೦ ॥

ಪರಿತ್ಯಕ್ತಗುಣಃ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನೋ ವಿಶದಾಶಯಃ ।
ಶಾಂತಿಂ ಮೇ ಸಮವಸ್ಥಾನಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಕೈವಲ್ಯಮಶ್ನುತೇ ॥ ೧೧ ॥

ಉದಾಸೀನಮಿವಾಧ್ಯಕ್ಷಂ
ದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಕೂಟಸ್ಥಮಿಮಮಾತ್ಮಾನಂ
ಯೋ ವೇದಾಪ್ನೋತಿ ಶೋಭನಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಲಿಂಗಸ್ಯ ಗುಣಪ್ರವಾಹಂ
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಚೇತನಾತ್ಮನಃ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸುಸಂಪತ್ಸು ವಿಪತ್ಸು ಸೂರಯೋ
ನ ವಿಕ್ರಿಯಂತೇ ಮಯಿ ಬದ್ಧಸೌಹೃದಾಃ ॥ ೧೩ ॥

ಸಮಃ ಸಮಾನೋತ್ತಮಮಧ್ಯಮಾಧಮಃ
ಸುಖೇ ಚ ದುಃಖೇ ಚ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾಶಯಃ ।
ಮಯೋಪಕ್ಲೃಪ್ತಾಖಿಲಸತ್ತ್ವಸಂಯುತೋ
ವಿಧತ್ಸ್ವ ವೀರಾಖಿಲಲೋಕರಕ್ಷಣಮ್ ॥ ೧೪ ॥

ಶ್ರಿಯಃ ಪ್ರಜಾಪಾಲನಮೇವ ರಾಜ್ಞೋ
ಯತ್ ಸಾಂಪರಾಯೇ ಸುಕೃತಂ ಷಷ್ಠಮಂಶಮ್ ।
ಅತೋಽನ್ಯಥಾ ಹೃತಪುಣ್ಯಃ ಪ್ರಜಾನಾ-
ಮರಕ್ಷಿತಾ ಕರಹಾರೋಽಘಮತ್ತಿ । ॥ ೧೫ ॥

ಏವಂ ದ್ವಿಜಾಗ್ರ್ಯಾನುಮತೇಽನುವೃತ್ತ
ಧರ್ಮೇ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಚ ಸಮೋಽವಿತಾ ಸ್ಯಾಃ ।
ಹ್ರಸ್ವೇನ ಕಾಲೇನ ಗೃಹೋಪಯಾತಾನ್
ದ್ರಷ್ಟಾಸಿ ಸಿದ್ಧಾನನುರಕ್ತಲೋಕಃ ॥ ೧೬ ॥

ವರಂ ಚ ಮತ್ ಕಂಚನ ಮಾನವೇಂದ್ರ
ವೃಣೀಷ್ವ ತೇಽಹಂ ಗುಣಶೀಲಯಂತ್ರಿತಃ ।

ನಾಹಂ ಮಖೈಸ್ತೇ ಸುಲಭಸ್ತಪೋಭಿ-
ರ್ಯೋಗೇನ ವಾ ಯತ್ ಸಮವೃತ್ತವರ್ತೀ ॥ ೧೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸ ಇತ್ಥಂ ಲೋಕಗುರುಣಾ ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನೇನ ವಿಶ್ವಜಿತ್ ।
ಅನುಶಾಸಿತ ಆದೇಶಂ ಶಿರಸಾ ಜಗೃಹೇ ಹರೇಃ ॥ ೧೮ ॥

ಸ್ಪೃಶಂತಂ ಪಾದಯೋಃ ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ವ್ರೀಳಿತಂ ಸ್ವೇನ ಕರ್ಮಣಾ ।
ಶತಕ್ರತುಂ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ವಿದ್ವೇಷಂ ವಿಸಸರ್ಜ ಹ ॥ ೧೯ ॥

ಭಗವಾನಪಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ಪೃಥುನೋಪಾಹೃತಾರ್ಹಣಃ ।
ಸಮುಜ್ಜಿಹಾನಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಗೃಹೀತಚರಣಾಂಬುಜಃ ॥ ೨೦ ॥

ಪ್ರಸ್ಥಾನಾಭಿಮುಖೋಽಪ್ಯೇನಮನುಗ್ರಹವಿಲಂಬಿತಃ ।
ಪಶ್ಯನ್ ಪದ್ಮಪಲಾಶಾಕ್ಷೋ ನ ಪ್ರತಸ್ಥೇ ಸುಹೃತ್ ಸತಾಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಸ ಆದಿರಾಜೋ ರಚಿತಾಂಜಲಿರ್ಹರಿಂ
ವಿಲೋಕಿತುಂ ನಾಶಕದಶ್ರುಲೋಚನಃ ।
ನ ಕಿಂಚನೋವಾಚ ಸ ಬಾಷ್ಪವಿಕ್ಲವೋ
ಹೃದೋಪಗುಹ್ಯಾಮುಮಥಾಭ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ॥ ೨೨ ॥

ಅಥಾವಮೃಜ್ಯಾಶ್ರುಕಣಾನ್ ವಿಲೋಕಯ-
ನ್ನತೃಪ್ತದೃಗ್ಗೋಚರಮಾಹ ಪೂರುಷಮ್ ।
ಪದಾ ಸ್ಪೃಶಂತಂ ಕ್ಷಿತಿಮಂಸ ಉನ್ನತೇ
ವಿನ್ಯಸ್ತಹಸ್ತಾಗ್ರಮುರಂಗವಿದ್ವಿಷಃ ॥ ೨೩ ॥

ಪೃಥುರುವಾಚ

ವರಾನ್ ವಿಭೋ ತ್ವದ್ ವರದೇಶ್ವರಾದ್ ಬುಧಃ
ಕಥಂ ವೃಣೀತೇ ಗುಣವಿಕ್ರಿಯಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಯೇ ನಾರಕಾಣಾಮಪಿ ಸಂತಿ ದೇಹಿನಾಂ
ತಾನೀಶ ಕೈವಲ್ಯಪತೇರ್ವೃಣೀತ ಕಃ ॥ ೨೪ ॥

ನ ಕಾಮಯೇ ನಾಥ ತದಪ್ಯಹಂ ಕ್ವಚಿ-
ನ್ನ ಯತ್ರ ಯುಷ್ಮಚ್ಚರಣಾಂಬುಜಾಸವಮ್ ।
ಮಹತ್ತಮಾಂತರ್ಹೃದಯಾನ್ಮುಖಚ್ಯುತಂ
ವಿಧತ್ಸ್ವ ಕರ್ಣಾಯುತಮೇಷ ಮೇ ವರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಸ ಉತ್ತಮಶ್ಲೋಕಮಹನ್ಮುಖಚ್ಯುತೋ
ಭವತ್ಪದಾಂಭೋಜಸುಧಾಕಣಾನಿಲಃ ।
ಸ್ಮೃತಿಂ ಪುನರ್ವಿಸ್ಮೃತತತ್ತ್ವವರ್ತ್ಮನಾಂ
ಕುಯೋಗಿನಾಂ ನೋ ವಿತರತ್ಯಲಂ ವರೈಃ ॥ ೨೬ ॥

ಯಶಃ ಶಿವಂ ಸುಶ್ರವ ಆರ್ಯಸಂಗಮೇ
ಯದೃಚ್ಛಯಾ ಚೋಪಶೃಣೋತಿ ತೇ ಸಕೃತ್ ।
ಕಥಂ ಗುಣಜ್ಞೋ ವಿರಮೇದ್ ವಿನಾ ಪಶುಂ
ಶ್ರೀರ್ಯತ್ ಪ್ರವವ್ರೇ ಗುಣಸಂಗ್ರಹೇಚ್ಛಯಾ ॥ ೨೭ ॥

ಅಥಾಭಜಂ ತ್ವಾಖಿಲಪೂರುಷೋತ್ತಮಂ
ಗುಣಾಲಯಂ ಪದ್ಮಕರೇವ ಲಾಲಸಃ ।
ಅಪ್ಯಾವಯೋರೇಕಪತಿಸ್ಪೃಧೋಃ ಕಲಿ-
ರ್ನ ಸ್ಯಾತ್ ಕೃತಸ್ತ್ವಚ್ಚರಣೈಕತಾನಯೋಃ ॥ ೨೮ ॥

ಜಂತೋರ್ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗದೀಶ ವೈಶಸಂ
ಸ್ಯಾದೇವ ಯತ್ ಕರ್ಮಣಿ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್ ।
ಕರೋಷಿ ಫಲ್ಗ್ವಪ್ಯುರು ದೀನವತ್ಸಲ
ಸ್ವ ಏವ ಧಿಷ್ಣ್ಯೇಽಭಿರತಸ್ಯ ಕಿಂ ತಯಾ ॥ ೨೯ ॥

ಭಜಂತ್ಯಥ ತ್ವಾಮತ ಏವ ಸಾಧವೋ
ವ್ಯುದಸ್ತಮಾಯಾಗುಣವಿಭ್ರಮೋದಯಮ್ ।
ಭವತ್ಪದಾನುಸ್ಮರಣಾದೃತೇ ಸತಾಂ
ನಿಮಿತ್ತಮನ್ಯದ್ ಭಗವನ್ ನ ವಿದ್ಮಹೇ ॥ ೩೦ ॥

ಮನ್ಯೇ ಗಿರಂ ತೇ ಜಗತಾಂ ವಿಮೋಹಿನೀಂ
ವರಂ ವೃಣೀಷ್ವೇತಿ ಭಜಂತಮಾತ್ಥ ಯತ್ ।
ವಾಚಾ ನು ತಂತ್ಯಾ ಯದಿ ತೇ ಜನೋಽಸಿತಃ
ಕಥಂ ಪುನಃ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ಮೋಹಿತಃ ॥ ೩೦ ॥

ತ್ವನ್ಮಾಯಯಾಽದ್ಧಾ ಜನ ಏಷ ಖಂಡಿತೋ
ಯದನ್ಯದಾಶಾಸ್ತ ಋತಾತ್ಮನೋಽಬುಧಃ ।
ಯಥಾ ಚರೇದ್ ಬಾಲಹಿತಂ ಪಿತಾ ಸ್ವಯಂ
ತಥಾ ತ್ವಮೇವಾರ್ಹಸಿ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಸಾಧು ತೇಽವಸಿತಂ ರಾಜನ್ನಾಶಾಸ್ತೇ ನ ಯದಾಶಿಷಃ ।
ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗನರಕಾನ್ ಸಮಂ ಪಶ್ಯತಿ ಮತ್ಪರಃ ॥ ೩೩ ॥

ಪ್ರೀತೋಽಹಂ ತೇ ಮಹಾರಾಜ ರೋಷಂ ದುಸ್ತ್ಯಜಮತ್ಯಜಃ ।
ಶ್ರದ್ಧಧಾನೋ ಮದಾದೇಶಂ ತನ್ಮಹ್ಯಂ ಪರಮಾರ್ಹಣಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ವೈನ್ಯಸ್ಯ ರಾಜರ್ಷೇ-
ರಭಿನಂದ್ಯಾರ್ಥವದ್ ವಚಃ ।
ಪೂಜಿತೋಽನುಗೃಹೀತ್ವೈನಂ
ಗಂತುಂ ಚಕ್ರೇಽಚ್ಯುತೋ ಮತಿಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧಚಾರಣಪನ್ನಗಾಃ ।
ಕಿನ್ನರಾಪ್ಸರಸೋಽಮರ್ತ್ಯಾಃ ಖಗಾ ಭೂತಾನ್ಯನೇಕಶಃ ॥ ೩೬ ॥

ಯಜ್ಞೇಶ್ವರಧಿಯಾ ರಾಜ್ಞಾ ವಾಗ್ವಿತ್ತಾಂಜಲಿಭಕ್ತಿತಃ ।
ಸಭಾಜಿತಾ ಯಯುಃ ಸರ್ವೇ ವೈಕುಂಠಾನುಗತಾಸ್ತತಃ ॥ ೩೭ ॥

ಭಗವಾನಪಿ ರಾಜರ್ಷೇಃ ಸೋಪಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪಶ್ಯತಃ ।
ಹರನ್ನಿವ ಮನೋಽಮುಷ್ಯ ಸ್ವಧಾಮ ಪ್ರತ್ಯಗಾದ್ ವಿಭುಃ ॥ ೩೮ ॥

ಅದೃಷ್ಟಾಯ ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ
ಸ್ವಸ್ಯ ಸಂದರ್ಶಿತಾತ್ಮನೇ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ದೇವಾನಾಂ
ದೇವಾಯ ಸ್ವಪುರಂ ಯಯೌ ॥ ೩೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ಏಕವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮೌಕ್ತಿಕೈಃ ಕುಸುಮಸ್ರಗ್ಭಿರ್ದುಕೂಲೈಃ ಸ್ವರ್ಣತೋರಣೈಃ ।
ಮಹಾಸುರಭಿಭಿರ್ಧೂಪೈರ್ಮಂಡಿತಂ ತತ್ರತತ್ರ ವೈ ॥ ೧ ॥

ಚಂದನಾಗರುತೋಯಾದ್ರರಥ್ಯಾಚತ್ವರಮಾರ್ಗವತ್ ।
ಪುಷ್ಪಾಕ್ಷತಫಲೈಸ್ತೋಕ್ಮೈರ್ಲಾಜೈರರ್ಚಿಭಿರರ್ಚಿತಮ್ ॥ ೨ ॥

ಸವೃಂತೈಃ ಕದಳೀಸ್ತಂಭೈಃ ಪೂಗಪೋತೈಃ ಪರಿಷ್ಕೃತಮ್ ।
ತರುಪಲ್ಲವಮಾಲಾಭಿಃ ಸರ್ವತಃ ಸಮಲಂಕೃತಮ್ ॥ ೩ ॥

ಪ್ರಜಾಸ್ತಂ ದೀಪಬಲಿಭಿಃ ಸಂಭೃತಾಶೇಷಮಂಗಲೈಃ ।
ಅಭೀಯುರ್ಮೃಷ್ಟಕನ್ಯಾಶ್ಚ ಮೃಷ್ಟಕುಂಡಲಮಂಡಿತಾಃ ॥ ೪ ॥

ಶಂಖದುಂದುಭಿಘೋಷೇಣ ಬ್ರಹ್ಮಘೋಷೇಣ ಚರ್ತ್ವಿಜಾಮ್ ।
ವಿವೇಶ ಭವನಂ ಭೂಯಃ ಸ್ತೂಯಮಾನೋ ಗತಸ್ಮಯಃ ॥ ೫ ॥

ಪೂಜಿತಃ ಪೂಜಯಾಮಾಸ ತತ್ರತತ್ರ ಮಹಾಯಶಾಃ ।
ಪೌರಾನ್ ಜಾನಪದಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತಾನ್ ಪ್ರೀತಃ ಪ್ರಿಯವರಪ್ರದಃ ॥ ೬ ॥

ಸ ಏವಮಾದೀನ್ಯನವದ್ಯಚೇಷ್ಟಿತಃ
ಕರ್ಮಾಣಿ ಭೂಯಾಂಸಿ ಮಹನ್ಮಹತ್ತಮಃ ।
ಕುರ್ವನ್ ಶಶಾಸಾವನಿಮಂಡಲಂ ಯಶಃ
ಸ್ಫೀತಂ ನಿಧಾಯಾರುರುಹೇ ಪರಂ ಪದಮ್ ॥ ೭ ॥

ಸೂತ ಉವಾಚ

ಶ್ರುತ್ವಾಽಽದಿರಾಜಸ್ಯ ಯಶೋ ವಿಜೃಂಭಿತಂ
ಗುಣೈರಶೇಷೈರ್ಗುಣವತ್ಸಭಾಜಿತಮ್ ।
ಕ್ಷತ್ತಾ ಮಹಾಭಾಗವತಃ ಸದಸ್ಪತೇಃ
ಕೌಷಾರವಿಂ ಪ್ರಾಹ ಗೃಣಂತಮರ್ಚಯನ್ ॥ ೮ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಸೋಽಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪೃಥುರ್ವಿಪ್ರೈ-
ರ್ಲಬ್ಧಾಶೇಷಸುರಾರ್ಹಣಃ ।
ಬಿಭ್ರಚ್ಚ ವೈಷ್ಣವಂ ತೇಜೋ
ಬಾಹ್ವೋರ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ದುದೋಹ ಗಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಕೋ ನ್ವಸ್ಯ ಕೀರ್ತಿಂ ನ ಶ್ರೃಣೋತ್ಯಭಿಜ್ಞೋ
ಯದ್ವಿಕ್ರಮೋಚ್ಛಿಷ್ಟಮಶೇಷಭೂಮಿಪಾಃ ।
ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಾ ಉಪಜೀವಂತಿ ಕಾಮ-
ಮದ್ಯಾಪಿ ತನ್ಮೇ ವದ ಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಗಂಗಾಯಮುನಯೋರ್ನದ್ಯೋರಂತರಾ ಕ್ಷೇತ್ರಮಾವಸನ್ ।
ಆರಬ್ಧಾನೇವ ಬುಭುಜೇ ಭೋಗಾನ್ ಪುಣ್ಯಜಿಹಾಸಯಾ ॥ ೧೧ ॥

ಸರ್ವತ್ರಾಸ್ಖಲಿತಾದೇಶಃ ಸಪ್ತದ್ವೀಪೈಕದಂಡಧೃಕ್ ।
ಅನ್ಯತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲಾದನ್ಯತ್ರಾಚ್ಯುತಗೋತ್ರತಃ ॥ ೧೨ ॥

ಏಕದಾऽಸೀನ್ಮಹಾಸತ್ರ-
ದೀಕ್ಷಾ ತತ್ರ ದಿವೌಕಸಾಮ್ ।
ಸಮಾಜೋ ಬ್ರಹ್ಮರ್ಷೀಣಾಂ ಚ
ರಾಜರ್ಷೀಣಾಂ ಚ ಸತ್ತಮ ॥ ೧೩ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ನರ್ಹತ್ಸು ಸರ್ವೇಷು ಸ್ವರ್ಚಿತೇಷು ಯಥಾರ್ಹತಃ ।
ಉತ್ಥಿತಃ ಸದಸೋ ಮಧ್ಯೇ ತಾರಾಣಾಮುಡುರಾಡಿವ ॥ ೧೪ ॥

ಪ್ರಾಂಶುಃ ಪೀನಾಯತಭುಜೋ ಗೌರಃ ಕಂಜಾರುಣೇಕ್ಷಣಃ ।
ಸುನಾಸಃ ಸುಮುಖಃ ಸೌಮ್ಯಃ ಪೀನಾಂಸಃ ಸುದ್ವಿಜಸ್ಮಿತಃ ॥ ೧೫ ॥

ವ್ಯೂಢವಕ್ಷಾ ಬೃಹಚ್ಛ್ರೋಣಿರ್ವಲೀವಲ್ಗುತರೋದರಃ ।
ಆವರ್ತನಾಭಿರೋಜಸ್ವೀ ಕಾಂಚನೋರುರುದಗ್ರಪಾತ್ ॥ ೧೬ ॥

ಸೂಕ್ಷ್ಮವಕ್ರಾಸಿತಸ್ನಿಗ್ಧಮೂರ್ಧಜಃ ಕಂಬುಕಂಧರಃ ।
ಮಹಾಧನೇ ದುಕೂಲಾಗ್ರ್ಯೇ ಪರಿಧಾಯೋಪಧಾಯ ಚ ॥ ೧೭ ॥

ವ್ಯಂಜಿತಾಶೇಷಗಾತ್ರಶ್ರೀರ್ನಿಯಮೇ ನ್ಯಸ್ತಭೂಷಣಃ ।
ಕೃಷ್ಣಾಜಿನಧರಃ ಶ್ರೀಮಾನ್ ಕುಶಪಾಣಿಃ ಕೃತೋಚಿತಃ ॥ ೧೮ ॥

ಶಿಶಿರಸ್ನಿಗ್ಧತಾಮ್ರಾಕ್ಷಃ ಸಮ್ಯೈಕ್ಷತ ಸಮಂತತಃ ।
ಊಚಿವಾನಿದಮುರ್ವೀಶಃ ಸದಸ್ಯಾನ್ ಹರ್ಷಯನ್ನಿವ ।
ಚಾರು ಚಿತ್ರಪದಂ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಂ ಹೃದ್ಯಂ ಗೂಢಮವಿಕ್ಲವಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಸಭ್ಯಾಃ ಶೃಣುತ ಭದ್ರಂ ವಃ ಸಾಧವೋ ಯ ಇಹಾಗತಾಃ ।
ಸತ್ಸು ಜಿಜ್ಞಾಸುಭಿರ್ಧರ್ಮಮಾವೇದ್ಯಂ ಸ್ವಮನೀಷಿತಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಅಹಂ ದಂಡಧರೋ ಧಾತ್ರಾ ಪ್ರಜಾನಾಮಿಹ ಯೋಜಿತಃ ।
ರಕ್ಷಿತಾ ವೃತ್ತಿದಃ ಸ್ವೇಷು ಸೇತುಷು ಸ್ಥಾಪಿತಾ ಪೃಥಕ್ ॥ ೨೧ ॥

ತಸ್ಯ ಮೇ ತದನುಧ್ಯಾನಾದ್ ಯದಾಹುರ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ।
ಲೋಕಾಃ ಸ್ಯುಃ ಕಾಮಸಂದೋಹಾ ಯಸ್ಯ ತುಷ್ಯತಿ ವಿಶ್ವಭುಕ್ ॥ ೨೨ ॥

ಯ ಉದ್ಧರೇತ್ ಕರಂ ರಾಜಾ ಪ್ರಜಾ ಧರ್ಮೇಷ್ವಶಿಕ್ಷಯನ್ ।
ಪ್ರಜಾನಾಂ ಶಮಲಂ ಭುಂಕ್ತೇ ಭಾಗಂ ಚ ಸ್ವಂ ಜಹಾತಿ ಸಃ ॥ ೨೩ ॥

ತತ್ ಪ್ರಜಾ ಭರ್ತೃಪಿಂಡಾರ್ಥಂ ಸ್ವಾರ್ಥಮೇವಾನಸೂಯವಃ ।
ಕುರುತಾಧೋಕ್ಷಜಧಿಯಂ ತರ್ಹಿ ಮೇಽನುಗ್ರಹಃ ಕೃತಃ ॥ ೨೪ ॥

ಯೂಯಂ ತದನುಮೋದಧ್ವಂ
ಪಿತೃದೇವರ್ಷಯೋಽಮಲಾಃ ।
ಕರ್ತುಃ ಶಾಸ್ತುರನುಜ್ಞಾತು-
ಸ್ತುಲ್ಯಂ ಯತ್ ಪ್ರೇತ್ಯ ತತ್ ಫಲಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಅಸ್ತಿ ಯಜ್ಞಪತಿರ್ನಾಮ ಕೇಷಾಂಚಿದಿಹ ಸತ್ತಮಾಃ ।
ಇಹಾಮುತ್ರ ಚ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವತ್ಯಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಭುವಃ ॥ ೨೬ ॥

ಮನೋರುತ್ತಾನಪಾದಸ್ಯ ಧ್ರುವಸ್ಯಾಪಿ ಮಹೀಪತೇಃ ।
ಪ್ರಿಯವ್ರತಸ್ಯ ರಾಜರ್ಷೇರಂಗಸ್ಯಾಸ್ಮತ್ಪಿತುಃ ಪಿತುಃ ॥ ೨೭ ॥

ಈದೃಶಾನಾಮಥಾನ್ಯೇಷಾಮಜಸ್ಯ ಚ ಭವಸ್ಯ ಚ ।
ಪ್ರಹ್ಲಾದಸ್ಯ ಬಲೇಶ್ಚಾಪಿ ಕೃತ್ಯಮಸ್ತಿ ಗದಾಭೃತಃ ॥ ೨೮ ॥

ರಾಜ್ಯಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಾಣಾಂ
ಪ್ರಾಯೇಣೈಕಾತ್ಮಹೇತುತಾ ।
ದೌಹಿತ್ರಾದೀನೃತೇ ಮೃತ್ಯೋಃ
ಶೋಚ್ಯಾನ್ ಧರ್ಮವಿಮೋಹಿತಾನ್ ॥ ೨೯ ॥

ಯತ್ಪಾದಸೇವಾಭಿರುಚಿಸ್ತಪಸ್ವಿನಾ-
ಮಶೇಷಜನ್ಮೋಪಚಿತಂ ಮಲಂ ಧಿಯಃ ।
ಸದ್ಯಃ ಕ್ಷಿಣೋತ್ಯನ್ವಹಮೇಧತೀ ಸತೀ
ಯಥಾ ಪದಾಂಗುಷ್ಠವಿನಿಃಸೃತಾ ಸರಿತ್ ॥ ೩೦ ॥

ವಿನಿರ್ಧುತಾಶೇಷಮನೋಮಲಃ ಪುಮಾ-
ನಸಂಗವಿಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವೀರ್ಯವಾನ್ ।

ಯದಂಘ್ರಿಮೂಲೇ ಕೃತಕೇತನಃ ಪುನ-
ರ್ನ ಸಂಸೃತಿಂ ಕ್ಲೇಶವಹಾಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ ॥ ೩೧ ॥

ತಮೇವ ಯೂಯಂ ಭಜತಾತ್ಮವೃತ್ತಿಭಿ-
ರ್ಮನೋವಚಃಕಾಯಗುಣೈಃ ಸ್ವಕರ್ಮಭಿಃ ।
ಅಮಾಯಿನಃ ಕಾಮದುಘಾಂಘ್ರಿಪಂಕಜಂ
ಯಥಾಧಿಕಾರಾವಸಿತಾರ್ಥಸಿದ್ಧಯೇ ॥ ೩೨ ॥

ಅಸಾವಿಹಾನೇಕಗುಣಾಧ್ವರೈಃ ಸತಾ
ಪೃಥಗ್ವಿಧೈರ್ದ್ರವ್ಯಗುಣಕ್ರಿಯೋಕ್ತಿಭಿಃ ।
ಸಂಪದ್ಯತೇಽರ್ಥಾಶಯಲಿಂಗನಾಮಭಿ-
ರ್ವಿಶುದ್ಧವಿಜ್ಞಾನಘನಸ್ವರೂಪತಃ ॥ ೩೩ ॥

ಪ್ರಧಾನಕಾಲಾಶಯಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ
ಶರೀರಶೇಷಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ಚೇತನಃ ।
ಕ್ರಿಯಾಫಲತ್ವೇನ ವಿಭುರ್ವಿಭಾವ್ಯತೇ
ಯಥಾಽನಲೋ ದಾರುಷು ತದ್ಗುಣಾತ್ಮಕಃ ॥ ೩೪ ॥

ಅಹೋ ಬತಾಮೀ ವಿತರಂತ್ಯನುಗ್ರಹಂ
ಹರಿಂ ಗುರುಂ ಯಜ್ಞಭುಜಾಮಧೀಶ್ವರಮ್ ।
ಸ್ವಧರ್ಮಯೋಗೇನ ಯಜಂತಿ ಮಾಮಕಾ
ನಿರಂತರಂ ಕ್ಷೋಣಿತಲೇ ಧೃತವ್ರತಾಃ ॥ ೩೫ ॥

ಮಾ ಜಾತು ತೇಜಃ ಪ್ರಭವೇನ್ಮಹರ್ದ್ಧಿಭಿ-
ಸ್ತಿತಿಕ್ಷಯಾ ತಪಸಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಚ ।
ದೇದೀಪ್ಯಮಾನೇಽಜಿತದೇವತಾನಾಂ
ಕುಲೇ ಸ್ವಯಂ ರಾಜಕುಲೇ ದ್ವಿಜಾನಾಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಃ ಪುರುಷಃ ಪುರಾತನೋ
ನಿತ್ಯಂ ಹರಿರ್ಯಚ್ಚರಣಾಭಿವಂದನಾತ್ ।

ಅವಾಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನಪಾಯಿನೀಂ ಯಶೋ
ಜಗತ್ಪವಿತ್ರಂ ಚ ಮಹತ್ತಮಾಗ್ರಣೀಃ ॥ ೩೭ ॥

ಯತ್ಸೇವಯಾಽಶೇಷಗುಣಾಶ್ರಯಃ ಸ್ವರಾಟ್
ವಿಪ್ರಪ್ರಿಯಸ್ತುಷ್ಯತಿ ಕಾಮಮೀಶ್ವರಃ ।
ತದೇವ ತದ್ಧರ್ಮಪರೈರ್ವಿನೀತೈಃ ಸದಾ
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲಂ ನಿಷೇವ್ಯತಾಮ್ ॥ ೩೮ ॥

ಪುಮಾನ್ ಲಭೇತಾಪ್ಯತಿವೇಲಮಾತ್ಮನಃ
ಪ್ರಸಾದತೋಽತ್ಯಂತಶಮಂ ಸ್ವತಃ ಸ್ವಯಮ್ ।
ಯನ್ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧನಿಷೇವಯಾ ತತಃ
ಪರಂ ಕಿಮತ್ರಾಸ್ತಿ ಸುಖಂ ಹವಿರ್ಭುಜಾಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ಅಶ್ನಾತ್ಯನಂತಃ ಖಲು ತತ್ತ್ವಕೋವಿದೈಃ
ಶ್ರದ್ಧಾಹುತಂ ಯನ್ಮುಖ ಈಡ್ಯನಾಮಭಿಃ ।
ನ ವೈ ತಥಾ ಚೇತನಯಾ ಬಹಿಷ್ಕೃತೇ
ಹುತಾಶನೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಪರ್ಯಗುಃ ॥ ೪೦ ॥

ಯದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿತ್ಯಂ ವಿರಜಂ ಸನಾತನಂ
ಶ್ರದ್ಧಾತಪೋಮಂಗಲಮೌನಸಂಯಮೈಃ ।
ಸಮಾಧಿನಾ ಬಿಭ್ರದಿಹಾರ್ಥಸಿದ್ಧಯೇ
ಯತ್ರೇದಮಾದರ್ಶ ಇವಾವಭಾಸತೇ ॥ ೪೧ ॥

ತೇಷಾಮಹಂ ಪಾದಸರೋಜರೇಣು-
ಮಾರ್ಯಾ ವಹೇಯಾಧಿಕಿರೀಟಮಾಯುಃ ।
ಯಂ ನಿತ್ಯದಾ ಬಿಭ್ರತ ಆಶು ಪಾಪಂ
ನಶ್ಯತ್ಯಮುಂ ಸರ್ವಗುಣಾ ಭಜಂತಿ ॥ ೪೨ ॥

ಗುಣಾಲಯಂ ಶೀಲಧನಂ ಕೃತಜ್ಞಂ
ಶ್ರದ್ಧಾಶ್ರಯಂ ಸಂವೃಣತೇ ನು ಸಂಪದಃ ।

ಪ್ರಸೀದತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಕುಲಂ ಗವಾಂ ಚ
ಜನಾರ್ದನಃ ಸಾನುಚರಶ್ಚ ಮಹ್ಯಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಬ್ರುವಾಣಂ ನೃಪತಿಂ ಪಿತೃದೇವದ್ವಿಜಾತಯಃ ।
ತುಷ್ಟುವುರ್ಹೃಷ್ಟಮನಸಃ ಸಾಧುವಾದೇನ ಸಾಧವಃ ॥ ೪೪ ॥

ಪುತ್ರೇಣ ಜಯತೇ ಲೋಕಾನಿತಿ ಸತ್ಯವತೀ ಶ್ರುತಿಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಹತಃ ಪಾಪೋ ಯದ್ ವೇನೋಽತ್ಯತರತ್ ತಮಃ ॥

ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುಶ್ಚಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿಂದಯಾ ತಮಃ ।
ವಿವಿಕ್ಷುರತ್ಯಗಾತ್ ಸೂನೋಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದಸ್ಯಾನುಭಾವತಃ ॥ ೪೬ ॥

ವೀರವರ್ಯ ಪಿತಃ ಪೃಥ್ವ್ಯಾಃ ಸಮಾಃ ಸಂಜೀವ ಶಾಶ್ವತೀಃ ।
ಯಸ್ಯೇದೃಶ್ಯಚ್ಯುತೇ ಭಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಲೋಕೈಕಭರ್ತರಿ ॥ ೪೭ ॥

ಅಹೋ ವಯಂ ಹ್ಯದ್ಯ ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತೇ
ತ್ವಯೈವ ನಾಥೇನ ಮುಕುಂದನಾಥಾಃ ।
ಯದುತ್ತಮಶ್ಲೋಕತಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ-
ರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಸ್ಯ ಕಥಾಂ ವ್ಯನಂಕ್ಷಿ ॥ ೪೮ ॥

ನಾತ್ಯಂತಿಕಮಿದಂ ನಾಥ ತವಾಜೀವ್ಯಾನುಶಾಸನಮ್ ।
ಪ್ರಜಾನುರಾಗೋ ಮಹತಾಂ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಕರುಣಾತ್ಮನಾಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಅದ್ಯ ನಸ್ತಮಸಃ ಪಾರಸ್ತ್ವಯೋಪಾಸಾದಿತಃ ಪ್ರಭೋ ।
ಭ್ರಾಮ್ಯತಾಂ ನಷ್ಟದೃಷ್ಟೀನಾಂ ಕರ್ಮಭಿರ್ದೈವಸಂಜ್ಞಿತೈಃ ॥ ೫೦ ॥

ನಮೋ ವಿವೃದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಯ ಪುರುಷಾಯ ಮಹೀಯಸೇ ।
ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರಮಾವಿಶ್ಯ ಬಿಭರ್ತೀದಂ ಸ್ವತೇಜಸಾ ॥ ೫೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಏಕವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ದ್ವಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಜನೇಷು ಪ್ರಗೃಣತ್ಸ್ವೇವಂ ಪೃಥುಂ ಪೃಥುಲವಿಕ್ರಮಮ್ ।
ತತ್ರೋಪಜಗ್ಮುರ್ಮುನಯಶ್ಚತ್ವಾರಃ ಸೂರ್ಯವರ್ಚಸಃ ॥ ೧ ॥

ತಾಂಸ್ತು ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಾನ್ ರಾಜಾ
ವ್ಯೋಮ್ನೋಽವತರತೋಽರ್ಚಿಷಾ ।
ಲೋಕಾನಪಾಪಾನ್ ಕುರ್ವಾಣಾನ್
ಸಾನುಗೋಽಚಷ್ಟ ಲಕ್ಷಿತಾನ್ ॥ ೨ ॥

ತದ್ದರ್ಶನೋದ್ಗತಪ್ರಾಣಾನ್ ಪ್ರತ್ಯಾದಿತ್ಸುರಿವೋತ್ಥಿತಃ ।
ಸಸದಸ್ಯಾನುಗೋ ವೈನ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯೇಶೋ ಗುಣಾನಿವ ॥ ೩ ॥

ಗೌರವಾದ್ ಯಂತ್ರಿತಃ ಸಭ್ಯಃ ಪ್ರಶ್ರಯಾನತಕಂಧರಃ ।
ವಿಧಿವತ್ ಪೂಜಯಾಂಚಕ್ರೇ ಗೃಹೀತಾಧ್ಯರ್ಹಣಾಸನಾನ್ ॥ ೪ ॥

ತತ್ಪಾದಶೌಚಸಲಿಲೈರ್ಮಾರ್ಜಿತಾಳಕಬಂಧನಃ ।
ತತ್ರ ಶೀಲವತಾಂ ವೃತ್ತಿಮಾಚರನ್ ಮಾನಯನ್ನಿವ ॥ ೫ ॥

ಹಾಟಕಾಸನ ಆಸೀನಾನ್ ಸ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯೇಷ್ವಿವ ಪಾವಕಾನ್ ।
ಶ್ರದ್ಧಾಸಂಯಮಸಂಯುಕ್ತಃ ಪ್ರೀತಃ ಪ್ರಾಹ ಭವಾಗ್ರಜಾನ್ ॥ ೬ ॥

ಪೃಥುರುವಾಚ

ಅಹೋ ಆಚರಿತಂ ಕೃಷ್ಣೇ
ಮಂಗಲಂ ಮಂಗಲಾಯನಾಃ ।
ಯಸ್ಯ ವೋ ದರ್ಶನಂ ಹ್ಯಾಸೀದ್
ದುರ್ದರ್ಶಾನಾಂ ಕುಯೋಗಿನಃ ॥ ೭ ॥

ಕಿಂ ತಸ್ಯ ದುರ್ಲಭತರಮಿಹ ಲೋಕೇ ಪರತ್ರ ಚ ।
ಯಸ್ಯ ವಿಪ್ರಾಃ ಪ್ರಸೀದಂತಿ ಶಿವೋ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚ ಸಾನುಗಃ ॥ ೮ ॥

ನೈವ ಲಕ್ಷಯತೇ ಲೋಕೋ
ಲೋಕಾನ್ ಪರ್ಯಟತೋಽಪಿ ತಾನ್ ।
ಯಥಾ ಸರ್ವದೃಶಂ ಸರ್ವ
ಆತ್ಮಾನಂ ಯೇಽಸ್ಯ ಹೇತವಃ ॥ ೯ ॥

ಅಧನಾ ಅಪಿ ತೇ ಧನ್ಯಾಃ ಸಾಧವೋ ಗೃಹಮೇಧಿನಃ ।
ಯದ್ಗೃಹಾ ಅರ್ಹವರ್ಯಾಂಬುತೃಣಭೂಮಿಸುವಾಗ್ಧರಾಃ ॥ ೧೦ ॥

ವ್ಯಾಳಾಲಯದ್ರುಮಾ ಹ್ಯೇತೇ ಸಂಸಿದ್ಧಾಖಿಲಸಂಪದಃ ।
ಯದ್ಗೃಹಾಸ್ತೀರ್ಥಪಾದೀಯಪಾದತೀರ್ಥವಿವರ್ಜಿತಾಃ ॥ ೧೧ ॥

ಸ್ವಾಗತಂ ವೋ ದ್ವಿಜಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಯದ್ ವ್ರತಾನಿ ಮುಮುಕ್ಷವಃ ।
ಚರಂತಿ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಧೀರಾ ಬಾಲಾ ಏವ ಬೃಹಂತಿ ವೈ ॥ ೧೨ ॥

ಕಚ್ಚಿನ್ನಃ ಕುಶಲಂ ನಾಥಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾರ್ಥವೇದಿನಾಮ್ ।
ವ್ಯಸನಾವಾಪ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಪತಿತಾನಾಂ ಸ್ವಕರ್ಮಭಿಃ ॥ ೧೩ ॥

ಭವತ್ಸು ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನ ಆತ್ಮಾರಾಮೇಷು ನೇಷ್ಯತೇ ।
ಕುಶಲಾಕುಶಲಾ ಯತ್ರ ನ ಸಂತಿ ಮತಿವೃತ್ತಯಃ ॥ ೧೪ ॥

ತದಹಂ ಕೃತವಿಸ್ರಂಭಃ ಸುಹೃದೋಽತ್ರ ತಪಸ್ವಿನಾಮ್ ।
ಸಂಪೃಚ್ಛೇ ಭವ ಏತಸ್ಮಿನ್ ಕ್ಷೇಮಃ ಕೇನಾಂಜಸಾ ಭವೇತ್ ॥ ೧೫ ॥

ವ್ಯಕ್ತಂ ಹ್ಯಾತ್ಮವತಾಮಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನಾತ್ಮಭಾವನಃ ।
ಸ್ವಾನಾಮನುಗ್ರಹಾಯೇಮಾಂ ಸಿದ್ಧರೂಪೀ ಚರತ್ಯಜಃ ॥ ೧೬ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪೃಥೋಸ್ತತ್ಸೂಕ್ತಮಾಕರ್ಣ್ಯ ಸಾರಂ ಸುಷ್ಠು ಮಿತಂ ಮಧು ।
ಸ್ಮಯಮಾನ ಇವ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಕುಮಾರಃ ಪ್ರತ್ಯುವಾಚ ಹ ॥ ೧೭ ॥

ಸನತ್ಕುಮಾರ ಉವಾಚ

ಸಾಧು ಪೃಷ್ಟಂ ಮಹಾರಾಜ ಸರ್ವಭೂತಹಿತಾತ್ಮನಾ ।
ಭವತಾ ವಿದುಷಾ ಚಾಪಿ ಸಾಧೂನಾಂ ಗತಿರೀದೃಶೀ ॥ ೧೮ ॥

ಸಂಗಮಃ ಖಲು ಸಾಧೂನಾಮುಭಯೇಷಾಂ ಚ ಸಮ್ಮತಃ ।
ಸತ್ಸಂಭಾಷಣಸಂಪ್ರಶ್ನಃ ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಿತನೋತಿ ಶಮ್ ॥ ೧೯ ॥

ಅಸ್ತ್ಯೇವ ರಾಜನ್ ಭವತೋ ಮಧುದ್ವಿಷಃ
ಪಾದಾರವಿಂದೇಽಸ್ಯ ಗುಣಾನುವಾದತಃ ।
ರತಿಃ ಸದಾ ಯಾ ವಿಧುನೋತಿ ನೈಷ್ಠಿಕೀ
ಕಾಮಂ ಕಷಾಯಂ ಮಲಮಂತರಾತ್ಮನಃ ॥ ೨೦ ॥

ಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಿಯಾನೇವ ಸುನಿಶ್ಚಿತೋ ನೃಣಾಂ
ಕ್ಷೇಮಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಮೃಶೇಷು ಹೇತುಃ ।
ಅಸಂಗ ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುನಿ
ದೃಢಾ ರತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿರ್ಗುಣೇ ಚ ಯಾ ॥ ೨೧ ॥

ತಚ್ಛ್ರದ್ಧಯಾ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಚರ್ಯಯಾ
ಜಿಜ್ಞಾಸಯಾಽಽಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಯೋಗನಿಷ್ಠಯಾ ।
ಯೋಗೇಶ್ವರೋಪಾಸನಯಾ ಚ ನಿತ್ಯಂ
ಪುಣ್ಯಶ್ರವಃಕಥಯಾ ಪುಣ್ಯಯಾ ಚ ॥ ೨೨ ॥

ಅರ್ಥೇಂದ್ರಿಯಾರಾಮಗುಣೇಷ್ವತೃಷ್ಣಯಾ
ತತ್ಸಮ್ಮತಾನಾಮಪರಿಗ್ರಹೇಣ ಚ ।
ವಿವಿಕ್ತರುಚ್ಯಾ ಪರಿತೋಷ ಆತ್ಮನ್
ವಿನಾ ಹರೇರ್ಗುಣಪೀಯೂಷಪಾನಾತ್ ॥ ೨೩ ॥

ಅಹಿಂಸಯಾ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಚರ್ಯಯಾ
ಸ್ಮೃತ್ಯಾ ಮುಕುಂದಾಚರಿತಾಗ್ರ್ಯಶೀಧುನಾ ।
ಯಮೈರಕಾಮೈರ್ನಿಯಮೈರಭಿಧ್ಯಯಾ
ನಿರೀಹಯಾ ದ್ವಂದ್ವತಿತಿಕ್ಷಯಾ ಚ ॥ ೨೪ ॥

ಹರೇರ್ಮುಹುಸ್ತತ್ಪರಕರ್ಣಪೂರಯಾ
ಗುಣಾಭಿಧಾನೇನ ವಿಜೃಂಭಮಾಣಯಾ ।

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಹ್ಯಸಂಗಃ ಸದಸತ್ವರಾತ್ಮನಿ
ಸ್ಯಾನ್ನಿರ್ಗುಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಾಂಜಸಾ ರತಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ಯದಾ ರತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನೈಷ್ಠಿಕೀ ಪುಮಾ-
ನಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಜ್ಞಾನವಿರಾಗರಂಹಸಾ ।
ದಹತ್ಯ ಬೀಜಂ ಹೃದಯಂ ಜೀವಕೋಶಂ
ಪಂಚಾತ್ಮಕಂ ಯೋನಿಮಿವೋತ್ಥಿತೋಽಗ್ನಿಃ ॥ ೨೬ ॥

ದಗ್ಧಾಶಯೋ ಮುಕ್ತಸಮಸ್ತತದ್ಗುಣೋ
ನೈವಾತ್ಮನೋ ಬಹಿರಂತರ್ವಿಚಷ್ಟೇ ।
ಪರಾತ್ಮನೋರ್ಯದ್ ವ್ಯವಧಾನಂ ಪುರಸ್ತಾತ್
ಸ್ವಪ್ನೇ ಯಥಾಽಪುರುಷಸ್ತದ್ವಿನಾಶೇ ॥ ೨೭ ॥

ಆತ್ಮಾನಮಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಂ ಚ ಪರಂ ಯದುಭಯೋರಪಿ ।
ಸತ್ಯಾಶಯ ಉಪಾಧೌ ವೈ ಪುಮಾನ್ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯದಾ ॥ ೨೮ ॥

ನಿಮಿತ್ತೇ ಸತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಜಲಾದಾವಪಿ ಪೂರುಷಃ ।
ಆತ್ಮನಶ್ಚ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಭಿದಾಂ ಪಶ್ಯತಿ ನಾನ್ಯದಾ ॥ ೨೯ ॥

ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾಕೃಷ್ಟೈರಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಧ್ಯಾಯತೋ ಮನಃ ।
ಚೇತನಾಂ ಹರತೇ ಬುದ್ಧೇಃ ಸ್ತಂಬಸ್ತೋಯಮಿವ ಹ್ರದಾತ್ ॥ ೩೦ ॥

ಭ್ರಶ್ಯತ್ಯನು ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚಿತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಭ್ರಂಶಃ ಸ್ಮೃತಿಕ್ಷಯೇ ।
ತದ್ರೋಧಂ ಕವಯಃ ಪ್ರಾಹುರಾತ್ಮಾಪಹ್ನವಮಾತ್ಮನಃ ॥ ೩೧ ॥

ನಾತಃ ಪರತರೋ ಲೋಕೇ ಪುಂಸಃ ಸ್ವಾರ್ಥವ್ಯತಿಕ್ರಮಃ ।
ಯದ್ಯಸ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರೇಯಸ್ತ್ವಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ವವ್ಯತಿಕ್ರಮಾತ್ ॥ ೩೨ ॥

ಅರ್ಥೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಭಿಧ್ಯಾನಂ
ಸರ್ವಾರ್ಥಾಪಹ್ನವೋ ನೃಣಾಮ್ ।
ಸ್ರಂಸಿತೋ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಾದ್
ಯೇನಾವಿಶತಿ ಮುಗ್ಧತಾಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ಸಂಗಂ ತಮಸ್ತೀವ್ರಂ ತಿತೀರ್ಷುಃ ।
ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಯದತ್ಯಂತವಿಘಾತಕಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ತತ್ರಾಪಿ ಮೋಕ್ಷ ಏವಾರ್ಥ
ಆತ್ಯಂತಿಕತಯೇಷ್ಯತೇ ।
ತ್ರೈವರ್ಗ್ಯೋಽರ್ಥೋ ಯತೋ ನಿತ್ಯಂ
ಕೃತಾಂತಭಯಸಂಯುತಃ ॥ ೩೫ ॥

ಪರಾವರೇ ಚ ಯೇ ಭಾವಾ ಗುಣವ್ಯತಿಕರಾದನು ।
ನ ತೇಷಾಂ ವಿದ್ಯತೇ ಕ್ಷೇಮ ಈಶವಿಧ್ವಂಸಿತಾಶಿಷಾಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ಮನೋಮಾತ್ರಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ
ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮನಃಕ್ರಿಯಾ ।
ಕ್ರಿಯಾ ಚ ವಾಸನಾಮಾತ್ರಂ
ಸಾಽನೀಹಾಯಾಂ ಪ್ರಲೀಯತೇ ॥ ೩೭ ॥

ಆತ್ಮಾ ತ್ವನೀಹಯಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ।
ಏವಂ ವ್ಯುದಸ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಜಾನನ್ನುಪರಮೇನ್ಮುನಿಃ ॥ ೩೮ ॥

ನ ಯತ್ರ ನಿದ್ರಾ ಮೂರ್ಛಾ ವಾ ನಾರ್ಥದೃಙ್ನ ಮನೋರಥಃ ।
ನಾನುವೃತ್ತಿರ್ನ ಪ್ರಳಯಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜಿತಾತ್ಮನಃ ॥ ೩೯ ॥

ತತ್ತ್ವಂ ನರೇಂದ್ರ ಜಗತಾಮಥ ತಸ್ಥುಷಾಂ ಚ
ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಸುಧಿಷಣಾತ್ಮಭಿರಾವೃತಾನಾಮ್ ।
ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಿತ್ ತ್ವಮನಯೋರ್ಹೃದಿ ವಿಷ್ವಗಾಧಿಃ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚಕಾಸ್ತಿ ಭಗವಾಂಸ್ತಮವೇಹಿ ಸೋಽಸ್ಮಿ ॥ ೪೦ ॥

ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಸದಸದಾತ್ಮತಯಾ ವಿಭಾತಿ
ಮಾಯಾವಿವೇಕವಿಧುತಿಃ ಸ್ರಜಿ ವಾಽಹಿಬುದ್ಧಿಃ ।
ತಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪರಿಶುದ್ಧವಿಬುದ್ಧತತ್ತ್ವ-
ಪ್ರತ್ಯೂಢಕರ್ಮಕಲಿಲಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ ೪೧ ॥

ಯತ್ಪಾದಪಂಕಜಪಲಾಶವಿಲಾಸಭಕ್ತ್ಯಾ
ಕರ್ಮಾಶಯಗ್ರಥಿತಮುದ್ಗ್ರಥಯಂತಿ ಸಂತಃ ।
ತತ್ವಂ ನ ತದ್ ದ್ವಿಮತಯೋಽಪಿ ವಿರುದ್ಧಮಾರ್ಗ-
ಸ್ರೋತೋಗುಣಾಸ್ತಮರಣಂ ಭಜ ವಾಸುದೇವಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ಕೃಚ್ಛ್ರೋ ಮಹಾನಿಹ ಭವಾರ್ಣವಮಪ್ಲವೇಶಾಃ
ಷಡ್ವರ್ಗನಕ್ರಮಸುಖೇನ ತಿತೀರ್ಷಂತಿ ।
ತತ್ ತ್ವಂ ಹರೇರ್ಭಗವತೋ ಭಜನೀಯಮಂಘ್ರಿಂ
ಕೃತ್ವೋಡುಪಂ ವ್ಯಸನಮುತ್ತರ ದುಸ್ತರಾರ್ಣಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸ ಏವಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರೇಣ ಕುಮಾರೇಣಾತ್ಮಮೇಧಸಾ ।
ದರ್ಶಿತಾತ್ಮಮತಿಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಶಸ್ಯೋವಾಚ ತಂ ನೃಪಃ ॥ ೪೪ ॥

ಪೃಥುರುವಾಚ

ಕೃತೋ ಮೇಽನುಗ್ರಹಃ ಪೂರ್ವಂ ಹರಿಣಾಽಽರ್ತಾನುಕಂಪಿನಾ ।
ತಮಾಪಾದಯಿತುಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಭಗವನ್ ಯೂಯಮಾಗತಾಃ ॥ ೪೫ ॥

ನಿಷ್ಪಾದಿತಂ ಚ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಭಗವದ್ಭಿರ್ಘೃಣಾಲುಭಿಃ ।
ಸಾಧುದತ್ತಂ ಹಿ ಸರ್ವಂ ಚ ಆತ್ಮನಾ ಸಹ ಕಿಂ ದದೇ ॥ ೪೬ ॥

ಪ್ರಾಣಾ ದಾರಾಃ ಸುತಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಗೃಹಾಶ್ಚ ಸಪರಿಗ್ರಹಾಃ ।
ರಾಯೋ ಮಹೀ ಬಲಂ ಕೋಶ ಇತಿ ಸರ್ವಂ ನಿವೇದಿತಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಸೇನಾಪತ್ಯಂ ಚ ರಾಜ್ಯಂ ಚ ದಂಡನೇತೃತ್ವಮೇವ ಚ ।
ಸರ್ವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಂ ಚ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರವಿದರ್ಹತಿ ॥ ೪೮ ॥

ಸ್ವಮೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಭುಂಕ್ತೇ ಸ್ವಂ ವಸ್ತೇ ಸ್ವಂ ದದಾತಿ ಚ ।
ತಸ್ಯೈವಾನುಗ್ರಹೇಣಾನ್ನೇ ಭುಂಜತೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾದಯಃ ॥ ೪೯ ॥

ಯೈರೀದೃಶೀ ಭಗವತೋ ಗತಿರಾತ್ಮವಾದ
ಏಕಾಂತತೋ ನಿಗಮಿಭಿಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾ ನಃ ।

ತುಷ್ಯಂತ್ವದಭ್ರಕರುಣಾಃ ಸ್ವಕೃತೇನ ನಿತ್ಯಂ
ಕೋ ನಾಮ ತತ್ಪ್ರತಿಕರೋತಿ ವಿನೋದಪಾತ್ರಮ್ ॥ ೫೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತ ಆತ್ಮಯೋಗಪತಯ ಆದಿರಾಜೇನ ಪೂಜಿತಾಃ ।
ಶೀಲಂ ತದೀಯಂ ಶಂಸಂತಃ ಖೇಽಭೂವನ್ ಮಿಷತಾಂ ನೃಣಾಮ್ ॥

ವೈನ್ಯಸ್ತು ಧುರ್ಯೋ ಮಹತಾಂ ಸಂಸ್ಥಿತ್ಯಾಽಧ್ಯಾತ್ಮಶಿಕ್ಷಯಾ ।
ಆಪ್ತಕಾಮಮಿವಾತ್ಮಾನಂ ಮೇನ ಆತ್ಮನ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ॥ ೫೨ ॥

ಕರ್ಮಾಣಿ ಚ ಯಥಾಕಾಲಂ ಯಥಾದೇಶಂ ಯಥಾಬಲಮ್ ।
ಯಥೋಚಿತಂ ಯಥಾವಿತ್ತಮಕರೋದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸಾತ್ಕೃತಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ಫಲಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸನ್ನ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ವಿಷಂಗಃ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಕರ್ಮಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ಚ ಮನ್ವಾನ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಮ್ ॥ ೫೪ ॥

ಗೃಹೇಷು ವರ್ತಮಾನೋಽಪಿ ಸ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಶ್ರಿಯಾಽನ್ವಿತಃ ।
ನಾಸಜ್ಜತೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ನಿರಹಂಮತಿರರ್ಕವತ್ ॥ ೫೫ ॥

ಏವಮಧ್ಯಾತ್ಮಯೋಗೇನ ಕರ್ಮಾಣ್ಯನುಸಮಾಚರನ್ ।
ಪುತ್ರಾನುತ್ಪಾದಯಾಮಾಸ ಪಂಚಾರ್ಚಿಷ್ಯಾತ್ಮಸಮ್ಮತಾನ್ ॥ ೫೬ ॥

ವಿಜಿತಾಶ್ವಂ ಧೂಮ್ರಕೇಶಂ
ಹರ್ಯಕ್ಷಂ ದ್ರವಿಣಂ ವೃಕಮ್ ।
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ
ದಧಾರೈಕಃ ಪೃಥಗ್ ಗುಣಾನ್ ॥ ೫೭ ॥

ಗೋಪೀಥಾಯ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟೇಃ
ಕಾಲೇ ಸ್ವೇಸ್ವೇಽಚ್ಯುತಾತ್ಮಕಃ ।
ಮನೋವಾಙ್ಮೂರ್ತಿಭಿಃ ಸೌಮ್ಯೈ-
ರ್ಗುಣೈಃ ಸಂರಂಜಯನ್ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೫೮ ॥

ರಾಜೇತ್ಯಧಾನ್ನಾಮಧೇಯಂ
ಸೋಮರಾಜ ಇವಾಪರಃ ।
ಸೂರ್ಯವದ್ ವಿಸೃಜನ್ ಗೃಹ್ಣನ್
ಪ್ರತಪಂಶ್ಚ ಭುವೋ ವಸು ॥ ೫೯ ॥

ದುರ್ಧರ್ಷಸ್ತೇಜಸೇವಾಗ್ನಿರ್ಮಹೇಂದ್ರ ಇವ ದುರ್ಜಯಃ ।
ತಿತಿಕ್ಷಯಾ ಧರಿತ್ರೀವ ದ್ಯೌರಿವಾಭೀಷ್ಟದೋ ನೃಣಾಮ್ ॥ ೬೦ ॥

ವರ್ಷತಿ ಸ್ಮ ಯಥಾಕಾಮಂ ಪರ್ಜನ್ಯ ಇವ ತರ್ಪಯನ್ ।
ಸಮುದ್ರ ಇವ ದುರ್ಬೋಧಃ ಸತ್ತ್ವೇನಾಚಲರಾಡಿವ ॥ ೬೧ ॥

ಧರ್ಮರಾಡಿವ ಶಿಕ್ಷಾಯಾಮಾ-
ಶ್ಚರ್ಯೇ ಹಿಮವಾನಿವ ।
ಕುಬೇರ ಇವ ಕೋಶಾಢ್ಯೋ
ಗುಪ್ತಾರ್ಥೋ ವರುಣೋ ಯಥಾ ॥ ೬೨ ॥

ಮಾತರಿಶ್ವೇವ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಬಲೇನ ಮಹಸೌಜಸಾ ।
ಅವಿಷಹ್ಯತಯಾ ದೇವೋ ಭಗವಾನ್ ಭೂತರಾಡಿವ ॥ ೬೩ ॥

ಕಂದರ್ಪ ಇವ ಸೌಂದರ್ಯೇ ಮನಸ್ವೀ ಮೃಗರಾಡಿವ ।
ವಾತ್ಸಲ್ಯೇ ಮನುವನ್ನೃಣಾಂ ಪ್ರಭುತ್ವೇ ಭಗವಾನಜಃ ।
ಬೃಹಸ್ಪತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದೇ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವೇ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ ॥ ೬೪ ॥

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಗೋಗುರುವಿಪ್ರೇಷು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಾನುವರ್ತಿಷು ।
ಹ್ರಿಯಾ ಪ್ರಶ್ರಯಶೀಲಾಭ್ಯಾಮಾತ್ಮತುಲ್ಯಃ ಪರೋದ್ಯಮೇ ॥ ೬೫ ॥

ಕೀರ್ತ್ಯೋರ್ಧ್ವಗೀತಯಾ ಪುಂಭಿಸ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯೇ ತತ್ರತತ್ರ ಹ ।
ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಕರ್ಣರಂಧ್ರೇಷು ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ರಾಮಃ ಸತಾಮಿವ ॥ ೬೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ದ್ವಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಥ ತ್ರಯೋವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಽತ್ಮಾನಂ ಪ್ರವಯಸಮೇಕದಾ ವೈನ್ಯ ಆತ್ಮವಾನ್ ।
ಆತ್ಮನಾ ವರ್ಧಿತಾಶೇಷಸಾನುಸರ್ಗಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ ೧ ॥

ಜಗತಸ್ತಸ್ಥುಷಶ್ಚಾಪಿ ವೃತ್ತಿದೋ ಧರ್ಮಭೃತ್ ಸತಾಮ್ ।
ನಿಷ್ಪಾದಿತೇಶ್ವರಾದೇಶೋ ಯದರ್ಥಮಿಹ ಜಜ್ಞಿವಾನ್ ॥ ೨ ॥

ಆತ್ಮಜೇಷ್ವಾತ್ಮಜಾಂ ನ್ಯಸ್ಯ ವಿರಹಾದ್ ರುದತೀಮಿವ ।
ಪ್ರಜಾಸು ವಿಮನಾಸ್ವೇಕಃ ಸದಾರೋಽಗಾತ್ ತಪೋವನಮ್ ॥ ೩ ॥

ತತ್ರಾಪಾದ್ಯಾತ್ಮನಿಯಮೋ ವೈಖಾನಸಸುಸಮ್ಮತೇ ।
ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಉಗ್ರತಪಸಿ ಯಥಾ ಸ್ವವಿಷಯೇ ಪುರಾ ॥ ೪ ॥

ಕಂದಮೂಲಫಲಾಹಾರಃ ತೃಣಪರ್ಣಾಶನಃ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಅಬ್ಭಕ್ಷಃ ಕತಿಚಿತ್‌ಪಕ್ಷಾನ್ ವಾಯುಭಕ್ಷಸ್ತತಃ ಪರಮ್ ॥ ೫ ॥

ಗ್ರೀಷ್ಮೇ ಪಂಚತಪಾ ವೀರೋ ವರ್ಷಾಸ್ವಾಸಾರಷಾಣ್ಮುನಿಃ ।
ಆಕಂಠಮಗ್ನಃ ಶಿಶಿರ ಉದಕೇ ಸ್ಥಂಡಿಲೇಶಯಃ ॥ ೬ ॥

ತಿತಿಕ್ಷುರ್ಯತವಾಗ್ ದಾಂತ ಊರ್ಧ್ವರೇತಾ ಜಿತಾನಿಲಃ ।
ಆರಿರಾಧಯಿಷುಃ ಕೃಷ್ಣಮಾಚರತ್ ತಪ ಉತ್ತಮಮ್ ॥ ೭ ॥

ತೇನ ಕ್ರಮಾನುರುದ್ಧೇನ ಧ್ವಸ್ತಕರ್ಮಮಲಾಶಯಃ ।
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈಃ ಸನ್ನಿರುದ್ಧಷಡ್ವರ್ಗಶ್ಛಿನ್ನಬಂಧನಃ ॥ ೮ ॥

ಸನತ್ಕುಮಾರೋ ಭಗವಾನ್ ಯದಾಹಾಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಂ ಪರಮ್ ।
ಯೋಗಂ ತೇನೈವ ಪುರುಷಮಭಜತ್ ಪುರುಷರ್ಷಭಃ ॥ ೯ ॥

ಭಗವದ್ಧರ್ಮಿಣಃ ಸಾಧೋ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಯತತಃ ಸದಾ ।
ಭಕ್ತಿರ್ಭಗವತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನನ್ಯವಿಷಯಾಽಭವತ್ ॥ ೧೦ ॥

ತಸ್ಯಾನಯಾ ಭಗವತಃ ಪರಿಶುದ್ಧಕರ್ಮ-
ಸತ್ವಾತ್ಮನಸ್ತದನುಸಂಸ್ಮರಣಾನುಪೂರ್ವ್ಯಾ ।
ಜ್ಞಾನಂ ವಿರಕ್ತಿಮದಭೂನ್ನಿಶಿತೇನ ಯೇನ
ಚಿಚ್ಛೇದ ಸಂಶಯಪದಂ ನಿಜಜೀವಕೋಶಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಛಿನ್ನಾನ್ಯಧೀರಧಿಗತಾತ್ಮಗತಿರ್ನಿರೀಹ-
ಸ್ತತ್ ತತ್ಯಜೇಽಚ್ಛಿನದಿದಂ ವಯುನೇನ ಯೇನ ।
ತಾವನ್ನ ಯೋಗಗತಿಭಿರ್ಯತಿರಪ್ರಯತ್ತೋ
ಯಾವದ್ ಗದಾಗ್ರಜಕಥಾಸು ರತಿಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್॥ ೧೨ ॥

ಏವಂ ಸ ವೀರಪ್ರವರಃ ಸಂಯೋಜ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಿ ।
ಬ್ರಹ್ಮಭೂತೋ ದೃಢಂ ಕಾಲೇ ತತ್ಯಾಜ ಸ್ವಕಳೇಬರಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಸಂಪೀಡ್ಯ ಪಾಯುಂ ಪಾರ್ಷ್ಣಿಭ್ಯಾಂ ವಾಯುಮುತ್ಸರ್ಪಯಂಛನೈಃ ।
ತಾಭ್ಯಾಂ ಕೋಷ್ಠೇಷ್ವವಸ್ಥಾಯ ಹೃದುರಃಕಂಠಶೀರ್ಷಣಿ ॥ ೧೪ ॥

ಉತ್ಸರ್ಪಯನ್ನಸೂನ್ ಮೂರ್ಧ್ನಿ
ಕ್ರಮೇಣಾವೇಶ್ಯ ನಿಸ್ಪೃಹಃ ।
ವಾಯುಂ ವಾಯೌ ಕ್ಷಿತೌ ಕಾಯಂ
ತೇಜಸ್ತೇಜಸ್ಯಯೂಯುಜತ್ ॥ ೧೫ ॥

ಖಾನ್ಯಾಕಾಶೇ ದ್ರವಂ ತೋಯೇ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ವಿಭಾಗಶಃ ।
ಕ್ಷಿತಿಮಂಭಸಿ ತತ್ ತೇಜಸ್ಯದೋ ವಾಯೌ ನಭಸ್ಯಮುಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಮಸ್ತಾನಿ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಯಥೋದ್ಭವಮ್ ।
ಭೂತಾದೀಂಸ್ತಾನ್ ಸಮುತ್‌ಕ್ಷಿಪ್ಯ ಮಹತ್ಯಾತ್ಮನಿ ಸಂದಧೇ ॥ ೧೭ ॥

ತಂ ಸರ್ವಗುಣವಿನ್ಯಾಸಂ ಜೀವೇ ಮಾಯಾಮಯೇ ನ್ಯಧಾತ್ ।
ತಂ ಚಾನುಶಯಮಾತ್ಮಸ್ಥಮಸಾವನುಶಯೀ ಪುಮಾನ್ ।
ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯವೀರ್ಯೇಣ ಸ್ವರೂಪಸ್ಥೋ ವ್ಯಧಾತ್ ಪ್ರಭುಃ॥ ೧೮ ॥

ಅರ್ಚಿರ್ನಾಮ ಮಹಾರಾಜ್ಞೀ
ತತ್ಪತ್ನ್ಯನುಗತಾ ವನಮ್ ।
ಸುಕುಮಾರ್ಯತದರ್ಹಾ ಚ
ಯತ್ ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಭುವಃ ॥ ೧೯ ॥

ಅತೀವ ಭರ್ತುರ್ವ್ರತಧರ್ಮನಿಷ್ಠಾ
ಶುಶ್ರೂಷಯಾ ಚಾರ್ಷದೇಹಯಾತ್ರಯಾ ।
ನಾವಿಂದತಾರ್ತಿಂ ಪರಿಕರ್ಶಿತಾಽಪಿ ಸಾ
ಪ್ರೇಯಸ್ಕರಸ್ಪರ್ಶನಮಾನನಿರ್ವೃತಾ ॥ ೨೦ ॥

ದೇಹಂ ವಿಪನ್ನಾಖಿಲಚೇತನಾದಿಕಂ
ಪತ್ಯುಃ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ದಯಿತಸ್ಯ ಚಾತ್ಮನಃ ।
ಆಲಕ್ಷ್ಯ ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರವಿಲಪ್ಯ ಸಾ ಸತೀ
ಚಿತಾಮಥಾರೋಪಯದದ್ರಿಸಾನುನಿ ॥ ೨೧ ॥

ವಿಧಾಯ ಕೃತ್ಯಂ ಹ್ರದಿನೀಜಲಾಪ್ಲುತಾ
ದತ್ತ್ವೋದಕಂ ಭರ್ತುರುದಾರಕರ್ಮಣಃ ।
ನತ್ವಾ ದಿವಿಸ್ಥಾಂಸ್ತ್ರಿದಶಾಂಸ್ತ್ರಿಃ ಪರೀತ್ಯ
ವಿವೇಶ ವಹ್ನಿಂ ಧ್ಯಾಯತೀ ಭರ್ತೃಪಾದಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ವಿಲೋಕ್ಯಾನುಗತಾಂ ಸಾಧ್ವೀಂ ಪೃಥುಂ ವೀರವರಂ ಪತಿಮ್ ।
ತುಷ್ಟುವುರ್ವರದಾ ದೇವೈರ್ದೇವಪತ್ನ್ಯಃ ಸಹಸ್ರಶಃ ॥ ೨೩ ॥

ಕುರ್ವಂತ್ಯಃ ಕುಸುಮಾಸಾರಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಂದರಸಾನುನಿ ।
ನದತ್ಸ್ವಮರತೂರ್ಯೇಷು ಗೃಣಂತಿ ಸ್ಮ ಪರಸ್ಪರಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ದೇವ್ಯ ಊಚುಃ

ಅಹೋ ಇಯಂ ವಧೂರ್ಧನ್ಯಾ
ಯಾ ಚೈವಂ ಭೂಭುಜಾಂ ಪತಿಮ್ ।
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪತಿಂ ಭೇಜೇ
ಯಜ್ಞೇಶಂ ಶ್ರೀವಧೂರಿವ ॥ ೨೫ ॥

ಸೈಷಾ ನೂನಂ ವ್ರಜತ್ಯೂರ್ಧ್ವಮನು ವೈನ್ಯಂ ಪತಿಂ ಸತೀ ।
ಪಶ್ಯತಾಸ್ಮಾನತೀತ್ಯಾರ್ಚಿರ್ದುರ್ವಿಭಾವ್ಯೇನ ಕರ್ಮಣಾ ॥ ೨೬ ॥

ತೇಷಾಂ ದುರಾಪಂ ಕಿಂಚಾನ್ಯ-
ನ್ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಭಗವತ್ಪದಮ್ ।
ವಿದ್ಯುಲ್ಲೋಲಾಯುಷೋ ಯೇ ವೈ
ನೈಷ್ಕರ್ಮ್ಯಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯುತ ॥ ೨೭ ॥

ಸ ವಂಚಿತೋ ಬತಾತ್ಮಧ್ರುಕ್ ಕೃಚ್ಛ್ರೇಣ ಮಹತಾ ಭುವಿ ।
ಲಬ್ಧ್ವಾಽಽಪವರ್ಗ್ಯಂ ಮಾನುಷ್ಯಂ ವಿಷಯೇಷು ವಿಷಜ್ಜತೇ ॥ ೨೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಸ್ತುವಂತೀಷು ಸುರಸ್ತ್ರೀಷು
ಪತಿಲೋಕಂ ಗತಾ ವಧೂಃ ।
ಯಂ ವಾ ಆತ್ಮವಿದಾಂ ಧುರ್ಯೋ
ವೈನ್ಯಃ ಪ್ರಾಪಾಚ್ಯುತಾಶ್ರಯಃ ॥ ೨೯ ॥

ಇತ್ಥಂಭೂತಾನುಭಾವೋಽಸೌ ಪೃಥುಃ ಸ ಭಗವತ್ತಮಃ ।
ಕೀರ್ತಿತಂ ತಸ್ಯ ಚರಿತಮುದ್ದಾಮಚರಿತಸ್ಯ ವೈ ॥ ೩೦ ॥

ಯ ಇದಂ ಸುಮಹತ್ಪುಣ್ಯಂ
ಶ್ರದ್ಧಯಾಽವಹಿತಃ ಪಠೇತ್ ।
ಶ್ರಾವಯೇಚ್ಛೃಣುಯಾದ್
ವಾಽಪಿ ಸ ಪೃಥೋಃ ಪದವೀಮಿಯಾತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ವೀ ರಾಜನ್ಯೋ ಜಗತೀಪತಿಃ ।
ವೈಶ್ಯಃ ಪಠನ್ ವಿಟ್ಪತಿಃ ಸ್ಯಾಚ್ಛೂದ್ರ ಉತ್ತಮತಾಮಿಯಾತ್ ॥ ೩೨ ॥

ತ್ರಿಃಕೃತ್ವ ಇದಮಾಕರ್ಣ್ಯ ನರೋ ನಾರ್ಯಥವಾಽಽದೃತಃ ।
ಅಪ್ರಜಃ ಸುಪ್ರಜತಮೋ ನಿರ್ಧನೋ ಧನವತ್ತಮಃ ॥ ೩೩ ॥

ಅಸ್ಪಷ್ಟಕೀರ್ತಿಃ ಸುಯಶಾ ಮೂರ್ಖೋ ಭವತಿ ಪಂಡಿತಃ ।
ಇದಂ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಂ ಪುಂಸಾಮಮಂಗಲ್ಯನಿವಾರಣಮ್ ।
ಧನ್ಯಂ ಯಶಸ್ಯಮಾಯುಷ್ಯಂ ಸ್ವರ್ಗ್ಯಂ ಕಲಿಮಲಾಪಹಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಿದ್ಧಿಮಭೀಪ್ಸುಭಿಃ ।
ಶ್ರದ್ಧಯೈತದನುಶ್ರಾವ್ಯಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್ ॥ ೩೫ ॥

ಸಂಗ್ರಾಮಾಭಿಮುಖೋ ರಾಜಾ ಶ್ರುತ್ವೈತದಭಿಯಾತಿ ಯಾನ್ ।
ಬಲಿಂ ತಸ್ಮೈ ಹರಂತ್ಯಗ್ರೇ ರಾಜಾನಃ ಪೃಥವೇ ಯಥಾ ॥ ೩೬ ॥

ಮುಕ್ತಾನ್ಯಸಂಗೋ ಭಗವ-
ತ್ಯಚಲಾಂ ಭಕ್ತಿಮುದ್ವಹನ್ ।
ವೈನ್ಯಸ್ಯ ಚರಿತಂ ಪುಣ್ಯಂ
ಶೃಣುಯಾಚ್ಛ್ರಾವಯೇತ್ ಪಠೇತ್ ॥ ೩೭ ॥

ವೈಚಿತ್ರವೀರ್ಯಾಭಿಹಿತಂ ಮಹನ್ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಸೂಚಕಮ್ ।
ಅಸ್ಮಿನ್ ಕೃತಮತಿರ್ಮರ್ತ್ಯಃ ಪಾರ್ಥವೀಂ ಗತಿಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥ ೩೮ ॥

ಅನುದಿನಮಿದಮಾದರೇಣ ಶೃಣ್ವನ್
ಪೃಥುಚರಿತಂ ಪ್ರಥಯನ್ ವಿಮುಕ್ತಸಂಗಃ ।
ಭಗವತಿ ಭವಸಿಂಧುಪಾರಭೂತೇ
ಸ ಚ ನಿಪುಣಾಂ ಲಭತೇ ರತಿಂ ಮನುಷ್ಯಃ ॥ ೩೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ತ್ರಯೋವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಥ ಚತುರ್ವಿಂಶೋऽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ವಿಜಿತಾಶ್ವೋऽಥ ರಾಜಾऽऽಸೀತ್
ಪೃಥೋಃ ಪುತ್ರಃ ಪೃಥುಶ್ರವಾಃ ।
ಯವೀಯೋಭ್ಯೋऽದದಾತ್ ಕಾಷ್ಠಾ
ಭ್ರಾತೃಭ್ಯೋ ಭ್ರಾತೃವತ್ಸಲಃ ॥ ೧ ॥

ಹರ್ಯಕ್ಷಾಯಾದಿಶತ್ ಪ್ರಾಚೀಂ ಧೂಮ್ರಕೇಶಾಯ ದಕ್ಷಿಣಾಮ್ ।
ಪ್ರತೀಚೀಂ ವೃಕಸಂಜ್ಞಾಯ ತುರ್ಯಾಂ ದ್ರವಿಣಸೇ ವಿಭುಃ ॥ ೨ ॥

ಅಂತರ್ಧಾನಗತಿಂ ಶಕ್ರಾಲ್ಲಬ್ಧ್ವಾऽಂತರ್ಧಾನಸಂಜ್ಞಿತಃ ।
ಅಪತ್ಯತ್ರಯಮಾಧತ್ತ ಶಿಖಂಡಿನ್ಯಾಂ ಸುಸಮ್ಮತಮ್ ॥ ೩ ॥

ಪಾವಕಃ ಪವಮಾನಶ್ಚ ಶುಚಿರಿತ್ಯಗ್ನಯಃ ಪುರಾ ।
ವಸಿಷ್ಠಶಾಪಾದುತ್ಪನ್ನಾಃ ಪುನರ್ಯೋಗಗತಿಂ ಗತಾಃ ॥ ೪ ॥

ಅಂತರ್ಧಾನೋ ನಭಸ್ವತ್ಯಾಂ ಹವಿರ್ಧಾನಮವಿಂದತ ।
ಯ ಇಂದ್ರಮಶ್ವಹರ್ತಾರಂ ವಿದ್ವಾನಪಿ ನ ಜಘ್ನಿವಾನ್ ॥ ೫ ॥

ರಾಜ್ಞಾಂ ವೃತ್ತಿಂ ಕರಾದಾನಂ ದಂಡಶುಲ್ಕಾದಿ ದಾರುಣಮ್ ।
ಮನ್ಯಮಾನೋ ದೀರ್ಘಸತ್ರವ್ಯಾಜೇನ ವಿಸಸರ್ಜ ಹ ॥ ೬ ॥

ತತ್ರಾಪಿ ಹಂಸಂ ಪುರುಷಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮದೃಕ್ ।
ಯಜಂಸ್ತಲ್ಲೋಕತಾಮಾಪ ಕುಶಲೇನ ಸಮಾಧಿನಾ ॥ ೭ ॥

ಹವಿರ್ಧಾನಾದ್ಧವಿರ್ಧಾನೀ ವಿದುರಾಸೂತ ಷಟ್ ಸುತಾನ್ ।
ಬರ್ಹಿಷದಂ ಗಯಂ ಶುಕ್ಲಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಸತ್ಯಂ ಜಿತವ್ರತಮ್ ॥ ೮ ॥

ಬರ್ಹಿಷತ್ತು ಮಹಾಭಾಗೋ ಹಾವಿರ್ಧಾನಿಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ಕ್ರಿಯಾಕಾಂಡೇಷು ನಿಷ್ಣಾತೋ ಯೋಗೇಷು ಚ ಕುರೂದ್ವಹ ॥ ೯ ॥

ಯಸ್ಯೇದಂ ದೇವಯಜನ-
ಮನುಯಜ್ಞಂ ವಿತನ್ವತಃ ।
ಪ್ರಾಚೀನಾಗ್ರೈಃ ಕುಶೈರಾಸೀದ್
ಆಸ್ತೃತಂ ವಸುಧಾತಲಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಸಾಮುದ್ರೀಂ ದೇವದೇವೋಕ್ತಾಮುಪಯೇಮೇ ಶತದ್ರುತೀಮ್ ।
ಯಾಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಚಾರುಸರ್ವಾಂಗೀಂ ಕಿಶೋರೀಂ ಸುಷ್ಠ್ವಲಂಕೃತಾಮ್ ।
ಪರಿಕ್ರಮಂತೀಮುದ್ವಾಹೇ ಚಕಮೇಽಗ್ನಿಃ ಶುಕೀಮಿವ ॥ ೧೧ ॥

ವಿಬುಧಾಸುರಗಂಧರ್ವಮುನಿಸಿದ್ಧಮಹೋರಗಾಃ ।
ವಿಜಿತಾಃ ಸೂರ್ಯಯಾ ದಿಕ್ಷು ಕ್ವಣಯಂತ್ಯೈವ ನೂಪುರೈಃ ॥ ೧೨ ॥

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಷಃ ಪುತ್ರಾಃ ಶತದ್ರುತ್ಯಾಂ ದಶಾಭವನ್ ।
ತುಲ್ಯನಾಮವ್ರತಾಃ ಸರ್ವೇ ವೇದಸ್ನಾತಾಃ ಪ್ರಚೇತಸಃ ॥ ೧೩ ॥

ಪಿತ್ರಾಽದಿಷ್ಟಾಃ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗೇ ತಪಸೇಽರ್ಣವಮಾವಿಶನ್ ।
ದಶವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಿ ತಪಸ್ಯಂತಸ್ತಪಸ್ವಿನಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯದುಕ್ತಂ ಪಥಿ ದೃಷ್ಟೇನ ಗಿರಿಶೇನ ಪ್ರಸೀದತಾ ।
ತದ್ ಧ್ಯಾಯಂತೋ ಜಪಂತಶ್ಚ ಪೂಜಯಂತಶ್ಚ ಸಂಯತಾಃ ॥ ೧೫ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಪ್ರಚೇತಸಾಂ ಗಿರಿತ್ರೇಣ
ಯಥಾಽಽಸೀತ್ ಪಥಿ ಸಂಗಮಃ ।
ಯಥಾಽಽಹ ಹರಃ ಪ್ರೀತ-
ಸ್ತನ್ನೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ವದಾರ್ಥವತ್ ॥ ೧೬ ॥

ಸಂಗಮಃ ಖಲು ವಿಪ್ರರ್ಷೇ ಶಿವೇನ ಹಿ ಶರೀರಿಣಾಮ್ ।
ದುರ್ಲಭೋ ಮುನಯೋ ದಧ್ಯುರಸಂಗಾಃ ಸದಭೀಪ್ಸಿತಮ್ ॥ ೧೭ ॥

ಆತ್ಮಾರಾಮೋಽಪಿ ಯಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಲೋಕಕಲ್ಪಸ್ಯ ರಾಧಸೇ ।
ಶಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತೋ ವಿಚರತಿ ಘೋರಯಾ ಭಗವಾನ್ ಭವಃ ॥ ೧೮ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಚೇತಸಃ ಪಿತುರ್ವಾಕ್ಯಂ ಶಿರಸಾಽಽಧಾಯ ಸಾಧವಃ ।
ದಿಶಂ ಪ್ರತೀಚೀಂ ಪ್ರಯಯುಸ್ತಪಸ್ಯಾದೃತಚೇತಸಃ ॥ ೧೯ ॥

ಸಮುದ್ರಮುಪ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಮಪಶ್ಯಂಸ್ತೇ ಮಹತ್ ಸರಃ ।
ಮಹನ್ಮನ ಇವ ಸ್ವಚ್ಛಂ ಪ್ರಸನ್ನಸಲಿಲಾಶಯಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ನೀಲರಕ್ತೋತ್ಪಲಾಂಭೋಜಕಹ್ಲಾರೇಂದೀವರಾಕರಮ್ ।
ಹಂಸಸಾರಸಚಕ್ರಾಹ್ವಕಾರಂಡವನಿಕೂಜಿತಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಮತ್ತಭ್ರಮರಸೌಸ್ವರ್ಯಂ ಹೃಷ್ಟರೋಮಲತಾಂಘ್ರಿಪಮ್ ।
ಪದ್ಮಕೋಶರಜೋ ದಿಕ್ಷು ವಿಕ್ಷಿಪತ್ಪವನೋತ್ಸವಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ತತ್ರ ಗಾಂಧರ್ವಮಾಕರ್ಣ್ಯ ದಿವ್ಯಮಾರ್ಗಮನೋಹರಮ್ ।
ವಿಸಿಸ್ಮ್ಯೂ ರಾಜಪುತ್ರಾಸ್ತೇ ಮೃದಂಗಪಣವಾದ್ಯನು ॥ ೨೩ ॥

ತರ್ಹ್ಯೇವ ಸರಸಸ್ತಸ್ಮಾನ್ನಿಷ್ಕ್ರಾಮಂತಂ ಸಹಾನುಗಮ್ ।
ಉಪಗೀಯಮಾನಮಮರಪ್ರವರಂ ವಿಬುಧಾನುಗೈಃ ॥ ೨೪ ॥

ತಪ್ತಹೇಮನಿಕಷಾಭಂ ಶಿತಿಕಂಠಂ ತ್ರಿಲೋಚನಮ್ ।
ಪ್ರಸಾದಸುಮುಖಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಣೇಮುರ್ಜಾತಕೌತುಕಾಃ ॥ ೨೫ ॥

ಸ ತಾನ್ ಪ್ರಪನ್ನಾರ್ತಿಹರೋ
ಭಗವಾನ್ ಧರ್ಮವತ್ಸಲಃ ।
ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ್ ಶೀಲಸಂಪನ್ನಾನ್
ಪ್ರೀತಾನ್ ಪ್ರೀತ ಉವಾಚ ಹ ॥ ೨೬ ॥

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ಯೂಯಂ ಬರ್ಹಿಷದಃ ಪುತ್ರಾ ವಿದಿತಂ ವಶ್ಚಿಕೀರ್ಷಿತಮ್ ।
ಅನುಗ್ರಹಾಯ ಭದ್ರಂ ವ ಏವಂ ಮೇ ದರ್ಶನಂ ಕೃತಮ್ ॥ ೨೭ ॥

ಯಃ ಪರಸ್ತಮಸಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ತ್ರಿಗುಣಾಜ್ಜೀವಸಂಜ್ಞಿತಾತ್ ।
ಭಗವಂತಂ ವಾಸುದೇವಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ ಸ ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಮೇ ॥ ೨೮ ॥

ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠಃ ಶತಜನ್ಮಭಿಃ ಪುಮಾನ್
ವಿರಿಂಚತಾಮೇತಿ ತತಃ ಪರಂ ಹಿ ಮಾಮ್ ।
ಅವ್ಯಾಕೃತಂ ಭಾಗವತೋಽಥ ವೈಷ್ಣವಂ
ಪದಂ ಯಥಾಹಂ ವಿವಿಧ್ಯೈಃ ಕಲಾತ್ಯಯೇ ॥ ೨೯ ॥

ಅಥ ಭಾಗವತಾ ಯೂಯಂ
ಪ್ರಿಯಾಃ ಸ್ಥ ಭಗವಾನ್ ಯಥಾ ।
ನ ಮೇ ಭಾಗವತಾನಾಂ ಚ
ಪ್ರೇಯಾನನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥ ೩೦ ॥

ಇದಂ ವಿವಿಕ್ತಂ ಜಪ್ತವ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಂ ಮಂಗಲಂ ಪರಮ್ ।
ನಿಃಶ್ರೇಯಸಕರಂ ಚಾಪಿ ಶ್ರೂಯತಾಂ ಯದ್ ವದಾಮಿ ವಃ ॥ ೩೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯನುಕ್ರೋಶಹೃದಯೋ ಭಗವಾನಾಹ ತಾನ್ ಶಿವಃ ।
ಬದ್ಧಾಂಜಲೀನ್ ರಾಜಪುತ್ರಾನ್ ನಾರಾಯಣಪರೋ ವಚಃ ॥ ೩೨ ॥

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ಜಿತಂ ತ ಆತ್ಮವಿದ್ಧುರ್ಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಯೇ ಸ್ವಸ್ತಿರಸ್ತು ವಃ ।
ಭವತಾಂ ರಾಧಸೇ ರಾಧ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಮಾ ಆತ್ಮನೇ ನಮಃ ॥ ೩೩ ॥

ನಮಃ ಪಂಕಜನಾಭಾಯ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮನೇ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ಶಾಂತಾಯ ಕೂಟಸ್ಥಾಯ ಸ್ವರೋಚಿಷೇ ॥ ೩೪ ॥

ಸಂಕರ್ಷಣಾಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಯ ದುರಂತಾಯಾಂತಕಾಯ ಚ ।
ನಮೋ ವಿಶ್ವಪ್ರಬೋಧಾಯ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಯಾಂತರಾತ್ಮನೇ ॥ ೩೫ ॥

ನಮೋ ನಮೋಽನಿರುದ್ಧಾಯ ಹೃಷೀಕೇಶೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮನೇ ।
ನಮಃ ಪರಮಹಂಸಾಯ ಪೂರ್ಣಾಯ ನಿಭೃತಾತ್ಮನೇ ॥ ೩೬ ॥

ಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗದ್ವಾರಾಯ
ನಿತ್ಯಂ ಶುಚಿಷದೇ ನಮಃ ।

ನಮೋ ಹಿರಣ್ಯವೀರ್ಯಾಯ
ಚಾತುರ್ಹೋತ್ರಾಯ ತಂತವೇ ॥ ೩೭ ॥

ನಮ ಊರ್ಜ ಇಷೇ ತ್ರಯ್ಯಾಃ ಪತಯೇ ಯಜ್ಞರೇತಸೇ ।
ತೃಪ್ತಿದಾಯ ಚ ಜೀವಾನಾಂ ನಮಃ ಸರ್ವರಸಾತ್ಮನೇ ॥ ೩೮ ॥

ಸರ್ವಸತ್ತ್ವಾತ್ಮದೇಹಾಯ ವಿಶೇಷಾಯ ಸ್ಥವೀಯಸೇ ।
ನಮಸ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯಪಾಲಾಯ ಸಹಓಜೋಬಲಾಯ ಚ ॥ ೩೯ ॥

ಅರ್ಥಲಿಂಗಾಯ ನಭಸೇ ನಮೋಽಂತರ್ಬಹಿರಾತ್ಮನೇ ।
ನಮಃ ಪುಣ್ಯಾಯ ಲೋಕಾಯ ಅಮುಷ್ಮೈ ಭೂರಿವರ್ಚಸೇ ॥ ೪೦ ॥

ಪ್ರವೃತ್ತಾಯ ನಿವೃತ್ತಾಯ ಪಿತೃದೇವಾಯ ಕರ್ಮಣೇ ।
ನಮೋ ಧರ್ಮವಿಪಾಕಾಯ ಮೃತ್ಯವೇ ದುಃಖದಾಯಿನೇ ॥ ೪೧ ॥

ನಮಸ್ತ ಆಶಿಷಾಮೀಶ ಮನವೇ ಕಾರಣಾತ್ಮನೇ ।
ನಮೋ ಧರ್ಮಾಯ ಮಹತೇ ಕೃಷ್ಣಾಯಾಕುಂಠಮೇಧಸೇ ॥ ೪೨ ॥

ಪುರುಷಾಯ ಪುರಾಣಾಯ ಸಾಂಖ್ಯಯೋಗೇಶ್ವರಾಯ ಚ ।
ಶಕ್ತಿತ್ರಯಸಮೇತಾಯ ಮೀಢುಷೇಽಹಂಕೃತಾತ್ಮನೇ ॥ ೪೩ ॥

ಚೇತಆಕೂತಿರೂಪಾಯ ನಮೋ ವಾಚೋ ವಿಭೂತಯೇ ।
ದರ್ಶನಂ ನೋ ದಿದೃಕ್ಷೂಣಾಂ ದೇಹಿ ಭಾಗವತಾರ್ಚಿತಮ್ ॥ ೪೪ ॥

ರೂಪಂ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಸ್ವಾನಾಂ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಗುಣಾಂಜನಮ್ ।
ಸ್ನಿಗ್ಧಪ್ರಾವೃಡ್ಘನಶ್ಯಾಮಂ ಸರ್ವಸೌಂದರ್ಯಸಂಗ್ರಹಮ್ ॥ ೪೫ ॥

ಚಾರ್ವಾಯತಚತುರ್ಬಾಹು ಸುಜಾತರುಚಿರಾನನಮ್ ।
ಪದ್ಮಕೋಶಪಲಾಶಾಕ್ಷಂ ಸುಂದರಭ್ರು ಸುನಾಸಿಕಮ್ ॥ ೪೬ ॥

ಸುದ್ವಿಜಂ ಸುಕಪೋಲಾಸ್ಯಂ ಸಮಕರ್ಣವಿಭೂಷಿತಮ್ ।
ಪ್ರೀತಿಪ್ರಹಸಿತಾಪಾಂಗಮಳಕೈರುಪಶೋಭಿತಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಲಸತ್ಪಂಕಜಕಿಂಜಲ್ಕದುಕೂಲಂ ಮೃಷ್ಟಕುಂಡಲಮ್ ।
ಸ್ಫುರತ್ಕಿರೀಟವಲಯಹಾರನೂಪುರಮೇಖಲಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಪದ್ಮಮಾಲಾಮಣ್ಯುತ್ತಮರ್ದ್ಧಿಮತ್ ।
ಸಿಂಹಸ್ಕಂಧಮುರೋ ಬಿಭ್ರತ್ ಸೌಭಗಗ್ರೀವಕೌಸ್ತುಭಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರಿಯಾಽನಪಾಯಿನ್ಯಾಽಽಕ್ಷಿಪ್ತನಿಕಷಾಶ್ಮೋರಸೋಲ್ಲಸತ್ ।
ಪೂರರೇಚಕಸಂವಿಗ್ನವಲಿಮತ್ಪಲ್ಲವೋದರಮ್ ॥ ೫೦ ॥

ಪ್ರತಿಸಂಕ್ರಾಮಯದ್ ವಿಶ್ವಂ ನಾಭ್ಯಾಽಽವರ್ತಗಭೀರಯಾ ।
ಶ್ಯಾಮಶ್ರೋಣ್ಯಧಿರೋಚಿಷ್ಣುದುಕೂಲಸ್ವರ್ಣಮೇಖಲಮ್ ॥ ೫೧ ॥

ಸಮಚಾರ್ವಂಘ್ರಿಜಂಘೋರುನಿಮ್ನಜಾನುಸುದರ್ಶನಮ್ ॥ ೫೨ ॥

ಪದಾ ಶರತ್ಪದ್ಮಪಲಾಶರೋಚಿಷಾ
ನಖದ್ಯುಭಿರ್ನೋಽನ್ತರಘಂ ವಿಧುನ್ವತಾ ।
ಪ್ರದರ್ಶಯ ಸ್ವೀಯಮಪಾಸ್ತಸಾಧ್ವಸಂ
ಪದಂ ಪುರೋಮಾರ್ಗಗುರುಸ್ತಮೋಜುಷಾಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ಏತದ್ ರೂಪಮಭಿಧ್ಯೇಯಮಾತ್ಮಶುದ್ಧಿಮಭೀಪ್ಸತಾಮ್ ।
ಯದ್ಭಕ್ತಿಯೋಗೋಽಭಯದಃ ಸ್ವಧರ್ಮಮನುತಿಷ್ಠತಾಮ್ ॥ ೫೪ ॥

ಭವಾನ್ ಭಕ್ತಿಮತಾಂ ಲಭ್ಯೋ ದುರ್ಲಭಃ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಮ್ ।
ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಮತಾ ಏಕಾಂತೇನಾತ್ಮವಿದ್ಗತಿಃ ॥ ೫೫ ॥

ತ್ವಾಂ ದುರಾರಾಧ್ಯಮಾರಾಧ್ಯ
ಸತಾಮಪಿ ದುರಾಪಯಾ ।
ಏಕಾಂತಭಕ್ತ್ಯಾ ಕೋ ವಾಂಛೇತ್
ಪಾದಮೂಲಂ ವಿನಾ ಬಹಿಃ ॥ ೫೬ ॥

ಯತ್ರ ನಿರ್ವಿಷ್ಟಮರಣಂ ಕೃತಾಂತೋ ನಾಭಿಮನ್ಯತೇ ।
ವಿಶ್ವಂ ವಿಷ್ಟಂಭಯನ್ ವೀರ್ಯಶೌರ್ಯವಿಸ್ಫುರಿತಭ್ರುವಾ ॥ ೫೭ ॥

ಕ್ಷಣಾರ್ಧೇನಾಪಿ ತುಲಯೇ ನ ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾಪುನರ್ಭವಮ್ ।
ಭಗವತ್‌ಸಂಗಿಸಂಗಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಕಿಮುತಾಶಿಷಃ ॥ ೫೮ ॥

ಅಥಾನಘಾಂಘ್ರೇಸ್ತವ ಕೀರ್ತಿತೀರ್ಥಯೋ-
ರಂತರ್ಬಹಿಃ ಸ್ನಾನವಿಧೂತಪಾಪ್ಮನಾಮ್ ।
ಭೂತೇಷ್ವನುಕ್ರೋಶಸುಸತ್ತ್ವಶೀಲಿನಾಂ
ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಗಮೋಽನುಗ್ರಹ ಏಷ ನಸ್ತವ ॥ ೫೯ ॥

ನ ಯಸ್ಯ ಚಿತ್ತಂ ಬಹಿರರ್ಥವಿಭ್ರಮಂ
ಮನೋ ಗುಹಾಯಾಂ ಚ ನಿವಿಷ್ಟಮಾವಿಶೇತ್ ।
ಯದ್ಭಕ್ತಿಯೋಗಾನುಗೃಹೀತಮಂಜಸಾ
ಮುನಿರ್ವಿಚಷ್ಟೇ ನನು ತತ್ರ ತೇ ಪದಮ್ ॥ ೬೦ ॥

ಯತ್ರೇದಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಮಿನ್ನ ಚ ಭಾತಿ ಯತ್ ।
ತತ್ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಕಾಶಮಿವ ವಿಸ್ತೃತಮ್ ॥ ೬೧ ॥

ಯೋ ಮಾಯಯೇದಂ ಪುರುರೂಪಯಾಽಸೃಜದ್
ಬಿಭರ್ತಿ ಭೂಯಃ ಕ್ಷಪಯತ್ಯವಿಕ್ರಿಯಃ ।
ಯದ್ಭೇದಬುದ್ಧಿಃ ಸದಿವಾಽಽತ್ಮಸಂಸ್ಥಯಾ
ತಮಾತ್ಮತಂತ್ರಂ ಭಗವನ್ ಪ್ರತೀಮಹಿ ॥ ೬೨ ॥

ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪೈರಿದಮೇವ ಯೋಗಿನಃ
ಶ್ರದ್ಧಾನ್ವಿತಾಃ ಸಾಧು ಯಜಂತಿ ಸಿದ್ಧಯೇ ।
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣೋಪಲಕ್ಷಣಂ
ವೇದೇ ಚ ತಂತ್ರೇ ಚ ತ ಏವ ಕೋವಿದಾಃ ॥ ೬೩ ॥

ತ್ವಮೇಕ ಆದ್ಯಃ ಪುರುಷಃ ಸುಪ್ತಶಕ್ತಿ-
ಸ್ತಯಾ ರಜಃಸತ್ತ್ವತಮೋ ವಿಭಿದ್ಯತೇ ।
ಮಹಾನಹಂ ಖಂ ಮರುದಗ್ನಿವಾರ್ಧರಾಃ
ಸುರರ್ಷಯೋ ಭೂತಗಣಾ ಇದಂ ಯತಃ ॥ ೬೪ ॥

ಸೃಷ್ಟಂ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯೇದಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟ-
ಶ್ಚತುರ್ವಿಧಂ ಪುರಮಾತ್ಮಾಂಶಕೇನ ।
ಅಥೋ ವಿದುಸ್ತ್ವಾಂ ಪುರುಷಂ ಸಂತಮತ್ರ
ಭುಂಕ್ತೇ ಹೃಷೀಕೈರ್ಮಧು ಸಾರಘಂ ಯತಃ ॥ ೬೫ ॥

ಸ ಏಷ ಲೋಕಾನತಿಚಂಡವೇಗೋ
ವಿಕರ್ಷಸಿ ತ್ವಂ ಖಲು ಕಾಲಯಾನಃ ।
ಭೂತಾನಿ ಭೂತೈರನುಮೇಯತತ್ತ್ವೋ
ಘನಾವಲೀರ್ವಾಯುರಿವಾವಿಷಹ್ಯಃ ॥ ೬೬ ॥

ಪ್ರಮತ್ತಮುಚ್ಚೈರಿತಿಕೃತ್ಯಚಿಂತಯಾ
ಪ್ರವೃದ್ಧಲೋಭಂ ವಿಷಯೇಷು ಲಾಲಸಮ್ ।
ತ್ವಮಪ್ರಮತ್ತಃ ಸಹಸಾಽಭಿಪದ್ಯಸೇ
ಕ್ಷುಲ್ಲೇಲಿಹಾನೋಽಹಿರಿವಾಖುಮಂತಕೃತ್ ॥ ೬೭ ॥

ಕಸ್ತ್ವತ್ಪದಾಬ್ಜಂ ವಿಜಹಾತಿ ಪಂಡಿತೋ
ಯತ್ ತೇ ಪುಮಾನಪ್ಯಯಮಬ್ಜಕೇತನಃ ।
ವಿಶಂಕಯಾಽಸ್ಮದ್ಗುರುರರ್ಚತಿ ಸ್ಮ ಯದ್
ವಿನೋಪಪತ್ತಿಂ ಮನವಶ್ಚತುರ್ದಶ ॥ ೬೮ ॥

ಯತ್ಸ್ಪೃಷ್ಟೋಽಹರಹರ್ಮುಕ್ತ-
ಕ್ಲೇಶಃ ಶೇತೇಽಮೃತಾಂಬುಧೌ ।
ತಾವದ್ ವೇದಾಥ ತತ್ ತೇಽಂಘ್ರಿಂ
ಜನೋಽನು ಸ್ಮರತೇ ಚ ತತ್ ॥ ೬೯ ॥

ಅಥ ತ್ವಮಸಿ ನೋ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಪರಮಾತ್ಮನ್ ವಿಪಶ್ಚಿತಾಮ್ ।
ವಿಶ್ವಂ ರುದ್ರಭಯಧ್ವಸ್ತಮಕುತಶ್ಚಿದ್ಭಯಾ ಗತಿಃ ॥ ೭೦ ॥

ಇದಂ ಜಪತ ಭದ್ರಂ ವೋ ವಿಶುದ್ಧಾ ನೃಪನಂದನಾಃ ।
ಸ್ವಧರ್ಮಮನುತಿಷ್ಠಂತೋ ಭಗವತ್ಯರ್ಪಿತಾಶಯಾಃ ॥ ೭೧ ॥

ತಮೇವಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮಸ್ಥಂ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವವಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಪೂಜಯಧ್ವಂ ಗೃಣಂತಶ್ಚ ಧ್ಯಾಯಂತಶ್ಚಾಸಕೃದ್ಧರಿಮ್ ॥ ೭೨ ॥

ಯೋಗಾದೇಶಮುಪಾಸಾದ್ಯ ಧಾರಯಂತೋ ಮುನಿವ್ರತಾಃ ।
ಸಮಾಹಿತಧಿಯಃ ಸರ್ವೇ ಏತದಭ್ಯಸತಾದೃತಾಃ ॥ ೭೩ ॥

ಇದಮಾಹ ಪುರಾಽಸ್ಮಾಕಂ ಭಗವಾನ್ ವಿಶ್ವಸೃಕ್ಪತಿಃ ।
ಭೃಗ್ವಾದೀನಾಮಾತ್ಮಜಾನಾಂ ಸಿಸೃಕ್ಷುಃ ಸಂಸಿಸೃಕ್ಷತಾಮ್ ॥ ೭೪ ॥

ತೇ ವಯಂ ಚೋದಿತಾಃ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗೇ ಪ್ರಜೇಶ್ವರಾಃ ।
ಅನೇನ ಧ್ವಸ್ತತಮಸಃ ಅಸ್ರಾಕ್ಷ್ಮ ವಿವಿಧಾಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೭೫ ॥

ಅಥೇದಂ ನಿತ್ಯದಾ ಯುಕ್ತೋ ಜಪನ್ನವಹಿತಃ ಪುಮಾನ್ ।
ಅಚಿರಾಚ್ಛ್ರೇಯ ಆಪ್ನೋತಿ ವಾಸುದೇವಪರಾಯಣಃ ॥ ೭೬ ॥

ಶ್ರೇಯಸಾಮಿಹ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ।
ಸುಖಂ ತರತಿ ದುಷ್ಪಾರಂ ಜ್ಞಾನನೌರ್ವ್ಯಸನಾರ್ಣವಮ್ ॥ ೭೭ ॥

ಯ ಇದಂ ಶ್ರದ್ಧಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಮದ್ಗೀತಂ ಭಗವತ್ಸ್ತವಮ್ ।
ಅಧೀಯಾನೋ ದುರಾರಾಧ್ಯಂ ಹರಿಮಾರಾಧಯತ್ಯಸೌ ॥ ೭೮ ॥

ವಿಂದತೇ ಪುರುಷೋಽಮುಷ್ಮಾದ್ ಯದ್ಯದಿಚ್ಛತಿ ಸತ್ವರಮ್ ।
ಮದ್ಗೀತಗೀತಾತ್ ಸುಪ್ರೀತಾಚ್ಛ್ರೇಯಸಾಮೇಕವಲ್ಲಭಾತ್ ॥ ೭೯ ॥

ಯ ಇದಂ ಕಲ್ಯ ಉತ್ಥಾಯ
ಪ್ರಾಂಜಲಿಃ ಶ್ರದ್ಧಯಾಽನ್ವಿತಃ ।
ಶೃಣುಯಾಚ್ಛ್ರಾವಯೇನ್ಮರ್ತ್ಯೋ
ಮುಚ್ಯತೇ ಕರ್ಮಬಂಧನೈಃ ॥ ೮೦ ॥

ಗೀತಂ ಮಯೇದಂ ನರದೇವನಂದನಾಃ
ಪರಸ್ಯ ಪುಂಸಃ ಪರಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ತವಮ್ ।

ಜಪಂತ ಏಕಾಗ್ರಧಿಯಸ್ತಪೋ ಮಹ-
ಚ್ಚರಧ್ವಮಂತೇ ತತ ಆಪ್ಸ್ಯಥೇಪ್ಸಿತಮ್ ॥ ೮೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಚತುರ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—೦—

ಅಥ ಪಂಚವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಸಂದಿಶ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಬಾರ್ಹಿಷದೈರಭಿಪೂಜಿತಃ ।
ಪಶ್ಯತಾಂ ರಾಜಪುತ್ರಾಣಾಂ ತತ್ರೈವಾಂತರ್ದಧೇ ಹರಃ ॥ ೧ ॥

ರುದ್ರಗೀತಂ ಭಗವತಃ ಸ್ತೋತ್ರಂ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಚೇತಸಃ ।
ಜಪಂತಸ್ತೇ ತಪಸ್ತೇಪುರ್ವರ್ಷಾಣಾಮಯುತಂ ಜಲೇ ॥ ೨ ॥

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಷಂ ಕ್ಷತ್ತಃ ಕರ್ಮಸ್ವಾಸಕ್ತಚೇತಸಮ್ ।
ನಾರದೋಽಧ್ಯಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಃ ಕೃಪಾಳುಃ ಪ್ರತ್ಯಬೋಧಯತ್ ॥ ೩ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಶ್ರೇಯಸ್ತ್ವಂ ಕತಮದ್ ರಾಜನ್ ಕರ್ಮಣಾಽಽತ್ಮನ ಈಹಸೇ ।
ದುಃಖಹಾನಿಃ ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಃ ಶ್ರೇಯಸ್ತನ್ನೇಹ ಚೇಷ್ಯತೇ ॥ ೪ ॥

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರುವಾಚ

ನ ಜಾನಾಮಿ ಮಹಾಭಾಗ
ಪರಂ ಕರ್ಮಾಪವಿದ್ಧಧೀಃ ।
ಬ್ರೂಹಿ ಮೇ ವಿಮಲಂ ಜ್ಞಾನಂ
ಯೇನ ಮುಚ್ಯೇಯ ಕರ್ಮಭಿಃ ॥ ೫ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಗೃಹೇಷು ಕೂಟಧರ್ಮೇಷು ಪುತ್ರದಾರಧನಾರ್ಥಧೀಃ ।
ನ ಪರಂ ವಿಂದತೇ ಮೂಢೋ ಭ್ರಾಮ್ಯನ್ ಸಂಸಾರವರ್ತ್ಮಸು ॥ ೬ ॥

ಭೋಭೋಃ ಪ್ರಜಾಪತೇ ರಾಜನ್ ಪಶೂನ್ ಪಶ್ಯ ತ್ವಯಾಽಧ್ವರೇ ।
ಸಂಜ್ಞಾಪಿತಾನ್ ಜೀವಸಂಘಾನ್ ನಿರ್ಘೃಣೇನ ಸಹಸ್ರಶಃ ॥ ೭ ॥

ಏತೇ ತ್ವಾಂ ಸಂಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇ ಸ್ಮರಂತೋ ವೈಶಸಂ ತವ ।
ಸಂಪರೇತಮಯಃಕೂಟೈಶ್ಛಿಂದಂತ್ಯುತ್ಥಿತಮನ್ಯವಃ ॥ ೮ ॥

ಅತ್ರ ತೇ ಕಥಯಿಷ್ಯೇಽಹಮಿತಿಹಾಸಂ ಪುರಾತನಮ್ ।
ಪುರಂಜನಸ್ಯ ಚರಿತಂ ನಿಬೋಧ ಗದತೋ ಮಮ ॥ ೯ ॥

ಆಸೀತ್ ಪುರಂಜನೋ ನಾಮ ರಾಜಾ ರಾಜನ್ ಬೃಹಚ್ಛ್ರವಾಃ ।
ತಸ್ಯಾವಿಜ್ಞಾತನಾಮಾಽಽಸೀತ್ ಸಖಾಽವಿಜ್ಞಾತಚೇಷ್ಟಿತಃ ॥ ೧೦ ॥

ಸೋಽನ್ವೇಷಮಾಣಃ ಶರಣಂ ಬಭ್ರಾಮ ಪೃಥಿವೀಂ ಪ್ರಭುಃ ।
ನಾನುರೂಪಂ ಯದಾಽವಿಂದದಭೂತ್ ಸ ವಿಮನಾ ಇವ ॥ ೧೧ ॥

ನ ಸಾಧು ಮೇನೇ ತಾಃ ಸರ್ವಾ ಭೂತಲೇ ಯಾವತೀಃ ಪುರಃ ।
ಕಾಮಾನ್ ಕಾಮಯಮಾನೋಽಸೌ ತಸ್ಯತಸ್ಯಾಭಿಪತ್ತಯೇ ॥ ೧೨ ॥

ಸ ಏಕದಾ ಹಿಮವತೋ ದಕ್ಷಿಣೇಷ್ವಥ ಸಾನುಷು ।
ದದರ್ಶ ನವಭಿರ್ದ್ವಾರ್ಭಿಃ ಪುರೀಂ ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಪ್ರಾಕಾರೋಪವನಾಟ್ಟಾಲಪರಿಖೈರುಕ್ಷತೋರಣೈಃ ।
ಸ್ವರ್ಣರೌಪ್ಯಾಯಸೈಃ ಶೃಂಗೈಃ ಸಂಕುಲಾಂ ಸರ್ವತೋ ಗೃಹೈಃ ॥ ೧೪ ॥

ನೀಲಸ್ಫಟಿಕವೈಡೂರ್ಯಮುಕ್ತಾಮರತಕಾರುಣೈಃ ।
ಕ್ಲ್ಪಪ್ತಹರ್ಮ್ಯಸ್ಥಲೀಂ ದೀಪ್ತಾಂ ಶ್ರಿಯಾ ಭೋಗವತೀಮಿವ ॥ ೧೫ ॥

ಸಭಾಚತ್ವರರಥ್ಯಾಭಿರಾಕ್ರೀಡಾಯತನಾಪಣೈಃ ।
ಚೈತ್ಯಧ್ವಜಪತಾಕಾಭಿರ್ಯುಕ್ತಾಂ ವಿದ್ರುಮವೇದಿಭಿಃ ॥ ೧೬ ॥

ಪುರ್ಯಾಸ್ತು ಬಾಹ್ಯೋಪವನೇ ದಿವ್ಯದ್ರುಮಲತಾಕುಲೇ ।
ನದದ್ವಿಹಂಗಾಳಿಕುಲಕೋಲಾಹಲಜಲಾಶಯೇ ॥ ೧೭ ॥

ಹಿಮನಿರ್ಝರವಿಪ್ರುಷ್ಮತ್ಕುಸುಮಾಕರವಾಯುನಾ ।
ಚಲತ್ಪ್ರವಾಳವಿಟಪಿನಳಿನೀತಟಸಂಪದಿ ॥ ೧೮ ॥

ನಾನಾರಣ್ಯಮೃಗವ್ರಾತೈರನಾಬಾಧೇ ಮುನಿವ್ರತೈಃ ।
ಆಹೂತಂ ಮನ್ಯತೇ ಪಾಂಥೋ ಯತ್ರ ಕೋಕಿಲಕೂಜಿತೈಃ ॥ ೧೯ ॥

ಯದೃಚ್ಛಯಾಽಽಗತಾಂ ತತ್ರ ದದರ್ಶ ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಮ್ ।
ಭೃತ್ಯೈರ್ದಶಭಿರಾಯಾಂತೀಮೇಕೈಕಶತನಾಯಕೈಃ ॥ ೨೦ ॥

ತೇಷಾಂ ಪರಿವೃಢೋ ರಾಜನ್ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಬಲಿಮುದ್ವಹನ್ ।
ಸಸ್ತ್ರೀಕಾಣಾಂ ಸಖಾ ತಸ್ಯಾ ಬಹುರೂಪೋಽಗ್ರಣೀಃ ಸ್ತ್ರಿಯಃ ॥ ೨೧ ॥

ಪಂಚಶೀರ್ಷಾಹಿನಾ ಗುಪ್ತಾಂ ಪ್ರತೀಹಾರೇಣ ಸರ್ವತಃ ।
ಅನ್ವೇಷಮಾಣಾಮೃಷಭಮಪ್ರೌಢಾಂ ಕಾಮರೂಪಿಣೀಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ಸುನಾಸಾಂ ಸುದತೀಂ ಬಾಲಾಂ ಸುಕಪೋಲಾಂ ವರಾನನಾಮ್ ।
ಸಮವಿನ್ಯಸ್ತಕರ್ಣಾಭ್ಯಾಂ ಬಿಭ್ರತೀಂ ಕುಂಡಲಶ್ರಿಯಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಪಿಶಂಗನೀವೀಂ ಸುಶ್ರೋಣೀಂ ಶ್ಯಾಮಾಂ ಕನಕಮೇಖಲಾಮ್ ।
ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಕ್ವಣದ್ಭ್ಯಾಂ ಚಲತೀಂ ನೂಪುರೈರ್ದೇವತಾಮಿವ ॥ ೨೪ ॥

ಸ್ತನೌ ವ್ಯಂಜಿತಕೈಶೋರೌ ಸಮವೃತ್ತೌ ನಿರಂತರೌ ।
ವಸ್ತ್ರಾಂತೇನ ನಿಗೂಹಂತೀಂ ವ್ರೀಳಯಾ ಗಜಗಾಮಿನೀಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ತಾಮಾಹ ಲಲಿತಾಂ ವೀರಃ ಸವ್ರೀಳಸ್ಮಿತಶೋಭಿನೀಮ್ ।
ಸ್ನಿಗ್ಧೇನಾಪಾಂಗಪುಂಖೇನ ಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಪ್ರೇಮಭ್ರಮದ್ಭ್ರುವಾ ॥ ೨೬ ॥

ಕಾ ತ್ವಂ ಕಂಜಪಲಾಶಾಕ್ಷಿ ಕಸ್ಯಾಸೀಹ ಕುತಃ ಸತಿ ।
ಇಮಾಮುಪ ಪುರೀಂ ಭೀರು ಕಿಂ ಚಿಕೀರ್ಷಸಿ ಶಂಸ ಮೇ ॥ ೨೭ ॥

ಕ ಏತೇಽನುಪಥಾ ಯೇ ತ
ಏಕಾದಶಮಹಾಭಟಾಃ ।
ಏತಾ ವಾ ಲಲನಾಃ ಸುಭ್ರು
ಕೋಽಯಂ ತೇಽಹಿಃ ಪುರಸ್ಸರಃ ॥ ೨೮ ॥

ತ್ವಂ ಹ್ರೀರ್ಭವಾನ್ಯಸ್ಯಥ ವಾಗ್ ರಮಾ ಪತಿಂ
ವಿಚಿನ್ವತೀ ಕಿಂ ಮುನಿವದ್ ರಹೋ ವನೇ ।
ತ್ವದಂಘ್ರಿಸಾಮ್ಯಾಪ್ತಸಮಸ್ತಕಾಮಃ
ಕ್ವ ಪದ್ಮಕೋಶಃ ಪತಿತಃ ಕರಾಗ್ರಾತ್ ॥ ೨೯ ॥

ನಾಸಾಂ ವರೋರ್ವನ್ಯತಮಾ ಭುವಿಸ್ಪೃಕ್
ಪುರೀಮಿಮಾಂ ವೀರವರೇಣ ಸಾಕಮ್ ।
ಅರ್ಹಸ್ಯಲಂಕರ್ತುಮದಭ್ರಕರ್ಮಣಾ
ಲೋಕಂ ಪರಂ ಶ್ರೀರಿವ ಯಜ್ಞಪುಂಸಾ ॥ ೩೦ ॥

ಯದೇಷ ಮಾಽಪಾಂಗವಿಖಂಡಿತೇಂದ್ರಿಯಂ
ಸವ್ರೀಳಹಾಸೇಕ್ಷಣವಿಭ್ರಮದ್ಭ್ರುವಃ ।
ತವೋಪಸೃಷ್ಟೋ ಭಗವಾನ್ ಮನೋಭವಃ
ಪ್ರಬಾಧತೇಽಥಾನುಗೃಹಾಣ ಶೋಭನೇ ॥ ೩೧ ॥

ತ್ವದಾನನಂ ಸುಭ್ರು ಸುತಾರಲೋಚನಂ
ವ್ಯಾಳಂಬಿನೀಲಾಳಕವೃಂದಸಂವೃತಮ್ ।
ಉನ್ನೀಯ ಮೇ ದರ್ಶಯ ವಲ್ಗುವಾಚಕಂ
ಯದ್ ವ್ರೀಳಯಾ ನಾಭಿಮುಖಂ ಶುಚಿಸ್ಮಿತೇ ॥ ೩೨ ॥

ಇತ್ಥಂ ಪುರಂಜನಂ ನಾರೀ ಯಾಚಮಾನಮಧೀರವತ್ ।
ಅಭ್ಯಭಾಷತ ತಂ ವೀರಂ ಹಸಂತೀ ವೀರಮೋಹಿನೀ ॥ ೩೩ ॥

ನ ವಿದಾಮ ವಯಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಕರ್ತಾರಂ ಪುರುಷರ್ಷಭ ।
ಆತ್ಮನಶ್ಚ ಪರಸ್ಯಾಪಿ ಗೋತ್ರಂ ನಾಮ ಚ ಯತ್ ಕೃತಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ಇಹಾದ್ಯ ಸಂತಮಾತ್ಮಾನಂ ವಿದಾಮ ನ ತತಃ ಪರಮ್ ।
ಯೇನೇಯಂ ನಿರ್ಮಿತಾ ವೀರ ಪುರೀ ಶರಣಮಾತ್ಮನಃ ॥ ೩೫ ॥

ಏತೇ ಸಖಾಯಃ ಸಖ್ಯೋ ಮೇ
ನರಾ ನಾರ್ಯಶ್ಚ ಮಾನದ ।
ಸುಪ್ತಾಯಾಂ ಮಯಿ ಜಾಗರ್ತಿ
ನಾಗೋಽಯಂ ಪಾಲಯನ್ ಪುರೀಮ್ ॥ ೩೬ ॥

ದಿಷ್ಟ್ಯಾಽಽಗತೋಽಸಿ ಭದ್ರಂ ತೇ ಗ್ರಾಮ್ಯಾನ್ ಕಾಮಾನಭೀಪ್ಸಸೇ ।
ಉದ್ವಹಿಷ್ಯಾಮಿ ತಾಂಸ್ತೇಽಹಂ ಸ್ವಬಂಧುಭಿರರಿಂದಮ ॥ ೩೭ ॥

ಇಮಾಂ ತ್ವಮಧಿತಿಷ್ಠಸ್ವ
ಪುರೀಂ ನವಮುಖೀಂ ವಿಭೋ ।
ಮಯೋಪನೀತಾನ್ ಗೃಹ್ಣಾನಃ
ಕಾಮಭೋಗಾನ್ ಶತಂ ಸಮಾಃ ॥ ೩೮ ॥

ಕಾ ನು ತ್ವದನ್ಯಂ ರಮಯೇದರತಿಜ್ಞಮಕೋವಿದಮ್ ।
ಅಸಾಂಪರಾಯಾಭಿಮುಖಮಶ್ವಸ್ತನವಿದಂ ಪಶುಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ಧರ್ಮೋ ಹ್ಯತ್ರಾರ್ಥಕಾಮೌ ಚ
ಪ್ರಜಾಽಽನಂದೋಽಮೃತಂ ಯಶಃ ।
ಲೋಕಾ ವಿಶೋಕಾ ವಿರಜಾ
ಯಾನ್ ನ ಕೇವಲಿನೋ ವಿದುಃ ॥ ೪೦ ॥

ಪಿತೃದೇವರ್ಷಿಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ
ಭೂತಾನಾಮಾತ್ಮನಶ್ಚ ಹ ।
ಕ್ಷೇಮ್ಯಂ ವದಂತಿ ಶರಣಂ
ಭವೇಽಸ್ಮಿನ್ ಯದ್ ಗೃಹಾಶ್ರಮಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಕಾ ನಾಮ ವೀರ ವಿಖ್ಯಾತಂ ವದಾನ್ಯಂ ಪ್ರಿಯದರ್ಶನಮ್ ।
ನ ವೃಣೀತ ಪತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ತಂ ಮಾದೃಶೀ ತ್ವಾದೃಶಂ ಸ್ವಯಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ಕಸ್ಯಾ ಮನಸ್ತೇ ಭುಜಗೇಂದ್ರಭೋಗಯೋಃ
ಸ್ತ್ರಿಯೋ ನ ಸಜ್ಜೇದ್ ಭುಜಯೋರ್ಮಹಾಭುಜ ।
ಯೋಽನಾಥವರ್ಗಾಧಿಮಲಂ ಘೃಣೋದ್ಧತ-
ಸ್ಮಿತಾವಲೋಕೇನ ಚರಸ್ಯಪೋಹಿತುಮ್ ॥ ೪೩ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಇತಿ ತೌ ದಂಪತೀ ತತ್ರ ಸಮುದ್ಯ ಸಮಯಂ ಮಿಥಃ ।
ತಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪುರೀಂ ರಾಜನ್ ಮುಮುದಾತೇ ಶತಂ ಸಮಾಃ ॥ ೪೪ ॥

ಉಪಗೀಯಮಾನೋ ಲಳಿತಂ ತತ್ರ ತತ್ರ ಚ ಗಾಯಕೈಃ ।
ಕ್ರೀಡನ್ ಪರಿವೃತಃ ಸ್ತ್ರೀಭಿರ್ಹ್ರದಿನೀಮಾವಿಶಚ್ಛುಚೌ ॥ ೪೫ ॥

ಸಪ್ತೋಪರಿ ಕೃತಾ ದ್ವಾರಃ ಪುರಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ತು ದ್ವೇ ಅಧಃ ।
ಪೃಥಗ್ ವಿಷಯಗತ್ಯರ್ಥಂ ತಸ್ಯಾಂ ಯಃ ಕಶ್ಚನೇಶ್ವರಃ ॥ ೪೬ ॥

ಪಂಚ ದ್ವಾರಸ್ತು ಪೌರಸ್ತ್ಯಾ ದಕ್ಷಿಣೈಕಾ ತಥೋತ್ತರಾ ।
ಪಶ್ಚಿಮೇ ದ್ವೇ ಅಮೂಷಾಂ ತೇ ನಾಮಾನಿ ನೃಪ ವರ್ಣಯೇ ॥ ೪೭ ॥

ಖದ್ಯೋತಾಽಽವಿರ್ಮುಖೀ ಚ ಪ್ರಾಗ್ದ್ವಾರಾವೇಕತ್ರ ನಿರ್ಮಿತೇ ।
ವಿಭ್ರಾಜಿತಂ ಜನಪದಂ ಯಾತಿ ತಾಭ್ಯಾಂ ದ್ಯುಮತ್ಸಖಃ ॥ ೪೮ ॥

ನಳಿನೀ ನಾಳಿನೀ ಚ ಪ್ರಾಗ್ದ್ವಾರಾವೇಕತ್ರ ನಿರ್ಮಿತೇ ।
ಅವಧೂತಸಖಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಷಯಂ ಯಾತಿ ಸೌರಭಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ಮುಖ್ಯಾ ನಾಮ ಪುರಸ್ತಾದ್ ದ್ವಾಸ್ತಯಾಽಽಪಣಬಹೂದನೌ ।
ವಿಷಯೌ ಯಾತಿ ಪುರರಾಟ್ ರಸಜ್ಞವಿಪಣಾನ್ವಿತಃ ॥ ೫೦ ॥

ಪಿತೃಭೂರ್ನೃಪ ಪುರ್ಯಾ ದ್ವಾಃ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಪುರಂಜನಃ ।
ರಾಷ್ಟ್ರಂ ದಕ್ಷಿಣಪಾಂಚಾಲಂ ಯಾತಿ ಶ್ರುತಧರಾನ್ವಿತಃ ॥ ೫೧ ॥

ದೇವಭೂರ್ನಾಮ ಪುರ್ಯಾ ದ್ವಾಃ ಉತ್ತರೇಣ ಪುರಂಜನಃ ।
ರಾಷ್ಟ್ರಮುತ್ತರಪಾಂಚಾಲಂ ಯಾತಿ ಶ್ರುತಧರಾನ್ವಿತಃ ॥ ೫೨ ॥

ಆಸುರೀಂ ನಾಮ ಪಶ್ಚಾದ್ ದ್ವಾಸ್ತಯಾ ಯಾತಿ ಪುರಂಜನಃ ।
ಗ್ರಾಮ್ಯಕಂ ನಾಮ ವಿಷಯಂ ದುರ್ಮದೇನ ಸಮನ್ವಿತಃ ॥ ೫೩ ॥

ನಿರ್ಋತಿರ್ನಾಮ ಪಶ್ಚಾದ್ ದ್ವಾ-
ಸ್ತಯಾ ಯಾತಿ ಪುರಂಜನಃ ।
ವೈಶಸಂ ನಾಮ ವಿಷಯಂ
ಲುಬ್ಧಕೇನ ಸಮನ್ವಿತಃ ॥ ೫೪ ॥

ಅಂಧಾವಮೀಷಾಂ ಪೌರಾಣಾಂ
ನಿರ್ವಾಕ್ಯೋಪಸ್ಕರಾವುಭೌ ।
ಅಕ್ಷಣ್ವತಾಮಧಿಪತಿ-
ಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಯಾತಿ ಕರೋತಿ ಚ ॥ ೫೫ ॥

ಸ್ವಯಂ ತ್ವಂತಃಪುರಗತೋ
ವಿಷೂಚಿನಾ ಸಮನ್ವಿತಃ ।
ಮೋಹಂ ಪ್ರಸಾದಂ ಹರ್ಷಂ ವಾ
ಯಾತಿ ಜಾಯಾತ್ಮಜೋದ್ಭವಮ್ ॥ ೫೬ ॥

ಏವಂ ಕರ್ಮಸು ಸಂಸಕ್ತಃ ಕಾಮಾತ್ಮಾ ವಂಚಿತೋಽಬುಧಃ ।
ಮಹಿಷೀ ಯದ್ಯದೀಹೇತ ತತ್ತದೇವಾನ್ವವರ್ತತ ॥ ೫೭ ॥

ಕ್ವಚಿತ್ ಪಿಬಂತ್ಯಾಂ ಪಿಬತಿ ಮದಿರಾಂ ಮದವಿಹ್ವಲಃ ।
ಅಶ್ನಂತ್ಯಾಂ ಕ್ವಚಿದಶ್ನಾತಿ ಜಕ್ಷತ್ಯಾಂ ಸಹ ಜಕ್ಷತಿ ॥ ೫೮ ॥

ಕ್ವಚಿದ್ ಗಾಯತಿ ಗಾಯಂತ್ಯಾಂ ರುದಂತ್ಯಾಂ ರುದತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಕ್ವಚಿದ್ಧಸಂತ್ಯಾಂ ಹಸತಿ ಜಲ್ಪಂತ್ಯಾಮನುಜಲ್ಪತಿ ॥ ೫೯ ॥

ಕ್ವಚಿದ್ಧಾವತಿ ಧಾವಂತ್ಯಾಂ ತಿಷ್ಠಂತ್ಯಾಮನುತಿಷ್ಠತಿ ।
ಅನುಶೇತೇ ಶಯಾನಾಯಾಮನ್ವಾಸ್ತೇ ಕ್ವಚಿದಾಸತೀಮ್ ॥ ೬೦ ॥

ಕ್ವಚಿಚ್ಛೃಣೋತಿ ಶೃಣ್ವಂತ್ಯಾಂ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಾಮನುಪಶ್ಯತಿ ।
ಕ್ವಚಿಜ್ಜಿಘ್ರತಿ ಜಿಘ್ರಂತ್ಯಾಂ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಾಂ ಸ್ಪೃಶತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ ೬೧ ॥

ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಶೋಚತೀಂ ಜಾಯಾಮನುಶೋಚತಿ ದೀನವತ್ ।
ಅನುಹೃಷ್ಯತಿ ಹೃಷ್ಟಾಯಾಂ ಮುದಿತಾಮನುಮೋದತೇ ॥ ೬೨ ॥

ವಿಪ್ರಲಬ್ಧೋ ಮಹಿಷ್ಯೈವಂ ಸರ್ವಪ್ರಕೃತಿವಂಚಿತಃ ।
ನೇಚ್ಛನ್ನನುಕರೋತ್ಯಜ್ಞಃ ಕ್ಲೈಬ್ಯಾತ್ ಕ್ರೀಡಾಮೃಗೋ ಯಥಾ ॥ ೬೩ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಪಂಚವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಥ ಷಡ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಸ ಏಕದಾ ಮಹೇಶ್ವಾಸೋ ರಥಂ ಪಂಚಾಶ್ವಮಾಶುಗಮ್ ।
ದ್ವೀಷಂ ದ್ವಿ ಚಕ್ರಮೇಕಾಕ್ಷಂ ತ್ರಿವೇಣುಂ ಪಂಚಬಂಧುರಮ್ ॥ ೧ ॥

ಏಕರಶ್ಮ್ಯೇಕದಮನಮೇಕನೀಡಂ ದ್ವಿಕೂಬರಮ್ ।
ಪಂಚಪ್ರಹರಣಂ ಸಪ್ತವರೂಥಂ ಪಂಚವಿಕ್ರಮಮ್ ॥ ೨ ॥

ಹೈಮೋಪಸ್ಕರಮಾರುಹ್ಯ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಮಾಽಕ್ಷಯೇಷುಧಿಃ ।
ಏಕಾದಶಚಮೂನಾಥಃ ಪಂಚಪ್ರಸ್ಥಮಗಾದ್ ವನಮ್ ॥ ೩ ॥

ಚಚಾರ ಮೃಗಯಾಂ ತತ್ರ ದೃಪ್ತ ಆತ್ತೇಷುಕಾರ್ಮುಕಃ ।
ವಿಹಾಯ ಜಾಯಾಮತದರ್ಹಾಂ ಮೃಗವ್ಯಸನಲಾಲಸಃ ॥ ೪ ॥

ಆಸುರೀಂ ವೃತ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಘೋರಾತ್ಮಾ ನಿರನುಗ್ರಹಃ ।
ನ್ಯಹನನ್ನಿಶಿತೈರ್ಬಾಣೈರ್ವನೇಷು ವನಗೋಚರಾನ್ ॥ ೫ ॥

ತೀರ್ಥೇಷು ಶ್ರುತಿದೃಷ್ಟೇಷು ರಾಜಾ ಮೇಧ್ಯಾನ್ ಪಶೂನ್ ವನೇ ।
ಯಾವದರ್ಥಮಲಂ ಲುಬ್ಧೋ ಹನ್ಯಾದಿತಿ ನಿಯಮ್ಯತೇ ॥ ೬ ॥

ಯ ಏವಂ ಕರ್ಮ ನಿಯತಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಕುರ್ವೀತ ಮಾನವಃ ।
ಕರ್ಮಣಾ ತೇನ ರಾಜೇಂದ್ರ ಜ್ಞಾನೇನ ಸ ನ ಲಿಪ್ಯತೇ ॥ ೭ ॥

ಅನ್ಯಥಾ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವಾಣಃ ಕಾಮಾರೂಢೋ ನಿಬಧ್ಯತೇ ।
ಗುಣಪ್ರವಾಹಪತಿತೋ ನಷ್ಟಪ್ರಜ್ಞೋ ವ್ರಜತ್ಯಧಃ ॥ ೮ ॥

ತತ್ರ ನಿರ್ಭಿಣ್ಣಗಾತ್ರಾಣಾಂ
ಚಿತ್ರವಾಜೈಃ ಶಿಲೀಮುಖೈಃ ।
ವಿಪ್ಲವೋಽಭೂದ್ ದುಃಖಿತಾನಾಂ
ದುಸ್ಸಹಃ ಕರುಣಾತ್ಮನಾಮ್ ॥ ೯ ॥

ಶಶಾನ್ ವರಾಹಾನ್ ಮಹಿಷಾನ್ ಗವಯಾನ್ ರುರುಶಲ್ಯಕಾನ್ ।
ಮೇಧ್ಯಾನನ್ಯಾನಮೇಧ್ಯಾಂಶ್ಚ ವಿನಿಘ್ನನ್ ಶ್ರಮಮಧ್ಯಗಾತ್ ॥ ೧೦ ॥

ತತಃ ಕ್ಷುತ್ತೃಟ್ಪರಿಶ್ರಾಂತೋ ನಿವೃತ್ತೋ ಗೃಹಮೇಯಿವಾನ್ ।
ಕೃತಸ್ನಾನೋಚಿತಾಹಾರಃ ಸಂವಿವೇಶ ಗತಕ್ಲಮಃ ॥ ೧೧ ॥

ಆತ್ಮಾನಮರ್ಹಯಾಂಚಕ್ರೇ ಧೂಪಲೇಪಸ್ರಗಾದಿಭಿಃ ।
ಸಾಧ್ವಲಂಕೃತಸರ್ವಾಂಗೋ ಮಹಿಷ್ಯಾಮಾದಧೇ ಮನಃ ॥ ೧೨ ॥

ತೃಪ್ತೋ ಹೃಷ್ಟಃ ಸುದೃಪ್ತಶ್ಚ ಕಂದರ್ಪಾಕೃಷ್ಟಮಾನಸಃ ।
ನ ವ್ಯಚಷ್ಟ ವರಾರೋಹಾಂ ಗೃಹಿಣೀಂ ಗೃಹಮೇಧಿನೀಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಅಪಿ ವಃ ಕುಶಲಂ ರಾಮಾಃ ಸೇಶ್ವರೀಣಾಂ ಯಥಾ ಪುರಾ ।
ನ ತಥೈತರ್ಹಿ ರೋಚಂತೇ ಗೃಹೇಷು ಗೃಹಸಂಪದಃ ॥ ೧೪ ॥

ಯದಿ ನ ಸ್ಯಾದ್ ಗೃಹೇ ಮಾತಾ ಪತ್ನೀ ವಾ ಪತಿದೇವತಾ ।
ವ್ಯಂಗೇ ರಥ ಇವ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಕೋ ನಾಮಾಸೀತ ದೀನವತ್ ॥ ೧೫ ॥

ಕ್ವ ವರ್ತತೇ ಸಾ ಲಲನಾ ಮಜ್ಜಂತಂ ವ್ಯಸನಾರ್ಣವೇ ।
ಯಾ ಮಾಮುದ್ಧರತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ದೀಪಯಂತೀ ಪದೇಪದೇ ॥ ೧೬ ॥

ರಾಮಾ ಊಚುಃ

ನರನಾಥ ನ ಜಾನೀಮಸ್ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯಾ ಯದ್ ವ್ಯವಸ್ಯತಿ ।
ಭೂತಳೇ ನಿರವಸ್ತಾರೇ ಶಯಾನಾಂ ಪಶ್ಯ ಶತ್ರುಹನ್ ॥ ೧೭ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಪುರಂಜನಃ ಸ್ವಮಹಿಷೀಂ ನಿರೀಕ್ಷ್ಯಾವಧುತಾಂ ಭುವಿ ।
ತತ್ಸಂಗೋನ್ಮಥಿತಜ್ಞಾನೋ ವೈಕ್ಲವ್ಯಂ ಪರಮಂ ಯಯೌ ॥ ೧೮ ॥

ಸಾಂತ್ವಯನ್ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಯಾ ವಾಚಾ ಹೃದಯೇನ ವಿದೂಯತಾ ।
ಪ್ರೇಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರೇಮಸಂರಂಭಲಿಂಗಮಾತ್ಮನಿ ನಾಧ್ಯಗಾತ್ ॥ ೧೯ ॥

ಅನುನಿನ್ಯೇಽಥ ಶನಕೈರ್ವೀರೋಽನುನಯಕೋವಿದಃ ।
ಪಸ್ಪರ್ಶ ಪಾದಯುಗಳಮಾಹ ಚೋತ್ಸಂಗಲಾಳಿತಾಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ನೂನಂ ತ್ವಕೃತಪುಣ್ಯಾಸ್ತೇ ಭೃತ್ಯಾ ಯೇಷ್ವೀಶ್ವರಾಃ ಶುಭೇ ।
ಕೃತಾಗಃಸ್ವಾತ್ಮಸಾತ್ ಕೃತ್ವಾ ಶಿಕ್ಷಾದಂಡಂ ನ ಯುಂಜತೇ ॥ ೨೧ ॥

ಪರಮಾನುಗ್ರಹೋ ದಂಡೋ ಭೃತ್ಯೇಷು ಪ್ರಭುಣಾಽರ್ಪಿತಃ ।
ಬಾಲೋ ನ ವೇದ ತತ್ ತನ್ವಿ ಬಂಧುಕೃತ್ಯಮಮರ್ಷಣಃ ॥ ೨೨ ॥

ಸಾ ತ್ವಂ ಮುಖಂ ಸುದತಿ ಸುಭ್ರ್ವನುರಾಗಭಾರ-
ವ್ರೀಳಾವಿಳಂಬವಿಲಸದ್ಧಸಿತಾವಲೋಕಮ್ ।
ನೀಳಾಳಕಾಳಿಭಿರುಪಸ್ಕೃತಮುನ್ನಸಂ ನಃ
ಸ್ವಾನಾಂ ಪ್ರದರ್ಶಯ ಮನಸ್ವಿನಿ ವಲ್ಗುವಾಕ್ಯಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ದಧೇ ದಮಮಹಂ ತವ ವೀರಪತ್ನಿ
ಯೋಽನ್ಯತ್ರ ಭೂಸುರಕುಲಾತ್ ಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಸ್ತಮ್ ।
ಪಶ್ಯೇ ನ ವೀತಭಯಮುನ್ಮುದಿತಂ ತ್ರಿಲೋಕ್ಯಾಂ
ಕ್ರುದ್ಧಸ್ಯ ಮೇ ಮುರರಿಪೋರಿತರತ್ರ ದಾಸಾತ್ ॥ ೨೪ ॥

ವಕ್ತ್ರಂ ನ ತೇ ವಿತಿಲಕಂ ಮಲಿನಂ ವಿಹರ್ಷಂ
ಸಂರಂಭಭೀಮಮವಿಮೃಷ್ಟಮಪೇತರಾಗಮ್ ।

ಪಶ್ಯೇ ಸ್ತನಾವಪಿ ಶುಚೋಪಹತೌ ಸುಜಾತೌ
ಬಿಂಬಾಧರಂ ವಿಗತಕುಂಕುಮಪಂಕರಾಗಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ತನ್ಮೇ ಪ್ರಸೀದ ಸುಹೃದಃ ಕೃತಕಿಲ್ಬಿಷಸ್ಯ
ಸ್ವೈರಂ ಗತಸ್ಯ ಮೃಗಯಾಂ ವ್ಯಸನಾತುರಸ್ಯ ।
ಕಾ ದೇವರಂ ವಶಗತಂ ಕುಸುಮಾಸ್ತ್ರವೇಗ-
ವಿಸ್ರಸ್ತಪೌಂಸ್ಯಮುಶತೀ ನ ಭಜೇತ ಕೃತ್ಯೇ ॥ ೨೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಷಡ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ಸಪ್ತವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಇತ್ಥಂ ಪುರಂಜನಂ ಸಮ್ಯಗ್ ವಶಮಾನೀಯ ವಿಭ್ರಮೈಃ ।
ಪುರಂಜನೀ ಮಹಾರಾಜ ರೇಮೇ ರಮಯತೀ ಪತಿಮ್ ॥ ೧ ॥

ಸ ರಾಜಾ ಮಹಿಷೀಂ ರಾಜನ್ ರುಚಿರಾಂಬರಸಂವೃತಾಮ್ ।
ಕೃತಸ್ವಸ್ತ್ಯಯನಾಂ ದೃಪ್ತಾಮಭ್ಯನಂದದುಪಾಗತಾಮ್ ॥ ೨ ॥

ತಯೋಪಗೂಢಃ ಪರಿರಬ್ಧಕಂಧರೋ
ರಹೋಽನುಮಂತ್ರ್ಯೈರಪಕೃಷ್ಟಚೇತನಃ ।
ನ ಕಾಲರಂಹೋ ಬುಬುಧೇ ದುರತ್ಯಯಂ
ದಿವಾ ನಿಶೇತಿ ಪ್ರಮದಾಪರಿಗ್ರಹಃ ॥ ೩ ॥

ಶಯಾನ ಉನ್ನದ್ಧಮದೋ ಮಹಾಮನಾ
ಮಹಾರ್ಹತಲ್ಪೇ ಮಹಿಷೀಭುಜೋಪಧೇ ।
ತಾಮೇವ ವೀರೋಽಮನುತ ವ್ಯವಾಯತ-
ಸ್ತಮೋಽಭಿಭೂತೋ ನ ನಿಜಂ ಪರಂ ಹಿ ತತ್ ॥ ೪ ॥

ತಯೈವಂ ರಮಮಾಣಸ್ಯ ಕಾಮಕಶ್ಮಲಚೇತಸಃ ।
ಕ್ಷಣಾರ್ಧಮಿವ ರಾಜೇಂದ್ರ ವ್ಯತಿಕ್ರಾಂತಂ ನವಂ ವಯಃ ॥ ೫ ॥

ತಸ್ಯಾಮಜೀಜನತ್ ಪುತ್ರಾನ್ ಪುರಂಜನ್ಯಾಂ ಪುರಂಜನಃ ।
ಶತಾನ್ಯೇಕಾದಶ ವಿರಾಡಾಯುಷೋಽರ್ಧಮಥಾತ್ಯಗಾತ್ ॥ ೬ ॥

ದುಹಿತೃರ್ದಶೋತ್ತರಶತಂ ಪಿತೃಭ್ರಾತೃಯಶಸ್ಕರೀಃ ।
ಶೀಲೌದಾರ್ಯಗುಣೋಪೇತಾಃ ಪೌರಂಜನ್ಯಃ ಪ್ರಜಾಪತೇ ॥ ೭ ॥

ಸ ಪಾಂಚಾಲಪತಿಃ ಪುತ್ರಾನ್ ಪಿತೃವಂಶವಿವರ್ಧನಾನ್ ।
ದಾರೈಃ ಸಂಯೋಜಯಾಮಾಸ ದುಹಿತೄಃ ಸದೃಶೈರ್ವರೈಃ ॥ ೮ ॥

ಪುತ್ರಾಣಾಂ ಚಾಭವನ್ ಪುತ್ರಾ ಏಕೈಕಸ್ಯ ಶತಂ ಶತಮ್ ।
ಯೈರ್ವೈ ಪೌರಂಜನೋ ವಂಶಃ ಪಾಂಚಾಲೇಷು ಸಮೇಧಿತಃ ॥ ೯ ॥

ತೇಷು ತದ್ರಿಕ್ಥಹಾರೇಷು ಗೃಹಕೋಶಾನುಜೀವಿಷು ।
ನಿಗೂಢೇನ ಮಮತ್ವೇನ ವಿಷಕ್ತೋ ನಾವಬುಧ್ಯತ ॥ ೧೦ ॥

ಈಜೇ ಚ ಕ್ರತುಭಿರ್ಘೋರೈ-
ರ್ದೀಕ್ಷಿತಃ ಪಶುಮಾರಕೈಃ ।
ದೇವಾನ್ ಪಿತೄನ್ ಭೂತಪತೀನ್
ನಾನಾಕಾಮೋ ಯಥಾ ಭವಾನ್ ॥ ೧೧ ॥

ಯುಕ್ತೇಷ್ವೇವಂ ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ
ಕುಡುಂಬಾಸಕ್ತಚೇತಸಃ ।
ಆಸಸಾದ ಸ ವೈ ಕಾಲೋ
ಯೋಽಪ್ರಿಯಃ ಪ್ರಿಯಯೋಷಿತಾಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಚಂಡವೇಗ ಇತಿ ಖ್ಯಾತೋ ಗಂಧರ್ವಾಧಿಪತಿರ್ನೃಪ ।
ಗಂಧರ್ವಾಸ್ತಸ್ಯ ಬಲಿನಃ ಷಷ್ಟ್ಯುತ್ತರಶತತ್ರಯಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಗಂಧರ್ವ್ಯಸ್ತಾವತೀರಸ್ಯ ಮೈಥುನ್ಯಶ್ಚ ಸಿತಾಸಿತಾಃ ।
ಪರಿವೃತ್ತ್ಯಾ ವಿಲುಂಪಂತಿ ಸರ್ವಕಾಮಾನ್ ವಿನಿರ್ಮಿತಾನ್ ॥ ೧೪ ॥

ತೇ ಚಂಡವೇಗಾನುಚರಾಃ ಪುರಂಜನಪುರೀಂ ಯದಾ ।
ಹರ್ತುಮಾರೇಭಿರೇ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಷೇಧತ್ ಪ್ರಜಾಗರಃ ॥ ೧೫ ॥

ಸ ಸಪ್ತಭಿಃ ಶತೈರೇಕೋ ವಿಂಶಕೇನ ಶತಂ ಸಮಾಃ ।
ಪುರಂಜನಪುರಾಧ್ಯಕ್ಷೋ ಗಂಧರ್ವೈರ್ಯುಯುಧೇ ಬಲೀ ॥ ೧೬ ॥

ಕ್ಷೀಯಮಾಣೇ ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯೇ ಏಕಸ್ಯ ಬಹುಭಿರ್ಯುಧಿ ।
ಚಿಂತಾಂ ಪರಾಂ ಜಗಾಮಾರ್ತಃ ಸರಾಷ್ಟ್ರಪುರಬಾಂಧವಃ ॥ ೧೭ ॥

ಸ ಏವ ಪುರ್ಯಾಂ ಮಧುಭುಕ್
ಪಾಂಚಾಲೇಷು ಸ್ವಪಾರ್ಷದೈಃ ।
ಉಪನೀತಂ ಬಲಿಂ ಗೃಹ್ಣನ್
ಸ್ತ್ರೀಜಿತೋ ನಾವಿದದ್ ಭಯಮ್ ॥ ೧೮ ॥

ಕಾಲಸ್ಯ ದುಹಿತಾ ಕಾಚಿತ್ ತ್ರಿಲೋಕೀಂ ಪತಿಮಿಚ್ಛತೀ ।
ಪರ್ಯಟಂತೀ ನ ಬರ್ಹಿಷ್ಮನ್ ಪ್ರತ್ಯನಂದತ ಕಶ್ಚನ ॥ ೧೯ ॥

ದೌರ್ಭಾಗ್ಯೇನಾತ್ಮನೋ ಲೋಕೇ
ವಿಶ್ರುತಾ ದುರ್ಭಗೇತಿ ಸಾ ।
ಯಾಂ ತುಷ್ಟೋ ರಾಜಋಷಯೇ
ಪಿತಾಽದಾತ್ ಪೂರವೇ ವರಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಕದಾಚಿದಟಮಾನಾ ಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಾನ್ಮಹೀಂ ಗತಮ್ ।
ವವ್ರೇ ಬೃಹದ್ವ್ರತಂ ಮಾಂ ತು ಜಾನಂತೀ ಕಾಮಮೋಹಿತಾ ॥ ೨೧ ॥

ಮಯಿ ಸಂರಂಭ್ಯ ವಿಪುಲಮದಾಚ್ಛಾಪಂ ಸುದುಸ್ಸಹಮ್ ।
ಸ್ಥಾತುಮರ್ಹಸಿ ನೈಕತ್ರ ಮದ್ಯಾಚ್ಞಾವಿಮುಖೋ ಮುನೇ ॥ ೨೨ ॥

ತತೋ ವಿಹತಸಂಕಲ್ಪಾ ಕನ್ಯಕಾ ಯವನೇಶ್ವರಮ್ ।
ಮಯೋಪದಿಷ್ಟಮಾಸಾದ್ಯ ವವ್ರೇ ನಾಮ್ನಾ ಭಯಂ ಪತಿಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ಋಷಭಂ ಯವನಾನಾಂ ತ್ವಾಂ ವೃಣೇ ವೀರೇಪ್ಸಿತಂ ಪತಿಮ್ ।
ಸಂಕಲ್ಪಸ್ತ್ವಯಿ ಭೂತಾನಾಂ ಕೃತಃ ಕಿಲ ನ ರಿಷ್ಯತಿ ॥ ೨೪ ॥

ದ್ವಾವಿಮಾವನುಶೋಚಂತಿ ಬಾಲಾವಸದವಗ್ರಹೌ ।
ಯೋ ಲೋಕಶಾಸ್ತ್ರೋಪನತಂ ನ ರಾತಿ ನ ತದಿಚ್ಛತಿ ॥ ೨೫ ॥

ಅಥೋ ಭಜಸ್ವ ಮಾಂ ಭದ್ರ
ಭಜಂತೀಂ ಮೇ ದಯಾಂ ಕುರು ।
ಏತಾವಾನ್ ಪೌರುಷೋ ಧರ್ಮೋ
ಯದಾರ್ತಾನನುಕಂಪತೇ ॥ ೨೬ ॥

ಕಾಲಕನ್ಯೋದಿತವಚೋ ನಿಶಮ್ಯ ಯವನೇಶ್ವರಃ ।
ಚಿಕೀರ್ಷುರ್ದೇವಗುಹ್ಯಂ ಸ ಸಸ್ಮಿತಂ ತಾಮಭಾಷತ ॥ ೨೭ ॥

ಮಯಾ ನಿರೂಪಿತಸ್ತುಭ್ಯಂ
ಪತಿರಾತ್ಮಸಮಾಧಿನಾ ।
ನಾಭಿನಂದತಿ ಲೋಕೋಽಯಂ
ತ್ವಾಮಭದ್ರಾಮಸಮ್ಮತಾಮ್ ॥ ೨೮ ॥

ತ್ವಮವ್ಯಕ್ತಗತಿರ್ಭುಂಕ್ಷ್ವ
ಲೋಕಂ ಕರ್ಮವಿನಿರ್ಮಿತಮ್ ।
ಯಾಹಿ ಮೇ ಪೃತನಾಯುಕ್ತಾ
ಸೋಽಪ್ರಜಸ್ತ್ವಾಂ ಪ್ರಣೇಷ್ಯತಿ ॥ ೨೯ ॥

ಪ್ರಜ್ವಾರೋಽಯಂ ಮಮ ಭ್ರಾತಾ ತ್ವಂ ಚ ಮೇ ಭಗಿನೀ ಭವ ।
ಚರಾಮ್ಯುಭಾಭ್ಯಾಂ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿನ್ನವ್ಯಕ್ತೋ ಭೀಮಸೈನಿಕಃ ॥ ೩೦ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಸಪ್ತವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—೦—

ಅಥ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಸೈನಿಕಾ ಭಯನಾಮ್ನೋ ಯೇ ಬರ್ಹಿಷ್ಮನ್ನಿಷ್ಟಕಾರಿಣಃ ।
ಪ್ರಜ್ವಾರಕಾಲಕನ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ವಿಚೇರುರವನೀಮಿಮಾಮ್ ॥ ೧ ॥

ತ ಏಕದಾ ತು ರಭಸಾ ಪುರಂಜನಪುರೀಂ ನೃಪ ।
ರುರುಧುರ್ಭೌಮಭೋಗಾಢ್ಯಾಂ ಜರತ್ಪನ್ನಗಪಾಲಿತಾಮ್ ॥ ೨ ॥

ಕಾಲಕನ್ಯಾಽಪಿ ಬುಭುಜೇ ಪುರಂಜನಪುರೀಂ ಬಲಾತ್ ।
ಯಯಾಽಭಿಭೂತಃ ಪುರುಷಃ ಸದ್ಯೋ ನಿಸ್ಸಾರತಾಮಿಯಾತ್ ॥ ೩ ॥

ತಯೋಪಭುಜ್ಯಮಾನಾಂ ವೈ
ಯವನಾಃ ಸರ್ವತೋದಿಶಮ್ ।
ದ್ವಾರ್ಭಿಃ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಸುಭೃಶಂ
ಪ್ರಾರ್ದಯನ್ ಸಕಲಾಂ ಪುರೀಮ್ ॥ ೪ ॥

ತಸ್ಯಾಂ ಸಂಪೀಡ್ಯಮಾನಾಯಾಮಭಿಮಾನೀ ಪುರಂಜನಃ ।
ಅವಾಪೋರುವಿಧಾಂಸ್ತಾಪಾನ್ ಕುಟುಂಬೀ ಮಮತಾಕುಲಃ ॥ ೫ ॥

ಕನ್ಯೋಪಗೂಢೋ ನಷ್ಟಶ್ರೀಃ ಕೃಪಣೋ ವಿಷಯಾತ್ಮಕಃ ।
ನಷ್ಟಪ್ರಜ್ಞೋ ಹೃತೈಶ್ವರ್ಯೋ ಗಂಧರ್ವಯವನೈರ್ಬಲಾತ್ ॥ ೬ ॥

ವಿಶೀರ್ಣಾಂ ಸ್ವಪುರೀಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ
ಪ್ರತಿಕೂಲಾನನಾದೃತಾನ್ ।
ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾನುಗಾಮಾತ್ಯಾನ್
ಜಾಯಾಂ ಚ ಗತಸೌಹೃದಾಮ್ ॥ ೭ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಕನ್ಯಯಾ ಗ್ರಸ್ತಂ ಪಾಂಚಾಲಾನರಿದೂಷಿತಾನ್ ।
ದುರಂತಚಿಂತಾಮಾಪನ್ನೋ ನ ಲೇಭೇ ತತ್ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಮ್ ॥ ೮ ॥

ಕಾಮಾನಭಿಲಷನ್ ದೀನೋ ಯಾತಯಾಮಾಂಶ್ಚ ಕನ್ಯಯಾ ।
ಗತಾತ್ಮಸಂವಿನ್ನಿಸ್ಸ್ನೇಹಃ ಪುತ್ರದಾರಾಂಶ್ಚ ಲಾಳಯನ್ ॥ ೯ ॥

ಗಂಧರ್ವಯವನಾಕ್ರಾಂತಾಂ ಕಾಲಕನ್ಯೋಪಮರ್ದಿತಾಮ್ ।
ಹಾತುಂ ಪ್ರಚಕ್ರಮೇ ರಾಜಾ ತಾಂ ಪುರೀಮನಿಕಾಮತಃ ॥ ೧೦ ॥

ಭಯನಾಮ್ನೋಽಗ್ರಜೋ ಭ್ರಾತಾ
ಪ್ರಜ್ವಾರಃ ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಃ ।
ದದಾಹ ತಾಂ ಪುರೀಂ ಕೃತ್ಸ್ನಾಂ
ಭ್ರಾತುಃ ಪ್ರಿಯಚಿಕೀರ್ಷಯಾ ॥ ೧೧ ॥

ತಸ್ಯಾಂ ಸಂದಹ್ಯಮಾನಾಯಾಂ ಸಪೌರಃ ಸಪರಿಚ್ಛದಃ ।
ಕೌಡುಂಬಿಕಃ ಕುಡುಂಬಿನ್ಯಾ ಉಪಾತಪ್ಯತ ಸಾನ್ವಯಃ ॥ ೧೨ ॥

ಯವನೋಪರುದ್ಧಾಯತನೋ ಗ್ರಸ್ತಾಯಾಂ ಕಾಲಕನ್ಯಯಾ ।
ಪುರ್ಯಾಂ ಪ್ರಜ್ವಾರಸಂಸ್ಪೃಷ್ಟಃ ಪುರಪಾಲೋಽನ್ವತಪ್ಯತ ॥ ೧೩ ॥

ನ ಶೇಕ ಉಷಿತುಂ ತತ್ರ ಪುರುಕೃಚ್ಛ್ರೋರುವೇಪಥುಃ ।
ಗಂತುಮೈಚ್ಛತ್ ತತೋ ವೃಕ್ಷಕೋಟರಾದಿವ ಸಾನಲಾತ್ ॥ ೧೪ ॥

ಶಿಥಿಲಾವಯವೋ ಯರ್ಹಿ ಗಂಧರ್ವೈರ್ಹೃತಪೌರುಷಃ ।
ಯವನೈರರಿಭೀ ರಾಜನ್ನುಪರುದ್ಧೋ ರುರೋದ ಹ ॥ ೧೫ ॥

ದುಹಿತೄಃ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾಂಶ್ಚ ಜಾಮಿಜಾಮಾತೃಪಾರ್ಷದಾನ್ ।
ಸ್ವತ್ವಾವಶಿಷ್ಟಂ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ ಗೃಹಕೋಶಪರಿಚ್ಛದಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ಅಹಂ ಮಮೇತಿ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ಗೃಹೇಷು ಕುಮತಿರ್ಗೃಹೀ ।
ದಧ್ಯೌ ಪ್ರಮದಯಾ ದೀನೋ ವಿಪ್ರಯೋಗ ಉಪಸ್ಥಿತೇ ॥ ೧೭ ॥

ಲೋಕಾಂತರಂ ಗತವತಿ ಮಯ್ಯನಾಥಾ ಕುಡುಂಬಿನೀ ।
ವರ್ತಿಷ್ಯತೇ ಕಥಂ ತ್ವೇಷಾ ಬಾಲಕಾನನುಶೋಚತೀ ॥ ೧೮ ॥

ನ ಮಯ್ಯನಶಿತೇ ಭುಂಕ್ತೇ
ನಾಸ್ನಾತೇ ಸ್ನಾತಿ ಮತ್ಪರಾ ।
ಮಯಿ ರುಷ್ಟೇ ಸುಸಂತ್ರಸ್ತಾ
ಭರ್ತ್ಸಿತೇ ಯತವಾಗ್ ಭಯಾತ್ ॥ ೧೯ ॥

ಪ್ರಬೋಧಯತಿ ಮಾಂ ನಿತ್ಯಂ ವ್ಯುಷಿತೇ ಶೋಕಕರ್ಶಿತಾ ।
ವರ್ತ್ಮೈತದ್ ಗೃಹಮೇಧೀಯಂ ವೀರಸೂರಪಿ ನೇಷ್ಯತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಕಥಂ ನು ದಾರಕಾ ದೀನಾ ದಾರಿಕಾ ಮತ್ಪರಾಯಣಾಃ ।
ವರ್ತಿಷ್ಯಂತೇ ಮಯಿ ಗತೇ ಭಿನ್ನನಾವ ಇವೋದಧೌ ॥ ೨೧ ॥

ಏವಂ ಕೃಪಣಯಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಶೋಚಂತಮತದರ್ಹಣಮ್ ।
ಗ್ರಹೀತುಂ ಕೃತಧೀರೇನಂ ಭಯನಾಮಾಽಭ್ಯಪದ್ಯತ ॥ ೨೨ ॥

ಪಶುವದ್ ಯವನೇನೈನಂ ನೀಯಮಾನಂ ಸ್ವಕಂ ಕ್ಷಯಮ್ ।
ಅನ್ವದ್ರವನ್ನನುಪಥಾಃ ಶೋಚಂತೋ ಭೃಶಮಾತುರಾಃ ॥ ೨೩ ॥

ಪುರೀಂ ವಿಹಾಯೋಪಗತ ಉಪರುದ್ಧೋ ಭುಜಂಗಮಃ ।
ತದಾ ತಮೇವಾನು ಪುರೀ ವಿಶೀರ್ಣಾ ಪ್ರಕೃತಿಂ ಗತಾ ॥ ೨೪ ॥

ವಿಕೃಷ್ಯಮಾಣಃ ಪ್ರಸಭಂ
ಯವನೇನ ಬಲೀಯಸಾ ।
ನಾವಿಂದತ್ ತಮಸಾಽಽವಿಷ್ಟಃ
ಸಖಾಯಂ ಸುಹೃದಂ ಪರಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ತಂ ಯಜ್ಞಪಶವೋಽನೇನ ಸಂಜ್ಞಪ್ತಾ ಯೇಽದಯಾಳುನಾ ।
ಕುಠಾರೈಶ್ಚಿಚ್ಛಿದುಃ ಕ್ರುದ್ಧಾಃ ಸ್ಮರಂತೋ ವೈಶಸಂ ತು ತತ್ ॥ ೨೬ ॥

ಅನಂತಪಾರೇ ತಮಸಿ ಮಗ್ನೋ ನಷ್ಟಸ್ಮೃತಿಃ ಸಮಾಃ ।
ಶಾಶ್ವತೀರನುಭೂಯಾರ್ತಿಂ ಪ್ರಮದಾಸಂಗದೂಷಿತಃ ॥ ೨೭ ॥

ತಾಮೇವ ಮನಸಾ ಗೃಹ್ಣನ್ ಬಭೂವ ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾ ।
ಅನಂತರಂ ವಿದರ್ಭಸ್ಯ ರಾಜಸಿಂಹಸ್ಯ ವೇಶ್ಮನಿ ॥ ೨೮ ॥

ಉಪಯೇಮೇ ವೀರ್ಯಪಣಾಂ
ವೈದರ್ಭೀಂ ಮಲಯಧ್ವಜಃ ।
ಯುಧಿ ನಿರ್ಜಿತ್ಯ ರಾಜನ್ಯಾನ್
ಪಾಂಡ್ಯಃ ಪರಪುರಂಜಯಃ ॥ ೨೯ ॥

ತಸ್ಯಾಂ ಸಂಜನಯಾಂಚಕ್ರೇ ಆತ್ಮಜಾಮಸಿತೇಕ್ಷಣಾಮ್ ।
ಯವೀಯಸಃ ಸಪ್ತ ಸುತಾನ್ ಸಪ್ತದ್ರಮಿಳಭೂಭೃತಃ ॥ ೩೦ ॥

ಏಕೈಕಸ್ಯಾಭವತ್ ತೇಷಾಂ ರಾಜನ್ನರ್ಬುದಮರ್ಬುದಮ್ ।
ಭೋಕ್ಷ್ಯತೇ ತದ್ವಂಶಧರೈರ್ಮಹೀ ಮನ್ವಂತರಂ ಪರಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಅಗಸ್ತ್ಯಃ ಪ್ರಾಗ್ದುಹಿತರಮುಪಯೇಮೇ ಧೃತವ್ರತಾಮ್ ।
ತಸ್ಯಾಂ ದೃಢಚ್ಯುತೋ ಜಾತ ಇಧ್ಮವಾಹಾತ್ಮಜೋ ಮುನಿಃ ॥ ೩೨ ॥

ವಿಭಜ್ಯ ತನಯೇಭ್ಯಃ ಕ್ಷ್ಮಾಂ ರಾಜರ್ಷಿರ್ಮಲಯಧ್ವಜಃ ।
ಆರಿರಾಧಯಿಷುಃ ಕೃಷ್ಣಂ ಸ ಜಗಾಮ ಕುಲಾಚಲಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ಹಿತ್ವಾ ಗೃಹಾನ್ ಸುತಾನ್ ಭೋಗಾನ್ ವೈದರ್ಭೀ ಮದಿರೇಕ್ಷಣಾ ।
ಅನ್ವಧಾವತ ಪಾಂಡ್ಯೇಶಂ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನೇವ ರಜನೀಕರಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ತತ್ರ ಚಂದ್ರವಸಾ ನಾಮ ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ ವಟೋದಕಾ ।
ತತ್ಪುಣ್ಯಸಲಿಲೈರ್ನಿತ್ಯಮುಭಯತ್ರಾತ್ಮನೋ ಮೃಜನ್ ॥ ೩೫ ॥

ಕಂದಾದಿಭಿರ್ಮೂಲಫಲೈಃ ಪುಷ್ಪಪರ್ಣೈಸ್ತೃಣೋದಕೈಃ ।
ವರ್ತಮಾನಃ ಶನೈರ್ಗಾತ್ರಕರ್ಶನಂ ತಪ ಆಸ್ಥಿತಃ ॥ ೩೬ ॥

ಶೀತೋಷ್ಣವಾತವರ್ಷಾಣಿ ಕ್ಷುತ್ಪಿಪಾಸೇ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯೇ ।
ಸುಖದುಃಖೇ ಇತಿ ದ್ವಂದ್ವಾನ್ಯಜಯತ್ ಸಮದರ್ಶನಃ ॥ ೩೭ ॥

ತಪಸಾ ವಿದ್ಯಯಾ ಪಕ್ವಕಷಾಯೋ ನಿಯಮೈರ್ಯಮೈಃ ।
ಯುಯುಜೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾಽಽತ್ಮಾನಂ ವಿಜಿತಾಕ್ಷಾನಿಲಾಶಯಃ ॥ ೩೮ ॥

ಆಸ್ತೇ ಸ್ಥಾಣುರಿವೈಕತ್ರ ದಿವ್ಯಂ ವರ್ಷಶತಂ ಸ್ಥಿತಃ ।
ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ನಾನ್ಯದ್ ವೇದೋದ್ವಹನ್ ರತಿಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ಸ ವ್ಯಾಪಕತಯಾಽಽತ್ಮಾನಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತಯಾಽಽತ್ಮನಿ ।
ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ವಪ್ನ ಇವಾಮೃಶ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಂ ವಿರರಾಮ ಹ ॥ ೪೦ ॥

ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವತೋಕ್ತೇನ ಗುರುಣಾ ಹರಿಣಾ ನೃಪಃ ।
ವಿಶುದ್ಧಜ್ಞಾನದೀಪೇನ ಸ್ಫುರತಾ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಾತ್ಮಾನಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ತಥಾಽಽತ್ಮನಿ ।
ವೀಕ್ಷಮಾಣೋ ವಿಹಾಯೇಕ್ಷಾಮಸ್ಮಾದುಪರರಾಮ ಹ ॥ ೪೨ ॥

ಪತಿಂ ಪರಮಧರ್ಮಜ್ಞಂ ವೈದರ್ಭೀ ಮಲಯಧ್ವಜಮ್ ।
ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ಪರ್ಯಚರದ್ಧಿತ್ವಾ ಭೋಗಾನ್ ಸಾ ಪತಿದೇವತಾ ॥ ೪೩ ॥

ಚೀರವಾಸಾ ವ್ರತಕ್ಷಾಮಾ ವೇಣೀಭೂತಶಿರೋರುಹಾ ।
ಬಭಾವುಪ ಪತಿಂ ಶಾಂತಾ ಶಿಖಾ ಶಾಂತಮಿವಾನಲಮ್ ॥ ೪೪ ॥

ಅಜಾನತೀ ಪ್ರಿಯತಮಂ ಯದೋಪರತಮಂಗನಾ ।
ಸುಸ್ಥಿರಾಸನಮಾಸಾದ್ಯ ಯಥಾ ಪೂರ್ವಮುಪಾಚರತ್ ॥ ೪೫ ॥

ಯದಾ ನೋಪಲಭೇತಾಂಘ್ರಾವೂಷ್ಮಾಣಂ ಪತ್ಯುರರ್ಚತೀ ।
ಆಸೀತ್ ಸಂವಿಗ್ನಹೃದಯಾ ಯೂಥಭ್ರಷ್ಟಾ ಮೃಗೀ ಯಥಾ ॥ ೪೬ ॥

ಆತ್ಮಾನಂ ಶೋಚತೀ ದೀನಮಬಂಧುರ್ವಿಕ್ಲವಾಽಶ್ರುಭಿಃ ।
ಸ್ತನಾವಾಸಿಚ್ಯ ವಿಪಿನೇ ಸುಸ್ವರಂ ಪ್ರರುರೋದ ಸಾ ॥ ೪೭ ॥

ಉತ್ತಿಷ್ಠೋತ್ತಿಷ್ಠ ರಾಜರ್ಷೇ ಇಮಾಮುದಧಿಮೇಖಲಾಮ್ ।
ದಸ್ಯುಭ್ಯಃ ಕ್ಷತ್ರಬಂಧುಭ್ಯೋ ಬಿಭ್ಯತೀಂ ಪಾತುಮರ್ಹಸಿ ॥ ೪೮ ॥

ಏವಂ ವಿಲಪತೀ ಬಾಲಾ ವಿಪಿನೇಽನುಗತಾ ಪತಿಮ್ ।
ಪತಿತಾ ಪಾದಯೋರ್ಭರ್ತುರ್ರುದಂತ್ಯಶ್ರೂಣ್ಯವರ್ತಯತ್ ॥ ೪೯ ॥

ಚಿತಿಂ ದಾರುಮಯೀಂ ಕೃತ್ವಾ ತಸ್ಯಾಂ ಪತ್ಯುಃ ಕಳೇಬರಮ್ ।
ಆದೀಪ್ಯ ಚಾನುಮರಣೇ ವಿಲಪಂತೀ ಮನೋ ದಧೇ ॥ ೫೦ ॥

ತತ್ರ ಪೂರ್ವತರಃ ಕಶ್ಚಿತ್
ಸಖಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಆತ್ಮವಾನ್ ।

ಸಾಂತ್ವಯನ್ ವಲ್ಗುನಾ ಸಾಮ್ನಾ
ತಾಮಾಹ ರುದತೀಂ ಪ್ರಭೋ ॥ ೫೧ ॥

ಕಾಂ ತ್ವಂ ಕಸ್ಯಾಸಿ ಕೋ ವಾಽಯಂ
ಶಯಾನೋ ಯಸ್ಯ ಶೋಚಸಿ ।
ಜಾನಾಸಿ ಕಿಂ ಸಖಾಯಂ ಮಾಂ
ಯೇನಾಗ್ರೇ ವಿಚಚರ್ಥ ಹ ॥ ೫೨ ॥

ಅಪಿ ಸ್ಮರಸಿ ಚಾತ್ಮಾನಮವಿಜ್ಞಾತಸಖಂ ಸಖೇ ।
ಹಿತ್ವಾ ಮಾಂ ಪದಮನ್ವಿಚ್ಛನ್ ಭೌಮಭೋಗರತೋ ಗತಃ ॥ ೫೩ ॥

ಹಂಸಾವಹಂ ಚ ತ್ವಂ ಚಾರ್ಯ ಸಖಾಯೌ ಮಾನಸಾಯನೌ ।
ಅವಾತ್ಸ್ವ ರಮಣೌ ಚೋಭೌ ಸಹಸ್ರಪರಿವತ್ಸರಾನ್ ॥ ೫೪ ॥

ಸ ತ್ವಂ ವಿಹಾಯ ಮಾಂ ಬಂಧೋ
ಗತೋ ಗ್ರಾಮ್ಯಮತಿರ್ಮಹೀಮ್ ।
ವಿಚರನ್ ಪದಮದ್ರಾಕ್ಷೀಃ
ಕಯಾಚಿನ್ನಿರ್ಮಿತಂ ಸ್ತ್ರಿಯಾ ॥ ೫೫ ॥

ಪಂಚಾರಾಮಂ ನವದ್ವಾರಮೇಕಪಾಲಂ ತ್ರಿಕೋಷ್ಠಕಮ್ ।
ಷಟ್ಕುಲಂ ಪಂಚವಿಪಣಂ ಪಂಚಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ತ್ರೀಧವಮ್ ॥ ೫೬ ॥

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾ ಆರಾಮಾ
ದ್ವಾರೋ ಘ್ರಾಣಾದಯಃ ಪ್ರಭೋ ।
ತೇಜೋಬನ್ನಾನಿ ಕೋಷ್ಠಾನಿ
ಗೋಳಕೇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹಃ ॥ ೫೭ ॥

ವಿಪಣಸ್ತು ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿರ್ಭೂತಪ್ರಕೃತಿರವ್ಯಯಾ ।
ಶಕ್ತ್ಯಧೀಶಃ ಪುಮಾನತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ನಾವಬುಧ್ಯತೇ ॥ ೫೮ ॥

ತಸ್ಮಿಂಸ್ತ್ವಂ ರಾಮಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟೋ
ರಮಮಾಣೋ ಹತಸ್ಮೃತಿಃ ।

ತತ್ಸಂಗಾದೀದೃಶೀಂ ಪ್ರಾಪ್ತೋ
ದಶಾಂ ಪಾಪೀಯಸೀಂ ವಿಭೋ ॥ ೫೯ ॥

ನ ತ್ವಂ ವಿದರ್ಭದುಹಿತಾ
ನಾಯಂ ವೀರ ಸುಹೃತ್ ಪ್ರಭೋ ।
ನ ಪತಿಸ್ತ್ವಂ ಪುರಂಜನ್ಯಾ
ರುದ್ಧೋ ನವಮುಖೇ ಯಯಾ ॥ ೬೦ ॥

ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಮಯಾ ಸೃಷ್ಟಾ
ಯತ್ ಪುಮಾಂಸಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಪತಿಮ್ ।
ಮನ್ಯಸೇ ನೋಭಯಂ ಯದ್ ವೈ
ಹಂಸಂ ಪಶ್ಯಾತ್ಮನೋ ಗತಿಮ್ ॥ ೬೧ ॥

ಅಹಂ ಭವಾನ್ನ ಚಾನ್ಯಸ್ತ್ವಂ ತ್ವಮೇವಾಹಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವ ಭೋಃ ।
ನ ನೌ ಪಶ್ಯಂತಿ ಕವಯಶ್ಛಿದ್ರಂ ಜಾತು ಮನಾಗಪಿ ॥ ೬೨ ॥

ಯಥಾ ಪುರುಷ ಆತ್ಮಾನಮೇಕಮಾದರ್ಶಚಕ್ಷುಷೋಃ ।
ದ್ವಿಧಾಭೂತಮವೇಕ್ಷೇತ ತಥೈವಾಂತರಮಾವಯೋಃ ॥ ೬೩ ॥

ಏವಂ ಸ ಮಾನಸೋ ಹಂಸೋ ಹಂಸೇನ ಪ್ರತಿಬೋಧಿತಃ ।
ಸ್ವಸ್ಥಸ್ತದ್ವ್ಯಭಿಚಾರೇಣ ನಷ್ಟಾಮಾಪ ಪುನಃ ಸ್ಮೃತಿಮ್ ॥ ೬೪ ॥

ಬರ್ಹಿಷ್ಮನ್ನೇತದಧ್ಯಾತ್ಮಂ
ಪಾರೋಕ್ಷ್ಯೇಣ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ ।
ಯತ್ ಪರೋಕ್ಷಪ್ರಿಯೋ ದೇವೋ
ಭಗವಾನ್ ವಿಶ್ವಭಾವನಃ ॥ ೬೫ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ಏಕೋನತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರುವಾಚ

ಭಗವಂಸ್ತೇ ವಚೋಽಸ್ಮಾಭಿರ್ನ ಸಮ್ಯಗವಗಮ್ಯತೇ ।
ಕವಯಸ್ತದ್ವಿಜಾನಂತಿ ನ ವಯಂ ಕರ್ಮಮೋಹಿತಾಃ ॥ ೧ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಪುರುಷಂ ಪುರಂಜನಂ ವಿದ್ಯಾದ್ ಯದ್ ವ್ಯನಕ್ತ್ಯಾತ್ಮನಃ ಪುರಮ್ ।
ಏಕದ್ವಿತ್ರಿಚತುಷ್ಪಾದಂ ಬಹುಪಾದಮಪಾದಕಮ್ ॥ ೨ ॥

ಯೋಽವಿಜ್ಞಾತಾಹ್ವಯಸ್ತಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಸಖೇಶ್ವರಃ ।
ಯನ್ನ ವಿಜ್ಞಾಯತೇ ಪುಂಭಿರ್ನಾಮಭಿರ್ವಾ ಕ್ರಿಯಾಗುಣೈಃ ॥ ೩ ॥

ಯದಾ ಜಿಘೃಕ್ಷನ್ ಪುರುಷಃ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಗುಣಾನ್ ।
ನವದ್ವಾರಂ ದ್ವಿಹಸ್ತಾಂಘ್ರಿ ತತ್ರಾಮನುತ ಸಾಧ್ವಿತಿ ॥ ೪ ॥

ಬುದ್ಧಿಂ ತು ಪ್ರಮದಾಂ ವಿದ್ಯಾ-
ನ್ಮಮಾಹಮಿತಿ ಯತ್ಕೃತಮ್ ।
ಯಾಮಧಿಷ್ಠಾಯ ದೇಹೇಽಸ್ಮಿನ್
ಪುಮಾನ್ ಭುಂಕ್ತೇಽಕ್ಷಭಿರ್ಗುಣಾನ್ ॥ ೫ ॥

ಸಖಾಯ ಇಂದ್ರಿಯಗಣೋ ಜ್ಞಾನಂ ಕರ್ಮ ಚ ಯತ್ಕೃತಮ್ ।
ಸಖ್ಯಸ್ತದ್ವೃತ್ತಯಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪಂಚವೃತ್ತಿರ್ಯಥೋರಗಃ ॥ ೬ ॥

ಬೃಹದ್ಬಲಂ ಮನೋ ವಿದ್ಯಾದುಭಯೇಂದ್ರಿಯನಾಯಕಮ್ ।
ಪಾಂಚಾಲಾಃ ಪಂಚ ವಿಷಯಾಃ ಯನ್ಮಧ್ಯೇ ನವಖಂ ಪುರಮ್ ॥ ೭ ॥

ಅಕ್ಷಿಣೀ ನಾಸಿಕೇ ಕರ್ಣೌ ಮುಖಂ ಶಿಶ್ನಗುದಾವಿತಿ ।
ದ್ವೇ ದ್ವೇ ದ್ವಾರೌ ಬಹಿರ್ಯಾತಿ ತತ್ತದಿಂದ್ರಿಯಸಂಯುತಃ ॥ ೮ ॥

ಅಕ್ಷಿಣೀ ನಾಸಿಕೇ ಆಸ್ಯಮಿತಿ ಪಂಚ ಪುರಸ್ಕೃತಾಃ ।
ದಕ್ಷಿಣಾ ದಕ್ಷಿಣಃ ಕರ್ಣ ಉತ್ತರಾ ಚೋತ್ತರಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ೯ ॥

ಪಶ್ಚಿಮೇ ಇತ್ಯಧೋದ್ವಾರೌ ಗುದಶಿಶ್ನಾವಿಹೋದಿತೇ ।
ಖದ್ಯೋತಾಽಽವಿರ್ಮುಖೀ ಚಾತ್ರ ನೇತ್ರೇ ಏಕತ್ರ ನಿರ್ಮಿತೇ ॥೧೦॥

ರೂಪಂ ವಿಭ್ರಾಜಿತಂ ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಚಷ್ಟೇ ಚಕ್ಷುಷೇಶ್ವರಃ ।
ನಳಿನೀ ನಾಳಿನೀ ನಾಸೇ ಗಂಧಃ ಸೌರಭ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ೧೧ ॥

ಘ್ರಾಣೋಽವಧೂತೋ ಮುಖ್ಯಾಽಽಸ್ಯಂ
ವಿಪಣೋ ವಾಗ್ ರಸವಿದ್ ರಸಃ ।
ಆಪಣೋ ವ್ಯವಹಾರೋಽತ್ರ
ಚಿತ್ರಮಂಧೋ ಬಹೂದನಮ್ ॥ ೧೨ ॥

ಪಿತೃಭೂರ್ದಕ್ಷಿಣಃ ಕರ್ಣ ಉತ್ತರೋ ದೇವಭೂಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪಾಂಚಾಲಸಂಜ್ಞಿತಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಪಿತೃಯಾನಂ ದೇವಯಾನಂ
ಶ್ರೋತ್ರಂ ಶ್ರುತಧರೋ ವ್ರಜೇತ್ ।
ಆಸುರೀ ಮೇಹನಾರ್ಥಾ ದ್ವಾ-
ರ್ವ್ಯವಾಯೋ ಗ್ರಾಮಿಣಾಂ ರತಿಃ ॥ ೧೪ ॥

ಉಪಸ್ಥೋ ದುರ್ಮದಃ ಪ್ರೋಕ್ತೋ
ನಿರ್‌ಋತಿರ್ಗುದ ಉಚ್ಯತೇ ।
ವೈಶಸಂ ನರಕಂ ಪಾಯು-
ರ್ಲುಬ್ಧಕೋಽಂಧೌ ತು ಮೇ ಶೃಣು ॥ ೧೫ ॥

ಹಸ್ತಪಾದೌ ಪುಮಾಂಸ್ತಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತೋ ಯಾತಿ ಕರೋತಿ ಚ ।
ಅಂತಃಪುರಂ ಚ ಹೃದಯಂ ವಿಷೂಚಿರ್ಮನ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ೧೬ ॥

ತತ್ರ ಮೋಹಂ ಪ್ರಸಾದಂ ವಾ ಹರ್ಷಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತದ್ಗುಣೈಃ ।
ಯಥಾಯಥಾ ವಿಕ್ರಿಯತೇ ಗುಣಾಕ್ತೋ ವಿಕರೋತಿ ವಾ ॥ ೧೭ ॥

ತಥಾತಥೋಪದ್ರಷ್ಟಾಽಽತ್ಮಾ ತದ್ವೃತ್ತಿರಿತಿ ಕೀರ್ತ್ಯತೇ ।
ದೇಹೋ ರಥಸ್ತ್ವಿಂದ್ರಿಯಾಶ್ವಾಃ ಸಂವತ್ಸರವಯೋಗತಿಃ ॥ ೧೮ ॥

ದ್ವಿಕರ್ಮಚಕ್ರಸ್ತ್ರಿಗುಣಧ್ವಜಃ ಪಂಚಾಸುಬಂಧುರಃ ।
ಮನೋರಶ್ಮಿರ್ಬುದ್ಧಿಸೂತೋ ಹೃನ್ನೀಡೋ ದ್ವಂದ್ವಕೂಬರಃ ॥ ೧೯ ॥

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಪ್ರಕ್ಷೇಪಃ ಸಪ್ತಧಾತುವರೂಥಕಃ ।
ಆಕೂತಿರ್ವಿಕ್ರಮೋ ಬಾಹ್ಯೋ ಮೃಗತೃಷ್ಣಾಂ ಪ್ರಧಾವತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಚಮೂಃ ಸಪ್ತಧಾತುವಿನೋದಕೃತ್ ।
ಸಂವತ್ಸರಶ್ಚಂಡವೇಗಃ ಕಾಲೋ ಯೇನೋಪಲಕ್ಷಿತಃ ॥ ೨೧ ॥

ತಸ್ಯಾಹಾನೀಹ ಗಂಧರ್ವಾ ಗಂಧರ್ವ್ಯೋ ರಾತ್ರಯಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಹರಂತ್ಯಾಯುಃ ಪರಿಕ್ರಾಂತ್ಯಾ ಷಷ್ಟ್ಯುತ್ತರಶತತ್ರಯಮ್ ॥ ೨೨ ॥

ಕಾಲಕನ್ಯಾ ಜರಾ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲೋಕೋ ಯಾಂ ನಾಭಿನಂದತಿ ।
ಸ್ವಸಾರಂ ಜಗೃಹೇ ಮೃತ್ಯುಃ ಕ್ಷಯಾಯ ಯವನೇಶ್ವರಃ ॥ ೨೩ ॥

ಆಧಯೋ ವ್ಯಾಧಯಸ್ತಸ್ಯ ಸೈನಿಕಾ ಯವನಾಶ್ಚರಾಃ ।
ಭೂತೋಪಸರ್ಗಾ ಅರಯಃ ಪ್ರಜ್ವಾರೋ ವಿವಿಧೋ ಜ್ವರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಏವಂ ಬಹುವಿಧೈರ್ದುಃಖೈರ್ದೈವಭೂತಾತ್ಮಸಂಭವೈಃ ।
ಕ್ಲಿಶ್ಯಮಾನಃ ಶತಂ ವರ್ಷಂ ದೇಹೇ ದೇಹೀ ತಮೋವೃತಃ ॥ ೨೫ ॥

ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಮನೋಧರ್ಮಾನಾತ್ಮನ್ಯಧ್ಯಸ್ಯ ನಿರ್ಗುಣಃ ।
ಶೇತೇ ಕಾಮಲವಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಕರ್ಮಕೃತ್ ॥ ೨೬ ॥

ಯದಾಽಽತ್ಮಾನಮವಿಜ್ಞಾಯ ಭಗವಂತಂ ಪರಂ ಗುರುಮ್ ।
ಪುರುಷಸ್ತು ವಿಷಜ್ಜೇತ ಗುಣೇಷು ಪ್ರಾಕೃತೇಷ್ವದೃಕ್ ॥ ೨೭ ॥

ಗುಣಾಭಿಮಾನೀ ಸ ತದಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರುತೇಽವಶಃ ।
ಶುಕ್ಲಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಲೋಹಿತಂ ವಾ ಯಥಾಕರ್ಮಾಭಿಜಾಯತೇ ॥ ೨೮ ॥

ಶುಕ್ಲಾನ್ ಪ್ರಕಾಶಭೂಯಿಷ್ಠಾನ್
ಲೋಕಾನಾಪ್ನೋತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ।

ದುಃಖೋದರ್ಕಾನ್ ಕ್ರಿಯಾಯಾಸಾನ್
ತಮಶ್ಶೋಕೋತ್ಕಟಾನ್ ಕ್ವಚಿತ್ ॥ ೨೯ ॥

ಕ್ವಚಿತ್ ಪುಮಾನ್ ಕ್ವಚಿಚ್ಚ ಸ್ತ್ರೀ
ಕ್ವಚಿನ್ನೋಭಯಮಂಧಧೀಃ ।
ದೇವೋ ಮನುಷ್ಯಸ್ತಿರ್ಯಗ್ ವಾ
ಯಥಾಕರ್ಮಗುಣಂ ಭವಃ ॥ ೩೦ ॥

ಕ್ಷುತ್ಪರೀತೋ ಯಥಾ ದೀನಃ ಸಾರಮೇಯೋ ಗೃಹಂಗೃಹಮ್ ।
ಚರನ್ ವಿಂದತಿ ಯದ್ ದಿಷ್ಟಂ ದಂಡಮೋದನಮೇವ ವಾ ॥ ೩೧ ॥

ತಥಾ ಕಾಮಾಶಯೋ ಜೀವ
ಉಚ್ಚಾವಚಪಥಾ ಭ್ರಮನ್ ।
ಉಪರ್ಯಧೋ ವಾ ಮಧ್ಯೇ ವಾ
ಯಾತಿ ದಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಿಯಾಪ್ರಿಯಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ದುಃಖೇಷ್ವೇಕತರೇಣಾಪಿ ದೈವಭೂತಾತ್ಮಹೇತುಷು ।
ಜೀವಸ್ಯ ನ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇತ್ ತತ್ ತತ್ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ ॥ ೩೩ ॥

ಯಥಾ ಹಿ ಪುರುಷೋ ಭಾರಂ ಶಿರಸಾ ಗುರುಮುದ್ವಹನ್ ।
ತಂ ಸ್ಕಂಧೇನ ಸ ಆಧತ್ತೇ ತಥಾ ಸರ್ವಾಃ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಃ ॥ ೩೪ ॥

ನೈಕಾಂತತಃ ಪ್ರತೀಕಾರಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕರ್ಮ ಕೇವಲಮ್ ।
ದ್ವಯಂ ಹ್ಯವಿದ್ಯೋಪಸೃತಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ವಪ್ನ ಇವಾನಘ ॥ ೩೫ ॥

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರ್ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಮನಸಾ ಲಿಂಗಭೂತೇನ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿಚರತೋ ಯಥಾ ॥ ೩೬ ॥

ಅಥಾತ್ಮನೋಽರ್ಥಭೂತಸ್ಯ ಯತೋಽನರ್ಥಪರಂಪರಾ ।
ಸಂಸೃತಿಸ್ತದ್ವ್ಯವಚ್ಛೇದೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪರಮಯಾ ಹರೌ ॥ ೩೭ ॥

ವಾಸುದೇವೇ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಃ ಸಮಾಹಿತಃ ।
ಸಧ್ರೀಚೀನೇನ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಜನಯಿಷ್ಯತಿ ॥ ೩೮ ॥

ಸೋಽಚಿರಾದೇವ ರಾಜರ್ಷೇ ಸ್ಯಾದಚ್ಯುತಕಥಾಶ್ರಯಃ ।
ಶೃಣ್ವತಃ ಶ್ರದ್ದಧಾನಸ್ಯ ನಿತ್ಯದಾ ಸ್ಯಾದಧೀಯತಃ ॥ ೩೯ ॥

ಯತ್ರ ಭಾಗವತಾ ರಾಜನ್ ಸಾಧವೋ ವಿಶದಾಶಯಾಃ ।
ಭಗವದ್ಗುಣಾನುಕಥನಶ್ರವಣಾವ್ಯಗ್ರಚೇತಸಃ ॥ ೪೦ ॥

ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹನ್ಮುಖರಿತಾ ಮಧುಭಿಚ್ಚರಿತ್ರ-
ಪೀಯೂಷಶೇಷಸರಿತಃ ಪರಿತಃ ಸ್ರವಂತಿ ।
ತಾ ಯೇ ಪಿಬಂತ್ಯನುಸವಂ ನೃಪ ಗಾಢಕರ್ಣೈ-
ಸ್ತಾನ್ ನ ಸ್ಪೃಶಂತ್ಯಶನತೃಡ್ಭಯಶೋಕಮೋಹಾಃ ॥ ೪೧ ॥

ಏತೈರುಪದ್ರುತೋ ನಿತ್ಯಂ ಜೀವಲೋಕಃ ಸ್ವಭಾವಜೈಃ ।
ನ ಕರೋತಿ ಹರೇರ್ನೂನಂ ಕಥಾಮೃತನಿಧೌ ರತಿಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾನ್ ಗಿರಿಶೋ ಮನುಃ ।
ದಕ್ಷಾದಯಃ ಪ್ರಜಾಧ್ಯಕ್ಷಾ ನೈಷ್ಠಿಕಾಃ ಸನಕಾದಯಃ ॥ ೪೩ ॥

ಮರೀಚಿರತ್ರ್ಯಂಗಿರಸೌ ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ ಪುಲಹಃ ಕ್ರತುಃ ।
ಭೃಗುರ್ವಸಿಷ್ಠ ಇತ್ಯೇತೇ ಮದಂತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ॥ ೪೪ ॥

ಅದ್ಯಾಪಿ ವಾಚಸ್ಪತಯ-
ಸ್ತಪೋವಿದ್ಯಾಸಮಾಧಿಭಿಃ ।
ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ
ತದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ॥ ೪೫ ॥

ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದುಷ್ಪಾರೇ ಚರಂತ ಉರುವಿಸ್ತರೇ ।
ಮಂತ್ರಲಿಂಗೈರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಭಜಂತೋ ನ ವಿದುಃ ಪರಮ್ ॥ ೪೬ ॥

ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಜಂತೂನಾಂ ಸತತಂ ದೇಹಪೋಷಣೇ ।
ಅಸ್ತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಸಮಾಯತ್ತಾ ಕೋ ವಿಶೇಷಸ್ತಯಾ ನೃಣಾಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಲಬ್ಧ್ವೇಹಾಂತೇ ಮನುಷ್ಯತ್ವಂ ಹಿತ್ವಾ ದೇಹಾದ್ಯಸದ್ಗ್ರಹಮ್ ।
ಆತ್ಮಸೃತ್ಯಾ ವಿಹಾಯೇದಂ ಜೀವಾತ್ಮಾ ಸ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ॥ ೪೮ ॥

ಯದಾ ಯಸ್ಯಾನುಗೃಹ್ಣಾತಿ ಭಗವಾನಾತ್ಮಭಾವಿತಃ ।
ಸ ಜಹಾತಿ ಮತಿಂ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಮ್ ॥ ೪೯ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ ಕರ್ಮಸು ಬರ್ಹಿಷ್ಮನ್ನಜ್ಞಾನಾದರ್ಥಕಾಶಿಷು ।
ಮಾಽರ್ಥದೃಷ್ಟಿಂ ಕೃಥಾಃ ಶ್ರೋತ್ರಸ್ಪರ್ಶಿಷ್ವಸ್ಪೃಷ್ಟವಸ್ತುಷು ॥ ೫೦ ॥

ಸ್ವಲೋಕಂ ನ ವಿದುಸ್ತೇ ವೈ ಯತ್ರ ದೇವೋ ಜನಾರ್ದನಃ ।
ಆಹುರ್ಧೂಮ್ರಧಿಯೋ ವೇದಂ ಸಕರ್ಮಕಮತದ್ವಿದಃ ॥ ೫೧ ॥

ಆಸ್ತೀರ್ಯ ದರ್ಭೈಃ ಪ್ರಾಗಗ್ರೈಃ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ಕ್ಷಿತಿಮಂಡಲಮ್ ।
ತತೋ ಬೃಹದ್ವಧಾನ್ಮಾನೀ ಕರ್ಮ ನಾವೈಷಿ ಯತ್ ಪರಮ್ ॥ ೫೨ ॥

ತತ್ ಕರ್ಮ ಹರಿತೋಷಂ ಯತ್ ಸಾ ವಿದ್ಯಾ ತನ್ಮತಿರ್ಯಯಾ ।
ಹರಿರ್ದೇಹಭೃತಾಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕೃತಿರೀಶ್ವರಃ ॥ ೫೩ ॥

ತತ್ಪಾದಮೂಲಂ ಶರಣಂ ಯತಃ ಕ್ಷೇಮೋ ನೃಣಾಮಿಹ ।
ಸ ವೈ ಪ್ರಿಯತಮೋ ಹ್ಯಸ್ಯ ಯತೋ ನ ಭಯಮಣ್ವಪಿ ।
ಇತಿ ವೇದ ಸ ವೈ ವಿದ್ವಾನ್ ಯೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಸ ಗುರುರ್ಹರಿಃ ॥ ೫೪ ॥

ಪ್ರಶ್ನ ಏವಂ ಹಿ ಸಂಛಿನ್ನೋ ಭವತಃ ಪುರುಷರ್ಷಭ ।
ಅತ್ರ ಮೇ ವದತೋ ಗುಹ್ಯಂ ನಿಶಾಮಯ ಸುನಿಶ್ಚಿತಮ್ ॥ ೫೫ ॥

ಕ್ಷುದ್ರಂಚರಂ ಸುಮನಸಾಂ ಶರಣೇ ಮಿಥಿತ್ವಾ
ರಕ್ತಂ ಷಡಂಘ್ರಿಗಣಸಾಮಸುಲುಬ್ಧಕರ್ಣಮ್ ।
ಅಗ್ರೇ ವೃಕಾನಸುಹೃದೋಽವಿಗಣಯ್ಯ ಯಾಂತಂ
ಪೃಷ್ಠೇ ಮೃಗಂ ಮೃಗಯುಲುಬ್ಧಕಬಾಣಭಿನ್ನಮ್ ॥

ಅಸ್ಯಾರ್ಥಃ– ಸುಮನಸಾಂ ಸಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಶರಣ ಆಶ್ರಮೇ ಪುಷ್ಪಮಧುಗಂಧವತ್ ಕ್ಷುದ್ರತಮಂ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಿ ಪಾಕಜಂ ಕಾಮಸುಖಲವಂ ಜೈಹ್ವ್ಯೌಪಸ್ಥ್ಯಾದಿ ವಿಚಿನ್ವಂತಂ ಮಿಥುನೀಭೂಯ ತದಭಿನಿವೇಶಿತಮನಸಂ ಷಡಂಘ್ರಿಗಣಸಾಮಗೀತವದತಿಮನೋಹರ

ವನಿತಾದಿಜನಾಲಾಪೇಷ್ವತಿತರಾಮತಿಪ್ರ ಲೋಭಿತಕರ್ಣಮಗ್ರೇ ವೃಕಯೂಥವ- ದಾತ್ಮನ ಆಯುರ್ಹರ- ತೋಽಹೋರಾತ್ರಾಂತಾನ್ ಕಾಲಲವ ವಿಶೇಷಾನವಿಗಣಯ್ಯ ಗೃಹೇಷು ವಿಹರಂತಂ ಪೃಷ್ಠತ ಏವ ಪರೋಕ್ಷಮನು ಪ್ರವೃತ್ತೋ ಲುಬ್ಧಕಃ ಕೃತಾಂತಃ ಶರೇಣ ಯಮಿಹ ಪರಿವಿಧ್ಯತಿ ತಮಿಮಮಾತ್ಮಾನಮಹೋ ರಾಜನ್ ಭಿನ್ನಹೃದಯಂ ದ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹಸೀತಿ ॥ ೫೬ ॥

ಸ ತ್ವಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವ ಮೃಗಚೇಷ್ಟಿತಮಾತ್ಮನೋಽಂತ-
ಶ್ಚಿತ್ತಂ ನಿಯಚ್ಛ ಹೃದಿ ಕರ್ಣಧುನೀಂ ಚ ಚಿತ್ತಿಮ್ ।
ಜಹ್ಯಂಗನಾಭ್ರಮಮಸತ್ತಮಯೂಥಗಾಥಂ
ಪ್ರೀಣೀಹಿ ಹಂಸಶರಣಂ ವಿರಮ ಕ್ರಮೇಣ ॥ ೫೭ ॥

ರಾಜೋವಾಚ

ಶ್ರುತಮನ್ವೀಕ್ಷಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಭಗವಾನ್ ಯದಭಾಷತ ।
ನೈತಜ್ಜಾನಂತ್ಯುಪಾಧ್ಯಾಯಾಃ ಕಿನ್ನ ಬ್ರೂಯುರ್ವಿದುರ್ಯದಿ ॥ ೫೮ ॥

ಸಂಶಯೋಽತ್ರ ನ ಮೇ ವಿಪ್ರ ಸಂಛಿನ್ನಸ್ತತ್ಕೃತೇ ಮಹಾನ್ ।
ಋಷಯೋಽಪಿ ಹಿ ಮುಹ್ಯಂತಿ ಯತ್ರ ನೇಂದ್ರಿಯವೃತ್ತಯಃ ॥ ೫೯ ॥

ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾರಭತೇ ಯೇನ ಪುಮಾನಿಹ ವಿಹಾಯ ತಮ್ ।
ಅಮುತ್ರಾನ್ಯೇನ ದೇಹೇನ ಜುಷ್ಟಾನಿ ಸ ಯದಶ್ನುತೇ ॥ ೬೦ ॥

ಇತಿ ವೇದವಿದಾಂ ವಾಚಃ ಶ್ರೂಯಂತೇ ತತ್ರತತ್ರ ಹ ।
ಕರ್ಮ ಚ ಕ್ರಿಯತೇ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಪರೋಕ್ಷಂ ನ ಪ್ರಕಾಶತೇ ॥ ೬೧ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಯೇನೈವಾರಭತೇ ಕರ್ಮ ತೇನೈವಾಮುತ್ರ ತತ್ ಪುಮಾನ್ ।
ಭುಂಕ್ತೇ ಹ್ಯವ್ಯವಧಾನೇನ ಲಿಂಗೇನ ಮನಸಾ ಸ್ವಕಮ್ ॥ ೬೨ ॥

ಶಯಾನಮಿಮಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಶ್ವಸಂತಂ ಪುರುಷೋ ಯಥಾ ।
ಕರ್ಮಾತ್ಮನ್ಯಾಹಿತಂ ಭುಂಕ್ತೇ ತಾದೃಶೇನೇತರೇಣ ವಾ ॥ ೬೩ ॥

ಮಮೇತಿ ಮನಸಾ ಯದ್ಯ-
ದಸಾವಹಮಿತಿ ಬ್ರುವನ್ ।
ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ ತತ್ ಪುಮಾನ್
ರಾದ್ಧಂ ಕರ್ಮ ಯೇನ ಪುನರ್ಭವಃ ॥ ೬೪ ॥

ಯಥಾಽನುಮೀಯತೇ ಚಿತ್ತಮುಭಯೈರಿಂದ್ರಿಯೇಹಿತೈಃ ।
ಏವಂ ಪ್ರಾಗ್ದೇಹಜಂ ಕರ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಭಿಃ ॥ ೬೫ ॥

ನಾನುಭೂತಂ ಕ್ವ ಚಾನೇನ ದೇಹೇನಾದೃಷ್ಟಮಶ್ರುತಮ್ ।
ಕದಾಚಿದುಪಲಭ್ಯೇತ ಯದ್ರೂಪಂ ಯಾದೃಗಾತ್ಮನಿ ॥ ೬೬ ॥

ತೇನಾಸ್ಯ ತಾದೃಶೋ ರಾಜನ್ ಲಿಂಗಿನೋ ದೇಹಸಂಭವಃ ।
ಶ್ರದ್ಧತ್ಸ್ವಾನನುಭೂತಾರ್ಥಂ ನ ಮನಃ ಸ್ಪ್ರಷ್ಟುಮರ್ಹತಿ ॥ ೬೭ ॥

ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯಸ್ಯ ಪೂರ್ವರೂಪಾಣಿ ಶಂಸತಿ ।
ಭವಿಷ್ಯತಶ್ಚ ಭದ್ರಂ ತೇ ತಥೈವ ನಭವಿಷ್ಯತಃ ॥ ೬೮ ॥

ಅದೃಷ್ಟಮಶ್ರುತಂ ಚೇಹ ಕ್ವಚಿನ್ಮನಸಿ ದೃಶ್ಯತೇ ।
ಯಥಾ ತಥಾಽನುಮಂತವ್ಯಂ ದೇಶಕಾಲಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಮ್ ॥ ೬೯ ॥

ಸರ್ವೇ ಕ್ರಮಾನುರೋಧೇನ
ಮನಸೀಂದ್ರಿಯಗೋಚರಾಃ ।
ಆಯಾಂತಿ ವರ್ಗಶೋ ಯಾಂತಿ
ಸರ್ವೇ ಸುಮನಸೋ ಜವಾತ್ ॥ ೭೦ ॥

ಸತ್ತ್ವೈಕನಿಷ್ಠೇ ಮನಸಿ ಭಗವತ್ಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿನಿ ।
ತಮಶ್ಚಂದ್ರಮಸೀವೇದಮುಪರಜ್ಯಾವಭಾಸತೇ ॥ ೭೧ ॥

ನಾಹಂಮಮೇತಿ ಭಾವೋಽಯಂ
ಪುರುಷೇ ವ್ಯವಧೀಯತೇ ।
ಯಾವದ್ ಬುದ್ಧಿಮನೋಽಕ್ಷಾರ್ಥ-
ಗುಣವ್ಯೂಹೋ ಹ್ಯನಾದಿಮಾನ್ ॥ ೭೨ ॥

ಸುಪ್ತಿಮೂರ್ಚ್ಛೋಪತಾಪೇಷು ಪ್ರಾಣಾಯನವಿಘಾತತಃ ।
ನೇಹತೇಽಹಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ಮೃತ್ಯುಪ್ರಜ್ವಾರಯೋರಪಿ ॥ ೭೩ ॥

ಗರ್ಭೇ ಬಾಲ್ಯೇಽಪ್ಯಪೌಷ್ಕಲ್ಯಾ-
ದೇಕಾದಶವಿಧಂ ತದಾ ।
ಲಿಂಗಂ ನ ದೃಶ್ಯತೇಽಯೂನಃ
ಕುಹ್ವಾಂ ಚಂದ್ರಮಸೋ ಯಥಾ ॥ ೭೪ ॥

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರ್ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಧ್ಯಾಯತೋ ವಿಷಯಾನಸ್ಯ ಸ್ವಪ್ನೇಽನರ್ಥಾಗಮೋ ಯಥಾ ॥ ೭೫ ॥

ಏಕಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಲಿಂಗಂ ತ್ರಿವೃತ್ ಷೋಡಶವಿಸ್ತರಮ್ ।
ಏಷ ಚೇತನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಜೀವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥ ೭೬ ॥

ಅನೇನ ಪುರುಷೋ ದೇಹಾ-
ನುಪಾದತ್ತೇ ವಿಮುಂಚತಿ ।
ಹರ್ಷಂ ಶೋಕಂ ಭಯಂ ದುಃಖಂ
ಸುಖಂ ಚಾನೇನ ವಿಂದತಿ ॥ ೭೭ ॥

ಯಥಾ ತೃಣಜಲೂಕಾ ಚ ನಾಪಯಾತ್ಯಪಯಾತಿ ಚ ।
ನ ತ್ಯಜೇನ್ಮ್ರಿಯಮಾಣೋಽಪಿ ಪ್ರಾಗ್ದೇಹಾಭಿಮತಿಂ ಜನಃ ।
ಯಾವದನ್ಯಂ ನ ವಿಂದೇತ ವ್ಯವಧಾನೇನ ಕರ್ಮಣಾಮ್ ॥ ೭೮ ॥

ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯೇಂದ್ರ ಭೂತಾನಾಂ ಭವಭಾವನಮ್ ।
ಯದಕ್ಷೈಶ್ಚರಿತಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಕರ್ಮಾಣ್ಯಾಚಿನುತೇಽಸಕೃತ್ ॥ ೭೯ ॥

ಸತಿ ಕರ್ಮಣ್ಯವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಬಂಧಃ ಕರ್ಮಣ್ಯ ಆತ್ಮನಃ ।
ಅತಸ್ತದಪಬಾಧಾರ್ಥಂ ಭಜ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಹರಿಮ್ ॥ ೮೦ ॥

ಪಶ್ಯಂಸ್ತದಾತ್ಮಕಂ ವಿಶ್ವಂ ಸ್ಥಿತ್ಯುತ್ಪತ್ತ್ಯಪ್ಯಯಾ ಯತಃ ॥ ೮೧ ॥

ಭಕ್ತಿಃ ಕೃಷ್ಣೇ ದಯಾ ಜೀವೇಷ್ವಕುಂಠಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಿ ।
ಯದಿ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮನೋ ಭೂಯಾದಪವರ್ಗಸ್ತು ಸಂಸೃತೇಃ ॥ ೮೨ ॥

ಅದೃಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟವನ್ನಂಕ್ಷ್ಯೇದ್ ಭೂತಂ ಸ್ವಪ್ನವದನ್ಯಥಾ ।
ಭೂತಂ ಭವದ್ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ಸುಪ್ತಂ ಸರ್ವಾರಹೋರಹಃ ॥ ೮೩ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಭಾಗವತಮುಖ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ನಾರದೋ ಹಂಸಯೋರ್ಗತಿಮ್ ।
ಪ್ರದರ್ಶ್ಯ ನೃಪಮಾಮಂತ್ರ್ಯ ಸಿದ್ಧಲೋಕಂ ತತೋಽಗಮತ್ ॥ ೮೪ ॥

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹೀ ರಾಜರ್ಷಿಃ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗಾಭಿರಕ್ಷಣೇ ।
ಆದಿಶ್ಯ ಪುತ್ರಾನಗಮತ್ ತಪಸೇ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮಮ್ ॥ ೮೫ ॥

ತತ್ರೈಕಾಗ್ರಮನಾ ಧೀರೋ ಗೋವಿಂದಚರಣಾಂಬುಜಮ್ ।
ವಿಮುಕ್ತಸಂಗೋಽನುಭಜನ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ತತ್ಸಾಮ್ಯತಾಮಗಾತ್ ॥ ೮೬ ॥

ಏತದಧ್ಯಾತ್ಮಪಾರೋಕ್ಷ್ಯಂ
ಗೀತಂ ದೇವರ್ಷಿಣಾಽನಘ ।
ಯಃ ಶ್ರಾವಯೇದ್ ಯಃ ಶೃಣುಯಾತ್
ಸ ಲಿಂಗೇನ ವಿಮುಚ್ಯತೇ ॥ ೮೭ ॥

ಏತನ್ಮುಕುಂದಯಶಸಾ ಭುವನಂ ಪುನಾನಂ
ದೇವರ್ಷಿವರ್ಯಮುಖನಿಃಸೃತಮಾತ್ಮಶೌಚಮ್ ।
ಯಃ ಕೀರ್ತ್ಯಮಾನಮಧಿಗಚ್ಛತಿ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ
ನಾಸ್ಮಿನ್ ಭವೇ ಭ್ರಮತಿ ಮುಕ್ತಸಮಸ್ತಬಂಧಃ ॥ ೮೮ ॥

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಪಾರೋಕ್ಷ್ಯಮಿದಂ
ಮಯಾಽಧಿಗತಮದ್ಭುತಮ್ ।
ಏವಂ ಸ್ತ್ರಯ್ಯಾಶ್ರಯಃ ಪುಂಸ-
ಶ್ಛಿನ್ನೋಽಮುತ್ರ ಚ ಸಂಶಯಃ ॥ ೮೯ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಏಕೋನತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಥ ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಯೇ ತ್ವಯಾಽಭಿಹಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸುತಾಃ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಷಃ ।
ತೇ ರುದ್ರಗೀತೇನ ಹರಿಂ ಸಿದ್ಧಿಮಾಪುಃ ಪ್ರತೋಷ್ಯ ಕಾಮ್ ॥ ೧ ॥

ಕಿಂ ಚೇಹ ನಾರ್ಹಂತ್ಯಪರತ್ರ ವಾ ಸುಖಂ
ಕೈವಲ್ಯನಾಥಪ್ರಿಯಪಾರ್ಶ್ವವರ್ತಿನಃ ।
ಆಸಾದ್ಯ ದೇವಂ ಗಿರಿಶಂ ಯದೃಚ್ಛಯಾ
ಪ್ರಾಪುಃ ಪರಂ ನೂನಮಥ ಪ್ರಚೇತಸಃ ॥ ೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಚೇತಸೋಽಂತರುದಧೌ ಪಿತುರಾದೇಶಕಾರಿಣಃ ।
ಜಪಯಜ್ಞೇನ ತಪಸಾ ಪುರಂಜನಮತೋಷಯನ್ ॥ ೩ ॥

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಂತೇ ಪುರುಷಸ್ತು ಸನಾತನಃ ।
ತೇಷಾಮಾವಿರಭೂತ್ ಕೃಚ್ಛ್ರಂ ಶಾಂತೇನ ಶಮಯನ್ ರುಚಾ ॥ ೪ ॥

ಸುಪರ್ಣಸ್ಕಂಧಮಾರೂಢೋ ಮೇರುಶೃಂಗಮಿವಾಂಬುದಃ ।
ಪೀತವಾಸಾ ಮಣಿಗ್ರೀವಃ ಕುರ್ವನ್ ವಿತಿಮಿರಾ ದಿಶಃ ॥ ೫ ॥

ಕಾಸಿಷ್ಣುನಾ ಕನಕಕರ್ಣವಿಭೂಷಣೇನ
ಭ್ರಾಜತ್ಕಪೋಲವದನೋ ವಿಲಸತ್ಕಿರೀಟಃ ।
ಆತ್ತಾಯುಧೈರನುಚರೈರ್ಮುನಿಭಿಃ ಸುರೇಶೈ-
ರಾಸೇವಿತೋ ಗರುಡಕಿನ್ನರಗೀತಕೀರ್ತಿಃ ॥ ೬ ॥

ಪೀನಾಯತಾಷ್ಟಭುಜಮಂಡಲಮಧ್ಯಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ
ಸ್ಪರ್ಧಚ್ಛ್ರಿಯಾ ಪರಿವೃತೋ ವನಮಾಲಯಾಽಽದ್ಯಃ ।
ಬರ್ಹಿಷ್ಮತಃ ಪುರುಷ ಆಹ ಸುತಾನ್ ಪ್ರಪನ್ನಾನ್
ಪರ್ಜನ್ಯನಾದರುತಯಾ ಸಘೃಣಾವಲೋಕಃ ॥ ೭ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ವರಂ ವೃಣೀಧ್ವಂ ಭದ್ರಂ ತೇ ಯೂಯಂ ಮೇ ನೃಪನಂದನಾಃ ।
ಸೌಹಾರ್ದೇನಾಪೃಥಗ್ಧರ್ಮಾಸ್ತುಷ್ಟೋಽಹಂ ಸೌಹೃದೇನ ವಃ ॥ ೮ ॥

ಯೋಽನುಸ್ಮರತಿ ಸಂಧ್ಯಾಯಾಂ ಯುಷ್ಮಾನನುದಿನಂ ನರಃ ।
ತಸ್ಯ ಭ್ರಾತೃಷ್ವಾತ್ಮಸಾಮ್ಯಂ ತಥಾ ಭೂತೇಷು ಸೌಹೃದಮ್ ॥ ೯ ॥

ಯೇ ತು ಮಾಂ ರುದ್ರಗೀತೇನ
ಸಾಯಂಪ್ರಾತಃ ಸಮಾಹಿತಾಃ ।
ಸ್ತುವಂತ್ಯಹಂ ಕಾಮವರಾನ್
ದಾಸ್ಯೇ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಚ ಶೋಭನಾಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಯದ್ ಯೂಯಂ ಪಿತುರಾದೇಶಮಗ್ರಹೀಷ್ಟ ಮುದಾಽನ್ವಿತಾಃ ।
ಅತೋ ವ ಉಶತೀ ಕೀರ್ತಿರ್ಲೋಕಾನನು ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥ ೧೧ ॥

ಭವಿತಾ ವಿಶ್ರುತಃ ಪುತ್ರೋಽನವಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಗುಣೈಃ ।
ಯ ಏತಾಮಾತ್ಮವೀರ್ಯೇಣ ತ್ರಿಲೋಕೀಂ ಪೂರಯಿಷ್ಯತಿ ॥ ೧೨ ॥

ಕಂಡೋಃ ಪ್ರಮ್ಲೋಚಯಾ ಲಬ್ಧಾ ಕನ್ಯಾ ಕಮಲಲೋಚನಾ ।
ತಾಂ ಚಾಪವಿದ್ಧಾಂ ಜಗೃಹುರ್ಭೂರುಹಾ ನೃಪನಂದನಾಃ ॥ ೧೩ ॥

ಕ್ಷುತ್‌ಕ್ಷಾಮಾಯಾ ಮುಖೇ ರಾಜಾ
ಸೋಮಃ ಪೀಯೂಷವರ್ಷಿಣೀಮ್ ।
ದೇಶಿನೀಂ ರೋದಮಾನಾಯಾ
ನಿದಧೇ ಸ ದಯಾನ್ವಿತಃ ॥ ೧೪ ॥

ಪ್ರಜಾವಿಸರ್ಗ ಆದಿಷ್ಟಾಃ ಪಿತ್ರಾ ಮಾಮನುವರ್ತತಾ ।
ತತ್ರ ಕನ್ಯಾಂ ವರಾರೋಹಾಂ ತಾಮುದ್ವಹತ ಮಾಚಿರಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಅಪೃಥಗ್ಧರ್ಮಶೀಲಾನಾಂ
ಸರ್ವೇಷಾಂ ವಃ ಸುಮಧ್ಯಮಾ ।

ಅಪೃಥಗ್ ಧರ್ಮಶೀಲೇಯಂ
ಭೂಯಾತ್ ಪತ್ನ್ಯರ್ಪಿತಾ ಮಯಾ ॥ ೧೬ ॥

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಾಂ
ಸಹಸ್ರಮಹತೌಜಸಃ ।
ಭೌಮಾನ್ ಭೋಕ್ಷ್ಯಥ ಭೋಗಾನ್ ವೈ
ದಿವ್ಯಾಂಶ್ಚಾನುಗ್ರಹಾನ್ಮಮ ॥ ೧೭ ॥

ಅಥ ಮಯ್ಯನಪಾಯಿನ್ಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪಕ್ವಗುಣಾಶಯಾಃ ।
ಉಪಯಾಸ್ಯಥ ಮದ್ಧಾಮ ನಿರ್ವಿದ್ಯ ನಿರಯಾದತಃ ॥ ೧೮ ॥

ಗೃಹೇಷ್ವಾವಿಶತಾಂ ಚಾಪಿ ಪುಂಸಾಂ
ಕುಶಲಕರ್ಮಣಾಮ್ ।
ಮದ್ವಾರ್ತಾಯಾತಯಾಮಾನಾಂ
ನ ಬಂಧಾಯ ಗೃಹಾ ಮತಾಃ ॥ ೧೯ ॥

ನ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ ಯಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮೈತದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ನ ಮುಹ್ಯಂತಿ ನ ಶೋಚಂತಿ ನ ಹೃಷ್ಯಂತಿ ಯತೋ ಗತಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಬ್ರುವಾಣಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನಂ
ಜನಾರ್ದನಂ ಪ್ರಾಂಜಲಯಃ ಪ್ರಚೇತಸಃ ।
ತದ್ದರ್ಶನಧ್ವಸ್ತತಮೋರಜೋಮಲಾ
ಗಿರಾಽಗೃಣನ್ ಗದ್ಗದಯಾ ಸುಹೃತ್ತಮಮ್ ॥ ೨೧ ॥

ಪ್ರಚೇತಸ ಊಚುಃ

ನಮೋ ನಮಃ ಕ್ಲೇಶವಿನಾಶನಾಯ
ನಿರೂಪಿತೋದಾರಗುಣಾಹ್ವಯಾಯ ।
ಮನೋವಚೋವೇಗಪುರೋಜವಾಯ
ಸರ್ವಾಕ್ಷಮಾರ್ಗೈರಗತಾಧ್ವನೇ ನಮಃ ॥ ೨೨ ॥

ಶುದ್ಧಾಯ ಶಾಂತಾಯ ನಮಃ ಸ್ವನಿಷ್ಠ-
ಮನಸ್ಯಪಾರ್ಥೇ ವಿಲಸದ್‌ದ್ವಯಾಯ ।
ನಮೋ ಜಗತ್‌ಸ್ಥಾನಲಯೋದಯೇಷು
ಗೃಹೀತಮಾಯಾಗುಣವಿಗ್ರಹಾಯ ॥ ೨೩ ॥

ನಮೋ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಯ ಹರಯೇ ಹರಿಮೇಧಸೇ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಪ್ರಭವೇ ಸರ್ವಸಾತ್ವತಾಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ನಮಃ ಕಮಲನಾಭಾಯ ನಮಃ ಕಮಲಮಾಲಿನೇ ।
ನಮಃ ಕಮಲಪಾದಾಯ ನಮಸ್ತೇ ಕಮಲೇಕ್ಷಣ ॥ ೨೫ ॥

ನಮಃ ಕಮಲಕಿಂಜಲ್ಕಪಿಶಂಗಾಮಲವಾಸಸೇ ।
ಸರ್ವಭೂತನಿವಾಸಾಯ ನಮೋಽಯುಂಕ್ಷ್ಮಹಿ ಸಾಕ್ಷಿಣೇ ॥ ೨೬ ॥

ರೂಪಂ ಭಗವತಾ ತ್ವೇತದಶೇಷಕ್ಲೇಶಸಂಕ್ಷಯಮ್।
ಆವಿಷ್ಕೃತಂ ನಃ ಕ್ಲಿಷ್ಟಾನಾಂ ಕಿಮನ್ಯದನುಕಂಪಯಾ ॥ ೨೭ ॥

ಏತಾವದೇವ ವಿಭುಭಿರ್ಭಾವ್ಯಂ ದೀನೇಷು ವತ್ಸಲೈಃ ।
ಯದನುಸ್ಮರ್ಯತೇ ಕಾಲೇ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾಽಭದ್ರರಂಧನ ॥ ೨೮ ॥

ಯೇನಾವ್ಯೈಷಿ ಹಿ ಭೂತಾನಾಂ
ಕ್ಷುಲ್ಲಕಾನಾಮಪೀಹಿತಮ್ ।
ಯೋಽಂತರ್ಹಿತೋಽಂತರ್ಹೃದಯೇ
ಕಸ್ಮಾನ್ನೋ ವೇದ ನಾಶಿಷಃ ॥ ೨೯ ॥

ಅಸಾವೇವ ವರೋಽಸ್ಮಾಕಮೀಪ್ಸಿತೋ ಜಗತಾಂ ಪತೇ ।
ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನೇಷಾಮಪವರ್ಗಗುರುರ್ಗತಿಃ ॥ ೩೦ ॥

ವರಂ ವೃಣೀಮಹೇಽಥಾಪಿ ನಾಥ ತ್ವತ್ ಪರತಃ ಪರಾತ್ ।
ನಹ್ಯಂತಸ್ತ್ವದ್ವಿಭೂತೀನಾಂ ಯೋಽನಂತ ಇತಿ ಗೀಯತೇ ॥ ೩೧ ॥

ಪಾರಿಜಾತೇಽಂಜಸಾ ಲಬ್ಧೇ ಸಾರಂಗೋಽನ್ಯನ್ನ ಸೇವತೇ ।
ತ್ವದಂಘ್ರಿಮೂಲಮಾಸಾದ್ಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಿಂ ಕಿಂ ವೃಣೀಮಹೇ ॥ ೩೨ ॥

ಯಾವತ್ ತೇ ಮಾಯಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಾ ಭ್ರಮಾಮ ಇಹ ಕರ್ಮಭಿಃ ।
ತಾವದ್ ಭವತ್ಪ್ರಸಂಗಾನಾಂ ಸಂಗಃ ಸ್ಯಾನ್ನೋ ಭವೇಭವೇ ॥ ೩೩ ॥

ತುಲಯಾಮ ಲವೇನಾಪಿ ನ ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾಪುನರ್ಭವಮ್ ।
ಭಗವತ್ಸಂಗಿಸಂಗಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಕಿಮುತಾಶಿಷಃ ॥ ೩೪ ॥

ಯತ್ರೇಡ್ಯಂತೇ ಕಥಾ ಮೃಷ್ಟಾಸ್ತೃಷ್ಣಾಯಾಃ ಪ್ರಶಮೋ ಯತಃ ।
ನಿರ್ವೈರಂ ಯತ್ರ ಭೂತೇಷು ನೋದ್ವೇಗೋ ಯತ್ರ ಕಶ್ಚನ ॥ ೩೫ ॥

ಯತ್ರ ನಾರಾಯಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಗತಿಃ ।
ಪ್ರಸ್ತೂಯತೇ ಸತ್ಕಥಾಸು ಮುಕ್ತಸಂಗೈಃ ಪುನಃಪುನಃ ॥ ೩೬ ॥

ತೇಷಾಂ ವಿಚರತಾಂ ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ತೀರ್ಥಾನಾಂ ಪಾವನೇಚ್ಛಯಾ ।
ಭೀತಸ್ಯ ಕಿಂ ನ ರೋಚೇತ ತಾವಕಾನಾಂ ಸಮಾಗಮಃ ॥ ೩೭ ॥

ವಯಂ ತು ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವತ್ಪ್ರಿಯಸ್ಯ
ಪ್ರಿಯಸ್ಯ ಸಖ್ಯುಃ ಕ್ಷಣಸಂಗಮೇನ ।
ಸುದುಶ್ಚಿಕಿತ್ಸ್ಯಸ್ಯ ಭವಸ್ಯ ಮೃತ್ಯೋ-
ರ್ಭಿಷಕ್ತಮಂ ತ್ವಾಽದ್ಯ ಗತಿಂ ಗತಾಃ ಸ್ಮಃ ॥ ೩೮ ॥

ಯನ್ನಃ ಸ್ವಧೀತಂ ಗುರವಃ ಪ್ರಸಾದಿತಾ
ವಿಪ್ರಾಶ್ಚ ವೃದ್ಧಾಶ್ಚ ಸದಾಽನುವೃತ್ತ್ಯಾ ।
ಆರ್ಯಾ ಅನಾಥಾಃ ಸುಹೃದೋ ಭ್ರಾತರಶ್ಚ
ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನ್ಯನಸೂಯಯೈವ ॥ ೩೯ ॥

ಯನ್ನಃ ಸುತಪ್ತಂ ತಪ ಏತದೀಶ
ನಿರಂಧಸಾಂ ಕಾಲಮದಭ್ರಮಪ್ಸು ।
ಸರ್ವಂ ತದೇತತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಭೂಮ್ನೋ
ವೃಣೀಮಹೇ ತೇ ಪರಿತೋಷಣಾಯ ॥ ೪೦ ॥

ಮನುಃ ಸ್ವಯಂಭೂರ್ಭಗವಾನ್ ಭವಶ್ಚ
ಯೇಽನ್ಯೇ ತಪೋಜ್ಞಾನವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಃ ।

ಅದೃಷ್ಟಪಾರಾ ಅಪಿ ಯನ್ಮಹಿಮ್ನಃ
ಸ್ತುವಂತ್ಯಥೋ ತ್ವಾಽತ್ಮಸಮಂ ಗೃಣೀಮಃ ॥ ೪೧ ॥

ನಮಃ ಸಮಾಯ ಶುದ್ಧಾಯ ಪುರುಷಾಯ ಪರಾಯ ಚ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ಸತ್ವಾಯ ತುಭ್ಯಂ ಭಗವತೇ ನಮಃ ॥ ೪೨ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರಚೇತೋಭಿರಭಿಷ್ಟುತೋ ಹರಿಃ
ಪ್ರೀತಸ್ತಥೇತ್ಯಾಹ ಶರಣ್ಯವತ್ಸಲಃ ।
ಅನಿಚ್ಛತಾಂ ಯಾನಮತೃಪ್ತಚಕ್ಷುಷಾಂ
ಯಯೌ ಸ್ವಧಾಮಾನಪವರ್ಗವಿಕ್ರಮಃ ॥ ೪೩ ॥

ಅಥ ನಿರ್ಯಾಯ ಸಲಿಲಾತ್
ಪ್ರಚೇತಸ ಉದನ್ವತಃ ।
ವೀಕ್ಷ್ಯಾಕುಪ್ಯನ್ ದ್ರುಮೈಶ್ಛನ್ನಾಂ
ಗಾಮಾರೋದ್ಧುಮಿವೋಚ್ಛ್ರಿತೈಃ ॥ ೪೪ ॥

ತತೋಽಗ್ನಿಮಾರುತೌ ರಾಜನ್ನಮುಂಚನ್ ಮುಖತೋ ರುಷಾ ।
ಮಹೀಂ ನಿರ್ವೀರುಧಾಂ ಕರ್ತುಂ ಸಾಂವರ್ತಕ ಇವಾತ್ಯಯೇ ॥ ೪೫ ॥

ಭಸ್ಮಸಾತ್ ಕ್ರಿಯಮಾಣಾಂಸ್ತಾನ್ ದ್ರುಮಾನ್ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಪಿತಾಮಹಃ ।
ಆಗತಃ ಶಮಯಾಮಾಸ ಪುತ್ರಾನ್ ಬರ್ಹಿಷ್ಮತೋ ನಯೈಃ ॥ ೪೬ ॥

ತತ್ರಾವಶಿಷ್ಟಾ ಯೇ ವೃಕ್ಷಾ ಭೀತಾ ದುಹಿತರಂ ತದಾ ।
ಆಜಹ್ರುಸ್ತೇ ಪ್ರಚೇತೋಭ್ಯ ಉಪದಿಷ್ಟಾಃ ಸ್ವಯಂಭುವಾ ॥ ೪೭ ॥

ತೇ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಆದೇಶಾನ್ಮಾರಿಷಾಮುಪಯೇಮಿರೇ ।
ಯಸ್ಯಾಂ ಮಹದವಜ್ಞಾನಾದಜನ್ಯಜನಯೋನಿಜಃ ॥ ೪೮ ॥

ಚಾಕ್ಷುಷೇ ತ್ವಂತರೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಪ್ರಾಕ್ಸರ್ಗೇ ಕಾಲವಿಪ್ಲುತೇ ।
ಯಃ ಸಸರ್ಜ ಪ್ರಜಾಃ ಸ್ರಷ್ಟಾ ಸ ದಕ್ಷೋ ದೈವಚೋದಿತಃ ॥ ೪೯ ॥

ಯೋ ನ್ಯಕ್ಚಕಾರ ಸರ್ವೇಷಾಂ ತೇಜಸ್ತೇಜಸ್ವಿನಾಂ ರುಚಾ ।
ಸ್ವಯೋಗ್ಯೋಪಾತ್ತದಾಕ್ಷ್ಯಶ್ಚ ಕರ್ಮಣಾ ದಕ್ಷಮಬ್ರುವನ್ ॥ ೫೦ ॥

ತಂ ಪ್ರಜಾಸರ್ಗರಕ್ಷಾಯಾ-
ಮನಾದಿರ್ಭಗವಾನಜಃ ।
ಯುಯೋಜ ಯುಯುಜುಸ್ತಂ ವೈ
ಸರ್ವೇಽನ್ಯೇ ಚ ಪ್ರಜೇಶ್ವರಾಃ ॥ ೫೧ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಥ ಏಕತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ತತ ಉತ್ಪನ್ನವಿಜ್ಞಾನಾ ಆಶ್ವಧೋಕ್ಷಜಭಾಷಿತಮ್ ।
ಸ್ಮರಂತ ಆತ್ಮಜೇ ಭಾರ್ಯಾಂ ವಿಸೃಜ್ಯ ಪ್ರಾವ್ರಜನ್ ಗೃಹಾತ್ ॥ ೧ ॥

ದೀಕ್ಷಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರೇಣ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಸಾ ।
ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ವೇಲಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧೋಽಭೂದ್ ಯತ್ರ ಜಾಜಲಿಃ
॥ ೨ ॥

ತಾನ್ ನಿರ್ಜಿತಪ್ರಾಣಮನೋವಚೋದೃಶೋ
ಜಿತಾಸನಾಂಛಾಂತಸಮಾನವಿಗ್ರಹಾನ್ ।
ಪರೇಽಮಲೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಯೋಜಿತಾತ್ಮನಃ
ಸುರಾಸುರೇಡ್ಯೋ ದದೃಶೇ ಸ್ಮ ನಾರದಃ ॥ ೩ ॥

ತಮಾಗತಂ ತ ಉತ್ಥಾಯ ಪ್ರಣಿಪತ್ಯಾಭಿನಂದ್ಯ ಚ ।
ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ಯಥಾದೇಶಂ ಸುಖಾಸೀನಮಥಾಬ್ರುವನ್ ॥ ೪ ॥

ಸ್ವಾಗತಂ ತೇ ಸುರರ್ಷೇಽದ್ಯ ದಿಷ್ಟ್ಯಾ ನೋ ದರ್ಶನಂ ಗತಃ ।
ತವ ಚಂಕ್ರಮಣಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್ನಭಯಾಯ ಯಥಾ ರವೇಃ ॥ ೫ ॥

ಯದಾದಿಷ್ಟಂ ಭಗವತಾ ಶಿವೇನಾಧೋಕ್ಷಜೇನ ಚ ।
ತದ್ ಗೃಹೇಷು ಪ್ರಸಕ್ತಾನಾಂ ಪ್ರಾಯಶಃ ಕ್ಷಪಿತಂ ಪ್ರಭೋ ॥ ೬ ॥

ತನ್ನಃ ಪ್ರದ್ಯೋತಯಾಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ತತ್ತ್ವಾರ್ಥದರ್ಶನಮ್ ।
ಯೇನಾಂಜಸಾ ತರಿಷ್ಯಾಮೋ ದುಸ್ತರಂ ಭವಸಾಗರಮ್ ॥ ೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರಚೇತಸಾ ಪೃಷ್ಟೋ ಭಗವಾನ್ ನಾರದೋ ಮುನಿಃ ।
ಭಗವತ್ಯುತ್ತಮಶ್ಲೋಕ ಆವಿಷ್ಟಾತ್ಮಾಽಬ್ರವೀನ್ನೃಪಾನ್ ॥ ೮ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ತಜ್ಜನ್ಮ ತಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ತದಾಯುಸ್ತನ್ಮನೋ ವಚಃ ।
ನೃಣಾಂ ಯೇನ ಹಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ಸೇವ್ಯತೇ ಹರಿರೀಶ್ವರಃ ॥ ೯ ॥

ಕಿಂ ಜನ್ಮಭಿಸ್ತ್ರಿಭಿರ್ವೇಹ
ಶೌಕ್ಲಸಾವಿತ್ರಯಾಜ್ಞಿಯೈಃ ।
ಕರ್ಮಭಿರ್ವಾ ತ್ರಯೀಪ್ರೋಕ್ತೈಃ
ಪುಂಸೋಽಪಿ ವಿಬುಧಾಯುಷಾ ॥ ೧೦ ॥

ಶ್ರುತೇನ ತಪಸಾ ವಾ ಕಿಂ ವಚೋಭಿಶ್ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಭಿಃ ।
ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಾ ಕಿಂ ನಿಪುಣಯಾ ಬಲೇನೇಂದ್ರಿಯರಾಧಸಾ ॥ ೧೧ ॥

ಕಿಂ ವಾ ಯೋಗೇನ ಸಾಂಖ್ಯೇನ ನ್ಯಾಸಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಯೋರಪಿ ।
ಕಿಂ ವಾ ಶ್ರೇಯೋಭಿರನ್ಯೈಶ್ಚ ನ ಯತ್ರಾತ್ಮಪ್ರದೋ ಹರಿಃ ॥ ೧೨ ॥

ಶ್ರೇಯಸಾಮಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಮಾತ್ಮಾ ಹ್ಯವಧಿರರ್ಥತಃ ।
ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಭೂತಾನಾಂ ಹರಿರಾತ್ಮಾಽಽತ್ಮದಃ ಪ್ರಿಯಃ ॥ ೧೩ ॥

ಯಥಾ ತರೋರ್ಮೂಲನಿಷೇಚನೇನ
ತೃಪ್ಯಂತಿ ತತ್‌ಸ್ಕಂಧಭುಜೋಪಶಾಖಾಃ ।
ಪ್ರಾಣೋಪಹಾರಾಚ್ಚ ಯಥೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ
ತಥೈವ ಸರ್ವಾರ್ಹಣಮಚ್ಯುತೇಜ್ಯಾ ॥ ೧೪ ॥

ಯಥೈವ ಸೂರ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭವಂತಿ ಗಾವಃ
ಪುನಶ್ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಕಾಲೇ ।
ಭೂತಾನಿ ಭೂಮೌ ಸ್ಥಿರಜಂಗಮಾನಿ
ತಥಾ ಹರಾವೇವ ಗುಣಪ್ರವಾಹಃ ॥ ೧೫ ॥

ಏತತ್ ಪರಂ ತಜ್ಜಗದಾತ್ಮನಃ ಪದಂ
ಸಕೃದ್ ವಿಭಾತಂ ಸವಿತುರ್ಯಥಾ ಪ್ರಭಾ ।
ಯದಾಽಸವೋ ಜಾಗ್ರತಿ ಸುಪ್ರವೃತ್ತಯೋ
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕವಿಭ್ರಮಾತ್ಯಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಯಥಾ ನಭಸ್ಯಭ್ರತಮಃಪ್ರಕಾಶಾ
ಭವಂತಿ ಭೂಯೋ ನ ಭವಂತ್ಯನುಕ್ರಮಾತ್ ।
ಏವಂ ಪರೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಕ್ತಯಸ್ತ್ವಮೂ
ರಜಸ್ತಮಸ್ಸತ್ವಮಿತಿ ಪ್ರವಾಹಃ ॥ ೧೭ ॥

ತೇನೈವಮಾತ್ಮಾನಮಶೇಷದೇಹಿನಾಂ
ಕಾಲಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರುಷಂ ಪರೇಶಮ್ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಧ್ವಸ್ತಗುಣಪ್ರವಾಹ-
ಮಾತ್ಮೈಕಭಾವೇನ ಭಜಧ್ವಮದ್ಧಾ ॥ ೧೮ ॥

ನಿರಸ್ತಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಮದ್ವಯಂ
ದ್ವಯಾಪವಾದೋಪರಮೋಪಲಂಭನಮ್ ।
ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಮಜಸ್ರನಿರ್ವೃತಿಂ
ಸಂಜ್ಞಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಭಜತಾಮುಯಾ ದೃಶಾ ॥ ೧೯ ॥

ದಯಯಾ ಸರ್ವಭೂತೇಷು
ಸಂತುಷ್ಟ್ಯಾ ಯೇನ ಕೇನ ವಾ ।
ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯೋಪಶಾಂತ್ಯಾ ಚ
ತುಷ್ಯತ್ಯಾಶು ಜನಾರ್ದನಃ ॥ ೨೦ ॥

ಅಪಗತಸಕಲೇಷಣಾಮಲಾತ್ಮ-
ನ್ಯವಿರತಮೇಧಿತಭಾವನೋಪಹೂತಃ ।
ನಿಜಜನವಶಗತ್ವಮಾಪ್ತವಾನ್ ಯ-
ನ್ನ ಸರತಿ ಛಿದ್ರವದಕ್ಷರಃ ಸತಾಂ ಹಿ ॥ ೨೧ ॥

ನ ಭಜತಿ ಕುಮನೀಷಿಣಾಂ ಸ ಇಜ್ಯಾಂ
ಹರಿರಧನಾತ್ಮಧನಪ್ರಿಯೋ ರಸಜ್ಞಃ ।
ಶ್ರುತಧನಕುಲಕರ್ಮಣಾಂ ಮದೈರ್ಯೇ
ವಿದಧತಿ ಪಾಪಮಕಿಂಚನೇಷು ಸತ್ಸು ॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರಿಯಮನುಸರತೀಂ ತದರ್ಥಿನಶ್ಚ
ದ್ವಿಪದಪತೀನ್ ವಿಬುಧಾಂಶ್ಚ ಯಃ ಸ್ವಪೂರ್ಣಃ ।
ನ ಭಜತಿ ನಿಜಭೃತ್ಯವರ್ಗತಂತ್ರಃ
ಕಥಮಮುಮುದ್ವಿಸೃಜೇತ್ ಪುಮಾನ್ ರಸಜ್ಞಃ ॥ ೨೩ ॥

ಭವತಾಂ ವಂಶಧುರ್ಯೋಽಭೂದ್ ಧ್ರುವಶ್ಚಿತ್ರರಥಃ ಸ್ವರಾಟ್ ।
ಗುರುದಾರವಚೋಬಾಣೈರ್ನಿರ್ಭಿಣ್ಣಹೃದಯೋಽರ್ಭಕಃ ॥ ೨೪ ॥

ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸ್ತ್ರೈಣಂ ಚ ತಂ ಗಚ್ಛನ್ ದೃಷ್ಟೋ ಮೇ ಪಥ್ಯುದಾರಧೀಃ ।
ಪಂಚವರ್ಷೋ ಮದಾದೇಶೈಃ ಸಂರಾಧ್ಯ ಪುರುಷೇಶ್ವರಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ತತ್ ಪರಂ ಸರ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯೇಭ್ಯೋ ಮಾಯಾಧಿಷ್ಠಿತಮಾರುಹತ್ ।
ಮುನಯೋಽದ್ಯಾಪ್ಯುದೀಕ್ಷಂತೇ ಪರಂ ನಾಪುರವಾಙ್ ನೃಪಾಃ ॥ ೨೬ ॥

ತಂ ಯೂಯಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮಂತರ್ಯಾಮಿಣಮೀಶ್ವರಮ್ ।
ರುದ್ರಾದಿಷ್ಟೋಪದೇಶೇನ ಭಜಧ್ವಂ ಭವನುತ್ತಯೇ ॥ ೨೭ ॥

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಇತಿ ಪ್ರಚೇತಸಾಂ ರಾಜ-
ನ್ನನ್ಯಾಶ್ಚ ಭಗವತ್ಕಥಾಃ ।
ಶ್ರಾವಯಿತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕಂ
ಯಯೌ ಸ್ವಾಯಂಭುವೋ ಮುನಿಃ ॥ ೨೮ ॥

ತೇಽಪಿ ತನ್ಮುಖನಿರ್ಯಾತಂ ಯಶೋ ಲೋಕಮಲಾಪಹಮ್ ।
ಹರೇರ್ನಿಶಮ್ಯ ತತ್ಪಾದಂ ಧ್ಯಾಯಂತಸ್ತದ್ಗತಿಂ ಯಯುಃ ॥ ೨೯ ॥

ಏತತ್ ತೇಽಭಿಹಿತಂ ಕ್ಷತ್ತರ್ಯನ್ಮಾಂ ತ್ವಂ ಪರಿಪೃಷ್ಟವಾನ್ ।
ಪ್ರಚೇತಸಾಂ ನಾರದಸ್ಯ ಸಂವಾದಂ ಹರಿಕೀರ್ತನಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ಯ ಏಷ ಉತ್ತಾನಪದೋ ಮಾನವಸ್ಯಾನುವರ್ಣಿತಃ ।
ವಂಶಂ ಪ್ರಿಯವ್ರತಸ್ಯಾಪಿ ನಿಬೋಧ ನೃಪಸತ್ತಮ ॥ ೩೧ ॥

ಯೋ ನಾರದಾದಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಮಧಿಗಮ್ಯ ಪುನರ್ಹರಿಮ್ ।
ಭುಕ್ತ್ವಾ ವಿಭಜ್ಯ ಪುತ್ರೇಭ್ಯ ಐಶ್ವರಂ ಸಮಗಾತ್ ಪದಮ್ ॥ ೩೨ ॥

ಇತ್ಥಂ ಸ ಕೌಷಾರವಿಣೋಪವರ್ಣಿತಾಂ
ಕ್ಷತ್ತಾ ನಿಶಮ್ಯಾಜಿತಪಾದಸತ್ಕಥಾಮ್ ।
ಪ್ರವೃದ್ಧಭಾವಾಶ್ರುಕಲಾಕುಲೋ ಮುನೇ-
ರ್ದಧಾರ ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಚರಣಂ ಹೃದಾ ಹರೇಃ ॥ ೩೩ ॥

ವಿದುರ ಉವಾಚ

ಸೋಽಯಂ ತೇನ ಮಹಾಯೋಗಿನ್ ಭವತಾ ಕರುಣಾತ್ಮನಾ ।
ದರ್ಶಿತಸ್ತಮಸಃ ಪಾರೋ ಯತ್ರಾಕಿಂಚನಗೋ ಹರಿಃ ॥ ೩೪ ॥

ಶ್ರೀಶುಕ ಉವಾಚ

ಇತ್ಯಾನಮ್ಯ ತಮಾಮಂತ್ರ್ಯ ವಿದುರೋ ಗಜಸಾಹ್ವಯಮ್ ।
ಸ್ವಾನಾಂ ದಿದೃಕ್ಷುಃ ಪ್ರಯಯೌ ಜ್ಞಾತೀನಾಂ ನಿರ್ವೃತಾಶಯಃ ॥ ೩೫ ॥

ಏತದ್ ಯಃ ಶೃಣುಯಾದ್ ರಾಜನ್
ರಾಜ್ಞಾಂ ಹರ್ಯರ್ಪಿತಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಆಯುರ್ಧನಂ ಯಶಃ ಸ್ವಸ್ತಿ
ಗತಿಮೈಶ್ವರ್ಯಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥ ೩೬ ॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದ್‌ಭಾಗವತೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಂ
ಅಷ್ಟಾದಶಸಾಹಸ್ರ್ಯಾಂ ಸಂಹಿತಾಯಾಂ ವೈಯಾಸಿಕ್ಯಾಂ
ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಏಕತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ

॥ ಸಮಾಪ್ತಶ್ಚ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧಃ ॥

ಸೃಷ್ಟಿ-ಸ್ಥಿತ್ಯಪ್ಯಯೇಹಾ-ನಿಯತಿ-ದೃಶಿ-ತಮೋಬಂಧ-ಮೋಕ್ಷಾಶ್ಚ ಯಸ್ಮಾ-
ದಸ್ಯ ಶ್ರೀ-ಬ್ರಹ್ಮ-ರುದ್ರ-ಪ್ರಭೃತಿ-ಸುರ-ನರ-ದ್ವಿಟ್ಟ್ಯೇಶ-ಶತ್ರ್ವಾತ್ಮಕಸ್ಯ ।
ವಿಷ್ಣೋರ್ವ್ಯಸ್ತಾತ್ ಸಮಸ್ತಾತ್ ಸಕಲಗುಣನಿಧಿಃ ಸರ್ವದೋಷವ್ಯಪೇತಃ
ಪೂರ್ಣಾನಂದೋಽವ್ಯಯೋ ಯೋ ಗುರುರಪಿ ಪರಮಶ್ಚಿಂತಯೇ ತಂ
ಮಹಾಂತಮ್ ॥

॥ ಶ್ರೀಗುರುಭ್ಯೋ ನಮಃ ಹರಿಃ ಓಂ ॥

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಃ

ಶ್ರೀಮದ್ ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯಃ

ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧಃ

ಅಧ್ಯಾಯ–೧

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

॥ ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಓಂ ॥

ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿಗೆ ಶತರೂಪಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಉತ್ತಾನಪಾದರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಗಂಡುಮಕ್ಕಳು, ಆಕೂತಿ ದೇವಹೂತಿ ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂದು ಮೂವರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಆಕೂತಿಯಲ್ಲಿ ರುಚಿಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದರು. ಇಬ್ಬರೂ ಅವಳಿಮಕ್ಕಳು ಪತಿಪತ್ನಿಯರಾಗಿ ತೋಷ ಪ್ರತೋಷ ಮುಂತಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಮಂದಿ ತುಷಿತರೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತರು. ಕರ್ದಮ ಮುನಿಯಿಂದ ದೇವಹೂತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಒಂಬತ್ತು ಮಂದಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಅನಸೂಯೆ ಒಬ್ಬಳು, ಅತ್ರಿಮುನಿಯ ಪತ್ನಿಯಾದಳು. ದಂಪತಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಅವತಾರರಾದ ದತ್ತ ಸೋಮ ದುರ್ವಾಸರಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತರು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸೋಮನಲ್ಲಿ ಆವೇಶಗೊಂಡು ಅವತರಿಸಿದ. ದೇವಹೂತಿಯ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಮಗಳು ಖ್ಯಾತಿದೇವಿ. ಅವಳಲ್ಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಯಿಂದ ಶ್ರೀದೇವಿಯಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಅವತರಿಸಿದಳು.

ಮನುವಿನ ಕೊನೆಯ ಮಗಳಾದ ಪ್ರಸೂತಿ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಯಿಂದ ಹದಿನಾರು ಮಂದಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಅವರಲ್ಲಿ ಹದಿಮೂರು ಮಂದಿ ಯಮಧರ್ಮನ ಪತ್ನಿಯರಾದರು. ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ,

ಸ್ವಧಾದೇವಿ ಪಿತೃಗಳನ್ನೂ ಸತೀದೇವಿ ರುದ್ರನನ್ನೂ, ಮದುವೆಯಾದರು. ಯಮಧರ್ಮನಿಂದ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ನರ ನಾರಾಯಣರು ಅವತರಿಸಿದರು. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪಾವಕ ಪವಮಾನ ಶುಚಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಅಗ್ನಿಗಳು, ಆ ಮೂರು ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ತಿರುಗಿ ನಲವವತ್ತೈದು ಮಂದಿ ಅಗ್ನಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ನಲವತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳು ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಪಿತೃಗಳಿಂದ ಸ್ವಧಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮೇನಾ ಮತ್ತು ವೈತರಣಿ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಜನಿಸಿದರು.

ರುದ್ರನಿಂದ ಸತೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸಂತಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆ ದಕ್ಷ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸತೀದೇವಿ ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಳು.

* * *

ಶ್ರೀಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಮನುಕನ್ಯೆಯಾದ ಆಕೂತಿಯ ಚರಿತ್ರೆ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ–

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಮನೋಸ್ತು ಶತರೂಪಾಯಾಂ ತಿಸ್ರಃ ಕನ್ಯಾಶ್ಚ ಜಜ್ಞಿರೇ ।
ಆಕೂತಿರ್ದೇವಹೂತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸೂತಿರಿತಿ ವಿಶ್ರುತಾಃ ॥ ೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯರು ನುಡಿದರು–

ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿಗೆ ಶತರೂಪೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಉತ್ತಾನಪಾದರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಆಕೂತಿ, ದೇವಹೂತಿ, ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಮೂವರು ಪುತ್ರಿಯರೂ ಜನಿಸಿದರು.

ಸ ಚಾಪಿ ಶತರೂಪಾಯಾಂ ಪಂಚಾಪತ್ಯಾನ್ಯಜೀಜನತ್ ।
ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದೌ ತಿಸ್ರಃ ಕನ್ಯಾಶ್ಚ ಭಾರತ ।
ಆಕೂತಿರ್ದೇವಹೂತಿಶ್ಚ ಪ್ರಸೂತಿರಿತಿ ಸತ್ತಮ ॥ (೩.೧೨.೫೬)

ಎಂದು ಹಿಂದೆ ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಮನುವಿಗೆ ಶತರೂಪೆಯಲ್ಲಿ ಆಕೂತಿ ದೇವಹೂತಿ ಪ್ರಸೂತಿ ಎಂಬ ಮೂವರು ಕನ್ಯೆಯರು ಜನಿಸಿದ ವೃತ್ತಾಂತ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಇದೀಗ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧದ ಮೊದಲಿಗೆ ಅದನ್ನೇ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ? ಒಮ್ಮೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಪುನಃ ಹೇಳಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ ದೋಷ ತಾನೆ?

ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಶ್ರೀಧರೀಯವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮನುಕನ್ಯಾನ್ವಯಂ ವಿಸ್ತರೇಣ ವಕ್ತುಮಾಹ ಮನೋಸ್ತ್ವಿತಿ । 'ಮನುಪುತ್ರಿಯ ವಂಶವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದೆ' ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಮನು ಆಕೂತಿಯನ್ನು ರುಚಿಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟನೆಂದು ನೇರವಾಗಿಯೇ ಕಥೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕ ವ್ಯರ್ಥ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆದೌ ಪೂರ್ವಾಪರಸಂಗತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಾರ್ಥಂ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಮನುವದತಿ ಮನೋಸ್ತ್ವಿತಿ । ಮೊದಲಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಮುಂದಿನ ನಿರೂಪಣಗಳಿಗೆ ಸಂಗತಿ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಿದೆ. ದೇವಹೂತಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಆಕೂತಿಯ ಚರಿತ್ರೆ ಹೇಳಿದರೆ ಅಸಂಗತಿ ಏನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಗತಿ ತೋರಿಸುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಏನಿದೆ?

ಅದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹರಿಃ ಓಂ । ಪುನಃಪುನಃ ಕಥಾಂ ಪ್ರಾಹುರಭ್ಯಾಸಾದುತ್ತಮಂ ಫಲಮ್ ।

ವಿಜ್ಞಾಪಯಿತುಕಾಮಾಸ್ತು ವಿದ್ವಾಂಸಸ್ತತ್ರತತ್ರ ತು ॥

ಇತ್ಯಾಗ್ನೇಯೇ ।

ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೆ ಪುನಃಪುನಃ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಬಾರದೆಂದು ತಿಳಿದವರೂ ಕೂಡ, ಕಥೆಯನ್ನು ಪುನಃಪುನಃ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮಫಲವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪುನಃಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ವಿದ್ವಾಂಸಸ್ತು' ತಿಳಿದವರೂ ಕೂಡ, 'ವಿಜ್ಞಾಪಯಿತುಕಾಮಾಸ್ತು' ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಎಂದು ಎರಡು 'ತು'ಗಳಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಅಪ್ಯರ್ಥಕ, ಇನ್ನೊಂದು ಅವಧಾರಣಾರ್ಥಕ. 'ತಿಳಿದವರೂ ಕೂಡ' ಎಂದರೆ, ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಪುನಃ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಬಾರದು ಅದು ದೋಷವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದವರೂ ಕೂಡ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಅತ್ರಿಮುನಿ ಸಂತತಿಗಾಗಿ ಒಬ್ಬ ಹರಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಬಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾದರು.

ಶರಣಂ ತಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇಽಹಂ ಯ ಏವ ಜಗದೀಶ್ವರಃ ।
ಪ್ರಜಾಮಾತ್ಮಸಮಾಂ ಮಹ್ಯಂ ಪ್ರಯಚ್ಛತ್ವಿತಿ ಚಿಂತಯನ್ ॥ ೨೦ ॥

ತಪ್ಯಮಾನಂ ತ್ರಿಭುವನಂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೈಧಿತಾಗ್ನಿನಾ ।
ನಿರ್ಗತೇನ ಮುನೇರ್ಮೂರ್ಧ್ನಃ ಸಮೀಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಭವಸ್ತ್ರಯಃ ॥ ೨೦ ॥

ಅಪ್ಸರೋಮುನಿಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧವಿದ್ಯಾಧರೋರಗೈಃ ।
ವಿತಾಯಮಾನಯಶಸಸ್ತದಾಶ್ರಮಪದಂ ಯಯುಃ ॥ ೨೧ ॥

ನಾನು ಜಗದೀಶನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ. ಅವನು ತನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಸಂತತಿಯನ್ನು ನನಗೆ ಕರುಣಿಸಲಿ ಎಂದು ಬಯಸಿ ಅತ್ರಿಮುನಿ ತಪಗೈದ.

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ಭುಗಿಲೆದ್ದ ಮುನಿಯ ಯೋಗಾಗ್ನಿ ಅವನ ತಲೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಮೂಲೋಕವನ್ನು ಸುಡಲು ತೊಡಗಿದಾಗ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಮೂಲೋಕದೊಡೆಯರಾದ ಹರಿಹರಬ್ರಹ್ಮರು ಮುನಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬಂದರು.

ಅವರ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಅಪ್ಸರೆಯರು ಮುನಿಗಳು ಗಂಧರ್ವರು ಸಿದ್ಧರು ವಿದ್ಯಾಧರರು ಮತ್ತು ನಾಗರು ಆನಂದದಿಂದ ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿದರು.

ಒಬ್ಬ ಜಗದೀಶ್ವರನನ್ನು ನಾನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಮೂವರು ಏಕೆ ಬಂದಿರಿ ಎಂದು ಅತ್ರಿಮುನಿ ಮುಂದೆ (ಶ್ಲೋ.೨೭,೨೮) ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮುನಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ಉತ್ತರ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಸಂಗತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ನಾವು ಮೂವರೂ ಕೂಡ ನೀನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದ ಆ ಒಂದು ಜಗದೀಶ್ವರ ತತ್ವವೇ ಆಗಿದ್ದೇವೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ.' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹಾಗೇ ಅರ್ಥ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ[೧] ಅತ್ರಿಮುನಿ ಧ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು ಒಂದೇ ಜಗದೀಶ್ವರ ತತ್ವವನ್ನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಮೂವರೂ ಜಗದೀಶ್ವರರೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಒಬ್ಬನೇ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಮೂವರು ಏಕೆ ಬಂದರು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಮೂವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಜಗದೀಶ್ವರರೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವಾಗದೆ ಮುನಿ ಮೂವರನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿದ. ಆದರೆ ಒಬ್ಬನೇ ಜಗದೀಶ್ವರ ಬರಲಿ ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ. ಮೂವರೂ ತಾವು ಜಗದೀಶ್ವರರೆ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ

೧. ಯದೇಕಂ ಜಗದೀಶ್ವರಾಖ್ಯಂ ತತ್ವಂ ಭವಾನ್ ಧ್ಯಾಯತಿ ತ ಏತೇ ವಯಂ ತ್ರಯೋಽಪಿ ತದೇವೈಕಂ ತತ್ವಮ್ । ನಾಸ್ಮಾಕಂ ಭೇದೋಽಸ್ತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।- ಶ್ರೀಧರಃ

ಕತಮೋ ಜಗದೀಶ್ವರಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಸಂದೇಹೇನ ತ್ರಯ ಏವ ವಯಂ ಧ್ಯಾತಾಃ । ಪುನಶ್ಚ ಧ್ಯಾತೇಷು ತ್ರಿಷು ಮಧ್ಯೇ ಜಗದೀಶ್ವರ ಏಕ ಆಯಾತ್ವಿತಿ ಪುನರೇಕಸ್ಯ

ಎಂದುಕೊಂಡು ಮೂವರೂ ಬಂದು ಬಿಟ್ಟರು' ಎಂದಿದೆ ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದುಕೊಂಡು [೧]ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತದೆ-

ಮುನಿ 'ಪರಮೇಶ್ವರ' ಬರಲೆಂದು ಪರಮೇಶ್ವರ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಜಗದೀಶ್ವರ ಎಂದು ಈಶ್ವರಶಬ್ದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಪರಮೇಶ್ವರ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಈಶ್ವರರು ಅನೇಕರಿದ್ದಾರೆ, ಮೂವರಿದ್ದಾರೆ. 'ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವ ಮಗ'ನೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದರೂ 'ಇಂದ್ರನಿಂದ ಸಾಯುವವ'ನೆಂಬ ಅರ್ಥದ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಫಲ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಹಾಗೇ ಅತ್ರಿ ಮುನಿಯೂ 'ಜಗದೀಶ್ವರ' ಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮೂವರೂ ಜಗದೀಶ್ವರರು ಬಂದರು' ಎಂದು. ಆದರೆ ಒಂದು ಹಸು ಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಎಲ್ಲ ಹಸುಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿದಂತಾಗವುದೆ? ಹಾಗೇ ' ಒಬ್ಬ ಜಗದೀಶ್ವರ' 'ಏಕೋ ಭಗವಾನ್' ಎಂದು ಏಕಶಬ್ದವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಮೂವರೂ ಜಗದೀಶ್ವರರೇಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ?

---

[೨]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿಲ್ಲ.

'ಒಬ್ಬನೇ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್. ಇನ್ನೆರಡು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೊಳಗೆ ಇರುವವುಗಳು. ಮುನಿ 'ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರರೂಪನು ಬರಲೆಂ'ದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. 'ಈ ಒಬ್ಬ ಈಶ್ವರ'ನೆಂದು ಒಬ್ಬನನ್ನು ಬೆಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಮೂವರೂ ಬಂದರು' ಇದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಚಿತ್ತಸ್ಥೀಕೃತತ್ವೇಽಪಿ ತ್ರಯಾಣಾಮೇವಾಸ್ಮಾಕಂ ಜಗತ್ಯಸ್ಮಿನ್ನೈಶ್ವರ್ಯಾತ್ ತ್ರಯ ಏವಾಗತಾಃ। ಅಸ್ಮಾಕಂ ತ್ರಿತ್ವೇಽಪ್ಯೈಕ್ಯಾತ್ ವಯಮೇಕ ಏವ। -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

೧. ನಾಪಿ ತ್ವಯಾ ಯ ಏವ ಪರಮೇಶ್ವರ ಇತಿ ಪರಮೇಶ್ವರಶಬ್ದಃ ಪ್ರಯುಕ್ತಃ। ಅತ ಇಂದ್ರಶತ್ರೋ ವರ್ಧಸ್ವೇತ್ಯಾದೌ ಸಂಕಲ್ಪಾದಪಿ ಸಾಧನಸ್ಯ ಪ್ರಾಬಲ್ಯದರ್ಶನಾತ್ ಸಾಧನಾನುರೂಪಂ ಸಂಕಲ್ಪಾನುರೂಪಂ ಚ ತವ ಫಲಂ ಭವಿಷ್ಯತೀತಿ। -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

೨. ಕಥಮೇಕಸ್ಮಿನ್ ಧ್ಯಾತೇ ತ್ರಯ ಆಗತಾಸ್ತತ್ರಾಹುಃ। ಹೇ ಬ್ರಹ್ಮನ್! ತ್ವಂ ಯದೇಕಂ ಜಗದೀಶ್ವರಾಖ್ಯಂ ತತ್ತ್ವಂ ಧ್ಯಾಯಸಿ ತದ್ ವಯಂ। ತದೇವ ತತ್ತ್ವಂ ಸದ್ವಾರಕಮದ್ವಾರಕಂ ಚ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿರೂಪೇಣಾವಸ್ಥಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಮೂರ್ತಿವಿಶೇಷನಿರ್ಧಾರಣಮಂತರೇಣ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಹೇತುರೀಶ್ವರ ಇತಿ ಹಿ ತ್ವತ್‌ಸಂಕಲ್ಪಃ। ಅತೋ ವಯಮಾಗತಾ ಇತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ। -ವೀರರಾಘವಃ

'ಒಂದು ಗೋವು ಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ 'ಈ ಒಂದು ಗೋವೆ'ಂದು ಬೆಟ್ಟು ಮಾಡದಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದುಂಟೆ?

ವಸ್ತುತಃ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ 'ಏಕೋ ಭಗವಾನ್' ಎಂದು ಏಕಶಬ್ದವಿದ್ದರೂ ಅತ್ರಿಮುನಿ ಒಬ್ಬ ಭಗವಂತ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಬರಲಿ ಎಂದೇ ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರುದ್ರ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದಲೇ ಭಗವಂತ ಬಂದ. ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಎಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೇಕೆ ಬಂದರೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದು ಸಹಜ. ಅದಕ್ಕೆ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೂಪಗಳು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೊಳಗೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿಯೇ ಇವೆ ಹೊರತು ವಿಷ್ಣುರೂಪದಂತೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಆ ರೂಪಗಳು ಬರಬೇಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೂ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ತಂಬಿಗೆ ನೀರು ತಾ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ನೀರು ತರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ತಂಬಿಗೆ ಬೇಕು ತಾನೆ? ಮುನಿಗೂ ಇದು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಲೋಕದ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಭಗವಂತನ ಮುಂದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಶ ಸ್ಪಷ್ಟವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದ ವಚನಾನುಸಾರ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಭಾಗವತಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಶ್ಚೈವ ರುದ್ರಸ್ಥಃ ಸ್ವಯಂ ಚಾಪಿ ಹರಿಃ ಪ್ರಭುಃ ।
ಪ್ರಜಾಂ ತ್ರಿಪುರುಷಸಮಾಂ ಯಚ್ಛತ್ವಿತ್ಯತ್ರಿರೈಚ್ಛತ ॥

ತಸ್ಮಾತ್ ಸ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ವಿಷ್ಣುರ್ಜಗತ್ಪತಿಃ ।
ಆಗತ್ಯ ತು ತ್ರಿಮೂರ್ತ್ಯಂಶಾನ್ ಪುತ್ರಾನ್ ಪ್ರಾದಾಜ್ಜನಾರ್ದನಃ ।
ಭಾವಿತ್ವಾಚ್ಚೈವ ಕಾರ್ಯಸ್ಯ ಲೋಕಾನಾಂ ಮೋಹನಾಯ ಚ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುರೂಪ, ರುದ್ರನಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುರೂಪ, ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವ ವಿಷ್ಣು ಈ ಮೂವರೂ ತನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರುದ್ರರಂಥ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೆಂದು ಅತ್ರಿಮುನಿ ಬಯಸಿದ್ದ. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಲ್ಲಿರುವ ವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳು ಅವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರೊಂದಿಗೇ ಬಂದುವು. ವೈಕುಂಠಮೂರ್ತಿ ವಿಷ್ಣುವೂ ಬಂದ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಬಂದ ವಿಷ್ಣು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಅಂಶಸಂಭೂತರಾದ ಮೂವರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಮುನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೊಂದಿಗೆ ವಿಷ್ಣು ಬರಲು ಇನ್ನೂ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಪುತ್ರರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕರೆದಾಗ ಮೂವರು ಬಂದರೆಂದರೆ

ಮೂವರೂ ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ನಾನು ಒಬ್ಬನನ್ನೇ ಕರೆದಿದ್ದೆ. ನೀವು ಮೂವರು ಹೇಗೆ ಬಂದಿರಿ ಎನ್ನುವ ಮುನಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ನಾವು ಮೂವರೂ ನೀನು ಕರೆದ ಆ ಒಬ್ಬನೆ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಮೂರು ವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳು.

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ಯಥಾ ಕೃತಸ್ತೇ ಸಂಕಲ್ಪೋ ಭಾವ್ಯಂ ತೇನೈವ ನಾನ್ಯಥಾ ।
ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಸ್ಯ ವೈ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಯದ್ ವೈ ಧ್ಯಾಯಸಿ ತೇ ವಯಮ್ ॥ ೩೦ ॥

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ನುಡಿದರು-

ಮುನಿಯೆ ನೀನು ಹೇಗೆ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದೆಯೋ ಅದು ಹಾಗೇ ಆಗಬೇಕು. ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನಾದ ನಿನ್ನ ಸಂಕಲ್ಪ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಬಾರದು. ತ್ರಿಮೂರ್ತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ನೀನು ಧ್ಯಾನಿಸಿರುವಿ. ಅದರಂತೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ನಾವು ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವರೂಪಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವರೂ ಬಂದಿದ್ದಾರಷ್ಟೆ.

ಇಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳು ತಾವು ಒಂದೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ತಾವು ಒಂದೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ವೈತ ರೀತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಸತ್ವರಜತಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಉಪಾಧಿಗಳ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೇದವಿದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪತಃ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೊರತು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ವ್ಯವಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಬೇದವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವಿವಕ್ಷೆ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡರೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ ಕಳ್ಳ ಇಬ್ಬರ ಸ್ವರೂಪ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಒಂದೇ ಆದರೂ ರಾಜನನ್ನು ಕಳ್ಳ ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಕಳ್ಳನನ್ನು ರಾಜನೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಕರೆದಾಗ ಮೂವರು ಬರುವ ಈ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿಸಲಾಗದು. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ರೀತಿಯಿಂದ ಮೂವರೂ ಒಂದೆನ್ನುವುದು ಮೂರು ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಆತ್ಮ ಒಬ್ಬನೆ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಇದೂ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕದೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ 'ನಾನು ಒಬ್ಬ' ಎಂದು ನನ್ನ ಶರೀರ ಆತ್ಮಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ

ಒಂದೆಂದು ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿದರೂ 'ನಾನೂ ನೀನೂ ಒಬ್ಬನೆ' ಎಂದು ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್' ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಒಬ್ಬನೆಂದು ಹೇಳಿರಬಹುದು. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುನಿ 'ನೀವು ಮೂವರೇಕೆ ಬಂದಿರೆಂ'ದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ತಾನೆ? ವಸ್ತುತಃ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭೇದವೇ ಇದೆ. ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ಅನರ್ಥವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮೂವರು ಏಕೆ ಬಂದಿರೆಂದೇ ಮುನಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. 'ನಾವು ಮೂವರೂ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬರಲಾರೆವಾದ್ದರಿಂದ ಜೊತೆಗೆ ಮೂವರಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ಮೂರು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು-

ತತ್‌ಸ್ಥ ವಿಷ್ಣ್ವಪೇಕ್ಷಯಾ ತೇ ವಯಮಿತಿ ।

'ತತ್‌ಸ್ಥ'ರು ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೊಳಗಿರುವವರು ಇಬ್ಬರು, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವ 'ವಿಷ್ಣು' ಹೀಗೆ ತತ್‌ಸ್ಥ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುಗಳು ನಾವು ನೀನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವೇ ಆಗಿದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಯದ್ ಧ್ಯಾಯಸಿ ತೇ ವಯಂ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

* * *

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಶದಿಂದ ಅತ್ರಿಪುತ್ರರಾಗಿ ಯಾರಾರು ಯಾವ ಯಾವ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೋಮೋಽಭೂದ್ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಂಶೇನ
ದತ್ತೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಯೋಗವಿತ್ ।
ದುರ್ವಾಸಾಃ ಶಂಕರಸ್ಯಾಂಶೋ
ನಿಬೋಧಾಂಗಿರಸಃ ಪ್ರಜಾಃ ॥ ೩೩ ॥

ಸೋಮನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದ ದತ್ತನು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪಾಂಶನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ. ಶಿವನ ಅಂಶದಿಂದ ದುರ್ವಾಸ ಜನಿಸಿದ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಅಂಗಿರಸಮುನಿಯ ಸಂತತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು.

ಇಲ್ಲಿ ದತ್ತ ದುರ್ವಾಸರು ವಿಷ್ಣುರುದ್ರರ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದಂತೆ ಸೋಮನೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಜನಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಂಶದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಅವರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ

ಆವೇಶವಿರುವುದುಂಟು. ಹೀಗಾಗಿ ಸೋಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆವೇಶವೇ ಹೊರತು ಸೋಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶವಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ-

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾವತಾರೋऽಸ್ತಿ ಸನ್ನಿಧಾನಂ ತು ಕೇವಲಮ್ ।
ಋತೇ ವಿಷ್ಣೋರಾತ್ಮನಶ್ಚ ತಂದಶೋಕ್ತಿಃ ಪ್ರವೇಶತಃ ॥ ಇತಿ ಚ ।

ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮತ್ತು ತನ್ನಿಂದ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅವತಾರವಿಲ್ಲ. ಆವೇಶ ಮಾತ್ರ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವತಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಆವೇಶವೆಂದೇ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ವಿರಾಡ್‌ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದಲೂ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದಲೂ ಆದ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವತಾರ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಹೊರಗೆ ಗಾಯತ್ರೀ ಸಾವಿತ್ರೀ ಸರಸ್ವತೀ ಎಂದು ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಮೂರು ರೂಪಗಳ ಸರಸ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ತನಗೆ ತಾನೇ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ಆದರೆ ಇದು ಕೂಡ ತನ್ನಿಂದ ತನ್ನ ಅವತಾರವಾಯಿತು. ತನ್ನಿಂದ ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹೊರತು ಬೇರೊಬ್ಬರಿಂದ ತನ್ನ ಅವತಾರ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅತ್ರಿಮುನಿಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಸೋಮನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶ ಎಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಅಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆವೇಶವಿದೆ ಎನ್ನುವ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸೋಮನನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಅಂಶೇನ' ಎಂದೂ ದುರ್ವಾಸನನ್ನು 'ಶಂಕರಸ್ಯ ಅಂಶಃ' ಎಂದೂ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸೋಮ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದುರ್ವಾಸ ಶಂಕರನ ಅಂಶವೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವ ಅಂಶವನ್ನು ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಹಿಂದೆ,

'ದತ್ತಂ ದೂರ್ವಾಸಸಂ ಸೋಮಮಾತ್ಮೇಶಬ್ರಹ್ಮಸಂಭವಾನ್ (ಶ್ಲೋ.೧೫)

ಎಂದು ಸೋಮನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶಸಂಭೂತ, ಅಂದರೆ ಅವನ ಅವತಾರ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲವೆ? ಎಂದರೆ ಅದನ್ನೂ ಆವೇಶ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ-

ಸೃಷ್ಟಿಭೇದಾದ್ ವಿರೂಪಂ ಚ ಕಥಾಪಂಚೋತ್ತರಂ ಶತಮ್ ।
ವೈರೂಪ್ಯಮನ್ಯದ್ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಾನ್ಮೋಹನಾಯ ಚ ॥
ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೂರೈದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅವತಾರಭೇದ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಬೇರೆ ಕಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡು ಬಂದರೆ ತಾಮಸರಿಗೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಉಂಟುಮಾಡಲು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಏಕೆಂದರೆ ಆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯಬಾರದೆನ್ನುವಲ್ಲಿಯೂ ತಾಮಸರು ತಿಳಿಯ ಬೇಕೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಅವತಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೂರೈದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವತಾರವನ್ನು ಆವೇಶವೆಂದು ಆವೇಶವನ್ನು ಅವತಾರವೆಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ, ಅಂದರೆ ಅವತಾರವನ್ನು ಅವತಾರವೆಂದೂ ಆವೇಶವನ್ನು ಆವೇಶವೆಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಅವತಾರಭೇದ ವಿವಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಇದೇ. ಅವತಾರ ಎರಡೇ ಬಗೆ. ಅಂಶಾವತಾರ ಆವೇಶಾವತಾರ ಎಂದು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾವತಾರ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅವತಾರ ಸೋಮ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆವೇಶಾವತಾರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನೂರೈದು ಕಥೆಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಕಡೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಅದು ತಾಮಸರಿಗೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬೇರೆ ಕಡೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವರಾಹಪುರಾಣ ಹೇಳುತ್ತದೆ-

ಋತೇ ತು ಪಾಂಡವಕಥಾಂ ಕಾರ್ಷ್ಣಂ ರಾಮಾಯಣಂ ತಥಾ ।
ವಿಷ್ಣೋರ್ಬ್ರಹ್ಮಾದಿನಾಂ ಚೈವ ಕ್ರಮಾದ್ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಶಕ್ತಿತಾಮ್ ॥
ಏತದಾಪಾದಕಂ ಚಾನ್ಯದೃತೇ ಕಲ್ಪಾದಿಭೇದತಃ ।
ಕಥಾಭೇದಸ್ತು ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಮೋಹಾಯೈತೇಷು ಭಿನ್ನತಾ ॥
ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ॥

ಪಾಂಡವರ ಕಥೆ ಕೃಷ್ಣಕಥೆ ರಾಮಾಯಣಕಥೆಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣು ವಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯಕ್ರಮಾನುಸಾರ ಶಕ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ, ಅದನ್ನು ಉಪಪಾದನ ಮಾಡುವ ನಿರೂಪಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆ ಕಡೆ, ಅಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ನೂರೈದು ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಭೇದವಿವಕ್ಷೆ ಅವತಾರಭೇದವಿವಕ್ಷೆಗಳಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಪಾಂಡವರ ಕಥೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅದು ತಾಮಸರಿಗೆ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತದೆ ವರಾಹ ಪುರಾಣ.

* * *

ಧರ್ಮನಿಂದ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ನರನಾರಾಯಣರ ಅವತಾರವಾದುದನ್ನೂ ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಈ ನರನಾರಾಯಣರು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನರಾಗಿ ಅವತರಿಸುವುದನ್ನೂ ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಧಾ ಸ್ಮೃತಿಂ ತಿತಿಕ್ಷಾ ಚ ಕ್ಷೇಮಂ ಹ್ರೀಃ ಪ್ರಶ್ರಯಂ ಶ್ರುತಮ್ ।
ಮೂರ್ತಿಃ ಸರ್ವಗುಣೋತ್ಪತ್ತಿ ನರನಾರಾಯಣಾವೃಷೀ ॥ ೫೨ ॥

ನೃತ್ಯಂತಿ ಸ್ಮ ಸ್ತ್ರಿಯೋ ದೇವ್ಯೋ ಹ್ಯಾಸೀತ್ ಪರಮಮಂಗಳಮ್ ।
ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಸರ್ವೇ ಉಪತಸ್ಥುರಭಿಷ್ಟವೈಃ ॥ ೫೫ ॥

ದೇವಾಃ ಊಚುಃ

ಯೋ ಮಾಯಯಾ ವಿರಚಿತಂ ನಿಜಯಾಽಽತ್ಮನೀದಂ
ಖೇ ರೂಪಭೇದಮಿವ ತತ್ಪ್ರತಿಚಕ್ಷಣಾಯ ।
ಏತೇನ ಧರ್ಮಸದನೇ ಋಷಿಮೂರ್ತಿನಾಽದ್ಯ
ಪ್ರಾದುಶ್ಚಕಾರ ಪುರುಷಾಯ ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ॥ ೫೬ ॥

ತಾವಿಮೌ ವೈ ಭಗವತೋ ಹರೇರಂಶಾವಿಹಾಗತೌ ।
ಭಾರವ್ಯಯಾಯ ಚ ಭುವಃ ಕೃಷ್ಣೌ ಯದುಕುರೂದ್ವಹೌ ॥ ೫೯ ॥

ಮೇಧೆ ಸ್ಮೃತಿಗೂ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಕ್ಷೇಮನಿಗೂ ಹ್ರೀ ಪ್ರಶ್ರಯನಿಗೂ ಮೂರ್ತಿ ಸಕಲಗುಣನಿಧಿಗಳಾದ ನರನಾರಾಯಣರಿಗೂ ಜನ್ಮವಿತ್ತಳು.

ಆಗ ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ನಾಟ್ಯವಾಡಿದರು. ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪರಮಮಂಗಳ ಉಂಟಾಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಿದರು.

ದೇವತೆಗಳು ನುಡಿದರು-ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮೋಡಗಳು ವಿಮಾನಗಳು ಮತ್ತು ವಾಯು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೆ ಈ ಬಗೆಬಗೆಯ ವಿಚಿತ್ರಪ್ರಪಂಚ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ ನೆಲೆನಿಂತಿದೆ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನ ವಿಶ್ವಾಧಾರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಲು ಧರ್ಮಭಾರ್ಯೆಯಾದ ಮೂರ್ತಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ನರನಾರಾಯಣ ಋಷಿರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶಾವತಾರರಾದ ಆ ನರನಾರಾಯಣರೇ ಭೂಭಾರ ಹರಣಕ್ಕಾಗಿ ಯದು-ಕುರುಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನಾಮದಿಂದ ಭರತ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದರು. (ಕುರುಕುಲಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಅರ್ಜುನನಿಗೂ ಕೃಷ್ಣ ಎಂದು ಹೆಸರಿದೆ.)

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋ ೫೨ ರಲ್ಲಿ ನರನಾರಾಯಣರನ್ನು ಸಕಲ ಗುಣನಿಧಿಗಳೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ. ಶ್ಲೋ ೫೫ರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ನರನಾರಾಯಣರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ. ಶ್ಲೋ ೫೬ರಲ್ಲಿ

ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನರನಾರಾಯಣ ಋಷಿ ರೂಪದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ. ಶ್ಲೋ ೫೯ರಲ್ಲಿ ನರನಾರಾಯಣರು ಹರಿಯ ಅಂಶರೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಇದೂ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ನಾರಾಯಣಋಷಿಯನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರವೆಂದು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನರನನ್ನೂ ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅವತಾರವೆಂದು ತಿಳಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಭ್ರಮಿಸಲು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅವಕಾಶ ನೀಡುತ್ತವೆ. ವಸ್ತುತಃ ನರನೆಂದರೆ ಶೇಷನ ಅವತಾರ. ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆವೇಶಮಾತ್ರ. ಈ ನರ-ನಾರಾಯಣರೇ ಅರ್ಜುನಕೃಷ್ಣರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದಲ್ಲ. ನಾರಾಯಣಋಷಿಗೂ ಕೃಷ್ಣನಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನರನು ಬೇರೆ ಅರ್ಜುನ ಬೇರೆ. ಅರ್ಜುನ ಇಂದ್ರಾವತಾರ, ಅವನಲ್ಲಿ ನರನ ಆವೇಶಮಾತ್ರ. ಇದು ತತ್ವವಿವೇಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು-

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು[1] ನರನನ್ನೂ ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅವತಾರವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. 'ಹರೇರಂಶೌ' ಎಂದು ಭಾಗವತ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹಾಗೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಾರಾಯಣ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರ. ನರನು ಭಗವಂತನ ಅಂಶಾವೇಶ ಎಂದಿದೆ. ಕೃಷ್ಣ ಸ್ವಯಂ ಭಗವಂತನೆ. ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ನರಾವೇಶ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣ ಆದಿನಾರಾಯಣ. ನಾರಾಯಣಋಷಿ ಮಾತ್ರ 'ಜಗೃಹೇ ಪೌರುಷಂ ರೂಪಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ

---

೧. ಮೂರ್ತ್ಯಾಖ್ಯಾ ಧರ್ಮಪತ್ನೀ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಾನಾಮುತ್ಪತ್ತಿರಭಿವ್ಯಕ್ತಿರ್ಯಯೋಸ್ತಾವೃಷೀ ನರನಾರಾಯಣೌ ಭಗವದವತಾರಭೂತೌ ಅಸೂತ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಮೂರ್ತಿರಿತಿ । ಸರ್ವಗುಣಸ್ಯ ಭಗವತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಃ ಪ್ರಕಾಶೋ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ । -ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮೀ

ತೌ ಚ ನರನಾರಾಯಣೌ ಹರೇರಂಶೌ ಕರ್ತೃಭೂತೌ ಇಹ ಜಗತಿ ಭುವೋ ಭಾರಾಪನಯನಾಯ ಯದುಕುರೂದ್ವಹೌ ಕೃಷ್ಣೌ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನೌ ಪ್ರತಿ ಆಗತೌ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾವಿತಿ ಯೋಜನಾ । ತತ್ರ ತಯೋರಾಗತತ್ವಂ ಸಾತ್ವತತಂತ್ರೇ ಪ್ರೋಕ್ತಂ । ತತ್ರಾರ್ಜುನಸ್ಯ ಶ್ರೀಭಗವತ್ಸಖಿತ್ವೇನ ನರಾಂಶಿತ್ವೇಽಪಿ ಅರ್ಜುನೇ ಅಂಶಿನಿ ನರಸ್ಯ ತದಂಶಸ್ಯಾವೇಶಃ ಪ್ರವೇಶಃ ಯಥಾ ಸಮುದ್ರೇ ನದ್ಯಾಃ । ಕೃಷ್ಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮಿತಿ ಅಂಶಾಂಶಿನೋರಭೇದಾಭಿಪ್ರಾಯೇಣ । -ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಆಗತೌ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಜುನಯೋಃ ಸ್ವಾಂಶಿನೋಸ್ತಾವಂಶೌ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾವಿತ್ಯರ್ಥಃ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಪುರುಷನಾಮಕ ದ್ವಿತೀಯನಾರಾಯಣನ ಅಂಶಭೂತನಾದ ತೃತೀಯ ನಾರಾಯಣ ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಭೇದವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷಿದ್ಧ. ನರನ ಆವೇಶವನ್ನು ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಒಪ್ಪಿದರೂ 'ಅರ್ಜುನ ಅಂಶಿ. ನರನು ಅವನ ಅಂಶ. ಅಂಶವು ಅಂಶಿಯಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರುವಂತೆ ಸೇರುತ್ತವೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇವೆಲ್ಲವೂ ತತ್ವವಿವೇಕಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ-

ನರೇ ವಿಷ್ಣುಃ ಸಮಾವಿಷ್ಟಃ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣೋ ಹರಿಃ ।
ಅರ್ಜುನೇ ಚ ನರಾವೇಶಃ ಕೃಷ್ಣೋ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವಯಮ್ ॥
ಇತಿ ತತ್ವವಿವೇಕೇ ॥

ನಾರಾಯಣಋಷಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯೇ. ಆದರೆ ಶೇಷಾವತಾರನಾದ ನರನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶಮಾತ್ರ. ಹಾಗೇ ಕೃಷ್ಣ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯೆ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರಾಂಶನಾದ ಅರ್ಜುನನಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವಿಷ್ಟನಾದ ನರನ ಆವೇಶಮಾತ್ರ.

ಶ್ಲೋ।೫೭ರಲ್ಲಿ 'ಖೇ ರೂಪಭೇದಮಿವ' ಎಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ [೧]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ನಾನಾ ಬಗೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಜೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಕವಿದಿರುವಾಗ ನಾನಾ ಬಣ್ಣದ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಂದ ಗಂಧರ್ವನಗರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಮಿಥ್ಯೆಯೋ ಹಾಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಾಯೆಯಿಂದಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಗಂಧರ್ವನಗರ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಪ್ರಪಂಚ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಅನಿತ್ಯ ನಶ್ವರ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ರಾಧಾರಮಣದಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಮೋಡಗಳಿಂದಾಗಿ ಬಿಳಿ ಕಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ನಾನಾರೂಪಗಳು ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದರೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭ್ರಮೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇವನು ದೇವ, ಇವನು ಮನುಷ್ಯ, ಇದು ಪ್ರಾಣಿ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದರೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಭ್ರಮೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಒಂದೇ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ

---

೧. ನಿಜಯಾ ಮಾಯಯಾ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ಖೇ ಗಗನೇ ರೂಪಭೇದಂ ಗಂಧರ್ವನಗರಮಿವೇದಂ ವಿಶ್ವಂ ವಿರಚಿತಮ್ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಗಂಧರ್ವನಗರಮಿವೇತಿ ನಶ್ವರತ್ವೇ ದೃಷ್ಟಾಂತಃ । ನ ತು ಮಿಥ್ಯಾತ್ವೇ । 'ವೈಧರ್ಮ್ಯಾಚ್ಚ ನ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವದಿ'ತಿ ನ್ಯಾಯವಿರೋಧಾತ್ । ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥಂ ವಾ ಮಿಥ್ಯಾತ್ವ ಏವ । ತಥಾಪಿ ಪರಾರ್ಥತ್ವೇನ ನ ತತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ । -ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಸ್ವಭಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ಜೀವೇ ಆಕಾಶೇ ರೂಪಭೇದಮಿವೇದಂ ದೇವತಿರ್ಯಗಾದಿ ರೂಪಭೇದಂ ವಿರಚಿತಮ್ । ತತ್ರಾಕಾಶದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಸಿತನೀಲಾದಿರೂಪಭೇದೋ

ಘಟಾಕಾಶ ಮಠಾಕಾಶ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರೂಪಭೇದ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನಾನಾರೂಪಪ್ರಪಂಚ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ವಿಭಾಗಗಳು ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೇ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ವಿಕಾರ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಸಣ್ಣ ಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ತಾನೂ ಸಣ್ಣವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಂತೆ ನಿರ್ಮಲ ಪರಮಾತ್ಮ. ಅವನಲ್ಲಿ ನಾನಾರೂಪದ ಪ್ರಪಂಚ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. 'ರೂಪಭೇದಮಿವ' ಎಂದು ಅನ್ವಯವಲ್ಲ. 'ಖೇ ಇವ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ.

ಇಲ್ಲಿ ಭಾಗವತಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ. 'ಮಾಯಯಾ ವಿರಚಿತಂ' ಪ್ರಪಂಚ ಮಾಯೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತ ಎನ್ನುತ್ತಿದೆ. ಮಾಯೆಯಿಂದ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದೆನ್ನುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಧಾರಮಣದಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪಭೇದಶಬ್ದದಿಂದ ಗಂಧರ್ವನಗರ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಯಾಸ ಪಡುತ್ತದೆ. ರೂಪಭೇದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತ. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿ ರೂಪಭೇದವನ್ನು ಆತ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವೆಂದು ಯಾರೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ ಬೇರೆ ಆತ್ಮ ಬೇರೆ ಎಂದೇ ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವ. ಆದರಿಂದ ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಘಟಾಕಾಶ ಮಠಾಕಾಶಾದಿಭೇದಗಳಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚರೂಪಭೇದ ನಿರ್ಮಾಣ ವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಕಲ್ಪನೆ ನಿರಾಧಾರ. ಘಟಾದಿ ಉಪಾಧಿಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಂಶಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ ಹೊರತು ಹೊಸದಾಗಿ ಅಂಶ ಭೇದವನ್ನು

ಮೇಘಾದಿಕೃತೋ ವಸ್ತುತಸ್ತು ಆಕಾಶಾದತಿರಿಕ್ತೋಽಪಿ ಭ್ರಾಂತಿದೃಷ್ಟೀನಾಮಾ-ಕಾಶಾಭಿನ್ನತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತಸ್ತದ್ವತ್ ದೇವಾದಿರೂಪಭೇದಾದ್ವಿಲಕ್ಷಣೇ ಹ್ಯಾತ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ತದಭಿನ್ನತ್ವೇನೈವ ಭ್ರಾಂತಿದೃಷ್ಟೀನಾಂ ಪ್ರತೀಯಮಾನದೇವಾದಿರೂಪಭೇದ ಇತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಮ್ । - ವೀರರಾಘವಃ

ಖೇ ಆಕಾಶೇ ರೂಪಭೇದಂ ಘಟಾದಿಕೃತ ಘಟಾಕಾಶ ಮಠಾಕಾಶಾದಿರೂಪಭೇದಮಿವ ವಿಶ್ವಂ ತ್ವಯಿ ರಚಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ತಥಾ ಚ ಯಥೈವಂ ರೂಪಭೇದಪ್ರತೀತಾವಪಿ ನ ವಸ್ತುತ ಆಕಾಶಸ್ಯ ಭಿನ್ನತ್ವಂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತ್ವಂ ವಾ ತಥಾ ಭಗವತಿ ನಾನಾವಿಧ ಜಗತ್ಪ್ರತೀತಾವಪಿ ಅಸಂಗೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷ ಇತ್ಯಾದಿವಚನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ ನ ಭಗವತೋ ವಿಕೃತತ್ವಂ ನವಾ ಪರಿಚ್ಛಿನತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಖ ಇವ ನಿರ್ಮಲೇ ಯಸ್ಮಿನ್ನಾತ್ಮನಿ ರೂಪಭೇದಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ನಿಜಮಾಯಯಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ವಿರಚಿತಮ್ । - ಶುಕದೇವಃ

ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ರೂಪಭೇದಮಿವ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಇವಶಬ್ದವನ್ನು 'ಖೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ತರುವ ಪ್ರಯಾಸ ಮಾಡಿದೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ– ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಹೇಳುವಂತೆ ವಾಯು ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಮಾನ ಮೋಡ ಮುಂತಾದುವೂ ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಚಲಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೇ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದೆ 'ರೂಪೇಣ ಭಿದ್ಯತೇ' ನಾನಾ ಸ್ವರೂಪದವುಗಳು ಬಗೆಬಗೆಯವು ಈ ವಾಯು ವಿಮಾನ ಮೋಡ ಮುಂತಾದವು. ಅದರಿಂದ 'ರೂಪಭೇದ'ವೆನಿಸುವವು.

ಖೇ ರೂಪಭೇದೋ ವಾಯ್ವಾದಿಕಃ ।

'ಯಥಾಕಾಶಸ್ಥಿತೋ ನಿತ್ಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಚ

ಯಥಾಕಾಶೇ ವಿಮಾನಾದಿರೂಪಭೇದಃ ಪ್ರತೀಯತೇ ।
ತಥಾ ಹರೌ ಜಗದಿದಂ ತತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ರೂಪಭೇದವೆಂದರೆ ಬಗೆಬಗೆಯಾದ ವಾಯು ವಿಮಾನ ಮುಂತಾದುವು.

ವಾಯುವು ಆಕಾಶವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನುವುದು 'ಯಥಾಕಾಶಸ್ಥಿತೋ ನಿತ್ಯಂ ವಾಯುಃ ಸರ್ವಗತೋ ಮಹಾನ್' ಎಂಬ ಗೀತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ವಿಮಾನ ಮೋಡ ಮುಂತಾದ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಿರುವುದು ಕಾಣುವಂತೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಈ ಜಗತ್ತು ಅವನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಆಸರೆ ಪಡೆದು ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಸತೀದೇವಿ ಶಿವನಿಂದ ಪುತ್ರಸಂತತಿ ಪಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಳು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ ದಾಂಪತ್ಯಸುಖ ಅನುಭವಿಸಲಿಲ್ಲ. ಬೇಗನೆ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳು ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಿತರ್ಯಪ್ರತಿರೂಪೇ ಸ್ವೇ ಭವಾಯಾನಾಗಸೇ ರುಷಾ ।
ಅಪ್ರೌಢೈವಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಮಜಹಾದ್ ಯೋಗಸಂಯುತಾ ॥ ೬೭ ॥

ನಿರಪರಾಧಿಯಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಂದೆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿ ವರ್ತಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸತೀದೇವಿ ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ದಾಂಪತ್ಯಸುಖ

ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದಾಗಲೇ ತಾನೇ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಳು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ರೋಢೇವ' ಎಂದು ಪಾಠ. 'ಪ್ರೋಢಾ' ಎಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕೃತಳಾದವಳು. 'ಅಪ್ರೋಢಾ' ಇನ್ನೂ ಮದುವೆಯಾಗದಿದ್ದವಳು. ಇವ ಶಬ್ದ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಆಗದಿದ್ದವಳಂತೆ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಅಪ್ರೋಢೇವ' ಎಂಬ ಪಾಠ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್, ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ದಾಂಪತ್ಯಸುಖ ಅನುಭವಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟರೊಳಗೇ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಳು. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಲ್ಲಿ 'ಅಪ್ರೌಢೈವ' ಎಂದು ಪಾಠ. 'ಅಪ್ರೌಢಾ' ಎಂದರೆ ಪ್ರೌಢಾವಸ್ಥೆಗೆ ಬಾರದಿದ್ದವಳು. ಏವಕಾರದಿಂದ 'ಸರ್ವಥಾ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕಳೆಂ'ದಂತಾಗುವುದು. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮುಂದೆ (ಅ.೩ಶ್ಲೋ೨೪)

> ಯೋ ವಿಶ್ವಸೃಗ್ ಯಜ್ಞಗತಂ ವರೋರು ಮಾಂ
> ಅನಾಗಸಂ ದುರ್ವಚಸಾಽಕರೋತ್ ತಿರಃ ।

'ವರೋರು' 'ಸುಂದರ ಆಕರ್ಷಕ ತೊಡೆಯವಳೆ, ದಕ್ಷನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಿರಪರಾಧಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಿಂದಿಸಿದ್ದಾನೆ.' ಎಂದು ಶಿವ ಸತಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ವರೋರು' 'ಸುಂದರ ತೊಡೆಯವಳೆ' ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುವುದು ಏಕೆ? ಅವಳ ತೊಡೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಸಂದರ್ಭವಲ್ಲ ಇದು. ಅದಕ್ಕೆ [೧]ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಇದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸಂಬೋಧಿಸುವ ರೀತಿ. ನನ್ನ ಪ್ರೀತಿ ನಿನಗೆ ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ದಕ್ಷನ ಮನಗೆ ಹೋಗಬೇಡ' ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ'ವೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಂಶೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ತೊಡೆ ಮುಂತಾದ ಗುಪ್ತಾಂಗಗಳನ್ನು ನೋಡುವವನು ತಂದೆಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಪ್ರಿಯಕರನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಿಯಕರನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಂದೆಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಬೇಡ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ಶಿವ.

ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಸತಿಯ ಗುಪ್ತಾಂಗಗಳನ್ನು ಶಿವ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಅವಳ ತಂದೆ ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಸತಿ ಸರ್ವಥಾ ಅಪ್ರಾಪ್ತವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದಳು ಎನ್ನುವುದು ಉಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

---

೧. ಹೇ ವರೋರು ಇತಿ ಸ್ನೇಹೇನ ಸಂಬೋಧಯನ್ ಯದಿ ಮತ್ಪ್ರೀತಿಂ ವಾಂಛಸಿ ತದಾ ನ ತತ್ರ ಗಂತವ್ಯಂ ಇತಿ ಸೂಚಯತಿ । -ಗಿರಿಧರಃ

ವರೋರ್ವಿತಿ । ಗುಪ್ತಾಂಗನಿರೀಕ್ಷಕೋ ಹಿ ಪಿತೃತೋಽಪಿ ಪ್ರಿಯೋಽಸ್ತಿ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ । ಅತೋ ಮಾಂ ವಿಹಾಯ ಮಾ ಗಚ್ಛ । ಮದಾಜ್ಞಾಪಾಲನಮೇವ ತ್ವದ್ಧರ್ಮಃ ಇತಿ ಸಂಬುದ್ಧ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ । -ವಂಶೀಧರಃ

'ಅಪ್ರೌಢೇವ' ಎಂದೂ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು [೧]ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಆಗ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ 'ಸತಿ ಪ್ರೌಢಸ್ತ್ರೀಯಂತೆ ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಉಳ್ಳವಳಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪತಿಯಾಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪತಿಯ ಬಳಿ ನಿಲ್ಲದೆ, ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ದಕ್ಷನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಜಗಳಾಡಿ ಕೋಪದಿಂದ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳು' ಎಂದು.

ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸತಿಗೆ ದಕ್ಷನ ಅಪರಾಧ ಶಿವನ ಮಾತಿನಿಂದಲೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡು ಖಚಿತ ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಅವನ ಮುಂದೆಯೇ ಅವನಿಂದ ಜನಿಸಿದ ತನ್ನ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಇರಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗದು. ದಕ್ಷಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರದಿದ್ದರೂ ಅವಳು ದಕ್ಷನ ಮೇಲಿನ ಕೋಪದಿಂದ ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಅವಶ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. 'ಪತ್ನ್ಯಂಗನಾಶಂ ಹ್ಯುಭಯತ್ರ ಚಿಂತಯನ್'(೪-೧ಶ್ಲೋ) ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಮುಂದೆ (೪-೩ಶ್ಲೋ)'ಪಿತ್ರೋರಗಾತ್ ಸ್ತ್ರೈಣವಿಮೂಢಧೀರ್ಗೃಹಾನ್' ಸ್ತ್ರೀಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಅವಳ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಮಂಕುಕವಿದುದರಿಂದ ದೇವಿ ಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತವರಿಗೆ ನಡೆದಳು ಎಂದದ್ದೂ ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದು ಅಜ್ಞಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ವಭಾವ. ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರದಲ್ಲ. ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಹರನ ಅರ್ಧಶರೀರವನ್ನು ಪಡೆದ ದೇವಿ ಅಜ್ಞಸ್ತ್ರೀಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಳಷ್ಟೆ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಅಪ್ರೋಢೇವ ಅಸ್ವೀಕೃತೇವ ।

'ಅಪ್ರೋಢೇವ' ಎಂದರೆ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕೃತಳಾಗದಿದ್ದವಳಂತೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

೧. ಅಪ್ರೌಢೇತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ ತಸ್ಯಾ ಅದೀರ್ಘದರ್ಶಿತ್ವಂ ಸೂಚಿತಮ್ । ಅನ್ಯಥಾ ತು ಭವವಾಕ್ಯಮಂಗೀಕೃತ್ಯ ತತ್ರೈವ ತಿಷ್ಠೇತ್ । ನ ತದನಾದೃತ್ಯ ತತ್ರ ಗತ್ವಾ ದೇಹತ್ಯಾಗಂ ಕುರ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಅಧ್ಯಾಯ-೨

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಒಂದು ಸತ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಮುನಿಗಳೂ ಮುಂತಾದವರಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಬಂದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರು ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಗೌರವ ತೋರಿದರು. ತಂದೆಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ದಕ್ಷ ನಮಿಸಿ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ. ಅಳಿಯನಾದ ಶಿವನು ಎದ್ದು ತನಗೆ ನಮಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕೋಪಗೊಂಡ. ಶಿವನು ಶ್ಮಶಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮಕಪಾಲಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಭೂತಪ್ರೇತಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಚರಿಸುವವನು. ಅಮಂಗಳಸ್ವರೂಪ, ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವಿಲ್ಲವಾಗಲಿ ಎಂದು ಶಾಪವಿತ್ತು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಡೆದ. ಶಿವನ ಸೇವಕನಾದ ನಂದಿ ಕುಪಿತನಾಗಿ ದಕ್ಷನಿಗೂ, ಅವನು ಶಿವನಿಂದೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಅದನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಮುನಿಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನಹೀನರಾಗಿರೆಂದು ಶಾಪವಿತ್ತ. ದಕ್ಷನಿಗೆ ಹೋತನ ಮುಖ ಉಂಟಾಗಲೆಂದೂ ಶಪಿಸಿದ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಭೃಗುಮುನಿ ಕುಪಿತನಾಗಿ ಶಿವನ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಪಾಷಂಡಿಗಳಾಗಲಿ ಎಂದು ಶಪಿಸಿದ. ಶಿವ ಏನೂ ಮಾತನಾಡದೆ ಅಲ್ಲಿಂದ ಎದ್ದು ಹೊರಟುಹೋದ.

* * *

ದಕ್ಷ ಶಿವನಿಗೆ ಶಾಪವಿತ್ತಾಗ ನಂದಿ ಕುಪಿತನಾಗಿ ದಕ್ಷನಿಗೂ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಿತ್ತ ಮುನಿಗಳಿಗೂ ಶಾಪ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಂದಿರುವಾಚ–

ಯ ಏತನ್ಮರ್ತ್ಯಮುದ್ದಿಶ್ಯ ಭಗವತ್ಯಪ್ರತಿದ್ರುಹಿ ।
ದ್ರುಹ್ಯತ್ಯಜ್ಞಃ ಪೃಥಗ್ದೃಷ್ಟಿಸ್ತತ್ತ್ವತೋ ವಿಮುಖೋ ಭವೇತ್ ॥ ೨೧ ॥

ಗೃಹೇಷು ಕೂಟಧರ್ಮೇಷು ಸಕ್ತೋ ಗ್ರಾಮ್ಯಸುಖೇಚ್ಛಯಾ ।
ಕರ್ಮತಂತ್ರಂ ವಿತನುತಾಂ ವೇದವಾದವಿಪನ್ನಧೀಃ ॥ ೨೨ ॥

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾಯಿನ್ಯಾ
ವಿಸ್ಮೃತಾತ್ಮಗತಿಃ ಪಶುಃ ।
ಸ್ತ್ರೀಕಾಮಃ ಸೋಽಸ್ತ್ವತಿತರಾಂ
ದಕ್ಷೋ ಬಸ್ತಮುಖೋಽಚಿರಾತ್ ॥ ೨೪ ॥

ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿರವಿದ್ಯಾಯಾಂ ಕರ್ಮಮಯ್ಯಾಮಸಾವಜಃ ।
ಸಂಸರಂತ್ವಿಹ ಯೇ ಚೇಮಮನು ಶರ್ವಾವಮಾನಿನಃ ॥ ೨೫ ॥

ನಂದಿ ನುಡಿದ- ಈ ದಕ್ಷ ಶಿವನಿಗೆ ತಾನು ಮಾವನೆಂದು ಕೇವಲ ಶರೀರಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ಶಿವನಿಗೆ ತಾನು ಪೂಜ್ಯನೆಂದು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿದ್ವೇಷ ಮಾಡದಿದ್ದ ಪೂಜ್ಯನಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದ್ವೇಷಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಈತ ತತ್ವಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನಾಗಲಿ.

ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ ಎಂದು ವೇದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸ್ವರ್ಗ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷವೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ದಕ್ಷ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಹರಿಪ್ರೀತಿಯ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮದಂತೆ ಕಾಣುವ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಯೋಗ್ಯ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನೇ ವಿಷಯಸುಖದಾಸೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರಲಿ.

ಈತ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಮರೆತು ಬೇರೆ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಪಶುತುಲ್ಯನಾಗಲಿ, ಅತಿಯಾಗಿ ಸ್ತ್ರೀಲಂಪಟನೆನಿಸಲಿ. ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಹೋತದ ಮುಖ ಈತನಿಗೆ ಬರಲಿ.

ಕರ್ಮಮಾತ್ರ ಪರವಾದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ಈ ದಕ್ಷ ತತ್ವವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಿ. ವಸ್ತುತಃ ಅದು ತತ್ವವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ. ಶಿವನಿಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡುವ ಈತನ ಬೆಂಬಲಿಗರೂ ಮೋಕ್ಷದಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತುತ್ತಿರಲಿ.

ಇಲ್ಲಿ ದಕ್ಷ ತತ್ವಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯನಾಗಲಿ, ವೇದದ ನಿಜವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ವಿವೇಕಶೂನ್ಯನಾಗಲಿ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಮರೆಯಲಿ, ಕರ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನೇ ತತ್ವವಿದ್ಯೆಯೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಲಿ ಎಂದು ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಗಳು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಬರಲಿ ಎಂದು ಶಾಪವಿತ್ತಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಆ ಶಾಪ ಫಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಜೀವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಭಗವಂತ ಅವಶ್ಯ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಕಿಂಚಿತ್ತು ಮರ್ಯಾದೆ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಅಜ್ಞಾನ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ವಸ್ತುತಃ ಇದೂ ಶಾಪದ ಫಲ ಅಲ್ಲ. ದಕ್ಷನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮದ ಫಲ.

ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಫಲಿಸಲು ತೊಡಗಿದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಶಾಪ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾವು ಪ್ರಯಾಣಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವಾಗ ನಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಪಾಪದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಕೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕವಾಗಿ ಬೆಕ್ಕು ಅಡ್ಡ ಬರಬಹುದು. ಬೆಕ್ಕು ಅಡ್ಡ ಬಂದದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಕೆಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಬೆಕ್ಕಿನ ಅಪರಾಧವಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ನಂದಿಶಾಪವೂ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಸೂಚಕವಷ್ಟೆ.

ಭೃಗು ಮುಂತಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಮೋಕ್ಷದಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿಯೆ ಸದಾ ಸುತ್ತುತ್ತಿರಲಿ ಎಂದೂ ನಂದಿ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದೂ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅದು ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ದಕ್ಷ ಪಶುತುಲ್ಯನಾಗಲೆಂದೂ ನಂದಿ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದು ತಾರತಮ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಶಾಪ. ಅದೂ ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧ. ತಾರತಮ್ಯ ಎಂದೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಬಾರದೆಂದು ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಶಾಪವೇನೂ ಮಾಡಲಾರದು. ಶಾಪ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ದಕ್ಷನೂ ಭೃಗುಮುನಿ ಮುಂತಾದವರೂ ತಮಗಿಂತ ಬಹಳ ಉತ್ತಮನಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಏನು ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ, ಆ ಅಪರಾಧವೂ ಅಜ್ಞಾನಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಅವರನ್ನು ಬಾಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಅವರ ಪ್ರಾರಬ್ಧವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅಪರಾಧದಿಂದ ಶಾಪ, ಶಾಪದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಿ ಅಪರಾಧ ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಶಾಪ ತಾನಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. [೧]ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ-

ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹರದ್ವೇಷ ನಿವೃತ್ತಿಯಾದರೆ ಮುಂದೆ ಅದರಿಂದ ಅನಿಷ್ಟವಾಗದೆ ಇದ್ದರೂ ಹಿಂದೆ ಮಾಡಿದ ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಾರೂಪವಾಗಿ ಶಾಪ ಮುಂದುವರಿಯಲೇ ಬೇಕು. ಚಿತ್ರಕೇತುವೆಂಬ ವಿದ್ಯಾಧರ ಹರದ್ವೇಷ ಮಾಡಿದ. 'ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನಾಚಿಕೆ ಬಿಟ್ಟು ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ನಿಂದೆ ಮಾಡಿದ. 'ನೀನು ಅಸುರಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸೆ'ಂದು ಪಾರ್ವತಿ

---

೧. ಅತ್ರೇದಂ ಬೋಧ್ಯಮ್ । ದಕ್ಷದತ್ತಶಾಪಸ್ಯ ಯಜ್ಞೇ ರುದ್ರಭಾಗಪ್ರತಿರೋಧರೂಪಸ್ಯ ತೇನೈವ ಸ್ವಯಜ್ಞೇ ತದ್ಭಾಗದಾನಾನ್ನಿವೃತ್ತಿಃ । ನಂದಿದತ್ತಶಾಪಸ್ಯಾಪಿ ಹರದ್ವೇಷಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ದ್ವೇಷನಿವೃತ್ತ್ಯಾ ನಿವೃತ್ತಿಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಳು. ಅದರಿಂದ ಆತ ವೃತ್ರಾಸುರನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟೊಡನೆ ಚಿತ್ರಕೇತು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗಲೇ ಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ಆತ ಶಾಪಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಮೆ ಮಾತ್ರ ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಪಾರ್ವತಿಯೂ ಶಾಪವನ್ನು ಹಿಂದೆ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತ ದಕ್ಷನಿಗೂ ಮುನಿಗಳಿಗೂ ನಂದಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪ ತಾನಾಗಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶಾಪಕ್ಕೇ ಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷ ತಾರತಮ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗೇ ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಯೇ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಾಃ ಶಾಪಾ ಮುಕ್ತಿಗಾಶ್ಚಾಧಿಕಾರಿಣಾಮ್ ।
ಕಾದಾಚಿತ್ಕಾಸ್ತೇ ಭವಂತಿ ನೈವ ತೇ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಾಃ ॥

ತೇಷಾಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಮುಕ್ತೇಶ್ಚ ತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಚೈವ ಹಿ ।
ಭಗವನ್ನಿಯತತ್ವಾತ್ತು ಶಾಪಾದಿರ್ನಾತ್ರ ಕಾರಣಮ್ ॥

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ॥

ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಮುಕ್ತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಾಗಲಿ ಶಾಪ ಬಂದರೆ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾದೀತು. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮುಕ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಅವಶ್ಯ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮರೆಯಾಗಿರುವುದೂ ಕೂಡ ಶಾಪದಿಂದ ಅಲ್ಲ ಅಥವಾ ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಅದಕ್ಕೆ ಸೂಚಕ ಶಾಪ, ಅಥವಾ ಉತ್ತಮಾಪರಾಧ ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ದಕ್ಷ ವೇದದ ನಿಜವಾದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನರಿಯದೆ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಮಾಸಕ್ತನಾಗಲಿ ಎಂದು ನಂದಿ ಶಾಪ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಗಿರೇಃ ಸುತಾಯಾಃ ಪುಷ್ಪಿಣ್ಯಾ ಮಧುಗಂಧೇನ ಭೂರಿಣಾ ।
ಮಥ್ನಾ ಚೋನ್ಮಥಿತಾತ್ಮಾನಃ ಸಮ್ಮುಹ್ಯಂತು ಹರದ್ವಿಷಃ ॥ ೨೬ ॥

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ವೇದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಮಗಳಂತೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವೇದವಿದ್ಯೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅಭಿರುಚಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ

ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ವಿಷಯಸುಖಸಾಧನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಹೂವಿನಂತೆ ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಸ್ವರ್ಗಸುಖ ಅದಕ್ಕೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಫಲವೇ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಶಿವದ್ವೇಷಿಗಳು ಇದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ವಿಷಯಸುಖವೆಂಬ ಪುಷ್ಪರಸಕ್ಕೂ ಅದರ ಮೋಹಕವಾದ ಗಂಧಕ್ಕೂ ವಶರಾಗಲಿ. ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಅವರ ಚಿತ್ತ ಕಲಕಿಹೋಗಲಿ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳೇ ಪರಮಶ್ರೇಯಸ್ಸೆನ್ನುವ ಬುದ್ಧಿ ಮೋಹಕ್ಕೊಳಗಾಗಲಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಗಿರೇಃ ಸುತಾಯಾಃ' ಎನ್ನುವುದರ ಬದಲು 'ಗಿರಃ ಶ್ರುತಾಯಾಃ' ಎಂದು ಪಾಠವನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಗಿರೇಃ ಸುತಾಯಾಃ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಪುಷ್ಪಿಣ್ಯಾಃ' ಎಂಬುದರಿಂದ ರಜಸ್ವಲೆಯಾದ ಗಿರಿಸುತೆ ಪಾರ್ವತಿ ಎನ್ನುವ ಅಪಾರ್ಥವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಯ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಗಿರಿಸುತೆ' ಎಂದರೆ ಪಾರ್ವತಿಯೆ ಆಗ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಗಿರಿ' ಎಂದರೆ 'ಗೃ ನಿಗರಣೆ' ಧಾತುವಿನಿಂದ ಕಾಲಕೂಟವಿಷವನ್ನು ನುಂಗುವವ, ಪಾಪದೈತ್ಯರನ್ನೂ ನುಂಗುವವ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ. ಅವನು ವೇದವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಶಿಷ್ಯಪರಂಪರೆಗೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ವೇದವಿದ್ಯೆ ಮಗಳಂತೆ. ಅದರಿಂದ ಗಿರಿಸುತೆ ಎಂದರೆ ವೇದವಿದ್ಯೆ. ಈ ಅರ್ಥ ಬರಿಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ. ವಾಮನಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ.

'ಮಥ್ನಾ ಚ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಥಿನ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಥನ ಮಾಡುವ, ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುವ ಮಾತು' ಎಂದರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುವ ಮಾತಿನಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಕಲಕಿ ಹೋಗಲಿ' ಎನ್ನುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ. 'ಮಥಿನ್' ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥ. ಕಡಗೋಲೆಂಬ ಅಪಾರ್ಥವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದ ಆಧಾರದಿಂದ ಮಥಿನ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕಾಮ ಎಂದು ಅರ್ಥ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಮಾಸಕ್ತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಲಕುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಿ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚಕಾರವೂ ಸಾರ್ಥಕ. ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಕಾಮಾಸಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಎಂದರ್ಥ.

ಗಿರಿಃ ಪ್ರಾಣಃ ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟಸ್ತತ್ಸುತಾ ವೇದವಾಕ್ ಸ್ಮೃತಾ ।
ಪುಷ್ಪಂ ಸ್ವರ್ಗಾದಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಫಲಂ ಮೋಕ್ಷ ಉದಾಹೃತಃ ॥
ಇತಿ ವಾಮನೇ ।

ಅನಂಗೋ ಮನ್ಮಥೋ ಮಂಥಾಃ ಕಾಮೋಽಂಗಜ ಉದಾಹೃತಃ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

'ಗಿರಿ ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ. ಅವನ ಮಗಳು ವೇದವಿದ್ಯೆ. ವೇದವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳು ಹೂವಿನಂತೆ. ಮೋಕ್ಷ ಹಣ್ಣಿನಂತೆ ಎಂದು ವಾಮನ ಪುರಾಣ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಅನಂಗ ಮನ್ಮಥ ಮಥಿನ್ ಕಾಮ ಅಂಗಜ ಇವು ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದಗಳೆಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಧ್ಯಾಯ-೩

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಮಾವ ಅಳಿಯಂದಿರ ಈ ವೈಮನಸ್ಯ ಬಹುಕಾಲ ಪರ್ಯಂತ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಹೋಯಿತು. ಬ್ರಹ್ಮ ದಕ್ಷನನ್ನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಅಭಿಷೇಕಗೈದ ಬಳಿಕ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಶಿವನಿಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡಲೆಂದೇ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವ ಎಂಬ ಒಂದು ವಿಷ್ಣುಯಾಗವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ. ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮುನಿಗಳಿಗೂ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಿದ. ಮಗಳು ಅಳಿಯಂದಿರಿಗೆ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಲಿಲ್ಲ. ಸತೀದೇವಿ ತಾನೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಬಯಸಿದಳು. ತವರುಮನೆಗೆ ಆಹ್ವಾನ ವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ಶಿವನ ಮುಂದೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡಳು. ಶಿವ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದ. ದಕ್ಷ ನಮಗೆ ಅವಮಾನ ಮಾಡುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ. ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳ ಸತ್ರದಲ್ಲಿ ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ದಕ್ಷನನ್ನು ನಮಿಸದಿದ್ದುದು ತಪ್ಪಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನರಿಯದ ದಕ್ಷ ನನ್ನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನೀನು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಅವಮಾನವೆ ಆದೀತು ಎಂದ.

* * *

ದಕ್ಷ ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣವನಾದರೂ ಶಿವನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣುಕೊಟ್ಟ ಮಾವ. ಶಿವ ಅವನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಏಕೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ? ಕಾರಣವನ್ನು ಶಿವ ಸತೀದೇವಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ-

ಸತ್ತ್ವಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ವಸುದೇವಶಬ್ದಿತಂ
ಯದೀಯತೇ ತತ್ರ ಪುಮಾನಪಾವೃತಃ ।
ಸತ್ತ್ವಂ ಚ ಯಸ್ಮಿನ್ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವೋ
ಹ್ಯಧೋಕ್ಷಜೋ ಮೇ ಮನಸಾ ವಿಧೀಯತೇ ॥ ೨೩ ॥

ಲೋಕಮರ್ಯಾದೆಗಾದರೂ ಕಾಯಿಕವಾಗಿ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ನಾನು ದಕ್ಷನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು ನಿಜ. ಆದರೂ ಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾತ್ಮಕವಾದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರ

ವಸುದೇವವೆನಿಸಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಆವರಣರಹಿತನಾದ ಪರಮಪುರುಷ ಅಧೋಕ್ಷಜ ನನಗೆ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಆ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನೆ ವಸುದೇವನೆನಿಸಿದ ಆ ಬ್ರಹ್ಮಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಧಾರನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನನ್ನೇ ನಾನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೀಗೆ ಉತ್ತಮ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವಾಗ ಕಡಿಮೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಮನಸಿನಿಂದಲೇ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತ. ಅದರಿಂದ ಕಾಯಿಕವಾಗಿ ನಾನು ದಕ್ಷನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು-

ಸತ್ತ್ವೇ ಚ ತಸ್ಮಿನ್ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವೋಽ-
ನ್ವಧೋಕ್ಷಜೋ ಮೇ ನಮಸಾ ವಿಧೀಯತೇ ॥

ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರಮ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. 'ನಮಸಾ ಅನು ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ. 'ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂದರೆ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅನು ಶಬ್ದಸೇರಿದಾಗ 'ಅನು-ಕರಣ' ಅನುಕರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ನಮಸ್ಕಾರದಿಂದ ಅನುಕರಿಸುವುದೆಂದರೆ ಸೇವಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕಿಂತ 'ಮನಸಾ ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಪಾಠ ಉತ್ತಮ. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಅನು' ಇಲ್ಲ. 'ಹಿ' ಶಬ್ದವಿದೆ. 'ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲ. 'ವಿ-ಧೀಯತೇ' ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಧೀಯತೇ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಮನಸಾ ವಿಧೀಯತೇ' ಎಂದೂ ಪಾಠಾಂತರ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಅನು' ಇಲ್ಲ, 'ಹಿ' ಶಬ್ದವಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಧೀಯತೇ' ಎಂದರೆ ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಮನಸಿನಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದರೆ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುವುದೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರಮ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ಮನಸಾ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದೆಯೂ 'ಧೀಯತೇ' ಎಂದರೆ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ

---

೧. ವಿಪೂರ್ವಕ ದಧಾತೇಃ ಕರೋತ್ಯರ್ಥತ್ವಾತ್ ತತ್ರಾನುಯೋಗೇ ಅನುಕರಣಮೇವಾರ್ಥಃ । ನಮಸ್ಕಾರೇಣಾನುಕರಣಂ ಚ ಸೇವನಮೇವೇತ್ಯಾರ್ಥಿಕಾರ್ಥತ್ವಾದಿತ್ಯರ್ಥ ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್ । ಕಿಂತು ನ್ವಧೋಕ್ಷಜ ಇತ್ಯೇವ ಪಾಠಃ । ಮನಸೇತಿ ಪಾಠ ಇತ್ಯತ್ರ ಹ್ಯಧೋಕ್ಷಜ ಇತಿ ಚ ಪಾಠ ಇತಿ ಪೂರಣೀಯಮ್ ॥

-ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಮನಸೇತಿ ಪಾಠೇ ಮನಸಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಧೀಯತೇ ಧಾರ್ಯತೇ ಚಿಂತ್ಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣವಚನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಮನಸಾ' ಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ 'ಧೀಯತೇ' ಎಂದಿದೆ. 'ರುದ್ರನಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಧ್ಯೇಯ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಆ ವಚನದಲ್ಲಿ 'ಧೀಯತೇ' ಎಂದರೆ 'ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಾಗಲೇ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಧ್ಯೇಯ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಷೇಧಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷೇಣ ಧೀಯತೇ ಚಿಂತ್ಯತೇ ।

ರುದ್ರೇಣ ಧೀಯತೇ ವಿಷ್ಣುರ್ವಿಷ್ಣೋರ್ಧ್ಯೇಯೋ ನ ಕಶ್ಚನ ।
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ ।

ವಿಧೀಯತೇ ಎಂದರೆ ವಿ-ವಿಶೇಷವಾಗಿ, ಧೀಯತೇ- ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧೀಯತೇಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ರುದ್ರನಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಧ್ಯೇಯ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ' ಎಂದಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೪

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಸತೀದೇವಿ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿ ಬಿಡಲಿ, ಅವಳು ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವುದು ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದುಕೊಂಡು ಶಿವ ಸುಮ್ಮನಾದ. ದೇವಿ ಹೊರಟೇ ಬಿಟ್ಟಳು. ಪರಿವಾರದವರು ಅವಳನ್ನು ನಂದಿಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಬಂದ ಮಗಳನ್ನು ದಕ್ಷ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ಕಂಡ. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಹವಿರ್ಭಾಗ ನೀಡದಿದ್ದುದನ್ನೂ ಕಂಡು ದೇವಿ ಕುಪಿತಳಾದಳು. ಭೂತಗಣಗಳು ಆಗಲೇ ದಕ್ಷನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ಎದ್ದರು. ದೇವಿ ಅವರನ್ನು ತಡೆದು ದಕ್ಷನ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತ ನುಡಿದಳು—'ಸಜ್ಜನರು ಯಾರೂ ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. 'ಶಿವ' ಎಂದು ಎರಡು ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ ಸಕಲಪಾಪ ಪರಿಹಾರ. ಅಂಥ ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಿ ನೀನು ಅಶಿವನೆನಿಸಿರುವೆ. ಶಿವ ಅಮಂಗಲವೇಷದವನೆನ್ನುವಿಯಾದರೆ ಇದು ನಿನಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಾರಿಗೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆ? ಎಲ್ಲರೂ ಏಕೆ ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ? ಮಹಾತ್ಮರ ನಿಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೇ ಪಾಪ. ನಿಂದಕನ ನಾಲಿಗೆ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕು. ಅದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶರೀರವನ್ನೇ ಬಿಡಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ನಾನು ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಶಿವ ನೀನು ತಿಳಿದಿರುವಂತೆ ಅಮಂಗಳಾಚಾರದವನಲ್ಲ. ಅವನದು ಮಹಾನಿಯಮದ ಮಾರ್ಗ. ಅದು ದೇವತೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಕರ ಕರ್ಮ. ನಿವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ. ನೀನು ನಿವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೀಳಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿರುವೆ. ನಗುತ್ತ ಸರಸವಾಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶಿವ ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು 'ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ' ಎಂದು ಕರೆದರೆ ಒಡನೆ ನಿನ್ನ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ನೊಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ನಿನ್ನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ನನ್ನ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡುತ್ತೇನೆ.'

* * *

'ಅಪ್ಪ, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಭುಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಶಿವನನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಬೇಡ' ಎಂದು ಸತೀದೇವಿ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಯತ್ಪಾದಪದ್ಮಂ ಮಹತಾಂ ಮನೋಽಳಿಭಿ-
ರ್ನಿಷೇವಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮರಸಾಸವಾರ್ಥಿಭಿಃ ।
ಲೋಕಸ್ಯ ಯದ್ ವರ್ಷತಿ ಚಾಶಿಷೋಽರ್ಥಿನಃ
ತಸ್ಮೈ ಭವಾನ್ ದ್ರುಹ್ಯತಿ ವಿಶ್ವಬಂಧವೇ ॥ ೧೫ ॥

ವೇದಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿಗುವ ಆನಂದವನ್ನು ಬಯಸಿ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಸನಕಾದಿ ಮಹಾತ್ಮರ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಗಳು ಶಿವನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕವಾದ ಶಿವನ ಪಾದಕಮಲ ಲೌಕಿಕಫಲಕಾಮನೆಯಿಂದ ಸೇವಿಸುವ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟಾರ್ಥಗಳ ಮಳೆಗರೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ವಿಶ್ವಬಂಧುವಾದ ಶಿವನಲ್ಲಿ ನೀನು ದ್ವೇಷ ಮಾಡುತ್ತಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಮಹತಾಂ ಮನೋಽಳಿಭಿರ್ನಿಷೇವಿತಂ' ಶಿವನ ಪಾದಕಮಲ ಪೂಜ್ಯರ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸತೀದೇವಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಪೂಜ್ಯರೆಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರು, ತನಗೇ ಪೂಜ್ಯರು ತಾನೆ? ಆಗ ತನಗೆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶಿವನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸೇವಿಸುವ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ತನಗೆ ಪೂಜ್ಯರಲ್ಲ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಇಲ್ಲಿ ಮೌನ ತಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಮಹತಾಂ ಸನಕಾದೀನಾಂ' ಎಂದಿದೆ. ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೂಜ್ಯರು. ಯಾರಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಮಹತಾಂ ಸರ್ವಪೂಜ್ಯಾನಾಂ ಸನಕಾದೀನಾಂ' ಸನಕಾದಿಗಳು ಸರ್ವಪೂಜ್ಯರೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸನಕಾದಿಗಳು ಸರ್ವಪೂಜ್ಯರು ಹೇಗೆ? ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣವಚನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ರುದ್ರಶಿಷ್ಯರೆಂದು ಖ್ಯಾತರಾಗಿರುವ ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ಶಿವನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಭಾಗವತ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ 'ಮಹತಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬೇರೆ ಇಂದ್ರಾದಿಶಿಷ್ಯರಿದ್ದರೂ ಶಿಷ್ಯರೆಂದು ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದವರು ಸನಕಾದಿಗಳು. ಮುನಿಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ ಪೂಜ್ಯರೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯವರಾದರೂ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುನಿಗಳೆಂದು ಪೂಜ್ಯರು. ಅವರು ಶಿವನನ್ನು ಗುರುವೆಂದು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದಲ್ಲ. ಶಿವನಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರಸವೆಂಬ ಆಸವವನ್ನು ಅವರ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿ ಬಯಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದರೆ ವೇದ. ವೇದದ ರಸವೆಂದರೆ ಸಾರ ಪರಮಾತ್ಮನ.

ಶಿಷ್ಯರಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತ ಶಿವನಿಂದ ವೇದೋಕ್ತ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ 'ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಅದು ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮರಸಾಸವಾರ್ಥಿಭಿಃ ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಮನೋಽಳಿಭಿಃ ।

ಸನಕಾದಯೋ ರುದ್ರಶಿಷ್ಯಾಸ್ತೇಷಾಮನ್ಯೇ ತು ಯೋಗಿನಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮಶಿಷ್ಯಸ್ತಥಾ ರುದ್ರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಚ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ॥

ವೇದದ ಸಾರವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನದ ಆನಂದವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತವೆ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಸನಕಾದಿ ಮುನಿಗಳ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ದುಂಬಿಗಳು.

ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ರುದ್ರಶಿಷ್ಯರು. ಅವರಿಗೆ ಬೇರೆ ಯೋಗಿಗಳು ಶಿಷ್ಯರು. ರುದ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಶಿಷ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮ ನಾರಾಯಣನ ಶಿಷ್ಯ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

'ನೀನೊಬ್ಬನು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೂ ಕೂಡ ಶಿವನನ್ನು ಅಶಿವನೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರೇ ಆದ ಸನಕಾದಿಗಳು ಶಿವನ ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ದಕ್ಷನಿಗೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ದೇವಿ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ಕಿಂ ವಾ ಶಿವಾಖ್ಯಮಶಿವಂ ನ ವಿದುಸ್ತ್ವದನ್ಯೇ
ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಸ್ತಮವಕೀರ್ಯ ಜಟಾಃ ಶ್ಮಶಾನೇ ।
ತನ್ಮಾಲ್ಯಭಸ್ಮನೃಕಪಾಲ್ಯವಸತ್ ಪಿಶಾಚೈ
ರ್ಯೇ ಮೂರ್ಧಭಿರ್ದಧತಿ ತಚ್ಚರಣಾವಸೃಷ್ಟಮ್॥ ೧೬ ॥

ಜಟೆಗಳನ್ನು ಕೆದರಿಕೊಂಡು, ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಣಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸುವ ಮಾಲೆಗಳನ್ನೂ ಚಿತಾಭಸ್ಮ ತಲೆಬುರುಡೆಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪಿಶಾಚಗಳೊಂದಿಗೆ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತ, ಅಶಿವನಾಗಿದ್ದು ಹೆಸರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಿವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ರುದ್ರನನ್ನು ಹೀಗೆ ನೀನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳು ಯಾರೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆನು? ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಅವರು ಆ ರುದ್ರನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಉದುರಿದ ಮಾಲೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ತಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.?

ಇಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶಿವನ ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವನಿಗೆ ಪೂಜ್ಯ ತಾನೆ? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಶಿವನಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು'

ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು[೧] ಶಿವನಿಗೆ ಪೂಜ್ಯರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶಿವನನ್ನು ಅಶಿವನೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು, ಶಿವನ ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡುವವರು, ನಿನಗಿಂತ ಬೇರೆ, ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರು ಸನಕಾದಿಗಳು ಶಿವನನ್ನು ಅಶಿವನೆನ್ನುವರೆ?' ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ಆದರೆ 'ಪೂಜ್ಯರಾದ' ಎಂದು ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರೆಂ'ದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಒಡೆದು ಎರಡಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದದಿಂದಲೆ ಅಧ್ಯಾಹಾರವಿಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಆದಿಯಾಗಿ ಅಂದರೆ ಜನಕನಾಗಿ ಉಳ್ಳವರು ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸಿಗುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇ ಸಾಕು. ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಒಡೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯ. 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಮರೀಚಿ ಮುಂತಾದ ಒಂಬತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರು ಮುಂತಾದವರು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಮರೀಚಿ ಮುಂತಾದ ಒಂಬತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರೆಂದೂ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರು ಶಿವನ ಪಾದಸೇವಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಇಲ್ಲ. ಪಾದಸೇವಕರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳನ್ನು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ' ಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಅತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಬ್ರಹ್ಮ ಹೊರತು ಉಳಿದವರು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸನಕಾದಿಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇದು ಕ್ಲಿಷ್ಟ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರು ಸನಕಾದಿಗಳೆಂದೇ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಮತ್ತು 'ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರು ಶಿವನ ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ' ಎಂದರೆ ಅದು ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷನೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ತಾನೆಂದು ಅಹಂಕಾರ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ. ಶಿವನೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರ ತಾನೆ? ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಲ್ಲಿ ಜ್ಯೇಷ್ಠರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳೇ ಶಿವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ ಶಿವನಿಗಿಂತ ಅನಂತರ ಹುಟ್ಟಿದ ದಕ್ಷ ಶಿವನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಇತ್ಯಾದಿ. ಅದರಿಂದ

---

೧. ತಂ ಶಿವಾಖ್ಯಮಶಿವಂ 'ಇತ್ಯಾದಿಷ್ಟಃ ಸ ಗುರುಣಾ ಭಗವಾನ್ ನೀಲಲೋಹಿತಃ' ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಶಿವಸ್ಯ ಪೂಜ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ನ ವಿದುಃ । ತ್ವದನ್ಯೇ ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾಃ ತಸ್ಯ ಶಿವಸ್ಯ ಚರಣಾವಸೃಷ್ಟಂ ರಜೋ ಮೂರ್ಧಭಿರ್ದಧತಿ, ತೇ ಚ ಕಿಂ ವಿದುರಿತ್ಯನ್ವಯಃ । -ಶುಕದೇವಃ

ತ್ವದನ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಮರೀಚ್ಯಾದಿನವಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಭೃತಯಃ । ಯದ್ವಾ ಅತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರೆನ್ನುವುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಗರುಡಶೇಷವಾಯುಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೇ ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರಿರಲಿ ಅವರು ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಯಸುವುದಾದರೆ ಶಿವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಲೇ ಬೇಕು ಎಂದು ಗರುಡ ಪುರಾಣದ ವಚನವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು -

ಬ್ರಹ್ಮಾದಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರಾಃ ।

ಸುಪರ್ಣಶೇಷಪ್ರಾಣೇಶಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣೂನ್ ಶ್ರಿಯಂ ಗಿರಮ್ ।
ಋತೇ ನಮತಿ ನೋ ರುದ್ರಂ ಕ ಏವ ಪುರುಷಾರ್ಥಭಾಕ್ ॥

ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಃ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರು. 'ಗರುಡ ಶೇಷ ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭಾರತಿ ಸರಸ್ವತಿಯರು ಹೊರತಾಗಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಭಿಲಾಷಿಗಳು ಯಾರು ತಾನೆ ಶಿವನನ್ನು ನಮಿಸುವುದಿಲ್ಲ? ' ಎಂದು ಗರುಡ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇತರರಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಆಚಾರನಿಯಮವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಬೇರೆಯೇ ಆದ ಮಹಾನಿಯಮವೆಂಬ ಕರ್ಮ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಆದರಿಂದ ದಕ್ಷ, ನೀನು ಶಿವನನ್ನು ಇತರರಂತೆ ಆಚಾರ ಉಳ್ಳವನಲ್ಲ ಎಂದು ನಿಂದಿಸಬೇಡ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ–

ಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಚ ನಿವೃತ್ತಮಪ್ಯೃತ
ವೇದೇ ವಿವಿಚ್ಯೋಭಯಲಿಂಗಮಾಶ್ರಿತಮ್ ।
ವಿರೋಧಿ ತದ್ ಯೌಗಪದೇಕಕರ್ತರಿ
ದ್ವಯಂ ತಥಾಽಽಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕರ್ಮ ನರ್ಚ್ಛತಿ ॥ ೨೦ ॥

ವಿಷಯಸುಖ ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮ ಮೋಕ್ಷಸುಖ ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಮಾಡುವ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ನಿಜ. ಆದರೆ ಅವರೆಡೂ ಕರ್ಮಗಳೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ದೇವತಾಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಕರ್ಮಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಮಹಾನಿಯಮವೆಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮವಿರುತ್ತದೆ. ಶಿವನು ದೇವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಾನಿಯಮಕರ್ಮವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಆಚಾರವಿಲ್ಲದವನೆಂದು ಅವನನ್ನು ನೀನು ನಿಂದಿಸುವುದು ತಪ್ಪು.

ಇಲ್ಲಿ 'ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಕರ್ಮ ನರ್ಚ್ಛತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಎರಡೂ ಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು [1]ಶ್ರೀಧರ ವಿಶ್ವನಾಥ ಗಿರಿಧರ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಶಿವ ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ದಕ್ಷನ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ 'ಪರಮಾತ್ಮ ಏನೂ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ'ವೆಂದರೆ ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಏನು ಉತ್ತರ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು? ಇದು ಅಸಂಗತವಲ್ಲವೆ? ಸಂಗತಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕಾದರೆ 'ಶಿವನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ' ಎನ್ನಬೇಕು' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಕೊಡಬೇಕು. ಇದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸಂಗತಿ ಬಾರದಂತೆಯೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕು. 'ಸದಾ ಪರಮಾತ್ಮ ಪರರಾಗಿ ತನ್ಮಯತೆ ಹೊಂದಿರುವ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿ ಭಕ್ತಿಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ಶಿವನನ್ನು ಯೋಗಿ ಎನ್ನೋಣ' ಎಂದು ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮ ಆವಶ್ಯಕವೆ. ಸಮಾಧಿ ಯೋಗಿಗೆ ಕರ್ಮವೇ ಬೇಡ ಎನ್ನಕೂಡದು.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಣಿ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಜೊತೆಗೂಡಿ ಸಾಧನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವು ಜೊತೆ

---

೧. ನನು ತರ್ಹಿ ನಿವೃತ್ತಂ ಕರ್ಮ ಶಿವೇನಾಪಿ ಕರ್ತವ್ಯಮೇವ । ನೇತ್ಯಾಹ । ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸದಾಶಿವೇ ಕಿಂಚಿದಪಿ ಕರ್ಮ ನ ಋಚ್ಛತಿ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ಅತೋ ಯಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತನಿವೃತ್ತಯೋರಧಿಕಾರಿಣೋಃ ಪರಸ್ಪರಧರ್ಮಾಕರಣೇ ನ ದೋಷಸ್ತಥೇಶ್ವರೇ ಏತದುಭಯಧರ್ಮಾಕರಣೇಽಪೀತಿ ಭಾವಃ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಯಥಾ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮಾಕರಣೇ ನಿವೃತ್ತಾಧಿಕಾರಿಣೋ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾಕರಣೇ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮಾಧಿಕಾರಿಣೋ ವಾ ನ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರತ್ಯವಾಯಃ । ಕುತೋಽಧಿಕಾರಾಭಾವಾತ್ । ತಥಾಧಿಕಾರಾಭಾವಾದೇವ ದ್ವಯಮಪಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭಗವತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿ, ಸರ್ವದಾ ತತ್ಪರತ್ವೇನ ತನ್ಮಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಜ್ಞಾನಿನಿ ಭಕ್ತೇ ಯೋಗಿನಿ ವಾ ನ ಋಚ್ಛತಿ ನ ಗಚ್ಛತಿ । ಅತಃ ಶಿವಸ್ಯೇಶ್ವರತ್ವಾತ್ ಸದಾ ಸಮಾಧಿಸ್ಥತ್ವಾಚ್ಚ ನ ತತ್ರ ವೇದಸ್ಯ ನಿಯಾಮಕತ್ವಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ದ್ವಯಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಭೇದೇನ ದ್ವಿವಿಧಂ ಕರ್ಮ ಯೌಗಪದ್ಯೇನೈಕ ಕರ್ತರ್ಯೇಕಸ್ಮಿನ್ನಧಿಕಾರಿಣಿ ವಿರೋಧಿ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧಮತೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನೇ ಕರ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ನಿವೃತ್ತಂ ಚೋಭಯಂ ಕರ್ಮ ನರ್ಚ್ಛತಿ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ।

ಗೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನಸಾಧನ. ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವನ್ನು ಶಿವ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಗಳು ಜೊತೆಗೆ ಸೇರಿ ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾಗಬಹುದೆಂದು ಯಾರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಅಪ್ರಸಕ್ತನಿಷೇಧ. ಮತ್ತು 'ಶಿವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದವನಲ್ಲ! ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಸಾಧನ ಮಾಡಬೇಕೆ'ನ್ನುವುದೂ ಯಾರೂ ಒಪ್ಪದ ಮಾತಾಗುತ್ತದೆ.

[೧]ಶುಕದೇವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬಂಧಕಕರ್ಮ ಮೋಚಕಕರ್ಮ ಎರಡೂ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೇ ಸಂಸಾರಿಗಳಿಗೂ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲ, ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ. ಹೀಗಾಗಿ ನೀವು ಸಂಸಾರಿಗಳು ಕೇವಲ ಬಂಧಕ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿರಿ. ನಾವು ಯೋಗಿಗಳು ಕೇವಲ ಮೋಚಕಕರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಅದನ್ನು ನೀವು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಬೇಡಿರಿ ಎಂದು ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಬಂಧವಿಲ್ಲ, ಮೋಕ್ಷವೂ ಬರಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಯೋಗಿಗೆ ಬಂಧವಿದೆ ಮೋಕ್ಷ ಇನ್ನೂ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಯೋಗಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವೆಲ್ಲಿ? ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯಾವ ಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲ. ಯೋಗಿಗೆ ಮೋಚಕಕರ್ಮ ಆವಶ್ಯಕವಿದೆ. ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ವ್ಯರ್ಥ.

ಅದರಿಂದ 'ತಥಾಬ್ರಹ್ಮಣಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ತಥಾ ಆಬ್ರಹ್ಮಣಿ' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ. ಆ ಎಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು. ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿ, ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೇವತಾಪುರುಷನು 'ಆಬ್ರಹ್ಮಾ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶಿವನು ಅಂಥ 'ಆಬ್ರಹ್ಮ'ನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮನುಷ್ಯರು ಮಾಡುವಂಥ ಆಚಾರನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ದಾಕ್ಷಾಯಣಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.

ಸಾಧನತಾಮಿತಿ ಶೇಷಃ । ಕೇವಲಂ ನಿವೃತ್ತಂ ಕರ್ಮೈವ ಜ್ಞಾನಯೋಗಾನುಗುಣಂ ನ ತೂಭಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನಿವೃತ್ತಂ ಕರ್ಮ ಶಿವೇನಾಪಿ ಕ್ರಿಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।
—ವೀರರಾಘವಃ

೧. ಉಭಯಂ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಲಕ್ಷಣಂ ಚಿಹ್ನಂ ಫಲಂ ಯಸ್ಯ ತತ್ ಯಥಾ ದ್ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನ ಋಚ್ಛತಿ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ತಥಾ ಯೌಗಪದೇನೈಕಕರ್ತಾ ಯೌಗಪದೇಕಕರ್ತಾ ತಸ್ಮಿನ್ ವಿರೋಧಿಸಂಸಾರಾಧಿಕಾರಿಣಿ ನಿವೃತ್ತಂ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಕಾರಿಣಿ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಚ ನ ಪ್ರಾಪ್ನೋತೀತ್ಯರ್ಥಃ । ಭವಂತಃ ಸಂಸಾರಿಣಃ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮನಿಷ್ಠಾಃ । ವಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಧಿಕಾರಿಣೋ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮನಿಷ್ಠಾ ಇತಿ ಭಾವಃ । -ಶುಕದೇವಃ

ಆಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸಮ್ಯಗ್ಜ್ಞಾನಿನಿ ।

ಆಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವನು.

ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳೇ ಆಬ್ರಹ್ಮರು. 'ಆ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯೇನ' ಎಂದು ಮಧ್ಯಮಪದಲೋಪಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸ.

ಆಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ್ಥಿತಧೀರ್ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಶ್ಚೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।
ಯಸ್ತಸ್ಯ ನ ನಿವೃತ್ತಂ ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಕರ್ಮ ಚೇಷ್ಯತೇ ॥

ಯತ್ತು ದೇವಾಃ ಪ್ರಕುರ್ವಂತಿ ಸ ಮಹಾನಿಯಮಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಸ್ವರ್ಗಾದ್ಯರ್ಥಂ ಪ್ರವೃತ್ತಂ ಸ್ಯಾತ್ ನಿವೃತ್ತಂ ಮುಕ್ತಯೇ ತು ಯತ್ । ॥

ಸ ಮಹಾನಿಯಮೋ ನಾಮ ಕರ್ಮ ಯತ್ಸ್ವಾಧಿಕಾರಿಕಮ್ ।
ಮಹತೋ ನಿಯಮಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರೀತ್ಯಾ ಮುಕ್ತೌ ಸುಖೋನ್ನತಿಃ ।
ಕೇಚಿನ್ನಿವೃತ್ತಮಿತ್ಯಾಹುರ್ಮಹಾನಿಯಮಮಪ್ಯುತ ॥

ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣೇ ।

'ಆಬ್ರಹ್ಮಾ', 'ಸ್ಥಿತಧೀ', 'ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ'ರೆಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಇತರರು ಮಾಡುವ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ 'ಮಹಾನಿಯಮ'ವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ, ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ, ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷೋದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ, ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ, ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ದೇವಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ ಮಹಾನಿಯಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹತ್ತಾದ, ಅಂದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾದ, ನಿಯಮ ಅಂದರೆ ವಿಹಿತಕರ್ಮಾಚರಣೆ ಉಳ್ಳ ಕರ್ಮವಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಾನಿಯಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಂಥ ಮಹಾನಿಯಮಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಮಹಾಕರ್ಮವನ್ನೂ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮವೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾದ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮ ಎಂದರ್ಥ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಕರ್ಮವೂ ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭವಿಷ್ಯತ್ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಯದಿ ದೇವಾಶ್ಚ ಋಷ್ಯಾದ್ಯಾ ನಿಂದ್ಯಂತೇ ಯತ್ರಕುತ್ರಚಿತ್ ।
ನ ತಾವತಾ ಗುಣೈರ್ಹೀನಾಃ ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞಾ ಹಿ ತೇ ಮತಾಃ ॥

ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ತು ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನಿಂದಾಯಾ ಅನ್ಯದೇವ ತು ॥
ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ॥

ಈ ಪ್ರಕಣದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷ ರುದ್ರನಿಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದು, ಸತೀದೇವಿ ದಕ್ಷನನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ್ದು, ನಂದಿ ಭೃಗುಮುಂತಾದ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಮುನಿಗಳು ರುದ್ರಪಾರ್ಷದರನ್ನೂ ನಿಂದೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಶಾಪ ನೀಡಿದ್ದು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳು ರುದ್ರಪಾರ್ಷದರು ಮುಂತಾದವರರ ನಿಂದೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ನಿಂದೆಯಿಂದ ಬೈಸಿಕೊಂಡವರು ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣ ಸ್ಥಿರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ನಿಂದೆಗೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂದರೆ, ಉತ್ತಮರು ಕೆಳಗಿನವರಿಗೆ ನಿಂದೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಶಿಕ್ಷೆಯಾಗುವುದು. ಕೆಳಗಿನವರು ಉತ್ತಮರಿಗೆ ನಿಂದೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಅಸುರಾವೇಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದು ನಿಷ್ಫಲವೆನಿಸುವುದು ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೫

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಸತೀದೇವಿ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅರಿವೆಯ ಮುಸುಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಳು. ತನ್ನ ಶರೀರ ತಾನೇ ಬೂದಿಯಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವ ಅವಕಾಶವೂ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಸಿಗಬಾರದೆಂದು ಯೋಗಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡಳು. ದಕ್ಷ ಬಹಳ ತಡವಾಗಿ ಎಚ್ಚೆತ್ತುಕೊಂಡು ಪರಿತಪಿಸಿದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಭೂತಗಣಗಳು ದಕ್ಷನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟವು. ಆದರೆ ಭೃಗುಮುನಿಯ ರಕ್ಷೋಘ್ನಹೋಮದಿಂದ ಋಭುದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿ ಭೂತಗಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿದರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತೇಜಸ್ಸಿನ ಮುಂದೆ ಅವು ನಿಲ್ಲಲಾರದೆ ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಓಡಿಹೋದುವು.

* * *

ಸತೀದೇವಿ ಪತಿಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ-

ತತಃ ಸ್ವಭರ್ತುಶ್ಚರಣಾಂಬುಜಾಸವಂ
ಜಗದ್ಗುರೋಶ್ಚಿಂತಯತೀ ನ ಚಾಪರಮ್ ।
ದದರ್ಶ ದೇಹೋ ಹತಕಲ್ಮಷಾ ಸತೀ
ಸದ್ಯಃ ಪ್ರಜಜ್ವಾಲ ಸಮಾಧಿಜಾಗ್ನಿನಾ ॥ ೧ ॥

ಬಳಿಕ ಸತೀದೇವಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿಗೆ ಗುರುವಾದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ಶಿವನ ಪಾದಕಮಲಧ್ಯಾನಾನಂದರೂಪವಾದ ಮಕರಂದವನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುತ್ತ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಹರಿ ವಾಯು ಮುಂತಾದವರನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಪತಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದವರನ್ನು ಯಾರನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸದೆ ಕುಳಿತಳು. ಹರಿವಾಯು ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಪಿತನಾದ ದಕ್ಷನಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಮಾಡಿದ ಪಾಪ ಮತ್ತು ಪತಿನಿಂದಾಶ್ರವಣ ಜನ್ಯವಾದ ಪಾಪವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ತೊಡೆದು ಕೊಂಡಳು. ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಳು. ಒಡನೆ ವಾಯ್ವಗ್ನಿಧ್ಯಾನದಿಂದ ಶರೀರದೊಳಗೇ ಭುಗಿಲೆದ್ದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಬೆಂದು ಹೋಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿ 'ತತಃ ಸ್ವಭರ್ತುಶ್ಚರಣಾಂಬುಜಾಸವಂ ಜಗದ್ಗುರೋಶ್ಚಿಂತಯತೀ ನ ಚಾಪರಂ' 'ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರನ್ನೂ ಸತೀದೇವಿ ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ.' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಅಸಂಗತ. ಪತಿಧ್ಯಾನವೆಂದರೆ 'ಗುಹಾಶಯಾಯೈವ ನ ದೇಹಮಾನಿನೇ' ಎಂದು ಶಿವನೇ ಸತಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪತ್ಯಂತರ್ಗತಪರಮಾತ್ಮಧ್ಯಾನವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಪತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರನ್ನೂ ಹೊರತು ಇನ್ನಾರನ್ನೂ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೇ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವೂ ಆಗಿದೆ.

'ತತಃ' ಎಂದರೆ ಆ ವಾಯ್ವಗ್ನಿಧಾರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ವಾಯ್ವಗ್ನಿಧಾರಣವೆಂದರೆ ವಾಯ್ವಗ್ನಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಾಯ್ವಗ್ನಿನಾಮಕನಾದ ಹರಿಯ ಧ್ಯಾನವೆಂದೇ ಅರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ವಾಯ್ವಗ್ನಿಗಳನ್ನೂ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಹರಿಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿದಳೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತಿಯನ್ನು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ.

ವಸ್ತುತಃ 'ನ ಚಾಪರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅಪರ' ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ನಪರ, ಉತ್ತಮರಲ್ಲದವರು, ಕಡಿಮೆಯವರು, ಅವರನ್ನು ದೇವಿ ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಚಕಾರದಿಂದ ಪತಿಯೊಂದಿಗೆ ಅವನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ಹರಿವಾಯು ಮುಂತಾದವರನ್ನೂ ಸಮರಾದ ಗರುಡಶೇಷರನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಿದಳೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಚಕಾರ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ತಸಮುಚ್ಚಾಯಕವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಪತಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರನ್ನೂ ಪತಿಗೆ ಸಮಾನರನ್ನೂ ತನಗೆ ರಕ್ಷಕರೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದಳು. ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ತನಗೆ ರಕ್ಷಕರೆಂದು ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಕಡಿಮೆಯವರನ್ನೂ ಉದಾ: ಅಗ್ನಿಧಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ತಾನೆ? ಅಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ ತನಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ರಕ್ಷಕ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಹರಿಗೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಮಾಣಪುರಃಸರವಾಗಿ ಭಾಗವತದ ನಿಜವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ನ ಚಾಪರಂ । ತಸ್ಮಾದವರಂ ನ ಚಿಂತಯತೀ । ಪರಂ ತು ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿಕಂ ಚಿಂತಯತೀ । ಚ ಶಬ್ದಾತ್ ।

ರುದ್ರಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯೂ ಚ ವಿಷ್ಣುಂ ಚೈವ ಶ್ರಿಯಂ ಗಿರಮ್ ।
ಉಮಾ ಚಿಂತಯತೀ ದೇಹಂ ತತ್ಯಾಜಾನ್ಯಂ ನ ಚಾಸ್ಮರತ್ ॥
ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ಸತೀದೇವಿ 'ಅಪರ'ರನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ 'ಅ-ಪರ' ಉತ್ತಮರಲ್ಲದವರನ್ನು, ಪತಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದವರನ್ನು ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಪರರರಾದ, ಉತ್ತಮರಾದ ವಿಷ್ಣುಮುಂತಾದವರನ್ನು ಪತಿಯೊಂದಿಗೆ ಚಿಂತಿಸಿದಳು. ಇದು ಅನುಕ್ತ ಸಮುಚ್ಚಯಾರ್ಥದ ಚಕಾರದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ರುದ್ರನನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುವಿಷ್ಣು ಲಕ್ಷ್ಮಿಸರಸ್ವತಿಭಾರತಿಯರನ್ನೂ ಗರುಡ ಶೇಷರನ್ನೂ ಸತೀದೇವಿ ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಕಡಿಮೆಯವರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಮಿತ್ವೇನ ಚಿಂತಿಸದೇ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಳೆಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪಂಚಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೬

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ನಾರದರಿಂದ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಕೇಳಿ ರುದ್ರ ಕುಪಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಒಂದು ಜಟೆಯನ್ನು ಕಿತ್ತು ನೆಲಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ. ಅದರಿಂದ ರುದ್ರಾಂಶನಾದ ವೀರಭದ್ರ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿದ. ಆತ ಶಿವನಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಯಾಗಶಾಲೆಗೆ ನುಗ್ಗಿದ. ಪರಿವಾರದ ಭೂತಗಣಗಳೂ ನುಗ್ಗಿ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಿದುವು. ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮುನಿಗಳನ್ನೂ ಸೆರೆಹಿಡಿದುವು. ಹಿಂಸಿಸಿದುವು. ಭೃಗುವಿನ ಗಡ್ಡವನ್ನು ಕಿತ್ತುಹಾಕಿದ ವೀರಭದ್ರ. ಭಗನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಕಿತ್ತ. ಪೂಷನ ಹಲ್ಲು ಮುರಿದ. ದಕ್ಷನ ಕತ್ತನ್ನು ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಕುಯ್ದ. ಆದರೆ ಚರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಹರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ನೆನೆದ. ಒಡನೆ ಕೈಲಾಸದಿಂದ ಮೂಲರೂಪದ ರುದ್ರ ಬಂದು ಅವನೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಸೋತ. ಇದಕ್ಕೆ ಏನು ಉಪಾಯವೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ಮಾನಸಯಜ್ಞವೊಂದನ್ನು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷನನ್ನು ಪಶುವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಂಹರಿಸಿದ. ಅವನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸುಟ್ಟು ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯನ್ನೂ ಸುಟ್ಟು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

* * *

ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ದಕ್ಷನನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಅವನ ಶಿರಶ್ಛೇದ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದ. ಆದರೆ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದ. ಮೂಲರೂಪಿ ರುದ್ರನೂ ಬಂದು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ. ಅವನಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ದಕ್ಷನನ್ನು ಯಜ್ಞಪಶುವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಶಿರಶ್ಛೇದ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಬಳಿಕ ಯಜ್ಞಮಂಟಪವನ್ನೆಲ್ಲ ಸುಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಉಪೇಂದ್ರ ನಾರಾಯಣಋಷಿಗಳಿಗೆ ಸೋತರೂ ಉಳಿದವರನ್ನು ಗೆದ್ದು ರುದ್ರ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆದ.

ಆಕ್ರಮ್ಯೋರಸಿ ದಕ್ಷಸ್ಯ ಶಿತಧಾರೇಣ ಹೇತಿನಾ ।
ಛಿಂದನ್ನಪಿ ತದುದ್ಧರ್ತುಂ ನಾಶಕ್ನೋತ್ ತ್ರ್ಯಂಬಕಸ್ತದಾ ॥ ೨೨ ॥

ಶಸ್ತ್ರೈರಸ್ತ್ರಾನ್ವಿತೈರೇನಮನಿರ್ಭಿಣ್ಣತ್ತ್ವಚಂ ಹರಃ ।
ವಿಸ್ಮಯಂ ಪರಮಾಪನ್ನೋ ದಧ್ಯೌ ಪಶುಪತಿಶ್ಚಿರಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಂಜ್ಞಪನೇ ಯೋಗಂ ಪಶೂನಾಂ ಸ ಪತಿರ್ಮಖೇ ।
ಯಜಮಾನಪಶೋಸ್ತಸ್ಯ ಕಾಯಾತ್ ತೇನಾಹರಚ್ಛಿರಃ ॥ ೨೪ ॥

ಜುಹಾವೈತಚ್ಛಿರಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಾವಮರ್ಷಿತಃ ।
ತದ್ ದೇವಯಜನಂ ದಗ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾತಿಷ್ಠದ್ ಗುಹ್ಯಕಾಲಯಮ್ ॥ ೨೬ ॥

ವೀರಭದ್ರ ದಕ್ಷನ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿರಿಸಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸ ತೊಡಗಿದ. ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಕಡಿದರೂ ಅದನ್ನು ತುಂಡರಿಸಲು ಆತಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ದಕ್ಷನ ತೊಗಲೂ ಹರಿಯದಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ವೀರಭದ್ರನಿಗೆ ಪರಮಾಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಅವನು ತನ್ನ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದ. ಆಗ ಮೂಲರೂಪಿ ಶಿವನೇ ಕೈಲಾಸದಿಂದ ಬಂದು ಅವನೂ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಸೋತು ಇದಕ್ಕೇನು ಉಪಾಯವೆಂದು ಬಹುಕಾಲ ಧ್ಯಾನಿಸಿದ.

ಬಳಿಕ ತಾನು ಯಜ್ಞವೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷ ಪಶುವಾಗಿ ತನಗೆ ವಧಾರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಉಪಾಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತ ಪಶುವಿನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕತ್ತು ಹಿಸುಕಿ ಸಾಯಿಸಿದ ಬಳಿಕ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೇ ಈಗ ಪಶುವೆನಿಸಿದ ಯಜಮಾನನಾದ ದಕ್ಷನನ್ನು ಮಂತ್ರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕತ್ತು ಹಿಸುಕಿ ಕೊಂದು ಬಳಿಕ ಅವನ ಶರೀರದಿಂದ ತಲೆಯನ್ನು ತುಂಡರಿಸಿದ ಶಿವ.

(ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವ ಒಂದು ವೈಷ್ಣವಯಾಗ. ಅದು ನಿಂತು ಹೋಗಬಾರದೆಂದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಯಜಮಾನನಾದ ದಕ್ಷ ಲಯಕಾರಕನಾದ ರುದ್ರನಿಗೂ ಅವಧ್ಯನಾಗಿದ್ದ. ಈಗ ರುದ್ರ ತಾನೂ ಮಾನಸವಾಗಿ ಒಂದು ವೈಷ್ಣವಯಾಗ ನಡೆಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ, ಮೊದಲಿಗೆ ರುದ್ರನು ಮಾಡುವ ಯಾಗ ನಡೆದು ಹೋಗಲಿ, ಬಳಿಕ ದಕ್ಷನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ಅವನ ಯಾಗವನ್ನೂ ನಡೆಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ವಿಷ್ಣು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ. ಅದರಂತೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಮಾಡುವ ಮಾನಸಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷ ಪಶುವಾಗಿ ಆತ್ಮಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ. ಅದರಿಂದ ಅವನ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪಾಪಪ್ರಾರಬ್ಧ ತೀರಿತು. ಬಳಿಕ ಪುನಃ ಬದುಕಿ ಬಂದು ತಾನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಯಾಗವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ.)

ಶಿವ ಅಸಹನೆಯಿಂದ ತಾನು ಕತ್ತರಿಸಿದ ದಕ್ಷನ ತಲೆಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಸುಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ, ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯನ್ನೂ ಪೂರ್ತಿ ಸುಟ್ಟು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ. (ದಕ್ಷನ ಆ ಕಡಿದುಹೋದ ತಲೆಯನ್ನು ಹಾಗೇ ಬಿಟ್ಟರೆ ತಿರುಗಿ ಅದನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳು ತಿರುಗಿ ಜೋಡಿಸುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಆಗ 'ದಕ್ಷನಿಗೆ ಹೋತದ ತಲೆ ಬರಲಿ' ಎಂದು ನಂದಿ ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪ ಸುಳ್ಳಾದೀತು ಎಂದು ಬಗೆದು ಶಿವ ದಕ್ಷನ ಆ ತಲೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿ ಮಾಡಿದ.)

ಇಲ್ಲಿ ರುದ್ರನ ಹೆಸರಾದ ತ್ರ್ಯಂಬಕ ಪಶುಪತಿ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವೀರಭದ್ರನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಿರುವುದು ಉಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲರೂಪದ ನಾಮಗಳನ್ನು ಅಂಶರೂಪಕ್ಕೆ ಹಾಗೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು[೧] ಇದನ್ನು ಗೌಣಪ್ರಯೋಗವೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ದಕ್ಷನ ಶಿರಶ್ಛೇದ ಮಾಡುವ ಯತ್ನದಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರ ವಿಫಲನಾಗಿ ಮೂಲರೂಪವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಮೂಲರೂಪಿ ರುದ್ರ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಪಶುಪತಿ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಶಕ್ಯವಿರುವಾಗ ಬರಿ ಗೌಣಪ್ರಯೋಗವೆನ್ನುವುದು ಉಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲ ರೂಪಿ ರುದ್ರನೂ ಬಂದನೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣವಚನ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನದಿಂದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವೂ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಭಾಗವತಕಥೆಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ರುದ್ರ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಋಷಿಗಳನ್ನೂ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನೆಂದು ಭಾಗವತ ಹೇಳಿದಂತಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶ್ರೀಹರಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಬಾರದಿದ್ದರೂ ಉಪೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಋಷಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ. ರುದ್ರ ಇವರಿಬ್ಬರ ಕೈಯಲ್ಲಿಯೂ ಸೋತಿದ್ದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಾಯಣಋಷಿ ರುದ್ರನ ಗಂಟಲನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಒತ್ತಿದಾಗ ಗಂಟಲು ಕಪ್ಪಾಯಿತೆಂದೂ ರುದ್ರ ಸೋತು ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉಪೇಂದ್ರನಾರಾಯಣ ಋಷಿಗಳಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಹೇಳುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ-

ವೀರಭದ್ರಾಖ್ಯರೂಪೇಣ ಸ್ವೇನ ಪೂರ್ವಂ ಯಯೌ ಹರಃ ।
ಮೂಲರೂಪೇಣ ಪಶ್ಚಾತ್ತು ಗತ್ವಾ ದಕ್ಷಮಥಾವಧೀತ್ ॥

---

೧. ಪಶುಪತಿಸ್ತ್ರ್ಯಂಬಕ ಇತ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾಸ್ತದಂಶ ವೀರಭದ್ರೇ ಗೌಣಾಃ ।
-ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ತತ್ರೋಪೇಂದ್ರೇಣ ಹರಿಣಾ ಜಿತೋ ಧರ್ಮಾತ್ಮಜೇನ ಚ ।
ಅನ್ಯಾನ್ ಜಿಗಾಯ ಪ್ರಯಯೌ ಕೈಲಾಸಂ ಸ್ವಂ ನಿಕೇತನಮ್ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

ರುದ್ರ ಮೊದಲಿಗೆ ವೀರಭದ್ರ ಎಂಬ ತನ್ನ ಅಂಶರೂಪದಿಂದ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದ. ಬಳಿಕ ಮೂಲರೂಪದಿಂದಲೇ ಹೋಗಿ ದಕ್ಷನನ್ನು ವಧಿಸಿದ. ಆಗ ಉಪೇಂದ್ರರೂಪಿ ಹರಿಯಿಂದಲೂ ಧರ್ಮಪುತ್ರನಾರಾಯಣರೂಪಿ ಹರಿಯಿಂದಲೂ ಪರಾಜಿತನಾಗಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಗೆದ್ದ. ತನ್ನ ವಾಸಸ್ಥಾನ ವಾದ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಷಷ್ಠೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೭

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಈ ಎಲ್ಲ ಅನಾಹುತಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡರು. ದಕ್ಷ ಸ್ರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿದ್ದು ತಪ್ಪು, ರುದ್ರನಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಬೇಕೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಆದೇಶ ನೀಡಿ ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಒಲಿಸಲು ತಾನೇ ಹೋಗಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡು ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ನಡೆದ. ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಸನಕಾದಿಗಳ ಹಾಗೂ ಕುಬೇರನೊಂದಿಗೆ ಕುಳಿತು ಶಿವ ನಾರದರಿಗೆ ತತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡು ಎದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡಿದ. ಬ್ರಹ್ಮ ಅವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ. ಬಳಿಕ 'ಶಿವನೆ, ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹೋಗಿರುವ ವೈಷ್ಣವಯಾಗವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು. ಅದಕ್ಕೆ ನೀನು ದಕ್ಷನನ್ನು ಬದುಕಿಸು. ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಗೆ ಉಳಿಯುವ ಹವಿಸ್ಸು ನಿನಗೆ ಸಲ್ಲಲಿ' ಎಂದ.

* * *

ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲಿರುವ ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ಭಂಗವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ತಿಳಿದೇ ಅಲ್ಲಿಗೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಬರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಲಭ್ಯ ಪುರೈವೈತದ್ ಭಗವಾನಬ್ಜಸಂಭವಃ ।
ನಾರಾಯಣಶ್ಚ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ನ ಕಸ್ಯಾಧ್ವರಮೀಯತುಃ ॥ ೩ ॥

ಹೀಗೆ ಅನರ್ಥ ಸಂಭವಿಸುವುದೆಂದು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದಿದ್ದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ನಾರಾಯಣನೂ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಉಪೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ನಾರಾಯಣಋಷಿಗಳ ರೂಪದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ದಕ್ಷಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದರೆನ್ನುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣವಚನವನ್ನು ಗಮನಿಸದೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾಗವತವನ್ನು ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಉಪೇಂದ್ರನಾರಾಯಣರೂಪಗಳಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಬಂದಿದ್ದರೆ ಯಜ್ಞನಾಶ ಹೇಗಾಯಿತು ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞನಾಶ ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಸಂಮತವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಬರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾಗವತ ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ? ಬಂದಿದ್ದರೂ ವಿರೋಧ ಮಾಡದಿರಬಹುದಾಗಿತ್ತು ತಾನೆ? ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುರೂಪಿ ಹರಿ ಬಾರದೆಯೆ ಯಜ್ಞನಾಶಕ್ಕೆ ಸಂಮತಿ ತೋರಿದ್ದಾನೆ. ಉಪೇಂದ್ರನಾರಾಯಣರೂಪಿ ಹರಿ ಬಂದೂ ವಿರೋಧ ಮಾಡದೆ ಸಂಮತಿ ತೋರಿದ. ಯಜ್ಞನಾಶ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ರುದ್ರ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ನಿಗ್ರಹಿಸತೊಡಗಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಉಪೇಂದ್ರನಾರಾಯಣಮುನಿಗಳಿಂದ ಪರಾಜಿತನಾಗಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ. ದಕ್ಷಯಜ್ಞಮಂಟಪಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು ಬರಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಮಾತಿಗೆ ಹೀಗೆ ವಿವರಣೆ ಬೇಕು.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗೇನ ರೂಪೇಣ ನಾರಾಯಣೋ ನಾಯಯೌ ॥

ಮೂಲರೂಪಿ ನಾರಾಯಣ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭಾಗವತಕ್ಕೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪೇಂದ್ರ ನಾರಾಯಣಮುನಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವನು ಬಂದಿದ್ದ.

* * *

ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ನಾಶವಾದಾಗ ದೇವತೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕರು ಆಗ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದ, ನಮಗಾರಿಗೂ ಅರಿಯಲಾಗದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನ ರುದ್ರ. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಾರಿಗೂ ವಶವಲ್ಲದವನು. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿರುವಿರಿ'

ನಾಹಂ ನ ಯಜ್ಞೋ ನ ಚ ಯೂಯಮನ್ಯೇ
ಯೇ ದೇಹಭಾಜೋ ಮುನಯಶ್ಚ ತತ್ವಮ್ ।
ವಿದುಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಬಲವೀರ್ಯಯೋರ್ವಾ
ತಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ ಕ ಉದ್ವಿಧಿತ್ಸೇತ್ ॥ ೭ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಅವನ ಶಕ್ತಿಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ವೈಭವವನ್ನೂ ನಾನಾಗಲಿ ಇಂದ್ರನಾಗಲಿ ನೀವಾಗಲಿ ಬೇರೆ ಮುನಿಗಳಾಗಲಿ ಯಾರೂ ದೇಹಧಾರಿಗಳು ಅರಿಯಲಾರರು. ಅವನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನನಾಗಿರುವವನು, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಾರಿಗೂ

ವಶನಲ್ಲದವನು ರುದ್ರ ಅವನಲ್ಲಿ ಯಾರು ಇಂಥ ಮಹಾ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಲು ಬಯಸಿಯಾನು? ಅದರಿಂದ ನೀವೇಕೆ ಇಂಥ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದಿರಿ?

ಇಲ್ಲಿ 'ನ ಯಜ್ಞಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಲ್ಲ, ಇಂದ್ರ ಎಂದು [1]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಿಗೂ ಸಮ್ಮತವೆ. ಅವರು ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಆತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶಿವನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಂ ಪರತೋ ವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ'(೮.೮.೧೯) ಎಂದು ಭಾಗವತವೇ ಮುಂದೆ ಶಿವನನ್ನು ಪರಾಧೀನನೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೆ,

ತಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ ಕ ಉದ್ ವಿಧಿತ್ಸೇತ್

ಎಂದು ಪಾಠವಲ್ಲ. 'ತಸ್ಯಾತ್ಮನಃ ಕ ಉಪಾಯಂ ವಿಧಿತ್ಸೇತ್' ಎಂದು ಅವರು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪಾಠ ತಪ್ಪು. ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಭಾಗವತದ 'ತಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ' ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವಿವರಣರೂಪವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ-

ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶೇ ರುದ್ರೋ, ಮಮ ವಾಯೋರಥಾಪಿ ವಾ ।

ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪುಂಸಃ ।

'ರುದ್ರ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ವಶ. ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳಿಗೆ ವಶ. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ವಶನಲ್ಲ' ಎಂದು ಆತ್ಮತಂತ್ರಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮೊಲನೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮನಸ್ಸು. ಎರಡನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳು. ಮೂರನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ 'ತಾನು' ರುದ್ರ ತಾನು ತನಗೇ ವಶ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ವಶನಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತಂತ್ರ ಶಬ್ದವೇ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ. ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥ. ಎರಡನೇ ಮೂರನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಗೆ 'ಆತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ' ಎಂಬುದನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಯಜ್ಞ ಇಂದ್ರಃ ।

---

೧. ತಸ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಕ ಉಪಾಯಂ ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛೇತ್ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ತೇ ನ ವಿದುರಿತ್ಯನ್ವಯಃ । ಅಜ್ಞಾನೇ ಹೇತುಗರ್ಭಂ ವಿಶೇಷಣಮಾಹ ಆತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯೇತಿ । ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಪರವಶಾನಾಂ ತತ್ತ್ವಾದಿ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ ।ತಸ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಯಥೇಷ್ಟಂ ವಿಹರತಸ್ತತ್ ಕಥಂ ಜ್ಞಾತುಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ ಭಾವಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಯಜ್ಞೋ ಯಜ್ಞಪತಿಸ್ತ್ವಿಂದ್ರಃ ಪುರುಹೂತಃ ಪುರುಷ್ಟುತಃ ।
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ ।

ತಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮನೋವಶಸ್ಯ ।

ನಾಹಂ ನೇಂದ್ರೋ ನ ಚೈವಾನ್ಯೇ ಯತ್ತತ್ತ್ವಂ ನ ವಿದುಃ ಪರಮ್ ।
ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಶೇ ರುದ್ರೋ ಮಮ ವಾಯೋರಥಾಪಿ ವಾ ।
ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ಪುಂಸಸ್ತಸ್ಯೇತ್ಥಂ ವಃ ಕುತಃ ಕೃತಮ್ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ ।

ಯಜ್ಞನೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಯಜ್ಞ ಯಜ್ಞಪತಿ ಇಂದ್ರ ಪುರುಹೂತ ಪುರುಷ್ಟುತ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. 'ತಸ್ಯಾತ್ಮತಂತ್ರಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮನೋವಶನಾಗಿರುವವನು ರುದ್ರ ಎಂದರ್ಥ.

ನಾನಲ್ಲ, ಇಂದ್ರನಲ್ಲ, ಬೇರೆಯವರೂ ಅಲ್ಲ, ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉತ್ತಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯುವವರು ನಾವಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಅಂಥ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಶದಲ್ಲಿರುವವನು ರುದ್ರ. ಅವನು ನನಗೂ ವಾಯುವಿಗೂ ವಶನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ವಶನಲ್ಲ. ಅಂಥ ರುದ್ರನಿಗೆ ನೀವು ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

* * *

ಕೈಲಾಸದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವೆನಿಸಿದ ವಟವೃಕ್ಷದ ಕೆಳಗೆ ಶಿವ ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ದೇವತೆಗಳು ಅವನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷಯಜ್ಞವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ತಸ್ಮಿನ್ ಮಹಾಯೋಗಮಯೇ ಮುಮುಕ್ಷುಶರಣೇ ಸುರಾಃ ।
ದದೃಶುಃ ಶಿವಮಾಸೀನಂ ತ್ಯಕ್ತಾಮರ್ಷಮಿವಾಂತಕಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ಮಹಾಯೋಗಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದು, ಶಿವನಿಂದ ಸಂಸಾರಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ ಆ ವಟವೃಕ್ಷ. ಅದರ ಕೆಳಗೆ ಕೋಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಲಯಮೂರ್ತಿಯಂತೆ ಕುಳಿತಿದ್ದ ಶಿವನನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಕಂಡರು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಮುಮುಕ್ಷು ಶರಣೇ' ಎಂದು ವಟವೃಕ್ಷವನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷ ನೀಡುವವರು ಹರಿವಾಯುಗಳು ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಿಗೆ ಶಿವ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಲ್ಲ. [೧]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಲ್ಲ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ. ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳು ಶಿವನಿಂದ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯಲು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ಎಂದಿದೆ.

ಭಾಗವತಕ್ಕೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ. 'ಜಿಜ್ಞಾಸುಶರಣೇ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂದರೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆ. ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶಿವನೂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಇದು ಕೂರ್ಮಪುರಾಣವಚನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ-

ಮುಮುಕ್ಷವೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಶಿವಾದಿಂದ್ರಾದಿಭಿಸ್ತಥಾ ।
ಶ್ರುತ್ವಾ ಜ್ಞಾನಂ ಪರಂ ಗುಹ್ಯಂ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ॥
ಇತಿ ಕೌರ್ಮೇ ॥

ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೂ ಶಿವನಿಂದಲೂ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಪರಮರಹಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಪದೇಶ ಪಡೆದು ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗುವ ಶಿವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸದಾ ನಮಿಸುವಂತೆ, ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳೊಡನೆ ಬಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಿಸಿದ.

ಸ ತೂಪಲಭ್ಯಾಗತಮಾತ್ಮಯೋನಿಂ
ಸುರಾಸುರೇಶೈರಭಿವಂದಿತಾಂಘ್ರಿಮ್ ।
ಉತ್ಥಾಯ ಚಕ್ರೇ ಶಿರಸಾಽಭಿವಂದನಂ
ಮಹತ್ತಮೋಽರ್ಕಸ್ಯ ಯಥೈವ ವಿಷ್ಣೋಃ ॥ ೪೦ ॥

ದೇವದಾನವಾಧಿಪತಿಗಳಿಂದ ವಂದಿತಪಾದನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಬಂದುದನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆ ಶಿವ ಎದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಅಭಿವಾದನ ಮಾಡಿದ. ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ವಂದನೆಯನ್ನೂ ಸಲ್ಲಿಸಿದ. ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ತೇಜಸ್ವಿಯಾದ ಶಿವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸದಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ.

---

೧. ಮುಮುಕ್ಷವಃ ಅಜ್ಞಾನಾನ್ಮೋಕ್ತುಮಿಚ್ಛವಃ, ಜಿಜ್ಞಾಸವ ಇತಿ ಯಾವತ್ ।
-ವೀರರಾಘವಃ

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಮಹತ್ತಮೋಽರ್ಕಸ್ಯ ಯಥೈವ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅರ್ಹತ್ತಮಃ ಕಸ್ಯ ಯಥೈವ ವಿಷ್ಣುಃ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಪಪಾಠ. 'ವಿಷ್ಣು ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯನಾದರೂ ವಾಮನಾವತಾರದಲ್ಲಿ ಕಶ್ಯಪಮುನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವಂತೆ ಅತ್ಯಂತಪೂಜ್ಯನಾದ ಶಿವ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ನಮಿಸಿದ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಶಿವ ಮೇಲೆನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ 'ಮಹತ್ತಮೋಽರ್ಕಸ್ಯ ಯಥೈವ ವಿಷ್ಣೋಃ' ಎಂದೇ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತಮಃ ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತಶ್ರೇಷ್ಠರು ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಶಿವನಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಶೇಷ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತಮ ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾದಿಗ್ರಹಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನರಲ್ಲ, ಶಿವ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಎಂದರೆ ಅದು ಶಿವಸ್ತುತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ 'ಮಹತ್'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು. ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮಹತ್ತಮಸ್ತೇಜಸ್ವಿತಮೋಽರ್ಕಸ್ಯ ಸಕಾಶಾದಪಿ ।

ತೇಜೋಽರ್ಥ ಉತ್ತಮಾರ್ಥೇ ಚ ಪೂಜ್ಯಾರ್ಥೇ ಚ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ।
ಮಹಚ್ಛಬ್ದೋ ಮಹಃಶಬ್ದೋ ಮಾನ್ಯಶಬ್ದಸ್ತಥೈವ ಚ ॥

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಸೂರ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ 'ಮಹತ್ತಮ' ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಎಂದರ್ಥ. 'ಮಹತ್ ಶಬ್ದವೂ ಮಹಃಶಬ್ದವೂ ಮಾನ್ಯಶಬ್ದವೂ ತೇಜಸ್ವಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ತಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿದೆ' ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗೆಂದು ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮೋವಾಚ

ಜಾನೇ ತ್ವಾಮೀಶ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತೋ ಯೋನಿಬೀಜಯೋಃ ।
ಶಕ್ತೇಃ ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಪರಂ ಯತ್ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರಂತರಮ್ ॥ ೪೨ ॥

ಬ್ರಹ್ಮ ನುಡಿದ- ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೆ! ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೆ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಾದ ಉಮಾಶಿವರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ, ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ, ಸ್ವಾನಭೇದದಿಂದ ಭೇದವಿಲ್ಲದವನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಶಿವನೊಳಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವನನ್ನೇ ಸ್ತುತಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ಇದು ಶೈವಮತಾನುಸಾರವಾಗಿ. 'ಬ್ರಹ್ಮ ನಿರಂತರಂ' ಎಂದು ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮನೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪರಮಕಾರಣ ಎಂದು ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಆ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ನೀನೆ' ಎಂದು [೧]ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ಮುಂತಾದವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಒಂದೇ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಮತದವರು ಬೇರೆಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಒಂದೇ ತತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಮತದವರು ಹೇಳುವ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರಲು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆ ವಿರುದ್ಧ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಿವಶಕ್ತಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಪ್ರಕೃತಿ. ಶಿವ ಎಂದರೆ ಸುಖರೂಪನಾದ ಜೀವ, ಪುರುಷ. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಮಿಲಿತವಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಮಿಲಿತನಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷರೇ ಯೋನಿಬೀಜರೂಪರು. ಇಂಥ ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ನಿರ್ವಾಣಮಯ ಏವಾಯಮಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಪರಮಾತ್ಮಪರ. ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಸುಖಸ್ವರೂಪರಲ್ಲ. ಸಾತ್ವಿಕರು ಮುಕ್ತರು ಮಾತ್ರ ಸುಖಸ್ವರೂಪರು. ಅದರಿಂದ ಶಿವಶಬ್ದದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜೀವರನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗದು. ಮತ್ತು ಶಿವನೆಂಬ

---

೧. ತತ್ರ ಶೈವಮತಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಸರ್ವಪರತ್ವೇನ ಸ್ತೌತಿ ಜಾನೇ ಇತಿ । ಶೈವಾಃ ಖಲು ಭಗವತ್ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷಾನ್ ಸದಾಶಿವರೂಪತ್ವೇನ ಮನ್ಯಂತೇ । ತತ್ರ ಕೇಚಿನ್ನಿರ್ಭೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಕಾರಣತ್ವೇನ ಯನ್ಮನ್ಯಂತೇ ತಚ್ಚ ತ್ವಾಮೇವ ಜಾನೇ ಇತ್ಯಾಹ ಯತ್ತದಿತಿ ।
-ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮೀ

ಯದ್ಯಪಿ ತ್ವಂ ಮಾಂ ಪ್ರಣಮಸಿ । ತಥಾಪಿ ಪರಮೇಶ್ವರೇಣೈಕ್ಯಾತ್ ತವೈಶ್ವರ್ಯಮಧಿಕಮಿತಿ ಶೈವಮತಮಾಶ್ರಿತ್ಯಾಹ ಜಾನೇ ಇತಿ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಬೀಜವತ್ ಪ್ರಕೃತೌ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮಿಲಿತತ್ವಾತ್ ತಯೋರ್ಯೋನಿಬೀಜ ಶಬ್ದಾಭ್ಯಾಂ ನಿರ್ದೇಶಃ । ಶಕ್ತೇರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೋಽಪೃಥಕ್ ಸಿದ್ಧವಿಶೇಷಣಭೂತಾ ಯಾಸ್ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕಾಯಾಃ ಪ್ರಕೃತೇಃ ತಥಾ ಶಿವಸ್ಯ । ನಿರ್ವಾಣಮಯ ಏವಾಯಮಾತ್ಮೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮನಃ ಸುಖರೂಪತ್ವಾಭಿಧಾನಾತ್ ಜೀವಸ್ಯ ಶಿವಶಬ್ದೇನ ನಿರ್ದೇಶಃ । ತಸ್ಯ ಚ ಯತ್ಪರಂ ವಿಲಕ್ಷಣಮ್ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಒಬ್ಬ ಜೀವನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಶಿವಾಂತರ್ಗತ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಲು ಶಕ್ಯವಿರುವಾಗ ಪ್ರಕೃತಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅದು ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವಾಗ ಸಕಲಜೀವವಿಲಕ್ಷಣನೆಂದು ಸ್ತುತಿಸುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಮಿಶ್ರಸ್ತುತಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಅಂದರೆ, ಶಿವನಲ್ಲಿ ಬಾರದ, ಶಿವನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಶಿವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಶಿವನಲ್ಲಿ ಬರಬಹುದಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಶಿವನಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯಿಂದ ಶಿವನಿಗೂ ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಯುಕ್ತವೇ ಎನ್ನಬೇಕು.

ಅಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ಶಕ್ತೇಃ ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಪರಮಿತಿ ।

ಕ್ರಿಯಂತೇ ಸ್ತುತಯೋಽನ್ಯತ್ರ ತದಂತರ್ಯಾಮ್ಯಪೇಕ್ಷಯಾ ।
ನ ಜೀವೇಷು ಗುಣಾಃ ಪೂರ್ಣಾ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಾ ಹಿ ತದ್ಗತಾಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

'ಉಮೆಗಿಂತಲೂ ಶಿವನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮನು ಶಿವ' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಶಿವನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಹರಿ ಉಮೆಗಿಂತಲೂ ಶಿವನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ರುದ್ರಾದಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಬಾರದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಸ್ತುತಿಸಿದರೆ ಅದನ್ನು ಅವರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ರುದ್ರಾದಿ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಪೂರ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಸ್ತುತಿಗಳು ಕೇವಲ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಪರವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಜೀವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಕೆಲವೆಡೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮಾತ್ರ ಪರವಾಗಿ, ಕೆಲವೆಡೆ, ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಗುಣಗಳು ಕೂಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಜೀವ ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಉಭಯಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಹೇ ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಹರಿಯೆ, ನಿನ್ನ ಅಧೀನರಾದ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಮೂಲಕ ನೀನೇ ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಲೀಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸುವಿ, ಕಾಪಾಡುವಿ ಮತ್ತು ಲಯಗೈಯುವಿ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತ್ವಮೇವ ಭಗವನ್ನೇತಚ್ಛಿವಶಕ್ತ್ಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಯೋಃ ।
ವಿಶ್ವಂ ಸೃಜಸಿ ಪಾಸ್ಯತ್ಸಿ ಕ್ರೀಡಯೋರ್ಣಪದೋ ಯಥಾ ॥ ೪೩ ॥

ಭಗವಂತನೆ, ನೀನೇ ಎಲ್ಲವೂ ಆಗಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ಅಧೀನರಾದ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಮೂಲಕ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಜೇಡರ ಹುಳು ಬಲೆಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವಿ, ರಕ್ಷಣ ಮಾಡುವಿ, ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಶಿವಶಕ್ತ್ಯೋಃ ಸ್ವರೂಪಯೋಃ' ಎಂದು ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪರೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಿದೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಶಕ್ತೇಃ ಶಿವಸ್ಯ ಚ ಪರಂ' ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರಿಗಿಂತ ಭಗವಂತ ಉತ್ತಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡಲಾರದು. 'ತ್ವಮೇವ ಭಗವನ್ನೇತತ್' 'ಈ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವೂ ನೀನೇ' ಎಂದು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಭೇದವನ್ನೂ ಹೇಳಿದಂತಿದೆ. ಸರ್ವಾಭೇದ ಬಂದರೆ ಸರ್ವರ ದೋಷಗಳೂ ಅವನಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದೀತು. ಅಭೇದವು ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತವೂ ಹೌದು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ 'ಸ್ವರೂಪಯೋಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವರು 'ಸರೂಪಯೋಃ' ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಸ್ವ-ರೂಪ' ಎಂದರೆ 'ತನ್ನ ಅಂಶ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಶವೆಂದರೆ ಅಭಿನ್ನಾಂಶ ಎಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಆಗ ಅಭೇದಪ್ರಯುಕ್ತ ದೋಷ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಚೇತನಾಚೇತನ ಶರೀರಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ಅಂಶರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ವಿಶೇಷ್ಯನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶರಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ದೋಷದಿಂದ ಶರೀರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷ ಬರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ 'ಸ್ವರೂಪ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ 'ಅಧೀನ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದೇನೂ ಕ್ಲಿಷ್ಟಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ. ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ.

ತದ್ವಶತ್ವಾತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಮುದೀರ್ಯತೇ ।
ಸ್ವರೂಪಂ ಸ ಚ ಸರ್ವತ್ರ ಬಿಂಬತ್ವಾದೇವ ತೂಚ್ಯತೇ ॥

ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾನ್ಯತ್ ಕಥಂಚನ ।
ತಸ್ಮಾದನ್ಯಗತಾ ದೋಷಾ ನ ತಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮೇ ॥
ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ಎಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ವಿಷ್ಣು ಬಿಂಬರೂಪನಾದ್ದರಿಂದಲೆ ಎಲ್ಲದರ ಸ್ವರೂಪ ವಿಷ್ಣು ಎಂದೂ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಅವತಾರಗಳೇ ಸ್ವರೂಪ

ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಬೇರೆ ಪ್ರಪಂಚ ಸರ್ವಥಾ ಅವನಿಗೆ ಮುಖ್ಯಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಬೇರೆ ಜೀವರ ದೋಷಗಳು ಆ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

'ಶಿವನಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗ ನೀಡದೆ ದಕ್ಷ ಸ್ವೋತ್ತಮಾಪರಾಧ ಗೈದಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅನರ್ಥವಾಗದಿರಲೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವನ ಯಜ್ಞನಾಶವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವಿ' ಎಂದು ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತ್ವಮೇವ ಧರ್ಮಾರ್ಥದುಘಾಽಭಿಪತ್ತಯೇ
ದಕ್ಷೇಣ ಸೂತ್ರೇಣ ವಿಸರ್ಜಿತಾಧ್ವರಃ ।
ತ್ವಯ್ಯೈವ ಲೋಕೇಽವಸಿತಾಶ್ಚ ಸೇತವೋ
ಯಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಶ್ರದ್ದಧತೇ ಧೃತವ್ರತಾಃ ॥ ೪೪ ॥

ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಧರ್ಮ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದ ದಕ್ಷ, ಮತ್ತು ಶಿವನಿಗೆ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಅಪರಾಧ ಗೈದಿದ್ದ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನಿಂದ ಯಜ್ಞ ನಡೆಯದಂತೆ ನೀನೇ ಮಾಡಿರುವಿ. ಇದು ಅವನ ಒಳ್ಳೆದಕ್ಕೆ. ಅವನ ಗರ್ವಪರಿಹಾರವಾಗಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂದೇ ನೀನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರುವಿ. ಸ್ವೋತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಧರ್ಮನಿಯಮಗಳನ್ನು ನೀನೇ ಮಾಡಿರುವಿ. ಆ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ವ್ರತವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ದಕ್ಷ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ [೧]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ವಿಸರ್ಜಿತಾಧ್ವರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಸಸರ್ಜಿಥಾಧ್ವರಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ 'ಅಭಿಪತ್ತಿ' ಎಂದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ಲಾಭ ಎಂದೂ, 'ಸೂತ್ರ' ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾರಣವಾದ ವೇದದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ಧರ್ಮಾರ್ಥಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ

---

೧. ದಕ್ಷವಧೇ ಸತಿ ಸಂಪ್ರತಿ ಧರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕಸ್ಯಾಭಾವಾತ್ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಲೋಪೇ ಲೋಕಸ್ಯ ದುರ್ಗತಿಃ ಸ್ಯಾದಿತಿ ಭಾವಃ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಅಭಿಪತ್ತಯೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಾವಾಪ್ತಯೇ ದಕ್ಷೇಣ ಸಮರ್ಥೇನ ಸೂತ್ರೇಣ ಸೂಚಕೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಅಧ್ವರಂ ಸಸರ್ಜಿಥ ಸೃಷ್ಟವಾನಸಿ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಮೂಲಕ ದಕ್ಷನಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿಸಿದವನು ನೀನೆ. ಈಗ ದಕ್ಷನಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕರಿಲ್ಲವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸು' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ದಕ್ಷನೊಬ್ಬನೆ ಧರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕನಲ್ಲ. ಅವನಿಲ್ಲದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕರೆ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಮತ್ತು ಅವನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಶಿವನಿಗೆ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಳೂ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಅದರಿಂದ 'ವಿಸರ್ಜಿತಾಧ್ವರಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸರಿ. ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷ ಸೂತ್ರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಂದರೆ ಅಪರಾಧಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ 'ಅಭಿಪತ್ತಯೇ' ಪ್ರತೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ, ದಕ್ಷನ ಗರ್ವಪರಿಹಾರವಾಗಬೇಕು, ಅವನಿಗೆ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿರುವಿ. ಹೀಗೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತನೇ ಆದ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಅವನ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಇನ್ನು ಅವನನ್ನು ಬದುಕಿಸುವುದು ಆವಶ್ಯಕವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಭಿಪತ್ತಯೇ ಪ್ರತೀಕಾರಾಯ । ಸೂತ್ರೇಣ ದೋಷಸೂಚಕೇನ ।

'ಅಭಿಪತ್ತಯೇ' ಎಂದರೆ ದಕ್ಷ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕಾರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸೂತ್ರೇಣ' ಎಂದರೆ ದೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ ದಕ್ಷನಿಂದ, ಅಂದರೆ ಶಿವನಿಗೆ ಹವಿರ್ಭಾಗಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಂದಿಸುತ್ತ ಅವನಿಗೆ ಹವಿರ್ಭಾಗ ನೀಡದೆ ಅಪರಾಧ ಗೈದಿರುವ ದಕ್ಷನಿಂದ ಯಾಗ ನಡೆಯದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ, ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿ.

* * *

ಎಲ್ಲ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನಿನ್ನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎನ್ನುವ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯ ಬಯಸುವ ಸಜ್ಜನರೆ ಅಜ್ಞರಂತೆ ಕೋಪಾವೇಶಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ನಿನಗೆ ಕೋಪಾವೇಶ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ, ದಕ್ಷನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುವುದೇ ನಿನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ನ ವೈ ಸತಾಂ ತ್ವಚ್ಚರಣಾರ್ಪಿತಾತ್ಮನಾಂ
ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಭಿಪಶ್ಯತಾಂ ತವ ।

ಧರ್ಮಾರ್ಥದುಘಾ ತ್ರಯೀ । ತಸ್ಯಾ ಅಭಿಪತ್ತಯೇ ರಕ್ಷಾಯೈ । -ಶುಕದೇವಃ

ಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನ್ಯಪೃಥಗ್ ದಿದೃಕ್ಷತಾಂ
ಪ್ರಾಯೇಣ ರೋಷೋಽಭಿಭವೇದ್ ಯಥಾ ಪಶೋಃ ॥ ೪೬ ॥

ನಿನ್ನ ಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಜೀವರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗೂ ನಿನ್ನಿಂದಲೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಯಸುವ ಸಜ್ಜನರಿಗೇ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೆ ಕೋಪಾವೇಶ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ನಿನಗೆ ಕೋಪಾವೇಶವೆ? ಅದರಿಂದ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೆಂದೇ ಶಿಕ್ಷೆ ಮಾಡಿರುವಿ, ಕೋಪಾವೇಶದಿಂದಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಭೂತೇಷು ಸರ್ವೇಷ್ವಭಿಪಶ್ಯತಾಂ ತವ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಾಣುವ ಸಜ್ಜನರು' ಎಂದು ಅರ್ಥ ಸಿಗಬೇಕಾದರೆ 'ತವ' ನಿನ್ನ ಎಂಬುದನ್ನು 'ತ್ವಾಂ, ನಿನ್ನನ್ನು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕು. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ದ್ವಿತೀಯಾರ್ಥೇ ಷಷ್ಠೀ 'ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಯಃ ಆರ್ಷಪ್ರಯೋಗವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಭಕ್ತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬಹುದು. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಚತುರ್ಷು ಷಷ್ಠೀ' ದ್ವಿತೀಯಾ ತೃತೀಯಾ ಚತುರ್ಥೀ ಪಂಚಮೀ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

'ಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನ್ಯಪೃಥಗ್ ದಿದೃಕ್ಷತಾಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಾಗಲಿ ಭೇದಾಭೇದವಾಗಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ, ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭಿನ್ನರೆಂದೇ ಕಾಣುವವರು ಸಜ್ಜನರು ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಕರ್ತನೇ ಹೊರತು ಉಪಾದಾನಕಾರಣವಲ್ಲ. ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತಿ. ಅದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್‌ಸಿದ್ಧ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೇ ತಿಳಿಯುವವರೇ ಸಜ್ಜನರು ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಪಂಚವು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವಾದ್ದರಿಂದ ಅಪೃಥಕ್‌ಸಿದ್ಧ ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಸ್ತುತಃ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಮಾತ್ಮನ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಪೃಥಕ್‌ಸಿದ್ಧ ವಿಶೇಷಣವಾಗಲಾರದು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ ವಸ್ತುತಃ ಹೇಗಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಪೃಥಗ್‌ದೃಷ್ಟಿ. ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೇ ತಿಳಿಯುವುದು ಅಪೃಥಗ್ ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದು ಗರುಡ ಪುರಾಣ ಹೇಳುವಂತೆ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು

ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವವರನ್ನು 'ಅಪೃಥಗ್ ದಿದೃಕ್ಷತಾಂ' ಎಂದು ಭಾಗವತ ಕರೆದಿದೆ ಎನ್ನಬೇಕು.

ತವ ತ್ವಾಂ । ಚತುರ್ಥೀ ಷಷ್ಠೀತಿ ಸೂತ್ರಾತ್ ।

ವಿಷ್ಣ್ವಧೀನಾ ಜಗತ್ಸತ್ತಾ ಪ್ರತೀತಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಂ ಗತಿಃ ।
ಇತಿ ಯನ್ನಿಯತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಅಪೃಥಗ್ದರ್ಶನಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ॥

ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ಪೃಥಗ್‌ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ವೇದವಿದೋ ವಿದುಃ ।
ಯಥೈವಾರ್ಥಸ್ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮಪೃಥಗ್‌ದೃಷ್ಟಿರುಚ್ಯತೇ ॥

ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ।

ತವ ಎಂದರೆ ತ್ವಾಂ, ನಿನ್ನನ್ನು ಎಂದು ದ್ವಿತೀಯಾವಿಭಕ್ತ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ. ದ್ವಿತೀಯಾ ಮುಂತಾದ ನಾಲ್ಕೂ ವಿಭಕ್ತಿಗಳ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀ ವಿಭಕ್ತಿ ಬರಬಹುದೆಂದು ಮಹಾವ್ಯಾಕರಣ ಸೂತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಜಗತ್ತಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರತೀತಿ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಗಮನಾದಿಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನ, ಪೃಥಕ್ಕಾಗಿ, ಅಂದರೆ ಅವನಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತಪ್ಪದೇ ಗ್ರಹಿಸುವ ಜ್ಞಾನ ಅಪೃಥಗ್ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪೃಥಗ್‌ಧಿಯಃ ಕರ್ಮದೃಶೋ ದುರಾಶಯಾಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪೃಥಗ್ ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೆಂದು ವೇದಜ್ಞರು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಸ್ತು ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೇ ತಿಳಿಯುವುದು ಅಪೃಥಗ್ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವೇ ಪೃಥಗ್ ಜ್ಞಾನ ತಾನೆ? ಹೀಗೆ ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಸಜ್ಜನರು ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವ ಸ್ವಭಾವದವರಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಂಧಕ ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದರಿಂದ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಂಥ ಸಜ್ಜನರು ಕೃಪೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೋಪ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೋಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವರೂ ಅಸ್ವತಂತ್ರರು ದೈವಕ್ಕೆ ಮಣಿಯಲೇ ಬೇಕು ತಾನೆ? ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶಿವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ ಪುಷ್ಕರನಾಭಮಾಯಯಾ
ದುರ್ಲಂಘ್ಯಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಧಿಯಃ ಪೃಥಗ್‌ದೃಶಃ ।

ಕುರ್ವಂತಿ ತತ್ರ ಹ್ಯನುಕಂಪಯಾ ಕೃಪಾಂ
ನ ಸಾಧವೋ ದೈವಬಲಾತ್ಕೃತಾಃ ಕಥಮ್ ॥ ೪೮ ॥

ಶಿವನೆ, ಯಾರು ಸಜ್ಜನರು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಮೀರಲಾಗದ ಪದ್ಮನಾಭನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮನೋವಿಕಾರ ಹೊಂದಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಿಗಳಂತೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವರೋ ಅವರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಂಥ ಸಜ್ಜನರ ಮನ ಕರಗಿ ಏಕೆ ಕೃಪೆ ಮಾಡಲಾರರು? ಕೃಪೆ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರೂ ದೈವದ ಬಲಾತ್ಕಾರ ಕ್ಕೊಳಗಾದವರು ತಾನೆ?

ಇಲ್ಲಿ 'ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಯಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಎಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ದುರ್ಜನರು ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವರೋ ಅಲ್ಲಿ ಆವಾಗ ಸಜ್ಜನರು ಕೃಪೆ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ 'ಎಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಆವಾಗ' ಎನ್ನುವುದು ವ್ಯರ್ಥ. 'ದುರ್ಜನರು ಅಪರಾಧಗೈದರೂ ಸಜ್ಜನರು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೃಪೆಯನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕು.

ವಸ್ತುತಃ ಈ ಶ್ಲೋಕ ದುರ್ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಅದನ್ನು ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. 'ದುರ್ಜನರ ಮೇಲೆ ಕೋಪ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಅವರು ಹೇಗೂ ತಮ್ಮ ತಪ್ಪಿನಿಂದಲೆ ಹಾಳಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂ'ದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ 'ಅನುಕಂಪೆಯಿಂದ ದುರ್ಜನರಿಗೂ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ಬಗ್ಗೆ ಸಜ್ಜನರು ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಸಜ್ಜನರು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ಆ ಸಜ್ಜನರೂ ಕೋಪ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವರೂ ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೆ ಕೋಪ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಅನುಕಂಪ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ದಕ್ಷನೂ ಹಾಗೇ ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಶಿವನೂ ದೈವಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಕೋಪ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಅನುಕಂಪ

---

೧. ಯಸ್ಮಿನ್ ದೇಶೇ ಯದಾ ಕಾಲೇ ಭಗವನ್ಮಾಯಯಾ ಸ್ಪೃಷ್ಟಧಿಯೋ ಮೋಹಿತಚಿತ್ತಾಃ ಪೃಥಗ್ ದೃಶೋ ಭೇದಬುದ್ಧಯೋ ಭವಂತಿ ತತ್ರಾಪರಾಧೇಽಪಿ ಸಾಧವೋ ಹ್ಯನುಕಂಪಯಾ ಅನ್ವನಂತರಮೇವ ಪರದುಃಖಾಸಹಿಷ್ಣುತಯಾ ಚಿತ್ತಪ್ರಕಂಪೇನ ಕೃಪಾಂ ಕುರ್ವಂತಿ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಅನುಕಂಪಯಾ ಕೃಪಾಲುತ್ವಸ್ವಭಾವೇನ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಅನುಕಂಪಯಾ ಹೃದಯದ್ರವೀಭಾವೇನ । -ಗಿರಿಧರಃ

ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಕು, ಇನ್ನಾದರೂ ಅನುಕಂಪೆ ತೋರಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಆದರಿಂದ 'ಯಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ' ಎಂಬ ಪಾಠ ಸರಿಯಲ್ಲ. 'ಯೇಽಸ್ಮಿನ್ ಯದಾ' ಎಂದೇ ಪಾಠ. 'ಅಸ್ಮಿನ್' ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರು 'ಯದಾ' ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ದೈವಪ್ರೇರಣೆಗೊಳಗಾಗಿರುವರೋ ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅನುಕಂಪ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಕಂಪೆ ತೋರಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ಅದರಿಂದ 'ಯದಾ'ಶಬ್ದ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣಾರ್ಥಕ, ಹೊರತು ಕಾಲಾರ್ಥಕವಲ್ಲ.

'ಅನುಕಂಪಯಾ ಕೃಪಾಂ ಕುರ್ವಂತಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪೆ ಕೃಪೆ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ವಯ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅನು-ಕಂಪಾ, ಅನು- ಪರರದುಃಖವನ್ನು ಕಂಡೊಡನೆಯೆ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ, ಕಂಪಾ-ನಡುಕ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ' ಅದರಿಂದ ಕೃಪಾ- ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಡುಕ ಉಂಟಾಗುವುದು ಭಯದಿಂದ. ಹೊರತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ದುಃಖ ಕಂಡಾಗ ಅಲ್ಲ. ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅನುಕಂಪೆ ಎಂದರೆ ಕೃಪಾಳುತ್ವಸ್ವಭಾವ. ಅದರಿಂದ ಕೃಪೆ.

ಆದರೆ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ವಿವರಣೆಗಳಿವೆ. ಅನುಕಂಪೆ ಎಂದರೆ ಹೃದಯ ದ್ರವಿಸುವುದು, ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿ ನೀರಾಗುವುದು. ಕೃಪೆ ಎಂದರೆ ಅಂಥ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದು. ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ವಿವರಣೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ.

ಯದಾ ಯಸ್ಮಾತ್ ।

ಹೃದಯಸ್ಯ ದ್ರವೀಭಾವಸ್ತ್ವನುಕಂಪೇತಿ ಕಥ್ಯತೇ ।
ಉಪಕಾರಂ ಕರ್ತುಮಿಚ್ಛಾ ಕೃಪೇತ್ಯಾಹುರ್ಮನೀಷಿಣಃ ॥

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

'ಯದಾ' ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ' ಎಂದರ್ಥ.

ಮನ ಕರಗುವುದು ಅನುಕಂಪೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ, ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆ ಕೃಪೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

* * *

ಶಿವನೆ, ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಮನೋವಿಕಾರ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರ ಸ್ಥಿತಿ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರಲ್ಲಿ ನೀನು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಶಿವನಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಭವಾನ್ ಹಿ ಪುಂಸಃ ಪರಮಸ್ಯ ಮಾಯಯಾ
ದುರ್ಲಂಘ್ಯಯಾऽಸ್ಪೃಷ್ಟಮತಿಃ ಸಮಸ್ತದೃಕ್ ।
ತಯಾ ಹತಾತ್ಮಸ್ವನುಕರ್ಮಚೇತ-
ಸ್ಸ್ವನುಗ್ರಹಂ ಕರ್ತುಮಿಹಾರ್ಹತಿ ಪ್ರಭೋ ॥ ೪೯ ॥

ಶಿವನೆ, ನೀನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ್ದರಿಂದ ಪರಮಪುರುಷ ನಾರಾಯಣನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಗೆ ಮನೋವಿಕಾರ ಹೊಂದುವವನಲ್ಲ. ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ಅದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಬುದ್ಧಿ ಕೆಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ನೀನು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು 'ಮಾಯಯಾऽಸ್ಪೃಷ್ಟಮತಿಃ' ವಿಷ್ಣು ಮಾಯೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವೂ ಇಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿಯವನು ಎಂದಿದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಮಾಯೆಯ ಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದವನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿವ ಸರ್ವಜ್ಞನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದೂ ತಿರುವುಮುರುವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಇಚ್ಛಾರೂಪಮಾಯೆಗೆ ವಶರಲ್ಲದವರು ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಗೆ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಶರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಜ್ಞರು ಅಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಿಗಳು ವಶರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಪರೋಕ್ಷ ಬಂದಾಗಲೆ ಜೀವನು ಸ್ವಯೋಗ್ಯಸರ್ವಜ್ಞನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗಲೇ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ ಶಿಥಿಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ದಗ್ಧಪಟ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗ ತನಕ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜ್ಞಾನ ಮರೆಯಾಗುತ್ತದಷ್ಟೆ. ಹೊರತು ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ ಸರಿದ ನಂತರ ಅಪರೋಕ್ಷವಲ್ಲ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುವುದು ತಿರುವುಮುರುವು ಶಿವ ಅಪರೋಕ್ಷಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಸರ್ವಜ್ಞ. ಅದರಿಂದ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಗೆ ವಶನಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. 'ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ'ಎಂದರೆ 'ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿ' ಎಂದು ಅನ್ಯಥಾ ತಿಳಿಯ ಬಾರದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದುರ್ಗಾದೇವಿ 'ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ' ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಇದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಮಾಯಯಾ ವಿಷ್ಣ್ವಧೀನಯಾ ಬಂಧಕಶಕ್ತ್ಯಾ ।

ವಿಷ್ಣುಮಾಯಾ ಹರೇರಿಚ್ಛಾ ಬಂಧಶಕ್ತಿಶ್ಚ ತದ್ವಶಾ ।
ಸರ್ವತ್ರಗಾ ಹರೇರಿಚ್ಛಾ ಬಂಧಶಕ್ತಿರ್ಜ್ಞವರ್ಜಿತಾ ॥

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

'ಪರಮಸ್ಯ ಪುಂಸಃ ಮಾಯಯಾ' ಎಂದರೆ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನವಾದ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಅವನ ಅಧೀನವಾದ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯೂ ವಿಷ್ಣುಮಾಯೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆ ಎಂಬ ಮಾಯೆಗೆ ಅಜ್ಞರು ಸರ್ವಜ್ಞರು ಎಲ್ಲರೂ ಅಧೀನರೇ. ಆದರೆ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿರೂಪ ಮಾಯೆ ಸರ್ವಜ್ಞರನ್ನು ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಸಪ್ತಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಧ್ಯಾಯ-೮

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಬ್ರಹ್ಮ ಶಿವನನ್ನು ಸಂತೈಸಿದಾಗ ಶಿವ ಶಾಂತನಾಗಿ ನುಡಿದ. 'ದಕ್ಷ ಮುಂತಾದವರು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಶಿಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಆ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಚಿಂತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದಕ್ಷನಿಗೆ ಹೋತನ ತಲೆ ಉಂಟಾಗಲಿ. ಭಗ ಮಿತ್ರನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡಲಿ. ಪೂಷ ಯಜಮಾನನ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಅನ್ನದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಉಣಲಿ. ಕೈಹೋದ ಋತ್ವಿಜರು ಅಶ್ವಿನಿದೇವತೆಗಳ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಪೂಷನ ಕೈಗಳಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿ ಭೃಗುಮುನಿಗೆ ಮೇಕೆಯ ಗಡ್ಡ ಬರಲಿ' ದೇವತೆಗಳೂ ಮುನಿಗಳೂ ಎಲ್ಲರೂ ಶಿವ ಹೇಳಿದಂತೇ ಮಾಡಿದರು. ದಕ್ಷನಿಗೆ ಯಜ್ಞಪಶುವಾದ ಆಡಿನ ತಲೆ ಜೋಡಿಸಿದರು. ಅವನ ಮೇಲೆ ಶಿವನ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದಾಗ ಆತ ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತವನಂತೆ ಎದ್ದು ಶಿವನನ್ನು ಕಂಡ. ಅವನಿಗೆ ಶಿವನ ಮೇಲಿದ್ದ ದ್ವೇಷಭಾವನೆ ಈಗ ಪೂರ್ತಿ ಮರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಮಗಳ ಮರಣವೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂದು ಕಣ್ಣೀರು ಹರಿಯಿತು. ನಿರ್ಮಲ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, 'ಶಿವ ತನಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಮೂಲಕ ಪರಮಾನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನನ್ನೀ ಮಹಾ ಅಪರಾಧದಿಂದ ನನಗೆ ತಮಸ್ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು' ಎಂದ. ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ನಡುವೆ ವಿಘ್ನ ಬಂದುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ಒಂದು ಬೇರೆ ಯಜ್ಞ ಮಾಡುತ್ತ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದ. ಆಗ ಶ್ರೀಹರಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭೂತನಾದ. ಅವನನ್ನು ದಕ್ಷನೂ ಋತ್ವಿಜರೂ ಸದಸ್ಯರೂ ಶಿವ ಭೃಗು ಇಂದ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಗ್ನಿ ಮುಂತಾದವರೂ ಸ್ತುತಿಸಿ ದಕ್ಷಯಜ್ಞ ಪೂರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಬೇಡಿದರು. ದಕ್ಷ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಯಜ್ಞವನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸಿದ. ಹರಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ನುಡಿದ. 'ವಿಷ್ಣುರೂಪನಾದ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪದಿಂದ, ಶಿವನಲ್ಲಿ ಶಿವರೂಪದಿಂದಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ನನಗೆ ಪರಮ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು. ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ನನ್ನವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೆ ಕಾಣಬೇಕು' ಎಂದು. ಬಳಿಕ ದಕ್ಷ ತಾನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆಹುತಿಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ

ಉಳಿದ ರುದ್ರನ ಭಾಗದಿಂದ ರುದ್ರನನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸಿದ. ಸತೀದೇವಿ ಹಿಮವಂತನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಮೇನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಶಿವನನ್ನೇ ಪತಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದಳು. ಅವನೊಂದಿಗೆ ರಮಿಸಿದಳು. ಅವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯ ಮೂಲಕ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲು ಬೆಳೆದಿದ್ದ ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದಾಗ ಸ್ಕಂದ ಜನಿಸಿದ. ಆರು ಮುಖಗಳಿಂದ ಆರು ಮಂದಿ ಕೃತ್ತಿಕಾದೇವಿಯರ ಸ್ತನಪಾನ ಮಾಡಿ ಆತ ಷಣ್ಮುಖನೆನಿಸಿದ. ಮುಂದೆ ದೇವಸೇನಾಪತಿಯಾದ.

* * *

ಶ್ರೀಹರಿ ತಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಅಷ್ಟಭುಜರೂಪವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಅವನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು.

ಅಪ್ಯರ್ವಾಗ್‌ವೃತ್ತಯೋ ಯಸ್ಯ ಮಹಿತ್ವೇ ಸ್ವಭುವಾದಯಃ ।
ಯಥಾಮತಿ ಗೃಣಂತಿ ಸ್ಮ ಕೃತಾನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳ ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸೋಲುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವನು ತಮಗೆ ತನ್ನ ಅಷ್ಟಭುಜರೂಪವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತಮಗೆ ತಿಳಿದಷ್ಟು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದರು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಕೃತಾನುಗ್ರಹವಿಗ್ರಹಂ' ವಿಗ್ರಹ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅಷ್ಟಭುಜರೂಪ. ಭಕ್ತರ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಅದು ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ, ಹೊರತು 'ಕೃತ'ವಲ್ಲ. ಭಗವದ್ರೂಪ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಕೃತವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಅನಾದಿನಿತ್ಯ. ಅದರಿಂದ 'ಕೃತ' ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಿತ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಪ್ರಕಟೀಕೃತ ಎಂದರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವರ ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಜೀವರಿಗಿದೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಿರ್ಹರಿರೂಪಾಣಾಂ ವ್ಯಕ್ತಿರೇವ ನ ಸಂಶಯಃ ।
ಉತ್ಪತ್ತಿರೇವ ಜೀವಾನಾಂ ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿರಿತೀರ್ಯತೇ ॥

ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ದೇಹೋತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಹೊರತು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಭಗವಂತನೆ, ನಿನಗೆ ಜಡಶರೀರವೆಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಜೀವರ ಜಡಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನಿಂತು ಪುರುಷನೆನಿಸುವಿ. ಆದರೂ ದುರಾಗಮಗಳು ನಿನ್ನನ್ನು ಜಡಶರೀರಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವನೆಂದು ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ದಕ್ಷ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ದಕ್ಷ ಉವಾಚ

ಶುದ್ಧಂ ಸ್ವಧಾಮ್ನ್ಯುಪರತಾಖಿಲಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಂ
ಚಿನ್ಮಾತ್ರಮೇಕಮಭಯಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯ ಮಾಯಾಮ್ ।
ತಿಷ್ಠಂಸ್ತಯೈವ ಪುರುಷತ್ವಮುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯಾ-
ಮಾಸ್ತೇ ಭವಾನಪರಿಶುದ್ಧಮಿವಾಮನಂತಿ ॥ ೨೬ ॥

ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ನುಡಿದ-

ನೀನು ನಿರ್ದೋಷನಾಗಿರುವಿ. ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಜೀವರಿಗಿರುವಂತೆ ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನಸುಪ್ತಿಗಳೆಂಬ ಬುದ್ಧಿಯ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಜಡಶರೀರವಿಲ್ಲದೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರನಾಗಿರುವಿ. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದು ಯಾರಿಂದಲೂ ಭಯರಹಿತನಾಗಿರುವಿ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ಮಿತಶರೀರ ನಿನಗೆ ಎಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಜೀವರಿಗೆ ಆ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಪುರಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ ಪುರುಷನೆನಿಸುವಿ. ಹೀಗೆ ಪುರುಷನೆನಿಸಿ ಜೀವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನಿಂತರೂ ದುರಾಗಮಗಳು ಮಾತ್ರ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಬದ್ಧನಾದ ಜೀವನೆಂದೇ ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ [೧] ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಅಪರಿಶುದ್ಧಮಿವಾಮನಂತಿ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 'ಅಪರಿಶುದ್ಧ ಇವಾತ್ಮತಂತ್ರಃ' ಎಂದು ಅಪಪಾಠ ವಿಟ್ಟಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ನೀನು

೧. ಮಾಯಾಂ ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯಾಭಿಭೂಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಏವ ಸಂಸ್ತಯಾ ಮಾಯಯಾ ಪುರುಷತ್ವಂ ಮನುಷ್ಯನಾಟ್ಯಮುಪೇತ್ಯ ತಸ್ಯಾಂ ಮಾಯಾಯಾಂ ತಿಷ್ಠನ್ನಪರಿಶುದ್ಧ ಇವ ರಾಗಾದಿಮಾನಿವಾಸ್ತೇ । ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯವತಾರೇ ತಥಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ಭವಾನಿತ್ಯರ್ಥಃ ।
-ಶ್ರೀಧರಃ

ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ ಮಾಯೆಗೆ ಅಧೀನನಾಗದೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿದ್ದೇ, ಅದೇ ಮಾಯೆಯಿಂದ 'ಪುರುಷತ್ವಮುಪೇತ್ಯ' ಮನುಷ್ಯಶರೀರಧಾರಿಯಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ನಟನೆ ಮಾಡುತ್ತ 'ಅಪರಿಶುದ್ಧ ಇವ' ರಾಗದ್ವೇಷಾದಿಗಳುಳ್ಳವನಂತೆ ಕಾಣುವಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ನಟಿಸಿರುವಿ. ಅವಿದ್ಯೋಪಾಧಿಗ್ರಸ್ತರಾದ ಜೀವರು ಹಾಗೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಡಶರೀರವಿಲ್ಲ. ಜೀವರ ಜಡಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನು ಜೀವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ತತ್ವವಿವೇಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ಜಡ ಮನುಷ್ಯಶರೀರಧಾರಿಯಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎನ್ನುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಚಿನ್ಮಯಶರೀರದಿಂದಲೆ ಮನುಷ್ಯನಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಭಗವಂತ. ಮಾಯೆ ಎಂದರೆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿ.

> ಜಡಮಾಯಾ ನ ತಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಶರೀರತ್ವೇನ ಕುತ್ರಚಿತ್ ।
> ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ತಯಾ ಶರೀರಾಣಿ ತತ್‌ಸ್ಥಿತೇಃ ಪುರುಷಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥

> ಮಾಯಾಯಾಮಶರೀರಾಯಾಮಪಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ವಯಂ ಸ್ಥಿತಃ ।
> ತಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಾಕೃತ ಇತ್ಯೇವ ಜೀವವತ್ ತಂ ವದಂತಿ ಹಿ ।
> ಅಸ್ಪೃಷ್ಟತ್ವೇऽಪಿ ತದ್ಧರ್ಮೈಸ್ತದ್ಗತ್ವಾದೇವ ಕಾರಣಾತ್॥
> ಇತಿ ತತ್ವವಿವೇಕೇ ॥

ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಶರೀರ ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅವತಾರರೂಪಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಪುರುಷನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರತಿಷಿಧ್ಯ ಮಾಯಾಂ, ತಯೈವ ಪುರುಷತ್ವಮುಪೇತ್ಯ' ಎಂದಿರುವುದು ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.) ತನಗೆ ವಸ್ತುತಃ ಶರೀರವಲ್ಲದಿರುವ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ದುರಾಗಮಗಳು ಅವನನ್ನು ಜೀವನಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮಯುತನೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ('ಅಪರಿಶುದ್ಧಮಿವಾಮನಂತಿ' ಎನ್ನುವುದು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ.) ವಸ್ತುತಃ ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮವಾದ ದುಃಖಾದಿಗಳಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಲೇಪವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಎಂದು ತತ್ವವಿವೇಕದಲ್ಲಿದೆ.

* * *

ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆಂದು ನೀಡುವ ಯಜ್ಞಭಾಗಹವಿಸ್ಸುಗಳು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೇ ಸಿಗುವುವೆಂದು ನಾವು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀನೇ ಉಣ್ಣುವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಉತ್ತಮದೇವತಾಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನೀನೇ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿರುವೆ ಎಂದು ಋತ್ವಿಜರು ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾರೆ-

ಋತ್ವಿಜ ಊಚುಃ

> **ತತ್ತ್ವಂ ನ ತೇ ವಯಮನಂಜನ ರುದ್ರಶಾಪಾತ್**
> **ಕರ್ಮಣ್ಯವಗ್ರಹಧಿಯೋ ಭಗವನ್ ವಿದಾಮಃ ।**
> **ಧರ್ಮೋಪಲಕ್ಷಣಮಿದಂ ತ್ರಿವೃದಧ್ವರಾಖ್ಯಂ**
> **ಜ್ಞಾತಂ ಯದರ್ಥಮಧಿದೈವಮದಸ್ವ್ಯವಸ್ಥಾಃ ॥ ೨೭ ॥**

ಋತ್ವಿಜರು ನುಡಿದರು-

ಪುಣ್ಯಪಾಪಲೇಪವಿಲ್ಲದವನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೆ, ನಿನ್ನ ವಾಸ್ತವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಾವು ಅರಿಯೆವು. ರುದ್ರಾನುಚರನಾದ ನಂದಿಯ ಶಾಪಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಾವು ಯಜ್ಞಭಾಗಗಳೆಲ್ಲ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೇ ಹೊರತು ಅವರೊಳಗಿರುವ ನಿನಗಲ್ಲ ಎಂದು ದುರಾಗ್ರಹಿಗಳಾದೆವು. ವಸ್ತುತಃ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ನೀನೇ ಉಣ್ಣುವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಉತ್ತಮ ದೇವತಾಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ನೀನೇ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಇರುವೆ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಯಜ್ಞ 'ಅಧ್ವ-ರ'ಶುದ್ಧ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಮೂರು ವೇದಗಳ ಸಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಹರಿಪ್ರೀತಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪುಣ್ಯ ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ನಾವು ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋದೆವು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಧಿದೈವಮದಸ್ವ್ಯವಸ್ಥಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬೇರೆ [೧]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ರುದ್ರಾದಿ ಆಯಾ ದೇವತಾರೂಪಗಳಿಂದ ನೀನೇ ಇದ್ದು ಯಜ್ಞಕರ್ಮ ನಡೆಸಿ ಕೊಡುವಿ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ನಂದಿಶಾಪಪ್ರಯುಕ್ತ ಅರಿಯದೆ ಹೋದೆವು. ಆದರಿಂದ ರುದ್ರಭಾಗ ನೀಡದೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದೆವು' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ

---

೧. ನಂದೀಶ್ವರಶಾಪಾತ್ ತ್ವಮೇವ ರುದ್ರಾದಿ ತತ್ತದ್ದೇವತಾರೂಪೇಣ ವರ್ತಸೇ ಇತಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾಭಾವಾತ್ ದಕ್ಷಾನುಸಾರಿತಯಾ ರುದ್ರಭಾಗಂ ನಿರಸ್ಯ ಯಾಗೇ ಪ್ರವೃತ್ತಾಃ ಅತಸ್ತದಪರಾಧಫಲಂ ಪ್ರಾಪ್ಯೇದಾನೀಂ ತ್ವಮೇವ ಸರ್ವರೂಪೇಣ ವರ್ತಸೇ ಇತಿ ಜ್ಞಾತವಂತಃ । ಯದರ್ಥಂ ಯಸ್ಯಾಧ್ವರಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಯೇ ಅದಃ ಇಂದ್ರಾದ್ಯಧಿದೈವಂ ರೂಪಂ ವ್ಯವಸ್ಥಾಃ ವಿಶೇಷೇಣಾತ್ರೇಯಮೇವ ದೇವತೇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪೂರ್ವಕಮವಸ್ಥಾ ಆಸ್ಥಿತವಾನಸೀತ್ಯರ್ಥಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಹರಿ ಸಕಲದೇವತಾಸ್ವರೂಪನಲ್ಲ. ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಅಧಿದೈವಂ ಉತ್ತಮದೈವಂ । ಯದ್ಯಜ್ಞಭಾಗಾರ್ಥಂ ಯಜ್ಞಭುಗ್ ದೇವತಾ-ಶರೀರ ಆಸ್ಥಾಃ ।

ಭುಂಕ್ತೇ ಯಜ್ಞಭುಜೋ ದೇವಾನಾವಿಶ್ಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ॥

ಇತಿ ಚ ।

'ಅಧಿದೈವಂ' ಎಂದರೆ ಉತ್ತಮದೇವತಾಶರೀರ. ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಭಾಗವನ್ನು ಉಣ್ಣಲು ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃದೇವತಾಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೀನಿರುವೆ ಎಂದರ್ಥ. ಹೊರತು ಎಲ್ಲ ದೇವತಾರೂಪಗಳನ್ನು ನೀನೇ ತಳೆದಿರುವೆ ಎಂದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತೃಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಅವರ ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ವಿರಕ್ತರಾದ ಮುನಿಗಳು ಐಹಿಕಫಲದಾಸೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ಆ ನಿಷ್ಕಾಮಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಐಹಿಕಸುಖವೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ರುದ್ರನು ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾನೆ-

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ತವ ವರದ ವರಾಂಘ್ರಾವಾಶಿಷಾ ಚಾನಭಿಧ್ಯೇ
ಹ್ಯಪಿ ಮುನಿಭಿರಸಕ್ತೈರಾದರೇಣಾರ್ಹಣೀಯೇ ।
ಯದಿ ರಚಿತಧಿಯಂ ಮಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಲೋಕಾಪವಿದ್ಧಂ
ಜಗತಿ ನ ಗಣಯೇಯಂ ತ್ವತ್ಪರಾನುಗ್ರಹೇಣ ॥ ೨೯ ॥

ರುದ್ರ ನುಡಿದ-

ವರದಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೆ, ನಿನ್ನ ಉತ್ತಮವಾದ ಪಾದವನ್ನು ಕೇವಲ ಐಹಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಭಜಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು, ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದವರೂ ಆದರದಿಂದ ಅದನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟರಿಂದಲೆ ಐಹಿಕಸುಖವೂ ಅವರಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ನಿನ್ನ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು ನಾನು. ಆಚಾರವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿರುವೆನೆಂದು ನೀನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಿಯಾದರೆ ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಪೂರ್ಣ ಅನುಗ್ರಹವಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರು ನಿಂದಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ನಾನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಆಶಿಷಾಚಾನಭಿಧ್ಯೇ' 'ಐಹಿಕಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ವಿರಕ್ತರು ನಿನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವಾಗ ಚಶಬ್ದವೇಕೆ? ಅಪಿಶಬ್ದವೂ 'ಅಪಿ ಮುನಿಭಿರಸಕ್ತೈಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತರು ಫಲದಾಸೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಮುನಿಗಳೂ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಚಶಬ್ದವೇಕೆ? ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠ 'ಆಶಿಷೇಹಾಖಿಲಾರ್ಥೇ' ಎಂದಿದೆ. ಚಶಬ್ದವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, 'ವಿರಕ್ತರಿಗೆ ಅವರ ನಿಷ್ಕಾಮಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಐಹಿಕಸುಖವನ್ನೂ ಕೊಡುವವನು ನೀನು' ಎಂದು ಚಶಬ್ದ ಸಮುಚ್ಚಯ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ.

ಆಶಿಷೋಽಪಿ ತತ ಏವ ಭವಂತೀತ್ಯತಶ್ಚಶಬ್ದಃ ॥

ವಿರಕ್ತರಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೂ ಐಹಿಕಫಲಗಳು ಅವರ ನಿಷ್ಕಾಮಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚಶಬ್ದವಿದೆ.

* * *

ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಷ್ಟು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಕ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ತಿಳಿದರೂ ಅವನು ತಿಳಿದ ಯಾವ ಪದಾರ್ಥವೂ ಭಗವಂತನ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಭಗವಂತನ ಶರೀರವನ್ನು ಕಾಣಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಭೃಗುಮುನಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ನೈತತ್ ಸ್ವರೂಪಂ ಭವತೋಽಸೌ ಪದಾರ್ಥ-
ಭೇದಗ್ರಹಃ ಪುರುಷೋ ಯಾವದೀಕ್ಷೇತ್ ।
ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಚಾರ್ಥಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯ ಚಾಶ್ರಯಾ-
ನ್ಮಾಯಾಮಯಾದ್ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತೋ ಯತಸ್ತ್ವಮ್ ॥ ೩೧ ॥

ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಕೂಡ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಂಡರೂ ಅವು ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪಶರೀರವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಕ್ಕು ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ, ಆನಂದಾದಿ ಸ್ವರೂಪವಾದ ನಿನ್ನ ಶರೀರ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಪದಾರ್ಥಭೇದಗ್ರಹೈಃ' ಎಂದು ಪಾಠ ವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಮಾಡಿದ್ದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಭೃಗುಮುನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ

ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆ ಎಂದಾಗ ಅದನ್ನು ಸಹಿಸದ ಬ್ರಹ್ಮ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಇಲ್ಲ, ನನಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಜನರು ಏನು ತಿಳಿಯುವರೋ ಅದಾವುದೂ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೆಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ನೀನು ಆಶ್ರಯ, ಅಂದರೆ ಅಧಿಷ್ಠಾನ. ಆರೋಪ್ಯಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ,' ಎಂದು [೧]ರಾಧಾರಮಣದಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೃಶ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವ ಈ ವಾದ ಬೌದ್ಧರದು. ಅದು ಹೇಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಾದೀತು? ಮತ್ತು 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಜಗತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ' ಎನ್ನುವ ಅದ್ವೈತಮತಕ್ಕೂ 'ದೃಶ್ಯವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ' ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಪದಾರ್ಥಭೇದಗ್ರಹೈಃ' ಎಂದರೆ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿಗೆ ರೂಪ, ಶ್ರೋತ್ರಕ್ಕೆ ಶಬ್ದ ಎಂದು ಮಂತಾಗಿ ನಿಯತವಿಷಯಗಳಿವೆ. ಈ ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲುವು. ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾರವು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ ಅಪ್ರಾಕೃತ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಾದಿ ಪ್ರಾಕೃತಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಕೃತವಾದ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

---

೧. ಯಾವದ್ವಸ್ತು ಇಂದ್ರಿಯೈರೀಕ್ಷೇತ ಜಾನಾತಿ ತಾವತಿ ಪ್ರಾಕೃತೇ ವಸ್ತುನಿ ಏತತ್ ಶ್ರೀವಿಗ್ರಹಾತ್ಮಕಂ ತೇ ಸ್ವರೂಪಂ ನೈವ । ಕಿಂತ್ವಪ್ರಾಕೃತಂಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕಮೇವ । ತದುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ' 'ದೇಹ ದೇಹಿಭಿದಾ ಚಾತ್ರ ನೇಶ್ವರೇ ವಿದ್ಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ । ನ ವಿಷ್ಣೋರ್ನ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಕ್ವಾಪಿ ಭಿನ್ನೋ ಗುಣೋ ಮತಃ ।' ಇತಿ । ಅತ್ರ ಹೇತುಃ ಯತಸ್ತ್ವಮಿಂದ್ರಿಯಜನ್ಯಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಗುಣಸ್ಯೇಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಅರ್ಥಸ್ಯ ಚ ಜ್ಞಾನವಿಷಯಘಟಾದೇರಾಶ್ರಯಃ ಪ್ರಕಾಶಕಃ ಅದ್ವಯಾದಿಮತೇ ತತ್ ತತ್ಪ್ರತೀತೇರಧಿಷ್ಠಾನಂ । ನಹಿ ಪ್ರಕಾಶಃ ಪ್ರಕಾಶವಿಷಯೋ ಭವತಿ । ನ ಚಾಧಿಷ್ಠಾನಮಧ್ಯಸ್ತಜ್ಞಾನವಿಷಯಂ ಭವತೀತ್ಯುಭಯತ್ರ ತಾತ್ಪರ್ಯಮ್ ।

-ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ಭೇದಂ ಸ್ವಾಸಾಧಾರಣಂ ಧನಂ ಗೃಹ್ಣಂತೀತಿ ಪದಾರ್ಥ-ಭೇದಗ್ರಹಾಃ । ರೂಪಸ್ಪರ್ಶಾದಿಗ್ರಾಹಕೈಶ್ಚಕ್ಷುರಾದಿಭಿರಿಂದ್ರಿಯೈರಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಪ್ರಾಕೃತಂ ಹಿ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯಃ ಪ್ರಾಕೃತಮೇವ ಗೃಹ್ಣೀಯಾನ್ನ ತ್ವಪ್ರಾಕೃತಂ ತ್ವತ್ಸ್ವರೂಪಮಿತಿ ಭಾವಃ ।

-ವೀರರಾಘವಃ

ನೋಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ವಿರುದ್ಧ. [೧]ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ತನಗೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭೃಗು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಕೇಳಿ 'ನನಗೆ ಜ್ಞಾನವಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ನಾನು ನಿನ್ನ ಈ ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರಕ ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು ಕೃತಾರ್ಥನಾಗಿದ್ದೇನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. 'ನಿಯತವಿಷಯಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಲೋಕವನ್ನು ಕಾಣುವ ಸಂಸಾರಿಜೀವ ನಿನ್ನ ಈ ರೂಪವನ್ನು ಸದಾ ಸರ್ವತ್ರ ನೋಡದ ತನಕ ಸಂಸಾರದಲ್ಲೇ ಸುತ್ತುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ ಅನ್ವಯ ಮಾಡುವುದು ಇಲ್ಲಿ ದೋಷವಾಗಿದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ನೋಡುವ ಪುರುಷನೆಂದು ವಿಶೇಷಣವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಪದಾರ್ಥಾನಾಂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಿನಾಽಪಿ ತು।
ನ ದೇಹೋ ವೈಷ್ಣವೋ ಜ್ಞೇಯ ಆನಂದಃ ಪ್ರಾಕೃತೋ ನಹಿ ।
ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ಪದಾರ್ಥಭೇದಗ್ರಹಃ ಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷಜ್ಞಃ ।
ಭೇದೋಽಂತರಂ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಾ ಚಾಭಿಧೀಯತೇ ।
ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ಅವ್ಯಕ್ತಮುಂತಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಿ ಕೂಡ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರ. ಏಕೆಂದರೆ ನಿನ್ನ ದೇಹ ಆನಂದಾದಿರೂಪವೆ ಹೊರತು ಪ್ರಾಕೃತವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಅತಿರಿಕ್ತವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಇದೇ ಭಾಗವತದ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ)

'ಪದಾರ್ಥಭೇದಗ್ರಹಃ' ಎಂದು ಪಾಠ. ಪದಾರ್ಥವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಭೇದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಂತರ ವಿಶೇಷ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಕ್ಷಾ ಎಂದು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ ಎಂದು ತತ್ವ ನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

---

೧. ಬ್ರಹ್ಮಾತು ಭೃಗುಣೋಕ್ತಂ ಸ್ವಾಜ್ಞತ್ವಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಭವತು ಮಾ ವಾ ತಥಾಽಪಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಾನಾಮೇವ ಕೃತಾರ್ಥತ್ವಂ ನಾನ್ಯೇಷಾಂ । ಅತೋಽಹಂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತತ್ವಾತ್ ಸಂಸಾರೇ ಪತಿತೋಽಪಿ ಕೃತಾರ್ಥ ಏವೇತ್ಯಭಿಪ್ರೇತ್ಯ ಸ್ತೌತಿ ನೈತದಿತಿ । ಪದಾರ್ಥಭೇದಗ್ರಹೈಸ್ತದ್ಭೇದಾನ್ ಪಶ್ಯನ್ನಸೌ ಪುರುಷೋ ಯಾವದ್ ಭವತ ಏತದ್ ದೃಶ್ಯಮಾನಂ ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರಕಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವದಾ ನೇಕ್ಷೇತ್ ನ ಪಶ್ಯತಿ ತಾವದೇವ ಸಂಸಾರೇ ಭ್ರಮತೀತಿ ಶೇಷಃ । ಅರ್ಥಾತ್ ತಥಾ ದರ್ಶನೇ ತು ಕೃತಾರ್ಥ ಏವ । -ಗಿರಿಧರಃ

ನೀನು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮವೆಲ್ಲ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣ. ನೀನು ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರೂ ಫಲಭಾಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ಬೇಡಿದವರಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂಪತ್ತು ನೀಡುವ ಆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಾನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದರೆ ನೀನು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಋಷಿಗಳು ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಅನನ್ವಿತಂ ತೇ ಭಗವನ್ ವಿಚೇಷ್ಟಿತಂ
ಯದಾತ್ಮನಾ ಚರಸಿ ಹಿ ಕರ್ಮ ನಾಜ್ಯಸೇ ।
ವಿಭೂತಯೋ ಯತ ಉಪಸೇದುರೀಶ್ವರಾನ್
ನ ಮನ್ಯತೇ ಸ್ವಯಮನುವರ್ತಿನೀಂ ಭವಾನ್ ॥ ೩೪ ॥

ಋಷಿಗಳು ನುಡಿದರು- ನೀನು ಮಾಡುವ ಕರ್ಮ ಎಲ್ಲವೂ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣ. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವಿ. ಅದರ ಫಲಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಅಂಥ ದೇವಿ ತಾನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಅವಳನ್ನು ಪರಮಭಕ್ತಳೆಂದು ಆದರಿಸುವಿ ಹೊರತು ಅವಳ ಆಲಿಂಗನಸುಖ ಕಾಮನೆಯಿಂದಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ವಿಭೂತಯೇ ಯತ ಉಪಸೇದುರೀಶ್ವರೀಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಭಜಿಸಿದರು' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೆಂದು ಕರ್ತೃಪದವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ವಿಭೂತಯೋ ಯತ ಉಪಸೇದುರೀಶ್ವರಾನ್' ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ಸಂಪನ್ನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿವೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಹಾರದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ನರಿಗೇ ಸಂಪತ್ತು ನೀಡುವವಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದರೆ ಅವಳ ಮಹತ್ವ ಇನ್ನೂ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು, ಅವಳು ತಾನಾಗಿ ಬಂದು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಸಂಪತ್ತಿನ ಒಡತಿಯೆಂದು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತಳೆಂದೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾನೆ ಹರಿ ಎಂದು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣತೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ ಈ ಪಾಠ. ಆದರೆ 'ಈಶ್ವರಾನ್ನ ಮನ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಈಶ್ವರಾತ್' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರಾನ್ ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಕರಣ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಪದವಿಭಾಗವೆಂಬ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಈಶ್ವರಾನ್' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಈಶ್ವರಾತ್'

ಎಂಬ ಪದವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ 'ಈಶ್ವರನಾದ ನಿನ್ನಿಂದ ಸಂಪತ್ತುಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಲಭ್ಯವಾಗಿವೆ.' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. 'ಈಶ್ವರಾನ್' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರರು, ಸಂಪನ್ನರೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ಈಶ್ವರಾತ್' ಎಂಬ ಪದವೂ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ತಾನು ಈಶ್ವರನಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತೂ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಯಾರನ್ನೂ ಆದರಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಪ್ಪೇನು? ಇದರಲ್ಲಿ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣತೆ ಏನಿದೆ? ಶ್ರೀಮಂತರು ಬಡವರನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ತಾನೆ?

ಈಶ್ವರಾನ್ ।

'ಈಶ್ವರಾನ್ನ ಮನ್ಯತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಾನ್ ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ.

* * *

ಭೌತಿಕವಾದ ನಮ್ಮ ಈ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅಪ್ರಾಕೃತವಿಗ್ರಹ ನೀನು ನಮಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವಿ ಎಂದರೆ ಅದು ನಿನ್ನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯೇ ಸರಿ ಎಂದು ಲೋಕಪಾಲಕರು ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಲೋಕಪಾಲಾ ಊಚುಃ

ದೃಷ್ಟಃ ಕಿಂ ನೋ ದೃಗ್ಭಿರಸದ್ಗ್ರಹೈಸ್ತ್ವಂ
ಪ್ರತ್ಯಗ್‌ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ದೃಶ್ಯತೇ ಯೇನ ವಿಶ್ವಮ್ ।
ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಭವದೀಯಾ ಹಿ ಭೂಮನ್
ಯತ್‌ತ್ವಂ ಷಷ್ಠಃ ಪಂಚಭಿರ್ಭಾಸಿ ಭೂತೈಃ ॥ ೩೭ ॥

ಲೋಕಪಾಲಕರು ನುಡಿದರು-

ದುಷ್ಟವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಾಣುವ ನಾವು ನಮ್ಮ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಈಗ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ ಏಕೆ? ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಬೇರೇನಿಲ್ಲ. ನೀನು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕಂಡರೂ ನಿನ್ನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದಿವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವರು. ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಉಪಚಿತವಾದ ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಅಪ್ರಾಕೃತಶರೀರನಾದ ನೀನು ಈಗ ನಮಗೆ ಗೋಚರನಾಗುವಿ ಎಂದರೆ ಅದು ನಿನ್ನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

[೧]ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ನೀನು ಬೇರೆ ಜೀವರಂತೆ ಭೌತಿಕ ಶರೀರಧಾರಿಯಾಗೇ ಕಾಣುವಿ. ಇದು ನಿನ್ನ ಮಾಯೆಯೆ ಸರಿ. ಅಂದರೆ ವಂಚನೆ ಮಾಡುವಶಕ್ತಿಯೆ ಸರಿ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಭೌತಿಕದೇಹಧಾರಿಯಂತೆ ಕಂಡರೂ ಲೋಕಪಾಲಕರಂಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಭಗವಂತ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದು ಅಸಂಭವ. ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತ ಅನುಗ್ರಹಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವಂಚನ ಮಾಡುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಮಾಯೆ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭೌತಿಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಭೌತಿಕಶರೀರನಾದ ನೀನು ಗೋಚರಿಸುವಿ ಎಂದರೆ ಅದು ನಿನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹೊರತು ನಾವೆಷ್ಟು ಸಾಧನ ಮಾಡಿದರೂ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗದು ಎಂದು ಲೋಕಪಾಲಕರು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಭವದೀಯಾ ಭವತ್ಸಾಮರ್ಥ್ಯಮೇವ ।

ಭಗವನ್ಮಹಿಮ್ನೈವಾಸೌ ಯದ್ ದೃಶ್ಯೋ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವಯಮ್ ॥

ಇತಿ ಚ ॥

'ಮಾಯಾ ಹ್ಯೇಷಾ ಭವದೀಯಾ' ಎಂದರೆ 'ಇದು ನಿನ್ನ ಭಗವಂತನ ಅಚಿಂತ್ಯ ಅಘಟಿತಘಟನಶಕ್ತಿಯೇ ಏಕೆಂದರೆ 'ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾಣದಿರುವುದು ಭಗವಂತನ ಸ್ವಭಾವ ಆದರೂ ಸ್ವಯಂ ಗೋಚರನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಅದು ಭಗವಂತನ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಒಬ್ಬನೇ ಭಗವಂತ. ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಅವನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೆ ತಿಳಿದರೆ ಅವನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಯೋಗೇಶ್ವರರು ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

---

೧. ಭಗವತ್ಕೃಪಯಾ ಭಗವತಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಽಪಿ ತದಮನನಾತ್ ಷಷ್ಠಃ ಪಂಚಭೂತಾತಿರಿಕ್ತಃ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದದೇಹ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ಪಂಚಭಿರ್ಭೂತೈರುಪಲಕ್ಷಿತೋ ಭೌತಿಕದೇಹ ಇವ ಯತ್ ಪ್ರತೀಯಸೇ ಏಷಾ ಭವದೀಯಾ ಮಾಯಾ ಪ್ರತಾರಣಶಕ್ತಿರ್ಭವತಿ । ನಾಹಂ ಪ್ರಕಾಶಃ ಸರ್ವಸ್ಯ ಯೋಗಮಾಯಾಸಮಾವೃತ ಇತಿ ಶ್ರೀಗೀತೋಕ್ತೇಃ ।

-ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಯೋಗೇಶ್ವರಾ ಊಚುಃ

ಪ್ರೇಯಾನ್ನ ತೇಽನ್ಯೋಽಸ್ತ್ಯಮೃತಪ್ರಿಯ ಪ್ರಭೋ
ವಿಶ್ವಾತ್ಮನೀಕ್ಷೇನ್ನ ಪೃಥಗ್ ಯ ಆತ್ಮನಃ ।
ಅಥಾಪಿ ಭೃತ್ಯೇಶ ತಯೋಪಧಾವತಾ-
ಮನನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾಽನುಗೃಹಾಣ ವತ್ಸಲ ॥ ೩೮ ॥

ಯೋಗೇಶ್ವರರು ನುಡಿದರು-

ಹೇ ಮುಕ್ತಪ್ರಿಯ, ಪ್ರಭು, ಭೃತ್ಯರ ಒಡೆಯನೆ, ಭಕ್ತವತ್ಸಲನೆ, ಎಲ್ಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಅನಂತರೂಪಗಳಿಂದ ನೆಲೆಸಿರುವ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಭೇದದಿಂದ ನಿನ್ನ ರೂಪಗುಣಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಭೇದವನ್ನು ಯಾರು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ನಿನಗೆ ಪ್ರಿಯತಮನು ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹ ಸದಾ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದರೂ ಈ ಯಥಾರ್ಥವಾದ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವ ನಮಗೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡು.

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವಾತ್ಮನೀಕ್ಷೇನ್ನ ಪೃಥಗ್ ಯ ಆತ್ಮನಃ' ಎಂದರೆ 'ಜೀವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣದವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಿನ್ನಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ಅಥಾಪಿ ಭೃತ್ಯೇಶತಯೋಪಧಾವತಾಂ ಅನುಗೃಹಾಣ.' ತಾನು ದಾಸ ಪರಮಾತ್ಮ ಈಶನೆಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭೇದೋಪಾಸನಮಾಡುವವರನ್ನೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮ, ನೀನು ಅನುಗ್ರಹಿಸೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. [೧]ಶ್ರೀಧರಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹಾಗೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ರಾಧಾರಮಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಆದರೂ ನಾವು ದ್ವೈತಭಾವದಿಂದ ಭಜನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ನಮಗೆ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿರುಚಿ.' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಯೋಗೇಶ್ವರರು. 'ಅರ್ಥಾತ್ ನಾವು ನಿನ್ನ

---

೧. ವಿಶ್ವಾತ್ಮನಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ತ್ವಯಿ ಯ ಆತ್ಮನಃ ಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ನೇಕ್ಷೇತ ಅಮುತೋಽಮುಷ್ಮಾದನ್ಯಸ್ತೇ ಪ್ರೇಷ್ಠೋ ನಾಸ್ತಿ। ಅಥಾಪಿ ಹೇ ವತ್ಸಲ ಭಕ್ತಜನಪ್ರಿಯ ಅನನ್ಯವೃತ್ತ್ಯಾಽವ್ಯಭಿಚಾರಿಣ್ಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಜತೋಽನುಗೃಹಾಣೇತ್ಯರ್ಥಃ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ನಿಕೃಷ್ಟಾ ವಯಂ ತ್ವಭೇದಭಾವಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಕಥಂ ಶಕ್ನುಮ ಇತಿ ದ್ಯೋತಿತಯಾ ವ್ಯಾಜಸ್ತುತ್ಯಾ ದಾಸಾ ಏವ ತವಾತಿಪ್ರಿಯಾ ಇತಿ ಜ್ಞಾನಿಷು ಕಟಾಕ್ಷಃ । ತ್ವಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಇತಿ ಸರ್ವತ್ರ ಶ್ರೂಯಸೇ । ನ ಜ್ಞಾನಿವತ್ಸಲ ಇತಿ । -ವಂಶೀಧರಃ

ಸರ್ವತ್ರ ಭಕ್ತವತ್ಸಲ ಇತ್ಯೇವ ನಾಮ । ನ ತು ಜ್ಞಾನಿವತ್ಸಲೇತಿ । ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಿನೋಽತ್ಯರ್ಥಂ ಅಹಂ ಸಚ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ' ಇತ್ಯಾದೌ ಜ್ಞಾನಿವತ್ಸಲತ್ವಂ ಯತ್

ಅಭೇದವನ್ನು ಪಡೆಯುವಷ್ಟು ಉತ್ತಮರಲ್ಲ ನಿಕೃಷ್ಟರು' ಎಂದು ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿಯಿಂದ 'ದಾಸರೇ ನಿನಗೆ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು' ಎನ್ನುವುದು ವ್ಯಂಗ್ಯ. ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ. 'ಜ್ಞಾನೀ ಪ್ರಿಯತಮಃ' ಎಂದು ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಹೇಳುವುದೂ 'ಚತುರ್ವಿಧಾ ಭಜಂತೇ ಮಾಂ' ಎಂಬಂತೆ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆ ಹೊರತು ಶುಷ್ಕನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲ. ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. [೧]ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಅಭೇದದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಶರೀರಶರೀರಿಭಾವವಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಶರೀರ ಶರೀರಿಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನೇ ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯ. ಆದರೂ ಭೃತ್ಯರಂತೆ ಭೇದಭಾವನೆ ಮಾಡುವವರನ್ನೂ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹಿಸು' ಎಂದು ಯೋಗೇಶ್ವರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥಕ್ ಶಬ್ದದ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವನ್ನೂ 'ಭೃತ್ಯೇಶತಯಾ' ಎಂಬುದರ ವಿವಕ್ಷಿತ ಪದವಿಭಾಗವನ್ನೂ ಅರಿಯದೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಇವರು ಎಲ್ಲರೂ ಅಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದರೂ ಅದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ– ಅದ್ವೈತವೇ ನಿಜವಾದ ತತ್ತ್ವ. ಅದರಿಂದ ಸನಕಾದಿಗಳು ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಅವರ ಶುಷ್ಕ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನೀರಸವಾದ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಭಾವರೂಪಮೋಕ್ಷ ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿರಸದಿಂದ ಮಧುರವಾದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ತತ್ತ್ವವೆಂದೇ

ಶ್ರೂಯತೇ ತತ್ 'ಚತುರ್ವಿಧಾ ಭಜಂತ' ಇತ್ಯತ್ರ ಭಜನಶ್ರವಣಾದ್ ಭಗವದ್ ಜ್ಞಾನೀ ಏವ ಪ್ರಸ್ತೂಯತೇ । ನ ತು ಶುಷ್ಕ ಜ್ಞಾನೀ । ಶ್ರೇಯಃಸೃತಿಂ ಭಕ್ತಿಮುದಸ್ಯ ತೇ ಪ್ರಭೋಃ ಕ್ಲಿಶ್ಯಂತಿ ಯೇ ಕೇವಲ ಬೋಧಲಬ್ಧಯೇ ಇತ್ಯಾದೌ ತಸ್ಯ ನಿಂದಾ ಶ್ರವಣಾತ್ । -ರಾಧಾರಮಣಃ

೧. ತ್ವಯಿ ಯಃ ಪುಮಾನ್ ಆತ್ಮನಃ ಸ್ವಸ್ಯ ಪೃಥಕ್ತ್ವಂ ಪೃಥಕ್ಸಿದ್ಧತ್ವಂ ಸ್ವಸ್ಯಾಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವಮಿತ್ಯರ್ಥಃ ನೇಕ್ಷೇನ್ನಪಶ್ಯೇತ್ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಮಾತ್ಮಶರೀರತ್ವೇನಾಪೃಥಕ್‌ಸಿದ್ಧತ್ವೇನ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಕತ್ವೇನಾನುಪಶ್ಯೇದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಏವಂ ಶರೀರತ್ವೇನ ಶೇಷತ್ವೇನ ಚಾತ್ಮಾನಮನುಸಂದಧಾನೋ ಮತ್ಪ್ರಿಯ ಇತಿ ತ್ವಯೈವೋಕ್ತಮಿತಿ ತ್ವಯಾನುಗೃಹ್ಯತ ಇತಿ ಸಿದ್ಧಮೇವ ಕಿಂತು ಯೋಽಸೌ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧ ಶರೀರಾತ್ಮಭಾವಾದಿಜ್ಞಾನಶೂನ್ಯಃ ಕೇವಲ ಸ್ವಸ್ವಾಮಿಭಾವಜ್ಞಾನವಾನ್ ಸೋಽಪಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವತಾ ತ್ವಯಾನುಗ್ರಾಹ್ಯ ಏವೇತ್ಯಾಹುಃ ತಥಾಪೀತಿ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಯೋಗೇಶ್ವರರು ತಮ್ಮನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳೆನ್ನದೆ ಭಕ್ತರೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಅಸಂಭವ. ಹಿಂದೆ, ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ, ಜಯವಿಜಯರು ಭಕ್ತರು. ಸನಕಾದಿಯೋಗಿಗಳು ಭಕ್ತರಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಶುಷ್ಕಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗೇಶ್ವರರು ತಾವು ಭಕ್ತರು, ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾರೆ! 'ಭೃತ್ಯೇಶತಯಾ' ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹವಿದ್ದೇ ಇದೆ, ಆದರೆ 'ದಾಸೋಽಹಂ' ಭಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡೆನ್ನುತ್ತ ಜ್ಞಾನಿ ಮತ್ತು ಭಕ್ತರೊಳಗೆ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಪ್ರಸಂಗವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಹೇ ಭೃತ್ಯೇಶ, ತಯಾ ಎಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ 'ತಯಾ ಅನುವೃತ್ತ್ಯಾ' 'ಈ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗೇ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಗ್ರಹ ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣವಚನಕ್ಕೂ ಅನುಗುಣವಾಗುವುದು.

ನ ಪೃಥಗ್ ಯ ಆತ್ಮನಃ । ಅನ್ಯಥಾ ಯೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ ।

ಪೃಥಗ್ಜ್ಞಾನಂ ತದಿತ್ಯಾಹುರ್ಯತ್ ಕಿಂಚಿದ್ ವೀಕ್ಷ್ಯತೇಽನ್ಯಥಾ ।
ಜ್ಞಾನಂ ಜ್ಞೇಯಾವಿರೋಧೇನ ತ್ವಪೃಥಗ್ ವಸ್ತುತೋ ದೃಶಿಃ ॥

ಕೇಚಿದ್ ಭೇದಂ ವಿನಿಂದಂತಿ ಹ್ಯಾಸುರಜ್ಞಾನವೃತ್ತಯಃ ।
ನಿರಾಕುರ್ವಂತ್ಯಥೋ ಮಂದಾ ಭೇದಸ್ಯ ಪರಮಾರ್ಥತಾಮ್ ॥

ಯೇ ತು ತತ್ತ್ವವಿದೋ ಮುಖ್ಯಾ ಭೇದಂ ಬ್ರಹ್ಮಾನ್ಯವಸ್ತುನೋಃ ।
ಪರಮಾರ್ಥಮಿತಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನಿತ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುಮುಪಾಸತೇ ॥

ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ।

ಹೇ ಭೃತ್ಯೇಶ, ತಯಾಽನನ್ಯವೃತ್ತ್ಯೋಪಧಾವತಾಮಸ್ಮಾಕಮನುಗ್ರಹೋಽಸ್ತ್ಯೇವ । ಅಥಾಪಿ ಪುನರನುಗೃಹಾಣ ।

ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿನೋ ನಾನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಕಶ್ಚನ ।
ತಥಾಪ್ಯಧಿಕಸಂತುಷ್ಟ್ಯೈ ಪ್ರಸೀದೇತ್ಯರ್ಥನಂ ಪುನಃ ॥ ಇತಿ ಚ। ।

'ನ ಪೃಥಗ್ ಯ ಆತ್ಮನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಪೃಥಕ್' ಎಂದರೆ ಅನ್ಯಥಾ ಎಂದರ್ಥ. ನೇಕ್ಷೇತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಅನ್ವಯ. ಲಡರ್ಥಕ ಲಿಜ್. 'ಯಾರು ಅನ್ಯಥಾ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ' ಎಂದರ್ಥ.

'ಯಾವುದಾದರೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಅನ್ಯಥಾ ತಿಳಿದರೆ ಅದನ್ನು ಪೃಥಗ್‌ಜ್ಞಾನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. 'ಅಪೃಥಕ್' ಅಂದರೆ ವಾಸ್ತವ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಾಗದಂತೆ, ತಿಳಿಯುವುದೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಭೇದವನ್ನೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಆಸುರಜ್ಞಾನ ಸ್ವಭಾವದವರು. ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಭೇದಪಾರಮಾರ್ಥಿಕತ್ವವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧಮರು. ಯಾರು ತತ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸರ್ವಭಿನ್ನನೆಂದು ನಿತ್ಯ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವವರೋ ಅವರು ಉತ್ತಮರು' ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಭೃತ್ಯೇಶತಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಹೇ ಭೃತ್ಯೇಶ, ತಯಾ' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸೇವಿಸುವ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದರೂ, ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡು.

'ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯನು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ 'ಪ್ರಸನ್ನನಾಗು' ಎಂದು ಪುನಃ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ನೀನು ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಉಂಟು ಮಾಡುವಿ. ತಾನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸದಾ ತನ್ನಿಂದ ದೂರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿ ಎಂದು ಯೋಗೇಶ್ವರರು ಪುನಃ ಹರಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಜಗದುದ್ಭವಸ್ಥಿತಿಲಯೇಷು ಲೀಲಯಾ
ಪ್ರವಿಭಜ್ಯಮಾನಗುಣಯಾಽಽತ್ಮಮಾಯಯಾ ।
ರಚಿತಾತ್ಮಭೇದಮತಯೇ ಸ್ವಸಂಸ್ಥಯಾ
ಹ್ಯತಿವರ್ತಿತಭ್ರಮಗುಣಾತ್ಮನೇ ನಮಃ ॥ ೩೯ ॥

ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ರಜೋಗುಣ ಸತ್ವಗುಣ ತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿಯೇ ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು ನೀನು. ಆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಉಂಟುಮಾಡುವಿ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಸ್ವಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನೂ ತನ್ನಿಂದ ದೂರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಿ. ಇಂಥ ನಿನಗೆ ಇದೋ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಇಲ್ಲಿ [೧]ಶ್ರೀಧರ ಮುಂತಾದವರು ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಭೇದಭ್ರಮ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತನಗೆ ಮಾತ್ರ ಭೇದಭ್ರಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ,

ಸೃಜಾಮಿ ತನ್ನಿಯುಕ್ತೋಽಹಂ ಹರೋ ಹರತಿ ತದ್ವಶಃ ।

ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ತಾನೂ ರುದ್ರನೂ ಹರಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಗೈಯುವವರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ವಿಷ್ಣುತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರ ತೇಜಸ್ಸು ಮಂಕಾಯಿತು, ಭಯದಿಂದ ಅವರ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಮಾತೇ ಹೊರಡದಂತಾಯಿತೆಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೂ ಇದೆ. ಇವು ಯಾವುವೂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಅಪರಾಧಿ, ಅವನಿಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದ ದೇವತೆಗಳೂ ಮುನಿಗಳೂ ಅಪರಾಧಿಗಳು. ಅವರು ಭಯಭೀತರಾಗಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರು ಏಕೆ ಭಯಪಡಬೇಕು? ಅವರು ನಿರಪರಾಧಿಗಳು. ಅವರು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪರೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಭಯ ಪಡುವ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ತಮಗಿಂತ ಬಲು ದೊಡ್ಡವನೆಂದೇ ಅವನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಭೀತರಾದರೆನ್ನಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಮಾಯೆಯೆಂದರೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಜಡವಾದ ಬಂಧಕಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ಹರಿ 'ಭೇದಮತಿ'ಯನ್ನು ಅಂದರೆ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪೃಥಗ್ ಈಕ್ಷೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದನ್ನೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಭೇದಮತಿ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಜಡಯಾ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಂ ಜನಯತೀಶ್ವರಃ ।
ತಸ್ಯ ಭ್ರಮಶ್ಚ ಸತ್ವಾದ್ಯಾ ನ ಸಂತಿ ಪರಮೇಶಿತುಃ । ಇತಿ ಚ ।

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರವಿಭಜ್ಯಮಾನಗುಣ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಗುಣವೆಂದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿದ ಗುಣಉಳ್ಳ 'ಆತ್ಮಮಾಯೆ' ಎಂದರೆ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ. ಈ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಆತ್ಮರಿಗೆ ಜೀವರಿಗೆ ಭೇದಮತಿಯನ್ನು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ತಾನು ಮಾತ್ರ 'ಅತಿವರ್ತಿತಭ್ರಮಗುಣ'ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಭ್ರಮವನ್ನೂ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಪ್ರಭಾವವನ್ನೂ ಮೀರಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಅವು ಅವನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು 'ಆತ್ಮ' ಅಂದರೆ ಪರಮೇಶ್ವರ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

---

೧. ಸ್ವಮಾಯಯಾಽಽತ್ಮನಿ ಸ್ವರೂಪೇ ರಚಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಭೇದಮತಿರ್ಯೇನ ತಸ್ಮೈ ।
-ಶ್ರೀಧರಃ

ಆಶ್ರಾವಯ ಅಸ್ತುಶ್ರೌಷಟ್ ಯಜ ಯೇಯಜಾಮಹೇ ವೌಷಟ್ ಎಂಬ ಐದು ಯಜುರ್ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪೂಜಿತನಾಗಿರುವ ಯಜ್ಞ ಯಜ್ಞಪುರುಷ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರ ಯಜ್ಞಭಾವನ ಯಜ್ಞಭುಕ್ ಎಂಬ ಐದು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಮಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಗ್ನಿ.

ಅಗ್ನಿರುವಾಚ

ಯತ್ತೇಜಸಾಽಹಂ ಸುಸಮಿದ್ಧತೇಜಾ
ಹವ್ಯಂ ವಹಾಮ್ಯಧ್ವರ ಆಜ್ಯಸಿಕ್ತಮ್ ।
ತಂ ಯಜ್ಞೇಶಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಚ ಪಂಚಭಿಃ
ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ಯಜುರ್ಭಿಃ ಪ್ರಣತೋಽಸ್ಮಿ ಯಜ್ಞಮ್ ॥ ೪೧ ॥

ಅಗ್ನಿ ನುಡಿದ–

ನಿನ್ನ ತೇಜೋಬಲದಿಂದಲೆ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜ್ವಲಿಸಿ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪ ಬೆರೆಸಿದ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸುತ್ತೇನೆ. 'ಆಶ್ರಾವಯ', 'ಅಸ್ತು ಶ್ರೌಷಟ್', 'ಯಜ', 'ಯೇಯಜಾಮಹೇ', 'ವೌಷಟ್' ಎಂಬ ಐದು ಯಜುರ್ಮಂತ್ರ ಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿತವಾಗುವ, ಐದು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವ, ನೀನು ಯಜ್ಞಪ್ರವರ್ತಕ ನಾಗಿದ್ದು ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾಗಿರುವಿ. ಅಂಥ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ನಮಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಪಂಚ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಾವಯ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಆಶ್ರಾವಯೇತಿ ಚತುರಕ್ಷರಂ ಅಸ್ತು ಶ್ರೌಷಡಿತಿ ಚತುರಕ್ಷರಂ ಯಜೇತಿ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರಂ ಯೇಯಜಾಮಹ ಇತಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರಂ ದ್ವ್ಯಕ್ಷರೋ ವಷಟ್ಕಾರಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದನ್ನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿಯೂ

ಆಶ್ರಾವಯಾಸ್ತುಶ್ರೌಷಡ್ಯಜಾಥೋ ಯೇಯಜಾಮಹೇ ।
ವಷಟ್ಕಾರಾಂತಕೈರ್ನಿತ್ಯಂ ಯಜುರ್ಭಿಃ ಪಂಚಭಿರ್ವಿಭುಃ ॥

ಎಂದು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಯಜ್ಞಾರಾಧ್ಯ ಭಗವಂತ ಹೇಗೆ ಪಂಚವಿಧ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀಧರಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞ ಹೇಗೆ ಪಂಚವಿಧ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಐತರೇಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ 'ಸ ಏಷ ಯಜ್ಞಃ ಪಂಚವಿಧೋಽಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೌ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಾನಿ ಪಶುಃ ಸೋಮ ಇತಿ ।' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಹೋಮ ದರ್ಶಪೂರ್ಣ

ಮಾಸೇಷ್ಟಿ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯಯಾಗ ಪಶುಯಾಗ ಸೋಮಯಾಗಗಳು ಐದು ಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಗಳು. ಭಗವಂತ ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿ. ಅದರಿಂದ ಅವನೂ ಪಂಚವಿಧ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಯಜ್ಞಮೂರ್ತಿ ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞವೇ ಭಗವಂತ ಅಲ್ಲ, ಯಜ್ಞಪ್ರವರ್ತಕ ಭಗವಂತ. ಅದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಐದು ವಿಧವೆಂದಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಭಗವಂತ ಹೇಗೆ ಐದುವಿಧ? ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಗಳು ಗಾರ್ಹಪತ್ಯ ಆಹವನೀಯ ದಕ್ಷಿಣಾಗ್ನಿ ಸಭ್ಯ ಆವಸಥ್ಯ ಎಂದು ಐದು ಬಗೆ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಶರೀರಗಳು. ಶರೀರ ಐದುವಿಧವಾದ್ದರಿಂದ ಶರೀರಿಯಾದ ಭಗವಂತ ಐದು ವಿಧ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಗಳು ಭಗವಂತನ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಅವು ಐದೇ ಅಲ್ಲ, ಪೌಂಡರೀಕ ಶ್ರಾಮಣಕ ಮುಂತಾದ ಬೇರೆ ಅಗ್ನಿಗಳೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಮತ್ತು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಭಿರ್ಯಜುರ್ಭಿಃ ಸ್ವಿಷ್ಟಂ ಪಂಚವಿಧಂ' 'ಪಂಚ ಯಜುರ್ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ 'ಸ್ವಿಷ್ಟ'ಪೂಜಿತನಾಗುವ ಪಂಚವಿಧ ಭಗವಂತ' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಪಂಚಮಂತ್ರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಪಂಚರೂಪಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು ಸ್ವರಸ. ಆ ಪಂಚರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ರೂಪಗಳನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ 'ಯಜ್ಞಂ','ಯಜ್ಞೇಶಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇನ್ನುಳಿದ ಮೂರನ್ನು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ನೋಡಿರೆನ್ನುತ್ತಿದೆ. ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಮೂರು ರೂಪಗಳು ಯಜ್ಞಪುರುಷ ಯಜ್ಞಭಾವನ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಯಜ್ಞೋ ಯಜ್ಞಪುಮಾಂಶ್ಚೈವ ಯಜ್ಞೇಶೋ ಯಜ್ಞಭಾವನಃ ।
ಯಜ್ಞಭುಕ್ ಚೇತಿ ಪಂಚಾತ್ಮಾ ಯಜ್ಞೇಷ್ವಿಜ್ಯೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ॥

ಆಶ್ರಾವಯಾಸ್ತುಶ್ರೌಷಡ್ ಯಜಾಥೋ ಯೇಯಜಾಮಹೇ ।
ವಷಟ್ಕಾರಾಂತಕೈರ್ನಿತ್ಯಂ ಯಜುರ್ಭಿಃ ಪಂಚಭಿರ್ವಿಭುಃ ॥
ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ಯಜ್ಞ ಯಜ್ಞಪುರುಷ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರ ಯಜ್ಞಭಾವನ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತ ಎಂದು ಐದು ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಹರಿ ಆಶ್ರಾವಯ ಅಸ್ತುಶ್ರೌಷಟ್ ಯಜ ಯೇಯಜಾಮಹೇ ವೌಷಟ್ ಎಂಬ ಐದು ಯಜುರ್ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಆರಾಧ್ಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಯಜ್ಞ ಹವಿಸ್ಸು ಮಂತ್ರ ಸಮಿತ್ತು ದರ್ಭೆ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲೂ ನೀನೇ ಆಯಾ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ನಿಯಾಮಕನೆನಿಸಿರುವೆ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಹರಿಯನ್ನೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಊಚುಃ

ತ್ವಂ ಕ್ರತುಸ್ತ್ವಂ ಹವಿಸ್ತ್ವಂ ಹುತಾಶಃ ಸ್ವಯಂ
ತ್ವಂ ಹಿ ಮಂತ್ರಾಃ ಸಮಿದ್ ದರ್ಭಪಾತ್ರಾಣಿ ಚ ।
ತ್ವಂ ಸದಸ್ಯರ್ತ್ವಿಜೋ ದಂಪತೀ ದೇವತಾ
ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ಸ್ವಧಾ ಸೋಮ ಆಜ್ಯಂ ಪಶುಃ ॥ ೪೫ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನುಡಿದರು-

ಶ್ರೀಹರಿ, ನೀನು ಯಜ್ಞ ಹವಿಸ್ಸು ಅಗ್ನಿ ಮಂತ್ರ ಸಮಿತ್ತು ಧರ್ಭೆ ಪಾತ್ರೆ ಸದಸ್ಯ ಋತ್ವಿಕ್ ಯಜಮಾನ ಪತ್ನಿ ದೇವತೆ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ ಸ್ವಧೆ ಸೋಮ ಆಜ್ಯ ಪಶು ಈ ಎಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವೇ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇದ್ದು ನೀನೇ ನಿಯಾ ಮಕನಾಗಿರುವಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ ಹವಿಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಮಿಥ್ಯೆ. ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನ ಶರೀರ. ಶರೀರ ಶರೀರಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದ ವ್ಯವಹಾರ. ಭೇದಾಭೇದವಾದದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಅಭೇದವೂ ಇದೆ. ಹಾಗೆ ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಅವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಭಗವಂತ. ಅದರಿಂದ ನೀನು ಯಜ್ಞ ಎಂದರೆ ನೀನು ಯಜ್ಞಾಂತರ್ಗತ, ಯಜ್ಞನಿಯಾಮಕ ಯಜ್ಞನಾಮಕ ಎಂದರ್ಥ. ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದ ವಚನದಿಂದ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರ್ವಶಬ್ದಾಭಿಧೇಯತ್ವಂ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಕತ್ವತಃ ।
ನ ತು ಸರ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ಸರ್ವಭಿನ್ನೋ ಯತೋ ಹರಿಃ ॥
ಇತಿ ಮಾತ್ಸ್ಯೇ ।

ಕ್ರತು ಹವಿಸ್ಸು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳೂ ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಅವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಹೊರತು ಎಲ್ಲವೂ ಅವನ ಸ್ವರೂಪವೆ ಎಂದಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ, ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಯಜ್ಞದಿಂದ ಸುಪ್ರೀತನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿ ದಕ್ಷನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ. ನಾನು ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುರುದ್ರ ಎಂಬ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು.

ಶ್ರೀಭಗವಾನುವಾಚ

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ ಶರ್ವಶ್ಚ ಜಗತಃ ಕಾರಣಂ ಪರಮ್ ।
ಆತ್ಮೇಶ್ವರ ಉಪದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ವಯಂದೃಗವಿಶೇಷಣಃ ॥ ೫೦ ॥

ಶ್ರೀಭಗವಂತ ನುಡಿದ–

ವಿಷ್ಣುರೂಪನಾದ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮಿರೂಪನೂ ರುದ್ರಾಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪನೂ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ರಕ್ಷಣೆ ಸೃಷ್ಟಿ ಲಯಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಕಾರಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಎಲ್ಲರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ಸ್ವಾಮಿ, ಸಾಕ್ಷಿ, ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಹರಿ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ರುದ್ರನೂ ಆಗಿರುವೆನೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರು ನನ್ನ ಶರೀರಭೂತರೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. 'ಜಗತಃ ಆತ್ಮಾ' 'ಜಗತಃ ಈಶ್ವರಃ' ಎಂದು ಜಗತ್ತಿಗೆ ತಾನು ಉಪಾದಾನಕಾರಣನೂ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣನೂ ಆಗಿರುವೆನೆನ್ನುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವವಚನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಜೀವರಿಗಿಂತಲೂ ಜಡವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಬೇರೆಯೇ ಆಗಿದ್ದು ಜೀವಜಡಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಭೇದ ವ್ಯವಹಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವಾಗ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ, ನಾನೇ ರುದ್ರ ಎಂದೇಕೆ ಇಬ್ಬರನ್ನೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪರು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಜೀವಾತ್ಮರು. ವಸ್ತುತಃ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೂ ಜೀವಾತ್ಮರೆ. ಆದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನ– ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರರೂಪದಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ನಾನೇ ರುದ್ರ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ಶ್ರೀಹರಿ. ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನವೆಂದರೆ ವಿಶೇಷಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತೋರುವುದು.

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಸ್ವರೂಪೇಣ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯಭಿನ್ನತಾ ।
ನ ತು ಜೀವಸ್ವರೂಪೇಣ ಜೀವಾ ಭಿನ್ನಾ ಯತೋ ಹರೇಃ ॥

ವಿಶೇಷಾಭೇದವಚನಂ ಸನ್ನಿಧಾನವಿಶೇಷತಃ ।
ಸನ್ನಿಧಾನಂ ತು ತತ್ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವ್ಯಂಜನಂ ಹರೇಃ ॥
ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವಣಿ ।

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ತನ್ನ ರೂಪಗಳಿಂದಲೆ ತನಗೆ ಅಭೇದ ಹೊರತು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಗಳಿಂದಲೆ ತನಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವರು ಶ್ರೀಹರಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನರು. ಅಂತ ರ್ಯಾಮಿವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರ ಅಭೇದವನ್ನೇ ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಶ್ರೀಹರಿ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ವಿಶೇಷಸನ್ನಿಧಾನವಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನವೆಂದರೆ 'ಸಂ-ನಿಧಾನ' ಹೆಚ್ಚು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತ ಅವನು ನೆಲೆಸುವುದು. ಬೇರೆ ಜೀವರಲ್ಲಿ 'ನಿಧಾನ' ಮಾತ್ರ, ಅಂದರೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಾನಷ್ಟೆ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಪ್ರಕಟಪಡಿಸುತ್ತ ನೆಲೆಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳು ನನ್ನಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರರಾಗಿರುವವರೆಂದು ತಿಳಿಯುವವನು ಅಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದ್ವಿತೀಯೇ ಕೇವಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ।
ದೇಹಾತ್ಮಬುದ್ಧಿರ್ಭೂತಾನಿ ಭೇದೇನಾಜ್ಞೋಽನುಪಶ್ಯತಿ ॥ ೫೨ ॥

ದೇಹಾದಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕರ್ತನೆಂದು ಅಜ್ಞಾನಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಕರ್ತನಾಗಿರುವ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಚಿನ್ಮಯಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವರನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ, ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇರುವವರೆಂದು ತನ್ನ ದುಃಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಜ್ಞಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ಭೂತಾನಿ ಭೇದೇನ ಅನುಪಶ್ಯತಿ' ಎಂದರೆ 'ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೀವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವನು ಅಜ್ಞಾನಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಎಂದಾದರೆ 'ಏಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಂ' ಬ್ರಹ್ಮ ಒಂದನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ಬೇರೆಲ್ಲದರ ಜ್ಞಾನ

ಬರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು ಹೇಳುವುದು ಕೂಡಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಜೀವರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನರೆಂದ ಮೇಲೆ ಸಮಷ್ಟಿ ಜೀವ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭನೆನಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಸ್ವತಃ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಆಗಿರುವ ರುದ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನನೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೇನು? ಎಂದು [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೇ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ತಲೆ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನು ಪರಕೀಯವೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೇ ಬೇರೆ ಜೀವರನ್ನು ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯ ಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ 'ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಭಾವಾನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಾರದೆಂದೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುವ ಅರ್ಥ ಪೂರ್ವೋತ್ತರವಿರುದ್ಧವೂ ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು-

ಹರೇರ್ವಶತ್ವದೃಷ್ಟಿಸ್ತು ಭೂತಾನಾಮಪೃಥಗ್ದೃಶಿಃ ।
ಪ್ರಿಯತ್ವದೃಷ್ಟಿರಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ॥

ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ॥

---

೧. ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಮಯಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೌ ಭೂತಾನಿ ಚ ಭೇದೇನಾಜ್ಞಃ ಪಶ್ಯತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।
-ಶ್ರೀಧರಃ

ಭೇದೇನ ದರ್ಶನೇ ಏಕವಿಜ್ಞಾನೇನ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಿರೋಧಾದಜ್ಞ ಏವ ಭೇದೇನ ಪಶ್ಯತಿ । -ರಾಧಾರಮಣಃ

ನನು ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭತ್ವೇನ ಜೀವತ್ವಾತ್ ರುದ್ರಸ್ಯೇಶ್ವರತ್ವೇಽಪಿ ಗುಣಸ್ಪರ್ಶಾತ್ ಕಥಂ ತಯೋಸ್ತ್ವಭೇದಸ್ತತ್ರ ಕೈಮುತ್ಯನ್ಯಾಯೇನಾಹ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದೌ ಚೇತಿ । ಭೂತಾನಿ ಜೀವಾನಪಿ ಅಜ್ಞ ಏವ ಭೇದೇನ ಪಶ್ಯತಿ ನತು ವಿಜ್ಞಃ । ಕಿಮುತ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರೌ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ವಿದ್ವಾಂಸ್ತು ಭೇದಂ ನ ಪಶ್ಯತೀತಿ ಸದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಹ ಯಥೇತಿ । ತಸ್ಮಾದೇವಮೈಕ್ಯಂ ಪಶ್ಯನ್ ಕೃತಾರ್ಥೋ ಭವತೀತ್ಯಾಹ ತ್ರಯಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುರುದ್ರಾಣಾಮೇಕೋ ಭಾವಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಯೇಷಾಮ್ । -ಶ್ರೀಧರಃ

'ಭೇದೇನಾಜ್ಞೋಽನುಪಶ್ಯತಿ' ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಜೀವರನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವವನು ಅಜ್ಞಾನಿ ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ 'ಅಪೃಥಗ್ ದೃಶಿ' ಯಾಗಬೇಕು, ಜೀವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ 'ವಶತ್ವದೃಷ್ಟಿ' ಜೀವರನ್ನು ಹರಿಯು ವಶರೆಂದು ಕಾಣಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವರು ಜೀವರನ್ನು ಪರಕೀಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಜೀವ-ಜೀವಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಜೀವರು ತಮ್ಮೊಳಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣಬೇಕೆನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮುಂದೆ 'ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಭಾವಾನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ 'ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು' ಎಂದು ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ವಿಶೇಷಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಅಥವಾ' ಎನ್ನುವುದು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಿಕಲ್ಪ. ಜೀವರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ವಶತ್ವದೃಷ್ಟಿ' ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮಾಧೀನರೆಂದರ್ಥ. ಜೀವ-ಜೀವರಲ್ಲಿ ಅಭೇದ ಹೇಳಿದರೆ 'ಪ್ರಿಯತ್ವದೃಷ್ಟಿ' ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಣಬೇಕೆಂದರ್ಥ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಾಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ 'ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಿಯತ್ವದೃಷ್ಟಿಃ' ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರು ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾ: 'ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಭಾವಾನಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ತ್ರಯಾಣಾಂ' ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದೆ ಬಲು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೆ ಇರುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ ಹೊರತು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬಾರದು.

ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು ಯುಕ್ತಿಮಲ್ಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳ ಐಕಮತ್ಯ, ಪರಸ್ಪರ ಅವಿರೋಧ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಲೇ ಹೇಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಭೇದಸೌರಭ.ಶ್ಲೋ.೩೧೭)-

'ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವೆನ್ನುವ ವಾದವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ತಳ್ಳಿ ಹಾಕುತ್ತಿದೆ. 'ತಮುಪಾಗತಮಾಲಕ್ಷ್ಯ'(ಶ್ಲೋ.೨೨) ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಹರಿಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಭೀತರಾದರೆಂದಿದೆ. ಬಳಿಕ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರು ಹರಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯದೈವವೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾರೆ. (ಶ್ಲೋ.೪೦ ಮತ್ತು ೨೯) ಈಗ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯ

ಹೇಳುವುದು ಶಕ್ಯವೆ? ಹೇಳಿದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದದೋಷ. 'ತ್ರಯಾಣಾಂ' ಎಂದರೆ ಆದಿಮಧ್ಯ ಅಂತ್ಯ ಈ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೆ 'ಏಕಭಾವಾನಾಂ' ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಯೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ ವೈ ಭಿದಾಂ' ಎಂದರೆ ವಾಕ್ಯಭೇದ ಮಾಡದವನು 'ಸ ಶಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತಿ' ಮನಃಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ದ್ವೈತಿಗಳೊಡನೆ ವ್ಯರ್ಥಕಲಹ ಮಾಡಿ ಮನಃಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅಂತ್ಯಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಆದಿಮಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವ ಅರ್ಥವೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ 'ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಿಯತ್ವದೃಷ್ಟಿಃ' ಇದು ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸ್ವರಸವಾದ ಅರ್ಥವೂ ಆಗಿದೆ. 'ತ್ರಯಾಣಾಂ' ಎಂದರೆ 'ಮೂರುಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಯಾವ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳು? 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಎಂದರೆ, 'ಸರ್ವತ್ರ' ಆದಿ ಮಧ್ಯ ಅಂತ್ಯ ಮೂರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಭೂತ' ಇರುವ 'ಆತ್ಮನಾಂ' ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಅಂದರೆ, ಮೂರು ಕಡೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ 'ಭಿದಾಂ' ಪರಸ್ಪರ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗದಂಥಭಿನ್ನಾರ್ಥವಿವಕ್ಷೆ ಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳಬಾರದು.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು, ಅಂದರೆ ವಿರೋಧನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಕಾರಣ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ತ್ರಯಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ವೈಕುಂಠಮೂರ್ತಿ ಈ ಮೂರು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ, ಮೂರೂ ಒಂದೇ. ಏಕೆ? 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳು ಈ ಮೂವರೂ ಹೇಗಾದಾರು? ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಬೇರೆಬೇರೆಯೆ ಎಂದೇಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಎಂದರೆ 'ಭಿದಾಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ' ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಮೂವರಿಗೂ ಜಡದೇಹಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ದೇಹದಿಂದ ಜನನ ಮರಣಗಳಿಲ್ಲ. ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬ ಬದುಕಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸಾಯುವುದೆಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಭೇದದಿಂದ ಅಂದರೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಭೇದವಿರುತ್ತಿತ್ತು. 'ಭೇದ' ಎಂದರೆ 'ಕ್ಷೀರನೀರವಿಭೇದನಂ' 'ಹಾಲು ನೀರು ಬೆರೆಯುವುದು' ಎಂಬಂತೆ ಚೇತನಕ್ಕೆ ಜಡದೇಹ ಬೆರೆತು ಒಂದಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಬೆರೆಯುವುದೆಂದರೆ ಇದು ನನ್ನ ದೇಹ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ. 'ಭೇದ' 'ಪೃಥಗ್ ದೃಶಿ' ಎಂದರೂ ಭ್ರಮೆ. ಅದಿಲ್ಲ.

ಹೀಗೆ ಮೂರು ರೂಪಗಳೂ ಒಂದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಿವನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಲು ಪ್ರೀತಿ ಇರುವಾಗ ಅವನಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ವೈಕುಂಠ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀತಿ ಇರಲೇ ಬೇಕು. ವಿರೋಧವಿರಲಾರದು. ಹೀಗಾಗಿ ಹರಿಹರರು ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಹಾಲಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದಂತೆ. ಭೇದವಿಲ್ಲ,

ಅಂದರೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. 'ಸೋಽನುಪ್ರವಿಷ್ಟೋ ಭಗವಾನ್ ಚೇಷ್ಟಾರೂಪೇಣ ತಂ ಗಣಮ್ । ಭಿನ್ನಂ ಸಂಯೋಜಯಾಮಾಸ' (ಶ್ಲೋ.೩-೭-೩) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಮಹದಾದಿತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಇದ್ದರೂ ಜೊತೆ ಸೇರಿರಲಿಲ್ಲ, ಶ್ರೀಹರಿ ಜೊತೆಸೇರಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೇ ಭೇದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಜೊತೆಸೇರದಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡಿದೆ.

ಹರಿಹರರ ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಐಕಮತ್ಯವೇ ಇದೆ. ಇದನ್ನೂ ಈ ಶ್ಲೋಕ 'ಭಿದಾಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಮಿತ್ರಭೇದ' 'ಭೇದೋಪಾಯ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ 'ಕಥಮೇಕಾತ್ಮನಾಂ ಭೇದಃ ' (ಯಾದವರಲ್ಲಿ ಐಕಮತ್ಯವೇ ಇದ್ದಿತು. ಏಕೆ ಒಡಕು ಉಂಟಾಯಿತು?) 'ವಿಭಜಸ್ವ ಯಥಾನ್ಯಾಯಂ ನೈವ ಭೇದೋ ಯಥಾ ಭವೇತ್' (ಹರಿಯ ನಾರಾಯಣೀರೂಪದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಕಲಶವಿತ್ತು ಅಸುರರು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಭೇದ, ಒಡಕು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ಪಂಕ್ತಿಭೇದ ಮಾಡದೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಬಡಿಸು') ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹಳ ಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಭೇದಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವೆ.

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವೇ ಹೊರತು ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೇ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಭೇದವಿಲ್ಲವೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಭೇದ ಎನ್ನ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕಭೇದ, ವಿಶಿಷ್ಟಭೇದಗನ್ನು ಅದ್ವೈತದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ.ಅದನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಭೇದವೂ ಕೂಡ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ನಿಷೇಧ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಭೇದ ನಿಷೇಧಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹರಿಗೆ ಆಹುತಿಯನ್ನು ದಕ್ಷ ನೀಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಹರನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಆಹುತಿ ಏಕೆ? ಅದರಿಂದ ಉಚ್ಛಿಷ್ಟಾಹುತಿ ನೀಡಲು ಒಪ್ಪಿ ಜಗಳ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಇಲ್ಲ.

ಹರಿಹರರೊಳಗೆ ವಿರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಿ ಬಂದಿದೆ. ನಂದಿ ಭೃಗುಮುನಿಗಳು ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ನಿಂದಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿರಬೇಕಾದರೆ ಶಿವ-ವಿಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿರಬೇಕು ತಾನೆ? ಎಂದು ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿರೋಧರೂಪವಾದ ಭೇದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಭಿದಾಂ ನ ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂದರೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬಾರದು, ಅತ್ಯಂತಪ್ರೀತಿ ಇದೆ ಎಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು, 'ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರಿಯತ್ವದೃಷ್ಟಿಃ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾಗವತ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಏಕಭಾವಾನಾಂ' ಐಕಮತ್ಯ ಉಳ್ಳವರು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು. ಅವರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ವಿರೋಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿದೆ. 'ಏಕಭಾವಾನಾಂ' ಎಂದರೆ 'ಏಕೋ ಭಾವಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಯೇಷಾಂ' ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯ ಉಳ್ಳವರೆಂದು ಶ್ರೀಧರೀಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದೇ ಅಸ್ವರಸ. 'ಕರ್ತುಃ ಭಾವಃ ಕರ್ತೃತ್ವಂ' ಎಂದರೆ ಕರ್ತೃವಿನ ಸ್ವರೂಪವಲ್ಲ, ಕರ್ತೃತ್ವವೆಂಬ ಆಗಂತುಕಧರ್ಮ ಅರ್ಥ ತಾನೆ?

* * *

ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳೂ ವೈಕುಂಠಮೂರ್ತಿಯಂತೇ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳು ಎಂದು ಹಿಂದೆ (ಶ್ಲೋ.೫೦) 'ಜಗತಃ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು ರೂಪ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಬೇರೆ, ಶಿವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಬೇರೆಯೇ ಎನ್ನಬೇಕು ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿ ದಕ್ಷನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತ್ರಯಾಣಾಮೇಕಭಾವಾನಾಂ ಯೋ ನ ಪಶ್ಯತಿ ವೈ ಭಿದಾಮ್ ।
ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾ(೧)ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಸ ಶಾಂತಿಮಧಿಗಚ್ಛತಿ ॥ ೫೪ ॥

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಿ ಹರಿ, ವಿಷ್ಣುರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಹರಿ ಮತ್ತು ರುದ್ರನಲ್ಲಿ ರುದ್ರರೂಪದಿಂದ ಇರುವ ಹರಿ, ಮೂವರೂ ಸರ್ವಜೀವಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳಾಗಿರುವರು. ಆದರೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಗುಣಪೂರ್ಣರಾಗಿರುವರು. ಅದರಿಂದ ಮೂವರಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಯಾರು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವನು ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠ.

ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚ ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಅಭೇದೋಪಾಸನೆ ವೇದಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾದ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ವೇದಸಿದ್ಧವಾದ ಅಭೇದೋಪಾಸನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರಿ. ಅವನು ಅದನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಎಂದು ಸಂಬೋಧನೆ ಮಾಡಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತದೆ [೧] ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ವಸ್ತುತಃ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೇ ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾರ. ಅದರಿಂದ 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮ' ಎಂದರೆ ಸಕಲ ಚೇತನಾಚೇತನ ಪ್ರಪಂಚದ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂದರ್ಥವನ್ನೇ

೧. ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಾತ್ಮಕಾನಿ ಆತ್ಮಾನಃ ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ ಯೇಷಾಂ ತೇ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಾನಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ ಒಂದೇ ಭಗವದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಯುಕ್ತಿ ವಿರುದ್ಧ, ಆದರಿಂದ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದಪ್ರಸಂಗವಿದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಸಹಜ. ಆದರೂ 'ಏಕಭಾವ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಎಲ್ಲ ರೂಪಗಳೂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕತ್ವವೆಂಬ ಒಂದು ಧರ್ಮಉಳ್ಳವುಗಳು. ಅದರಿಂದ ಅವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಹೊರತು ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಎಂದು ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾ ಸರ್ವಭೂತಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವೇನ ।

'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾ' ಎಂದರೆ ಭಾವಪ್ರಧಾನನಿರ್ದೇಶದಿಂದ 'ಸರ್ವಭೂತಾಂತ ರ್ಯಾಮಿತ್ವವಿರುವ 'ಕಾರಣ 'ರೂಪಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅಭಿನ್ನವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಎನ್ನುವ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠವೂ, ಅಸಂಗತವಲ್ಲ. 'ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಗಳಾದ ಮೂರುರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು' ಎನ್ನುವಾಗ 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಎಂದು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ. ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವವು ಹೇತುವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯವಚನಕ್ಕೂ ಇದೇ ಪಾಠ, ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ವಾದಿರಾಜರಿಗೆ ಇದು ಸಂಮತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಪರವಾಗಿ ತೋರಿಸುವಾಗ 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮನ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತಪದ್ಯಾನಾಂ' ಎಂದು ಷಷ್ಠೀ ಬಹುವಚನಾಂತ ಶಬ್ದದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸುರೋತ್ತಮತೀರ್ಥರು ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತ 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಹಿಡಿದೇ 'ಆದಿಮಧ್ಯಾಂತಪದ್ಯಾನಾ ಮಿತ್ಯನೇನ ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್- ಆದೌ ಮಧ್ಯೇಽವಸಾನೇ ಚ, ಭೂತಃ- ವಿದ್ಯಮಾನಃ, ಆತ್ಮಾ- ಸ್ವರೂಪಂ ಯೇಷಾಂ ಪದ್ಯಾನಾಂ' ಎಂದು ಸಮಾಸವಿಗ್ರಹ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿಯೂ

'ತ್ರಯಾಣಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಶಿವಾಖ್ಯಾನಾಂ ಸರ್ವಭೂತಸ್ವಾಮಿನಾಂ
ಏಕಚಿತ್ತಾನಾಂ ಭಿದಾಂ'

'ಸರ್ವಭೂತಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಶಿವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ತಿಳಿಯಬಾರದು' ಎನ್ನುತ್ತ 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಾಂ' ಎಂದೇ ಪಾಠ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ.

* * *

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸೌಹಾರ್ದವೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವರಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಶ್ರೀಹರಿ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಬಳಿಕ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಯಜ್ಞವಿಚ್ಛೇದಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತ್ರಿಕಪಾಲ ಪುರೋಡಾಶಯಜ್ಞದಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ, ತಾನು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮಧ್ಯೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವವನ್ನು ಪುನಃ ಮುಂದುವರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೋಮರಸದಿಂದ ಮತ್ತು ಪಾಶುಕ, ಪೌರೋಡಾಶಿಕ ಎಂಬ ಹವಿಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಎಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಏವಂ ಭಗವತಾಽಽದಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿರ್ಹರಿಮ್ ।
ಅರ್ಚಿತ್ವಾ ಕ್ರತುನಾ ಸ್ವೇನ ದೇವಾನುಭಯತೋಽಯಜತ್ ॥ ೫೫ ॥

ಮೈತ್ರೇಯರು ನುಡಿದರು-

ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನು ಉಪದೇಶ ನೀಡಿದಾಗ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾ ಪತಿ ಅವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದ ತನ್ನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಸೋಮಾಹುತಿ ಮತ್ತು ಪುರೋಡಾಶಾದಿ ಆಹುತಿಗಳಿಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ 'ದೇವಾನುಭಯತೋಽಯಜತ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಭಯತಃ ಎಂಬುದನ್ನು ಉಭಯತೋ ದೇವಾನ್' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವವರೆಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಆರಾಧಿಸಿದ ಎಂದು [೧]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. 'ಉಭಯತೋಽಯಜತ್' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಪ್ರಯಾಜಾದಿ ಅಂಗಯಾಗ, ಪ್ರಧಾನಯಾಗ ಎಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಯಾಗಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಶ್ರೀಧರಮುಂತಾದವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವವರು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವವರೆಂದು ಎರಡು ವಿಭಾಗದವರಲ್ಲ. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಎರಡು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. 'ಯಾ ವಾಂ ಕಶಾ ಮಧುಮತ್ಯಶ್ವಿನಾ'

---

೧. ಉಭಯತೋ ದೇವಾನ್ ದಿವಿಷ್ಠಾನ್ ಭೂಮಿಷ್ಠಾಂಶ್ಚ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಉಭಯತೋಽಂಗೈಃ ಪ್ರಧಾನೇನ ಚ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಉಭಯತೋಽಭಗವತೋಽಂಗಭೂತದೇವಾದಿದ್ವಾರಾ ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಚ ತ್ರಿಕಪಾಲ ಪುರೋಡಾಶಾದಿನಾ ಅರ್ಚಯಿತ್ವಾ ದೇವಾನ್ ತದಂಗತಯಾಽಯಜತ್ । - ಶುಕದೇವಃ

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ಯು-ಪೃಥಿವೀ-ಅಪ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವವರೆಂದು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮೂರು ವರ್ಗವಾಗಿ ಸಂಬೋಧಿಸಿ 'ತೇ ದೇವಾಸೋ ಯಜ್ಞಮಿಮಂ ಜುಷಧ್ವಂ' ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ.ಯಾಗವೂ ಪ್ರಧಾನಯಾಗ ಅಂಗಯಾಗವೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆ ಎನ್ನುವುದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೇನೇ ಫಲ. ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಉಭಯತಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಹರಿಮರ್ಚಿತ್ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಅಂಗದೇವತಾದ್ವಾರಾ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಎಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸಿದ' ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ, ಅಂಗವಾಗಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದ ಬಳಿಕ ತಿರುಗಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ನಿಷಿದ್ಧ. 'ಅಂಗತಯಾ' ಎಂದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿ. 'ಉಭಯತಃ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ದೂರಾನ್ವಯ. ಅದರಿಂದ 'ಉಭಯತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥವೆ? ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಕೈಗೊಂಡ ಯಾಗ ಬೃಹಸ್ಪತಿಸವ ಎಂಬುದು ಇಷ್ಟಿ ಪಶು ಸೋಮ ಎಂಬ ಮೂರೂ ಬಗೆಯ ಯಾಗಗಳ ಸಮೂಹರೂಪವಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೋಮವೂ ಇದೆ. ಪುರೋಡಾಶಾದಿ ಹವಿಸ್ಸೂ ಇದೆ. ದರ್ಶಪೂರ್ಣಮಾಸೇಷ್ಟಿಯಂತೆ ಕೇವಲ ಹವಿಸ್ಸಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ 'ಉಭಯತಃ' 'ಸೋಮ ಮತ್ತು ಹವಿಸ್ಸೆಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಆಹುತಿಗಳಿಂದ' ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ 'ಉಭಯತಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ ಎಂದು.

ಉಭಯತಃ ಸೋಮತೋ ಹವಿಷಶ್ಚ ।

'ಉಭಯತಃ' ಎಂದರೆ ಸೋಮರಸದಿಂದ ಮತ್ತು ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ದಾಕ್ಷಾಯಣೀ ಸತೀದೇವಿ ಹಿಮವಂತನ ಮಗಳಾಗಿ ಪಾರ್ವತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ತಿರುಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶಿವನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದಳೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಮೇವ ದಯಿತಂ ಭೂಯ ಆವೃಣೋತ್ ಪತಿಮಂಬಿಕಾ ।
ಅನನ್ಯಭಾವೈಕಗತಿಃ ಶಕ್ತಿಃ ಸುಪ್ತೇವ ಪೂರುಷಮ್ ॥ ೫೯ ॥

ಪಾರ್ವತೀಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ದೇವಿ ಪುನಃ ತನ್ನ ಪ್ರಿಯತಮನಾದ ಶಿವನನ್ನೇ ಪತಿಯಾಗಿ ಪಡೆದಳು. ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತಳಾಗುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹರಿಯನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪಾರ್ವತಿಯೂ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಿವನನ್ನೇ ಸೇವಿಸಿದಳು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ [1]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಶಕ್ತಿ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ತಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತದೆ, ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಈಶ್ವರನ ಮಾಯೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪಾರ್ವತಿ ಶಿವನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವಿಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿ ಎಲ್ಲ ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆಯಿತೆಂದರೆ ಆಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನನ್ಯಭಾವದಿಂದ ದೇವಿ ಶಿವನನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಭಾವಶೂನ್ಯ ಜಡಮಾಯೆಯ ದೃಷ್ಟಾಂತವೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಶಕ್ತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ. ಪುರುಷನೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು. ಪ್ರಳಯಕಾಲವೇ ರಾತ್ರಿ. ನಿದ್ದೆ ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಮತ್ತು ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಮಿಸುವುದು. ಪ್ರಳಯಕಾಲ ಬ್ರಹ್ಮಮಾನದ ನೂರುವರ್ಷ ಪೂರ್ತಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲ ಬದಿಗಿಟ್ಟು ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷ ರಮಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆ ಪಾರ್ವತಿ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಅನುರಾಗ ಭಾವದಿಂದ ಶಿವನನ್ನೇ ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಸೇವಿಸಿದಳು ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಕ್ತಿತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣುಶಕ್ತಿಸ್ತು ಶಕ್ತಿಶಬ್ದೇನ ಚೋಚ್ಯತೇ ।
ಶಕ್ಯತ್ವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚಾಪಿ ಸ್ವಾಪಃ ಸೃಷ್ಟಿಂ ವಿನಾ ಹರೌ ।
ರತಿಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ತು ಕಥಿತೋ ನಹ್ಯನ್ಯಃ ಸ್ವಾಪ ಉಚ್ಯತೇ ॥

ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ್ದರಿಂದಲೆ ಪರಮಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶಕ್ತಿಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಅಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಯೂ ಹರಿಗೆ ಅಧೀನ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸ್ವಾಪ, ನಿದ್ರೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೇವಲ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವುದು ಹೊರತು ಅವಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಜೀವರಂತೆ ಬೇರೆ ನಿದ್ರೆ ಎಂಬುದಿಲ್ಲ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದೇ ಸ್ವಾಪ ಹೊರತು ಚೇತನರಂತೆ ಅಚೇತನಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ನಿದ್ರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

1. ಸುಪ್ತಾ ಉಪರತಾ ಶಕ್ತಿರ್ಮಾಯಾರೂಪಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾರಂಭೇ ಈಶ್ವರಂ ಯಥಾ ಭಜತಿ । -ವಂಶೀಧರಃ

ಪ್ರಲಯವೇಲಾಯಾಂ ಸುಪ್ತಾ ಶಕ್ತಿಃ । ಪುರುಷಂ ಸೃಷ್ಟ್ಯರ್ಥಮುತ್ಥಿತಂ ಪರಮೇ-ಶ್ವರಮ್ । -ಶುಕದೇವಃ

ಪ್ರಲಯಕಾಲೇ ಸುಪ್ತಾ ಶಕ್ತಿಃ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಾರಂಭಕಾಲೇ ಪುರುಷಮೀಶ್ವರಂ ಯಥಾ ಭಜತೇ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಸ್ಕಂಧನ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪೀತ್ವಾಽಂತರಜರಂ ವಹ್ನಿಶ್ಚಚ್ಛರ್ದ ಶರಕಾನನೇ ।
ಕುಮಾರೋಽಭೂತ್ ತತಸ್ತಸ್ಮೈ ಸ್ತನಂ ಷಟ್ ಕೃತ್ತಿಕಾ ದದುಃ ॥ ೬೪ ॥

ಶಿವನ ಆ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಗಂಗೆಗೆ ಪೂರ್ತಿ ಧರಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಗ್ನಿ ಒಂದಂಶವನ್ನು ತಾನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯ ಮೂಲಕ ಗಂಗಾತೀರದ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದ. ಆಗ ಆ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಕುಮಾರ ಜನಿಸಿದ. ಅವನಿಗೆ ಕೃತ್ತಿಕಾ ದೇವಿಯರು ಆರು ಮಂದಿ ಸ್ತನಪಾನ ಮಾಡಿಸಿದರು.

ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಭಾರತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿಲ್ಲ. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯ ಪತ್ನಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಡೆದು ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲಿನ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದಳೆಂದಿದೆ. (ವನಪರ್ವ. ಅ.೨೨೮) ಈ ವಿರೋಧ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳೇ ಭಾಗವತಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ವಿರೋಧಪರಿಹಾರ ಹೀಗೆ- ಅಗ್ನಿ ಪಾರಿವಾಳರೂಪದಿಂದ ಬಂದು ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಏಕಾಂತಕ್ಕೆ ಭಂಗ ತಂದಿದ್ದ. ಅವನ ಮುಂದೆ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಧರಿಸಲು ಪಾರ್ವತಿ ಲಜ್ಜಿತಳಾಗಿ ಅಶಕ್ತಳಾದಳು. ಶಿವ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟ. ಆಕಾಶಗಂಗೆ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು, ಆದರೆ ಒಂದಂಶ ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಳು. ಇನ್ನೊಂದಂಶವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಬಳಿಕ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಗಿತ್ತ. ಅವಳು ಗರುಡಪಕ್ಷಿರೂಪದಿಂದ ಹಾರಿ ಗಂಗಾತೀರದ ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಹಿಂದೆ ಗಂಗೆಯೂ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ತಂದು ಹಾಕಿದ್ದಳು. ಹೀಗೆ ಎರಡೂ ಅಂಶಗಳಿಂದ ವೀರ್ಯ ಕೂಡಿದಾಗ ಕುಮಾರನ ಉತ್ಪತ್ತಿ. ಕುಮಾರನಿಗೆ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಗ್ನಿಸ್ವಾಹೆಯರೂ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳೆನಿಸಿದರು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಭಾಗವತ ಅಗ್ನಿಯೇ ಸ್ವತಃ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದನೆನ್ನುತ್ತಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಹಾ ದೇವಿಯ ಮೂಲಕ ಹಾಕಿಸಿದನೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಭಾರತದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.

ಸ್ವಾಹಾದ್ವಾರೇಣ ಶರಕಾನನೇ ಚಚ್ಛರ್ದ । ಭಾರತೋಕ್ತೇಃ ॥

ಅಗ್ನಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯ ಮೂಲಕ ಶಿವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಗಂಗಾತೀರದ ಜೊಂಡು ಹುಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಸಿದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಅಷ್ಟಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

ಅಧ್ಯಾಯ-೯

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರರಾದ ಸನಕಾದಿಗಳು, ನಾರದ, ಋಭು, ಹಂಸ, ಆರುಣಿ, ಯತಿ ಇವರಾರೂ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವರಿಂದ ಸಂತತಿ ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅಧರ್ಮನೆಂಬ ಬ್ರಹ್ಮಪುತ್ರನಿಂದ ದಂಭ ಲೋಭ ಕ್ರೋಧ ಕಲಿ ಭಯ ಮೃತ್ಯು ಯಾತನಾ ನಿರಯ ಮುಂತಾಗಿ ದುಷ್ಟಸಂತತಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಮುಮುಕ್ಷು ಈ ಸಂತತಿಯವರನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದು.

ಉತ್ತಾನಪಾದರಾಜನಿಗೆ ಸುನೀತಿ ಸುರುಚಿ ಎಂದು ಇಬ್ಬರು ಪತ್ನಿಯರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಧ್ರುವ ಉತ್ತಮ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳು ಜನಿಸಿದರು. ರಾಜನಿಗೆ ಸುರುಚಿಯಲ್ಲಿ ಮೋಹ. ಸುನೀತಿಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಆಟವಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ತೊಡೆಯೇರಲು ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುರುಚಿ ಹೇಳಿದಳು 'ನೀನೂ ತಂದೆಯ ತೊಡೆ ಏರಬೇಕೆಂದರೆ ನನ್ನ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬಾ' ಧ್ರುವ ಅಳುತ್ತ ತಾಯಿ ಸುನೀತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವಳೂ ಹೇಳಿದಳು. 'ನಾನು ನಿರ್ಭಾಗ್ಯೆ. ಅದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಈ ದುಃಖ. ಸುರುಚಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನೀನು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ದೇವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳು' ಎಂದು. ಐದುವರ್ಷದ ಹಸುಳೆ ಧ್ರುವ ಕಾಡಿಗೇ ನಡೆದ. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಾರದರು ಅವನಿಗೆ ವಾಸುದೇವ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಯಮುನಾತೀರದ ಮಧುವನದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಹೇಳಿ ಹರಸಿ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಧ್ರುವ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದುದನ್ನು ತಿಳಿದು ರಾಜ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ಪರಿತಪಿಸಿದ. ನಾರದರು ಅವನನ್ನು ಕಂಡು 'ನಿನ್ನ ಮಗ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ತಪಃಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದು ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದರು. ಇತ್ತ ಧ್ರುವ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಮೂರು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬೋರೆ ಹಣ್ಣುತಿಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ. ಮುಂದೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಆರು ದಿನಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲು ಎಲೆ ತಿಂದು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ. ಬಳಿಕ ಒಂದು

ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ನೀರು. ಬಳಿಕ ಒಂದುತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಬರಿ ಗಾಳಿ. ಐದನೇ ತಿಂಗಳು ಬಂದಾಗ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪೂರ್ವಕ ಒಂಟಿಕಾಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತಪಗೈದ. ದೇವತೆಗಳು ಕೃತಕ ಸರ್ಪ ಆನೆ ಸಿಂಹಗಳನ್ನು ತೋರಿ ವಿಘ್ನ ಮಾಡಲೆತ್ನಿಸಿದರು. ಧ್ರುವ ಅವನ್ನು ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಭೂಮಿ ಅಲ್ಲಾಡಿತು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿತು. ದೇವತೆಗಳು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರು. ಹರಿ ಅವರಿಗೆ ಅಭಯ ನೀಡಿದ.

* * *

ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನುವಿನ ಪುತ್ರಸಂತತಿಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಮೊದಲಿಗೆ ಮನು ಹರಿಯ ಅಂಶಾಂಶಸಂಭೂತನೆಂಬುದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಾತಃ ಕೀರ್ತಯೇ ವಂಶಂ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತೇಃ ಕುರೂದ್ವಹ ।
ಸ್ವಾಯಂಭುವಸ್ಯಾಪಿ ಮನೋರ್ಹರೇರಂಶಾಂಶಜನ್ಮನಃ ॥ ೭ ॥

ಇನ್ನು ನಾನು ಹರಿಯ ಅಂಶಾಂಶಯುಕ್ತನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಪವಿತ್ರ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವಿನ ಪುತ್ರರ ವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವೆನು.

ಇಲ್ಲಿ ಮನು ಹರಿಯ ಅಂಶಾಂಶಸಂಭೂತನೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ? ಹರಿಯ ಅಂಶ ಬ್ರಹ್ಮ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಅವನ ಒಂದು ಅರ್ಧದೇಹ. ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಮನು. ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಧದಿಂದ ಶತರೂಪಾದೇವಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದು ತೃತೀಯಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು [೧]ಶ್ರೀಧರ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹರಿಯ ಅಂಶಾಂಶರೆಂದರೆ ಕಪಿಲ ದತ್ತ ಯಜ್ಞ ಪೃಥು ಋಷಭ ಮುಂತಾದವರು. ಅವರ ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಮನು ಎನ್ನುತ್ತದೆ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಈ ಎರಡೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಸಂಗತ. ಹರಿಯ ಅಂಶ ಹರಿಯೇ ಆಗಬೇಕು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಅವನ ದೇಹದ ಅಂಶವೆನ್ನುವುದೂ ಶಬ್ದಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಕಪಿಲ ದತ್ತ ಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದವರು ಹರಿಯ ಅಂಶದ ಅಂಶಗಳೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವರ ಜನ್ಮ ಮನುವಿನಿಂದ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾಧಾನವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು-

---

೧. ಹರೇರಂಶೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಸ್ಯಾಂಶಾದ್ ದೇಹಾರ್ಧಾಜ್ಜನ್ಮ ಯಸ್ಯ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಹರೇರಂಶಾಂಶಾನಾಂ ಕಪಿಲದತ್ತಯಜ್ಞಪೃಥುಋಷಭಾದೀನಾಂ ಜನ್ಮ ಯತಸ್ತಸ್ಯ ।
-ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಆವಿಷ್ಟಾ ಹರಿಣಾ ಜೀವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದಕ್ಷೋ ಮನುಃ ಪೃಥುಃ ।
ಶಕ್ರಾದ್ಯಾ ಋಷಯಶ್ಚೈವ ಮತ್ಸ್ಯವ್ಯಾಸಾದಯೋ ಹರಿಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮ ದಕ್ಷ ಮನು ಪೃಥು ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಋಷಿಗಳು ಜೀವರೇ ಆಗಿದ್ದು ಹರಿಯ ಆವೇಶಪಾತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ಹರಿಯ ಅಂಶರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಂಶರಲ್ಲ. ಮತ್ಸ್ಯವ್ಯಾಸಮುಂತಾದವರೇ ಹರಿಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಂಶಭೂತರು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಅದರಿಂದ ಮನುವು 'ಹರೇರಂಶಾಂಶಜನ್ಮ' ನೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾಂತರ್ಗತ ಪುರುಷನಾಮಕ ಹರಿಯ ಅಂಶವೂ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಲ್ಲಿರುವ ರೂಪ. ಅದರ ಅಂಶ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ಎಂಬ ರೂಪ. ಅದರಿಂದ ಆವಿಷ್ಟರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮನು ಮುಂತಾದವರು ರಾಜರು ಹರಿಯ ಅಂಶಾಂಶಸಂಭೂತರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

* * *

ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಉತ್ತಾನಪಾದರು ಹರಿಯ ಅಂಶಸಂಭೂತರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದೌ ಶತರೂಪಾಽಲಭತ್ ಸುತೌ ।
ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕಲಯಾ ರಕ್ಷಾಯಾಂ ಜಗತಃ ಸ್ಥಿತೌ ॥ ೮ ॥

ಶತರೂಪಾದೇವಿಯು ಪತಿಯಾದ ಮನುವಿನಿಂದ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಉತ್ತಾನಪಾದರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆದಳು. ಅವರು ಲೋಕರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರರೂಪದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟರಾಗಿದ್ದರು.

ದೇವತೆಗಳೂ ಋಷಿಗಳೂ ಹರಿಯ ಅಂಶರು ಹೇಗೆಂದರೆ ಆವೇಶಪಾತ್ರರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಉತ್ತಾನಪಾದ ಮುಂತಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಹೇಗೆ ಹರಿಯ ಅಂಶರು? ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರರೂಪದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟರಾದ್ದರಿಂದ ಎನ್ನಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವೇನು? [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು ಹರಿಯ ಅಂಶದಿಂದ ಅವತರಿಸಿದವರು.

---

೧. ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕಲಯಾ ಕಲಾರೂಪೇಣ ವಿಷ್ಣುನಾ ಯಾ ಜಗತೋ ರಕ್ಷಾ ತಸ್ಯಾಂ ಕ್ರಿಯಾಯಾಂ ಸ್ಥಿತೌ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕಲಯಾ ಜಗತಃ ಪಾಲಿನ್ಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಜಗತೋ ರಕ್ಷಾಯಾಂ ಸ್ಥಿತೌ । -ಶುಕದೇವಃ

ಜಗತೋ ರಕ್ಷಾಯಾಂ ಪಾಲನೇ ಸ್ಥಿತೌ ಯತಃ ಪಾಲಕಸ್ಯ ಭಗವತೋ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕಲಯಾ । ಅವತೀರ್ಣಾವಿತಿ ಶೇಷಃ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹರಿವಂಶ ವಚನದ ಆಧಾರದೊಂದಿಗೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಪ್ರಿಯವ್ರತೋತ್ತಾನಪಾದಪ್ರಮುಖೇಷು ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ।
ಆವಿಷ್ಟಃ ಸರ್ವಭೂಪೇಷು ಋಷಭಾದ್ಯಾಃ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ ॥
ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇಷು ।

ಪ್ರಿಯವ್ರತ ಉತ್ತಾನಪಾದ ಮುಂತಾದ ಪುಣ್ಯಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರರೂಪದಿಂದ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಋಷಭ ತಾಪಸಮನು ಮುಂತಾದವರು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ಅಂಶರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಸಜ್ಜನರಾಗಲಿ ದುರ್ಜನರಾಗಲಿ ಸ್ವತಃ ನಮಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಮಿತ್ರರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ ಅವರನ್ನು ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಿತ್ರರಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗುಣವನ್ನೇ ಗೌರವಿಸಿ ನಮ್ಮ ಶತ್ರುಗಳು ಆಡುವ ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಾವು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಧ್ರುವನಿಗೆ ನಾರದರು ನೀಡುವ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಿಕಲ್ಪೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ನ ಹ್ಯಸಂತೋಷಹೇತವಃ ।
ಪುಂಸೋ ಮೋಹಮೃತೇ ಭಿನ್ನಾ ಯಲ್ಲೋಕಾ ನಿಜಕರ್ಮಭಿಃ ॥ ೩೧ ॥

ಜನರಿಗೆ ಅವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಪ್ರಕೃತಿಪರಿಣಾಮದ ದೆಸೆಯಿಂದ ಶತ್ರುಗಳೆಂದು ಮಿತ್ರರೆಂದು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಬೇರೆಯವರು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು ಅವರು ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳಾಗಲಿ ಮಿತ್ರರಾಗಲಿ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಪರಿಣಾಮವಶದಿಂದ ಜನರು ಶತ್ರುಮಿತ್ರರೆಂದು ನಾನಾ ಬಗೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಭಾವತಃ ಅವರನ್ನು ಹಾಗೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿಕೆ. ಅದು ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅಸಂತೋಷ ಸಂತೋಷಗಳಿಗೆ ಅವರು ಕಾರಣರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಕಲ್ಪೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ' ನಿನ್ನ ವಯಸ್ಸಿನ ಬೇರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮಾನವೆಂದರೇನು ಅಪಮಾನವೆಂದರೇನೆಂಬ ವಿವೇಕವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಅದು ಇದ್ದರೂ ಒಬ್ಬನ ಅಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಮೋಹವೇ ಹೊರತು ಬೇರೇನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಸುಖದುಃಖಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ಹೊಣೆ ಹೊರತು ಅನ್ಯರಲ್ಲ.

ತನ್ನ ಕರ್ಮ ಫಲವಾಗಿಯೆ ತಾನು ಸುಖದುಃಖಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು[೧] ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾದ 'ಮಾನಾಪಮಾನಗಳಾಗಲಿ ತತ್ಕರ್ತೃಗಳಾಗಲೀ ಎಲ್ಲವೂ ಮೋಹಕಲ್ಪಿತ. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾನಾಪಮಾನವಿವೇಕವೆಂಬುದು ನಿನ್ನಂಥ ಎಳೆ ವಯಸ್ಸಿನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ 'ಮಾನಾಪಮಾನಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು' ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಪದೇಶಿಸುವುದು ಮಾನಾಪಮಾನವಿವೇಕ ಉಳ್ಳವರಿಗೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಅದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ವಿಕಲ್ಪೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ' ಎಂದು ಒಂದು ಪಾದವೇ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು 'ನಿಜಕರ್ಮಭಿಃ' 'ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ' ಏನಾಗುತ್ತವೆ? ತನಗೆ ಸುಖದುಃಖಗಳಾಗುತ್ತವೆ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಯತ್ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ವಾ ತದ್ ಭವತಿ' ಎಂದು ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ದುಃಖಹೇತುವಾದ ಮಾನಾಪಮಾನಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕರ್ತೃಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಅಜ್ಞಾನ ಕಲ್ಪಿತರೆನ್ನುತ್ತ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲ, ಕರ್ಮಜನ್ಯ, ಸತ್ಯವೆನ್ನುವುದು ವ್ಯಾಹತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು- ತನ್ನ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ತನಗೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಿತ್ರರನ್ನಾಗಿ ಬೇರೆ ಜೀವರನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಬೇರೆ ಜೀವರು ಸಜ್ಜನರಿರಬಹುದು ದುರ್ಜನರಿರಬಹುದು. ಸಜ್ಜನರು ಶತ್ರುಗಳಾಗಬಹುದು ದುರ್ಜನರು ಮಿತ್ರರಾಗಬಹುದು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಈ ಶತ್ರುತ್ವ ಮಿತ್ರತ್ವ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂಬ ತಪ್ಪು ಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದಲೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅಸಂತೋಷ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಸುರುಚಿ ಒಳ್ಳೆಯವಳೆ ಆದರೂ ಧ್ರುವನ ಕರ್ಮದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶತ್ರುವೆನಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಶತ್ರುವಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಭಗವಂತ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವಿವೇಕ ತಂದು ಕೊಂಡು ಮಲತಾಯಿಯ ಮೇಲೆ ಅಸಂತೋಷ ದ್ವೇಷಭಾವನೆ ಬಿಟ್ಟು ಭಗವಂತನ ಭಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತ ಒಲಿಯಲಾರ

---

೧. ವಿಕಲ್ಪೇ ಮಾನಾಪಮಾನವಿವೇಕೇ ಸತ್ಯಪಿ । ಭಿನ್ನಾ ನ ಸಂತಿ ಕಿಂತು ಮೋಹಕಲ್ಪಿತಾ ಏವ ತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । ಕುತಃ? ಯತ್ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ವಾ ತತ್ ನಿಜಕರ್ಮಭಿರೇವ ಭವತಿ ಯತಃ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಅಸಂತೋಷ ಹೇತವಃ । ಅಪಮಾನಾದಯಸ್ತತ್ಕರ್ತಾರಶ್ಚ ಮೋಹಮಜ್ಞಾನಂ ಋತೇ ವಿನಾ ನ ಸಂತಿ । ಯತೋ ಮೋಹಾದಭಿನ್ನಾ ಇತ್ಯಕಾರಪ್ರಶ್ಲೇಷಮಂತರಾ 'ಋತೇ ಭಿನ್ನಾ' ಇತಿ ಪೌನರುಕ್ತ್ಯಮೇವ ಸ್ಯಾತ್ । -ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಎಂದು ನಾರದರು ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ 'ವಿಕಲ್ಪೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇऽಪಿ' ಎಂದರೆ 'ಶತ್ರುಗಳು ಮಿತ್ರರೆಂದು 'ವಿ-ಕಲ್ಪ' ವಿವಿಧ ಸೃಷ್ಟಿ ಇದ್ದರೂ' ಎಂದರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವಿಕಲ್ಪವೆಂದರೆ ವಿವಿಧಕಲ್ಪನೆ, ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. 'ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿ ವಿಕಲ್ಪವಿದ್ದರೂ' ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿತ ವಾಗಿದೆ ಎನ್ನಲು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ 'ಪರಿಣತತಯಾ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. 'ಪರಿಣಾಮ ರೂಪವಾಗಿ. ಯಾವುದರ ಪರಿಣಾಮ? ಎಂದರೆ 'ಪ್ರಕೃತೇಃ' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೆಲವೆಡೆ 'ಪ್ರಕೃತೇಃ ಪರಿಣತತಯಾ' ಎಂದೇ ತಾತ್ಪರ್ಯಪಾಠವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಯಾದುಪತ್ಯ. ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿ 'ಪರಿಣತತಯಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ 'ನಿಯತೇನೈಕಭೂತೇನ ಮನಸಾ'(ಶ್ಲೋ.೫೪) ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಿವರಣರೂಪವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಗ 'ಪ್ರಕೃತೇಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರ ಬೇಡ. ಹೀಗೆ 'ಪರಿಣತತಯಾ' ಎಂಬುದನ್ನು ೩೧ನೇ ಮತ್ತು ೫೪ಶ್ಲೋಕಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ದೇಹಲೀದೀಪನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು.

ವಿವಿಧಕಲ್ಪನೇ ವಿದ್ಯಮಾನೇऽಪಿ ।(ಪರಿಣತತಯಾ ।)

ತನ್ನ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಪ್ರಕೃತಿಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿ ಶತ್ರುಮಿತ್ರಾದಿ ವಿವಿಧರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಂದ ಜೀವರ ಸೃಷ್ಟಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ಜೀವರೂ ತನಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಶತ್ರುಮಿತ್ರರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಮೋಹ.

* * *

ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ನಾರದರು ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ಮಯಮಾನಮಭಿಧ್ಯಾಯೇತ್ ಸಾನುರಾಗಾವಲೋಕನಮ್ ।
ನಿಯತೇನೈಕಭೂತೇನ ಮನಸಾ ವರದರ್ಷಭಮ್ ॥ ೫೪ ॥

ಕಿರುನಗೆ ಸೂಸುತ್ತ ಅನುರಾಗದುಂಬಿದ ನೋಟವನ್ನು ಬೀರುವವನು. ವರ ದಾಯಕಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದವನು, ಶ್ರೀಹರಿ. ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸರ್ವಥಾ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಮರೆತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ನೆನೆಯಬಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಇಂಥ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಏಕಭೂತೇನ ಮನಸಾ' ಎಂದರೆ ಏಕಾಗ್ರಮನಸಿನಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಅರ್ಥ ಆ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಗೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ? 'ಏಕಭೂತ' ಎಂದರೆ 'ಏಕೀಭೂತ' ಪರಮಾತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿ ಒಂದಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ ತಾನೆ? ಅದರಿಂದ

'ಒಂದಾಗಿರುವ' ಎನ್ನದೆ 'ಒಂದರಲ್ಲೇ ಇರುವ' ಅರ್ಥಾತ್ 'ಏಕಾಗ್ರವಾಗಿರುವ' ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು. ರಾಧಾರಮಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಮನಸ್ಸು ಧ್ಯೇಯಾಕಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಆಕಾರವೆಂದರೇನೆಂದು ಅವರು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಹೇಳಲಾರರು. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿ ಇರುವ ಮನಸ್ಸೆಂದು ಅವರೂ ಹೇಳಬೇಕು.

ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಮನಸ್ಸು ಧ್ಯಾನಾನಂದದಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ' ಎಂದು ನಾರದರು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಧ್ಯಾನಾನಂದದಿಂದ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಪರಿಣತವಾದ, ಅಂದರೆ ಪರಿಪಕ್ವವಾದ, ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸೆಂದು ವಿಶೇಷಣ ನೀಡುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆವಶ್ಯಕ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಪರಿಣತತಯಾ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಭೂತೇನ ।

'ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಪರಿಪಕ್ವತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ' ಎಂಬುದು 'ಏಕಭೂತೇನ ಮನಸಾ' ಎನ್ನುವುದರ ವಿವಕ್ಷಿತಾರ್ಥವಾಗಿದೆ.

* * *

ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ಅದಕ್ಕೆ 'ನಮಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗಂಧಾದಿ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕೆಂದು ನಾರದರು ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದುದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಿಚರ್ಯಾ ಭಗವತೋ ಯಾವತೀಃ ಪೂರ್ವಸೇವಿತಾಃ ।
ತಾ ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನೈವ ಪ್ರಯುಂಜ್ಯಾನ್ಮಂತ್ರಮೂರ್ತಯೇ ॥ ೬೧ ॥

ಹಿಂದಿನ ಆಚಾರ್ಯಪುರುಷರು ವಿಧಾನ ಮಾಡಿರುವ ಎಲ್ಲ ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳನ್ನೂ ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ನಮಃಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ [೧]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನ' ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ವಾಸುದೇವ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದಿಂದ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧. ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಹೃದಯೇನ ಮುಖ್ಯೇನ । 'ಹೃದಯಂ ಮಾನಸೇ ಮುಖ್ಯೇ ವಕ್ಷಸೀಶ್ವರಬುಕ್ಕಯೋಃ' ಇತಿ ನಿರುಕ್ತೇಃ । -ವಂಶೀಧರಃ

ಆದರೆ ಹೃದಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ನಿರುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಶದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಮಂತ್ರಹೃದಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಶಬ್ದವನ್ನು ಯಾವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಹೃದಯ' ಎಂದರೆ 'ನಮಃ' ಎಂಬಶಬ್ದ. 'ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ, ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ, ಶಿಖಾಯೈ ವಷಟ್, ಕವಚಾಯ ಹುಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ವೌಷಟ್, ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್; ಎಂದು ಅಂಗನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ ನಮಃ ಸ್ವಾಹಾ ವಷಟ್ ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೃದಯಾದಿಸ್ಥಾನ ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ 'ನಮಃ' ಎಂದು ನ್ಯಾಸ. ಆದರಿಂದ 'ಹೃದಯ' ಎಂದರೆ ನಮಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೆಂದು ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ. ಹೀಗಾಗಿ ಗಂಧಾದಿ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ನೀಡುವಾಗ,

ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಓಂ ನಮಃ ಗಂಧಂ ಸಮರ್ಪಯಾಮಿ

ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಮಂತ್ರದೊಳಗೆ ನಮಃಶಬ್ದವಿರಲಿ ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಮಂತ್ರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಃಶಬ್ದ ಸೇರಿಸಬೇಕೆಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ನಾರದರು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು.

ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ಚ ನಮಃಶಬ್ದೇನ ಚ ।

'ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನ' ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಮತ್ತು ನಮಃಶಬ್ದದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಧ್ರುವ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಇತ್ತ ಉತ್ತಾನಪಾದನಿಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವಾಯಿತು. ಮಗನ ಕ್ಷೇಮದ ಬಗ್ಗೆ ಆತಂಕಗೊಂಡು ಚಿಂತಾಮಗ್ನನಾಗಿ ಕುಳಿತ. ಆತನ ಬಳಿಗೆ ನಾರದರು ಬಂದು ಸಮಾಧಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಧ್ರುವನನ್ನು ಭಗವಂತನೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ, ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವನು ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಲೂ ಆಗದಂಥ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಹಿಂತಿರುಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸುದುಷ್ಕರಂ ಕರ್ಮ ಕೃತ್ವಾ ಲೋಕಪಾಲೈರಪಿ ಪ್ರಭುಃ ।
ಏಷ್ಯತ್ಯಚಿರತೋ ರಾಜನ್ ಯಶೋ ವಿಪುಲಯಂಸ್ತವ ॥ ೭೨ ॥

ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನೈವ ಮೂಲಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೇನೈವ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನ ವಾಸುದೇವಮಂತ್ರೇಣ । -ಶುಕದೇವಃ

ಮಂತ್ರಹೃದಯೇನ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರೇಣ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಲೂ ಮಾಡಲಾಗದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹಬ್ಬಿಸಿ ಬೇಗನೆ ನಿನ್ನ ಕುಮಾರ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೇ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಧ್ರುವ ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಲೋಕಪಾಲಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಶಕ್ತಿ ಸಾಲದು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಧ್ರುವ ಸಮರ್ಥ ಎಂದು ವಂಶೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಕರ್ಮಜದೇವನಾದ ಧ್ರುವನಿಗಿಂತ ಇಂದ್ರಾದಿಲೋಕಪಾಲಕರು ಎಷ್ಟೋ ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತರು. ಆದರಿಂದ ಧ್ರುವನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ 'ದುಷ್ಕರ' ಎಂದರೆ ಅಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗದುದುಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದರೂ ಅವರಿಗೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲದಿದ್ದರಿಂದ ಮಾಡಲಾಗದುದು ಎಂದರ್ಥ. ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ಪದವಿಗಾಗಿ ತಾವು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಪದವಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಅವರಿಗೆ ವಿಹಿತವಲ್ಲ. ಧ್ರುವಪದವಿಗೆ ಧ್ರುವನೇ ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಯತ್ನಿಸಬಾರದು ಎಂದು ನಿಯಮವಿದೆ.

ತಸ್ಯೈವ ಯೋಗ್ಯತ್ವಾಲ್ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ದುಷ್ಕರಮ್ ।

ನಾಶಕ್ಯಂ ದೇವತಾನಾಂ ತು ಯದನ್ಯೈಃ ಶಕಿತಂ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಶಕ್ತಾ ಅಪಿ ನ ಕುರ್ವಂತಿ ಯದನ್ಯವಿಹಿತಂ ಬುಧಾಃ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

ಧ್ರುವಪದವಿ ಧ್ರುವನಿಗೊಬ್ಬನಿಗೇ ಯೋಗ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ, ಇಂದ್ರಾದಿಲೋಕ ಪಾಲಕರಿಗೆ ಅದು ವಿಹಿತವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅದು ದುಷ್ಕರ.

'ಅನ್ಯರಿಗೆ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಾದುದು ಯಾವುದೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಲ್ಲ. ಅವರು ಶಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೂ ಅನ್ಯರಿಗೆ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವರು ಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಧ್ರುವ ಮಧುವನದಲ್ಲಿ ನಾರದರ ಉಪದೇಶದಂತೆ ಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ರಾಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪ್ರಯತಸ್ತಾಮುಪೋಷ್ಯ ವಿಭಾವರೀಮ್ ।
ಸಮಾಹಿತಃ ಪರ್ಯಚರದ್ ದೃಷ್ಟ್ಯಾಽಽದೇಶೇನ ಪೂರುಷಮ್ ॥ ೭೪ ॥

ಧ್ರುವ ಮಧುವನದಲ್ಲಿ ಯಮುನಾನದೀಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಆ ರಾತ್ರಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಗಳಿಂದ ನಾರದರ ಉಪದೇಶಾನುಸಾರ ಪರಮಪುರುಷನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ 'ದೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಶೇನ' ಅಥವಾ 'ದೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಷ್ಟೇನ' ಎಂದು ಪಾಠ. ಎರಡೂ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ದೃಷ್ಟ್ಯಾ' ಎಂದು ಪದ ವಿಭಾಗ. ದೃಷ್ಟಿಸಹಿತವಾದ ಆದೇಶದಿಂದ ಅಥವಾ ಆದೇಶದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ' ಎಂದು ಮೊದಲನೇ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ. ಎರಡನೇ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ 'ಆದಿಷ್ಟ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಭಾವೇ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮೊದಲನೇ ಪಾಠದಂತೆಯೇ ಅರ್ಥ. ಕರ್ಮಣಿ ಕ್ತಪ್ರತ್ಯಯಾಂತವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ 'ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆದಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಕಾರ' ಎಂದರ್ಥ. ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಸಾಧನವಾದ ನಿರೂಪಣೆ, ಆದೇಶವೆಂದರೆ ಉಪದೇಶವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ನಿರೂಪಣೆ ಎಂದರೆ ಶಮದಮಾದಿಸಾಧನಾನುಷ್ಠಾನ ಹೇಗೆ ಎನ್ನುವ ನಿರೂಪಣೆ, ಉಪದೇಶವೆಂದರೆ ರಹಸ್ಯಮಂತ್ರೋಪದೇಶ. ನಾರದರು ಎರಡನ್ನೂ ಧ್ರುವನಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಎನ್ನುವುದು ಮೊದಲನೆ ಅರ್ಥ. ಶಮದಮಾದಿಸಾಧನಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಉಪದೇಶದ ಬಲದಿಂದ ಧ್ರುವ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕಾಣಲು ಶಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದೇ ನಿರೂಪಣೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಲಬ್ಧವಾದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಂದರೆ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಎಂದು ಎರಡನೇ ಅರ್ಥ. ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥ ಯಾದುಪತ್ಯದಲ್ಲಿ, ಎರಡನೇ ಅರ್ಥ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ದಿಷ್ಟೇನ' ಎಂದೂ ಪಾಠವನ್ನು ಯಾದುಪತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಗ ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಕಾಣುವುದು 'ಧ್ರುವನ ಸ್ವರೂಪಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಅದಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ನಾರದರು ವಾಸುದೇವೋಪಾಸನೆಗೆ ಆದೇಶವನ್ನು' ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಆದೇಶಾನುಸಾರ ಅಥವಾ ಆದಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಧ್ರುವ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಋಷ್ಯಾದೇಶೇನ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾರದಋಷಿಗಳ ಆದೇಶಾನುಸಾರ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೀರ ರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ದಿಷ್ಟಾದೇಶೇನ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದೇ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. [೧]ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ದೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಶೇನ' ಎಂದೇ ಪಾಠ

೧. ದೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಶೇನ ಶ್ರೀನಾರದಕರ್ತೃಕೇನ ದೃಷ್ಟೇಃ ಆದೇಶೇನ ಲಬ್ಧ್ವಾ ದ್ರವ್ಯಮಯೀ ಮರ್ಚಾಮಿತ್ಯಾದಿನಾ ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರತಿಮಾದಿಷು ಭಗವದ್ದೃಷ್ಟಿಸ್ತದುಪದೇಶೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ। -ಶುಕದೇವಃ

ವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ದೃಷ್ಟ್ಯಾದೇಶ' ಎಂದು ಒಂದು ಸಮಸ್ತಪದ, ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ದೃಷ್ಟಿಯ ಉಪದೇಶವನ್ನು ನಾರದರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ, ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಧ್ರುವನು ಒಬ್ಬ ಕರ್ಮಜದೇವತೆ. ದೇವತೆಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತೋಪಾಸಕರು. ಪ್ರತಿಮಾರ್ಚನೆ ಅವರಿಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಲ್ಲ. ಮಾಡಿದರೆ ವಿಶೇಷಫಲವೆಂದು ನಾರದರು ಅದನ್ನೂ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಹೊರತು ಅದೊಂದನ್ನೇ ಉಪದೇಶಿಸಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಎಂಬತ್ತೆರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹದಾದಿ ತತ್ತ್ವಾಧಾರವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಭಗವದ್ರೂಪೋಪಾಸನೆಯನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ನಾರದರ ಉಪದೇಶವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಆದೇಶವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಉಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ 'ಋಷ್ಯಾದೇಶೇನ' 'ನಾರದರ ಉಪದೇಶದಂತೆ' ಎನ್ನುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಗತವಾದೀತು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಆದೇಶೇನ ಎಂದು ಎರಡು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪದಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ನಿರೂಪಣಯಾ ಆದೇಶೇನ ಉಪದೇಶೇನ ।

'ದೃಷ್ಟ್ಯಾ' ಎಂದು ಬೇರೆ ಪದ. ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಅಂದರೆ ಶಮಾದಿ ಸಾಧನ ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಸಹಿತವಾದ 'ಆದೇಶೇನ' ಅಂದರೆ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ನಾರದರ ಉಪದೇಶಬಲದಿಂದ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಲಬ್ಧವಾದ ಧ್ಯೇಯರೂಪದರ್ಶನಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಯನ ಸ್ವರೂಪ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ನೀಡಿದ ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ದೇವತೆಗಳು ಧ್ರುವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಬಹಳ ವಿಘ್ನ ಉಂಟು ಮಾಡಿದರು. ಆದರೂ ಧ್ರುವ ಅವುಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಾಶ್ಚಕ್ರುಸ್ತಪೋವಿಘ್ನಂ ತ್ರಾಸಯಂತಃ ಸ್ವಮಾಯಯಾ ।
ಸರ್ಪೇಭಸಿಂಹಕೂಷ್ಮಾಂಡೈಸ್ತಾನ್ ನಾಪಶ್ಯತ್ ಪರಂ ಗತಃ ॥ ೮೦ ॥

ದೇವತೆಗಳು ಆಗ ಧ್ರುವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಮಾಡಿದರು. ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಕೃತಕವಾದ ಸರ್ಪ ಆನೆ ಸಿಂಹ ಪಿಶಾಚಗಳನ್ನು ಸೃಜಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಹೆದರಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅವನು ಹರಿಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಲೇ ಇಲ್ಲ.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಧ್ರುವನ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿಘ್ನ ಒಡ್ಡಿ ವಿಫಲರಾದುದರ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಆದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿ ನಿಂತು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡುವವರು. ಅವರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಧ್ರುವನು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುವುದೇ ಅಸಂಭವ. ಅದರಿಂದ ಅವರು ತಾವೇ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿಸಿ ತಾವೇ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುವುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ತಾವೇ ವಿಫಲರಾಗುವುದು ಎಂದರೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ವಿಘ್ನವಲ್ಲ, ಪರೀಕ್ಷೆ. ಧ್ರುವನಿಂದ ಉತ್ತಮವಾದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿಸಿ, ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವನ ತಪೋನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲೆಂದೇ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಉತ್ತೀರ್ಣನಾಗುವಂತೆ ತಾವು ಒಡ್ಡಿದ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ತಾವೇ ನಿವಾರಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಪಸ್ಸು ಮುಂದುವರಿಯಬಾರದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಅವರು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಯತ್ರ ದೈವೇಃ ಕೃತೇ ವಿಘ್ನೇ ಖಂಡಿತೋ ನ ಪುಮಾನ್ ಭವೇತ್ ।
ತತ್ರ ತದ್ಯಶಸೇ ವಿಘ್ನಂ ಕುರ್ಯುರ್ನತು ವಿಘಾತನೇ ॥

ಯತ್ರ ಖಂಡಿತತಾ ತತ್ರ ಖಂಡನಾಯೈವ ಕೇವಲಮ್ ।
ಸತ್ಯಕಾಮಾ ಯತೋ ದೇವಾಸ್ತೇ ಚಿತ್ತಾದ್ಯಭಿಮಾನಿನಃ ॥

ಅತೋ ವಿಮೋಹನಾಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ನುಯುಸ್ತೇ ಪರಾಜಯಮ್ ।
ತೇಷಾಮಶಕ್ತಿತೋಕ್ತಿಶ್ಚ ವಿಮೋಹಾಯ ಸುರದ್ವಿಷಾಮ್ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ।

ದೇವತೆಗಳು ವಿಘ್ನ ಉಂಟು ಮಾಡಿದಾಗಲೂ ಒಬ್ಬನ ತಪಸ್ಸು ನಿಂತು ಹೋಗಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಅವನ ತಪಸ್ಸನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಿಘ್ನ ಉಂಟುಮಾಡಿಲ್ಲ, ಅವನಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ ತರುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಿಘ್ನ ಒಡ್ಡಿ ತಾವೇ ಅದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ನಿಂತು ಹೋಯಿತೋ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲೆಂದೇ ವಿಘ್ನ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ದೇವತೆಗಳು ಸತ್ಯಕಾಮರು, ಅವರು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದು ಅನ್ಯಥಾ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಚಿತ್ತಾದ್ಯಭಿಮಾನಿಗಳು, ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿಸುವವರು. ಅದರಿಂದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಕೆಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿ ವಿಫಲರಾದಂತೆ ಅವರು ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಶಕ್ತರೆಂದು ಅನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನ ಬರಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ದೇವತೆಗಳು ಅಶಕ್ತರಾದರೆಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ

ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಅದೂ ಹೀಗೆ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಮೋಹ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಧ್ರುವನು ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವತೋ ಮನ ಆಕೃಷ್ಯ
ಹೃದಿ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯಮ್ ।
ಧ್ಯಾಯನ್ ಭಗವತೋ ರೂಪಂ
ನಾದ್ರಾಕ್ಷೀತ್ ಕಿಂಚನಾಪರಮ್ ॥ ೮೧ ॥

ಧ್ರುವ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿನೆ ಹೊರತು ಬೇರೇನನ್ನೂ ನೋಡಲಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶಯಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಾದ ಪಂಚಭೂತಗಳೊಂದಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿವೆ. ಅಂಥ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ರುವ ಧ್ಯಾನಿಸಿದ ಎಂದು [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

'ಆಶಯ' 'ಆಶ್ರಯ'ಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಆಶ್ರಯ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾವು ಗ್ರಹಿಸುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ಆಗ 'ಮನಸ್ಸನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು' ಎಂದರೆ ಸಾಕು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯ ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸಿದ ಎಂದು ಧ್ಯಾನಾಕಾರವನ್ನು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯೂನತೆಯೂ ಬರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯ ಎಂದು

---

೧. ಭೂತಾನಿ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಾ ಇಂದ್ರಯಾಣಿ ಚ ಶೇರತೇ ಯತ್ರ ತನ್ಮನಃ ಸರ್ವತ ಆಕೃಷ್ಯ ಭಗವತೋ ರೂಪಂ ಧ್ಯಾಯನ್ । -ಶುಕದೇವಃ

ಭೂತಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಇಂದ್ರಿಯೇಷು ನ ಶೇತೇ ವಿಷಯೀಭವತೀತಿ ತಥಾ ಭೂತಂ ಭಗವದ್ರೂಪಂ । ಯದ್ವಾ ಆ ಸಮ್ಯಕ್ ಶೇತೇ ನ ತು ಜಾಗರ್ತೀತಿ ತೇಷಾಮಗಮ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಭೂತವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಅವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಭೂತ'ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥ. ಇಂದ್ರಿಯಾಗೋಚರವೆಂದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಅದರಿಂದ 'ಪಂಚ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಭಗವಂತನ ರೂಪವನ್ನು ಧ್ರುವನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದನೆಂ'ದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯಂ ಭಗವದ್ರೂಪಮ್ ॥

ಭೂತಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯವಾದ ಎಂದು ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ಹೊರತು ಮನಸ್ಸಿಗಲ್ಲ.

[೧]ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯಗ್ರಾಹಕ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು 'ಆ ಶೇರತೇ ಯಸ್ಮಿನ್' ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಯನ ಮಾಡುತ್ತವೆ, ಅಂದರೆ ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಸರ್ವತೋ ಮನ ಆಕೃಷ್ಯ' ಎಂದರೇನು? ಎಂದರೆ, ಮನಸ್ಸು ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಾದಿವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ನಿವೃತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ 'ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯ ಪ್ರವಣಾನಿ' ಎಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣ ವ್ಯರ್ಥ. ಮತ್ತು 'ಸರ್ವತಃ ಆಕೃಷ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಾದಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ತೊರೆದು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟ. 'ಸರ್ವವಿಷಯಗಳಿಂದ ಈಚೆಗೆ ಸೆಳೆದು' ಎಂದರೆ ಸ್ವರಸವಾಗುವುದು. ಆಗ ಅವ್ಯಾಪಾರಿತ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀಂದ್ರಿಯವತ್ವವೆಂಬ ವಿಶೇಷಣ ವ್ಯರ್ಥ. ಅದರಿಂದ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ರಯಂ ಎಂದು ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೇ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

* * *

೧. ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಶಯಂ ಭೂತಾನಿ ಭೂತಸೂಕ್ಷ್ಮಾಣಿ ಶಬ್ದಾದೀನಿ ತದ್ಗ್ರಾಹಕಾಣೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದೀನಿ ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಪ್ರವಣಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣೀತ್ಯರ್ಥಃ । ತಾನಿ ಆಶೇರತೇ ಯಸ್ಮಿನ್ । ಶಯನಮತ್ರ ನಿರ್ವ್ಯಾಪರತಾ ಅವ್ಯಾಪಾರಿತಶ್ರೋತ್ರಾದೀಂದ್ರಿಯವನ್ಮನಃ ಸರ್ವತಃ ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಾದೇರಾಕೃಷ್ಯ ನಿವರ್ತ್ಯ । -ವೀರರಾಘವಃ

ಧ್ರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ತಸ್ಮಿನ್ನಭಿಧ್ಯಾಯತಿ ವಿಶ್ವಮಾತ್ಮನೋ
ದ್ವಾರಂ ನಿರುಧ್ಯಾಸುಮನನ್ಯಯಾ ಧಿಯಾ ।
ಲೋಕಾ ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸನಿಪೀಡಿತಾ ಭೃಶಂ
ಸಲೋಕಪಾಲಾಃ ಶರಣಂ ಯಯುರ್ಹರಿಮ್ ॥ ೮೪ ॥

ಅನನ್ಯ ಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ಬಿಗಿ ಹಿಡಿದು ಜೀವರ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಕಾರಣನಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಧ್ರುವ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತು. ಎಲ್ಲರೂ ಬಹಳ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ಲೋಕಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕರು.

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವಂ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚವೆಂದು, 'ದ್ವಾರಂ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ದ್ವಾರವೆಂದೂ ಗ್ರಹಿಸಿ ಪ್ರಪಂಚವೇ ತಾನು ಎಂದು ಅಭೇದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ತನ್ನ ಉಸಿರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಸಿರು ನಿಂತು ಹೋಯಿತೆಂದೂ ಧ್ರುವ ಬಾಲಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಭೇದೋಪಾಸನಾಸಹಿತವಾದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಪರಿಣಾಮ ಏನಾದೀತೆಂದು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದೂ [1]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅಸಂಗತ. ವಿಶ್ವವೆಂದರೆ ಇದು ಭಗವಂತನ ಧ್ಯಾನಪ್ರಸಂಗವಾದ್ದರಿಂದ 'ವಿಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುರ್ವಷಟ್ಕಾರಃ' ಎಂದು

---

೧. ತಸ್ಮಿನ್ ಧ್ರುವೇ ವಿಶ್ವಂ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕಂ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ಮನಃ ಸಕಾಶಾದನನ್ಯಯಾ ಧಿಯಾ ಆತ್ಮಾಭೇದದೃಷ್ಟ್ಯಾಽಭಿಧ್ಯಾಯತಿ ಸತಿ । ಕಿಂ ಕೃತ್ವಾ । ಅಸುಂ ಪ್ರಾಣಂ ತದ್ದ್ವಾರಂ ಚ ನಿರುಧ್ಯ । ಲೋಕಾ ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸನಿಪೀಡಿತಾಃ । ವಿಶ್ವರೂಪಂ ವಿಷ್ಣುಮಾತ್ಮನ್ಯೇಕೀ-ಕೃತ್ಯ ಸ್ವಪ್ರಾಣನಿರೋಧೇ ಕೃತೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿರೋಧೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ಸ್ವಸ್ಮಾದಭಿನ್ನದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕೋಽಹಮಿತಿ ವ್ಯಷ್ಟಿಸಮಷ್ಟ್ಯೋರಭೇದೇನ ಅಹಂಗ್ರಹೋಪಾಸನಯಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯತಿ ಸತಿ ತದುಪಾಸನಸಾಮರ್ಥ್ಯಾತ್ ಸ್ವಪ್ರಾಣನಿರೋಧೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿರೋಧೋ ಜಾತ ಇತಿ ಭಾವಃ ।
-ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ವ್ಯಷ್ಟೇರ್ಧ್ರುವಸಂಜ್ಞಕಶರೀರಸ್ಯ ಪ್ರಾಣೇಷು ನಿರೋಧನೀಯೇಷು ಬಾಲತ್ವಾತ್ ಸಮಷ್ಟೇರೇವ ಪ್ರಾಣಾನ್ ನ್ಯರುಂಧ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಸಹಸ್ರನಾಮಸ್ತೋತ್ರ ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಭಗವಂತ ಎನ್ನಬೇಕು. ಭಗವಂತ ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಹೇಗೆ? ಶ್ರೀಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುವಂತೆ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ವಿಶ್ವನಿಯಾಮಕನಾದ್ದರಿಂದ ಎನ್ನಬೇಕು. 'ದ್ವಾರಂ ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ದ್ವಾರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ವ್ಯರ್ಥ. ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಬೇಕಾದರೆ ದ್ವಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಲೇಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಆತ್ಮನಃ ಅನನ್ಯಯಾ ಧಿಯಾ' 'ತನ್ನಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ ಅಭಿನ್ನವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ' ಎನ್ನುವುದು ಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಭಿನ್ನವಾದ ಭಾವನೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥವಾದೀತು. ಅಭೇದಭಾವನೆ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅಭೇದ ಬಂದು ಬಿಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ತಾನು ಉಸಿರುಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವುದು ಅಸಂಭವ. ಧ್ರುವ ಬಾಲಕನಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದನೆನ್ನುವುದೂ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದ. ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದರೂ ಆತ 'ಮಹಾನ್ ಕವಿಃ' 'ಮಹಾಜ್ಞಾನಿ'(ಶ್ಲೋ.೬೮) ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾರದರು ಅವನಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ನಾರದರ ಉಪದೇಶದಿಂದಲಾದರೂ ಆತ ಜ್ಞಾನಿಯಾದನೆನ್ನ ಬೇಕು. ಅಜ್ಞಬಾಲಕನೆನ್ನಬಾರದು.

ಆದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ-

ವಿಶ್ವಂ ಭಗವಂತಮ್ । ಆತ್ಮನೋ ದ್ವಾರಂ ಸರ್ವಜೀವೋತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿ ದ್ವಾರಂ । ಲೋಕಾನಾಮೇವ ನಿರುಚ್ಛ್ವಾಸಃ । ಲೋಕಪಾಲಾಸ್ತದರ್ಥಮೇವ ಶರಣಂ ಯಯುಃ ॥

ಧ್ಯಾತಾ ಧ್ರುವಸ್ಯ ಕೀರ್ತ್ಯರ್ಥಂ ಹರಿಣಾ ಸಹ ದೇವತಾಃ ।
ಲೋಕೋಚ್ಛ್ವಾಸಂ ನಿರುಧ್ಯಾಥ ಶ್ವಾಸಾರ್ಥಂ ಚ ಹರಿಂ ಯಯುಃ ॥

ಅನ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಯಸ್ತೇಭ್ಯೋ ನ ತೇಷಾಮನ್ಯತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಸ್ವೋತ್ತಮೇಭ್ಯಸ್ತು ದೇವೇಭ್ಯಸ್ತೇಷಾಂ ಸ್ಯುಃ ಸ್ವಪ್ರವೃತ್ತಯಃ ॥
ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ವಿಶ್ವಂ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. 'ಆತ್ಮನೋ ದ್ವಾರಂ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಆತ್ಮನಃ ಎಂದು ಸಮುದಾಯೈಕವಚನ. ಎಲ್ಲ ಜೀವರಿಗೂ ಉತ್ಪತ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನು ಆ ವಿಶ್ವನಾಮಕ ಭಗವಂತ ಎಂದರ್ಥ. ನಿಪೀಡಿತಾಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯ. ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ವಾಸ ನಿಂತುಹೋಯಿತು.

'ನಿಪೀಡಿತಾಃ ಲೋಕಾಃ ಸಲೋಕಪಾಲಾಃ ಸಂತಃ ಶರಣಂ ಯಯುಃ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ. ಪೀಡಿತರಾದ ಲೋಕದ ಜನರು ಲೋಕಪಾಲಕರೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು. ಲೋಕಪಾಲಕರು ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಪೀಡೆ ಕಳೆಯಲೆಂದೇ ಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆಹೊಕ್ಕರು. ಇದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ- 'ಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಪರಿವಾರರೂಪದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಧ್ರುವನು ಧ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ಧ್ರುವನ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಉಸಿರಿಗಾಗಿ ಲೋಕದ ಜನರೊಂದಿಗೆ ತಾವೂ ಹರಿಯನ್ನು ಮೊರೆ ಹೊಕ್ಕರು. ಹೊರತು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಧ್ರುವನ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತುಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನ್ಯರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ದೇವತೆಗಳ ಅಧೀನ ಹೊರತು ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಎಂದೂ ಅನ್ಯರ ಅಧೀನವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರಿಗೂ ತಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ.'

* * *

ಶ್ರೀಹರಿ ಧ್ರುವನ ತಪಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಉಸಿರೇ ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ. ಚರಾಚರಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹಕ್ಕೇ ಹೀಗೆ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವುದು ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ, ಕಾಪಾಡು ಎಂದು ದೇವತೆಗಳು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವಾ ಊಚುಃ

ನೈವಂ ವಿದಾಮೋ ಭಗವನ್ ಪ್ರಾಣರೋಧಂ
ಚರಾಚರಸ್ಯಾಖಿಲಸತ್ವಧಾಮ್ನಃ ।
ವಿಧೇಹಿ ತನ್ನೋ ವೃಜಿನಾದ್ ವಿಮೋಕ್ಷಂ
ಪ್ರಾಪ್ತಾ ವಯಂ ತ್ವಾಂ ಶರಣಂ ಶರಣ್ಯಮ್ ॥ ೮೫ ॥

ದೇವತೆಗಳು ನುಡಿದರು–

ಶ್ರೀಹರಿ, ಸಕಲ ಚರಾಚರ ಪ್ರಾಣಿಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಉಸಿರುಕಟ್ಟುವುದನ್ನು ನಾವು ಹಿಂದೆಂದೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಶರಣಾಗತರಕ್ಷಕನಾದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ನಾವು ಶರಣು ಹೊಂದಿ ರುವೆವು. ನಮ್ಮನ್ನು ಈ ದುಃಖದಿಂದ ಪಾರುಮಾಡು.

[೧]ಇಲ್ಲಿ 'ಅಖಿಲ ಸತ್ವಧಾಮ್ನಃ' ಎಂದರೆ 'ಎಲ್ಲಪ್ರಾಣಿಶರೀರಕ್ಕೂ ಉಸಿರು ಕಟ್ಟಿದೆ' ಎನ್ನುತ್ತ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಧಾಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶರೀರ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

೧. ಅಖಿಲಸತ್ವಧಾಮ್ನಃ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಶರೀರಸ್ಯ । -ಶ್ರೀಧರಃ
ಅಖಿಲಸತ್ವಾನಾಂ ಧಾಮ್ನಃ ಶರೀರಸ್ಯ । -ಶುಕದೇವಃ

ಆದರೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಶರೀರ ಉಸಿರಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಉಸಿರಾಡುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ [೧]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಶರೀರಿಯಾದ ನಿನ್ನ, ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಕಷ್ಟದಿಂದ ಪಾರು ಮಾಡೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಬೇಡಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ 'ತವ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ 'ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಧಾಮ್ನಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಇದು ಬಹಳ ಕ್ಲಿಷ್ಟ. ಅದರಿಂದ 'ಧಾಮ' ಎಂದರೆ ಸಮೂಹ, ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಗಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಉಸಿರಾಟ ನಿಂತಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧಾಮಶಬ್ದ ಸಮೂಹಾರ್ಥಕವೆನ್ನಲು ಆಧಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಪ್ರಮಾಣವಚನವನ್ನೇ ಉದಾಹರಿಸಿ 'ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಖಿಲ ಸತ್ತ್ವಸಮೂಹಸ್ಯ ।

ತೇಜಃ ಶಕ್ತಿಃ ಸಮೂಹಶ್ಚ ಗೃಹಂ ಧಾಮೇತಿ ಕಥ್ಯತೇ ॥

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

'ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಧಾಮ್ನಃ' ಎಂದರೆ ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಸಮೂಹದ ಎಂದರ್ಥ. ತೇಜಸ್ಸು ಶಕ್ತಿ ಸಮೂಹ ಗೃಹ ಇವೆಲ್ಲವೂ 'ಧಾಮ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ನವಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

---

೧. ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಧಾಮ್ನಃ ಚಿದಚಿಚ್ಛರೀರಕಸ್ಯ ತವ ನಃ ಸಂಬಂಧಿನಾಮಸ್ಮಾಕಂ ।
-ವೀರರಾಘವಃ

ಅಖಿಲಸತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಧಾಮ್ನಃ ಸಮೂಹಸ್ಯ । ತೇಜಃಶಕ್ತಿಃ ಸಮೂಹಶ್ಚ ಗೃಹಂ ಧಾಮೇತಿ ಕಥ್ಯತೇ ಇತ್ಯಭಿಧಾನಾತ್ । -ಗಿರಿಧರಃ

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೦

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಶ್ರೀವಾಸುದೇವ ಗರುಡಾರೂಢನಾಗಿ ಧ್ರುವನ ಮುಂದೆ ಬಂದು ನಿಂತ. ಧ್ರುವನಿನ್ನೂ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಆ ಹರಿ ತಾನೆ ಮರೆಯಾದ. ಒಡನೆ ಧ್ರುವ ಕಣ್ತೆರೆದು ಹೊರಗೆ ಅವನೇ ನಿಂತಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡ. ಸ್ತುತಿಸಲು ಅವನಿಗೆ ಮಾತೇ ಹೊರಡದಾಯಿತು. ಭಗವಂತ ಶಂಖದಿಂದ ಅವನ ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿದ. ಒಡನೆ ಧ್ರುವ ಸ್ತೋತ್ರಗೈದ. ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಕನಾದ ನಿನ್ನ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಮೋಕ್ಷಾನಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿರಿದು ಎಂದ. ಶ್ರೀಹರಿ ಅವನಿಗೆ ತಂದೆಯ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನವನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಧ್ರುವ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನೂ ನೀಡುವೆನೆಂದು ವರವಿತ್ತು ಮರೆಯಾದ. ಧ್ರುವ ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದರೂ ತಾನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬೇಡದೆ ರಾಜ್ಯ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಬೇಡಿದೆನಲ್ಲ! ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪದವಿಯಾಳಲು ಅರ್ಹರಲ್ಲದವರು ಇತರರು ಹೀಗೆ ಪದವಿಯಾಸೆಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸೇವಿಸಬಾರದೆಂದು ಲೋಕಕ್ಕೆ ತೋರಿದನಷ್ಟೆ. ಮುಂದೆ ಉತ್ತಾನಪಾದ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿ ತಪಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕಾಡಿಗೆ ನಡೆದ.

* * *

ವಿಷಯಕಾಮನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಮೋಕ್ಷಕಾಮನೆಯನ್ನೂ ಭಕ್ತ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದು. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಜಿಸುವವರಿಗೆ ಸಂಸಾರಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾ ಆನಂದ ಲಭ್ಯವಿದೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಭಜಿಸದವರಿಗೆ ಆ ಮಹಾನಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗದು. ಇನ್ನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಏನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಧ್ರುವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಾ ನಿರ್ವೃತಿಸ್ತನುಭೃತಾಂ ತವ ಪಾದಪದ್ಮ-
ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭವಜ್ಜನಕಥಾಶ್ರವಣೇನ ವಾ ಸ್ಯಾತ್ ।

ಸಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ವಮಹಿಮನ್ಯಪಿ ನಾಥ ಮಾ ಭೂತ್
ಕಿಮ್ವಂತಕಾಸಿಲುಳಿತಾತ್ ಪತತಾಂ ವಿಮಾನಾತ್ ॥ ೧೦ ॥

ಅಪರೋಕ್ಷ ಬಂದ ಬಳಿಕ, ಮೋಕ್ಷಕಾಮನೆ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಧ್ಯಾನವನ್ನೂ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಕಥಾಶ್ರವಣವನ್ನೂ ಮಾಡುವ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾನಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪರೋಕ್ಷ ಬಂದ ಬಳಿಕ ಮೋಕ್ಷದ ಕಾಮನೆಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತ ನಿನ್ನ ಧ್ಯಾನ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಕಥಾಶ್ರವಣಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಾಡದೆಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರಮಹಿಮನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವ ಸಾಧಾರಣಭಕ್ತರಿಗೆ ಆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಆ ಆನಂದ ಲಭಿಸಲಾರದು. ಇನ್ನು ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನಾದ ನಿನ್ನ ಖಡ್ಗದಂತಿರುವ ಕಾಲದ ಹೊಡೆತಕ್ಕೆ ತಲೆ ಕೆಳಗಾಗುವಂಥ ವಿಮಾನದಿಂದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಉರುಳುವ ಸ್ವರ್ಗವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆ ಆನಂದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೇನು ಹೇಳಬೇಕು.?

ಇಲ್ಲಿ ಹರಿಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗಲಾರದು, ಇನ್ನು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಏನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಹಾಗೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಆದರೆ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವರು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುವಂತೆ.

ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗೆ- ಇಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಅವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿಲ್ಲ. ಏಕಾಂತಭಕ್ತರಿಗೆ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಆನಂದ ಸಾಧಾರಣಭಕ್ತರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದೆ. ಏಕಾಂತಭಕ್ತರೆಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾನಂತರ ಮೋಕ್ಷಕಾಮನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಸಾಧಾರಣ ಭಕ್ತರೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷಕಾಮನೆಯಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಸಂಪಾದಿಸಿ ವಿಶೇಷ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದುವವರು. ಅವರು ಆನಂದಮಯನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ವಿಶೇಷ ಆನಂದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

೧. ತ್ವಚ್ಚರಣಧ್ಯಾನ ತ್ವದ್ಭಕ್ತಜನಕಥಾಶ್ರವಣಜನ್ಯಸುಖೇನ ನ ಕೈವಲ್ಯಮಪಿ ಸಮಾನಂ ।
-ವೀರರಾಘವಃ

ಯೇ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಾಸ್ತೇ ಭವಾಪ್ಯಯ ಮೋಕ್ಷಾವಿರ್ಭಾವಿ ಬ್ರಹ್ಮಸುಖಮಪಿ ನ ಬಹು ಮನ್ಯಂತೇ । -ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮೀ

ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಆನಂದಮಯನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ವಿಶೇಷ ಆನಂದವಿಲ್ಲ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಆನಂದಕ್ಕೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು ಆವಶ್ಯಕ. ಇದನ್ನು ಏಕಾಂತಭಕ್ತರು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಧಾರಣಭಕ್ತರು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾದಿಕಂ ವಿನಾ ನ ಭವತಿ । ಸುಪ್ತೌ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ ।

'ಸ್ವಮಹಿಮನಿ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ' ಎಂದರೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಆನಂದವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದರಿಂದ 'ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಸ್ಥಿತಸ್ಯ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮುಕ್ತನಿಗೆ, ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದ ವಿನಹ, ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಹಾನಂದ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಹಾನಂದ ಲಭಿಸಲಾರದೆನ್ನುವುದು ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದೆ.

* * *

ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂಗದಿಂದ ನನ್ನ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ ಹಿಂಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾರು ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷಿಗಳೊ ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಧ್ರುವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನನ್ನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತೇ ನ ಸ್ಮರಂತ್ಯತಿತರಾಂ ಪ್ರಿಯಮೀಶಮಾದ್ಯಂ
ಸ್ವಾನ್ ಸಂಪದಃ ಸುತಸುಹೃದ್‌ಗೃಹವಿತ್ತದಾರಾನ್ ।
ಯೇ ತ್ವಬ್ಜನಾಭ ಭವದೀಯಪದಾರವಿಂದ-
ಸೌಗಂಧ್ಯಲುಬ್ಧಹೃದಯೇಷು ಕೃತಪ್ರಸಂಗಾಃ ॥ ೧೨ ॥

ಹೇ ಪದ್ಮನಾಭ, ಯಾರು ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲ ಸುಗಂಧದಾಸೆ ತುಂಬಿದ ಹೃದಯುಳ್ಳ ನಿನ್ನ ಏಕಾಂತಭಕ್ತರ ಸಹವಾಸದಲ್ಲಿರುವರೋ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪುತ್ರ, ಮಿತ್ರ, ಮನೆ ಹಣ ಮಡದಿಯರನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಂದು ನೆನೆಯು ವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಯಾರು ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಂದು ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನೆನೆಯುವರೋ ಅವರು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನೆನೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು.

ತೇ ನ ಸ್ಮರಂತ್ಯತಿತರಾಂ ಪ್ರಿಯಮೀಶ ಮರ್ತ್ಯಂ
ಯೇ ಚಾನ್ವದಃ ಸುತ ಸುಹೃದ್‌ಗೃಹವಿತ್ತದಾರಾಃ ।

ಎಂದು ಅರ್ವಾಚೀನ ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂಗ ಮಾಡುವವರು ತಮಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮರ್ತ್ಯಶರೀರವನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನೆನೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಯಾರು ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ನೆನೆಯುವರೋ ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ನೆನೆಯುವುದಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವ ಅಂಶ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಚೀನಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ತೇ ನ ಸ್ಮರಂತ್ಯತಿತರಾಂ ಪ್ರಿಯಮೀಶಮಾದ್ಯಂ' ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂಗ ಮಾಡುವವರು ಅತ್ಯಂತಪ್ರಿಯನಾದ ನಿನ್ನನ್ನೇ ಮರೆತು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅಸಂಗತವಾದ ಅನ್ವಯ ಮೋಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಅನ್ವಯ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು–

ಯೇ ಸ್ವಾನ್ ಸಂಪದಃ ಸ್ಮರಂತಿ ತೇ ತ್ವಾಂ ನ ಸ್ಮರಂತಿ ।
ಯೇ ಭವದ್ಭಕ್ತಸಂಗಾಃ ತೇ ಸ್ವಾನ್ ಸಂಪದೋ ನ ಸ್ಮರಂತಿ ॥

ಯಾರು ತಮ್ಮ ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಂದು ನೆನೆಯುವರೋ ಅವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರು ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರ ಸಂಗದಲ್ಲಿರುವರೋ ಅವರು ತಮ್ಮ ಪುತ್ರಮಿತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪತ್ತುಗಳೆಂದು ನೆನೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

* * *

ಹರಿಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ತನಗೆ ಹರಿಭಕ್ತರ ಸಂಗದ ಬಯಕೆ ಇದೆ ಎಂದು ಧ್ರುವ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ತಿರ್ಯಙ್ನಗದ್ವಿಜಸರೀಸೃಪದೇವದೈತ್ಯ-
ಮರ್ತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿರಚಿತಂ ಸದಸದ್ವಿಶೇಷಮ್ ।
ರೂಪಂ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಮಜ ತೇ ಮಹದಾದ್ಯಶೇಷಂ
ನಾತಃ ಪರಂ ಪರಮ ವೇದ್ಮಿ ನ ಯತ್ರ ವಾಚಃ ॥ ೧೩ ॥

ಜನನರಹಿತನಾದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯೆ, ಪಶು ವೃಕ್ಷ ಪಕ್ಷಿ ಸರ್ಪ ದೇವ ದಾನವ ಮಾನವ ಮುಂತಾದವರೊಂದಿಗೆ ನಿರ್ಮಿತವಾದ, ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ ತೇಜವೆಂಬ ಸತ್‌ಪದಾರ್ಥಗಳು ವಾಯು ಆಕಾಶಗಳೆಂಬ ಅಸತ್‌ಪದಾರ್ಥಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮಹದಾದಿ ಸಕಲ ತತ್ವಗರ್ಭಿತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ನಿನಗೆ ಅತಿಮಹತ್ತಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ನಿನ್ನ ಈ ಚಿನ್ಮಯರೂಪವನ್ನು ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ವರ್ಣಿಸಲು ವೇದಗಳೂ ಶಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

[1]ಇಲ್ಲಿ 'ನಿನ್ನ ಈ ಸ್ಥೂಲವಾದ ವಿರಾಡ್ರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವಾದ ನಿನ್ನ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವರೂಪ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅಭಿಮಾನ ನನಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ಧ್ರುವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಮತ್ತು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು. ಇದು ಅಸಂಗತ. ಧ್ರುವನ ಮುಂದೆ ನಿಂತ ರೂಪ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚಿನ್ಮಯ ರೂಪವೇ ಹೊರತು ಸ್ಥೂಲಜಡವಲ್ಲ. ಚಿನ್ಮಯರೂಪ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವೆನ್ನುವುದೂ ಅಯುಕ್ತ. 'ಶಬ್ದಗಳು ಸವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಬಲ್ಲುವು ಹೊರತು ನಿರ್ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಲಾರವು' ಎವ್ನುತ್ತ ರಾಧಾರಮಣದಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ನಿರ್ವಿಶೇಷಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗದ ವಸ್ತು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತ ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದೆ. ಸ್ಥೂಲರೂಪವನ್ನೇ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ, 'ಯತ್ರವಾದಃ' ವೇದವೇದ್ಯವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೇರೇನು ಹೇಳಬೇಕು ಎಂದು ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎರಡು ನಕಾರಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದೆ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 'ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ನಿನ್ನ ಶರೀರವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪವನ್ನೂ ನಾನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ, ತಿಳಿದೇ

೧. ಇದಂ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಂ ವಿರಾಡ್ರೂಪಂ ಕೇವಲಂ ವೇದ್ಮಿ। ಅತಃ ಪರಮೀಶ್ವರಸ್ವರೂಪಂ ನ ವೇದ್ಮಿ। ಯತ್ರ ವಾದಃ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರೋ ನಾಸ್ತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಂ ಚ ನ ವೇದ್ಮಿ। ಅತೋಽಭಿಮಾನೋ ನ ನಿವರ್ತತೇ ಇತಿ ಭಾವಃ। -ಶ್ರೀಧರಃ

ಯತ್ರ ನಿರ್ವಿಶೇಷೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರೋಽಭಿಧಾದಿರ್ನಾಸ್ತಿ, ತಸ್ಯ ಸವಿಶೇಷವಿಷಯತ್ವಾತ್, ಕಿಂತ್ವಾರೋಪಿತನಿವೃತ್ತಾವೇವ ಶಬ್ದಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರೋ, ನ ತದ್‌ಬೋಧೇ, ತಾದೃಶಂ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಮಪಿ ನ ವೇದ್ಮಿ। -ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಸ್ಥವಿಷ್ಠಂ ಸ್ಥೂಲಂ ವೈರಾಜಂ ತೇ ರೂಪಮಪಿ ಯದಿ ಕಾರ್ತ್ಸ್ನ್ಯೇನ ನ ವೇದ್ಮಿ ತರ್ಹಿ ಯತ್ರ ಸರ್ವಕಾರಣೇ ಸೇಶ್ವರನಿರೀಶ್ವರಾದೀನಾಂ ವಾದಃ, ಶಾಸ್ತ್ರೈಕವೇದ್ಯಂ, ಅತಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಾತ್ ಪರಂ ರೂಪಂ ನ ವೇದ್ಮೀತಿ ಕಿಮು ವಕ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯರ್ಥಃ। ಯದುಕ್ತಂ ಅತಃ ಪರಮೀಶ್ವರಂ ನ ವೇದ್ಮಿ, ಯತ್ರ ವಾದಃ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರೋ ನಾಸ್ತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ನ ವೇದ್ಮೀತಿ, ತನ್ನ। ಜಗತ್ಕಾರಣಾದೀಶ್ವರಾದನ್ಯಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸೂತ್ರಕಾರೇಣಾ ಪ್ರತಿಪಾದಿತತ್ವಾತ್ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರವಿವರ್ಜಿತ ವಸ್ತ್ವಭಾವಾಚ್ಚ। -ಶುಕದೇವಃ

ಸ್ಥೂಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಾತ್ಮಕಂ ತೇ ತವ ರೂಪಂ ವೇದ್ಮಿ ತ್ವಚ್ಛರೀರತ್ವೇನ ವೇದ್ಮೀತ್ಯರ್ಥಃ। ಅತಃ ಸ್ಥೂಲರೂಪಾತ್ ಪರಂ ವಿಲಕ್ಷಣಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ರೂಪಂ ತದಪಿ ನ ವೇದ್ಮೀತಿ ನ। ಯತ್ರ ಯದ್ವಿಷಯೇ ವಾದಃ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವಾಪ್ರಾಕೃತತ್ವವಾದಃ ಪ್ರವರ್ತತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। -ವೀರರಾಘವಃ

ಇದ್ದೇನೆ. ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತವೇ? ಅಪ್ರಾಕೃತವೇ? ಎಂಬ ವಾದವಿದೆ.' ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಯತ್ರವಾದಃ' ವಾದವಿದೆ ಎಂಬ ಅಂಶ ವ್ಯರ್ಥ.

ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು 'ನ ವೇದ್ಮಿ' ಎಂದರೆ 'ವರ್ತಮಾನಸಾಮೀಪ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನವದ್ವಾ' ಎಂಬ ವ್ಯಾಕರಣಸೂತ್ರದಂತೆ 'ಇಂದಿನ ವರೆಗೂ ನಾನು ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಹಿಂದೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದಲೆ ನಾನು ತಂದೆ ತಾತಂದಿರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯಲು ಆಶಿಸಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ಈಗ ನಿನ್ನ ಶಂಖಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅಂಥ ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೇಗಾಯಿತು? ಶ್ರವಣಮನನಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದ ಬಳಿಕವೇ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ತಾನೆ? ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನದ ಆಸೆ ಹಿಂದೆ ಧ್ರುವನಿಗಿತ್ತೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನವಿರಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವದಿಲ್ಲ. ಲೋಕಪಾಲಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಭೂಷಣವೇ ಹೊರತು, ಅದು ಅವರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಂಖಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿದೂ ಕೂಡ ಧ್ರುವ 'ಸತ್ಯಾಶಿಷೋ ಹಿ ಭಗವನ್... ಆಶಿಷ್ಟಯಃ' ಎಂದು ತನ್ನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಂತನೂ 'ವೇದಾಹಂ ತೇ ವ್ಯವಸಿತಂ' ನಿನ್ನ ಮನೋಗತವನ್ನು ನಾನು ಅರಿತಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನದ ಆಸೆ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಶಂಖಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇ ಅಲ್ಲ. ಅವನ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ ಜಡವಾಗಿತ್ತು, ಅದು ಶಂಖಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಚೈತನ್ಯ ತುಂಬಿ ಕೊಂಡು ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಲು ಸಮರ್ಥವಾಯಿತು.

ಸ್ಥವಿಷ್ಠಂ ವಿರಾಡ್ರೂಪಮೇವ ತವಾಹಂ ವೇದ್ಮಿ । ವರ್ತಮಾನಸಾಮೀಪ್ಯೇ ವರ್ತಮಾನವದ್ವೇತಿ, ಏತಾವಂತಂ ಕಾಲಮವೇದಿಷಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಸ್ಥವಿಷ್ಠಾತ್ ಪರಮೇತದಪ್ರಾಕೃತಂ ಚಿದಾನಂದಘನಂ ತವ ಸ್ವರೂಪಂ ಹೇ ಪರಮ ನಾವೇದಿಷಂ । ಯತ್ರ ವಾದಃ ಶಬ್ದವ್ಯಾಪಾರೋ ನಾಸ್ತಿ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಂ ಚ ನಾವೇದಿಷಂ । ಅತ ಏವ ಬಾಲತ್ವೇನಾಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಥಾ ದುರ್ಭಾವನಾಮಕರವಂ । ಸಾಂಪ್ರತಂ ತು ತ್ವದೀಯ ಕಂಬುಸ್ಪರ್ಶಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಸರ್ವಮೇವ ವೇದಾರ್ಥಮಜ್ಞಾಸಿಷಂ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಏತಾವಂತಂ ಕಾಲ ನಾವೇದಿಷಮಿತ್ಯರ್ಥಃ । ಯೇನಾನ್ಯಥಾ ಸಂಕಲ್ಪ್ಯ ತವಾರಾಧನಂ ಕೃತಮಿತಿ ಭಾವಃ । -ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮೀ ।

ಪಶ್ಯಮಾನೋಽಪಿ ತು ಹರಿಂ ನ ತು ವೇತ್ತಿ ಕಥಂಚನ ।
ವೇತ್ತಿ ಕಿಂಚಿತ್ ಪ್ರಸಾದೇನ ಹರೇರಥ ಗುರೋಸ್ತಥಾ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ।

ಧ್ರುವ ಹರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ಆತ ತಿಳಿದೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಪುರಾಣ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಆತ ಕಿಂಚಿತ್ತು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ.

* * *

ಧ್ರುವ ತಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ಭಗವದ್ರೂಪ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಂತನೇ, ಭಗವಂತನ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂದು ಸ್ತೋತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ತ್ವಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪರಿಶುದ್ಧವಿಬುದ್ಧ ಆತ್ಮಾ
ಕೂಟಸ್ಥ ಆದಿಪುರುಷೋ ಭಗವಾಂಸ್ತ್ರ್ಯಧೀಶಃ ।
ಯದ್‌ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಮಖಂಡಿತಯಾ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ
ದೃಷ್ಟ್ವಾಽಽಸ್ಥಿತಾ ವಧಿಮತೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಆಸ್ಸೇ ॥ ೧೫ ॥

ನನ್ನ ದೃಷ್ಟಿಗೋಚರನಾದ ನೀನೇ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ, ಸರ್ವತ್ರ ಪರಿಶುದ್ಧ ಸರ್ವಜ್ಞ ವ್ಯಾಪ್ತ ವಿಕಾರಶೂನ್ಯ ಜಗತ್ತಿನ ಆದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪುರುಷ. ಮೂಲೋಕಗಳೊಡೆಯನಾದ ಆ ಭಗವಂತ ನೀನೆ. ಜ್ಞಾನಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ ಸಂಸಾರನಾಶಕನಾಗಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಂಡು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಮುಕ್ತಜೀವರೊಂದಿಗೆ ಅವರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿಯೇ ನೀನಿರುವಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಥಿತಾ ವಧಿಂ ಅತೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಆಸ್ಸೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದ್ರಷ್ಟಾ ಸ್ಥಿತಾವಧಿ ಮಖೋ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಆಸ್ಸೇ' ಎಂದೂ 'ಯೇ ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಮಖಂಡಿತಯಾ ಸ್ವಬುದ್ಧ್ಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಯದ್ ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಿಮಖಂಡಿತಯಾ ಸ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ' ಎಂದೂ [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠಗಳಿವೆ. 'ನಾನು ನಿನ್ನ ವಿರಾಡ್ರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ, ನಿನ್ನ ಈಶ್ವರರೂಪವನ್ನಾಗಿಲಿ ಶಬ್ದವೇದ್ಯವಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನಾಗಲಿ

---

೧. ತದೇವಂ ಭಗವದನುಕಂಪಯಾ ತದ್ರೂಪದ್ವಯಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಈಶ್ವರ ರೂಪಮನುವರ್ಣಯನ್ನಮಸ್ಕರೋತಿ ಯದ್ಯತೋ ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಿಂ ಬುದ್ಧೇಸ್ತಾಂ ತಾಮವಸ್ಥಾಮಖಂಡಿತಯಾ ಸ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಚಿಚ್ಛಕ್ತ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟಾ ಪಶ್ಯಸಿ । ದ್ರಷ್ಟೇತಿ ತೃನ್ ಪ್ರತ್ಯಯಾಂತಃ ಶಬ್ದಃ । -ಶ್ರೀಧರಃ

ತಿಳಿಯಲಾರೆ' ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರರೂಪವನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪವನ್ನೂ ನಾನು ತಿಳಿದಂತೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ಧ್ರುವ ಎನ್ನುವುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ವ್ಯಾಹತ. 'ಈಶ್ವರ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುತ್ತ 'ತಿಳಿದಂತೆ ವರ್ಣಿಸುವನೆ, ಧ್ರುವ? ತಿಳಿದರೂ ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಅವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ಈಶ್ವರಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ತಿಳಿದು' ಎಂದು ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ ಇದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಲ್ಲ. 'ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಿಂ ಅಖಂಡಿತಯಾ ಸ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟಾ' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಬುದ್ಧಿಯ ಜಾಗ್ರದಾದಿ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಈಶ್ವರ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಈಶ್ವರನು ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞನೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಮಾಯೆಯಿಂದಲೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. 'ಅಸಂಗೋ ಹ್ಯಯಂ ಪುರುಷಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಅವರ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಭ್ರಮಾತ್ಮಕವಾದ ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ಈಶ್ವರ ಕಂಡರೆ ಅವನು ಭ್ರಾಂತನಾಗಬೇಕಾದೀತು. ಅದರಿಂದ ಪರವ್ಯಾಮೋಹಕರೀ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಈಶ್ವರ ಜೀವರಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ತಾನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. ಅದರಿಂದ 'ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಿಂ ಸ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ ದ್ರಷ್ಟಾ' ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. [೧]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಂ' ಎಂದೇ ಪಾಠವಿದೆ. 'ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಜಗತ್ತನ್ನೂ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಇಲ್ಲಿ 'ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥ, ಪುನರುಕ್ತಿ.

'ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸ್ಥಿತಾ ವಧಿಂ' ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ವಧಿ' ಎಂದರೆ ಅವಧಿ. 'ಅಸ್ತ್ಯುತ್ತರಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ದೇವತಾತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಕುಮಾರಸಂಭವದ ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ವಾಪರೌ ತೋಯನಿಧೀ ವಗಾಹ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅವಗಾಹ್ಯ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ವಗಾಹ್ಯ' ಎಂದು ಕಾಳಿದಾಸ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ವಷ್ಟಿ ಭಾಗುರಿರಲ್ಲೋಪ ಮವಾಪ್ಯೋರುಪಸರ್ಗಯೋಃ' ಅವ ಅಪಿ ಉಪಸರ್ಗಗಳ ಅಕಾರಗಳನ್ನು ಲೋಪ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಭಾಗುರಿ ಎಂಬ ವೈಯಾಕರಣಿಯ ಮತವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಅವಧಿಯನ್ನು ಅಂದರೆ ಸಂಸಾರದ ಆಚೆ ದಡವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಭಗವಂತನನ್ನು 'ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಆಸ್ಥಿತಾಃ' ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಮುಕ್ತರು ನಿನ್ನೊಡನೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರೊಂದಿಗೆ ನೀನಿರುವೆ, ಅವರಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೆ ಆಗಿರುವೆ ಎಂದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥ.

---

೧. ಬುದ್ಧ್ಯವಸ್ಥಿತಂ ಬುದ್ಧಾವವಸ್ಥಿತಂ ವಿಷಯೀಭೂತಂ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪಜ್ಞಾನವಿಷಯಮಿತಿ ಯಾವತ್ । ಅಖಂಡಿತಯಾ ಅಸಂಕುಚಿತಯಾ ಸ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಸಂಕಲ್ಪರೂಪಜ್ಞಾನೇನ ದ್ರಷ್ಟಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ಕರ್ತಾಸಿ । -ವೀರರಾಘವಃ

ವಧಿಂ ಅವಧಿಂ । ಅಲ್ಲೋಪೇನ । ಸಂಸಾರಸ್ಯಾವಧಿಭೂತಂ ತ್ವಾಮಾಸ್ಥಿತಾಃ । ತೈಃ ಸಹೈವಾಸ್ಸೇ ।

'ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಆಸ್ಥಿತಾಃ ವಧಿಂ' ಎಂದು ಪದವಿಭಾಗ. 'ವಧಿಂ' ಎಂದರೆ 'ಅವಧಿಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆದಿ ಅಕಾರ ಲೋಪ ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಅವಧಿಯಾಗಿರುವ ಅಂದರೆ ನಿವರ್ತಕನಾಗಿರುವ ನಿನ್ನನ್ನು ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿನ್ನನ್ನೇ ಆಸ್ಥಿತಾ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವರು ಮುಕ್ತರು. ಅವರೊಂದಿಗೇ ಆಸ್ಸೇ ಇರುವೆ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಧ್ರುವನು ತಾನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಗವಂತನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಯಸ್ಮಿನ್ ವಿರುದ್ಧಗತಯೋಽಪ್ಯನಿಶಂ ಪತಂತಿ
ವಿದ್ಯಾದಯೋ ವಿವಿಧಶಕ್ತಯ ಆನುಪೂರ್ವ್ಯಾ ।
ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಶ್ವಭವಮೇಕಮವಿಶ್ವಮಾದ್ಯ-
ಮಾನಂದಮಾತ್ರಮವಿಕಾರಮಹಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥ ೧೬ ॥

ಯೋಗ ರೂಢಿಮುಂತಾದ ನಾನಾ ಪದಶಕ್ತಿಗಳೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದಂತಿರುವ ವೇದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸಮಸ್ತಶಬ್ದಗಳೂ ವಿಚಿತ್ರ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಗಳುಳ್ಳ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಣುತ್ವ ಮಹತ್ವಾದಿ ಸಕಲಗುಣಗಳೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ದೇಶಕಾಲಾದಿವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೇ ಸದಾ ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ನೀನು ಗುಣಪೂರ್ಣ, ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಆದಿಕಾರಣ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಸರ್ವವಿಲಕ್ಷಣ ಆನಂದಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ವಿಕಾರರಹಿತನೆಂದು ವೇದಗಳು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಮೊರೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾದಯೋ ವಿವಿಧಶಕ್ತಯ 'ಆನುಪೂರ್ವ್ಯಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆನುಪೂರ್ವ್ಯಾತ್' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಕ್ರಮವಾಗಿ' ಎಂದು ಬೇರೆ [೧]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣಗಳು ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಉಪಾಸಕರ ಭಕ್ತಿ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಅವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆವಿರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಿಶ್ವನಾಥ

೧. ಯಸ್ಮಿನ್ ನಿಃಶಕ್ತಿಕತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತೇಽಪಿ ವಿದ್ಯಾದಯೋ ವಿವಿಧಶಕ್ತಯೋಽನಿಶಂ ಸ್ಥಿತಾ ಆನುಪೂರ್ವ್ಯಾತ್ ಪ್ರತೀತಾ ಭವಂತಿ ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯೇನ ಸಾಮೀಪ್ಯತಾರತಮ್ಯ

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಾಘಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾರದರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬಳಿಗೆ ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬರುವಾಗ ಮೊದಲಿಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬೆಳಕಿನ ಗೋಲದಂತೆ, ಬಳಿಕ ಕೇವಲ ಏನೋ ಒಂದು ಶರೀರದಂತೆ, ಬಳಿಕ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಅವಯವಯುಕ್ತರಾಗಿ ಪುರುಷರಾಗಿರುವಂತೆ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಕಂಡು ಬಂದರು ಎಂದು ಕವಿ ವರ್ಣಿಸುವುದನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಅದರಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಕೇವಲ ಆನಂದ ಮಾತ್ರನಾಗಿ, ಭಕ್ತನಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ವಿದ್ಯೆ-ಅವಿದ್ಯೆ, ಸೃಷ್ಟಿ-ಸಂಹಾರ, ಜನ್ಮ-ಅಜನ್ಮ, ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತ್ವ-ಲೀಲಾಕಾರಿತ್ವ, ಆತ್ಮಾರಾಮತ್ವ-ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ನಿತ್ಯ ಜೊತೆಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವೆ ಸರಿ ಇಲ್ಲ. ನಾರದರಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬೆಳಕಿನ, ಶರೀರಾಕೃತಿಯ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳ ದರ್ಶನಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆದರೂ ಆ ಬೆಳಕು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಸಗುಣತ್ವನಿರ್ಗುಣತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿದೆ. 'ನಿರ್ಗುಣತ್ವ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಸಗುಣತ್ವ, ಕಾಲ್ಪನಿಕ. ಎರಡೂ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇದೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆವಿರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ' ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ವಿದ್ಯಾದಿ'ಗಳು ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ವಿರುದ್ಧಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ, ಇನ್ನೊಂದು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕವೆನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವೆನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ವಿದ್ಯೆಯೊಂದಿಗೆ ಅವಿದ್ಯೆ (ಮೋಹ) ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಇದೆ ಎರಡೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ' ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮಾಯೆ ಪರವ್ಯಾಮೋಹಕರಿ ಹೊರತು ಸ್ವವ್ಯಾಮೋಹಕರಿಯಲ್ಲ ತಾನೆ?

ವತಾಂ । ಯಥಾಹುಃ ಪ್ರಾಂಚೋಽಪಿ- ಚಯಸ್ತ್ವಿಷಾಮಿತ್ಯವಧಾರಿತಂ ಪುರಾ ತತಃ ಶರೀರೀತಿ ವಿಭಾವಿತಾಕೃತಿಮ್ । ವಿಭುರ್ವಿಭಕ್ತಾವಯವಂ ಪುಮಾನಿತಿ ಕ್ರಮಾದಮುಂ ನಾರದ ಇತ್ಯಬೋಧಿ ಸಃ ॥ ಇತಿ । ಶಕ್ತಯಃ ಕೀದೃಶ್ಯಃ? ವಿರುದ್ಧಗತಯ ಇತಿ । ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯಯೋಃ ಸರ್ಗಸಂಹಾರಯೋಃ ರ್ಜನ್ಮವತ್ತ್ವಾಜತ್ವಯೋರನೀಹತ್ವಸಲೀಲತ್ವಯೋರಾತ್ಮಾ ರಾಮತ್ವ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಯೋ-ರ್ವಿರೋಧೇಽಪಿ ತತ್ತಚ್ಛಕ್ತೀನಾಮತರ್ಕ್ಯೈರೇವ ತ್ವಯಿ ನಿತ್ಯಾ ಸ್ಥಿತಿರೇವ । -ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಆನುಪೂರ್ವ್ಯಾತ್ ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಕ್ರಮಾತ್ । ವಿದ್ಯಾ ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವಶಕ್ತಿಃ । ತತೋ ವಿರುದ್ಧಾ ಅವಿದ್ಯಾ । ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಲೀಲಯಾ ತತೋ ವತ್ಸಾನದೃಷ್ಟ್ವೈತ್ಯ ಪುಲಿನೇಽಪಿ ಚ ವತ್ಸಪಾನ್ । ಉಭಾವಪಿ ವನೇ ಕೃಷ್ಣೋ ವಿಚಿಕಾಯ ಸಮಂತತಃ ।' ಇತಿವತ್ ಅನನುಸಂಧಾನರೂಪಾ ಮೋಹಾಖ್ಯಾ । 'ಕ್ವ ಶೋಕಮೋಹೌ ಸ್ನೇಹೋ ವಾ ಭಯಂ ವಾ ಯೇಽಜ್ಞಸಂಭವಾಃ' ಇತ್ಯತ್ರಾಜ್ಞಸಂಭವಾ ಇತಿ ವಿಶೇಷಣಸ್ಯ ವ್ಯಾವರ್ತಕತ್ವಾತ್ ವಿಜ್ಞಸಂಭವಾನಾಂ ತು ತೇಷಾಂ ತತ್ರ ಸ್ವೀಕಾರಾತ್ । ಅನಿಶಮಿತ್ಯನೇನ ಶಕ್ತೀನಾಂ ನಿತ್ಯತ್ವಮಭಿಪ್ರೇತಂ । - ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಭಾಗವತ ದಶಮಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾದ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಗೋಪಾಲಕರನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ 'ಕೃಷ್ಣ ಕರುಗಳನ್ನೂ ಗೋಪಬಾಲಕರನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅರಸಿದ'ನೆಂದು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಮೋಹವನ್ನು ರಾಧಾರಮಣದಾಸವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಕ್ವ ಶೋಕಮೋಹೌ ಸ್ನೇಹೋ ವಾ ಭಯಂ ವಾ ಯೇಽಜ್ಞಸಂಭವಾಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶೋಕ ಮೋಹಗಳು ಅಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವಂಥವು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ, ಸರ್ವಜ್ಞ ನಿಗುಂಟಾಗುವಂಥವು ಇವೆ ಎಂದೂ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಸರ್ವಜ್ಞನಿಗೆ ಮೋಹವೆಂಬುದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಅದೊಂದು ದೋಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೇಳಿದರೂ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಾರದು. 'ಮೋಹದ ನಟನೆ' ಎನ್ನಬೇಕು.

'ಭಕ್ತಿತಾರತಮ್ಯಾನುಗುಣವಾಗಿ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮೋಹಾದಿ ದೋಷಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ' ಎನ್ನುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗಿದೆ.

ಅದರಿಂದ 'ಆನುಪೂರ್ವ್ಯ' ವೆಂದರೆ ಕ್ರಮವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಾರದು. 'ಆನುಪೂರ್ವಿ' ಎಂದರೆ ವೇದ. ಆನುಪೂರ್ವಿಗಳ ಸಮೂಹವೇ 'ಆನುಪೂರ್ವ್ಯ' ಅವುಗಳು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ದೋಷಗಳನ್ನಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಭಾಗವತದ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಿಳಿಸುತ್ತ 'ಆನುಪೂರ್ವಿ' ಎಂದರೆ ವೇದ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆನುಪೂರ್ವೀ ಶ್ರುತಿಶ್ಚೈವ ತ್ರಯೀ ಚಾಮ್ನಾಯ ಉಚ್ಯತೇ ॥
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮ್ ।

ಆನುಪೂರ್ವಿ ಶ್ರುತಿ ತ್ರಯೀ ಎಂದು ವೇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳೆಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಅದರಿಂದ 'ಆನುಪೂರ್ವ್ಯ' ಎಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ 'ಅಸ್ಥೂಲಮನಣು' ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಚನದಿಂದ ಸಹಿತವಾದ 'ವಿದ್ಯಾದಿ'ಗಳು, ಅಂದರೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಪೌರುಷೇಯಗ್ರಂಥವಚನಗಳು ಮತ್ತು ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ವಾದಿ ವಿರುದ್ಧಗುಣಗಳು ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ನನ್ನ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತೋತ್ತಮರಾದ ನಾರದರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ನನಗಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲ ನೀಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಕಾತರನಾಗಿ ನೀನು ಬಂದಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಭಕ್ತವಾತ್ಸಲ್ಯಕ್ಕೆ ಎಣೆಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಧ್ರುವ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ಯಾಶಿಷೋ ಹಿ ಭಗವಂಸ್ತವ ಪಾದಮೂಲ-
ಮಾಶಿಷ್ಟಯೋಽನುಭಜತಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಮೂರ್ತೇಃ ।
ಅಪ್ಯೇವಮಾರ್ಯ ಭಗವಾನ್ ಪರಿಪಾತಿ ದೀನಾನ್
ವಾಶ್ರೇವ ವತ್ಸಕಮನುಗ್ರಹಕಾತರೋಽಸ್ಮಾನ್ ॥ ೧೭ ॥

ಆನಂದಾನುಭವರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥಮೂರ್ತಿ ನೀನು. ನಿನ್ನ ಪಾದಸೇವಕರಾದ ನಾರದರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೆ ನನ್ನ ಮನೋರಥ ಪೂರ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಷಡ್ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ನೀನು ಆಗತಾನೇ ಕರು ಹಾಕಿದ್ದ ಆಕಳು ಕರುವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವಲ್ಲಿ ಕಾತರವಾಗಿರುವಂತೆ ದೀನರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲ ನೀಡಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲು ಕಾತರನಾಗಿ ಕಾಪಾಡುವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀನೀಗ ಸ್ವತಃ ನನಗೆ ದರ್ಶನ ನೀಡಿರುವೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಆಶಿಷ್ಟಯಃ' ಉಪದೇಶಗಳು ಅಂದರೆ ನಾರದರ ಅನುಗ್ರಹಪೂರ್ವಕ ಉಪದೇಶಗಳು, 'ಸತ್ಯಾಶಿಷಃ' ನನ್ನ ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವವುಗಳು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಆಶೀಸ್ತಥಾ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲವೇ ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತರಿಗೆ 'ಆಶಿಷಃ ಸತ್ಯಾ ಆಶೀಃ' ಲೌಕಿಕರಾಜ್ಯಾದಿಫಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸತ್ಯವಾದ ಫಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ನೀನು ದೀನನಾದ ಸಕಾಮಭಕ್ತನಾದ ನನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನೂ ಪೂರೈಸಿ ಮೋಕ್ಷ ನೀಡಿ ರಕ್ಷಿಸುವೆ' ಎಂದು [1]ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಾಲಕನಾದ್ದರಿಂದ ಧ್ರುವ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಅವನಿಗೆ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿಯ ಫಲವಾದ ತನ್ನ

೧. ಪರಮಾರ್ಥಫಲಮ್ । ಕಸ್ಯ? ತಥಾ ತೇನ ಪ್ರಕಾರೇಣ ತ್ವಮೇವ ಪುರುಷಾರ್ಥಮೂರ್ತಿರಿತ್ಯೇವಂ ನಿಷ್ಕಾಮತಯಾಽನುಭಜತಃ । ಏವಮಪಿ ದೀನಾನಸ್ಮಾನ್ ಕೃತಸಕಾಮಭಜನಾನಪಿ ಪರಿಪಾತಿ ನಿಷ್ಕಾಮಪ್ರಾಪ್ಯ ಪಾದಪದ್ಮ ಕಿಂಚಿನ್ಮಾಧುರ್ಯದಾನೇನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ತತ್ರ ಹೇತುಃ ಅನುಗ್ರಹಕಾತರಃ । ಬಾಲತ್ವಾದ್ಯದ್ಯಪ್ಯಯಂ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿಂ ನ ಜಾನಾತಿ । ತದಪಿ ತತ್ಫಲಂ ಸ್ವಮಾಧುರ್ಯಮಾಸ್ವಾದಯಾಮೀತಿ ಬುದ್ಧ್ಯೇತ್ಯರ್ಥಃ । ವಾಶ್ರಾಧೇನುರ್ಯಥಾ ವತ್ಸಕಮಜ್ಞಂ ಸ್ವಾಮಭಜಂತಮಪಿ ಸ್ವದುಗ್ಧಂ ಪಾಯಯತಿ ರಕ್ಷತಿ ಚ ।-ವಂಶೀಧರಃ

ಪಾದಭಜನಾನಂದ ನೀಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಕಾತರತೆಯಿಂದ ಭಗವಂತ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿಯ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುವುದು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯ ನೈರ್ಘೃಣ್ಯದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಕರು ತಾಯಿ ಆಕಳನ್ನು ಹಾಲಿಗಾಗಿ ಬೇಡದಿದ್ದರೂ, ಆಕಳು ಹಾಲು ಕುಡಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದೂ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾಗಿದೆ. ಕರು ಎದ್ದು ತಾಯ ಕೆಚ್ಚಲನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಕಂಡು ಬಾಯಿ ಹಾಕಿದಾಗಲೆ ಆಕಳು ಹಾಲೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಭಕ್ತನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ, ಅವನು ಬೇಡಿದ ಬೇಡದಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸುಖಭೋಗವನ್ನೂ ಭಗವಂತ ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಏನೂ ಅರಿಯದ ಕರು ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ತಾಯಿಯನ್ನು ಬೇಡದಿದ್ದರೂ ತಾಯಿ ಎಲ್ಲ ಅಪಾಯಗಳಿಂದಲೂ ಕರುವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಕಾತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬೇಕು. ಧ್ರುವನಿಗೆ ಧ್ರುವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯದ ಬಯಕೆ 'ಕಾಮನೆ' ಎನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಭಕ್ತರೂ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯ ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಗಳನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಹೇಗೆ ಆವಶ್ಯಕವೋ ಹಾಗೇ ಲೋಕಪಾಲಕರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಬಯಸುವುದೂ ಆವಶ್ಯಕ, ಭಗವತ್ಪ್ರೀತಿಕರ. ಧ್ರುವ ಅದನ್ನು ಬಯಸಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನ ಭಕ್ತಿ ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿಯಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗದು. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ತವ ಪಾದಮೂಲಂ ಭಜತ ಆಚಾರ್ಯಸ್ಯಾಶಿಷ್ಟಯಃ ಶಿಕ್ಷಾಃ ಸತ್ಯಾಶೀಃ ಪ್ರದಾ ಏವ। ತಥಾಪ್ಯಸ್ಮಾನ್ ಶಿಷ್ಯಾನ್ ವಿಶಿಷ್ಟಫಲಪ್ರಾಪ್ತಯೇ ಪುನಃ ಪರಿಪಾತಿ ಭವಾನ್ ।

'ನಿನ್ನ ಪಾದಮೂಲವನ್ನು ಭಜಿಸುವ' ಎಂದಾದ ಮೇಲೆ 'ಆಚಾರ್ಯನಾರದರ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು 'ಆಶಿಷ್ಟಯಃ' ಉಪದೇಶಗಳೇ 'ಸತ್ಯಾಶಿಷಃ 'ಸತ್ಯಾ ಆಶಿಷಃ ಯಾಭ್ಯಃ' ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಿಂದ 'ಮನೋರಥಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸುವವುಗಳು' ಆದರೂ ಶಿಷ್ಯರಾದ ನಮ್ಮನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಪುನಃ ರಕ್ಷಿಸುವೆ ನೀನು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಆಶಿಷ್ಟಯ ಇತಿ ಚಿತ್ಸುಖಃ' 'ಆಶೀಸ್ತಥಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆಶಿಷ್ಟಯಃ' ಎಂದೇ ಚಿತ್ಸುಖಪಾಠವಿದೆ ಎಂದಿದೆ.

* * *

ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿಫಲದಾಯಕನಾದ ಹರಿಯ ಬಳಿ ನಾನು ನಶ್ವರವಾದ ಧ್ರುವಲೋಕವನ್ನು ಬೇಡಿ ಪಡೆದೆ, ನಾನೆಂಥ ಮೂರ್ಖತನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆನೆಂದು ಧ್ರುವ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವುದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಹೋ ಬತ ಮಮಾನಾತ್ಮ್ಯಂ ಮಂದಭಾಗ್ಯಸ್ಯ ಪಶ್ಯತ ।
ಭವಚ್ಛಿದಃ ಪಾದಮೂಲಂ ಗತ್ವಾ ಯಾಚೇ ಯದಂತವತ್ ॥ ೩೧ ॥

ಅಯ್ಯೋ ನಾನೆಂಥ ಮೂರ್ಖತನದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟೆ! ನೋಡಿರಿ, ನಾನೆಂಥ ದುರದೃಷ್ಟಶಾಲಿ! ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಕಳೆಯಬಲ್ಲ ಹರಿಯ ಪಾದಮೂಲವನ್ನು ಸೇರಿಯೂ ನಾನು ನಶ್ವರವಾದ ಒಂದು ಪದವಿಯನ್ನು ಬೇಡಿದೆ!

ಇಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅಶಾಶ್ವತ ಫಲವೆಂದು ಧ್ರುವ ಹೇಳುವುದು 'ಯತೋ ನಾವರ್ತತೇ ಯತಿಃ' ಎಂದು ಭಗವಂತನೇ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಶಾಶ್ವತ ಫಲವೆಂದರೆ ತಿರುಗಿಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಧ್ರುವಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದವರು ತಿರುಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಭಗವಂತ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದು ಶಾಶ್ವತಫಲವೆ. ದೈನಂದಿನ ಲಯದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೂ ನಾಶವಿದೆ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಲೋಕ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಧಾನ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಹೊರತು ನಾಶ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬಾಹ್ಯವಾದ ಅಂಶಮಾತ್ರ ನಾಶ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದಿದೆ. ಇದು ಆಧಾರರಹಿತವಾಗಿದೆ. 'ಸುದುರ್ಲಭಂ ಯತ್ ಪರಮಂ ಪದಂ ಹರೇಃ' ಹರಿಯ ಪರಮಪದವೆಂದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದು ಶಾಶ್ವತಸ್ಥಾನವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಹರಿ ನೀಡಿದ ಉತ್ತಮಸ್ಥಾನವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಆ ಮಾತಿನಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಅದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಂಧಾಮ ವೈಕುಂಠದಂತಲ್ಲ. ವೈಕುಂಠದ ಶ್ರೀಭಾಗ ಅಪ್ರಾಕೃತ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಧಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗಿದೆ. ಧ್ರುವಲೋಕ ಅಪ್ರಾಕೃತವಲ್ಲ.

ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಯತೋ ನಾವರ್ತತೇ ಯತಿಃ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಮುಕ್ತಗಮ್ಯ ಪ್ರದೇಶವಾದ್ದರಿಂದ ಶಾಶ್ವತ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಅದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದ ಜ್ಞಾನಿ ಇನ್ನೂ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಲೋಕ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದವರು ತಿರುಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ರಾಧಾರಮಣದಾಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ರುವಲೋಕ ಶಾಶ್ವತವೆ, ಆದರೂ ಧ್ರುವ ಬೇಡಿದ್ದು ನಶ್ವರವಾದ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸನವನ್ನು. ಭಗವಂತ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಕರುಣಿಸಿದನಷ್ಟೆ. 'ಅಂತವತ್ ಅಯಾಚೇ' ಎನ್ನುವುದು ಧ್ರುವ ತಾನು ಬಯಸಿದ್ದು ನಶ್ವರ ರಾಜ್ಯಸಿಂಹಾಸವನವನ್ನೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ದಿನಪ್ರಳಯದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವಲೋಕವೂ ನಾಶ ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಅದೂ 'ಅಂತವತ್' ಆಗಿದೆ. ಶಾಶ್ವತವಾಗಿಲ್ಲ.

ಹೀಗಾಗಿ ಧ್ರುವಲೋಕವೇ ಅಶಾಶ್ವತವೆಂದಮೇಲೆ ಅದರ ಆಧಿಪತ್ಯ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಅಶಾಶ್ವತವೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವ ತಾನು ಬೇಡಿದ್ದು 'ಅಂತವತ್' ಫಲವನ್ನು ಎಂದು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ವಸ್ತುತಃ 'ಯತೋ ನಾವರ್ತತೇ ಯತಿಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಶಾಶ್ವತ ಮುಕ್ತಿಫಲವೂ ಅವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅಶಾಶ್ವತವಾದ ಧ್ರುಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಹರಿ ನೀಡಿದುದು ಅದೂ ಅವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎನ್ನಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಧ್ರುವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ಆರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕಟುವಾಗಿ ಏಕೆ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾನೆ? ಆ ಕಾಮನೆ ಅಯೋಗ್ಯಕಾಮನೆಯಲ್ಲ, ಮುಕ್ತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಹೊಗಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು ತಾನೆ?

ರಾಧಾರಮಣದಾಸ [1]ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಹಿಂದೆ ರಾಜ್ಯಕಾಮನೆಯೇ ಇದ್ದಿತು. ಭಗವದ್ದರ್ಶನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಮರೆತು ಹೋಯಿತು. 'ಭಕ್ತಿಂ ಮುಹುಃ ಪ್ರವಹತಾಂ' ಎಂದು ಶುದ್ಧಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಬೇಡಿದ. ಆದರೂ ಭಗವಂತ ಧ್ರುವನ ಹಿಂದಿನ ರಾಜ್ಯಕಾಮನೆಯನ್ನೇ ನೆನಪಿಸಿ ಅದರಂತೆ ವರ ಕೊಟ್ಟು ಉತ್ತಮನೂ ಸುರುಚಿಯೂ ಮರಣಹೊಂದುವರೆನ್ನುತ್ತ ಹಿಂದಿನ ದ್ವೇಷಮಾತ್ಸರ್ಯಗಳನ್ನೇ ನೆನಪಿಸಿದ ಎಂದು ಧ್ರುವ ಲಜ್ಜೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ದೈನ್ಯ ನಿರಾಶೆಗಳನ್ನೇ ಆರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

---

೧. ನನು ನೈಚ್ಛದಿತಿ ನ ಸಂಗಚ್ಛತೇ । ಭಕ್ತಿಂ ಮುಹುಃ ಪ್ರವಹತಾಂ ಇತಿ ತದ್ವಾಕ್ಯೇನ ಭಕ್ತೇರೇವ ತದಿಚ್ಛಾವಿಷಯತ್ವಾವಗತೇಃ । ಸತ್ಯಂ । ಅತ್ರ ಸ್ಮರನ್ನಿತಿ ವರ್ತಮಾನ ನಿರ್ದೇಶಾತ್ ಮಾತೃಸಪತ್ನೀ ವಾಗ್‌ಬಾಣವ್ಯಥಾದಶಾಯಾಮೇವ ನೈಚ್ಛತ್ । ಅತಸ್ತದೈವ ಮಧುವನೇ ಆಗತ್ಯ ಮತ್ಪಿತ್ರಾದಿದುರ್ಲಭ ಪರಮೋಚ್ಚಪದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಮೋ ಭಗವಂತಂ ಭಜಿಷ್ಯೇ ಇತಿ ಸಂಕಲ್ಪ್ಯ ತಪಶ್ಚಕಾರ । ಭಗವತ್ ಸಾಕ್ಷಾದ್ದರ್ಶನಸಮಯೇ ತು 'ಯೋಽಂತಃ ಪ್ರವಿಶ್ಯೇ'ತಿ ತದುಕ್ತೇಃ ತದೀಯ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಭಗವದಾಕಾರತ್ವಾತ್ ಕುತಃ ಸುರುಚೇರ್ವಾಗ್ ಬಾಣ ಸ್ಮರಣಂ? ಕಿಂತು ವೇದಾಹಂ ತೇ ವ್ಯವಸಿತಮಿತಿ ಭಗವದ್ ವಾಕ್ಯೇನ ಸ್ಮೃತಪೂರ್ವ ಸ್ವೀಯಸಂಕಲ್ಪೋ ಮತ್ಸಕಾಮತ್ವಲಕ್ಷಣವ್ಯಭಿಚಾರಂ ಪ್ರಭುರ್ಮೇ ಜಾನಾತೀತಿ ಜಾತಾಪತ್ರಪೋಽನ್ವತಪ್ಯತ್ । ಹಂತ ಹಂತ ದುರ್ಬುದ್ಧಿರಹಂ ಕಥ ಮೇವಂ ಸಂಕಲ್ಪಮಕರವಂ । ಭಕ್ತಿಂ ಮುಹುಃ ಪ್ರವಹತಾಮಿತಿ ಸಾಂಪ್ರತಿಕೀಂ ಭಕ್ತಿಪ್ರಾರ್ಥನಾಂ ಮೇ ಮತ್ಪ್ರಭುರ್ಮತ್ಕಪಟಮೇವ ಜಾನಾತಿ ಸ್ಮ । ಅತಸ್ತದನುರೂಪಂ ಕಿಮಪಿ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ನಾವೋಚತ್ । ಕಿಂತು ಪೂರ್ವಸಂಕಲ್ಪಾನುರೂಪಮೇವ ವರಂ ದದೌ । ತ್ವದ್ಭ್ರಾತರ್ಯುತ್ತಮೇ ನಷ್ಟೇ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಪುರಾತನಮಾತ್ಸರ್ಯಮಪಿ ಮಾಂ ಸ್ಮಾರಯಾಮಾಸೇತ್ಯೇವಂ ತಸ್ಯ ಲಜ್ಜಾನುತಾಪ ದೈನ್ಯ ನಿರ್ವೇದಾಸ್ತದುಕ್ತ ಶ್ಲೋಕಷಟ್ಕೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಾಃ । —ವಿಶ್ವನಾಥಃ

[೧]ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಭಗವದ್ದರ್ಶನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸುರುಚಿಯ ವಾಗ್ಬಾಣಗಳ ನೆನಪಿದ್ದುದರಿಂದ ಧ್ರುವ ಒಮ್ಮೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಬೇಡಿದರೂ ಬಳಿಕ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನೇ, ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಬೇಡಿದ. ಅದನ್ನು ನೀಡಿ ಭಗವಂತ ಹೊರಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅಂತಃಶುದ್ಧವಾಗಿ ವಿವೇಕವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಮೂಡಿದುವು. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಉಂಟಾಯಿತು.

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪದವಿ ಅಧಿಕಾರಗಳ ಕಾಮನೆ ದೋಷವಲ್ಲವೆಂಬ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಮರೆತು ಧ್ರುವನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಹುಡುಕುವ ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿವೆ. ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ ವಿವೇಕ ವೈರಾಗ್ಯಗಳುಂಟಾಗುವುದು, ಮೊದಲಿಗೆ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಾಸೆ ತಂಬಿದ್ದಾಗಲೇ ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು ಇವೆಲ್ಲ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸುವ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವವಚನದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಕೃತ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಪರಿಹಾರಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು–

ಆಧಿಪತ್ಯಮನಿತ್ಯಂ ತು ಧ್ರುವಲೋಕಸ್ಯ ಯದ್ ಧ್ರುವೇ ।
ನತು ತತ್ಸ್ಥಾನಗಂತ್ರೂಣಾಂ ಯತೀನಾಂ ಗತಿರುತ್ತಮಾ ॥

ತಸ್ಯಾಪಿ ಮುಕ್ತಿರ್ನಿಯತಾ ನಿಯತಂ ಚಾಪಿ ತತ್ಪದಮ್ ।
ತಥಾಪಿ ಕಾಮನಾನಿಂದಾ ಧ್ರುವೇಣ ಸುಕೃತಾ ಬತ ॥

ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವಣಿ ।

'ಧ್ರುವ ತನಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಧ್ರುವಲೋಕವನ್ನು ಅಂತವತ್, ಅನಿತ್ಯ, ಎಂದಿರುವುದು ತನಗೆ ಅದರ ಆಧಿಪತ್ಯ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಯತಿಗಳಿಗೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಆ ಲೋಕದ ಆಧಿಪತ್ಯವಿಲ್ಲ. ತಿರುಗಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗವಿಲ್ಲದ ಉತ್ತಮಗತಿಯೇ ದೊರಕುವುದೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ 'ಯತೋ ನಾವರ್ತತೇ

---

೧. ಮಾತು ಸಪತ್ನ್ಯಾಃ ಸುರುಚ್ಯಾ ವಾಚ ಏವ ಪೀಡಾಕರತ್ವಾದ್ ಬಾಣಾಃ ತೈರ್ವಿದ್ಧೋ ಧ್ರುವಃ ಪ್ರಥಮಂ ಭಕ್ತಿಂ ಮುಹುಃ ಪ್ರವಹತಾಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಮುಕ್ತಿಪತೇರ್ಭಗವತೋ ಮುಕ್ತಿಂ ಯಾಚಿತ್ವಾಪಿ ತಾನ್ ವಾಗ್ಬಾಣಾನ್ ಸ್ಮರನ್ ತಾಂ ನೈಚ್ಛತ್ । ತಾಮನಾದೃತ್ಯ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಥಾನಂ ಯಾಚಿತವಾನ್ । ತದ್ದತ್ವಾ ಭಗವತೋ ಗಮನಾನಂತರಂ ನಾರದಸ್ಯ ವಾಕ್ಯಮಹಿಮ್ನಾ ಭಗವದ್ದರ್ಶನ ಮಹಿಮ್ನಾ ಚಾಂತಃಕರಣಶುದ್ಧ್ಯಾ ವಿವೇಕವೈರಾಗ್ಯಾದೌ ಜಾತೇ ತಸ್ಮಾನ್ಮುಕ್ತ್ಯನಾದರಾತ್ ತಾಪಮುಪೇಯಿವಾನ್ ।
–ಗಿರಿಧರಃ

ಯತಿಃ' ಎಂದು ಭಗವಂತ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಎರಡು ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಧ್ರುವನಿಗೂ ಮುಂದೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ. ಧ್ರುವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವೂ ಅವನಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವೆ. ಆದರೂ ಧ್ರುವ ಬೇರೆ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ವಿಷಯ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಕೃಪೆಯಿಂದ ಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ತಾನು ಕಟುವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಭಗವಂತನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಲೋಕವನ್ನಾಳುವ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೂ ಒಬ್ಬನೆಂದು ಅರಿತು ಧ್ರುವ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಬಯಸಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ ಪಡೆದ. ಇತರರು ಇದನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದು ಧ್ರುವನಂತೆ ತಾವೂ ಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯಗಳನ್ನು ಬಯಸೋಣವೆಂದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು ಕರುಣೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಕಾಮನೆಗಳನ್ನು, ಅದು ನಿಷಿದ್ಧವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಕಟುವಾಗಿ ನಿಂದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಜಸ್ತುತಿಯೇ ಹೊರತು ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ.

* * *

ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಸ್ವತಂತ್ರ. ಅವನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೆ ಶತ್ರುಗಳು ಶತ್ರುಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ನನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನನಗೆ ಶತ್ರುವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಾನು ಸಂತಾಪ ಪಟ್ಟೆನೆಂದು ಧ್ರುವ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಮೈತ್ರೇಯರು.

ದೈವೀಂ ಮಾಯಾಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಪ್ರಸುಪ್ತ ಇವ ಭಿನ್ನದೃಕ್ ।
ತಪ್ಯೇ ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯಸತಿ ಭ್ರಾತೃಭ್ರಾತೃವ್ಯಹೃದ್ರುಜಾ ॥ ೩೩ ॥

ದೇವನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಗೆ ವಶನಾಗಿ ನಾನು ಸ್ವಪ್ನದ ಭ್ರಮಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವನಂತೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಾಸ್ತವಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಪರಮಾತ್ಮ ಹೊರತು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸ್ವತಂತ್ರವ್ಯಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮನನ್ನೇ ಸ್ವತಂತ್ರಶತ್ರುವೆಂದು ಬಗೆದು ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ಸರದ ಕಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂದುಹೋದೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ದ್ವಿತೀಯೇಽಪ್ಯಸತಿ' ಎಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಹಾವು ಮುಂತಾದ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಇದ್ದಂತೆ ಭ್ರಮಿಸಿ ಭಯಪಡುವಂತೆ ತಮ್ಮನ ಶತ್ರುವೆಂದು ಬಗೆದು ಸಂತಾಪಗೊಂಡನೆಂದು ಧ್ರುವನ ಮಾತಿಗೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಮಾನಸ ವಾಸನಾಮಯವಾದ ಸತ್ಯವಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು

ಬಾಹ್ಯಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುತ್ತೇವೆ. ಹಾಗೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುಗಳು ಯಾರೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ನಮಗೆ ಫಲ ಉಣಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಭಗವಂತ ಕೆಲವರನ್ನು ನಮಗೆ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ, ಕೆಲವರನ್ನು ಮಿತ್ರರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನಷ್ಟೆ. ಆ ಶತ್ರುಗಳೂ ಮಿತ್ರರೂ ವಸ್ತುತಃ ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹಾಗೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ. ಅದರಿಂದ ಎರಡನೇ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನಬಾರದು. ಎರಡನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವಿಲ್ಲ, ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ತ್ವಭಾವಾದ್ ದ್ವಯವರ್ಜಿತಃ ।
ಈಶ್ವರಶ್ಚೇಶಿತವ್ಯಸ್ಯ ಭಾವಾತ್ ಸ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ॥
ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇಷು ।

ಆಳುಗಳು ಬೇರೆ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವರಿಗೆ ಈತ ಒಡೆಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರ್ವೇಶ್ವರನೆನಿಸಿದ ಭಗವಂತ ಪರಮೇಶ್ವರ ಎಂದು ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅವನ ಅಂಕೆಗೊಳಪಡುವ ಬೇರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಆತ ಅದ್ವಿತೀಯನೆನಿಸಿರುವುದು ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳೇ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಸ್ವತಂತ್ರರಾದ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಎನ್ನಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ದ್ವಿತೀಯನಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ದ್ವಿತೀಯನಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಭಾಗ್ಯಹೀನನಾದ ನಾನು ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿ ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಬೇಡಿ ಪಡೆದೆನೆಂದು ಧ್ರುವ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಮೈತ್ರೇಯರು

ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಯಚ್ಛತೋ ಮೌಢ್ಯಾನ್ಮನೋ ಮೇ ಭಿಕ್ಷಿತಂ ಬತ ।
ಈಶ್ವರಾತ್ ಕ್ಷೀಣಪುಣ್ಯೇನ ಫುಲಾಕಾನಿವ ಚಾಧನಃ ॥ ೩೫ ॥

ದರಿದ್ರನು ರಾಜನಿಂದ ಕೀಳುದರ್ಜೆಯ ಧಾನ್ಯದ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಬೇಡಿ ಪಡೆಯುವಂತೆ ಮಂದಭಾಗ್ಯನಾದ ನಾನು ಬುದ್ಧಿಹೀನತೆಯಿಂದಾಗಿ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸಂಸಾರವನ್ನೇ ಬೇಡಿ ಪಡೆದೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ತಾದಾತ್ಮ್ಯ'ವೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷ. ಹೇಗೆ ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಅಭೇದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ಮೋಕ್ಷ ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಂ ಯಚ್ಛತಃ ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ 'ಸ್ವರಾಟ್' ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅವಲಂಬನ

ಇಲ್ಲದೆಯೆ ಮೆರೆಯುವವನು ಭಗವಂತ. ಅವನ ಅಭೇದ ಬರುವುದೇ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯ 'ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಂ ಭಗವದ್ಭಾವಾಪತ್ತಿಂ' ಎಂದಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವವಚನದ ಆಧಾರದಿಂದ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು–

ಹರೌ ನಿಯತಚಿತ್ತತ್ವಾದ್ ಗ್ರಹವತ್ ತತ್ಪ್ರವೇಶನಾತ್ ।
ಮೋಕ್ಷಂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಿತ್ಯಾಹುರ್ನ ತದ್ರೂಪತ್ವತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ॥
ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವಣಿ ।

ತಚ್ಚಿತ್ತತ್ವೈವ ಚ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ । ನೈಕಾತ್ಮ್ಯತಾಂ ಮೇ ಸ್ಪೃಹಯಂತೀತ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ।
ಹರೀಚ್ಛಿತೇಚ್ಛುತೈಕಾತ್ಮ್ಯಂ ನ ತೇನೈಕಸ್ವರೂಪತಾ । ಇತಿ ಚ
ಕಾಮೇನ ಮೇ ಕಾಮ ಆಗಾತ್ ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ ॥

ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಕ್ತರು ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೆಟ್ಟ ಮನಸಿನವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಗ್ರಹಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ (ಗೃಹವತ್ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ) ಮುಕ್ತರು ಭಗವಂತನ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಇರುತ್ತಾರೆ, ಅವನ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಇಂಥ ಸಾಯುಜ್ಯವೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಭಗವಂತನ ಅಭೇದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದಲ್ಲ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಅಥವಾ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಇಚ್ಛೆ ಇರುತ್ತದೆ ಇದೇ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ.

ಸಾಯುಜ್ಯವು ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಪ್ರಯೋಗ ವಿರುವುದೂ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ನೈಕಾತ್ಮ್ಯತಾಂ ಮೇ ಸ್ಪೃಹಯಂತಿ ಕೇಚಿತ್ (ಭಾಗ.೩.೨೬.೩೪) ಎನ್ನುವ ಭಾಗವತವಚನವನ್ನು 'ನೇಚ್ಛಂತಿ ಸಾಯುಜ್ಯಮಪಿ ಫಲತ್ವೇನ ಹರಿರ್ಯದಿ ದದಾತಿ' ಎಂದು ಕಾಪಿಲೇಯವಚನವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದೆ. ಅದರಿಂದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಐಕಾತ್ಮ್ಯ ಶಬ್ದಗಳು ಸಾಯುಜ್ಯಾರ್ಥಕಗಳಾಗಿವೆ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮಾಭೇದಾರ್ಥಕವಲ್ಲ.

ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಇಚ್ಛೆ ಇರುತ್ತದೆ, ಇದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ 'ಹರಿ ಬಯಸಿದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುಕ್ತರು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮೋಕ್ಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವೇ ಮುಕ್ತರ ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದ ಇನ್ನೊಂದು ವಚನ ಆಧಾರವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಇಚ್ಛೆ ಇರುತ್ತದೆ ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು 'ಕಾಮೇನ

ಮೇ ಕಾಮ ಆಗಾತ್' (ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆಯೇ ಇಚ್ಛೆ ಬರುತ್ತದೆ.) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

'ಸಃ ಆತ್ಮಾ ಯಸ್ಯ' ಹರಿಯೇ ಮುಕ್ತನ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ತಾದಾತ್ಮ್ಯ'ವೆಂದರೆ ಅಭೇದವೇಕಲ್ಲ? ಎಂದರೆ 'ನ ತದ್ರೂಪತ್ವತಃ, ನ ತೇನೈಕಸ್ವರೂಪತಾ' ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ 'ತಸ್ಮಿನ್ ನಿಯತಃ ಆತ್ಮಾ ಮನೋ ಯಸ್ಯ' ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೆ ನೆಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನವನು ಮುಕ್ತ ಎಂದಾಗಲಿ, 'ತಂ ಗ್ರಹವದ್ ಆಪ್ನೋತಿ' ಹರಿಯ ಶರೀರವನ್ನು ಗ್ರಹದಂತೆ ಮುಕ್ತನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ 'ತಸ್ಮಿನ್ ಗೃಹವತ್ ಆಪ್ನೋತಿ' ಮನೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಹರಿಯ ಶರೀರದೊಳಗೆ ಮುಕ್ತನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದಾಗಲಿ, 'ತಸ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಮನ ಇವಾತ್ಮಾ ಮನೋ ಯಸ್ಯ' ಹರಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆಯೇ ಮುಕ್ತನ ಮನಸ್ಸು ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗಲಿ ತದಾತ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡಬೇಕು. ಆಗ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವೆಂದರೆ ಅಭೇದ ಎಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

* * *

ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದ ಧ್ರುವನನ್ನು ಉತ್ತಾನಪಾದರಾಜ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಸಿ ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಲಾಳ್ಯಮಾನಂ ಜನೈರೇವಂ ಧ್ರುವಂ ಸಭ್ರಾತರಂ ನೃಪಃ ।
ಆರೋಪ್ಯ ಕರಿಣೀಂ ಹೃಷ್ಟಃ ಸ್ತೂಯಮಾನೋಽವಿಶತ್ ಪುರಮ್ ॥ ೫೩ ॥

ಹೀಗೆ ಜನರು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ರಾಜ ಧ್ರುವನನ್ನು ಉತ್ತಮನೊಂದಿಗೆ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಆನಂದದಿಂದ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 'ಆರೋಪ್ಯ ಕರಿಣಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧ್ರುವನನ್ನು ಗಂಡಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿ ಅರಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ 'ಕರಿಣೀಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯೆ ಏಕೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕಾರಣ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಆನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ವಂಶೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯವನ್ನೇ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಅರಮನೆ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಗಂಡು ಮರಿಯಾನೆಯ ಮೇಲೂ ಗಂಡುಮಕ್ಕಳ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಹೆಣ್ಣು

ಮರಿಯಾನೆಯ ಮೇಲೂ ಕೂಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಧ್ರುವ ಉತ್ತಮರನ್ನು ಹೆಣ್ಣಾನೆಯ ಮೇಲೆ ರಾಜ ಕೂಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಕಲಭಶ್ಚೈವ ಕನ್ಯಾನಾಂ ಕರಿಣೀ ಬಾಲಮಂಗಲೇ ॥

ಇತಿ ರಾಜನೀತೌ ।

ಕನ್ಯೆಯರ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ವಾಹನಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಡು ಮರಿಯಾನೆಯೂ ಬಾಲಕರ ಮಂಗಳಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ವಾಹನಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಣ್ಣಾನೆಯೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ರಾಜನೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದಶಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೧

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಧ್ರುವರಾಜ ಶಿಂಶುಮಾರಪುತ್ರಿ ಭ್ರಮಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪ ವತ್ಸರ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದ. ವಾಯುಪುತ್ರಿ ಇಳೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಲನೆಂಬ ಮಗನನ್ನು ಪಡೆದ. ಉತ್ತಮ ಮದುವೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕುಬೇರನ ಕಡೆಯ ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷನಿಂದ ಹತನಾದ. ಅವನನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಹೋದ ತಾಯಿ ಸುರುಚಿ ಕಾಳ್ಗಿಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿ ಬೆಂದು ಹೋದಳು. ಉತ್ತಮನನ್ನು ಕುಬೇರನ ಕಡೆಯ ಯಕ್ಷ ಕೊಂದಿದಕ್ಕೆ ಧ್ರುವ ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಅಲಕಾನಗರದ ಬಳಿ ಬಂದು ಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರ ಮೇಲೇರಿ ಹೋದ. ಘೋರ ಯುದ್ಧವಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸರ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಧ್ರುವ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ನಾಶಪಡಿಸಿದ. ಅಸಂಖ್ಯಯಕ್ಷರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ. 'ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಗೊಳಗಾಗಿ ನೀನು ಈ ರೀತಿ ಒಬ್ಬ ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಕುಬೇರನ ಎಲ್ಲ ಭೃತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಕುಬೇರನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳು ಎಂದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಮೊಮ್ಮಗನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ. 'ಪೂಜ್ಯನೆ, ನಿನ್ನಾದೇಶವನ್ನು ಶಿರಸಾ ವಹಿಸುವೆನೆಂ'ದ ಧ್ರುವ.

* * *

ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಚಲನೆ ಉಂಟಾಗಲು ಸೂಜಿಗಲ್ಲು ಕಾರಣವಾಗುವಂತೆ ಚೇತನಾಚೇತನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಭಗವಂತ ಕಾರಣ ಎಂದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ ತತ್ರಾತ್ಮಾ ನಿರ್ಗುಣಃ ಪುರುಷರ್ಷಭಃ ।
ವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ಯತ್ರ ಭ್ರಮತಿ ಲೋಹವತ್ ॥ ೪೭ ॥

ಸೂಜಿಗಲ್ಲು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಚಲನೆ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ

ಎಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಅವನು ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಗುಣತ್ರಯರಹಿತನಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಕರ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಉಪಾದಾನನಾಗಿಲ್ಲ. ಉಪಾದಾನ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯೇ ಆಗಿದೆ.

[೧]ಇಲ್ಲಿ ಸೂಜಿಗಲ್ಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ನೀಡಿರುವುದು ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ? ಕಬ್ಬಿಣ ಚಲಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು ಚಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಸುಮ್ಮನಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಭಗವಂತ ಏನೂ ಮಾಡದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ದೂರದಲ್ಲಿರುವನೆ? ಹೌದು ಎನ್ನುತ್ತದೆ ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಭಗವಂತ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾರಣ. ಆದರೆ ಕಾಲ ಆಕಾಶಾದಿಗಳಂತೆ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಗುಣಗಳು ಮಹದಾದಿರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೆ ವಿಶೇಷಕಾರಣ. ದೇವಮಾನವಾದಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೂ ಸುಖಾದಿ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೂ ಕರ್ಮವೆ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತ ಕೇವಲ ನಿಮಿತ್ತ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣ ಎನ್ನುವ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಸೂಜಗಲ್ಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸೂಜಿಗಲ್ಲು ಬಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಚೇತನವಾದ ಕಬ್ಬಿಣದಲ್ಲಿ ಚಲನೆಯಾಗುವಂತೆ ಭಗವಂತ ಇಚ್ಛೆ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅಚೇತನ ಪ್ರಪಂಚ ತಾನೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಿದೆ.

ಈ ಎರಡೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ. ಪರಮಾತ್ಮ ಕಾಲಾಕಾಶಗಳಂತೆ ಕೇವಲ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣನಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷಕಾರಣಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷಕಾರಣನೇ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ರೂಪವಿಶೇಷದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಿಶೇಷಜನಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವಭಾವ ಕರ್ಮಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಅವೇ ಆಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಿಂಬನಾಗಿದ್ದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡಿದಾಗಲೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭಗವಂತ ಏನೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾಡದೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಇಚ್ಛಾಮಾತ್ರದಿಂದ ಚೇತನ

೧. ಗುಣಾನಾಂ ಮಹಾದಾದ್ಯಾಕಾರೇಣ ಪರಿಣಾಮೇ ದೇವಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯೇ ಸುಖದುಃಖಯೋಶ್ಚ ನಿರ್ಗುಣಃ ಸತ್ವಾದಿಗುಣರಹಿತಃ ಪುರುಷರ್ಷಭಃ ಈಶ್ವರಃ ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ । ಗುಣಾನಾಂ ಪರಿಣಾಮಸ್ಯ ತೇಷಾಂ ತತ್ಸ್ವಾಭಾವ್ಯನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ ದೇವಾದಿವೈಚಿತ್ರ್ಯಸ್ಯ ಸುಖದುಃಖತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ ಚ ಕರ್ಮನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ ಈಶ್ವರಃ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣಂ, ಕಾಲಾಕಾಶಾದಿವದಿತ್ಯರ್ಥಃ । ನಿಮಿತ್ತತ್ವಮೇವ ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ವಿಶದಯತಿ । ಯತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ನಿಮಿತ್ತೇ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಸನ್ನಿಧೌ ಲೋಹವತ್ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಭ್ರಮತಿ ಪ್ರವರ್ತತೇ । —ವೀರರಾಘವಃ

ಯಸ್ಮಿನ್ ನಿಮಿತ್ತೇ ಸತಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾವ್ಯಕ್ತಂ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ಮಕಂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಾತ್ಮಕಂ ವಾ ವಿಶ್ವಂ ಭ್ರಮತಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೌ ಪರಿವರ್ತತೇ । ನನ್ವಚೇತನಾನಾಂ ಕಥಮಿಚ್ಛಾಮಾತ್ರೇಣ ಪ್ರವೃತ್ತಿರಿತ್ಯಾಶಂಕ್ಯ ದೃಷ್ಟಾಂತಮಾಹ ಲೋಹವದಿತಿ । ಯಥಾ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ಸನ್ನಿಧಾನಮಾತ್ರೇಣಾಚೇತನಮಪಿ ಲೋಹಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ತದ್ವತ್ । —ಗಿರಿಧರಃ

ಅಚೇತನಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಂಟು ಮಾಡಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ತಾನೂ ಒಳಗೆ ನಿಂತು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಆದರಿಂದ ಸೂಜಗಲ್ಲಿನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೂ ವೇದದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದುದುಂಟು. ಆದರೂ ಆ ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿನಾಮಗಳಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆನಿಸಿದವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ ಎಂದು ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಕೇಚಿತ್ ಕರ್ಮ ವದಂತ್ಯೇನಂ ಸ್ವಭಾವಮಪರೇ ನೃಪ ।
ಏಕೇ ಕಾಲಂ ಪರೇ ದೈವಂ ಪುಂಸಃ ಕಾಮಮುತಾಪರೇ ॥ ೨೨ ॥

ಕೆಲವರು ವೇದದ್ರಷ್ಟ್ರುಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕರ್ಮ ಎಂದೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವರು ಅವನನ್ನು ಸ್ವಭಾವವೆಂದೂ, ಇನ್ನೂ ಬೇರೆ ವೇದಋಷಿಗಳುಕಾಲವೆಂದೂ ದೈವ ವೆಂದೂ ಪುರುಷನ ಸಂಕಲ್ಪವೆಂದೂ ಅವನನ್ನೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರಿಂದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತನೆನಿಸಿದವನು ಆ ಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಕೆಲವರು ಕರ್ಮವನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ' ಎಂದಿದೆ. ಯಾರು ಈ 'ಕೆಲವರು'? ಮೀಮಾಂಸಕರು. 'ಕೆಲವರು ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ,' ಎಂದಿದೆ. ಯಾರೀ 'ಕೆಲವರು'? ಚಾರ್ವಾಕರು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವಸಂಮತನೆ, ನಾಮಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವಾದ ಎಂದು [೧]ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ವೇದಾಂತಿಗಳು ಹೇಳುವ ಅನಾದಿ ಈಶ್ವರನೂ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಹೇಳುವ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಅದೃಷ್ಟವೂ ಒಂದೇ ಆಗುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ?

೧. ಏವಂಭೂತಶ್ಚೇಶ್ವರಃ ಸರ್ವವಾದಿಸಂಮತೋ ವಿವಾದಸ್ತು ನಾಮಮಾತ್ರ ಇತ್ಯಾಹ ಕೇಚಿದಿತಿ । – ಶ್ರೀಧರಃ

ನನ್ವೇಷಾಂ ವಿವದಮಾನಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕೋ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಸ್ತತ್ರ ತತ್ತನ್ಮೂಲ ತತ್ತ್ವವಸ್ತುನೋಽಜ್ಞಾನಾನ್ನ ಕೋಽಪೀತ್ಯಾಹ ಅವ್ಯಕ್ತಸ್ಯ ಕೈರಪಿ ಬಲಬುದ್ಧ್ಯಾದಿ ಭಿರ್ವ್ಯಕ್ತೀಕರ್ತುಮಶಕ್ಯಸ್ಯ ತತ್ರ ಹೇತುರಪ್ರಮೇಯಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿಪ್ರಮಾಣೈಃ ಪ್ರಮಾತುಮಶಕ್ಯಸ್ಯ। ನಾನಾಶಕ್ತೀನಾಂ ಕಾಲಕರ್ಮಸ್ವಭಾವಕಾಮಾದೀನಾ ಮುದಯೋ ಯಸ್ಮಾದಿತಿ ತಸ್ಯೈಕೈಕಾಂ ಶಕ್ತಿಮಾಶ್ರಿತ್ಯೈವ ವಿವದಮಾನಾನಾಂ ತೇಷಾಂ ಶಕ್ತಿಮತಿ ತಸ್ಮಿನ್ ವಸ್ತುತೋ ನಾಸ್ತ್ಯೇವ ವಿವಾದಃ । – ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಜಡವಾದ ಸ್ವಭಾವಕಾಲಕರ್ಮಾದಿಗಳೂ ಚೇತನನಾದ ಈಶ್ವರನೂ ಒಂದೇ ಆಗುವುದು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಬ್ಬ ಜಗತ್ಕರ್ತನ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಒಂದೊಂದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ವಿವಾದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಶಕ್ತಿ ಉಳ್ಳ ಜಗತ್ಕರ್ತನನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ' ಎಂದು. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಹೀಗೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. [೧]ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಕಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲ, ಕಾಲ ಬಾರದೆ ಕರ್ಮ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಭಾವವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನೂ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಆಲೋಚಿಸದೆ ದೈವವೂ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಫಲ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ವಾದಿಸುವುದು ಭಗವಂತನ ಲೀಲೆ ಅಜ್ಞೇಯವಾದ್ದರಿಂದ,' ಎಂದಿದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ವಸ್ತುತಃ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯ ತರಲು ಮಾಡುವ ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಜಗತ್ಕರ್ತ. ಅವನ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತಾವೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿಗಳು ಆರೋಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ರಾಧಾರಮಣದಾಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದೆ.

ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಮಕರ್ತೃತ್ವ ಪಕ್ಷ ಒಂದು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ ಎಂದಿದೆ. 'ಪುಂಸಃ ಕಾಮಃ' ಎಂದರೆ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪ. ಇದೇ ಜಗತ್ಕಾರಣ. ಕರ್ಮಜನ್ಯವಾದ ಫಲಕಾರಣವಾದ ಅದೃಷ್ಟವೆಂದು ಬೇರೆ ಪದಾರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಅದೃಷ್ಟವೆಂದರೆ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಲಿದು ಫಲನೀಡುವೆನೆನ್ನುವ ಭಗವಂತನ ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಕರ್ತೃತ್ವವಾದವೂ, ಕಾಲಸ್ವಭಾವಾದಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ವಾದಗಳೂ

---

೧. ವಸ್ತುತಸ್ತು ನಹಿ ಕಾಲಮನಪೇಕ್ಷ್ಯ ಸ್ವೋತ್ಪತ್ತಿಮಾತ್ರೇಣೈವ ಕರ್ಮ ಫಲತಿ... ತಥಾಚೈಕೈಕ ಸತ್ತ್ವೇಽಪಿ ಕಾರ್ಯಾದರ್ಶನಾತ್ ಸರ್ವೇಷಾಮೇವ ಫಲಜನಕತ್ವಂ ಸಿಧ್ಯತಿ । ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಹೇತುತ್ವಕಥನಂ ತು ಸ್ವಸ್ವಮತ್ಯನುಸಾರೇಣೈವ ಭಗವಲ್ಲೀಲಾಯಾ ದುಜ್ಞೇಯತ್ವಾದಿತಿ ಧ್ಯೇಯಂ । —ಗಿರಿಧರಃ

ಈಶ್ವರಧರ್ಮಾನೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಾದೀನ್ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಕರ್ಮಾದಿಷ್ವೇವಾರೋಪಯಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ । —ರಾಧಾರಮಣದಾಸಃ

ಅಪರೇ ಪುನಃ ಪುಂಸಃ ಪರಮಪುರುಷಸ್ಯ ಕಾಮಂ ಸಂಕಲ್ಪಂ ವದಂತಿ । ಅಯಮೇವ ಪಕ್ಷಃ ಶ್ರೇಯಾನ್ । ಪುಣ್ಯಾಪುಣ್ಯರೂಪಸ್ಯ ಕರ್ಮಣಸ್ತಜ್ಜನ್ಯಾದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪಿ ಭಗವನ್ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹರೂಪತ್ವೇನ ತತ್ಸಂಕಲ್ಪಾನತಿರಿಕ್ತತ್ವಾತ್ । ಕಾಲಸ್ವಭಾವಯೋರಪಿ ತತ್ಸಂಕಲ್ಪಾಯತ್ತತ್ವಾತ್ । —ವೀರರಾಘವಃ

ಕಾಮಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದೂ ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಕಾಲಕರ್ಮಾದಿ ನಿರೀಶ್ವರವಾದಗಳು ಈಶ್ವರನನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅವು ಈಶ್ವರವಾದದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯವಸಾನ ಹೊಂದುವುದು ಅಶಕ್ಯ.

ಹಾಗಾದರೆ ಭಾಗವತದ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಏನರ್ಥ? ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಹರಿರಕ್ಲಿಷ್ಟಕಾರಿತ್ವಾದಯಸ್ಕಾಂತವದುಚ್ಯತೇ ।

ಕಾಮಕರ್ಮಸ್ವಭಾವೇಷು ಕಾಲೇ ಚಾವಸ್ಥಿತೋ ಹರಿಃ ।
ಸರ್ವಕಾರಣಭೂತಃ ಸಂಸ್ತತ್ತನ್ನಾಮ್ನಾಽಭಿಧೀಯತೇ ॥

ಇತಿ ಸತ್ಯಸಂಹಿತಾಯಾಂ ।

ಹರಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿಯೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವುದರಿಂದ 'ಏನೂ ಮಾಡದೆ ತಾನಿರುವ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಯಸ್ಕಾಂತದಂತೆ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ವಸ್ತುತಃ ಏನೂ ಮಾಡದೆ ತಟಸ್ಥನಾಗಿ ಅವನಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಮಕರ್ಮಸ್ವಭಾವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಾರಣನಾಗುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮಕರ್ಮ ಮುಂತಾದ ಆಯಾ ನಾಮಗಳಿಂದ ಅವನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಉಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸತ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಈ ಸತ್ಯಸಂಹಿತಾವಚನದಿಂದ ೪೭ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದ ಅಯಸ್ಕಾಂತ ನಿದರ್ಶನದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು. ೫೨ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು.

ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಅಯಸ್ಕಾಂತಕ್ಕೆ ಏನೂ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಚಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. 'ತಾನು ಚಲಿಸದೆಯೇ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಚಲಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವಲ್ಲಿ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಸಾಮ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಭಗವಂತ ತಟಸ್ಥನಾಗಿದ್ದು ಏನೂ ಮಾಡದೆ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನಕೂಡದು. ಅವನು ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತಾನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಕಾಮಕರ್ಮಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಅವನೇ ಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವೇದವೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಕೇಚಿತ್ ಅಪರೇ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ವೇದಋಷಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರು ಕರ್ಮವನ್ನು ಕೆಲವರು ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಜಗತ್ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಕರ್ಮ ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಕರ್ಮಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದ ನಾಮವಾಚ್ಯನಾಗಿರುವ ಹರಿಯೇ ಜಗತ್ಕರ್ತನೆನ್ನುವುದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವೇದಋಷಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಕರ್ಮ– ಕರ್ಮೈವ ದೇಹಂ ದೈವಿಕಂ ಮಾನುಷಂ ವಾಽ-
ಪ್ಯನ್ವಾರಭೇನ್ನಾಪರಸ್ತತ್ರ ಹೇತುಃ ।

ಸ್ವಭಾವ– ಅಕಸ್ಮಾದ್ಧೀದಮಾವಿರಾಸೀತ್ ।

ಕಾಲ– ಕಾಲಾತ್ ಪ್ರಸೂತಿಂ ಭೂತಾನಾಂ ಮನ್ಯಂತೇ ಕಾಲಚಿಂತಕಾಃ ।

ದೈವ– ವಿರಿಂಚೋ ವಾ ಇದಂ ಸರ್ವಂ ವಿರೇಚಯತಿ ವಿದಧಾತಿ
ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಾವ ವಿರಿಂಚಃ ।

ಪ್ರಾಣಾದಿದಮಾವಿರಾಸೀತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಧತ್ತೇ
ಪ್ರಾಣೇ ಲಯಮಭ್ಯುಪೈತಿ ।

ಕಾಮ– ಕಾಮೋಽಕಾರ್ಷೀತ್ ಕಾಮಃ ಕರೋತಿ
ಕಾಮಃ ಕರ್ತಾ ಕಾಮಃ ಕಾರಯಿತಾ ।

ದೈವವೆಂದರೆ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮ, ಸ್ವಭಾವ, ಕಾಲ, ದೈವ, ಕಾಮಾದಿಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಮೀಮಾಂಸಕ ಚಾರ್ವಾಕ ಪೌರಾಣಿಕ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನವರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ತಾವು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಆ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು. ಆದರಿಂದ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಕರ್ಮ ಜಗತ್ಕಾರಣವೆಂದರು. ಚಾರ್ವಾಕರು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೆ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟುವುದು ನಶಿಸುವುದು ಎಂದರು' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಭಾಗವತದ 'ಕೇಚಿತ್, ಅಪರೇ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಏಕಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೨

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಧ್ರುವ ಕುಬೇರನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದಾಗ ಆತ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ 'ನೀನು ಯಕ್ಷರನ್ನು ಕೊಂದಿಲ್ಲ, ಯಕ್ಷರೂ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕೊಂದಿಲ್ಲ, ಅವರವರ ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಹರಿಯೆ ಎಲ್ಲ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಾವೇ ಮಾಡುವೆವೆಂದು ಕೊಂಡು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳಿಗೊಳಗಾಗಬಾರದು. ನೀನು ಪದ್ಮನಾಭನ ಪಾದಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವನು. ನಿನಗೆ ಬೇಕಾದ ವರ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು' ಎಂದ. ಧ್ರುವ ಹರಿಪಾದಧ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮತ್ತೂ ಕೇಳಿಕೊಂಡ. ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ. ಅಸಂಖ್ಯಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತ ಮೂವತ್ತಾರುಸಾವಿರ ವರ್ಷಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಿ ಮಗನಿಗೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನೊಪ್ಪಿಸಿ ಬದರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಿಂಬರೂಪಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಕುಳಿತ. ವಿಷ್ಣುದೂತರು ತಂದ ವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸಪ್ತರ್ಷಿಮಂಡಲವನ್ನು ದಾಟಿ ಶಿಂಶುಮಾರಲೋಕವನ್ನು ಸೇರಿದ. ಅವನ ತಾಯಿ ಸುನೀತಿಯೂ ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡ. ಮುಂದೆ ಧ್ರುವನ ವಂಶದವರಾದ ಪ್ರಚೇತಸರ ಸತ್ರಯಾಗದಲ್ಲಿ ನಾರದರು ಧ್ರುವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹಾಡಿ ಕೊಂಡಾಡಿದರು. ಪ್ರತಿದಿನ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಈ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುವುದು. ಎಲ್ಲ ಕ್ಲೇಶಗಳೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು.

* * *

ಮನು ಹೇಳಿದಂತೆ, 'ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ಯಕ್ಷರು ಕೊಂದಿದ್ದಾಗಲಿ ನೀನು ಯಕ್ಷರನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದಾಗಲಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಹರಿಯ ಪ್ರೇರಣೆ. ಹಾಗೇ ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ ಯಾರಿಗೂ ಕೋಪತಾಪಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಕುಬೇರ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಅಹಂ ತ್ವಮಿತ್ಯಪಾರ್ಥಾ ಧೀರಜ್ಞಾನಾತ್ ಪುರುಷಸ್ಯ ಹಿ ।
ಸ್ವಾಪ್ನೀವ ಭಾತ್ಯನುಧ್ಯಾನಾದ್ ಯಯಾ ಬಂಧವಿಪರ್ಯಯಃ ॥ ೪ ॥

ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನೇ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತ ಮಲಗಿದವನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಚ್ಚರದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಭ್ರಾಂತಿ. ಹಾಗೆಯೆ ಎಲ್ಲರೊಳಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು ಇದನ್ನು ನಾನೇ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ ಇದನ್ನು ನೀನೆ ಮಾಡಿರುವಿ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ. ಈ ನಿರಂತರ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದಲೇ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಉಂಟಾಗುವುವು.

ಇಲ್ಲಿ 'ನಾನು ನೀನು ಎನ್ನುವುದೆಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನಮೂಲಕವಾದ ಭ್ರಾಂತಿ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ನನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ನನ್ನ ಆತ್ಮವೆಂದು ನಿನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ನಿನ್ನ ಆತ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ದೇಹವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಅದರಿಂದ ಅದು ಭ್ರಾಂತಿ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇರುವುದರಿಂದ ನಾನು ನೀನು ಎನ್ನುವುದು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ. ಆತ್ಮವಿಷಯಕವಾದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿದೆ. ನಾನು ಕೃಶನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಮುಂತಾದುದು ಕೂಡ ಔಪಚಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗವೇ ಹೊರತು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ. ಬಟ್ಟೆ ಕಪ್ಪಾಗಿದೆ ಎನ್ನುವಂತೆ ಇದು. ಮತ್ತು ಕುಬೇರ ಧ್ರುವನಿಗೆ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಲು ಹೊರಟಿಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವ ಕಾಲನಾಮಕನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜೀವ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ಕುಬೇರ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನಬೇಕು.

[೧]ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಾಗಲಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಹನನಕ್ರಿಯೆಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ, ಕರ್ಮತ್ವವೂ ಇಲ್ಲ, ಅದರಿಂದ 'ನಾನು ಕೊಂದೆ' ನೀನು ಕೊಂದೆ' ಎನ್ನುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ. ಇದು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿ, ಶರೀರವನ್ನು ಆತ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಶರೀರದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು

೧. ಹಂತಾಽಹಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಂ ತೂಭಯವಿಧಮಪಿ । ಅಹಮರ್ಥಸ್ಯ ದೇಹರೂಪ ಧರ್ಮಿಣೋಽಹಮರ್ಥಾತ್ಮರೂಪಧರ್ಮ್ಯಂತರತ್ವೇನ ಪ್ರತೀತೇ ರ್ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಮ್ । ಅಹಂಪರ್ಯಾಯೇ ದೇಹೇ ಚ ಹಂತೃತ್ವಾದಿ ರೂಪಧರ್ಮಾಂತರಪ್ರತೀತೇಶ್ಚಾನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಂ ಚ । ಆತ್ಮನೋಽ-ಹಂತೃತ್ವಾದಿಕಂ ಭಗವತಾ ಗೀತಂ ನಾಯಂ ಹಂತಿ ನ ಹನ್ಯತೇ ಇತಿ । ಯದ್ಯಪ್ಯಹಂತು ರಾತ್ಮನೋಽಜ್ಞಾನಾದ್ಧಂತೃತ್ವಾದಿ ಪ್ರತೀತಿಮಾತ್ರಮ್ । ತಥಾಪಿ ದೇಹಸ್ಯ ತದಸ್ತ್ಯೇವೇತಿ ಚೇನ್ನೈವಮ್ । ದೇಹಸ್ಯಾಪಿ ನಿತ್ಯಜಾತಮೃತಸ್ಯ ತದಭಾವಾತ್ । ತಥಾ ಚೋಕ್ತಂ ಅಥಚೈನಂ ನಿತ್ಯಜಾತಂ ನಿತ್ಯಂ ವಾ ಮನ್ಯಸೇ ಮೃತಂ ಇತಿ ।।
—ವೀರರಾಘವಃ

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ, ಶರೀರಾತ್ಮವಿವೇಕವಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಬಗ್ಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಎನ್ನುವುದೂ ತಪ್ಪು. ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವಿರುವುದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದೂ ತಪ್ಪು.

'ಬಂಧವಿಪರ್ಯಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ [೧]ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ– ಬಂಧವೆಂದರೆ ಪುನಃಪುನಃ ಶರೀರ ಬರುವುದು, ವಿಪರ್ಯಯವೆಂದರೆ ಪುನಃಪುನಃ ಶರೀರ ಹೋಗುವುದು ಎಂದು. ಆದರೆ ಪುನಃಪುನಃ ಶರೀರ ಬರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಪುನಃಪುನಃ ಶರೀರ ಹೋಗುವುದೂ ಬಂಧವೆ. ಜನನ ಮರರಣಗಳೇ ಸಂಸಾರದ ಬಂಧ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಬರುವ ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನೇ ವಿಪರ್ಯಯ ಎನ್ನಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಪರಮೇಶ್ವರಂ ವಿನಾಽಹಂ ತ್ವಂ ಕರ್ತೇತಿ ಭ್ರಾಂತಿಃ ।

ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ನ ಕರ್ತಾ ತ್ವಂ ಕರ್ತಾ ಯಸ್ತು ಸದಾ ಪ್ರಭುಃ ।

ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ ।

ವಿಪರ್ಯಯೋ ದುಃಖಾದಿಃ ಸುಖಾದಿರೂಪಸ್ಯ ।

ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೇರಣೆ ಇಲ್ಲದೆಯೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಾನು ಕರ್ತ ನೀನು ಕರ್ತ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಅಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತೃತ್ವವೆನ್ನುವುದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. 'ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಾನೂ ಕರ್ತನಲ್ಲ, ನೀನೂ ಕರ್ತನಲ್ಲ. ಸದಾ ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆನಿಸುವವನು ಪರಮಾತ್ಮ.' ಎಂದು. ಬಂಧವಿಪರ್ಯಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಿಪರ್ಯಯವೆಂದರೆ ಸಜ್ಜೀವರು ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವರೂಪರು ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ದುಃಖ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ವಿಪರ್ಯಯವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೇ ದುರ್ಜೀವರು ದುಃಖಾಜ್ಞಾನಾದಿಸ್ವರೂಪರು. ಅವರಿಗೆ ಅವರ ಈ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ವಿಪರ್ಯಯವೆನಿಸುತ್ತವೆ.

* * *

೧. ಬಂಧಃ ಪುನಃಪುನಃ ಶರೀರಗ್ರಹಣಂ ವಿಪರ್ಯಯಃ ಪುನಃಪುನಸ್ತ್ಯಾಗಃ । –ಶುಕದೇವಃ

ದೇಹಸ್ಯ ಧ್ಯಾನಾತ್ ಆತ್ಮತ್ವೇನಾನುಸಂಧಾನಾತ್ ಸ್ವದೇಹೇಽಹಮಿತಿ ಪರದೇಹೇ ತ್ವಮಿತಿ ಧೀಃ ಪುರುಷಸ್ಯ ಅಜ್ಞಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಜಾತಸ್ಯಾಪಾರ್ಥಾ ಮಿಥ್ಯೈವಾಭಾತಿ । –ಗಿರಿಧರಃ

ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದು ತನ್ನದೇ ಆದ ಬಂಧಕಮಾಯೆಯಿಂದ ಬದ್ಧನಲ್ಲದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸಲು ಧ್ರುವನಿಗೆ ಕುಬೇರ ಆದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಜಸ್ವ ಭಜನೀಯಾಂಘ್ರಿಮಭವಾಯ ಭವಚ್ಛಿದಮ್ ।
ಯುಕ್ತಂ ವಿರಹಿತಂ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಗುಣಮಯ್ಯಾऽऽತ್ಮಮಾಯಯಾ ॥ ೬ ॥

ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ ಸಂಸಾರನಾಶಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಸಾರನಾಶಕ್ಕೆ ಅವನ ಪಾದಗಳನ್ನೇ ಭಜಿಸಬೇಕು. ಸ್ವಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನು ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ತನ್ನ ಬಂಧಕ ಮಾಯೆಯಿಂದ ತಾನು ಬದ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮಮಾಯೆ' ಎನಿಸಿರುವುದರಿಂದ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ವಸ್ತುತಃ ಇಲ್ಲ, ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾಗಿ ಇದೆ. ಅಥವಾ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣನಾಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಗುಣನಾಗುವುದರಿಂದ ಆಗ ಅದು ಇದೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿ ಇದೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಮಾಯೆ ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಸ್ವರೂಪಭೂತ ವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದೆ. ತತ್ಕೃಯುಕ್ತದೋಷಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಕರಚರಣಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲ, ಸ್ಥೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದೆ ಎಂದು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಗುಣಮಯವಾದ ಆತ್ಮಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಉಂಟು ಇಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ಹೇಳಲು ಶ್ರಮಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಕ್ತಂ, ಗುಣಮಯ್ಯಾ ಆತ್ಮಮಾಯಯಾ ವಿರಹಿತಂ' ಆತ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ತನ್ನ ಅಧೀನವಾದ ಬಂಧಕಮಾಯೆಯಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅಂದರೆ, ಅದರ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನ್ವಯಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವಿರುವಾಗ ಏಕೆ ವ್ಯರ್ಥ ಶ್ರಮ? ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೇ ಅನ್ವಯ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಗುಣಮಯವಾದ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಆಹ್ವಾನ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆತ್ಮಸಾಮರ್ಥ್ಯಾಖ್ಯಯಾ ಶಕ್ತ್ಯಾ ಯುಕ್ತಮ್ । ಗುಣಮಯ್ಯಾ ವಿರಹಿತಮ್ ।

ಶಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಅದರಿಂದ ಭಗವಂತ ಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ಮಾಯಿಯಿಂದ ರಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅದರಿಂದ ಬದ್ಧನಾಗಿಲ್ಲ.

* * *

ನೀನು ಸದಾ ಭಗವಂತನನ್ನು ನೆನೆಯುವ ಭಕ್ತನಾಗಿರುವೆ ಅದರಿಂದ ನೀನು ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ವರ ಕೇಳು, ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಕುಬೇರ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವೃಣೀಹಿ ಕಾಮಂ ನೃಪ ಯನ್ಮನೋಗತಂ
ಮತ್ತಸ್ತ್ವಮೌತ್ತಾನಪದೇಽವಿಶಂಕಿತಃ ।
ವರಾರ್ಹಣೋಽಸ್ಯಂಬುಜನಾಭಪಾದಯೋ-
ರ್ನಿರಂತರಂ ತ್ವಾಂ ವಯಮಂಗ ಶುಶ್ರುಮ ॥ ೭ ॥

ಧ್ರುವರಾಜ, ನೀನು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವರವನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ನಿಃಶಂಕೆಯಿಂದ ಕೇಳು. ವರವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ನೀನು ಅರ್ಹನಾಗಿರುವಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಪದ್ಮನಾಭನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಎಡೆಬಿಡದೆ ಸದಾ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು ನೀನೆಂದು ನಾವು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಂಬುಜನಾಭಪಾದಯೋರ್ನಿರಂತರಂ' ಪದ್ಮನಾಭನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ರುವ 'ನಿರಂತರ'ನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಏನರ್ಥ? ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಅನಂತರಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಅಂತರ ಎಂದರೆ ವ್ಯವಧಾನ, ದೂರವಾಗಿರುವುದು, ನಿರಂತರ ಅಥವಾ ಅನಂತರ ಎಂದರೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವನು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಹಾಗೇ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಭಗವಂತನಿಗೆ ಭಕ್ತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವುದು ದೈಹಿಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಸದಾ ಅವನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನಬೇಕು. ವೀರರಾಘವ ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನಿರಂತರಂ ಭಗವತ್ಪಾದಮಾನಸಮ್ ।

'ನಿರಂತರ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮನಸ್ಸಿಟ್ಟವನು.

* * *

ಕುಬೇರನಿಂದ ವರ ಪಡೆದು ಹಿಂತಿರುಗಿದ ಧ್ರುವ ಯಜ್ಞಾರಾಧ್ಯನೂ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಾಯಜತ ಯಜ್ಞೇಶಂ ಕ್ರತುಭಿರ್ಭೂರಿದಕ್ಷಿಣೈಃ ।
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತಾನಾಂ ಕರ್ಮಾಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಚರು ಪುರೋಡಾಶಾದಿ ದ್ರವ್ಯ, ಋತ್ವಿಜರ ಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಇಂದ್ರಾಗ್ನಿ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಬೇಕು. ಇಂಥ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಲ್ಪಡುವ ಶ್ರೀಹರಿ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದ ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನನ್ನು ಧ್ರುವ ಬಹು ದಕ್ಷಿಣೆಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ 'ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತಾನಾಂ ಕರ್ಮಾಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಾಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಂ' ಎಂದು ಒಂದೇ ಪದವಲ್ಲ. 'ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತಾನಾಂ ಕರ್ಮ' ಎಂದೂ 'ಅಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಂ' ಎಂದೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಎರಡು ವಿಶೇಷಣಗಳು. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ 'ಕರ್ಮಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಂ' ಎಂದು ಪಾಠ. ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತೆಗಳಿಂದಾಗುವ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅಂದರೆ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲಪ್ರದನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕರ್ಮಫಲಪ್ರದನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ರುವ ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಫಲವಾದ ಧ್ರುವಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯ ಅವನಿಗೆ ಈಗಾಗಲೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಈಗ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅಕರ್ಮಫಲವಾದ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗದ ಮೋಕ್ಷಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಎನ್ನಬೇಕು. ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಹರಿ ಕರ್ಮಫಲವಲ್ಲದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲ, ಆದರಿಂದ 'ಕರ್ಮಾಕರ್ಮ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.

ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾದೇವತಾನಾಂ ವಿಷಯಂ । ಅಕರ್ಮಫಲಪ್ರದಂ ಮೋಕ್ಷಫಲಪ್ರದಮ್ ।

ದ್ರವ್ಯ ಕ್ರಿಯೆ ಹಾಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಅಂದರೆ ಅವರಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಕರ್ಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅಂದರೆ ವಿಷಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಅವನ ಸಂತೋಷದ ಉದ್ದೇಶ ದಿಂದಲೆ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಅವನು ಸಂತುಷ್ಟನಾದರೆ ಅಕರ್ಮಫಲವಾದ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮಫಲವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಾಗದಿರುವ ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಬಂಧರಹಿತವಾದ ಮೋಕ್ಷಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ರುವ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವಾತ್ಮನ್ಯಚ್ಯುತೇ ಸರ್ವೇ ತೀವ್ರೌಘಾಂ ಭಕ್ತಿಮುದ್ವಹನ್ ।
ದದರ್ಶಾತ್ಮನಿ ಭೂತೇಷು ತಮೇವಾವಸ್ಥಿತಂ ವಿಭುಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಧ್ರುವರಾಜ ಯಜ್ಞಮಾಡುತ್ತಲೆ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಅಚ್ಯುತನಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತ ತನ್ನೊಳಗೂ ಬೇರೆಯವರೊಳಗೂ ಆ ಭಗವಂತನೇ ನೆಲೆಸಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಾತ್ಮನ್ಯಚ್ಯುತೇ ಸರ್ವೇ' ಎಂದರೆ ಅಚ್ಯುತ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಪೂರ್ಣಗುಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರ್ಥ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಅಸರ್ವೇ' ಎಂದು ಅಕಾರಪ್ರಶ್ಲೇಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸರ್ವೋಪಾಧಿವರ್ಜಿತ, ಸರ್ವಾತಿರಿಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಅನಾವಶ್ಯಕ. 'ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವಶಬ್ದದಿಂದ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ' ಎನ್ನುತ್ತದೆ ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. 'ಸರ್ವ'ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆ. ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ 'ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ' ಎಂದೇ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ 'ಸರ್ವಾತ್ಮ' ಎಂದರೂ ಅದೇ ಅರ್ಥವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವ' ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಸ್ಮೃತಿವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ– 'ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಂ ಯತಃ ಸರ್ವಂ ಯಃ ಸರ್ವಃ ಸರ್ವರೂಪಧೃಕ್' ಎಂದು ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಭಗವಂತನನ್ನು 'ಸರ್ವ'ಶಬ್ದದಿಂದ ಏಕೆ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಾಶ್ರಯನೂ ಸರ್ವಕಾರಣನೂ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೂ ಸರ್ವರೂಪಧಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಈ ವಚನ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವ'ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಪ್ರಮಾಣ'ವೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಈ ಅಭಿಧಾನವಚನವನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ.

'ಸರ್ವ' ಶಬ್ದ ಸರ್ವನಾಮವಾದ್ದರಿಂದ 'ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್' ಎಂದಾಗಬೇಕು. 'ಸರ್ವೇ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗ ಹೇಗೆ, ಎಂದರೆ, 'ಸರ್ವಃ ಶರ್ವಃ ಶಿವಃ ಸ್ಥಾಣುಃ' ಎಂದು ಸಹಸ್ರನಾಮಗಳಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವ' ಎಂಬುದೂ ಒಂದು ವಿಷ್ಣುನಾಮವಾದ್ದರಿಂದ ಅದು ಸರ್ವನಾಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ.

ವಿಶ್ವಃ ಪೂರ್ಣಸ್ತಥಾ ಸರ್ವಃ ಸಮಸ್ತಶ್ಚಾಭಿಧೀಯತೇ ।
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮ್ ।

ವಿಶ್ವ ಸರ್ವ ಸಮಸ್ತ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

* * *

ಸ್ವಪ್ನ ಗಂಧರ್ವನಗರಗಳಂತೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಅಸ್ಥಿರವೆಂದು ಮನಗಂಡು ಧ್ರುವ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ಬದರಿಕಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನ್ಯಮಾನ ಇದಂ ವಿಶ್ವಂ ಮಾಯಾರಚಿತಮಾತ್ಮನಿ ।
ಅವಿದ್ಯಾರಚಿತಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರೋಪಮಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಿಂದ ಸೃಜಿಸಿರುವ ಈ ಪ್ರಪಂಚ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೆ ತೋರುವ ಸುಳ್ಳಾದ ಸ್ವಪ್ನ ಗಂಧರ್ವನಗರಗಳಂತೆ ಕೆಲಕಾಲ ಮಾತ್ರ ತೋರಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಧ್ರುವ ಚಿಂತಿಸಿದ.

ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವಾದ ಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳಂತೆ ಮಾಯಾರಚಿತವಾದ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡು 'ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆ ಮನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ, (ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಭಿನ್ನಮಸತ್ ಪ್ರತೀಯತೇ ೪.೧೧.೨೯) ಅದರಿಂದ ಧ್ರುವನೂ ಹಾಗೇ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು [೧]ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯವಾದ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಮನು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಧ್ರುವ ಹಾಗೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಅಸಂಗತ. ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು, ಅನಿತ್ಯವೆಂದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದಮೇಲೆ ಅನಿತ್ಯವೆಂದೇ ಆತ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳು ಮಾನಸ ವಾಸನಾಮಯವಾಗಿದ್ದು ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಂತೆ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಸತ್ಯವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಾ

೧. ಮಾಯಯಾ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕಯಾ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ರಚಿತಮತಃ ಸತ್ಯಮಪೀದಂ ವಿಶ್ವಂ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಭಿನ್ನಮಸತ್ ಪ್ರತೀಯತ ಇತಿ ವೈರಾಗ್ಯಾರ್ಥೋಕ್ತ ಮನುವಾಕ್ಯಾದಾತ್ಮನ್ಯವಿದ್ಯಾರಚಿತ ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರೋಪಮಂ ಮನ್ಯಮಾನಸ್ತತೋ ವಿರಕ್ತಃ ಸನ್ ನೃಪಾಸನಂ ಪುತ್ರಾಯಾದಾದಿತಿ ಪೂರ್ವೇಣಾನ್ವಯಃ । —ಗಿರಿಧರಃ

ಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಪ್ನ ಪದಾರ್ಥ ವಾಸನಾಮಯವಾದರೂ ಅದರ ಜೊತೆಗೇ ಹೇಳಿದ ಗಂಧರ್ವನಗರ ವಾಸನಾಮಯವಲ್ಲ, ಅದು ಮಿಥ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ [೧]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಸ್ವಪ್ನದೊಂದಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಗಂಧರ್ವನಗರ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೇ ಕಾಣುವ ವಾಸನಾಮಯವಾದ ಗಂಧರ್ವನಗರ' ಎಂದು. ಆದರೆ ಆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ನೋಪಮಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಗಂಧರ್ವನಗರ ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನ ಬೇರೆ ಗಂಧರ್ವನಗರ ಬೇರೆ. ಅದರಿಂದಲೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿದ ವರಾಹಪುರಾಣವಚನದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್ ಸ್ಮೃತಂ' ಎಂದು ಆದಿ ಶಬ್ದವಿದೆ.

ಸಂಜೆಗೆಂಪಿನಲ್ಲಿ ಗಾಳಿಗೆ ಸಿಲುಕಿ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಚಲಿಸುವ ಮೋಡಗಳು ವಿಚಿತ್ರ ನಗರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೋಡದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದ ನಗರ ಮಿಥ್ಯೆ. ಅದನ್ನು ಗಂಧರ್ವನಗರ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ವಾಸನಾಮಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಆಕಾರಸಾಮ್ಯದಿಂದ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಇದೂ ಮಿಥ್ಯೆ. ಇವುಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಭಾಗವತ. ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಪಂಚ ಮಿಥ್ಯೆಯೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ವರಾಹಪುರಾಣವಚನ ಸಮಾಧಾನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಪಂಚ ಸತ್ಯವಾದರೂ ಇಂದು ಇರುವಂತೆ ನಾಳೆ ಇಲ್ಲ. ಸದಾ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ವಿಕಾರಿಯಾಗಿದೆ, ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರಗಳ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಭಾಗವತ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ ಎಂದು.

ಆದರೆ ಪ್ರಪಂಚ ಸತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಕಾರಿಯೂ ಅನಿತ್ಯವೂ ಆಗಬಹುದು. ಸ್ವಪ್ನ ಗಂಧರ್ವನಗರಗಳು ಮಿಥ್ಯೆ ಅಸತ್ತು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅವು ಹೇಗೆ ವಿಕಾರಿ ಅನಿತ್ಯಗಳಾಗಬಲ್ಲುವು? ಸಾಮ್ಯವೆಂದರೆ ಎರಡೂ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕು ತಾನೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗೆ–

'ಪ್ರಪಂಚ ವಿಕಾರಿ ಅನಿತ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರಗಳ ಸಾಮ್ಯ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ವರಾಹಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ, ಹೊರತು ವಿಕಾರಿತ್ವ ಅನಿತ್ಯತ್ವಗಳೇ ಸಾಮ್ಯವೆಂದಿಲ್ಲ. ವಿಕಾರಿತ್ವ ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚವು ಸದಾ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವಂಥದ್ದಲ್ಲ, ಕೆಲಕಾಲ ತೋರಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುವಂಥದ್ದು ಅಸತ್ತಾದ ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರಗಳಂತೆ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

---

೧. ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರೋಪಮಂ ಸ್ವಾಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರಮಿವ ಸ್ಥಿತಂ ಮನ್ಯಮಾನಃ ।
–ವೀರರಾಘವಃ

ವರಾಹಪುರಾಣ ವಚನದ ಆಧಾರದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೂ ಸ್ವಪ್ನ ಗಂಧರ್ವನಗರಗಳಿಗೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅನಿರ್ವಚನೀಯತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನೂ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದು? ಮಾಯಾ ಅವಿದ್ಯಾ ಎಂದು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯವಾದ ಮಾಯೆ ಅವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅವು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರಗಳಂತೆ ಪ್ರಪಂಚ ಅನಿರ್ವಚನೀಯವೆನ್ನುವುದು ಭಾಗವತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಯಾಕಾಗ ಬಾರದು? ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮಾಯಾ ಎಂದರೂ ಅವಿದ್ಯಾ ಎಂದರೂ ಪುರಾಣಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಇಚ್ಛೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ ಎಂದು. ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವಾಗ ಪುರಾಣಭಾಷೆಯನ್ನೇ ಆದರಿಸಬೇಕು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹಾಗೆ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದೆ ವ್ಯರ್ಥವಾದೀತು.

ಅನ್ಯಥಾತ್ವಾತ್ ಕ್ಷಿಪ್ರನಾಶಾದ್ ಜಗತ್ ಸ್ವಪ್ನಾದಿವತ್ ಸ್ಮೃತಮ್ ।
ವರ್ತಮಾನಂ ನಿಯತ್ಯೈವ ಸದೈವ ಪರಮಾತ್ಮನಿ ॥

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

ಮಹಾಮಾಯೇತ್ಯವಿದ್ಯೇತಿ ನಿಯತಿರ್ಮೋಹಿನೀತಿ ಚ ।
ಪ್ರಕೃತಿರ್ವಾಸನೇತ್ಯೇವಂ ತವೇಚ್ಛಾನಂತ ಕಥ್ಯತೇ ॥

ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ॥

ವಿಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಬೇಗನೆ ನಾಶ ಹೊಂದುವುದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ತು ಸ್ವಪ್ನ ಗಂಧರ್ವನಗರಗಳಂತಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿಯಮೇನ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸದಾ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಮಾಯೆ ಎಂದು, ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂದು, ನಿಯತಿ ಎಂದು, ಮೋಹಿನಿ ಎಂದು, ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು, ವಾಸನೆ ಎಂದು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಹೇ ಅನಂತ ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಪಾತಾಲಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಪಾದಾದಿ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವ ಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಿಂತಿಸುವ ಧಾರಣಾ ಎಂಬ ಯೋಗಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಬದರಿಕಾ ಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಸ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಕರಣಃ ಶಿವವಾರ್ವಿಗಾಹ್ಯ
ಬದ್ಧಾಸನೋ ಜಿತಮರುನ್ಮನಸಾऽऽಹೃತಾಕ್ಷಃ ।

ಸ್ಥೂಲೇ ದಧಾರ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿರೂಪ ಏತದ್
ಧ್ಯಾಯಂಸ್ತದವ್ಯವಹಿತೋ ವ್ಯಸೃಜತ್ ಸಮಾಧೌ ॥ ೧೭ ॥

ಧ್ರುವರಾಜ ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಾನದಿಯ ಮಂಗಳಜಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ (ಅಂದರೆ ಅಷ್ಟಾಂಗಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡಿ) ಇಂದ್ರಿಯಮನಃಶುದ್ಧಿ ಸಂಪಾದಿಸಿ (ಇದು ಶಮದಮಾದಿರೂಪವಾದ ಯಮ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಯೋಗದ ಅಂಗ)ಆಸನಬಂಧ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಇದು ಆಸನವೆಂಬ ಅಂಗ) ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮಾಡಿ (ಇದು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಎಂಬ ಯೋಗಾಂಗ) ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಈಚೆಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು (ಇದು ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರವೆಂಬ ಅಂಗ) ಸ್ಥೂಲಬ್ರಹ್ಮಾಂಡರೂಪವಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. (ಇದು ಧಾರಣಾ) ಬಳಿಕ ಬಿಂಬರೂಪದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ (ಇದು ಧ್ಯಾನ) ಸ್ಥೂಲರೂಪ ಧಾರಣೆಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ. ಪರಮಾಚ್ಛಾದಿಕೆ ಸರಿದಿದ್ದರಿಂದ ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಆವರಣರಹಿತವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವ ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ ಶರೀರಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ (ಇದು ಅಸಂಪ್ರಜ್ಞಾತ ಸಮಾಧಿ.)

ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ಥೂಲೇ ದಧಾರ ಭಗವತ್ ಪ್ರತಿರೂಪೇ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಸ್ಥೂಲ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನಿರಿಸಿದನೆಂದಿದೆ. 'ಸ್ಥೂಲಪ್ರತಿಮೆ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ದಿವ್ಯವಿಗ್ರಹ, ಅದು, ಬಲು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ದಿವ್ಯ ಆತ್ಮರೂಪಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ಥೂಲವೇ ಆಗಿದೆ' ಎಂದು ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಶರೀರವಿಲ್ಲ. ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ವಿಗ್ರಹಗಳಿವೆ. ಅತಿದೊಡ್ಡ ವಿಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ. ಅದನ್ನೇ ಭಾಗವತ ಸ್ಥೂಲ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.

ಸ್ಥೂಲೇ ಪಾತಾಲಾದಿಕೇ ಶಿಲಾವತ್ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪೇ ।
ಶಿಲಾವತ್ಪ್ರತಿಮೈಷಾ ಹಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ಲೋಕಚತುರ್ದಶೀ ॥
ಇತಿ ಚ ।

ಭಗವಂತನ ಸ್ಥೂಲ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದರೆ ಪಾತಾಲಲೋಕ ಮುಂತಾದವುಗಳು. ಅವು ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪವಾಗಿವೆ. 'ಹದಿನಾಲ್ಕುಲೋಕಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶಿಲಾಪ್ರತಿಮೆಗಳಂತೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂದೂ ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಚರಮಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಹೊಂದಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದೇವಯಾನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವಾಗ ನಡುವೆ ಶಿಂಶುಮಾರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕು ಆದರೂ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಂಶುಮಾರನ ನಗರವನ್ನು ಅವರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಲಾರರು. ದೂರದಿಂದ ನೋಡಬೇಕಷ್ಟೆ. ಅಂಥ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೇ ಧ್ರುವರಾಜ, ಈಗ ನೀನು ರಾಜ. ಬಾ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ ಎಂದು ವಿಷ್ಣುದೂತರು ಧ್ರುವನನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ವಿದುರನಿಗೆ ಮೈತ್ರೇಯರು.

ಸುದುರ್ಜಯಂ ವಿಷ್ಣುಪದಂ ಜಿತಂ ತ್ವಯಾ
ಯತ್ ಸೂರಯೋಽಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಚಕ್ಷತೇ ಪರಮ್ ।
ಆತಿಷ್ಠ ತಚ್ಚಂದ್ರದಿವಾಕರಾದಯೋ
ಗ್ರಹರ್ಕ್ಷತಾರಾಃ ಪರಿಯಂತಿ ದಕ್ಷಿಣಮ್ ॥ ೨೫ ॥

ಧ್ರುವ, ಅತಿದುರ್ಲಭವಾದ ಶಿಂಶುಮಾರಲೋಕವನ್ನು ನೀನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವೆ. ಚರಮಶರಿರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಕೂಡ ಅದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸದೆ ಕೇವಲ ದೂರದಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಾರಷ್ಟೆ. ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಮುಂತಾದ ಗ್ರಹನಕ್ಷತ್ರತಾರೆಗಳು ಆ ಲೋಕಕ್ಕೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣವಾಗಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ನೀನೀಗ ರಾಜ, ಬಾ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸೂರಯೋಽಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಚಕ್ಷತೇ' ಎಂದರೆ 'ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳೂ ಧ್ರುವಲೋಕದ ವರೆಗೆ ತಲುಪಲಾರದೆ ಅದನ್ನು ಕೆಳಗಡೆಯಿಂದಲೇ ನೋಡುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಪ್ತರ್ಷಿನಕ್ಷತ್ರಗಳು ಕೆಳಗಿವೆ, ಧ್ರುವನಕ್ಷತ್ರವಿನ್ನೂ ಮೇಲ್ಗಡೆ ಇದೆ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಧ್ರುವಲೋಕವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ತಲುಪುತ್ತಾರೆ. ಆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನು ವಾಸ ಮಾಡುವ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಲು ದೇವತೆಗಳು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೂ ಶಕ್ತರಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಚರಮಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಹೊಂದಿದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಅವರು ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೇ ಹೋಗಲು ಶಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ 'ಧ್ರುವಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಲ್ಲರು ಧ್ರುವ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಹೋಗಲಾರರು' ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ಸ್ಕಾಂದವಚನದಲ್ಲಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು.

ಹೀಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ ನೀಡದಿದ್ದರೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಿರೋಧ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪ್ರಯಾತಿ ಚಕ್ರಂ ನೃಪ ಶೈಂಶುಮಾರಂ'(ಭಾಗ.೨.೨.೨೫) ಎಂದು

ಹಿಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶಿಂಶುಮಾರಲೋಕಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದಿದೆ. 'ಸೋಮಂ ವೈಶ್ವಾನರಂ ಚೇಂದ್ರಂ ಧ್ರುವಂ ದೇವೀಂ ದಿವಂ ತಥಾ' ಎಂಬ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚನದ ವಿರೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ. 'ಧ್ರುವಂ' ಎಂದು ಧ್ರುವಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ-

ಶಿಂಶುಮಾರೋ ಧ್ರುವಶ್ಚೈವ ಸಂಸ್ಥಿತೌ ಯತ್ಪುರೇ ಸದಾ ।
ತತ್ ಪಶ್ಯಂತಿ ನ ಯಾಂತ್ಯನ್ಯೇ ಲೋಕಂ ಯಾಂತಿ ಸುರಾನ್ ವಿನಾ ॥
ಇತಿ ಚ ।

ಶಿಂಶುಮಾರನೂ ಧ್ರುವನೂ ಯಾವ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಸದಾ ವಾಸ ಮಾಡುವರೋ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಹೊರತು ಇನ್ನಾರೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರರು. ಕೇವಲ ದೂರದಿಂದ ನೋಡಬಲ್ಲರು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಶಿಂಶುಮಾರ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಬಲ್ಲರು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಧ್ರುವಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳಾದ ಶ್ರೋತೃಗಳಿಗೆ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡಿದರೆ ತನಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಸ್ಮೃತಿಯಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದೊದಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರಾವಯಂಛ್ರದ್ದಧಾನಾನಾಂ ತೀರ್ಥಪಾದಪದಾಶ್ರಯಃ ।
ನೇಚ್ಛಂಸ್ತತ್ರಾತ್ಮನಾऽऽತ್ಮಾನಂ ಸಂತುಷ್ಟ ಇತಿ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ॥ ೪೯ ॥

ಶ್ರದ್ಧಾಳುಗಳಿಗೆ ಹರಿಭಕ್ತನು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಆಗ ಹೇಳುವವನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹರಿಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತೃಪ್ತನಾಗುವುದರಿಂದ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳು ತಾವಾಗಿಯೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುವು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮನಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಂತುಷ್ಟಃ' ಎಂದಿದೆ. 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಆತ್ಮನ್ಯೇವ ಸಂತುಷ್ಟಃ' 'ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತೃಪ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಅದರಿಂದಲೆ ಸಿದ್ಧಿ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು [೧]ಶ್ರೀಧರ ವಂಶೀಧರ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಶ್ರೋತೃಗಳು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳಿದರೆ ಅದೇ ನನಗೆ ಪ್ರತಿಫಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೋತೃಗಳ ಶ್ರವಣದಿಂದ ತೃಪ್ತಿ ಎನ್ನುವ ಈ

೧. ಆತ್ಮನ್ಯೇವಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಸಂತುಷ್ಟೋ ಭವತೀತಿ ಹೇತೋಃ ಸಿದ್ಧಿಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ।
-ಶ್ರೀಧರಃ, ವಂಶೀಧರಃ ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರವಚನ ಮಾಡಿದವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನು ಸ್ವಯಂ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು [೧]ವೀರರಾಘವ ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. 'ಭಗವಾನ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಹೊರಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ 'ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ' ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಎನ್ನಬೇಕು.

ಮನಸಾ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಸಂತುಷ್ಟಃ ।

'ಆತ್ಮನಾ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಂತುಷ್ಟಃ' ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದ್ವಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

೧. ಆತ್ಮನಾ ಸ್ವಯಮೇವಾತ್ಮಾನಂ ಶ್ರಾವಯಿತ್ರಾತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿ ಸಂತುಷ್ಟ ಇತಿ ಸಂತುಷ್ಟೋ ಭಗವಾನ್ ಭವೇದಿತಿ ಹೇತೋಃ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ – ವೀರರಾಘವಃ

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೩

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಧ್ರುವನ ಹಿರಿಯ ಮಗ ಉತ್ಕಲ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿ, ವಿರಕ್ತ. ಹುಚ್ಚನಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರಿಂದ ರಾಜಮನೆತನದ ಹರಿಯರು ಕಿರಿಯ ಮಗನಾದ ವತ್ಸರನನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರು. ಅವನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅಂಗರಾಜನಿಗೆ ಮೃತ್ಯು ಎಂಬ ಅಸುರನ ಮಗಳಾದ ಸುನೀಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಗದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಯಾಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಆದರೆ ಅವನ ಪ್ರಾರಬ್ಧಪಾಪದಿಂದ ಪಾಪಿ ವೇನ ಜನಿಸಿದ. ನಿರಪರಾಧಿಗಳನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮಗನ ವರ್ತನೆಗೆ ರೋಸಿಹೋಗಿ ಅಂಗರಾಜ ಒಂದು ದಿನ ಅರ್ಧರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದ. ಅವನನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಹುಡುಕಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ನಿರಾಶರಾದರು. ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಹಾವಳಿ ಹೆಚ್ಚಿತು.

* * *

ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಜಡ ಅಂತಃಕರಣ ಸುಟ್ಟುಹೊದ ಬಳಿಕ ಬಿಂಬಾಪರೋಕ್ಷದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಶರೀರಾದಿಗಳನ್ನೇನೂ ಕಾಣದಾದ, ಧ್ರುವಪುತ್ರ ಉತ್ಕಲ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಯೋಗಾಗ್ನಿದಗ್ಧಕರ್ಮಮಲಾಶಯಃ ।
ಸ್ವರೂಪಮವರುಂಧಾನೋ ನಾನ್ಯದಸ್ಮಾತ್ ತದೈಕ್ಷತ ॥ ೯ ॥

ಉತ್ಕಲ ನಿರಂತರ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಅನಿಷ್ಟಪುಣ್ಯ ಪಾಪ ಗಳನ್ನೂ ಜಡ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನೂ ಸುಟ್ಟುಕೊಡು ತನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಪರ ಮಾತ್ಮನನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾಣುತ್ತ ಬೇರೆ ಶರೀರಾದಿಗಳನ್ನೇನೂ ಕಾಣದಾದ.

೧ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಲನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ತನಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಅಂದರೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಾಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಕೈವಲ್ಯರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅವರು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ.

ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಲ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವೆಂದು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತ ತನ್ನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ ಅಭಿನ್ನನೆಂದೇ ತಿಳಿದ ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಇವರು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಇರಲಾರದವನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಅಭಿನ್ನ ಎಂದು ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಮೇಯವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ಸ್ವರೂಪಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ 'ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶವಾಗಿ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವರೂಪಂ ಜೀವಸ್ಯ ಬಿಂಬರೂಪಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ।

ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪಮಭಿದಂ ಸ್ವರೂಪಂ ತು ದ್ವಿಧಾ ಹರೇಃ ।
ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪಂ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾ ಮತ್ಸ್ಯಾದ್ಯಭಿದಮುಚ್ಯತೇ ॥
ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ॥

'ಸ್ವರೂಪ' ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

---

೧. ಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತಮವರುಂಧಾನಃ ಅನುಸಂದಧಾನಃ ಅತ ಅವ ಅವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಃ ನಿರಂತರಃ ಯೋಗಃ ಆತ್ಮಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಯೋಗಃ ಸ ಏವಾಗ್ನಿಸ್ತೇನ ದಗ್ಧಂ ಕರ್ಮರೂಪಮಲಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಆಶಯೋಽಂತಃಕರಣಂ ಯಸ್ಯೇತಿ ಬಹುವ್ರೀಹಿಗರ್ಭೋ ಬಹುವ್ರೀಹಿಃ ಅನ್ಯತ್ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಾದನ್ಯತ್ ಪುರುಷಾರ್ಥಭೂತದೇಹ ತದನುಬಂಧ್ಯಾದಿಕಂ ಸ್ವಯಮನ್ಯಃ ದೇಹಾದಿಭ್ಯೋ ವಿಲಕ್ಷಣಃ ನೈಕ್ಷತ ನಾಪಶ್ಯತ್ । —ವೀರರಾಘವಃ

ಉಪಾಸಕಸ್ವರೂಪಮವರುಂಧಾನಃ ಭಗವದಂಶತಯಾ ಅನುಸಂದಧಾನಃ ಆತ್ಮನೋ ವಿಶ್ವಕಾರಣಾತ್ ಪೂರ್ವೋಕ್ತಾದುಪಾಸ್ಯಾತ್ ಅನ್ಯಂ ನೈಕ್ಷತ । ಅಂಶಿತ್ವಾಂಶತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಜೀವಯೋಃ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಭಿನ್ನತ್ವೇಽಪ್ಯಂಶಸ್ಯಾಂಶಿನಿರಪೇಕ್ಷಸ್ಥಿತ್ಯಾದ್ಯಭಾವಾತ್ ತದಭಿನ್ನಂ ದದರ್ಶೇತ್ಯರ್ಥಃ । — ಶುಕದೇವಃ

ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪ ಅಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಸ್ವರೂಪ ಎರಡು ಬಗೆ ಇದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಆವೇಶಪಾತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪಗಳು, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಗಳು ಸ್ವತಃ ಅಭಿನ್ನಸ್ವರೂಪಗಳು ಎಂದು ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಆದಿ'ಪದದಿಂದ ಬಿಂಬ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತ ಉತ್ಕಲನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಂಡನೆಂದರೆ ತನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಂಡನೆಂದರ್ಥ.

'ಭಿನ್ನ-ಸ್ವರೂಪ' ಎನ್ನುವುದು ವ್ಯಾಹತವಾಗಿಯೂ 'ಅಭಿನ್ನ-ಸ್ವರೂಪ' ಎನ್ನುವುದು ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ 'ಸ್ವಸ್ಯ ಸ್ವರೂಪಂ' ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಶಬ್ದಕ್ಕೆ ರೂಪಶಬ್ದ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಭಿನ್ನರೂಪ ಅಭಿನ್ನರೂಪ ಎಂದಂತಾಗುವುದರಿಂದ ಏನೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ.

* * *

ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಉತ್ಕಲ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಅದರಿಂದ ಅವನು ರಾಜನಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತಮ್ಮಂದಿರು ಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ವತ್ಸರ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯನಾದ ವತ್ಸರ ರಾಜನಾದ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮತ್ವಾತಂ ಜಡಮುನ್ಮತ್ತಂ ಕುಲವೃದ್ಧಾಃ ಸಮಂತ್ರಿಣಃ ।
ವತ್ಸರಂ ಭೂಪತಿಂ ಚಕ್ರುರ್ಯವೀಯಾಂಸಂ ಭ್ರಮೇಃ ಸುತಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ರಾಜಮನೆತನದ ಹಿರಿಯರೂ ಮಂತ್ರಿಗಳೂ ಸೇರಿ ಉತ್ಕಲನನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿ ಹುಚ್ಚನೆಂದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿ ಭ್ರಮಿದೇವಿಯ ಕಿರಿಯ ಮಗನಾದ ವತ್ಸರನನ್ನು ರಾಜನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು.

ಇಲ್ಲಿ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಹಿರಿಯ ರಾಣಿಯಾದ ವಾಯುಪುತ್ರಿ ಇಳಾದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರ ಉತ್ಕಲ. ಅವನು ಸಿಂಹಾಸನವೇರಲು ಅನರ್ಹನಾದರೆ ಕಿರಿಯ ರಾಣಿ ಶಿಂಶುಮಾರಪುತ್ರಿ ಭ್ರಮಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಕಲ್ಪನಿಗೇ ಸಿಂಹಾಸನ ಕೊಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಕಲ್ಪನಿಗೂ ತಮ್ಮನಾದ ವತ್ಸರನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸಿಂಹಾಸನ ನೀಡಿದರು ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಕಲ್ಪನೂ ವಿರಕ್ತನಾಗಿದ್ದ. ಧ್ರುವ ಭಗವಂತನಿಂದ ವರ ಪಡೆದು ಬಂದವನು ಭಗವಂತನ ವಿರಹದುಃಖದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಜನಿಸಿದವನು ಕಲ್ಪ. ಅವನು ಸಿಂಹಾಸನವೇರಲಿಲ್ಲ.' ಎಂದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಏನೂ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ನೀಡುವ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ಪದ್ಮಪುರಾಣ ವಚನಗಳ ವಿರೋಧವೇ ಇದೆ.

ವಂಶೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕಲನ ಅನಂತರದವನೇ ವತ್ಸರ. ಕಲ್ಪ ಕೊನೆಯವನು ಎಂದರೆ ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ, ಹಿಂದೆ 'ತತ್ಸುತೌ ಕಲ್ಪವತ್ಸರೌ' ಎಂದು ಕಲ್ಪನನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅವನೇ ಹಿರಿಯನೆಂದಾಗುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಇನ್ನೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪುತ್ರಮುತ್ಕಲನಾಮಾನಂ (ಭಾಗ.೪.೧೧.೨) ಎಂದು ಉತ್ಕಲನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕಿರಿಯ ಉತ್ಕಲ ಎನ್ನಬೇಕಾದೀತು.' ಎಂದಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ಶಿಂಶುಮಾರ ಭಗವಂತನಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಶಿಂಶುಮಾರಲೋಕ್ಕೆ ಧ್ರುವ ಬರುವವನಾದ್ದರಿಂದ ಶಿಂಶುಮಾರಪುತ್ರಿ ಭ್ರಮಿಯನ್ನೂ ಅವಳ ಮಕ್ಕಳಾದ ಕಲ್ಪವತ್ಸರರನ್ನೂ ಮೊದಲಿಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಹಿರಿಯರಾಣಿ ವಾಯುಪುತ್ರಿ ಇಳಾದೇವಿ. ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಪುತ್ರನು ಅವಳಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಉತ್ಕಲನೆ. ಅನಂತರದವರು ಭ್ರಮಿಪುತ್ರರಾದ ಕಲ್ಪ ವತ್ಸರರು. ಈ ಕ್ರಮ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ಕಲನ ನಂತರ ಕಲ್ಪನಿಗೇ ಸಿಂಹಾಸನದ ಹಕ್ಕು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಕಲ್ಪಃ ಕಲ್ಪಾಭಿಮಾನೀ ಸಂಛಿಶುಮಾರಾನುಗಃ ಸ್ಥಿತಃ ।
ವತ್ಸರೋ ರಾಜ್ಯಮಕರೋತ್ ಪಿತ್ರಾ ದತ್ತಂ ಮಹಾಬಲಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

ಚಕ್ರೇ ನಾರಾಯಣಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನಃ ಕಲ್ಪಮಾತ್ಮಜಮ್ ॥
ಇತಿ ಪಾದ್ಮೇ ।

ಕಲ್ಪನು ಕಲ್ಪಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿ ಶಿಂಶುಮಾರನ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರತೊಡಗಿದ. ಅದರಿಂದ ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನಾದ ವತ್ಸರನೇ ತಂದೆಯಿಂದ ಬಂದ ಸಿಂಹಾಸನವನ್ನಾಳಿದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಶಿಂಶುಮಾರರೂಪಿ ನಾರಾಯಣನು ತನ್ನ ಮಗಳ ಮಗನಾದ ಕಲ್ಪನನ್ನು ತನ್ನ ಮಗನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಬಳಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಅಂಗರಾಜನ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹವಿರ್ಭಾಗ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಪುತ್ರಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪಾಪವಿರಬೇಕು. ಅದರ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ದೇವತೆಗಳು ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾಗ

ನಡೆಯದೆ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದು ಎಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಮುನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸದಸ್ಯಾ ಊಚುಃ

ನರದೇವೇಹ ಭವತೋ ನಾವದ್ಯಂ ಹಿ ಮನಾಕ್ ಸ್ಥಿತಮ್ ।
ಅಸ್ತ್ಯೇಕಂ ಪ್ರಾಕ್ತನಮಘಂ ಯದಿಹೇದೃಕ್ ತ್ವಮಪ್ರಜಃ ॥ ೩೧ ॥

ತಥಾ ಸಾಧಯ ಭದ್ರಂ ತೇ ಆತ್ಮಾನಂ ಸಪ್ರಜಂ ನೃಪ ।
ಇಷ್ಟಸ್ತೇ ಪುತ್ರಕಾಮಸ್ಯ ಪುತ್ರಂ ದಾಸ್ಯತಿ ಯಜ್ಞಭುಕ್ ॥ ೩೨ ॥

ಯಥಾ ಸ್ವಭಾಗಧೇಯಾನಿ ಗ್ರಹೀಷ್ಯಂತಿ ದಿವೌಕಸಃ ।
ಯದ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷಃ ಸಾಕ್ಷಾದಪತ್ಯಾಯ ಹರಿರ್ವೃತಃ ॥ ೩೩ ॥

ಸದಸ್ಯರು ಹೇಳಿದರು–

ರಾಜನೆ, ನೀನೀ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಪಾಪ ಮಾಡಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಂಥ ಧರ್ಮಿಷ್ಠನಾದ ನೀನು ಸಂತಾನರಹಿತನಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಹತ್ಯೆಯಂಥ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪಾಪ ಮಾಡಿರಬೇಕು.

ಆದರಿಂದ ರಾಜನೆ, ನೀನೀಗ ಸಂತಾನ ಪಡೆಯಲು ತಕ್ಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡು. ಪುತ್ರಕಾಮನಾಗಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಯಜ್ಞಭೋಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ನಿನಗೆ ಪುತ್ರನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಯಜ್ಞಪುರುಷನಾದ ಹರಿಯನ್ನೇ ಸಂತತಿಗಾಗಿ ನೀನು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆ ನಿನಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ದೇವತೆಗಳೂ ತಮ್ಮ ಹವಿರ್ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದವರು ಸತ್ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರೂ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ನಾಪುತ್ರಸ್ಯ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಯಂಥ ವಿಷ್ಣುಯಾಗ ಮಾಡಿಯೂ ವೇನನಂಥ ದುಷ್ಪುತ್ರ ಜನಿಸಿದ್ದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವೇನ ಅಧಾರ್ಮಿಕನಾದರೂ ತಂದೆಗೆ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದ ಮತ್ತು ಪೃಥುವಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತು ಕೀರ್ತಿಪಡೆದನೆಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ತಂದೆಯ ವೈರಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೆ ವೇನ ದುಷ್ಕೃತ್ಯ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಮತ್ತು ಅವನು ತಾನು ಬದುಕಿರುವಾಗ ಪೃಥುವಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತಿದ್ದರೆ ವಿಷ್ಣುಯಾಗ ಸಾರ್ಥಕವೆನಿಸಿತ್ತಿತ್ತು. ವಸ್ತುತಃ ಪುತ್ರರಿಲ್ಲದವರು

ಮಾಡುವ ಸತ್ಕರ್ಮವನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಕೆಲವರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ದೇವತೆಗಳ ಸಂಕಲ್ಪವಿರುತ್ತದೆ. ಅಂಥವರು ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯದೇ ಸತ್ಕರ್ಮಮಾಡಿದರೆ ಅದನ್ನು ಅವರು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ನಾಪುತ್ರಸ್ಯ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಎಲ್ಲರೂ ಪುತ್ರರನ್ನು ಪಡೆಯಲೇ ಬೇಕೆಂದಲ್ಲ. ಇದು ವಾಮನ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ..

ಅನಪತ್ಯೋಽಪಿ ಸದ್ಧರ್ಮಾ ಲೋಕಜಿನ್ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ।
ದೇವೈಸ್ತು ಪೃಥುಜನ್ಮಾರ್ಥೇ ಹವಿರಂಗಸ್ಯ ನೋ ಹೃತಮ್ ॥

ಅನಪತ್ಯತ್ವಕರ್ಮಾಽಸೌ ಬಾಲಹತ್ಯಾಕೃತೇಃ ಪುರಾ ।
ಅತೋ ದುಷ್ಟೋಽಭವತ್ ಪುತ್ರ ಇಷ್ಟೋ ವಿಷ್ಣುರತಃ ಪೃಥುಃ ॥
ಇತಿ ವಾಮನೇ ॥

ವಿಹಿತಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳು ಅಂಗರಾಜನ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಪೃಥುವಿನ ಜನ್ಮವಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಅವರ ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಂಗರಾಜ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಮಾಡಲು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಪೃಥುವಿನ ಜನ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರ ಆಲೋಚನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದರೂ ಅದರಿಂದ ವೇನನಂಥ ದುಷ್ಟಪುತ್ರ ಏಕೆ ಜನಿಸಿದನೆಂದರೆ ಅಂಗರಾಜ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಾಲಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ್ದ. ಅದರಿಂದಲೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿಮಾಡಿದರೂ ದುಷ್ಟಪುತ್ರ ಜನಿಸಿದ. ಹೀಗೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆರಾಧನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಪುತ್ರಕಾಮೇಷ್ಟಿ ವ್ಯರ್ಥವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಅದರಿಂದ ಪೃಥು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಹಿಂದಿನ ಪಾಪ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲಿಗೆ ಪೃಥುವಿನ ಜನ್ಮವಾಗಲಿಲ್ಲ, ವಿಲಂಬವಾಯಿತು ಎಂದು ವಾಮನ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಮೃತ್ಯು ಎಂಬ ಅಸುರನ ಮಗಳಾದ ಸುನೀಥೆಯ ಮಗ ವೇನ ತನ್ನ ಅಜ್ಜನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿ ಅಧಾರ್ಮಿಕನಾಗಿ ಬೆಳೆದ. ವೇನ (ಪ್ರಾಣಿಪೀಡಕ)ನೆಂದು ಜನರೇ ಅವನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ ಬಾಲ ಏವ ಪುರುಷೋ ಮಾತಾಮಹಮನುವ್ರತಃ ।
ಅಧರ್ಮಾಂಶೋದ್ಭವಂ ಮೃತ್ಯುಂ ತೇನಾಭವದಧಾರ್ಮಿಕಃ ॥ ೩೯ ॥

ಸ ಶರಾಸನಮುದ್ಯಮ್ಯ ಮೃಗಯುರ್ವನಗೋಚರಃ ।
ಹಂತ್ಯಸಾಧುರ್ಮೃಗಾನ್ ದೀನಾನ್ ವೇನೋಽಸಾವಿತ್ಯರೌಜ್ಜನಃ ॥ ೪೦ ॥

ವೇನ ಬಾಲಕನಾಗಿದ್ದಾಗಲೇ ಅಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿ ಅಸುರನ ಅಂಶದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ತನ್ನ ಅಜ್ಜನಾದ ಮೃತ್ಯುವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಅಧಾರ್ಮಿಕನಾಗಿ ಬೆಳೆದ.

ಅವನು ಬಿಲ್ಲನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೇಟೆಯಾಡಿ ಸಾಧುಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ದೀನಜನರನ್ನೂ ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದ. ಜನರು ಇದನ್ನು ಕಂಡು 'ಈತ ದುಷ್ಟನಾದ ವೇನ(ಪ್ರಾಣಿಪೀಡಕ)' ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಂಡರು. ಅದರಿಂದ ವೇನನೆನಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು ಅಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿ ಅಸುರನ ಅಂಶಸಂಭೂತನೆಂದುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ವಾಮನಪುರಾಣವೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ ಪರಿಹರಿಸುತ್ತದೆ.

ಮೃತ್ಯುರ್ದೇವೋ ಯಮಭ್ರಾತಾ ವೇನಮಾತಾಮಹೋಽಸುರಃ ।
ಪೀಡಾಂ ವೇನೇತಿ ಚ ಪ್ರಾಹುರ್ವೇನೋಽಸೌ ಪೀಡನಾದಭೂತ್ ॥

ಇತಿ ಚ ॥

ಮೃತ್ಯು ಎಂಬ ದೇವತೆ ಬೇರೆ ಇದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಯಮನ ಸೋದರ. ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮೃತ್ಯು ಅಸುರ. ಅವನೇ ವೇನನ ತಾಯಿಯಾದ ಸುನೀಥೆಯ ತಂದೆ. ಪೀಡೆಯನ್ನು ವೇನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪೀಡಕನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇನ ವೇನನೆನಿಸಿದ ಎಂದು ವಾಮನ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನು ಅಧರ್ಮಾಂಶಸಂಭೂತನೆಂದಿಲ್ಲ. 'ಅಧರ್ಮನೆಂಬ ಅಸುರನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಕಲಿ ಎಂಬ ಅಸುರನ ಮಕ್ಕಳು ಮೃತ್ಯು ಮತ್ತು ಭಯ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು' ಎಂದು ಹಿಂದೆ ೮ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಮೃತ್ಯುವನ್ನು ಅಸುರಾಂಶ ಸಂಭೂತನೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಹೊರತು ಮೃತ್ಯುದೇವತೆಯನ್ನಲ್ಲ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ತ್ರಯೋದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೪

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಭೃಗು ಮುಂತಾದ ಮುನಿಗಳು ವೇನನನ್ನು ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿದರು. ಆಗ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಪೀಡೆ ಇಲ್ಲವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಪಾಪಿಯಾದ ವೇನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಜ್ಞಾದಿ ಸತ್ಕರ್ಮ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಘೋಷಣೆ ಮಾಡಿದ. ಮುನಿಗಳು ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಬೋಧನೆ ಮಾಡಿದರು. ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವತಾರಾಧನೆ ನಡೆದರೆ ನಿನಗೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು. ಯಜ್ಞಪುರುಷನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಆರಾಧಿಸುವಾಗ ನೀನು ಅವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿ ಕೊಡಬೇಕು ಹೊರತು ತಡೆಯಬಾರದು ಎಂದರು. ವೇನ ಉದ್ಧತನಾಗಿ ನುಡಿದ.'ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಭಗವಂತನೆಲ್ಲಿ? ಎಲ್ಲರೂ ನನ್ನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಿರಿ.' ಮುನಿಗಳು ಕುಪಿತರಾಗಿ ಹುಂಕಾರದಿಂದ ಅವನನ್ನು ವಧಿಸಿದರು. ಅಂಗರಾಜನ ಉತ್ತಮವಾದ ವಂಶ ನಿಂತುಹೋಗ ಬಾರದೆಂದು ವೇನನ ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ಮಥನ ಮಾಡಿದರು. ತೊಡೆಯನ್ನು ಮಥಿಸಿದಾಗ ಪಾಪಪುರುಷನಾದ ನಿಷಾದ ಹುಟ್ಟಿದ. ಆ ನಿಷಾದನ ಸಂತತಿಯವರು ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಡರೆನಿಸಿದರು. ಎರಡು ತೋಳುಗಳನ್ನು ಮಥಿಸಿದಾಗ ಒಂದು ಗಂಡು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ಗಂಡು ಪೃಥುರಾಜ. ಅವನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರರೂಪದ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು. ಹೆಣ್ಣು ಅರ್ಚಿದೇವಿ. ಅವಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಆವೇಶವಿದ್ದಿತು.

* * *

ಯಾರೂ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಕೂಡದೆಂದು ವೇನರಾಜ ಆಜ್ಞೆ ಹೊರಡಿಸಿದಾಗ ಮುನಿಗಳು ಬಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ನೀನು ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಡ ಎಂದು ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಂ ಸರ್ವಲೋಕಾಮರಯಜ್ಞಸಂಗ್ರಹಂ
ತ್ರಯೀಮಯಂ ದ್ರವ್ಯಮಯಂ ತಪೋಮಯಮ್ ।

ಯಜ್ಞೈರ್ವಿಚಿತ್ರೈರ್ಯಜತೋ ಭವಾಯ ತೇ
ರಾಜನ್ ಸ್ವದೇಶಾನನುರೋದ್ಧುಮರ್ಹಸಿ ॥ ೨೨ ॥

ಆ ಭಗವಂತ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೂ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕ. ಮೂರು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ. ಎಲ್ಲ ಯಾಗದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ್ಯ. ಎಲ್ಲ ತಪಸ್ಸಿಗೂ ಮುಖ್ಯವಿಷಯ. ಅದರಿಂದಲೆ ವೇದಗಳಿಗೂ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೂ ತಪಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಬಂದಿದೆ. ಅಂಥ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ನಿನ್ನ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನಿನ್ನ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕಾಗಿ ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞ ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞ ಮುಂತಾದ ನಾನಾಬಗೆಯ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಆರಾಧಿಸುವಾಗ ನೀನು ಅವರಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಲೋಕಾಮರಯಜ್ಞಸಂಗ್ರಹಂ' ಎಂದರೆ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಿಗೂ ಲೋಕಪಾಲಕರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೂ ಸಂಗ್ರಹ' ಅಂದರೆ, ನಿಯಾಮಕ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ರೀಧರ ಮುಂತಾದವರೂ ಹೀಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕರ್ತನಾಗಿರುವಂತೆ ಉಪಾದಾನವೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಲೀನವಾಗುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ಉಪಾದಾನ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ 'ಸರ್ವಲೋಕಗಳ ಅಮರರ ಯಜ್ಞಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಯಾರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೋ ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮ' ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೇ [೧]ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಂಗ್ರಹ ಎಂದರೆ ನಿಯಾಮಕ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಏನೂ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸಿರುವ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣವಚನವನ್ನು ಆದರಿಸುವುದಾದರೆ ಅದೇ ವಚನ ತ್ರಯೀಮಯ ದ್ರವ್ಯಮಯ ತಪೋಮಯ ಶಬ್ದಗಳಿಗೂ ಸುಂದರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

'ತ್ರಯೀಮಯ' ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥಕ. ವೇದಪ್ರಚುರ ವೇದಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಎಂದು ತ್ರಯೀಮಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ವೇದವು ಯಜ್ಞವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತ ಯಜ್ಞಪ್ರಚುರ ಎಂದು ಯಜ್ಞಮಯ ಶಬ್ದದ

೧. ಯಥಾ ಮೂಲೇ ಸ್ಕಂಧಾದೀನಾಂ ಸಂಗ್ರಹೋ ಭವತಿ ಏವಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಲೋಕಾನಾಮಮರಾಣಾಂ ತದ್ವಾಸಿನಾಂ ಯಜ್ಞಾನಾಂ ತತ್ಪ್ರಾಪಕಾಣಾಂ ಚ ಸಂಗ್ರಹೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಾತ್ಮನಿ ತಂ । —ಶುಕದೇವಃ

ಅರ್ಥ. ತಪಸ್ಸೆಂದರೆ ಉಪಾಸನೆ. ಉಪಾಸ್ಯ ಭಗವತ್ಸ್ವರೂಪ ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ವೇದ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತ ತಪಃಪ್ರಚುರ ಎಂದು ತಪೋಮಯ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ ಎಂದು ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ವಿವರಣೆ ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಶುಕದೇವ ಹಾಗೂ ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಯೀಮಯವೆಂದರೆ ವೇದರೂಪ, ದ್ರವ್ಯಮಯ ಎಂದರೆ ದ್ರವ್ಯರೂಪ ಎಂದು ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಸಮರ್ಪಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಸರ್ವಲೋಕಾದೀನ್ ಸಂಗೃಹ್ಣಾತೀತಿ ತತ್ಸಂಗ್ರಹಃ ।

ಸರ್ವಸ್ಯ ಗ್ರಹಣಾದ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹ ಉಚ್ಯತೇ ।
ವೇದಸ್ಯ ತದ್‌ವಕ್ತೃಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ತು ತ್ರಯೀಮಯಃ ।
ಸರ್ವಂ ತದ್ವಿಷಯತ್ವೇನ ಮುಖ್ಯಂ ಸರ್ವಮಯಸ್ತತಃ ॥
ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

ಸರ್ವಲೋಕ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

'ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿಯಮನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸಂಗ್ರಹ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೇದವನ್ನು ಅವನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕಿಂತ ಅವನು ಪ್ರಧಾನ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವನು ತ್ರಯೀಮಯ. ವೇದವು ಅವನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಅದರಿಂದಲೂ ಅವನು ತ್ರಯೀಮಯ. ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಮಯಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ. ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಅದರಿಂದ ಅವನು ದ್ರವ್ಯಮಯ, ತಪೋಮಯ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.' ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ವೇದಸ್ಯ ತದ್ವಕ್ತೃಕತ್ವಾತ್' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಹುವ್ರೀಹಿಯಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ಭಗವಂತ ಉಪದೇಶಕ ಎಂದೂ, ಕಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವಾರ್ಥವೆಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ತತ್ಪುರುಷ ಸಮಾಸದಿಂದ ವೇದವು ಭಗವಂತನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೆಂದೂ ಎರಡೂ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. 'ವೇದಸ್ಯ ತದ್ವಕ್ತೃತ್ವಾತ್' ಎಂದೂ ಪಾಠವಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡನೇ ಅರ್ಥ ಆ ಪಾಠಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿ 'ವೇದಸ್ಯ ತಸ್ಯ ವಕ್ತೃತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಪಾಠವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿಗೆ ಕರ್ತೃಕರ್ಮ ಎರಡೂ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮೇಲಿನ ಎರಡೂ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತ್ರಯೀಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನ ಭಗವಂತನಾದ್ದರಿಂದ ಅವನು ತ್ರಯೀಮಯ. ಎರಡನೇ

ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತ್ರಯೀಗೆ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಬಂದಿರುವುದು ಭಗವಂತನಿಂದ ಎಂದು ಅವನು ತ್ರಯೀಮಯ. ಇದೇ ರೀತಿ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಧಾನ, ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಅವನಿಂದ, ಎಂದು ದ್ರವ್ಯಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಪಸ್ಸಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನ, ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ಅವನಿಂದ ಎಂದು ತಪೋಮಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಭಗವಂತ. 'ಮಯ' ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮಯಟ್ ಪ್ರತ್ಯಯವಲ್ಲ, 'ಮಯ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ವತಂತ್ರಶಬ್ದ. ಅದರಿಂದ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಸಮಾಸ ಶಕ್ಯವಿದೆ.

* * *

ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅವನ ಆವೇಶಯುಕ್ತರಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಆರಾಧ್ಯರೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಆ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಅಪಚಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುನಿಗಳು ವೇನರಾಜನಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಯಜ್ಞೇನ ಯುಷ್ಮದ್ವಿಷಯೇ ದ್ವಿಜಾತಿಭಿ-
ರ್ವಿತಾಯಮಾನೇನ ಸುರಾಃ ಕಲಾ ಹರೇಃ ।
ಸ್ವಿಷ್ಟಾಃ ಸುತುಷ್ಟಾಃ ಪ್ರದಿಶಂತಿ ವಾಂಛಿತಂ
ತದ್ಧೇಳನಂ ನಾರ್ಹಸಿ ವೀರ ಚೇಷ್ಟಿತುಮ್ ॥ ೨೩ ॥

ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಜರು ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿದರೆ ಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಉಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳು ಪೂಜಿತರಾಗಿ ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ನಿನಗೆ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ವೀರನೆ, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ತಡೆದು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಪಚಾರ ಮಾಡಬೇಡ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಕಲಾ ಹರೇಃ' ಎಂದಿದೆ. ಕಲೆಗಳೆಂದರೆ ಅಂಶಗಳು. ಭಗವಂತನ ಅಂಶಭೂತರಾದ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿಗಳು ಅವನ ಕಲೆಗಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೇ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳೂ ಭಗವಂತನ ಅಂಶ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳೆನಿಸುವರೆ? ಹಾಗೇ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಲೆಗಳೆಂದರೆ ಶರೀರಭೂತರೆಂದು ವಿವರಣೆ ಇದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ವಿಷ್ಣೋಃ ಸನ್ನಿಹಿತತ್ವಾತ್ತು ಸರ್ವೇ ದೇವಾ ಹರೇಃ ಕಲಾಃ ॥
ಇತಿ ಚ ।

ವಿಷ್ಣು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕಲೆಗಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದೂ ಸ್ಕಾಂದ ಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಮುನಿಗಳು ವೇನನಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನು ಅದನ್ನು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿ ತಾನೇ ಭಗವಂತ, ತನ್ನನ್ನೇ ಎಲ್ಲರೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ವೇನ ಉವಾಚ

ಬಾಲಿಶಾ ಬತ ಯೂಯಂ ವಾ ಅಧರ್ಮೇ ಧರ್ಮಮಾನಿನಃ ।
ಯೇ ವೃತ್ತಿದಂ ಪತಿಂ ಹಿತ್ವಾ ಜಾರಂ ಪತಿಮುಪಾಸತೇ ॥ ೨೪ ॥

ಏತೇ ಚಾನ್ಯೇ ಚ ವಿಬುಧಾಃ ಪ್ರಭವೋ ವರಶಾಪಯೋಃ ।
ದೇಹೇ ಭವಂತಿ ನೃಪತೇಃ ಸರ್ವದೇವಮಯೋ ನೃಪಃ ॥ ೨೮ ॥

ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಂ ಕರ್ಮಭಿರ್ವಿಪ್ರಾ ಯಜಧ್ವಂ ಗತಮತ್ಸರಾಃ ।
ಬಲಿಂ ಚ ಮಹ್ಯಂ ಹರತ ಮತ್ತೋಽನ್ಯಃ ಕೋಽಗ್ರಭುಕ್ ಪುಮಾನ್ ॥
॥ ೨೯ ॥

ವೇನ ನುಡಿದ–

ಅಯ್ಯೋ ನೀವೆಂಥ ಮೂರ್ಖರು! ಅಧರ್ಮವನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವಿರಿ. ವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿಯಾದ ಹೆಂಗಸು ಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಉಪಪತಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ನೀವು ನಿಮಗೆ ಜೀವನವೃತ್ತಿ ನೀಡಿ ನಿಜವಾಗಿ ಪತಿಯಾಗಿರುವ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೊಬ್ಬ ಜಗತ್ಪತಿಯನ್ನು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವಿರಲ್ಲ!

ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ವಾಯು ಯಮ ಸೂರ್ಯ ಪರ್ಜನ್ಯ ಕುಬೇರ ಚಂದ್ರ ಭೂಮಿ ವರುಣ ಇವರೂ ಇನ್ನಿತರ ದೇವತೆಗಳೂ ಶಾಪಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತರೆನಿಸಿಕೊಂಡವರು ರಾಜನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನೆಂದರೆ ಸರ್ವದೇವತಾಸ್ವರೂಪ.

ಅದರಿಂದ ವಿಪ್ರರೆ, ನೀವು ಮಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ನನ್ನನ್ನು ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿರಿ. ಎಲ್ಲ ಪೂಜೆಗಳನ್ನೂ ನನಗೇ ಅರ್ಪಿಸಿರಿ. ಅಗ್ರಪೂಜೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ನನಗಿಂತ ಬೇರೆ ಇನ್ನಾರು?

ಇಲ್ಲಿ 'ನೃಪರೂಪಿಣಮೀಶ್ವರಂ' 'ಸರ್ವದೇವಮಯೋ ನೃಪಃ' ಎನ್ನುತ್ತ ವೇನ ತಾನೇ ಭಗವಂತನೆಂದೂ ವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಕಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಸರ್ವದೇವಮಯನಾದ ತನ್ನ ಅಂಶಭೂತರೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ತನ್ನನ್ನೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳನ್ನಲ್ಲ 'ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಂ ಕರ್ಮಭಿರ್ವಿಪ್ರಾ ಯಜಧ್ವಂ' 'ಮತ್ತೋಽನ್ಯಃ ಕೋಽಗ್ರಭುಕ್' ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. 'ವಿಪ್ರಾಃ' ಹೇ ವಿಪ್ರರೆ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತ ವಿಪ್ರರೆಂದರೆ ವಿಚಾರಶೀಲರು ಅಂಶಿಯಾದ ಈಶ್ವರನಾದ ನನ್ನನ್ನು

ಬಿಟ್ಟು ಅಂಶರಾದ ವಿಷ್ಣುಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಪೂಜಿಸುವಿರಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ.೧

ಇದು ಅದ್ವೈತವೇದಾಂತ, ಇದರಲ್ಲೇನು ತಪ್ಪಿದೆ? ಮುನಿಗಳು ಅದನ್ನು ತಪ್ಪೆನ್ನಲಿಲ್ಲ. ಕೋಪದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಕೊಂದರು, ನಿಜ ಆದರೆ ವೇನ ಹೇಳುವ ವೇದಾಂತ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾದಿವೈದಿಕಕರ್ಮ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅದನ್ನೇ ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಯಜ್ಞಪತಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಅವನ ವೇದಾಂತಕ್ಕೆ ಅವರು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. 'ವಿಪರ್ಯಯಮತಿಃ' 'ಪಂಡಿತಮಾನಿನಾ' ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವೇನನನ್ನು 'ವಿಪರೀತಬುದ್ಧಿಯವನು, ತಾನೇ ಪಂಡಿತನೆಂದು ಅಹಂಕಾರ ಪಡುತ್ತಾನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ನಿಜ. ಆದರೆ ಅದು 'ಅದ್ವೈತತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಯಜ್ಞಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ತಪ್ಪುಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ 'ಮುನಿಗಳು ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಲಿಲ್ಲ, 'ಬಾಲಿಶಾಃ' ಮೂರ್ಖರು ಎನ್ನುತ್ತ ಅವರನ್ನು ಅವಮಾನ ಮಾಡಿದ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುನಿಗಳು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡರು' ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಭಾಗವತ. ಹೊರತು ವೇನ ತನ್ನನ್ನು ಭಗವಂತನೆಂದು ಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಮುನಿಗಳು ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡರೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿಲ್ಲ. 'ಭಗ್ನಾಯಾಂ ಹವ್ಯಯಾಂಚಾಯಾಂ ತಸ್ಮೈ ವಿದುರ ಚುಕ್ರುಧುಃ' ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಭಾಗವತ. 'ಇತಿ ತೇಽಸತ್ಕೃತಾಃ' ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. 'ಅಸತ್ಕೃತಾಃ' ಎಂದರೆ ಬಾಲಿಶರೆಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅವಮಾನಿತರಾದರೆಂದು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅದ್ವೈತ ಸಮ್ಮತವಿರಲಿಲ್ಲಎನ್ನುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಮೌನವಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಿ, ವೇನ ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನದ ಫಲವಾಗಿ

---

೧. ನೃಪತಿರೇವೇಶ್ವರ ಇತರೇ ತದಂಶಾ ಇತಿ ಭಾವಃ । —ಶ್ರೀಧರಃ

ಹೇ ವಿಪ್ರಾ ಇತಿ ಸಂಬೋಧನೇನ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ವಿಚಾರವತಾಂ ಯುಷ್ಮಾಕ ಮಂಶ್ಯುಪಾಸನಮೇವೋಚಿತಂ ನಾಂಶೋಪಾಸನಮಿತಿ ಸೂಚಯತಿ । —ಗಿರಿಧರಃ

ಬಾಲಿಶಾ ಬತೇತ್ಯಾದಿ ದುರ್ವಚೋಭಿರಸತ್ಕೃತಾ ದ್ವಿಜಾ ಭೃಗ್ವಾದಯೋ ಮುನಯಸ್ತಸ್ಮೈ ವೇನಾಯ ಚುಕ್ರುಧುಃ । —ಗಿರಿಧರಃ

ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದನೆಂದೂ ಮುಂದೆ ಅದನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದ ಕ್ರೋಧವಶರೂ ದುರಾತ್ಮರೆಂದೂ ಆ ವಚನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ವೇನಸ್ತು ಧ್ಯಾಯನ್ನಾಪಾಧರಂ ತಮಃ ।
ತದ್ರಾದ್ಧಾಂತೋ ಮಹೀಂ ವ್ಯಾಪ್ತೋ ಭೇರ್ಯಾ
ಖ್ಯಾಪಯತೋಽನಿಶಮ್ ॥

ಅಸುರಾ ರಾಕ್ಷಸಾಶ್ಚೈವ ಪಿಶಾಚಾಸ್ತತ್ಪಥಿ ಸ್ಥಿತಾಃ ।
ಭೂಮೌ ತತ್ ಪೃಥುನಾ ಸರ್ವಂ ನಿರಸ್ತಂ ಮಹಿತಾತ್ಮನಾ ॥

ಪುನಃ ಕಲಿಯುಗೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಅಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಮೇ ಮನೋಃ ।
ವೈವಸ್ವತಸ್ಯ ಸಮಯೇ ಜಾತಾಃ ಕ್ರೋಧವಶಾ ಭುವಿ ।
ಖ್ಯಾಪಯಂತಿ ದುರಾತ್ಮಾನೋ ಮಣಿಮಾಂಸ್ತತ್ಪುರಃಸರಃ ॥
ಇತಿ ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣೇ ॥

ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ವೇನ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದ. ಅವನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅವನು ಡಂಗುರ ಸಾರಿಸಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಭೂಲೋಕವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಅಸುರರು ರಾಕ್ಷಸರು ಪಿಶಾಚರು ವೇನನ ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದರು. ಬಳಿಕ ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಪೃಥುಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾಶಪಡಿಸಿದ. ಪುನಃ ವೈವಸ್ವತಮನ್ವಂತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆಂಟನೇ ಕಲಿಯುಗ ಬಂದಾಗ ಕ್ರೋಧವಶರೆಂಬ ಅಸುರರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡಿಸುವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮಣಿಮಂತ ಪ್ರಧಾನ ಎಂದು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಅಧರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ವೇನನನ್ನು ಭೃಗು ಮುಂತಾದ ಮುನಿಗಳು ಹುಂಕಾರದಿಂದ ವಧಿಸಿದರು. ವೇನನ ಮೃತಶರೀರವನ್ನು ಅವನ ತಾಯಿ ಸುನೀಥೆ ಮಂತ್ರ ಔಷಧವಿದ್ಯೆಗಳ ಬಲದಿಂದ ಕೆಡದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಿ ಇಟ್ಟಳು. ರಾಜನಿಲ್ಲದೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತೆಯಿಂದ ಕಳ್ಳರು ದರೋಡೆಕೋರರೇ ತುಂಬಿದರು. ಅದರಿಂದ ರಾಜನೊಬ್ಬ ಬೇಕು. ರಾಜರ್ಷಿಯಾದ ಅಂಗರಾಜನ ವಂಶ ನಿಂತು ಹೋಗಲೂ ಬಾರದು ಎಂದು ಮುನಿಗಳು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ವೇನನ ಮೃತಶರೀರದಿಂದಲೆ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಕಡೆದು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿನಿಶ್ಚಿತ್ಯೈವಮೃಷಯೋ ವಿಪನ್ನಸ್ಯ ಮಹೀಪತೇಃ ।
ಮಮಂಥುರೂರುಂ ತರಸಾ ತತ್ರಾಸೀದ್ ಬಾಹುಕೋ ನರಃ ॥ ೪೪ ॥

ತಂ ತು ತೇಽವನತಂ ದೀನಂ ಕಿಂ ಕರೋಮೀತಿ ವಾದಿನಮ್ ।
ನಿಷೀದೇತ್ಯಬ್ರುವಂಸ್ತಾತ ಸ ನಿಷಾದಸ್ತತೋಽಭವತ್ ॥ ೪೬ ॥

ತಸ್ಯ ವಂಶ್ಯಾಸ್ತು ನೈಷಾದಾ ಗಿರಿಕಾನನಗೋಚರಾಃ ।
ಯೋಽಪಾಹರಜ್ಜಾಯಮಾನೋ ವೇನಕಲ್ಮಷಮುಲ್ಬಣಮ್ ॥ ೪೭ ॥

ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚೈಸಿ ಮುನಿಗಳು ಮೃತನಾದ ರಾಜನ ಬಲ ತೊಡೆಯನ್ನು ಕಡೆದರು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಕುಬ್ಜಾಕಾರದ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನು ಹುಟ್ಟಿದ, (ಅಮೃತಮಥನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ವಿಷ ಜನಿಸಿದಂತೆ.)

ದೀನನಾಗಿ ಬಗ್ಗಿ ನಿಂತು ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುನಿಗಳು ನೋಡಿ 'ನಿಷೀದ'(ಕುಳಿತುಕೊ) ಎಂದರು. ವಿದುರ, ಹೀಗಾಗಿ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ 'ನಿಷಾದ' ಎನಿಸಿದ. (ಆತ 'ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ? ರಾಜನಾಗಲೆ' ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕೇಳಿದಾಗ ಮುನಿಗಳು ಕುಳಿತುಕೊ, ಸುಮ್ಮನೆ, ನೀನು ರಾಜನಾಗಲು ಯೋಗ್ಯನಲ್ಲ ಎಂದರು.)

ಅವನು ಹುಟ್ಟುವಾಗಲೆ ವೇನನ ಭಯಂಕರ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದಿದ್ದ. ಆದರಿಂದ ಅವನ ವಂಶದ ಜನರೂ ಪಾಪಕರ್ಮನಿರತರಾಗಿ ಬೆಟ್ಟಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತ ನಿಷಾದರೆನಿಸಿದರು.

ಇಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಮೊದಲಿಗೆ ವೇನನ ತೊಡೆಯನ್ನು ಕಡೆದರು. ಆದರಿಂದ ಪಾಪಶರೀರಿಯಾದ ನಿಷಾದ ಜನಿಸಿದ. ಅವನಿಂದ ನಿಷಾದವಂಶ ಬೆಳೆಯಿತು. ಬಳಿಕ ಮುನಿಗಳು ವೇನನ ಬಾಹುವನ್ನು ಕಡೆದರು. ಅದರಿಂದ ಪೃಥುರಾಜ ಜನಿಸಿದ. ಅವನಿಂದ ರಾಜವಂಶ ಬೆಳೆಯಿತು ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಮುನಿಗಳು ತೊಡೆಯನ್ನೇಕೆ ಕಡೆದರು? ತೊಡೆಯನ್ನು ಕಡೆದರೆ ಹುಟ್ಟುವವನು ಪಾಪಶರೀರಿ ನಿಷಾದ ರಾಜನಾಗಲು ಅರ್ಹನಲ್ಲವೆಂದು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಸಮಾಧಾನ. ವೇನನಲ್ಲಿ ಅವನ ತಾಯಿಯ ಅಂಶ ತಂದೆಯ ಅಂಶ ಎರಡೂ ಇದ್ದುವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಯಿಯ ಅಂಶವನ್ನು ಮೊದಲಿಗೆ ಕಡೆದು ತೆಗೆದರು. ಬಳಿಕ ತಂದೆಯ ಅಂಶವನ್ನು ಕಡೆದು ತೆಗೆದರು ಎಂದು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಸಮಾಧಾನ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ತಂದೆಯ ಅಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಡೆದು ತೆಗೆಯ ಬಹುದಾಗಿತ್ತು ತಾನೆ?

ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ– ವೇನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ದೋಷಾಂಶವೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವಾಂಶವೂ ಇದ್ದಿತು. ಮೊದಲಿಗೆ ದೋಷಾಂಶವನ್ನು ಕಡೆದು ತೆಗೆದು ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಂಶವನ್ನು ಅನಂತರ ಕಡೆದು ತೆಗೆದರು ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ತೊಡೆಯನ್ನು ಕಡೆದರೆ ದೋಷಾಂಶವೂ ಬಾಹುವನ್ನು ಕಡೆದರೆ ಕ್ಷತ್ರಿಯಾಂಶವೂ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಮುನಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಮೊದಲಿಗೆ ಬಾಹುವನ್ನು ಅವರು ಏಕೆ ಕಡೆಯಲಿಲ್ಲ? 'ವಿನಿಶ್ಚಿತ್ಯೈವಮೃಷಯಃ' ಎಂದು 'ಋಷಿ' ಶಬ್ದದಿಂದಲೆ ಅವರಿಗೆ ನಿರ್ಜೀವ ಶರೀರದಿಂದ ಸಂತತಿ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅಲೌಕಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಭವಿಷ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸುವ ಕೂರ್ಮಪುರಾಣವಚನದಲ್ಲಿ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಿದೆ. ವೇನಶರೀರದಲ್ಲಿ ವೇನನೊಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಮೂರು ಬೇರೆ ಅಂಶಗಳೂ ಇದ್ದುವು. ವೇನ ಸತ್ತು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದ ಬಳಿಕ ಇತ್ತ ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸಂತತಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಲು ಕಾದಿದ್ದ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು ಹಾಗೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ತಾಯಿ ಸುನೀಥೆ ಮಗ ಪೂರ್ತಿ ಸತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಶಂಕೆಯಿಂದ, ತಿರುಗಿ ಬದುಕಿಬರಬಹುದೆಂಬ ಆಸೆಯಿಂದ ಶರೀರವನ್ನು ಮಂತ್ರೌಷಧಬಲದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದಳು. ಮುನಿಗಳಿಗೂ ಇದು ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ವೇನನ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲು ಶರೀರವನ್ನು ಮಥಿಸಿದರು. ಮೊದಲಿಗೆ ನಿಷಾದನನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದರು. ಏಕೆಂದರೆ ವೇನನ ಸಂತತಿಯಾಗಿ ನಿಷಾದರೂ ಹುಟ್ಟಿ ಪಾಪಸಾಧನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಅವರ ಸಂಕಲ್ಪವಿತ್ತು. ನಿಷಾದ ಪಾಪಾಭಿಮಾನಿ, ಪಾಪಶರೀರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ವೇನ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೇ ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವಾದ ರಾಜಸ ಜೀವನಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾಪವನ್ನು ಸೆಳೆದು ಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಶರೀರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಜನಿಸಿದ. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಜಸ ಜೀವ ಪಾಪರಹಿತನಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಇನ್ನೊಂದು ಅಂಶವಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಜೀವನಾದ ಪೃಥುರಾಜನ ಜೊತೆಗಿದ್ದುದು. ಈ ಸಹವಾಸದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸಿಕ್ಕಿತು. ಇದು ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಹತಃ ಪಾಪೋ ಯದ್ ವೇನೋತ್ಯರತ್ ತಮಃ(೪.೨೧.೪೫) ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿಯೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ 'ಪಾಪಿ ವೇನ' ನೆಂದರೆ ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದ ವೇನನಲ್ಲ. ಅವನ ಜೊತೆಗಿದ್ದುದರಫಲವಾಗಿ ಪಾಪ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಜಸಜೀವ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಮುನಿಗಳು ನಿಷಾದಸಂತತಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಬಾಹುವಿನಿಂದ ರಾಜ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿದರು. ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದ ವೇನ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಹೋದನೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಈಗ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಹೋದ ವೇನ ಬೇರೆ, ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದ ವೇನ ಬೇರೆ. ಇದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿದ ಗರುಡಪುರಾಣ ವಚನದಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ತ್ರ್ಯಂಶೋ ವೇನಃ ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟಃ ಸತ್ವಾಂಶಃ ಪೃಥುತಾಮಗಾತ್ ।
ರಜೋಂಶಸ್ತು ದಿವಂ ಯಾತೋ ನಿಷಾದಸ್ತಾಮಸೋಽಭವತ್ ।
ಸ್ವಯಂ ವೇನಶ್ಚತುರ್ಥಸ್ತು ಮಹಾತಮಸಿ ಪಾತಿತಃ ॥

ಇತಿ ಕೌರ್ಮೇ ।

ಪಾಪರೂಪೀ ಪೃಥಗ್ ಜಾತೋ ನಿಷಾದೋ ವೇನದೇಹತಃ ।
ಯಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾತ್ ಪೃಥೋಃ ಪುತ್ರಾದ್ರಜೋ ವೇನೋ ದಿವಂ ಯಯೌ ॥

ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ।

'ವೇನನ ಶರೀರವು ಅಂಶಿಯಾದ ವೇನನೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆ ಮೂರು ಅಂಶಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿತ್ತು. ಸಾತ್ವಿಕಾಂಶ ಪೃಥುವಾಗಿ ಜನಿಸಿದ. ರಾಜಸಾಂಶ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೇರಿದ. ತಾಮಸಾಂಶ ನಿಷಾದನಾದ. ಅಂಶಿಯಾದ ವೇನ ಸ್ವತಃ ನಾಲ್ಕನೆಯವನು ಶರೀರದ ಅಭಿಮಾನಿ, ಉಳಿದವರದು ಕೇವಲ ಆವೇಶ. ಈತ ಅತ್ಯಂತ ತಾಮಸನಾದ್ದರಿಂದ ಮಹಾತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಮುನಿಗಳು ಬೀಳಿಸಿದರು' ಎಂದು ಕೂರ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪಾಪಶರೀರಿಯಾದ ನಿಷಾದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವೇನಶರೀರದಿಂದ ಜನಿಸಿದ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುವಿನ ಸಂಸರ್ಗಪುಣ್ಯದಿಂದ ರಾಜಸ ವೇನ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಪಡೆದ' ಎಂದು ಗರುಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಮುನಿಗಳು ಅಧರ್ಮಿಯಾದ ವೇನರಾಜನನ್ನು ಹುಂಕಾರದಿಂದ ವಧಿಸಿದ ಬಳಿಕ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತೆ ಉಂಟಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ವೇನಶರೀರದ ಬಾಹುವನ್ನು ಮಥಿಸಿದರು. ಆಗ ಪೃಥುರಾಜನೂ ಅರ್ಚಿದೇವಿಯೂ ಜನಿಸಿದರು. ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಶವೂ ಅರ್ಚಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಂಶವೂ ಆವಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮುನಿಗಳು ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದರು.

ಋಷಯ ಊಚುಃ

ಏಷ ವಿಷ್ಣೋರ್ಭಗವತಃ ಕಲಾ ಭುವನಪಾಲನೀ ।
ಇಯಂ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಃ ಸಂಭೂತಿಃ ಪುರುಷಸ್ಯಾನಪಾಯಿನೀ ॥ ೫೦ ॥

ಮುನಿಗಳು ನುಡಿದರು–
ಈತ ಭುವನಪಾಲಕವಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ರಾಜರಾಜೇಶ್ವರ ರೂಪದ ಸನ್ನಿಧಾನಯುಕ್ತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಹರಿಯನ್ನು ಎಂದೂ ಅಗಲದಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅಂಶಯುಕ್ತಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಏಷ ವಿಷ್ಣೋಃ ಕಲಾ' ಎಂದೂ ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಏಷ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಹರೇರಂಶಃ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಹರಿಯ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅವತಾರಗಳಂತೆ ಪೃಥುರಾಜನೂ ಹರಿಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಂಶ, ಅಂದರೆ ಅವತಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪೃಥು ಹರಿಯ ಅಂಶವೇ ಎನ್ನದೆ ಅಂಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನು ಎಂದಿದೆ. ಆವೇಶಾವತಾರವೆಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹಾಗೇ ಹೇಳಬೇಕು ಹೊರತು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳಂತೆ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ ಎನ್ನಬಾರದು. ಹಾಗೆ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಚನವಿರೋಧ ಬರುತ್ತದೆ.

'ಇಯಂ ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀಃ ಸಂಭೂತಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಚಿದೇವಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಅವತಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹಾಗೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪೃಥುವನ್ನು ಹರಿಯ ಕಲೆಯಿಂದ ಅವತರಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಿ ಅರ್ಚಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಲೆ ಎಂದೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪೃಥು ಆವೇಶಾವತಾರ ಅರ್ಚಿ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಇದು ಕೂಡ ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸುವ ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ ಆವೇಶಾವತಾರರಿಬ್ಬರೂ ರಾಣಿಯರಾಗಬಹುದು. ಉದಾ: ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರರಾದ ರುಗ್ಮಿಣೀ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯರ ಜೊತೆಗೆ ಆವೇಶಾವತಾರರಾದ ಜಾಂಬವತೀ ಮುಂತಾದವರೂ ರಾಣಿಯರಾದರು. ಆದರೆ ಹರಿಯ ಆವೇಶಾವತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ ರಾಣಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆವೇಶಾವತಾರವೇ ರಾಣಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಚನವಿದೆ.

ಪೃಥುಹೈಹಯಾದಯೋ ಜೀವಾಸ್ತೇಷ್ವಾವಿಷ್ಟೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ।
ವಿಶೇಷಾವೇಶತಸ್ತೇಷು ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರ್ಯಂಶತಾವಚಃ ॥

ಕಿಂಸ್ತುಘ್ನವ್ಯಾಸಋಷಭಕಪಿಲಾ ಮತ್ಸ್ಯಪೂರ್ವಕಾಃ ।
ಆಕೂತಿಜೈತರೇಯೌ ಚ ಧರ್ಮಜತ್ರಯಮೇವ ಚ ॥

ಧನ್ವಂತರಿರ್ಹಯಗ್ರೀವೋ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಶ್ಚ ತಾಪಸಃ ।
ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಸ್ತ್ವೇತೇ ನಾಣುಮಾತ್ರವಿಭೇದಿನಃ ।
ಬಲತಃ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚೈವ ಗುಣೈರಪಿ ಕಥಂಚನ ॥

ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ।

ತತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತಾ ಶ್ರೀಶ್ಚ ಯತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಹರಿಃ ।
ನಾಸ್ಯ ಸನ್ನಿಧಿಮಾತ್ರೇಣ ರಮಾ ಪತ್ನೀತ್ವಮಾವ್ರಜೇತ್ ॥
ಸಾಕ್ಷಾದೇವ ತು ಸಾಕ್ಷಾಚ್ಚ ಹರೇಃ ಸನ್ನಿಧಿತಃ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಗೋಪ್ಯಾದಿರೂಪಾ ಭವತಿ ವಿಪರೀತಂ ನ ತು ಕ್ವಚಿತ್ ॥
ಇತಿ ಚ ॥

ಪೃಥು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ಮುಂತಾದವರು ಜೀವರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಹರಿ ಸ್ವತಃ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ಅಂಶರೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಇವರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾವೇಶವಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಶಿಂಶುಮಾರ ವ್ಯಾಸ ಋಷಭ ಕಪಿಲ ಮತ್ಸ್ಯಮುಂತಾದವರು ಯಜ್ಞ ಮಹಿದಾಸ ನಾರಾಯಣ ಹರಿ ಕೃಷ್ಣ ಧನ್ವಂತರಿ ಹಯಗ್ರೀವ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ತಾಪಸಮನು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಾರಾಯಣನ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರರು. ಈ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೆ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಅಣುಮಾತ್ರವೂ ಭೇದವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಲ ಸ್ವರೂಪ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯ ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಿರುತ್ತದೋ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆವೇಶವಿರುತ್ತದೆ. ಜೀವನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಿದ್ದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪತ್ನಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹರಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದಾಗ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪತ್ನಿಯಾಗುವಳು. ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟಳಾಗಿಯೂ ಪತ್ನಿಯಾಗುವಳು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗೋಪಿಯರು ಜಾಂಬವತಿ ಮುಂತಾದವರು. ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆವೇಶಾವತಾರ ಪತ್ನಿಯಾಗುವಂತೆ ಹರಿಯ ಆವೇಶಾವತಾರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಾವತಾರ ಪತ್ನಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಚತುರ್ದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೫

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಮುನಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದರು. ಅರ್ಚಿದೇವಿಯನ್ನು ರಾಣಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಕುಬೇರವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಸಿಂಹಾಸನ ಛತ್ರ ಚಾಮರಾದಿಗಳನ್ನಿತ್ತರು. ಸೂತರು ವಂದಿಮಾಗಧರು ಸ್ತುತಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆಗ ಪೃಥು ನುಡಿದ, ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಸ್ತುತಿಸುವಿರಿ? ನಾನಿನ್ನೂ ಏನೂ ಮಹಾಕಾರ್ಯ ಸಾಧಿಸಿಲ್ಲ. ಸ್ತುತಿಸಲು ಅರ್ಹವಾದ ಗುಣವೂ ನನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಇದ್ದರೂ ಸ್ತುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುವುದೇ ಪ್ರಶಸ್ತ.

* * *

ಪೃಥುಚಕ್ರವರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ರಾಜರಾಜ ಎಂಬ ರೂಪದ ಆವೇಶವಿದೆ. ಅರ್ಚಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆವೇಶವಿದೆ ಎಂದು ಮುನಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡಿದರು.

ಏಷ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಧರೇರಂಶೋ ಜಾತೋ ಲೋಕರಿರಕ್ಷಯಾ ।
ಇಯಂ ಚ ತತ್ಪರಮಾ ಹಿ ಶ್ರೀರನುಜಜ್ಞೇಽನಪಾಯಿನೀ ॥ ೩ ॥

ಪೃಥುವಿನಲ್ಲಿ ಲೋಕರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ರಾಜರಾಜ ಎಂಬ ರೂಪದ ವಿಶೇಷ ಆವೇಶವಿರುವುದು. ಅರ್ಚಿದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನಗಲದೆ ಅವನಲ್ಲೇ ಆಸಕ್ತಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಆವೇಶವಿರುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಏಷ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರೇರಂಶಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂಬುದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ವಚನದಿಂದಲೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶ ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದ ಇರಬಹುದು. ಉದಾರಹಣೆಗೆ ಶೇಷನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶವಿದೆ. ಶೇಷಾವತಾರರಾದ ನರ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಬಲರಾಮರಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶಯುಕ್ತನಾದ ಶೇಷನ ಅಂಶರಾದ್ದರಿಂದ

ವಿಶೇಷಾವೇಶ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಿಲ್ಲ. ಇದು ಪೃಥುಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಮುನಿಗಳು ಕೊಂಡಾಡುವ ಸಂದರ್ಭ. ಹಿಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಪೃಥುವಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶವಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಜನರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭ. ಆದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ 'ಏಷಃ ಹರೇರಂಶಃ' ಎಂದರೆ 'ಇವನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶವಿದೆ' ಎಂದು ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಇವನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಿದೆ ಹೊರತು ಕೇವಲ ಹರಿಯ ಆವೇಶ ಉಳ್ಳ ಒಬ್ಬ ಜೀವನ ಅಂಶ ಈತನಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಹರಿಯ ಆವೇಶ ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದ ಇರಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸುವ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣವಚನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಪೃಥುರಾಜನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಕಮಲ ಚಿಹ್ನೆಗಳೂ ಇವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸುದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಕಮಲಗಳ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದೆ. ಈ ಸುದರ್ಶನ ಕಮಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶ.

ತತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ।

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯನಂತೇ ಗರುಡೇ ರುದ್ರೇ ಕಾಮೇ ಶಚೀಪತೌ ।
ಅನಿರುದ್ಧೇ ಮನೌ ಚೈವ ಪೃಥೌ ಚ ಕೃತವೀರ್ಯಜೇ ॥

ನಾರದೇ ಚೈವಮಾದ್ಯೇಷು ವಿಶೇಷಾತ್ ಸನ್ನಿಧಿರ್ಹರೇಃ ।
ಸುದರ್ಶನಾದಿಷ್ವಸ್ತ್ರೇಷು ತಥಾ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ಹರಿಃ ॥

ನರಲಕ್ಷ್ಮಣೌ ಬಲಶ್ಚೈವ ಶೇಷಸ್ಯಾಂಶಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ।
ತಥಾ ಭರತಶತ್ರುಘ್ನೌ ಚಕ್ರಶಂಖಾವುದಾಹೃತೌ ।
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಶ್ಚ ಕುಮಾರಶ್ಚ ಸ್ಕಂದಃ ಕಾಮಾಂಶಜಾಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ॥

ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

ವೈನ್ಯೇ ಪೃಥೌ ಸನ್ನಿಹಿತೋ ರಾಜರೂಪೀ ಜನಾರ್ದನಃ ।

ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ॥

'ಪೃಥುರಾಜ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ಅಂಶ' ಎಂದರೆ ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯ ಅಂಶ ಆವಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾವಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಪ್ತಮೀವಿಭಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಬ್ರಹ್ಮ ಶೇಷ ಗರುಡ ರುದ್ರ ಮನ್ಮಥ ಇಂದ್ರ ಅನಿರುದ್ಧ ಸ್ವಾಯಂಭುವಮನು ಪೃಥು ಕಾರ್ತವೀರ್ಯಾರ್ಜುನ ನಾರದ ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸುದರ್ಶನ ಮುಂತಾದ ಆಯುಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದೆ. ನರ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಬಲರಾಮರು ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶ ಉಳ್ಳ ಶೇಷನ ಅಂಶಭೂತರು. ಭರತ ಶತ್ರುಘ್ನರು ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶ ಉಳ್ಳ ಚಕ್ರಶಂಖಗಳ ಅಂಶಭೂತರು. ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಸ್ಕಂದರು ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಾವೇಶ ಉಳ್ಳ ಮನ್ಮಥನ ಅಂಶಭೂತರು ಎಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ವೇನಪುತ್ರನಾದ ಪೃಥುವಿನಲ್ಲಿ ರಾಜರಾಜರೂಪಿಯಾದ ಜನಾರ್ದನ ವಿಶೇಷ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪಂಚದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೬

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ರಾಜನ ಆದೇಶದಂತೆ ವಂದಿ ಮಾಗಧರು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾದ ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಸ್ತುತಿಸಿದರು. 'ಶ್ರೀಹರಿ, ನೀನು ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಧರ್ಮಪ್ರವರ್ತಕನಾಗುವಿ. ಧರ್ಮ ರಕ್ಷಕನಾಗುವಿ. ಗೋರೂಪದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವಿ. ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಸಮತಟವಾಗಿಸುವಿ. ಭೂಮಿಯನ್ನು ಏಕಛತ್ರಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಆಳುವಿ. ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ನಿನ್ನ ಗುಣಗಾನ ಮಾಡುವರು' ಎಂದರು.

---

* * *

ವಂದಿ ಮಾಗಧರು ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ ಅವನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾದ ರಾಜರಾಜರೂಪನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯೇ ಹೊರತು ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಹರಿಯ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಿಸ್ಸಂದಿಗ್ಧವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಭ್ರಾಂತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಅಯಂ ತು ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾಂಸ್ತ್ರ್ಯಧೀಶಃ
ಕೂಟಸ್ಥ ಆತ್ಮಾ ಕಲಯಾಽವತೀರ್ಣಃ ।
ಯಸ್ಮಿನ್ನವಿದ್ಯಾರಚಿತಂ ನಿರರ್ಥಕಂ
ಪಶ್ಯಂತಿ ನಾನಾತ್ವಮಿವ ಪ್ರತೀತಮ್ ॥ ೨೦ ॥

ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಗಳು ಹರಿಯ ಆವೇಶದಿಂದಲೆ ಬಂದವುಗಳು. ಹರಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೆ. ಮೂಲೋಕಗಳಿಗೊಡೆಯ. ನಿರ್ವಿಕಾರ. ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ. ಅನೇಕರೂಪಗಳಿಂದ ಅವನು ಅನೇಕ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದರೂ ಅವನ ಆ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಭೇದವೆ ಇಲ್ಲ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂಬುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ನಿರ್ವಿವಾದವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಆದರಿಂದ ಈ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕಾಣುವ ಗಂಧರ್ವನಗರಾದಿಗಳನ್ನು ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟವಾದ ಹರಿಯ ರಾಜರಾಜ ಎಂಬ ರೂಪಕ್ಕೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ.

[೧]ಇಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತೀತಂ' ಎಂದರೆ 'ಜೀವರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂಥದ್ದು' ಎಂದು ಶ್ರೀಧರ ವಿಶ್ವನಾಥ ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ದೇಹಾಭಿಮಾನ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಜೀವನು ತನ್ನ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿ ನಾನಾದೇಹಗತವಾದ ನಾನಾತ್ವವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ್ದನ್ನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಎಲ್ಲ ಜೀವರ ಸ್ವಭಾವ. ಪೃಥುರಾಜನಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಶೇಷ? ಇದು ಅವನ ಸ್ತುತಿ ಹೇಗೆ?

ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಮಿನ್' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಾನಾತ್ವ, ಅಂದರೆ ಅವನು ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿ ತಾನು ನಾನಾರೂಪನಾದುದು, 'ಆತ್ಮಾನಂ ಸ್ವಯಮಕುರುತ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ 'ನಿರರ್ಥಕಂ ಪಶ್ಯಂತಿ' ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಯಾರು? ಬೌದ್ಧರು ಸಾಂಖ್ಯರು ತಾರ್ಕಿಕರು. ಅವರನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವೇ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆ, ಎಂದಿದೆ. ನಾನಾತ್ವವನ್ನು ನಿರರ್ಥಕವೆನ್ನಲಾಗದು, ಜೀವನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೊಪ್ಪುವುದು ನಿರರ್ಥಕ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡುವುದು ಬಲು ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಗಿರಿಧರ ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಮಿನ್' ಎಂದಾದಮೇಲೆ 'ತತ್ವತೋ ಜ್ಞಾತೇ ಸತಿ' 'ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದರೆ ಪ್ರಮಿತವಾದ ಈ ನಾನಾವಿಧ ಪ್ರಪಂಚವೂ ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥದಂತೆ ನಿರರ್ಥಕ, ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಕ್ಲೇಶವಿದೆ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪರವಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವರೆಲ್ಲರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರಭೂತರು. ಆ ಜೀವರಿಗೆ

---

೧ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನಾನಾತ್ವಮರ್ಥಶೂನ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತಿ । –ಶ್ರೀಧರಃ

ಯಸ್ಮಿನ್ ವರ್ತಮಾನಾ ಮುನಯೋಽವಿದ್ಯಯಾ ರಚಿತಮೇಕಸ್ಯಾಪಿ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹಾಧ್ಯಾಸಾತ್ ನಾನಾತ್ವಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಚ ನಾನಾತ್ವಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನಿರರ್ಥಕಮವಸ್ತ್ವೇವ ಪಶ್ಯಂತಿ । –ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಯಸ್ಮಿನ್ ಜೀವೇ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ದೇಹಾತ್ಮಾಭಿಮಾನಿನಾಮಾತ್ಮನಿ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನಾನಾತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತಿಪರಿಣಾಮರೂಪತ್ವೇನ ತದ್ಗತಮೇವ ಪಶ್ಯಂತಿ । –ವೀರರಾಘವಃ

ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಶರೀರವಿದೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಬಾಲ್ಯಯೌವನಾದಿಗಳಂತೆ ದೇವಮನುಷ್ಯತ್ವಗಳೂ ಅವಾಸ್ತವವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ, ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಅನರ್ಥವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಧೀನ, ಕರ್ಮಾಧೀನ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಜೀವನು ಶರೀರನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನ ದೇವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿದೋಷಗಳು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅನರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಧೀನನಲ್ಲ, ಕರ್ಮವಶನಲ್ಲ. ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಜೀವ ತನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಶರೀರದೋಷಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅನರ್ಥ ಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೇ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಜೀವದೋಷವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವನೆ? ಅವನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅನರ್ಥಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ್ಯಧೀನತ್ವ, ಕರ್ಮವಶತ್ವಗಳಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

ಅವಿದ್ಯಾ ವಿದ್ಯಾಹೀನಾ ಅನೌಪನಿಷದಾ ಮೂರ್ಖಾಸ್ತು ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತಿಪ್ರತೀತಂ ಯತ್ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮಪಿ ಸ್ವಯಮಾತ್ಮಾನಮಕುರುತೇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ ಯದ್ವಿರಚಿತಮಪಿ ನಾನಾತ್ವಂ ನಾನಾಕಾರ್ಯಭಾವಂ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿರರ್ಥಕಂ ಪಶ್ಯಂತಿ ನಾಂಗೀಕುರ್ವಂತೀತ್ಯರ್ಥಃ ।
—ಶುಕದೇವಃ

ಯಸ್ಮಿಂಸ್ತತ್ತ್ವತೋ ಜ್ಞಾತೇ ಸತಿ ವಿದ್ವಾಂಸ ಇದಂ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ನಾನಾತ್ವಂ ಸರ್ವಮಪಿ ವಿಶ್ವಂ ಸ್ವಪ್ನಗಂಧರ್ವನಗರಾದಿಪದಾರ್ಥಮಿವ ನಿರರ್ಥಕಂ ನಿಷ್ಪ್ರಯೋಜನಕಂ ಪಶ್ಯಂತಿ । —ಗಿರಿಧರಃ

ಯಸ್ಮಿನ್ ಭಗವತಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸತಿ ನಾನಾತ್ವಂ ಸ್ವಾತ್ಮನಿ ದೇವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿಭೇದಂ ನಿರರ್ಥಕಂ ಪುರುಷಾರ್ಥಶೂನ್ಯಂ ಪಶ್ಯಂತಿ । —ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮೀ

ನನು ಜೀವಶರೀರಕಕಲಯಾವತೀರ್ಣಶ್ಚೇತ್ ಜೀವಸ್ಯಾವಿದ್ಯಾಸಂಬಂಧಾದಾವಿದ್ಯಕಾ ಜೈವಾ ದೋಷಾಃ ಪರಸ್ಮಿನ್ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಸಜ್ಜೇಯುಸ್ತತ್ರಾಹುಃ ಯಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ । ಯದ್ಯಪಿ ಜೀವಶರೀರಕತ್ವಾದಿನಾ ಪ್ರತೀಯತೇ ತಥಾಪಿ ಜೀವ ಇವ ಬಾಲಕತ್ವಯುವತ್ವಾದಿಕಂ ದೇವಾದಿದೇಹಸಂಬಂಧಾತ್ ಪ್ರತೀಯಮಾನಮಪಿ ನ ವಾಸ್ತವಿಕಂ ಕಿಂತು ದೇವಾದಿದೇಹಗತಮೇವ್ಯೈವಂ ಪರಸ್ಮಿನ್ನಪಿ ಪುರುಷೇ ಜೀವಸಂಬಂಧಾತ್ ಪ್ರತೀತಮಪಿ ಜೀವಗತಮೇವ ನತು ಪರಮಪುರುಷಗತಂ । ನಚೈವಂ ಜೀವಸ್ಯ ಶರೀರತ್ವಾದವಾಸ್ತವಿಕೇನಾಪಿ ನಾನಾತ್ವೇನಾನರ್ಥಪ್ರಸಕ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಮ್ । ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯನರ್ಥಪ್ರಸಕ್ತೇಃ ಸಶರೀರತ್ವಪ್ರಯುಕ್ತತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಪ್ರಕೃತಿವಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯಾ ಯತ್ತತ್ವಾತ್ । ಪರಮಾತ್ಮನಸ್ತು ಮಾಯಾಂ ಸ್ವವಶೀಕುರ್ವತಃ ಪ್ರಕೃತಿವಶ್ಯತ್ವಕರ್ಮ ವಶ್ಯತ್ವಾದ್ಯಭಾವೇನಾನರ್ಥಾಪ್ರಸಕ್ತೇಃ । —ವೀರರಾಘವಃ

ಅಜ್ಞಜನರು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜೀವರನ್ನು ಶರೀರರೆಂದೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಳಿದು ಶರೀರದೋಷಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಆರೋಪಿಸಿದರೂ ಅವರ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನರ್ಥ ಬರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ವಸ್ತುತಃ ಜೀವರು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಶರೀರಭೂತರೇ ಅಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಪದ್ಮಪುರಾಣೋಕ್ತವಾದ ಭಾಗವತವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ–

ಯಲ್ಲೋಕೇ ನಿರರ್ಥಕಂ ತದ್ ಭಗವದ್ರೂಪೇಷು ಪ್ರತೀತನಾನಾತ್ವ–
ದೃಷ್ಟಾಂತೇನ ಪಶ್ಯಂತಿ ಸಂತಃ ।

ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಾದಿನಾನಾತ್ವದೃಷ್ಟಿವದ್ ಯನ್ನಿರರ್ಥಕಂ ॥

ಇತಿ ಪಾದ್ಮೇ ।

ಏವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್ ಪಶ್ಯನ್ । ಇತಿ ಚ ।

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವಾಸ್ತವವಾದ ಗಂಧರ್ವನಗರಾದಿಗಳ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಅವು ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದು, ಭಗವಂತನ ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀತವಾದ ಅವಾಸ್ತವ ಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸಜ್ಜನರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

'ಗಂಧರ್ವನಗರಾದಿ ಭ್ರಾಂತಿಯು ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಾದಿಗಳ ಭೇದಭ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ಭ್ರಾಂತಿ' ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಗುಣ ಧರ್ಮರೂಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ಅನರ್ಥಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಷೋಡಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೭

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪೃಥುರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳು ಉಣಲು ಅನ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಕಂಗಾಲಾದರು. ರಾಜ ಕುಪಿತನಾಗಿ ಭೂದೇವಿಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು ಬಿಲ್ಲನ್ನೆತ್ತಿದ. ದೇವಿ ಗೋರೂಪ ಧರಿಸಿ ಓಡತೊಡಗಿದಳು. ರಾಜ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಹೋದ. ದೇವಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಆಶ್ರಯ ಸಿಗದೆ ರಾಜನೊಳಗಿದ್ದ ಭಗವಂತನನ್ನೆ ಶರಣುಹೊಂದಿದಳು. ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಕೊಲ್ಲುವಿ? ಎಂದಳು. 'ನೀನು ಎಲ್ಲ ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಭೂಃ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂದು ನೀಡುವ ಹವಿರ್ಭಾಗವನ್ನು ಉಣ್ಣುವಿ. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದರೆ ಧಾನ್ಯಾದಿ ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ನೀಡದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನುಂಗುವಿ. ರಾಜನಾದ ನನ್ನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸುವಿ.' ಎಂದ ರಾಜ. ಆಗ ದೇವಿ ನುಡಿದಳು. 'ಶ್ರೀಹರಿ, ನೀನೇ ವರಾಹರೂಪದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ರಸಾತಳದಿಂದ ಎತ್ತಿ ತಂದು ನೀರ ಮೇಲಿಟ್ಟಿರುವಿ. ಈಗ ನೀನೇ ನನ್ನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಯಾವ ನ್ಯಾಯ?'

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ತನ್ನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ ವಂದಿಮಾಗಧರಿಗೆ ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನಿತ್ತು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಸತ್ಕರಿಸಿದ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಮುಖಾನ್ ವರ್ಣಾನ್ ಭೃತ್ಯಾಮಾತ್ಯಪುರೋಧಸಃ ।
ಪೌರಾನ್ ಜಾನಪದಾನ್ ಶ್ರೇಣೀಃ ಪ್ರಕೃತೀಃ ಸಮಪೂಜಯತ್ ॥ ೨ ॥

ಪೃಥುರಾಜ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರನ್ನೂ ಸೇವಕರು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಪುರೋಹಿತರುಗಳನ್ನೂ ಪುರವಾಸಿಗಳನ್ನೂ ದೇಶವಾಸಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಾನ ವಯಸ್ಸಿನವರಾದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರನ್ನೂ ಇತರ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನೂ ಸತ್ಕರಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಣಿಗಳೆಂದರೆ ಯಾರು? ಗಾಣಿಗರು ತಾಂಬೂಲ ಮಾರುವವರು ಮುಂತಾದ ಬೇರೆಬೇರೆ ಉದ್ಯೋಗದ ಜನರು ಎಂದು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ರಾಜ್ಞಾ ಸಮಾನವಯಸಃ ಶ್ರೇಣಯಸ್ತ್ವಂಗರಕ್ಷಕಾಃ ।
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮ್ ।

ರಾಜನಿಗೆ ಸಮಾನವಯಸ್ಸಿನವರಾದ ಅಂಗರಕ್ಷಕರು ಶ್ರೇಣಿಗಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

* * *

ವಿದುರ ಮೈತ್ರೇಯರಲ್ಲಿ ಪೃಥುವಿನ ಮುಂದಿನ ಚರಿತ್ರೆಗೂ ಬೇರೆ ಪುರಾತನ ರಾಜರ್ಷಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಲು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಯಚ್ಚಾನ್ಯದಪಿ ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಭವಾನ್ ಭಗವತಃ ಪ್ರಭೋಃ ।
ಶ್ರವಃ ಸುಶ್ರವಸಃ ಪುಣ್ಯಂ ಪೂರ್ವದೇಹಕಥಾಶ್ರಯಮ್ ॥ ೬ ॥

ಭಕ್ತಾಯ ಮೇಽನುರಕ್ತಾಯ ತವ ಚಾಧೋಕ್ಷಜಸ್ಯ ಚ ।
ವಕ್ತುಮರ್ಹತಿ ಯೋಽದುಹ್ಯದ್ ವೈನ್ಯರೂಪೇಣ ಗಾಮಿಮಾಮ್ ॥
॥ ೭ ॥

ಮುನಿಯೆ, ಅಧೋಕ್ಷಜನೆನಿಸಿದ ಪ್ರಭು ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪೃಥುಚಕ್ರ ವರ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಭೂಮಿಯನ್ನೇ ಹಾಲು ಕರೆದ. ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿ ಪಡೆದ. ಈ ಕಥೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಹಿಂದಿನ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅವನ ಬೇರೆ ಪುಣ್ಯ ಕಥೆಯನ್ನೂ ನಿನ್ನಲ್ಲೂ ಆ ಅಧೋಕ್ಷಜನಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿ ಉಳ್ಳ ನನಗೆ ವರ್ಣಿಸು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಪೂರ್ವದೇಹಕಥಾಶ್ರಯಂ' ಎಂದರೆ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಹಿಂದಿನ ಅವತಾರಕಥೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿದುರ ಕೇಳಲು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಕೃಷ್ಣನ ಪೂರ್ವಾವತಾರಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಾವತಾರವೆಂದರೆ ಪೃಥ್ವವತಾರವೆಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪೃಥುವೇ ಕೃಷ್ಣನ ಪೂರ್ವಾವತಾರವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹೇಗೆ? ಕೃಷ್ಣನ ಪೂರ್ವಾವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುವೂ ಒಬ್ಬನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಸರಿಯೆ.

ಆದರೆ ಮುಂದೆ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿ ಪ್ರಚೇತಸರು ಪುರಂಜನ ಇವರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಲು ಬಯಸಿದ್ದಾನೆ ವಿದುರ. ಕೇವಲ ಕೃಷ್ಣನ ಅವತಾರಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನಲ್ಲ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ವದೇಹ ಎಂದರೆ ಪ್ರಥಮಾವತಾರನಾದ ಪೃಥು. ಆದರೆ ಪೃಥು ಪ್ರಥಮಾವತಾರನಲ್ಲ. ಅವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆ ಆಗಿ ಹೋದ ಮನು ಉತ್ತಾನಪಾದ ಧ್ರುವ ಮುಂತಾದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಹರಿಯ ರಾಜರಾಜರೂಪದ ಆವೇಶಾವತಾರರೆ, ಪೃಥುವಿನಂತೆ ಪೂರ್ವದೇಹಗಳೆ. ವಸ್ತುತಃ ಕೃಷ್ಣ ಅಶರೀರ, ಜಡಶರೀರ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪೃಥು ಮುಂತಾದವರಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವಿದ್ದರೂ ಅವರ ಶರೀರ ಹರಿಯವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಪೂರ್ವದೇಹಕಥಾ ಎಂದರೆ ಹರಿಯ ಪೂರ್ವದೇಹಕಥಾ ಅಲ್ಲ. ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಶ್ರವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು, ಪೂರ್ವದೇಹ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಅಲ್ಲ.

ಪೂರ್ವತನಾನಾಂ ಕಥಾಸಂಬಂಧೇನ ಹರೇರ್ಯಶಃ ।

ಪೂರ್ವದೇಹರೆಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಹ ಪಡೆದವರು ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜರ್ಷಿಗಳು. ಅವರ ಕಥೆಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರಿ ಎಂದು ವಿದುರ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

'ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಯಾದವಕೃಷ್ಣನ' ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. 'ಹರಿಯ' ಎಂದರ್ಥ, 'ಯಶಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಅನ್ವಯ.

* * *

ವೇನರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮತಾಂಡವವಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಾಗುವುದೇ ನಿಂತು ಹೋಗಿತ್ತು. ಪೃಥುಚಕ್ರವರ್ತಿ ಕೋಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಲು ಹೊರಟ. ಅವನಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಆವೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಭೂಮಿ ಭಯದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿ ಸ್ತೋತ್ರಮಾಡಿದಳು.

ಧರಣ್ಯುವಾಚ

ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ಮಾಯಯಾ
ವಿನ್ಯಸ್ತಮಾಯಾತನವೇ ಗುಣಾತ್ಮನೇ ।
ನಮಃ ಸ್ವರೂಪಾನುಭವೇನ ನಿರ್ಧೂತ-
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕವಿಭ್ರಮೋರ್ಮಯೇ ॥ ೩೦ ॥

ಭೂದೇವಿ ನುಡಿದಳು-

ಹೇ ಪರಮಪುರುಷ, ನಿನಗಿದೋ ನಮಸ್ಕಾರ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶರೀರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವೆ. ನಿನ್ನ ಶರೀರ ಸತ್ವಾದಿಗುಣರಹಿತವಾಗಿದ್ದು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ ಆದರಿಂದ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪಾನುಭವದಿಂದ ಶರೀರ, ಶಾರೀರಿಕಕ್ರಿಯೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ನಾನು ನನ್ನದೆಂಬ ಮಿಥ್ಯಾಭಿಮಾನವನ್ನೂ ಆದರಿಂದಾಗುವ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನೂ ನಿತ್ಯ ದೂರಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಮಾಯಯಾ ವಿನ್ಯಸ್ತಮಾಯಾತನವೇ' ಎಂದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು, ಅರ್ಥಕ್ಲೇಶವಾಗುವುದೆಂದು ಬಗೆದು ಅರ್ವಾಚೀನರು 'ಮಾಯಯಾ ವಿನ್ಯಸ್ತ ನಾನಾತನವೇ' ಎಂದು ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಿ 'ನಾನಾತನು' ಎಂದರೆ ಘೋರ ಶಾಂತ ಮೂಢಶರೀರಗಳು, ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿ ಶರೀರಗಳು, ಮಹದಾದಿತೃಣಾಂತ ಶರೀರಗಳು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನಾನಾ ಬಗೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮಾದಿನಾನಾ ಶರೀರಗಳೆಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ 'ಮಾಯಾತನವೇ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಯಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. 'ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಶರೀರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪರಮಪುರುಷನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೂ 'ನಾನಾತನವೇ' ಎಂದೇ ಮೂಲಪಾಠ ಏಕೆ ಇರಬಾರದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಾನಾತನವೋ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವದೇಹಾಃ' ಎಂದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಮುಂದೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವದೇಹಾಸ್ತು ಮಾಯಾದೇಹಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ಇತಿ ವಚನಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. 'ನಾನಾತನು'ಗಳೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವಶರೀರಗಳೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲು ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣ ವಚನದ ಆಧಾರ ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಆ ವಚನದಲ್ಲಿ 'ಮಾಯಾದೇಹ' ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವಶರೀರಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗ 'ನಾನಾತನು' ಶಬ್ದವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಆ ವಚನದ ಆಧಾರ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ 'ನಾನಾ' ಎಂದು ಲಿಪಿಕಾರರ ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಊಹಿಸಬೇಕು. ಮಾಯಾತನವೇ ಎಂದೇ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯ ಸಮ್ಮತವಾದ ಪಾಠ.

'ಮಾಯಾತನವೇ' ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು 'ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವದೇಹಾಸ್ತು' ಎಂಬ ವರಾಹಪುರಾಣ ವಚನವನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇತ್ತೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವಶರೀರಗಳು ಮಾಯೆಯಿಂದ ಅಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಾದವುಗಳೆಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆ ಇದೆ ತಾನೆ? ಅದರಿಂದ

'ಮಾಯಾದೇಹ' ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾರ್ಥವಾದ ಮಾಯಾತನು ಮುಂತಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವಶರೀರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ಮಾಯಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯೆಂದು ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುವಂತೆ ಭಗವಂತ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮಾದಿಶರೀರ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವದೇಹಾಸ್ತು ಮಾಯಾದೇಹಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ।
ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಶರೀರಗಳು ಮಾಯಾದೇಹಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ತನ್ನನ್ನು ವಧಿಸಲು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದ ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಭೂಮಿ ಶರಣು ಹೊಂದಿ ಅವನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ ಸ್ವತಂತ್ರಜಗದೀಶ್ವರನಾದ ನೀನೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪಾಲಿಸಿ ನೀನೇ ಏಕೆ ವಧಿಸುವಿ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ.

ನೂನಂ ತವೇಶಸ್ಯ ಸಮೀಹಿತಂ ಜನೈಃ
ಸ್ವಮಾಯಯಾ ದುರ್ಜಯಯಾऽಕೃತಾತ್ಮಭಿಃ ।
ನ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಯಸ್ತ್ವಕರೋದಕಾರಯದ್
ಯೋऽನೇಕ ಏಕಃ ಪರತಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ ॥ ೩೩ ॥

ಜನರಿಗೆ ಮೀರಲಾಗದ ತನ್ನ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನೀನೇನು ಮಾಡುವಿಯೋ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಪ ಬುದ್ಧಿಯ ಜನರು ತಿಳಿಯಲಾರರು. ನೀನು ಸ್ವತಃ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಮಾಡಿಸುವಿ. ಅನೇಕನೂ ಆಗಿರುವಿ, ಏಕನೂ ಆಗಿರುವಿ, ನೀನೇನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಜಗದೀಶ್ವರನೆ? ಅಲ್ಲ ಅಂಥವನು ನಮ್ಮನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಪಾಲನ ಮಾಡಿ ನೀನೇ ಏಕೆ ಕೊಲ್ಲುವಿ?

ಇಲ್ಲಿ 'ಪರತಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಪರತಶ್ಚ ಈಶ್ವರಃ' ಎಂದು ಪಾಠ ವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಪರತಃ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಅನೇಕ' ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವತಃ ಏಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ, 'ಪರತಃ ಅನೇಕಶ್ಚ' ಬೇರೆ ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನೇಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಬೇರೆ ವಸ್ತು ಶ್ರೀಧರ ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯೆ, ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ. ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವಸಮೂಹ. ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರಭೇದಪ್ರಯುಕ್ತ

ಪರಮಾತ್ಮ ಅನೇಕನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ತನಗಿಂತ ಭಿನ್ನರಾದ ಪ್ರಕೃತಿಪುರುಷರ ಮೂಲಕ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ತಾನು ಪ್ರಪಂಚಾಕಾರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತಾನೇ ಹುಟ್ಟಿಸಿದ್ದರೆ ವಿಕಾರಿತ್ವಸಂಸಾರಿತ್ವಾದಿ ದೋಷಪ್ರಸಕ್ತಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ. ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವತಃ ಏಕರೂಪನೂ ಬಹುರೂಪನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಮಾಯೆಯಿಂದಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಆತನ ಶರೀರಭೂತರೂ ಅಲ್ಲ, ಆತ ವಿಶ್ವಾಕಾರನೂ ಅಲ್ಲ. ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಕಾರದಂತೆ ಆಕಾರಉಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಪರತಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಈಶ್ವರಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಗೇ ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪರತಃ ಎಂದರೆ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೈಕುಂಠದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನೇ ಈಶ್ವರ. ಇಂಥ ಪರಮಾತ್ಮ ಏನೇನು ಮಾಡುವನೋ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯ ಜನರು ತಿಳಿಯಲಾರರು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಕಾಯುವುದಕ್ಕೂ ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೂ ನೀನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ. ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವವನಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಯುವವ ನೀನೇ ನನ್ನನ್ನೇಕೆ ಕೊಲ್ಲುವಿ? ಎನ್ನುವ ಭಾವ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಸ ಈಶ್ವರಃ ಕಿಂ ಪರತೋ ವ್ಯಪಾಶ್ರಯಃ?' ಎಂದು ಅಷ್ಟಸ್ಕಂಧದಲ್ಲಿಯೂ 'ಪರಾಧೀನನಾದ ಈಶ್ವರ ಈಶ್ವರನೇನು?' ಎಂದು ಪರತಃಶಬ್ದಪ್ರಯೋಗ ಕಂಡಿದೆ. ಆದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ 'ಪರತಃ ಈಶ್ವರಃ' ಎಂದರೆ ಪರಾಧೀನನಾಗಿದ್ದು ಈಶ್ವರನೆನಿಸಿದವ, ಈಶ್ವರಾಭಾಸ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಸ್ವರಸವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಆಕ್ಷೇಪದ ಧ್ವನಿಯಾದ ಕಾಕುಸ್ವರದಿಂದ 'ನೀನೇನು ಪರಾಧೀನನಾದ ಈಶ್ವರನೆ?' ಎಂದು ಭೂಮಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಎನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ತ.

'ಸ ಪರತಃ ಈಶ್ವರಃ? ಇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪಃ ।

'ಪರತಃ ಸ ಈಶ್ವರಃ' ಎಂದೇ ಪಾಠ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರತಃ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಈಶ್ವರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವಯ. ಪರಾಧೀನನಾದ ಈಶ್ವರನೇನು ನೀನು? ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಭೂಮಿ ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತ 'ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಾದಿ ವಿರುದ್ಧಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ನೀನೊಬ್ಬನೆ ನಡೆಸುವಿ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿಲ್ಲ. ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿ ನಿನ್ನದು. ಆದರಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿದ್ದೂ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗದೆ ಜೊತೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ' ಎಂದು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಸರ್ಗಾದಿ ಯೋಽಸ್ಯಾನುರುಣದ್ಧಿ ಶಕ್ತಿಭಿ-
ರ್ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಚೇತನಾತ್ಮಭಿಃ ।
ತಸ್ಮೈ ಸಮುನ್ನದ್ಧವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಯೇ
ನಮಃ ಪರಸ್ಮೈ ಪುರುಷಾಯ ವೇಧಸೇ ॥ ೩೪ ॥

ಪಂಚಭೂತಗಳು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ಜೀವರು ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಹಕಾರಿಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿ ಲಯ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಒಬ್ಬನೆ ನಡೆಸುವಿ. ಈ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಶಕ್ತಿಗಳು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಲೋಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿಯೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಪುರುಷನಾದ ನಿನಗೆ ನಮಿಸುತ್ತೇನೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ನಮಿಸಿದ ಬಳಿಕ ನಮಗೆ ಎಲ್ಲಿಯ ಭೀತಿ?

ಇಲ್ಲಿ 'ಸಮುನ್ನದ್ಧವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಯೇ ನಮಃ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ವೀರರಾಘವ ವಿಶ್ವನಾಥ ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಿವೆ. ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ 'ನಿರುದ್ಧಶಕ್ತಯೇ' ಎಂದು ಪಾಠ. ನಿರುದ್ಧ ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಧೀನ. ಭಗವಂತನ ಶಕ್ತಿ ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಅವನಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಪಂಚಭೂತಗಳು ಪಂಚಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಕ್ತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ, ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದೊಂದೂ ಅತಿಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ನಿರುದ್ಧವಾಗಿವೆ, ಅಧೀನಪ್ರವೃತ್ತಿ ಉಳ್ಳವುಗಳಾಗಿವೆ' ಎಂದು ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಯೇ ಎಂಬ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೂ ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ವಿದ್ಯೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮ ಮುಂತಾಗಿ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಹೇತುಭೂತವಾದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿವೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಶಕ್ತಿಗಳು ಅವನ ಅಧೀನವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಈ ಎರಡೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿವೆ. ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾದಿಕಾರಣವಾದ ಪರಸ್ಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಏನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

[೧]ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾದಿ ವಿರುದ್ಧಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಗಳು ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ವಿರೋಧಶಮನಕ್ಕೆ ಅಚಿಂತ್ಯಶಕ್ತಿ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

---

೧. ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಸಂಹಾರಾಣಾಂ ಯುಗಪದ್ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್ ತದ್ದ್ವಾರಾ ತದುಪಯುಕ್ತಶಕ್ತೀನಾಂ ವಿರೋಧಃ । ಯುಗಪತ್ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದೀನಾಂ ಮಿಥೋ ವಿರೋಧಿತ್ವೇಽಪಿ ಕಾಲಭೇದಾದುಪಪನ್ನತ್ವೇನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯುಪಯುಕ್ತಶಕ್ತಿಮತ್ತ್ವಮುಪಪನ್ನಂ ।
—ವೀರರಾಘವಃ

ಆದರೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಈ ವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಿಗಳಿವೆ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.

ವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಯೋ ಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯಾ ಯುಗಪದೇವ ಚ ।
ತಸ್ಮೈ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಿಷ್ಣವೇ ಸರ್ವಜಿಷ್ಣವೇ ।

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಲಯಾದಿ ವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಿಗಳು ಯಾರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇವೆಯೋ ಅಂಥ ಅಘಟಿತಘಟಕ ಐಶ್ವರ್ಯಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸರ್ವವಿಜಯಿಯಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ಭಗವತೇ' ಎಂದರೆ ಐಶ್ವರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಷಡ್ಗುಣ ಉಳ್ಳವ. ಐಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ವಿರುದ್ಧಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಘಟಿತಘಟನ ಶಕ್ತಿ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಸಪ್ತದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೮

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

'ಪ್ರಭು, ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳು. ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಈಗ ವ್ರತನಿಯಮರಹಿತರಾದ ದುಷ್ಟರು ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವುದನ್ನೂ ರಾಜರು ಅವುಗಳ ಸದ್ವಿನಿಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದನ್ನೂ ಕಂಡು ಮುಂದೆಯಾದರೂ ಅವು ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಒದಗಿ ಬರಲೆಂದು ನಾನು ಅವನ್ನು ನುಂಗಿದ್ದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಬಹುಕಾಲ ಕಳೆದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಧಾನ್ಯಗಳು ನನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರಗಿಹೋಗಿವೆ. ಹಾಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ. ನನಗೆ ಕರುವನ್ನೂ ಹಾಲು ಕರೆಯುವವನನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ನಾನು ನಿರ್ವಂಚನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಧಾನ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ತಿರುಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಮತ್ತು ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ನೀರು ಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ಮಳೆನೀರು ಸಮವಾಗಿ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಯಲು ನೆಲವನ್ನು ಸಮತಟವಾಗಿ ಮಾಡು.' ಎಂದು ಭೂದೇವಿ ನುಡಿದಳು. ಪೃಥುರಾಜ ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನುವನ್ನು ಕರುವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಹಾರಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕರೆದು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ. ಬಳಿಕ ಋಷಿಗಳು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನು ಕರುವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವೇದಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡರು. ಇದೇ ರೀತಿ ದೇವತೆಗಳು ದೈತ್ಯರು ಗಂಧರ್ವರು ಅಪ್ಸರೆಯರು ಪಿತೃಗಳು ಸಿದ್ಧರು ವಿದ್ಯಾಧರರು ಮುಂತಾದವರೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಾದವರನ್ನು ಕರುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹಾಲು ಕರೆದುಕೊಂಡರು. ಪೃಥುರಾಜ ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿಯಿಂದ ನೆಲವನ್ನು ಸವರಿ ಹಳ್ಳತಿಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಸಮಮಾಡಿದ. ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ವಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಪುರ ಪಟ್ಟಣ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ.

* * *

ವೇನರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮ ತಾಂಡವವಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಭೂಮಿ ತನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಾನೇ ಉಂಡು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಅದು ಹಾಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಪೃಥುರಾಜನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳು ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ಹಾಲು ಕರೆದುಕೊಂಡರು. ಆ ಹಾಲು ಮುಂದೆ ಅವರವರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವಾದ ಸಂಪತ್ತಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ದೇವತೆಗಳು ಸೋಮರಸವನ್ನೂ ಪರಾಕ್ರಮ, ಸಹನ, ಬಲ ಎಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹಾಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡರು.

ಕೃತ್ವಾ ವತ್ಸಂ ಸುರಗಣಾ ಇಂದ್ರಂ ಸೋಮಮದೂದುಹನ್ ।
ಹಿರಣ್ಮಯೇನ ಪಾತ್ರೇಣ ವೀರ್ಯಮೋಜೋ ಬಲಂ ಪಯಃ ॥ ೧೫ ॥

ದೇವತಾಗಣಗಳು ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕರುವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂಗಾರದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸೋಮರಸವನ್ನೂ ಪರಾಕ್ರಮ ಸಹನಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಾರೀರಿಕ ಬಲಗಳೆಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡರು.

ಪರಾಕ್ರಮ ಸಹನಶಕ್ತಿ ಬಲಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯ ಶರೀರಗಳ ಗುಣಗಳು. ಇವು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿವೆ. ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಮನಇಂದ್ರಿಯ ಶರೀರಗಳ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಜಡವಾದ ಬಾಹ್ಯಮನಇಂದ್ರಿಯಶರೀರಗುಣಗಳು ಎಂದು. ಜಡವಾದ ಬಾಹ್ಯಮನಇಂದ್ರಿಯಶರೀರಗುಣಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಭೂಮಿ ನೀಡುವ ಹಾಲಿನಿಂದ ಲಭಿಸಿದುವು ಹೊರತು ಸ್ವರೂಪಭೂತಮನ ಇಂದ್ರಿಯ ಶರೀರಗುಣಗಳಲ್ಲ. ಅವು ಅಪರೋಕ್ಷಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಆಗಲೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷಾಂಶ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಯಾರೂ ಗಮನಿಸಿಲ್ಲ.

ಗುಣಾಃ ಸ್ವರೂಪಭೂತಾಶ್ಚ ಬಾಹ್ಯಾಶ್ಚೇತಿ ದ್ವಿಧಾ ಮತಾಃ ।
ಸ್ವರೂಪಭೂತಾ ವ್ಯಜ್ಯಂತೇ ಹರೇರ್ಬಾಹ್ಯಾನ್ ದುಹುಃ ಪಯಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

ಪರಾಕ್ರಮ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿವೆ. ಸ್ವರೂಪಭೂತಗುಣಗಳು ಹರಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಬಾಹ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡರೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ವೇನನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಸಂಪತ್ತು ಧರ್ಮಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗವಾಗದಿದ್ದದನ್ನು ಕಂಡು ಭೂಮಿ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನುಂಗಿ ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡಳು ಅದು ಹಾಲಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಪೃಥುವಿನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಸುರರು ಮುಂತಾದವರೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡರು. ಆಗ ದೈತ್ಯರು ದಾನವರು ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಕರುವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೆಂಡಮದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡರು.

ದೈತೇಯಾ ದಾನವಾ ವತ್ಸಂ ಪ್ರಹ್ಲಾದಮಸುರರ್ಷಭಮ್ ।
ವಿಧಾಯ ದುದುಹುಃ ಕ್ಷೀರಮಯಃಪಾತ್ರೇ ಸುರಾಸವಮ್ ॥ ೧೬ ॥

ದೈತ್ಯರೂ ದಾನವರೂ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದ ಅಸುರಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಕರುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಬ್ಬಿಣದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಡ ಮದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಲಿನ ರೂಪದಿಂದ ಕರೆದುಕೊಂಡರು.

ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದ ಪೃಥುರಾಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯದಾನವರು ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಕರುವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಪ್ರಹ್ಲಾದ ವೈವಸ್ವತ ಮನ್ವಂತರದವನು. ಪೃಥುರಾಜನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಪೃಥಿವಿಯ ಉಪದೇಶದಲ್ಲಿ ದೈತ್ಯರು ಒಬ್ಬ ಭಾವನಾಮಯನಾದ ಪ್ರಹ್ಲಾದನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣ ವಚನದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಜನಿಸಿದ್ದ. ಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರತಿಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಹ್ಲಾದ ಮುಂತಾದವರು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಭಾವನಾಮಯ ಪ್ರಹ್ಲಾದನ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿಮನ್ವಂತರಂ ಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದ್ಯಾ ಬಭೂವಿರೇ ॥
ಇತಿ ಚ ।

ಪ್ರಾಯಃ ಪ್ರತಿಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ತಂದೆಯಂತೆ ಜೀವನವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಅವರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬೇರೆಬೇರೆ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ.

ಗ್ರಾಮಾನ್ ಪುರಃ ಪಟ್ಟಣಾನಿ
ದುರ್ಗಾಣಿ ವಿವಿಧಾನಿ ಚ ।

ಘೋಷಾನ್ ವ್ರಜಾಂಶ್ಚ ಶಿಬಿರಾನ್
ನಗರಾನ್ ಖೇಟಖರ್ವಟಾನ್ ॥ ೩೧ ॥

ಗ್ರಾಮಗಳು ಪುರಗಳು ಪಟ್ಟಣಗಳು ದುರ್ಗಗಳು ಗೋಶಾಲೆಗಳು ಗೊಲ್ಲರ ಕೇರಿಗಳು ಸೇನಾಶಿಬಿರಗಳು ನಗರಗಳು ಬೇಡರ ಹಳ್ಳಿಗಳು ಸಂತೆ ಸೇರುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ವಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಪೃಥು ಏರ್ಪಡಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ಘೋಷ ಎಂದರೆ ಗೋಶಾಲೆ, ವ್ರಜವೆಂದರೆ ಗೋಪಾಲಕರ ಕೇರಿ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿದೆ. ಘೋಷಯಾತ್ರೆ ಎಂದರೆ ಕೌರವರು ಗೋಶಾಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಯಾಣ. ನಂದವ್ರಜ ಎಂದರೆ ನಂದನ ಗೋಶಾಲೆಯಲ್ಲ. ಗೊಲ್ಲರು ವಾಸಮಾಡಿದ್ದ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ ನಂದವ್ರಜ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಎಲ್ಲರೂ ಒಕ್ಕೊರಲಿನಿಂದ ಘೋಷವೆಂದರೆ ಗೊಲ್ಲರ ಹಳ್ಳಿ, ವ್ರಜವೆಂದರೆ ಗೋಶಾಲೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಗೋಷ್ಠಂ ಘೋಷ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವ್ರಜಸ್ತ್ವಾಲಸಂಸ್ಥಿತಿಃ ॥
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮ್ ।

ಗೋಶಾಲೆ ಘೋಷ ಎಂದೂ, ಗೊಲ್ಲರು ವಾಸಮಾಡುವ ಹಳ್ಳಿ ವ್ರಜವೆಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಅಷ್ಟಾದಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಧ್ಯಾಯ-೧೯

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪೃಥುರಾಜ ತೊಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಮಾಡಿದ. ಬಳಿಕ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆ ಮೀರಿ ನೂರನೇ ಯಾಗವನ್ನೂ ಮಾಡತೊಡಗಿದ. ಆಗ ದೇವೇಂದ್ರ ಅದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಯಾಗದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ. ಪಾಖಂಡವೇಷ ಧರಿಸಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಪಲಾಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಅತ್ರಿಮುನಿ ಕಂಡು ಪೃಥುಕುಮಾರನನ್ನು ಕರೆದು ಬೆನ್ನಟ್ಟಲು ಹೇಳಿದ. ಆದರೆ ಪೃಥುಕುಮಾರ ಪಾಖಂಡಿಯೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂದುಕೊಂಡು ಹಿಂಜರಿದ. ಮುನಿ ತಿರುಗಿ ಕುದುರೆಕಳ್ಳನಿಗೆ ಶಾಸ್ತಿ ಮಾಡೆನ್ನುತ್ತ ಅವನನ್ನು ಕಳಿಸಿದ. ಈಗ ಇಂದ್ರ ಕುದುರೆಯನ್ನೂ ಪಾಖಂಡವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅದೃಶ್ಯನಾದ. ಕುಮಾರ ಕುದುರೆಯನ್ನು ತಂದು ತಂದೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದ. ಮುನಿಗಳು ಅವನನ್ನು ವಿಜಿತಾಶ್ವನೆಂದು ಕರೆದರು. ಇಂದ್ರ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ. ವಿಜಿತಾಶ್ವ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಬಂದಾಗ ಇಂದ್ರ ಕುದುರೆಯನ್ನೂ ಪಾಖಂಡವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಕಣ್ಮರೆಯಾದ. ಆ ಪಾಖಂಡವೇಷವನ್ನು ಮೂಢ ಜನರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಬಳಿಕ ಇಂದ್ರನನ್ನು ನಾಶ ಪಡಿಸಲು ಪೃಥುರಾಜನ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ಮುನಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹವಿಸ್ಸಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಲು ಮುಂದಾದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಡೆದರು. 'ರಾಜ, ಇದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಯಜ್ಞವೆಂದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಈ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಇಂದ್ರ ಪಾಖಂಡಮತವನ್ನು ಪ್ರಕಟ ಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೊಂದಿಗೆ ವಿರೋಧ ಮಾಡಿದರೆ ಈ ಪಾಖಂಡ ಮತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹರಡುವ ಅಪಾಯವೂ ಇದೆ. ನಿನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಮೀರಿರುವ ಈ ನೂರನೆ ಯಾಗ ಹರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪದಂತೆ ನಿಂತು ಹೋಗಿದೆ. ಮುಂದುವರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಕೋಪದಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬೆಳೆಯಾಗದೆ

ಹೋಗುವ ಭಯವೂ ಇದೆ' ಬ್ರಹ್ಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪೃಥುರಾಜ ಯಜ್ಞವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಇಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ಮೈತ್ರಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ದೇವೇಂದ್ರನಂತೆ ತಾನೂ ನೂರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯಜ್ಞ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ. ಅದು ಅವನ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಮೀರಿದ್ದೆಂದು ದೇವೇಂದ್ರ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ. ಪಾಷಂಡವೇಷ ಧರಿಸಿ ಆಕಾಶ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಪೃಥುರಾಜನ ಪುತ್ರ ಅಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಇಂದ್ರ ಹೆದರಿದವನಂತೆ ತೋರಿಕೊಂಡು ಪಾಷಂಡವೇಷವನ್ನೂ ಅಶ್ವವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅದೃಶ್ಯನಾದ.

ಏವಂ ವೈನ್ಯಸುತಃ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತ್ವರಮಾಣಂ ವಿಹಾಯಸಾ ।
ಅನ್ವಧಾವದತಿಕ್ರುದ್ಧೋ ರಾವಣಂ ಗೃಧ್ರರಾಡಿವ ॥ ೧೬ ॥

ಸೋಽಶ್ವಂ ರೂಪಂ ಚ ತದ್ಧಿತ್ವಾ ತಸ್ಥಾವಂತರ್ಹಿತಃ ಸ್ವರಾಟ್ ।
ವೀರಸ್ತಂ ಪಶುಮಾದಾಯ ಪಿತುರ್ಯಜ್ಞಮುಪೇಯಿವಾನ್ ॥ ೧೭ ॥

ಹೀಗೆ ಅತ್ರಿಮುನಿ ನುಡಿದಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರುದ್ಧನಾದ ಪೃಥುಕುಮಾರ ಆಕಾಶ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಜಟಾಯು ರಾವಣನನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಬೆನ್ನಟ್ಟಿದ.

ಇಂದ್ರ ಅಶ್ವವನ್ನೂ ಪಾಖಂಡವೇಷವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅದೃಶ್ಯನಾಗಿ ನಿಂತ. ಧೀರನಾದ ಪೃಥುಕುಮಾರ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ತಂದೆಯ ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥುಕುಮಾರನಿಗೆ ಇಂದ್ರ ಭಯಪಡುವುದು ಶಕ್ಯವೆ? ದೇವೋತ್ತಮನಾದ ಇಂದ್ರ ಒಬ್ಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ರಾಜನಿಗೆ ಭಯಪಡುವನೆ? ಮುಂದೆ ಇಂದ್ರ ಸೋತು ನಾಚಿಕೊಂಡು ಪೃಥುವಿನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ! [೧]ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಕೌಟಿಲ್ಯ ಭಯ ಮುಂತಾದುವು ಇಂದ್ರರೆಲ್ಲರ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಪರಿಹಾರ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

---

೧. ಅತ್ರ ತದಾನೀಂ ತಸ್ಯೇಂದ್ರಸ್ಯ ಭಗವದವತಾರತ್ವೇಽಪಿ ವಿಪ್ರಾಣಾಂ ಚ ತೇಷಾಮಬಹಿರ್ಮುಖತ್ವೇಽಪಿ ತಥಾಭೂತೋಕ್ತ್ಯಾ ಕರ್ಮಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವ ಏವ ತೈರ್ದ್ಯೋತಿತೋ ಯತ್ ತತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಾ ವಿವೇಕಿನೋಽಪ್ಯಂಧಾಭವಂತೀತಿ ಯಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಕಾಮಸ್ಯ ಶ್ರೀರುದ್ರೇಣ ಕ್ರೋಧಸ್ಯ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುನಾಪಿ ಯಜ್ಞಾವತಾರೇ ತಸ್ಮಿನ್ ಮಾತ್ಸರ್ಯಕೌಟಿಲ್ಯಾದಿಕಮೀಹಮಾನೇನೇಂದ್ರತ್ವಸ್ಯ ಸ್ವಭಾವೋ ದ್ಯೋತಿತ ಇತಿ ।
—ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ವಸ್ತುತಃ ಭಗವದಾಜ್ಞೆಗೆ ತಲೆಬಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಅವರ ಸ್ವಭಾವವೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅವರು ರಾಜರೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧಿಸಿ ಸೋತು ಕಾಲಿಗೆ ಬಿದ್ದಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಅವಮಾನವೇನಿಲ್ಲ. ರಾಜರೊಳಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವರು ಸೋಲುತ್ತಾರೆ, ಅವನ ಕಾಲಿಗೇ ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿವೇಕಿಗಳು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅವಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ದೇವಾಃ ಶಕ್ತಾಸ್ತು ಮೋಹಾಯ ದರ್ಶಯೇಯುರಶಕ್ತವತ್ ।
ಋಷೀಣಾಂ ಚೈವ ರಾಜ್ಞಾಂ ಚ ನ ಹಿ ತೇ ದೇವತಾಸಮಾಃ ।
ಆಜ್ಞಯಾ ವಾ ಹರೇಃ ಕ್ವಾಪಿ ಕಾರ್ಯತೋ ವಾ ಕ್ವಚಿತ್‌ಕ್ವಚಿತ್ ॥
ಇತಿ ಗಾರುಡೇ ।

ಪ್ರಣಿಪಾತಾದಿಕಂ ದೇವೈರ್‌ಋಷ್ಯಾದಿಷು ಜನಾರ್ದನೇ ।
ಕ್ರಿಯತೇಽತೋ ನ ತೇಷಾಂ ಹಿ ತೇಜೋಭಂಗಃ ಕಥಂಚನ ॥

ಅತ್ಯುತ್ತಮಾನಾಮವರೇ ತೇಜೋಭಂಗೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ ।
ಯಥಾ ನರಾಣಾಂ ತಿರ್ಯಕ್ಷು ಪ್ರಾಯಃ ಸಾಮ್ಯೇ ಹಿ ಸ ಸ್ಮೃತಃ ॥
ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹರಿಯಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳ ರಾಜರುಗಳ ಮುಂದೆ ಶಕ್ತರಾದರೂ ಅಶಕ್ತರಂತೆ ಅಜ್ಞಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಋಷಿಗಳು ರಾಜರು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರಲ್ಲ. ಸಮಾನರ ಮುಂದೆ ಅಶಕ್ತಿ ತೋರಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವಮಾನ ಎಂದು ಗರುಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಋಷಿಗಳು ರಾಜರು ಮುಂತಾದವರೊಳಗಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಗೇ ದೇವತೆಗಳು ನಮಸ್ಕಾರ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಅವಮಾನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅತ್ಯುತ್ತಮರಾದವರು ಸಣ್ಣವರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಅವಮಾನವಿಲ್ಲ. ಮಾನವರು ಪಶುಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ. ಸಮಾನರಾಗಿರುವವರಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶಕ್ತಿ ತೋರಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವಮಾನ ಪ್ರಸಂಗ ಎಂದು ಸ್ಕಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ದೇವೇಂದ್ರ ಪೃಥುರಾಜನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಧರಿಸಿದ್ದ ವೇಷಗಳು ಜೈನ ಬೌದ್ಧ ಕಾಪಾಲಿಕರ ವೇಷಗಳಾಗಿದ್ದುವು. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಈ ಜೈನ ಮುಂತಾದ

ಮತಗಳು ಸರಿ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಜನರು ವಸ್ತುತಃ ಅಧರ್ಮವಾದರೂ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಆ ಮತಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು.

ಏವಮಿಂದ್ರೇ ಹರತ್ಯಶ್ವಂ ವೈನ್ಯಯಜ್ಞಜಿಘಾಂಸಯಾ ।
ತದ್ಗೃಹೀತವಿಸೃಷ್ಟೇಷು ಪಾಖಂಡೇಷು ಮತಿರ್ನೃಣಾಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ಧರ್ಮ ಇತ್ಯುಪಧರ್ಮೇಷು ನಗ್ನರಕ್ತಪಟಾದಿಷು ।
ಪ್ರಾಯೇಣ ಸಜ್ಜತೇ ಭ್ರಾಂತ್ಯಾ ಪೇಶಲೇಷು ಚ ವಾಗ್ಮಿಷು ॥ ೨೫ ॥

ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರ ಪೃಥುರಾಜನ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವಾಗ ಧರಿಸಿ ಬಿಟ್ಟ ದಿಗಂಬರತ್ವ, ಕೆಂಪುವಸ್ತ್ರ ಕಾಪಾಲಿಕವೇಷ ಮಂತಾದ ಜೈನ ಬೌದ್ಧ ಕಾಪಾಲಿಕರ ವೇಷಗಳು ಪಾಖಂಡವೆನಿಸಿದ್ದು, ಮೋಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಇವರ ಮತಗಳು ಸರಿ ಎನಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಇವರು ವಾಗ್ಮಿಗಳೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇವು ಅಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ಪಾಮರಜನರ ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆಸಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಉಪಧರ್ಮಗಳೆಂದರೆ ಅಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮದಂತೆ ಮೇಲು ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುವ ಜೈನಾದಿ ಮತಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಅರ್ಥ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಪ್ರಮಾಣ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಧರ್ಮೋಪಮಸ್ತ್ವಧರ್ಮೋ ಯ ಉಪಧರ್ಮಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ।
ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇಷು ।

ಅಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದು ಧರ್ಮದಂತೆ ಭಾಸವಾಗುವುದು ಉಪಧರ್ಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಏಕೋನವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೦

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪೃಥುವಿನ ಯಜ್ಞಗಳಿಂದ ಪ್ರೀತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿ ಇಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ಬಂದು ನುಡಿದ. 'ಇಂದ್ರ ನಿನ್ನ ನೂರನೇ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ವಿಘ್ನ ಉಂಟುಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಕ್ಷಮಿಸು. ಅವನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ದ್ವೇಷಭಾವನೆಗೆ ದೇಹಾಭಿಮಾನ ಕಾರಣ. ದೇಹಾಭಿಮಾನ ಬಿಟ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಮಂತ್ರಿಪುರೋಹಿತರೊಂದಿಗೆ ಲೋಕರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡು. ರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಪಾಪಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಪುಣ್ಯವೆಲ್ಲ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡು. ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸನಕಾದಿಮುನಿಗಳು ತಾವಾಗಿ ಬಂದು ನಿನಗೆ ದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ನಿನಗಿನ್ನೇನು ವರ ಬೇಕು ಕೇಳು. ನಾನು ನಿನ್ನ ಗುಣಶೀಲಗಳಿಗೆ ಮಾರುಹೋಗಿದ್ದೇನೆ.' ಪೃಥುರಾಜ ಭಗವಂತನ ಆದೇಶವನ್ನು ಶಿರಸಾವಹಿಸಿ ದೇವೇಂದ್ರನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿದ. 'ಹರಿ, ನಿನ್ನ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಫಲವೇ ಸಿಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಬೇಕಾದ ವರ ಕೇಳೆನ್ನುವಿ. ಇದು ಅಜ್ಞರನ್ನು ಮರಳು ಮಾಡುವ ಮಾತು. ನೀನು ತಂದೆ. ಮಕ್ಕಳಾದ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಮಾತು ಬೇಡ' ಎಂದ. ಹರಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ತನ್ನ ಧಾಮಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ಇಂದ್ರನನ್ನು ಆತ ತನ್ನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟಿದ್ದ. ನಡುವೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಬಂದು ತಡೆದುದರಿಂದ ಅವರಾದೇಶದಂತೆ ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ಮೈತ್ರಿಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಯಜ್ಞ ಮುಗಿಯಿತು. ಬಳಿಕ ಇಂದ್ರನೊಂದಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿ ಬಂದು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ನೀನು ದೇಹಾಭಿಮಾನವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪರರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸಬೇಡ. ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮರೆಯಾದಾಗ ದೇಹಾಭಿಮಾನ ಬರುತ್ತದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳೆಂದು ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಏಕಃ ಶುದ್ಧಃ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ನಿರ್ಗುಣೋಽಸೌ ಗುಣಾಶ್ರಯಃ ।
ಸರ್ವಗೋಽನಾವೃತಃ ಸಾಕ್ಷೀ ನಿರಾತ್ಮಾಽನಾತ್ಮನಃ ಪರಃ ॥ ೭ ॥

ದೇಹಾದ್ಯಪಾರ್ಥಾಸ್ತದ್ಧರ್ಮಾ ನ ಸ್ಯುಸ್ತದ್‌ದ್ರಷ್ಟುರಾತ್ಮನಃ ।
ಕೈವಲ್ಯಂ ತಸ್ಯ ವೈ ಧರ್ಮಃ ಸುಷುಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಮ್ ॥ ೮ ॥

ಅಭಿಮಾನತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮುಖ್ಯಸಾಧನ. ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವ ಹೀಗಿದೆ. ಅವನು ಸ್ವಗತಭೇದರಹಿತ. ದೋಷರಹಿತ. ಸ್ವಪ್ರಕಾಶ ಸತ್ವಾದಿಗುಣರಹಿತ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಾಶ್ರಯ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತ ತನಗೆ ತಾನು ನಿತ್ಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿ, ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಸ್ವಾಮಿ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನ ಉತ್ತಮ.

ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ದೇಹಾದಿಗಳಿಲ್ಲ. ದೇಹಾದಿಪ್ರಯುಕ್ತ ಜನನ ಮರಣಾದಿಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಜೀವದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿದ್ದರೂ ನಿಯಾಮಕ ನಾಗಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ. ಸುಷುಪ್ತನಾದ ಜೀವನಂತೆ ಅವನು ಸದಾನಿರ್ದುಃಖಿ. ಎಚ್ಚರಗೊಂಡ ವನಂತೆ ಸದಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಸುಷುಪ್ತನಂತೆ ಅನ್ಯವಿಲಕ್ಷಣ, ಸುಷುಪ್ತನಂತೆ ಸ್ವರೂಪೇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೆ ತಿಳಿಯುವವನು. ಮತ್ತು ಸುಷುಪ್ತನಂತೆ ಎಂದರೆ, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸುಪ್ತಿಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಮುಕ್ತನಂತೆಯೆ ನಿರ್ದುಃಖಿ ನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕವಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿರುವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ದೇಹ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮ ವ್ಯಾಪಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅನಾವೃತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನೂ ಅವಿದ್ಯಾವೃತನೆಂದು ಅವರು ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿದೆ. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಆತ್ಮವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಿರುವುದರಿಂದ ಇದೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮ ಬೇರೆ ಎಂದು ಕೂಡ ಇದೇ ಶ್ಲೋಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದಿದೆ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲೆಂದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಹೊರಟಿದೆ. ಸರ್ವಗ ಎಂದರೆ ವಿಭು. ಪರಮಾತ್ಮ ವಿಭು, ಜೀವ ಅಣು. ಅನಾವೃತ ಎಂದರೆ ಆವರಣವಿಲ್ಲದವನು. ದೇಹದೊಳಗಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಆವರಣವಿಲ್ಲ, ಜೀವನಿಗೆ ಆವರಣವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ ವಿಭು. ಅವಳು ಅಸ್ವತಂತ್ರ ಚೇತನಳಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತಾಳೆ. ದೇಹದೊಳಗೆ ಜೀವಪರ

ಮಾತ್ರರಿಬ್ಬರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ಬರೂ ತಮಗೆ ತಾವು ಅನಾವೃತರು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಗೆ ಆವೃತರು. ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ಹೇಗೆ?

ಅದರಿಂದ ಸರ್ವಗ ಎಂದರೆ ಸರ್ವರೊಳಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ ಪರಮಾತ್ಮ. ವಿಭುತ್ವ ಕಾಲಾಕಾಶಾದಿಗಳಿಗೂ ಇದೆ. ಅದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ. ಅನಾವೃತ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ಯನಾಗಿರುವವನು. ಪರಮಾತ್ಮ ಅನ್ಯರಿಗೆ ಆವೃತನೆ. ಅನ್ಯರು ಯಾರೂ ಅವನನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಲು ಶಕ್ತರಲ್ಲ. ತನಗೆ ತಾನು ಅನಾವೃತ. ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲವ. ಸರ್ವಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸರ್ವರೊಳಗಿದ್ದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಾಗದವನು ಆವೃತ ಎಂದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ದೇಹಾದ್ಯುಪಾತ್ತತದ್ಧರ್ಮಾಃ' 'ದೇಹಾದಿಗಳು ಹೊಂದಿರುವ ದೇಹಾದಿಧರ್ಮಗಳು' ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವುಗಳಲ್ಲ' ಎಂದು ಅವರ ಪಾಠ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ದೇಹಾದಿಧರ್ಮಗಳನ್ನು, 'ದೇಹಾದಿಗಳು ಹೊಂದಿರುವ ದೇಹಾದಿ ಧರ್ಮಗಳೆ'ಂದು ಹೇಳುವುದು ವ್ಯರ್ಥಪುನರುಕ್ತಿ.

ಅನ್ಯೇಷಾಮಾವೃತೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ್ವಸ್ಯಾನಾವೃತ ಏವ ಚ ।
ಆತ್ಮಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಜಗತಸ್ತಸ್ಯಾತ್ಮಾಽನ್ಯೋ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥

ಸುಷುಪ್ತವಚ್ಚ ನಿರ್ದುಃಖೋ ಜಾಗ್ರದ್ವಚ್ಚ ಪ್ರವೃತ್ತಿಮಾನ್ ।
ಅನನ್ಯಸದೃಶತ್ವಾಚ್ಚ ಕೇವಲೋಽಸೌ ಹರಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥
ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ಆತ್ಮನೈವಾವಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ ಹರಿರೇಷ ಸುಷುಪ್ತವತ್ ।
ಕೇವಲತ್ವೇನ ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಮುಕ್ತಿಸ್ತದ್ವದದುಃಖಿತಾ ॥ ಇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮೇ ॥

ಸರ್ವರೊಳಗಿದ್ದು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯಲಾಗದವನು ವಿಷ್ಣು. ತನಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲಾಗುವವನು. ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿ. ಅಂಥ ಸ್ವಾಮಿ ಅವನಿಗೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ನಿರಾತ್ಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಸುಷುಪ್ತಂ ತನ್ನಿದರ್ಶನಂ' ಎಂದರೆ ಸುಪ್ತಜೀವನಂತೆ ಅವನು ನಿರ್ದುಃಖ. ಸುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ನಿರ್ದುಃಖ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕೈವಲ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ನಿರ್ದುಃಖತ್ವಕ್ಕೆ ಸುಪ್ತಜೀವನು ನಿದರ್ಶನ ಎಂದರ್ಥ. ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತ ಎಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣ. ಜಾಗ್ರತನನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪರಮಾತ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವವನು. ಇದೂ ಕೈವಲ್ಯವೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವನು ನಿದರ್ಶನ. ಪರಮಾತ್ಮ ಅನನ್ಯಸದೃಶ, ಸುಪ್ತನಂತೆ. ಇದೂ ಕೈವಲ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥವೆ. ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಸ್ವರೂಪಭೂತಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದೂ ಕೈವಲ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೂ ಸುಷುಪ್ತಜೀವನು ನಿದರ್ಶನ. ಮುಕ್ತಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಶಬ್ದದಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ, ನಿರ್ದುಃಖತ್ವರೂಪ ಕೈವಲ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನ ಧರ್ಮ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತಿಯೂ ನಿದರ್ಶನ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಪರಮಾತ್ಮ ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಉದಾಸೀನಮಿವಾಧ್ಯಕ್ಷಂ ದ್ರವ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ರಿಯಾತ್ಮನಾಮ್ ।
ಕೂಟಸ್ಥಮಿಮಮಾತ್ಮಾನಂ ಯೋ ವೇದಾಪ್ನೋತಿ ಶೋಭನಮ್ ॥
॥ ೧೨ ॥

ಏನೂ ಆಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುವವನು. ಪಂಚಭೂತ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾದ ಜೀವದೇಹದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವವನು. ನಿರ್ವಿಕಾರ. ಇಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವವನು ನಿರ್ಮಲವಾದ ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಉದಾಸೀನಮಿವ' ಎಂಬುದನ್ನು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಜೀವಾತ್ಮ ಪರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಇವಶಬ್ದವನ್ನು 'ಅಧ್ಯಕ್ಷಮಿವ' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಪಂಚಭೂತಇಂದ್ರಿಯಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧಪ್ರಯುಕ್ತ ಇರುತ್ತಾನೆ ಸ್ವತಃ ಉದಾಸೀನನೇ ಎಂದು. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮ ಉದಾಸೀನ, ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಲ್ಲ ತಾನೆ? ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು–

ಹರಿರಕ್ಲಿಷ್ಟಕಾರಿತ್ವಾದುದಾಸೀನವದೀರಿತಃ ॥ ಇತಿ ಚ ।

ಉದಾಸೀನನಿಗೆ ಅಂದರೆ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಕರ್ತನಾದರೂ ಅವನಿಗೆ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲ, ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲದೇ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದು 'ಉದಾಸೀನಮಿವ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯ ಎಂದು ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಮನಸ್ಸು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢಭಕ್ತಿಯೂ ಬೇಕು ಆಗ ದೇಹಾಭಿಮಾನ ತೊಲಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿ ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಲಿಂಗಸ್ಯ ಗುಣಪ್ರವಾಹಂ
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಚೇತನಾತ್ಮನಃ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಾಸುಸಂಪತ್ಸು ವಿಪತ್ಸು ಸೂರಯೋ
ನ ವಿಕ್ರಿಯಂತೇ ಮಯಿ ಬದ್ಧಸೌಹೃದಾಃ ॥ ೧೩ ॥

ಪಂಚಭೂತ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯರೂಪವಾದ, ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಬಾಹ್ಯಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಸ್ವರೂಪಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸತ್ವಾದಿಗುಣ ವಿಕಾರವಾದ ಸುಖದುಃಖಪ್ರವಾಹರೂಪವಾದ ಸಂಸಾರ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ನನ್ನಲ್ಲಿ ದೃಢಭಕ್ತಿ ಇರಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಪತ್ತು ವಿಪತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ 'ಬದುಕಿದೆ, ಸತ್ತೆ' ಎಂದು ಹರ್ಷಶೋಕಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಲಿಂಗದೇಹಕ್ಕೇ ಜನನಮರಣರೂಪ ಗುಣಪ್ರವಾಹವೆಂಬ ಸಂಸಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ 'ಚೇತನಾತ್ಮನಃ' ಎಂದೂ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಲಿಂಗವೆಂದರೆ ಲೀನವಾದ ಅಜ್ಞಾತವಾದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗವೆನಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಎರಡು ಬಗೆ. ಅದನ್ನು 'ಭಿನ್ನಸ್ಯ' 'ಚೇತನಾತ್ಮನಃ' ಎಂದು ಶ್ಲೋಕ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಚೇತನಾತ್ಮಕಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಚೇತನಾ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಬುದ್ಧಿ ಚಿದಾಭಾಸ ಎಂದೆಲ್ಲ ಅರ್ಥೈಸಿ ಭಿನ್ನವಾದ ಲಿಂಗದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಭಿನ್ನವಾದ ಜಡವಾದ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಚೇತನಾತ್ಮಕಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಇದ್ದಲಿನಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಕೂಡಿದಾಗಲೆ ದೇಹಾದ್ಯಭಿಮಾನ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಕಾರಣ. ಇದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯವಚನದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವಾದ್ ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಮನಸೋ ಗುಣಾಃ ಸತ್ವಾದಯೋ ಮತಾಃ ।
ತಜ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ನ ವಿಕುರ್ವೀತ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಂ ಮನಸ್ತಥಾ ॥
ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ॥

ಜೀವನಿಗೆ ಅವನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಕಾರ್ಯ ಪ್ರವಾಹರೂಪ ಸಂಸಾರ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸಂಸಾರ ಕಾರಣವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಿಳಿದು ಸಂಪತ್ತು ವಿಪತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಹರ್ಷಶೋಕವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಮೂಲಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕಚೇತನಾತ್ಮನಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕ' ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಸಮುದಾಯ ಎಂದರ್ಥ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಭಿನ್ನಸ್ಯ ಲಿಂಗಸ್ಯ' ಎಂಬುದನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. 'ಕಾರಕ' ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಲುಪ್ತಷಷ್ಠೀವಿಭಕ್ತಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಚೇತನಾತ್ಮನಃ ಲಿಂಗಸ್ಯ' ಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ, ಅಂದರೆ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ ಅಪರಾಧಕ್ಕೆ ದೇವೇಂದ್ರ ಅವನ ಕಾಲಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ, ನಾಚುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ ಕ್ಷಮಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ಪೃಶಂತಂ ಪಾದಯೋಃ ಪ್ರೇಮ್ಣಾ ವ್ರೀಳಿತಂ ಸ್ವೇನ ಕರ್ಮಣಾ ।
ಶತಕ್ರತುಂ ಪರಿಷ್ವಜ್ಯ ವಿದ್ವೇಷಂ ವಿಸಸರ್ಜ ಹ ॥ ೧೯ ॥

ದೇವೇಂದ್ರ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಲಜ್ಜೆ ಪಟ್ಟವನಂತೆ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಪೃಥುರಾಜನೊಳಗಿರುವ ಹರಿಯ ಪಾದಗಳಿಗೆ ತಲೆಯಿಟ್ಟು ನಮಿಸಿದ. ಆಗ ರಾಜ ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧವಶದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಸ್ವೋತ್ತಮ ದ್ವೇಷ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ.

ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಹರಿಯಾಜ್ಞೆಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಅಶಕ್ತರಂತೆ, ಸೋತು ಲಜ್ಜಿತರಾದಂತೆ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಅವರು ಹರಿಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸದಾ ಬಲಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಪೂರ್ಣರೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಪೃಥುರಾಜ ಮುಂತಾದ ರಾಜರುಗಳೂ ಋಷಿಗಳೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಮರೆಯಾದಾಗ ದ್ವೇಷದುಃಖಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಹರಿಧ್ಯಾನ ಅವರಿಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೇ ಪೃಥುರಾಜ ಇಂದ್ರನ ಮೇಲಿನ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಕೊಲ್ಲಲು ಹೊರಟಿದ್ದ. ಯಜ್ಞ ನಿಂತು ಹೋದೀತೆಂದು ದುಃಖ ಪಟ್ಟ.

ಆಯಾಸದುಃಖವ್ರೀಡಾದೀನ್ ಪ್ರಾಯಶಃ ಸುಖಿನೋಽಪಿತು ।
ನಿಯಮಾದೃಷಿಭೂಪೇಷು ಮೋಹಾಯಾದರ್ಶಯನ್ ಸುರಾಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ।

ಅಪಕ್ವಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಾ ಯೇ ನ ತೇಷಾಂ ವಿಷ್ಣುದರ್ಶನಮ್ ।
ಪ್ರಾಯೋ ಭವತಿ ದುಃಖಸ್ಯ ತ್ವಭಾವಃ ಪ್ರಾಯಶೋ ಭವೇತ್ ॥
ಇತಿ ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

ದೇವತೆಗಳು ತಾವು ಋಷಿಗಳಿಗಿಂತ ರಾಜರುಗಳಿಗಿಂತ ತಾರತಮ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರಾದ್ದರಿಂದ ತಾರತಮ್ಯನಿಯಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಜ್ಞಜನಮೋಹನಕ್ಕಾಗಿ ಆಯಾಸ ದುಃಖ ಲಜ್ಜೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮುಂತಾದುವನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಅಪಕ್ವವಾದ ಭಕ್ತಿ ಉಳ್ಳ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಾದ ಋಷಿಗಳು ರಾಜರು ಮುಂತಾದವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹರಿಯ ಅಪರೋಕ್ಷವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾರಬ್ಧದಿಂದ ಮರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ದುಃಖಾಭಾವವೂ ಪ್ರಾಯಿಕ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪ್ರಕಾಶಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ದೇವೇಂದ್ರನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬಿಡಲು ಶ್ರೀಹರಿ ಉಪದೇಶಿಸಿದ. ಇಂದ್ರನೂ ರಾಜನ ಕಾಲುಗಳಿಗೆರಗಿದ. ಆಗ ರಾಜ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗುಣಪೂರ್ಣಶರೀರಿಯಾದ ಹರಿಯನ್ನು ನಮಿಸಿದ.

ಭಗವಾನಪಿ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ಪೃಥುನೋಪಾಹೃತಾರ್ಹಣಃ ।
ಸಮುಜ್ಜಿಹಾನಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಗೃಹೀತಚರಣಾಂಬುಜಃ ॥ ೨೦ ॥

ಗುಣಪೂರ್ಣಶರೀರನಾದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪೃಥುರಾಜ ಪೂಜಿಸಿ ಉಕ್ಕಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನ ಪಾದಕಮಲಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡ.

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿಶ್ವಾತ್ಮ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹಾಗೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವವೆಂದರೆ ಪೂರ್ಣ. ಪೂರ್ಣವಾದ ಗುಣಗಳೇ ಪರಮಾತ್ಮನ 'ಆತ್ಮ' ಎಂದರೆ ಶರೀರ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಜಗತ್ ಸಮಸ್ತಂ ವಿಶ್ವಂ ಚ ನಿಖಿಲಂ ಪೂರ್ಣಮುಚ್ಯತೇ ॥
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮ್ ।

ಜಗತ್ ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವ ನಿಖಿಲ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡುವ ಸಜ್ಜನರ ಸಮಾಗಮವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ. ಅವರ ಮುಖದಿಂದ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಸೇವೆಯಿಂದ ಪೂರ್ಣಕಾಮನಾದ ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ

ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿ ತಾನೆ? ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಕೂಡ ಕೇವಲ ಅವಳ ಮೇಲಿನ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿ ಹೊರತು ಅವಳಿಂದಲೂ ನಿನಗೆ ಏನೂ ಸುಖ ಸಿಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಅಥಾಭಜಂ ತ್ವಾಽಖಿಲಪೂರುಷೋತ್ತಮಂ
ಗುಣಾಲಯಂ ಪದ್ಮಕರೇವ ಲಾಲಸಃ ।
ಅಪ್ಯಾವಯೋರೇಕಪತಿಸ್ಪೃಧೋಃ ಕಲಿ-
ರ್ನ ಸ್ಯಾತ್ ಕೃತಸ್ತ್ವಚ್ಚರಣೈಕತಾನಯೋಃ ॥ ೨೮ ॥

ಜಂತೋರ್ಜಗತ್ಯಾಂ ಜಗದೀಶ ವೈಶಸಂ
ಸ್ಯಾದೇವ ಯತ್ ಕರ್ಮಣಿ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮ್ ।
ಕರೋಷಿ ಫಲ್ಗ್ವಪ್ಯುರು ದೀನವತ್ಸಲ
ಸ್ವ ಏವ ಧಿಷ್ಣ್ಯೇಽಭಿರತಸ್ಯ ಕಿಂ ತಯಾ ॥ ೨೯ ॥

ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ನಾನೂ ಸೇವಿಸುತ್ತೇನೆ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ನಿನ್ನ ಪಾದವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವವರು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗೆ ಒಂದು ಕರ್ಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ವೈಮನಸ್ಯ ಬರಬಹುದು. ಆದರೂ ನಿನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನೇ ಪ್ರಭುವೆಂದು ಸೇವಿಸಲು ಸ್ಪರ್ಧಿಸುವ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಪರಸ್ಪರ ವೈಮನಸ್ಯ ಉಂಟು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾನು ಯೋಗ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯವನೆಂದು ನಿನ್ನ ಸೇವಾಕಾಶವನ್ನು ನನಗೆ ನೀನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ತಾನೆ? ನಾವು ಮಾಡುವ ಅಲ್ಪವಾದ ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲನೀಡಿ ಮಹತ್ತನ್ನಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವಿ. ಹೇ ದೀನವತ್ಸಲ, ಇದು ನಿನ್ನ ವಾತ್ಸಲ್ಯ. ಭಕ್ತನ ಮೇಲಿನ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಅವನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ನೋಡಿ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುವಿ. ಸ್ವರಮಣನಾದ ನಿನಗೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಮಹಾಸೇವೆಯಿಂದಾದರೂ ಏನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಅವಳಿಗೆ ಸೇವಾವಕಾಶ ನೀಡಿರುವೆ. ಹಾಗೇ ನನಗೂ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದಲೇ ಸೇವಾವಕಾಶ ನೀಡಿರುವಾಗ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವೇ ಇಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭವವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಿಂದ ನಿನ್ನ ಸೇವೆ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಭಕ್ತರು ಮಾಡುವ ಅತ್ಯಲ್ಪಸೇವೆಯನ್ನು ಮಹತ್ತೆಂದು ಭಾವಿಸುವವನು. ಅದರಿಂದ ನಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ನೀನು ಭಕ್ತನಾದ ನನ್ನ ಕಡೆಗೇ ಇರುವಿ ಎಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರಮಣನಾದ ನಿನಗೆ ಅವಳಿಂದಾಗ

ಬೇಕಾದುದೇನಿದೆ?' ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂಥ ಭಕ್ತರು ಚೇತನಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೆ ಬೇರೆ ಇಲ್ಲ. ಅವಳೊಡನೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಗಿಳಿದು ಗೆಲ್ಲುವುದನ್ನು ಯಾವ ಭಕ್ತನೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆಲೋಚಿಸಲಾರ.

[೧]ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, 'ಇಂದ್ರನೊಡನೆ ನನಗೆ ವಿರೋಧ ಉಂಟಾದಾಗ ನೀನು ನನ್ನ ಪಕ್ಷ ವಹಿಸಿದೆ. ನಿನ್ನ ಕೃಪಾಬಲ ವಿರುವಾಗ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ನೀನು ನನ್ನ ಕಡೆ ಇರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂಥ ಸ್ತ್ರೀಯ ಕೋಪ ನನ್ನನ್ನೇನೂ ಮಾಡಲಾರದು.' ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ಉತ್ಮತ್ತಪ್ರಲಾಪವಾಗಿದೆ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಲಹಪರವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಪ್ರಕೃತಿವಶರಾಗಿ ನಾವು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮರಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತಫಲದಿಂದೇನು? ಅದರಿಂದ ನೀನು ನಮ್ಮ ಈ ನಿಕೃಷ್ಟಕಾಮ್ಯಕರ್ಮವನ್ನೂ ಕೂಡ ಭಕ್ತಿ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಿ' ಎಂದು. ಆದರೆ ಪೃಥು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಯಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಎಲ್ಲ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ ಕಾಮ್ಯಫಲವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಹರಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ನಿಂತು ವರ ಕೇಳೆಂದರೂ ಬೇಡವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ತಾನು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಅವನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ವಿರೋಧ. ಮತ್ತು ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಫಲವನ್ನೇ ಭಗವಂತ ನೀಡುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಭಕ್ತಿವೈರಾಗ್ಯಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಬಯಸಿಯೇ ಕರ್ಮಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ವೈಷಮ್ಯನೈರ್ಘೃಣ್ಯದೋಷ ಬಂದೀತು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ–

---

೧. ಭವತು ವಾ ಕಲಿಸ್ತಥಾಪಿ ಭಜೇಯಮೇವೇತ್ಯಾಹ । ಜಗಜ್ಜನನ್ಯಾಂ ವೈಶಸಂ ವಿರೋಧಃ ಸ್ಯಾದೇವ । ತತ್ರ ಹೇತುರ್ಯಸ್ಯಾಃ ಕರ್ಮಣಿ ಚರಣಸೇವಾಲಕ್ಷಣೇ ನಃ ಸಮೀಹಿತಮಿಚ್ಛಾ ಭವತಿ । ತಥಾಪೀಂದ್ರವಿರೋಧೇ ಮತ್ಪಕ್ಷಪಾತವದತ್ರಾಪಿ ಮಯಿ ತವ ಪಕ್ಷಪಾತ ಏವ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯಾಹ । ಫಲ್ಗು ತುಚ್ಛಮಪ್ಯುರು ಬಹು ಕರೋಷಿ ಯತೋ ದೀನೇಷು ವತ್ಸಲೋ ದಯಾವಾನ್ ಸ್ವೇ ಸ್ವರೂಪ ಏವ ರತಸ್ಯ ತವ ತಯಾ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾ ಕಿಂ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ । ತಾಂ ನಾದ್ರಿಯಸ ಇತ್ಯರ್ಥಃ । –ಶ್ರೀಧರಃ

ಪಿತುಸ್ತವ ಪುರುಷವಿಶೇಷಸ್ಯ ರಕ್ಷಕತ್ವೇ ಮಾತುಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಃ ಕೋಪೇಽಪಿ ನ ಮೇ ಹಾನಿರಿತಿ ಭಾವಃ – ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಧಿಷ್ಣ್ಯಂ ತೇಜಶ್ಚ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಮಹಿಮಾ ಧಾಮ ಚೋಚ್ಯತೇ ॥
ಇತಿ ಚ ।

ಅಲ್ಪಪುಣ್ಯತ್ವಾನ್ನ ಮದ್ಭಕ್ತಿಯೋಗ್ಯಸ್ತ್ವಮಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಂ ಯತಃ ಫಲ್ಗ್ವಪ್ಯುರು ಕರೋಷಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯಾತ್ । ವಿನಾ ವಾತ್ಸಲ್ಯಂ ಶ್ರಿಯಾಽಪಿ ಕಿಂ ತವ?

'ಸ್ವ ಏವ ಧಿಷ್ಣ್ಯೇಭಿರತಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧಿಷ್ಣ್ಯ ಎಂದರೆ ಸ್ವಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವೇ ಮಹಿಮ್ನಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ' ಎಂಬಂತೆ ಮಹಿಮೆ ಎಂದರ್ಥ. ಧಿಷ್ಣ್ಯ ತೇಜಸ್ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಧಾಮ ಎಂದು ಮಹಿಮೆಯೇ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಉಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ನೀನು ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮ ಅಲ್ಪವಾದ್ದರಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಸೇವೆಗೆ ಅನರ್ಹ ಎಂದು ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ನೀನು ತಿಳಿಯಬೇಡ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೇವೆ ಅಲ್ಪವಾದರೂ ಆ ಅಲ್ಪತ್ವವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸದೆ, ನಾನು ಸೇವೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಅಲ್ಪಸೇವೆಯನ್ನು ನನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಮಹತ್ತೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಿ. ಯೋಗ್ಯತಾನುಗುಣವಾಗಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯ ನಿನಗಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಮಹತ್ತಾದ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನಿನಗೇ ಅದರಿಂದ ಮಹತ್ತಾದ ಪ್ರೀತಿ ಉಂಟಾಗಲು ಕಾರಣ ನಿನಗೆ ಅವಳಲ್ಲಿ ಅವಳ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮಹತ್ತಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿರುವುದೇ ಕಾರಣ. ಹೊರತು ಅವಳು ಮಾಡುವ ಸೇವೆ ಮಹತ್ತಾಗಿದೆ ಎಂದಲ್ಲ. ಸ್ವರಮಣನಾದ ನಿನಗೆ ಅವಳಿಂದ ಮಹತ್ತಾದ ಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡಾದರೂ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥ.

* * *

ಭಗವಂತನ ಸೇವೆಗೆ ಒಬ್ಬನು ಅರ್ಹನೆನಿಸುವುದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರತು ಅವನು ಮಾಡುವ ಸೇವೆ ಮಹತ್ತಾದ್ದರಿಂದ ಅಲ್ಲ. ಅದರಿಂದಲೇ ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಾನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸೇವೆ ಮಾಡುವೆನು, ನನಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡು ಎಂದು ಪೃಥುಮಹಾರಾಜ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಭಜಂತ್ಯಥ ತ್ವಾಮತ ಏವ ಸಾಧವೋ
ವ್ಯುದಸ್ತಮಾಯಾಗುಣವಿಭ್ರಮೋದಯಮ್ ।
ಭವತ್ಪದಾನುಸ್ಮರಣಾದೃತೇ ಸತಾಂ
ನಿಮಿತ್ತಮನ್ಯದ್ ಭಗವನ್ ನ ವಿದ್ಮಹೇ ॥ ೩೦ ॥

ಶ್ರೀಹರಿ, ನೀನು ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ್ದರಿಂದಲೆ ಪ್ರಾಕೃತಗುಣವಿಕಾರರಹಿತನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಜ್ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹತ್ತಾದ ಸೇವೆಗೇ ನೀನು ಮಹತ್ವ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಇದು ಶಕ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ನಿಷ್ಕಾಮರಾದ ಆ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸಲು ನಿನ್ನ ಪಾದದ ಸ್ಮರಣೆ ಬರುವುದು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಫಲವಿದ್ದೀತೆಂದು ನಾವು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಭಜಂತ್ಯಥ ತ್ವಾಂ' ಎಂದರೆ 'ಅನಂತರ ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಅಥಶಬ್ದ 'ಅನಂತರ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎನ್ನಬಾರದು. 'ಇನ್ನೊಂದು' ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ನನಗೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಸೇವಾವಕಾಶ ನೀಡಬೇಕೆನ್ನಲು ನನ್ನ ಸೇವೆ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವುದು ಬಾಧಕವಲ್ಲ, ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದಲೆ ನನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಸ್ವರಮಣನಾಗಿದ್ದೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮಾಡುವ ಸೇವೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಇನ್ನೊಂದು ಸಾಧಕವೂ ಇದೆ. ಅದೇನೆಂದರೆ 'ಅತ ಏವ' ಅಂದರೆ, ನೀನು ಸಜ್ಜನರ ಸೇವೆಯನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದಲೆ ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ, ಅದರಿಂದಲೂ ನೀನು ನನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಿ. ಹೀಗಾಗಿ ನೀನು ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಸೇವಾವಕಾಶ ನೀಡು ಎಂದರ್ಥ.

[೧]ಶ್ರೀಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅತ ಏವ' ನೀನು ದೀನ ವತ್ಸಲನಾದ್ದರಿಂದ 'ಅಥ' ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಅನಂತರವೂ ಕೂಡ, ಸಜ್ಜನರು ನಿನ್ನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ' ಎಂದಿದೆ. ಅದ್ವೈತಕ್ಕೆ ಇದು ಸರಿ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದ ಬಳಿಕವೂ ಜ್ಞಾನಿ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಗುಣಸ್ಮರಣೆ ಎಂಬ ಫಲವಿರುವುದು ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ನಿವಾರಣೆಯಾದ ಮೇಲೂ ಅಜ್ಞಾನದ ಸಂಸ್ಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಬಲದಿಂದ ಸಗುಣಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಸಗುಣಸ್ಮರಣೆಯಿಂದ ಅವನಿಗೇನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ? ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ನಿರ್ಗುಣ ಉಪಾಸನೆಯ ಮೂಲಕ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಬಂದಾಗಿದೆ. ಸಗುಣ ಭಜನೆ ನಿರ್ಗುಣೋಪಾಸನೆಗೆ ಮೆಟ್ಟಲು ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಅವರ ಮತ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅಥ' ಆತ್ಮ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಬಂದ ಬಳಿಕ 'ಅತ ಏವ' ಕೇವಲ ಕರ್ಮ ಅಲ್ಪವಾದ್ದರಿಂದಲೆ, ಸಜ್ಜನರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

---

೧. ಯತಸ್ತ್ವಂ ದೀನವತ್ಸಲೋಽತ ಏವ ಸಾಧವೋ ನಿಷ್ಕಾಮಾ ಅಥ ಜ್ಞಾನಾನಂತರಮಪಿ ತ್ವಾಂ ಭಜಂತಿ । ಕಿಮರ್ಥಂ ಭಜಂತಿ ತತ್ರಾಹ ಭವತ್ಪದಾನುಸ್ಮರಣಾದ್ ವಿನಾಽನ್ಯದ್ ತೇಷಾಂ ನಿಮಿತ್ತಂ ಫಲಂ ನ ವಿದ್ಮಃ —ಶ್ರೀಧರಃ

ಅತ ಏವ ಕೇವಲಕರ್ಮಣಾಂ ಫಲ್ಗುತ್ವಾದೇವ ಸಾಧವೋ ನಿಷ್ಕಾಮಾ ಅಥ ಪ್ರತ್ಯಗಾತ್ಮತಯಾ ಯಾಥಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನಾನಂತರಂ ತ್ವಾಂ ಭಜಂತಿ । ನಿರತಿಶಯಾ

ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಾನಂದವು ಅನಂತಾನಂದರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಅತಿತುಚ್ಛವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾನಂದರೂಪ ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಭವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾನಂದ ರೂಪವಾದ ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಭವ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬಹುದು. ಪೂರ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ಪರಮಾನಂದಾನುಭವ ಬರುವುದು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಆದರಿಂದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಜ್ಜನರು ಆತ್ಮಾನಂದಾನುಭವ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಜನೆ ಮಾಡುವುದು ಅಶಕ್ಯ. ಪರಮಾತ್ಮ ಅನಂತಾನಂದರೂಪ. ಹೊರತು, ಆವನ ಸ್ಮರಣೆ ಅನಂತಾನಂದರೂಪವೆನ್ನುವುದೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಮಾತು.

ಅಥಾನ್ಯಚ್ಚ । ಅತಃ ವಾತ್ಸಲ್ಯಾದೇವ ।

'ಅಥ' ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಯುಕ್ತಿಯೂ ಇದೆ ಎಂದರ್ಥ 'ಅತ ಏವ' ಎಂದರೆ ನಿನಗೆ ಸೇವಕರಲ್ಲಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಎದರ್ಥ.

* * *

ದೇವ ಋಷಿ ಗಂಧರ್ವರು ಮಾನವರು ಪಶುಪಕ್ಷಿಗಳೆಂದು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನಾದ ಹರಿ ಇರುವನೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪೃಥು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಆದರದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿ ಯಜ್ಞ ಸಮಾಪ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವರ್ಷಿಪಿತೃಗಂಧರ್ವಸಿದ್ಧಚಾರಣಪನ್ನಗಾಃ ।
ಕಿನ್ನರಾಪ್ಸರಸೋಽಮರ್ತ್ಯಾಃ ಖಗಾ ಭೂತಾನ್ಯನೇಕಶಃ ॥ ೩೬ ॥

ಯಜ್ಞೇಶ್ವರಧಿಯಾ ರಾಜ್ಞಾ ವಾಗ್ವಿತ್ತಾಂಜಲಿಭಕ್ತಿತಃ ।
ಸಭಾಜಿತಾ ಯಯುಃ ಸರ್ವೇ ವೈಕುಂಠಾನುಗತಾಸ್ತತಃ ॥ ೩೭ ॥

ದೇವ ಋಷಿ ಪಿತೃ ಗಂಧರ್ವ ಸಿದ್ಧ ಚಾರಣ ಪನ್ನಗ ಕಿನ್ನರ ಅಪ್ಸರ ಮಾನವ ಪಕ್ಷಿ ಭೂತಗಳು ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನಾದ ಹರಿ ಪೂಜ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದೂ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನಾದ ಹರಿಯೇ ಇದ್ದು ತನ್ನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ತಾನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ಭಾವಿಸಿ ಪೃಥುರಾಜ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮಾತಿನ ಉಪಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಯಥೇಚ್ಛಧನವನ್ನಿತ್ತು ಕೈಮುಗಿದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿದ.

ನಂದರೂಪಮಾತ್ಮಾನುಭವಂ ಲಬ್ಧ್ವಾಪಿ ಕಿಮರ್ಥಂ ಮಾಂ ಭಜಂತೇ ತತ್ರಾಹ । ನಿತ್ಯನಿರತಿಶಯಾನಂತಾನಂದರೂಪೇ ತ್ವಚ್ಚರಣಸ್ಮರಣಸಮುದ್ರೇ ವಿಪ್ರುಡಿವ ಕೇವಲ ಸ್ವಾತ್ಮಾನುಭವೋಽಪ್ಯತಿ ತುಚ್ಛ ಇತಿ ಭಾವಃ । —ವೀರರಾಘವಃ

ಬಳಿಕ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ತೆರಳಿದರು. ವಿಷ್ಣುಪಾರ್ಷದರೂ ಪೂಜಿತರಾದರು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಯಜ್ಞೇಶ್ವರಧಿಯಾ' ಎಂದರೆ ದೇವಋಷಿಮುಂತಾದವರೂ ಮಾನವಪಶುಪಕ್ಷಿಮುಂತಾದವರೂ ಎಲ್ಲರೂ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿರೂಪಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಭಗವಂತನೆಂದು ಪೃಥು ಆರಾಧಿಸಿದ ಎಂದು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಆದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಚೇತನ ಅಚೇತನಗಳೂ ಭಗವಂತನ ವಿಭೂತಿಯಲ್ಲ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆದಿತ್ಯರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಸಿದ್ಧರಲ್ಲಿ ಕಪಿಲ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಭೂತಿಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನೆಂದು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ಬೇರೆ ವಿಭೂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಭಗವಂತನೇ ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಕೂಡದು. ಅದು ಮಿಥ್ಯೋಪಾಸನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು–

ಭೂತೇಷು ಹರಿರಿತ್ಯೇವ ಹರ್ಯರ್ಪಣಧಿಯಾ ತಥಾ ।
ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಚ ಹರೇಃ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಾಽಽತ್ಮವೇದಿಭಿಃ ॥

ಇತಿ ಪಾದ್ಮೇ ।

ಎಲ್ಲ ಚೇತನರಲ್ಲಿ ಹರಿ ಇರುವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು ಹೊರತು ಹರಿಯೇ ಎಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿ ಇದ್ದು ತನ್ನಿಂದ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿಸಿ ತನಗೇ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ತಿಳಿದು ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೧

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಒಂದು ಮಹಾಸತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಹಿತವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ. 'ಪರಮಾತ್ಮ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ನೇಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಂಥ ರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಾಪಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ನೀವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡಿರಿ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಲ್ಲ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಮ್ಮ ತಂದೆ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜನರ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲದಾತನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಿಂದಲೆ ಕೆಲವು ಸತ್ಕರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಮಾತ್ರ ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕಿವಿ ಮಾತು. ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮೇಲೆ ನಡೆಸಬೇಡಿರಿ. ಆ ಮಹಾವಿಷ್ಣು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅವನು ಬಹಳ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹೋಮಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ವೇದಜ್ಞನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ತುತ್ತು ಅನ್ನ ನೀಡುವುದು ಹರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತಿಕರ.' ರಾಜನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಮುನಿಗಳೂ ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು. 'ಪುತ್ರನಿಂದ ಪಿತನಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ ಎನ್ನಲು ನೀನೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುವಿ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಾಪದಿಂದ ಹತನಾದ ವೇನನೂ ಕೂಡ ಪುತ್ರನಾದ ನಿನ್ನಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಭಾಗಿಯಾದ. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾದ ನೀನು ಚಿರಕಾಲ ಬಾಳು' ಎಂದರು.

* * *

ಪೃಥು ತನ್ನ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಭೂಮಿಯಿಂದ ಹಾಲು ಕರೆದು ಉಂಡು ಉಳಿದುದನ್ನೇ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಉಂಡು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥ ರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಯಾರು ಬಯಸಲಾರ ಎಂದು ವಿದುರ ಮೈತ್ರೇಯರಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಲು ಬಯಸಿದ.

ಕೋ ನ್ವಸ್ಯ ಕೀರ್ತಿಂ ನ ಶೃಣೋತ್ಯಭಿಜ್ಞೋ
ಯದ್ವಿಕ್ರಮೋಚ್ಛಿಷ್ಟಮಶೇಷಭೂಮಿಪಾಃ ।
ಲೋಕಾಃ ಸಪಾಲಾ ಉಪಜೀವಂತಿ ಕಾಮ-
ಮದ್ಯಾಪಿ ತನ್ಮೇ ವದ ಕರ್ಮ ಶುದ್ಧಮ್ ॥ ೧೦ ॥

ಪೃಥುರಾಜ ಪರಾಕ್ರಮದಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಹಾಲು ಕರೆದು ಉಂಡುಳಿದ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೇ ಎಲ್ಲ ರಾಜರೂ ಲೋಕಗಳೂ ಲೋಕಪಾಲಕರೂ ಇಂದಿಗೂ ಯಥೇಚ್ಛ ಉಂಡು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಅವನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಯಾವ ವಿವೇಕಿ ಕೇಳದೆ ಬಿಟ್ಟಾನು? ಆದರಿಂದ ಅವನ ನಿರ್ಮಲ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ನನಗೆ ಹೇಳಿರಿ.

ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಪರಾಕ್ರಮ ಪೃಥುವಿನ ಪರಾಕ್ರಮದ ಮುಂದೆ ಏನೂ ಅಲ್ಲ, ಬರಿ ಅಲ್ಪವೆಂದಂತಾಗುವುದು. ಇದು ವಾಸ್ತವವಲ್ಲ. ನಾರದಪುರಾಣ ಇಂಥ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ದೇವೇಭ್ಯ ಋಷಯೋ ಭೂಪಾಶ್ಚೋಚ್ಯಂತೇ ಶಕ್ತಿಮತ್ತಯಾ ।
ಕ್ವಚಿತ್ಕ್ವಚಿನ್ಮೋಹನಾರ್ಥಂ ಕಾದಾಚಿತ್ಕಾಚ್ಚ ಹೇತುತಃ ॥
ಇತಿ ನಾರದೀಯೇ ।

ಋಷಿಗಳೂ ರಾಜರೂ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಹೊಗಳಲ್ಪಡುವುದುಂಟು. ಇದು ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕೇವಲ ಅಜ್ಞಜನರಿಗೆ ಮೋಹ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಉದ್ದೇಶದ್ದು, ಇನ್ನ ಕೆಲವೆಡೆ ಹರಿಯ ಆದೇಶ, ದೇವತೆಗಳ ವರಬಲ ಮುಂತಾದ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಂದು ನಾರದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಒಂದು ಮಹಾಸತ್ರದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನೂ ದೀಕ್ಷಿತನಾಗಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ಎಲ್ಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೂ ಧರ್ಮಾಚರಣ ಮಾಡಲು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಮಾನುಸಾರ ಫಲ ನೀಡುವ ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಕರ್ಮ ಆಚರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಸ್ತಿ ಯಜ್ಞಪತಿರ್ನಾಮ ಕೇಷಾಂಚಿದಿಹ ಸತ್ತಮಾಃ ।
ಇಹಾಮುತ್ರ ಚ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವತ್ಯಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಭುವಃ ॥ ೨೬ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನೆ ಇಲ್ಲ ಧರ್ಮವೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ನಮ್ಮ ತಂದೆ ವೇನರಾಜ ನಿಮಗೆ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸಜ್ಜನರ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲದಾತನಾದ ಒಬ್ಬ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೇ ಮುಂತಾದವರ ಸಿದ್ಧಾಂತವಿದೆ. ಮತ್ತು ಭೂಲೋಕ ಸ್ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಕೆಲವು ಮನುಷ್ಯರೂ ಮಾತ್ರ

ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿ ಕಾಣಲು ಸಿಗುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆ? ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ನೀಡುವ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನಿದ್ದಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವತ್ಯಃ ಕ್ವಚಿದ್ ಭುವಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾ ಎಂದರೆ ಕಾಂತಿ, ಪ್ರಕಾಶ. ಪ್ರಕಾಶಉಳ್ಳ, ಅಂದರೆ ಸುಖಜನಕವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇಹದಲ್ಲೂ ಪರದಲ್ಲೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಇವೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ದುಃಖಜನಕವಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿವೆ. ಇದು ಉಪಲಕ್ಷಣ ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕೆಲವರಿಗೆ ಸುಖಜನಕವಾದರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ದುಃಖಜನಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಒಂದೇ ಪದಾರ್ಥ ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಕೆಲ ಕಾಲ ಸುಖಜನಕ ಕೆಲಕಾಲ ದುಃಖಜನಕ. ಈ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವೇಕೆ? ವಿಚಿತ್ರಕರ್ಮಫಲದಾತನಾದ ಒಬ್ಬ ಭಗವಂತನಿರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಭಗವಂತನಿದ್ದಾನೆ' ಎಂದು [1]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವಿವರಣೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ಗ ಸುಖಜನಕವೆ. ನರಕ ದುಃಖಜನಕವೆ. ಭೂಮಿ ಸುಖದುಃಖ ಎರಡಕ್ಕೂ ಜನಕ. ಮಣ್ಣು ಒಬ್ಬನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಕೆಯಾಗಬಹುದು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿವಿಗ್ರಹವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಕರ್ಮಾನುಸಾರಿಯಲ್ಲ.ಅದರ ಸ್ವಭಾವ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು 'ನಿಮಿತ್ತಮಾತ್ರಂ ತತ್ರಾತ್ಮಾ' (ಭಾಗ. ೪.೧೧.೪೭) ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಪರಿಣಾಮಹೊಂದುವುದು ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಕರ್ಮವಾಗಲಿ ಕರ್ಮಫಲದಾತನಾದ ಭಗವಂತನಾಗಲಿ ಏಕೆ ಬೇಕು?

ಅದರಿಂದ ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಂತಿ ಜ್ಞಾನ ಸುಖಗಳು ಇವೆ. ಕೆಲವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಲ್ಲ, ಏಕೆ ಈ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಆಯಾ ಕರ್ಮವೈಚಿತ್ರ್ಯ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಸುಖದುಃಖಫಲ ನೀಡುವ ಭಗವಂತ ಕಾರಣ ವೆಂದೊಪ್ಪಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವತ್ಯಃ ಭುವಃ' ಎಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕರ್ಮಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನಸುಖಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಕಾಂತಿ

೧. ಕೇಷಾಂಚಿನ್ಮಹತಾಂ ಮತೇ ಯಜ್ಞಪತಿರ್ನಾಮ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧೋ ಭಗವಾನಸ್ತಿ। ಕಿಂ ತತ್ರ ಪ್ರಮಾಣಮಿತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಜಗದ್‌ವೈಚಿತ್ರ್ಯಾನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯಾಹ ಇಹೇತಿ । ಇಹಾಸ್ಮಿನ್ ಲೋಕೇ ಅಮುತ್ರ ಪರಲೋಕೇ ಚ ಕ್ವಚಿತ್ ಜ್ಯೋತ್ಸ್ನಾವತ್ಯಃ ಕಾಂತಿಮತ್ಯಃ ಸುಖಜನನ್ಯಃ ಭುವೋ ಭೋಗಭೂಮಯೋ ಲಕ್ಷ್ಯಂತೇ ದೃಶ್ಯಂತೇ। ಭುವ ಇತ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ಪದಾರ್ಥಮಾತ್ರೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ। ಕ್ವಚಿನ್ನರಕಾದೌ ನಿಯಮೇನ ದುಃಖಜನಕತ್ವಂ ಕ್ವಚಿತ್ ಸುಖಜನಕಸ್ಯಾಪಿ ಕಾಲಾಂತರೇ ದುಃಖಜನಕತ್ವಂ ಏಕೈಕಸ್ಯೈವ ಪದಾರ್ಥಸ್ಯ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ ಪುರುಷೇ ಸುಖಜನಕತ್ವಂ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ ಪುರುಷೇ ಚ ದುಃಖಜನಕತ್ವಮಿತಿ ಜಗದ್‌ವೈಚಿತ್ರ್ಯಮ್ । —ಗಿರಿಧರಃ

ಪೂರ್ಣರಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಹೀಗೇ. ಮನುಷ್ಯರು ಕೆಲವರು ಮಾತ್ರ ಎಂದು 'ಕ್ವಚಿತ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ವರಾಹಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ–

ಪ್ರಕಾಶವದ್ಭುವೋ ದೇವಾ ಮಾನುಷಾಶ್ಚಾಪಿ ಕೇಚನ ॥

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

ದೇವತೆಗಳು ಎಲ್ಲರೂ ಕಾಂತಿಪೂರ್ಣರಾದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಗುಣಪೂರ್ಣರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಮನುಷ್ಯರೂ ಕೆಲವರು ಹಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ರಾಜ್ಯ ಸ್ವರ್ಗ ಮೋಕ್ಷ ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಪೃಥುರಾಜ ಸತ್ರಯಾಗದ ಸಭೆಯ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜ್ಯಸ್ವರ್ಗಾಪವರ್ಗಾಣಾಂ
ಪ್ರಾಯೇಣೈಕಾತ್ಮಹೇತುತಾ ।
ದೌಹಿತ್ರಾದೀನೃತೇ ಮೃತ್ಯೋಃ
ಶೋಚ್ಯಾನ್ ಧರ್ಮವಿಮೋಹಿತಾನ್ ॥ ೨೯ ॥

ಮೃತ್ಯುವಿನ ಮಗಳ ಮಗನಾದ ವೇನರಾಜನೂ ಮಣಿಮಂತ ಮುಂತಾದವರೂ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಭ್ರಾಂತಿ ಹೊಂದಿ ಶೋಚನೀಯರಾದರು. ಅವರನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮತದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಸ್ವರ್ಗ ಮೋಕ್ಷಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಕಾರಣ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಯೇಣೈಕಾತ್ಮಹೇತುತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಯೇಣೈಕಾತ್ಮ್ಯಹೇತುನಾ' ಎಂದು [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಐಕಾತ್ಮ್ಯ' ಎಂದರೆ ಏಕರೂಪತೆ, ರಾಜ್ಯ ಸ್ವರ್ಗ ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಏಕರೂಪತೆಯಿಂದ ಒಂದೇ ಕಾರಣ

೧. ತೇಷಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯೇನೈಕರೂಪ್ಯೇಣ ಸರ್ವಾನುಗತೇನ ಹೇತುನಾ ತತ್ರಾಪಿ ಪ್ರಾಯೇಣ ಹೇತುನಾ ಸರ್ವಾನುಗತತ್ವಂ ಮಹತ್ವಂ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ದೃಷ್ಟಮ್ । –ಶ್ರೀಧರಃ

ತೇಷಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯಹೇತುನಾ ಏಕೋಽಸಹಾಯಶ್ಚಾಸಾವಾತ್ಮಾ ಸ್ವರೂಪಂ ಚೇತ್ಯೇಕಾತ್ಮಾ । ಸ್ವಾರ್ಥೇಷ್ಯಞ್ ಐಕಾತ್ಮ್ಯಂ । ತೇನ ಸ್ವರ್ಗಾದೀನಾಮೈಕಾತ್ಮ್ಯೇನ ಅನ್ಯನಿರಪೇಕ್ಷ ಸ್ವಸ್ವರೂಪೇಣೈವ ಹೇತುನೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತ್ರ ಪ್ರಾಯೇಣೇತ್ಯನೇನ । ಕ್ವಚಿತ್ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಾಪೇಕ್ಷಸ್ವರೂಪೇಣೇತಿ । –ವಿಶ್ವನಾಥಃ

ಎಂದರೆ ಅವನು ಭಗವಂತನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕಾಲಾದೃಷ್ಟಾದಿ ಬೇರೆ ಸಾಧಾರಣಕಾರಣಗಳಿಗೂ ಏಕರೂಪತೆಯಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವಿದೆ. ಭಗವಂತನೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪ ಬರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು 'ಪ್ರಾಯೇಣ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಶ್ರೀಧರ ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನತೆ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಐಕಾತ್ಮ್ಯೇನ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತ ಅದ್ವಿತೀಯನಾಗಿ ಯಾವುದರ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವರ್ಗ ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಯೇಣ ಅಂದರೆ ಕೆಲವೆಡೆ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಾದಿಸಹಾಯ ಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೇ ಸ್ವರ್ಗಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅವನಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯ ನೈರ್ಘೃಣ್ಯದೋಷಗಳಿವೆ ಎಂದಂತಾಗುವುದು.

ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಏಕಾತ್ಮ ಅಥವಾ 'ಐಕಾತ್ಮ್ಯ' ಎಂದರೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಭಗವಂತ. ಅವನು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ. 'ಪ್ರಾಯೇಣ' ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಭಗವಂತನೆ ಕಾರಣ. ಆದರೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸ್ವರ್ಗಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳು ಲಭಿಸಬಹುದು ಎನ್ನುವ ಅಪಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಎಡೆ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾಯೇಣ' ಶಬ್ದವನ್ನು ಏವಕಾರಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಭಗವಂತನೇ ಕಾರಣ ಎಂದರ್ಥ.

ಏಕಾತ್ಮಾ ಹರಿರುದ್ದಿಷ್ಟಃ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ ಸಮಸ್ತತಃ ॥ ಇತಿ ಚ ॥

ಪ್ರಾಯ ಇತ್ಯವಧಾರಣಾಕ್ಷೇಪಃ ।

ಪ್ರಾಯಃಪದಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಾಚುರ್ಯೇ ಚಾಕ್ಷೇಪಾತ್ಮಾವಧಾರಣೇ ।
ಅರ್ಥತೋಽವಧೃತಿಃ ಕ್ಷೇಪೋ ಮುಖಾಕ್ಷೇಪೋಽವಧಾರಣಮ್ ॥
ಇತಿ ಚ ।

'ಏಕಾತ್ಮ' ಎಂದರೆ, ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ಹರಿಯೇ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

'ಪ್ರಾಯೇಣ' ಅಥವಾ 'ಪ್ರಾಯಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಆಕ್ಷೇಪ ಎಂಬ ಅವಧಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಚುರ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಆಕ್ಷೇಪರೂಪವಾದ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಯಃ ಎಂಬ ಪದವು ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿದೆ. ಅವಧಾರಣವು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ, ಕ್ಷೇಪ ಮತ್ತು ಆಕ್ಷೇಪ ಎಂದು. ಅರ್ಥಾತ್ ಅವಧಾರಣ ಲಭ್ಯವಾದರೆ ಅದು ಆಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಅವಧಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಖತಃ ಅವಧಾರಣ ಲಭ್ಯವಾದರೆ ಅದು ಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಅವಧಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

'ಪಾರ್ಥ ಏವ ಧನುರ್ಧರಃ''ಅರ್ಜುನನೇ ಬಿಲ್ಲುಗಾರ' ಎಂದರೆ ಬೇರಾರೂ ಬಿಲ್ಲುಗಾರರಲ್ಲ ಎಂದು ಏವಕಾರ ಅವಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವಧಾರಣವನ್ನು ಮುಖತಃ ಅಂದರೆ ವಾಚಕವಾದ ಏವಶಬ್ದದಿಂದ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಇದು ಕ್ಷೇಪರೂಪವಾದ ಅವಧಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಧಾರಣವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಯೋಗ ವ್ಯವಚ್ಛೇದ.

'ಅಸ್ಮಿನ್ ಗ್ರಾಮೇ ಅಯಂ ಪಂಡಿತಃ' 'ಈ ಊರಲ್ಲಿ ಇವನು ಪಂಡಿತ' ಎಂದರೆ ಉಳಿದವರು ಪಂಡಿತರಲ್ಲ ಎಂದು ಏವಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅವಧಾರಣ, ಅನ್ಯಯೋಗವ್ಯವಚ್ಛೇದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾತ್ ಈ ಅವಧಾರಣ ತಿಳಿದು ಬರುವುದರಿಂದ ಇದು ಆಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಅವಧಾರಣ. 'ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಏಕಾತ್ಮಹೇತುತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏವಕಾರವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ಪ್ರಾಯೇಣ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ಆಕ್ಷೇಪವೆಂಬ ಅವಧಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು.

'ಮುಖಾಕ್ಷೇಪೋಽವಧಾರಣಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಮುಖ' ಶಬ್ದ ಅವಿಭಕ್ತಿಕನಿರ್ದೇಶ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಮುಖಾತ್' ಎಂದು ಪಂಚಮ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. 'ಅರ್ಥತೋಽವಧೃತಿಃ ಆಕ್ಷೇಪಃ, ಮುಖಾತ್ ಅವಧಾರಣಂ ಕ್ಷೇಪಃ' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. 'ಮುಖಾತ್ ಕ್ಷೇಪಃ' ಎಂದೂ ಪಾಠವಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಪಾಠದಲ್ಲಿ 'ಆಕ್ಷೇಪ'ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದಂತಾಗಿ ಕ್ಷೇಪಶಬ್ದದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ವಯವಿಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

* * *

ಯಾಗಾದಿ ವಿಹಿತಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭಗವದಾರಾಧನರೂಪವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಯಾಗಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪೃಥುರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಸಾವಿಹಾನೇಕಗುಣಾಧ್ವರೈಃ ಸತಾ
ಪೃಥಗ್ವಿಧೈರ್ದ್ರವ್ಯಗುಣಕ್ರಿಯೋಕ್ತಿಭಿಃ ।
ಸಂಪದ್ಯತೇಽರ್ಥಾಶಯಲಿಂಗನಾಮಭಿ-
ರ್ವಿಶುದ್ಧವಿಜ್ಞಾನಘನಸ್ವರೂಪತಃ ॥ ೩೩ ॥

ಪುರೋಡಾಶಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ವಸಂತಕಾಲಾದಿ ಗುಣಗಳು ಋತ್ವಿಜರ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಮಂತ್ರಗಳು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಫಲಗಳು ಅವುಗಳ ಕಾಮನೆಗಳು ಪದಾರ್ಥಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು

ಅಶ್ವಮೇಧಾದಿ ನಾಮಗಳು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾದಂತೆ ಯಾಗಗಳೂ ನಾನಾ ಬಗೆಯವುಗಳಾಗುವುವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪನಾದ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆ ಭಗವಂತನು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಲಭ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಅಸಾವಿಹಾನೇಕಗುಣೋಽಗುಣೋಽಧ್ವರಃ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಅಗುಣೋಽಸೌ ಅನೇಕಗುಣೋಽಧ್ವರಃ ಸಂಪದ್ಯತೇ' 'ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಭಗವಂತನು ಅನೇಕ ಗುಣಉಳ್ಳ ಯಾಗರೂಪನಾಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಯಾಗ ಭಗವದಾತ್ಮಕವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಪದ್ಯತೇ ಎಂದರೆ 'ಆಗುತ್ತಾನೆ' ಅಥವಾ'ಆಗುತ್ತದೆ' ಎಂದರ್ಥ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವದಾತ್ಮಕವಾದ ಯಾಗವು ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ 'ಸಂಪದ್ಯತೇ' ಎಂದರೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತ ಯಾಗರೂಪನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಯಾಗಗಳು ಭಗವಂತನ ಶರೀರವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ. ಇವೆರಡೂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ. ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನವಾದುದೆಲ್ಲ ಭಗವಂತನಿಂದ ಅಭಿನ್ನವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದು ಸ್ವವ್ಯಾಹತ. ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾಗಗಳು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಅರ್ಪಿತವಾದಾಗ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಫಲದೆಶೆಯಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನೇ ಆಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದೂ ಫಲ ಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವವ್ಯಾಹತವೆ. ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಲಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ 'ಅಧ್ವರೈಃ ಅಸೌ ಸಂಪದ್ಯತೇ' ಯಾಗಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

ಸಂಪದ್ಯತೇ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ।

ಸಂಪದ್ಯತೇ ಎಂದರೆ ಲಭಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಕರ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತೇಜೋರೂಪಫಲ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಗವಂತನೆ ಜನರೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತೇಜೋರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ವಿಚಾರಮಾಡಿದಾಗಲೆ ಭಗವಂತ ಕರ್ಮಫಲದಾತನೆಂಬುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಮಥನದಿಂದ ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸುವಂತೆ,

ಎಂದು ಪೃಥುರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಧಾನಕಾಲಾಶಯಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ
ಶರೀರಶೇಷಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ಚೇತನಃ ।
ಕ್ರಿಯಾಫಲತ್ವೇನ ವಿಭುರ್ವಿಭಾವ್ಯತೇ
ಯಥಾಽನಲೋ ದಾರುಷು ತದ್ಗುಣಾತ್ಮಕಃ ॥ ೩೪ ॥

ಪ್ರಧಾನ ಕಾಲ ಅಂತಃಕರಣ ಅದೃಷ್ಟ ಇವು ಯಾವುವೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕರ್ಮ ಫಲದಾಯಕವಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶರೀರಿಯಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜ್ಞ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಆಯಾ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತೇಜೋರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಿಗಳಾದ ಜನರು ಹೀಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಕರ್ಮಫಲದಾಯಕನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮಥನದಿಂದ ಅರಣಿಕಾಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವಂತೆ, ವಿಚಾರಮಂಥನದಿಂದ, ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ತೇಜಸ್ಸು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಜ್ವಾಲೆಯ ಪರಿಮಾಣ ಕಾಷ್ಠಪರಿಮಾಣಾನುಗುಣವಿರುವಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ತೇಜಸ್ಸು ಕೂಡ ಶರೀರಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಬೇರೆಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಿಷಯಭೋಗದಿಂದ ಜೀವನ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದರೂಪದಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯಸುಖದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಖಂಡಬ್ರಹ್ಮಾನಂದವು ವಿಷಯಸುಖರೂಪವೆಂದರೆ ಈ ತಾರತಮ್ಯಾನುಭವ ವಿರೋಧ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಿಷಯಭೋಗಜನ್ಯವಾದ ಸುಖ ಜೀವನಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಜೀವನು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಶರೀರನಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಸುಖವೂ ಜೀವದ್ವಾರಾ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಲ್ಲದ ಶರೀರವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ.

ಪ್ರಧಾನಾದೀನ್ ಗೃಹೀತ್ವಾ ಜೀವಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಭಿರ್ಜ್ಞಾಯತೇ ।
ಯಥಾ ಗುಣವದಿಂಧನೇಽಗ್ನಿರ್ಮಥನಾದಿನಾ ॥

'ಪ್ರಧಾನಕಾಲಾಶಯಕರ್ಮಸಂಗ್ರಹಃ' ಎಂದರೆ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿ, 'ಶರೀರಶೇಷಂ' ಜೀವನನ್ನು 'ಪ್ರತಿಪದ್ಯ' ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಾಗಿ

ತೇಜೋರೂಪದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, 'ಕ್ರಿಯಾಫಲತ್ವೇನ' 'ಕರ್ಮಫಲದಾಯಕನಾಗಿ ವಿಚಾರದಿಂದ 'ವಿಭಾವ್ಯತೇ' ತಿಳಿದುಬರುತ್ತಾನೆ. 'ಯಥಾನಲೋ ದಾರುಷು' ಅರಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಹೇಗೆ ಮಥನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವನೋ ಹಾಗೆ 'ತದ್ಗುಣಾತ್ಮಕಃ' ಕಟ್ಟಿಗೆ ರಾಶಿ ಸಣ್ಣದಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿ ಸಣ್ಣದು. ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿಯೂ ದೊಡ್ಡದು. ಹಾಗೇ ಜೀವನ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ತೇಜಸ್ಸು ಜೀವನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವ ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವತ್ಸಲನೆಂದಮೇಲೆ ರಾಜರುಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವತ್ಸಲರಾಗಲೇಬೇಕೆಂದು ಪೃಥುರಾಜ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಃ ಪುರುಷಃ ಪುರಾತನೋ
ನಿತ್ಯಂ ಹರಿರ್ಯಚ್ಚರಣಾಭಿವಂದನಾತ್ ।
ಅವಾಪ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನಪಾಯಿನೀಂ ಯಶೋ
ಜಗತ್ಪವಿತ್ರಂ ಚ ಮಹತ್ತಮಾಗ್ರಣೀಃ ॥ ೩೭ ॥

ನಿತ್ಯವೂ ದೇವೇಂದ್ರನು ಯಾರ ಪಾದವಂದನೆ ಮಾಡಿಯೇ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ಲೋಕಪಾವನವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವನೋ ಅಂಥ, ಅತಿಮಹಾತ್ಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪುರಾಣ ಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲ ದೇವನೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆಂದ ಮೇಲೆ ರಾಜರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲರಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬೇರೇನು ಹೇಳಬೇಕು?

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆಯಿಂದ ಸ್ಥಿರ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಪ್ತಿಫಲವನ್ನು ಪಡೆದನೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿ ಇದು ಕೇವಲ ಸ್ತುತಿ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆ ಅವಶ್ಯಕರ್ತವ್ಯವೆನ್ನುವುದೇ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರಾಣಿಕವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಗುಣಿನಿಷ್ಠ ಗುಣಾಭಿಧಾನ ರೂಪವಾದ ಸ್ತುತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಶಂಸೆಗಾಗಿ ಅರ್ಥವಾದವೆಂದೂ ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥವಾದಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಕೇವಲ ಪ್ರಶಂಸೆಯೆ ವಿವಕ್ಷೆ ಎನ್ನಕೂಡದು. ಅದು ಹೇಳುವುದು ಪ್ರಮಾಣ ವಿರುದ್ಧವಾಗಬಾರದು. ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧವಿಲ್ಲದ, ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವೇ ಆದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರಶಂಸೆ ಮಾಡುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಹರಿವಂಶ ಹೇಳಿದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಹರಿರಿಂದ್ರೋ ಯಚ್ಚರಣಾಭಿವಂದನಾದನಪಾಯಿನೀಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮವಾಪ ಸೋಽಪಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಪ್ರಿಯಃ ।

ಯತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ದೇವೇಂದ್ರೋ ವೇದೋದಿತಯಶಾ ಅಭೂತ್ ।
ಸೋಽಪಿ ವಿಷ್ಣುರಮೇಯಾತ್ಮಾ ಸದಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲಃ ॥
ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇಷು ।

'ಹರಿಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, 'ಯಚ್ಚರಣ'ವೆಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಪಾದ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಅನಪಾಯಿನಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ' ಎಂದರೆ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ದೇವೇಂದ್ರ ಯಾವ ಹರಿಯ ಪಾದಾಭಿವಂದನದಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಪಡೆದನೋ ಆ ಹರಿಯೂ ಕೂಡ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲನೆಂದು ಪ್ರಮಾಣಾವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವೇ ಆದ ಅರ್ಥವಾದವನ್ನು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ ಹೇಗೆಂದರೆ ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ–

'ಯಾರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನು ವೇದೋದಿತ ಪವಿತ್ರ ಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದನೋ ಆ ಅಚಿಂತ್ಯಮಹಿಮನಾದ ಹರಿಯೂ ಕೂಡ ಸದಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.'

* * *

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆಯಿಂದ ಹರಿ ಪ್ರೀತನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಾನಂದ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸುಖ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೃಥುರಾಜ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪುಮಾನ್ ಲಭೇತಾಪ್ಯತಿವೇಲಮಾತ್ಮನಃ
ಪ್ರಸಾದತೋಽತ್ಯಂತಶಮಂ ಸ್ವತಃ ಸ್ವಯಮ್ ।
ಯನ್ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧನಿಷೇವಯಾ ತತಃ
ಪರಂ ಕಿಮತ್ರಾಸ್ತಿ ಸುಖಂ ಹವಿರ್ಭುಜಾಮ್ ॥ ೩೯ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ನಿತ್ಯ ಜೊತೆಗಿದ್ದು ಸೇವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಮಹಾಮೋಕ್ಷಾನಂದವನ್ನೇ ಪಡೆಯ ಬಹುದು. ಮೋಕ್ಷಾನಂದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನದು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ? ಇಂಥ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲವನ್ನೇ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಸೇವಿಸಲಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಮುಖಂ ಹವಿರ್ಭುಜಾಂ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮುಖ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆ, ಅದರಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಉತ್ತಮವಾದ ಮುಖ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಏನಿದೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞಫಲ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದಂತಾಗುವುದು ಹೊರತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆ, ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಮುಖವೆನಿಸುತ್ತದೆ? ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟ ಅನ್ನವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಹವಿಸ್ಸಿನಂತೆ ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮುಖ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖ ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ 'ಸುಖಂ ಹವಿರ್ಭುಜಾಂ' ಎಂಬ ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬೇಕು–

ತಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷಸುಖಾತ್ ಪರಂ ಹವಿರ್ಭುಜಾಂ ದೇವಾನಾಮಪ್ಯತ್ರ ಸಂಸಾರೇಽಸ್ತಿ ಕಿಂ?

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸೇವೆಯಿಂದ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ದೊರಕುವ ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಸುಖ ಹವಿರ್ಭೋಕ್ತೃಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಏನು?

* * *

ಜಡವಾದ ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಹರಿಪರವಾದ ವೇದಾದಿಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಧಿಷ್ಠಾನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪೃಥುರಾಜ ರಾಜರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಶ್ನಾತ್ಯನಂತಃ ಖಲು ತತ್ತ್ವಕೋವಿದೈಃ
ಶ್ರದ್ಧಾಹುತಂ ಯನ್ಮುಖ ಈಡ್ಯನಾಮಭಿಃ ।
ನ ವೈ ತಥಾ ಚೇತನಯಾ ಬಹಿಷ್ಕೃತೇ
ಹುತಾಶನೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವರ್ಯಗುಃ ॥ ೪೦ ॥

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ತತ್ರಾಪಿ ಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಅಧಿಕವೆಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಯತಿಗಳ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಿದ ಅನ್ನವನ್ನು ಅನಂತನು ಉಂಡು ಅನಂತಫಲ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದ ಜಡವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಯಾಗದೇವತಾ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣಪೂರ್ವಕ

ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಹೋಮಿಸಿದರೂ ಅದನ್ನು ಅಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಹಂಸರು ಹರಿಪರವಾದ ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರಪರರಾಗಿದ್ದು ಹರಿಗೆ ಜಡವಾದ ಅಗ್ನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಧಿಷ್ಠಾನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಪಾರಮಹಂಸ್ಯ ಪರ್ಯಗುಃ' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠ. 'ಪಾರಮಹಂಸ್ಯ' ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ. ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಪರರಾದವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಉಳ್ಳವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತು ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಪರ್ಯ. ಉಪನಿಷದ್ರೂಪವಾದ ವಾಣಿಯಿಂದ ಗಮ್ಯನಾದವನು 'ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಪರ್ಯಗುಃ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ.

'ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವರ್ಯಗುಃ' ಎಂದೇ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ. ಪರಮಹಂಸರೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯರು. ಅವರು ವರಿಸುವ, ಬಯಸುವ, ವಿಚಾರಿಸುವ ವೇದವಾಣಿಯಿಂದ ವೇದ್ಯನೇ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವರ್ಯಗು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಭಗವಂತ. ಹೀಗೆ ಜಡವಾದ ಅಗ್ನಿಗೂ ವೇದವಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೂ ಎಷ್ಟು ಅಂತರವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ತೋರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯರನ್ನು ಅಂದರೆ ಯತಿಗಳನ್ನು 'ಪರ್ಯಗು, ಪರಿ–ಅ–ಗು' ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗದವನು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ನಿತ್ಯ ಸನ್ನಿಧಾನ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ನಿತ್ಯಸನ್ನಿಧಾನ ಉಳ್ಳ ಯಾಗಾಗ್ನಿಗಿಂತ ಅದರಂತೆಯೇ ಭಗವಂತನ ನಿತ್ಯಸನ್ನಿಧಾನ ಉಳ್ಳ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಏನು ವಿಶೇಷವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದಂತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವರ್ಯಾ ಗಾವೋ ಯಸ್ಯ ।

ಪರಮಹಂಸರು ವಿಚಾರಮಾಡುವ ವೇದಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಭಗವಂತ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯವರ್ಯಗು ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

* * *

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಾಪದಿಂದ ನರಕಕ್ಕೆ ಬೀಳಬೇಕಾಗಿದ್ದ ವೇನ ನಿನ್ನಂಥ ಸತ್ಪುತ್ರನನ್ನು ಪಡೆದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿದನೆಂದು ಪ್ರಜೆಗಳು ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪುತ್ರೇಣ ಜಯತೇ ಲೋಕಾನಿತಿ ಸತ್ಯವತೀ ಶ್ರುತಿಃ ।
ಬ್ರಹ್ಮದಂಡಹತಃ ಪಾಪೋ ಯದ್ ವೇನೋಽತ್ಯತರತ್ ತಮಃ ॥
॥ ೪೫ ॥

'ಸೋಽಯಂ ಮನುಷ್ಯಲೋಕಃ ಪುತ್ರೇಣ ಜಯ್ಯಃ । ಶಶ್ವತ್ ಪುತ್ರೇಣ ಪಿತರೋಽತ್ಯಾಯನ್ ಬಹುಲಂ ತಮಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪುತ್ರನಿಂದ ಉತ್ತಮಲೋಕಗಳನ್ನು ಪಿತನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳು ಈಗ ಸಾರ್ಥಕವಾದುವು ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಪಿಯಾದ ವೇನನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಾಪದಿಂದ ಹತನಾದರೂ ಪುತ್ರನಾದ ನಿನ್ನಿಂದ ನಿತ್ಯ ಅನಿತ್ಯ ನರಕಗಳನ್ನು ದಾಟಿ ಸ್ವರ್ಗ ಸೇರಿದನು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವೇನನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕರಾಜಸ ತಾಮಸ ಎಂದು ಅನೇಕ ಮಂದಿ ವೇನರಿದ್ದುದನ್ನು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡದೆ, ಪೃಥುರಾಜನ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ತಾಮಸವೇನನಿಗೇ ಸದ್ಗತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವ ಗೋಸ್ವಾಮಿ ವಂಶೀಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ವೇನ ಕೆಲವು ದಿನಕಾಲ ನರಕದಲ್ಲಿದ್ದ. ಬಳಿಕ ಪೃಥುರಾಜನ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗ ಹೊಂದಿದನೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವೇನ ಸಂಸಾರದಿಂದಲೆ ಮುಕ್ತನಾದನೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ.

ವೇನಸ್ಥೋ ರಾಜಸೋ ಜೀವಃ ಪೃಥುನಾ ಸ್ವರ್ಗತಿಂ ಗತಃ ।
ಸ್ವಯಂ ತು ತಮ ಏವಾಪ ಸಾತ್ವಿಕಃ ಪೃಥುತಾಮಗಾತ್ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ॥

ವೇನನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ರಾಜಸಜೀವ ವೇನನ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದು ಪಾಪಿಯಾದರೂ ಪೃಥುರಾಜನ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಪೃಥುರಾಜ ಜನಿಸಿದಾಗಲೆ ಸ್ವರ್ಗ ಪಡೆದ. ವೇನಶರೀರಾ ಭಿಮಾನಿಯಾದ ಅತಿತಾಮಸನಾದ ಜೀವ ತಮಸ್ಸನ್ನೇ ಹೊಂದಿದ. ವೇನನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದ ಸಾತ್ವಿಕಜೀವ ಪೃಥುರಾಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ರಾಜನೆ, ನಾವು ನಿನ್ನ ಒಳಗಿರುವ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಜೆಗಳಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರಜೆಗಳೆನಿಸಿದೆವು ಎಂದು ಪ್ರಜೆಗಳು ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಹೋ ವಯಂ ಹ್ಯದ್ಯ ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತೇ
ತ್ವಯೈವ ನಾಥೇನ ಮುಕುಂದನಾಥಾಃ ।
ಯದುತ್ತಮಶ್ಲೋಕತಮಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋ-
ರ್ಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯದೇವಸ್ಯ ಕಥಾಂ ವ್ಯನಂಕ್ಷಿ ॥ ೪೮ ॥

ಪೃಥುರಾಜನೊಳಗಿರುವ ರಾಜರಾಜರೂಪಿಯಾದ ಪವಿತ್ರಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಹರಿಯೆ, ನಾವು ನಿನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರಜೆಗಳೆನಿಸಿದೆವು. ಏಕೆಂದರೆ ನೀನು ಉತ್ತಮಕೀರ್ತಿವಂತರಲ್ಲಿಯೆ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವತ್ಸಲನಾದ ಭಗವಂತನ ಬಗ್ಗೆ ನಮಗೆ ಉಪದೇಶ ನೀಡಿರುವಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಜೆಗಳಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಪೃಥುವಿನಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಆವೇಶವಿದ್ದರೂ ಪೃಥುವೇ ಭಗವಂತನಲ್ಲ ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪೃಥುವೇ ಭಗವಂತನೆಂದು ಒಂದು ಕಾರಣ ಕೊಟ್ಟು 'ಅಥವಾ ಪೃಥು ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಕಲಿಸಿದನೆಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಪೃಥು ಭಗವಂತನಲ್ಲ. ಅವನು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಲಿಸಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅವನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಜೆಗಳಾಗುವುದೂ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು.

ಅಹೋ ವಯಮಿತ್ಯಾದಿ ತತ್ಸ್ಥಪರಮೇಶ್ವರರೂಪಾಪೇಕ್ಷಯಾ ।
ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕ್ಷತ್ರಮಾವಿಶ್ಯೇತಿ ವಚನಾತ್ ।

'ಅಹೋ ವಯಂ ಹ್ಯದ್ಯ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೊನೆವರೆಗಿನ ನಾಲ್ಕು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನ ಪ್ರಜೆಗಳು ಪೃಥುರಾಜನೊಳಗೆ ಆವಿಷ್ಟನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಹೊಗಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾಜನಾದ ಪೃಥುವಿನಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟನಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕುಲವನ್ನು ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು. ಅದರಿಂದ ಪೃಥುವೇ ಭಗವದ್ರೂಪನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಏಕವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೨

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪೃಥುರಾಜನನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳು ಹೀಗೆ ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಸನಕಾದಿ ಮುನಿಗಳು ಆಕಾಶದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದರು. ರಾಜ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಕೇಳಿದ 'ದುರ್ಲಭವಾದ ನಿಮ್ಮ ದರ್ಶನಭಾಗ್ಯ ನಮಗೆ ಹೇಗೆ ಲಭಿಸಿತು? ನಿಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಕುಶಲಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ನಾನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನ ಧ್ಯಾನಾನಂದದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಮುಳುಗಿರುವ ತಮ್ಮಂಥ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಸದಾ ಕುಶಲವೆ ತಾನೆ? ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರಕ್ಲೇಶದಿಂದ ನೊಂದಿರುವ ನಮಗೆ ಮುಕ್ತಿ ಹೇಗೆ ಲಭ್ಯವಾದೀತೆಂದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.' ಮುನಿಗಳು ನುಡಿದರು 'ರಾಜನೆ, ನೀನು ಎಲ್ಲ ತಿಳಿದವನೆ ಆದರೂ ಎಲ್ಲ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಲೆಂದು ಹೀಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿರುವೆ. ನಿನಗೆ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣಾಭಿಲಾಷೆ ಸದಾ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳು. ಅದರಿಂದ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಷಯವಿರಕ್ತಿ ಪರಮಾತ್ಮಭಕ್ತಿ ಇವೆರಡೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಲಿಂಗಶರೀರ ದಗ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ'. ಆದರಿಂದ ಹರಿಕಥಾಶ್ರವಣವನ್ನೆ ನಿರಂತರ ಮಾಡು. ಹರಿ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧ, ನಿತ್ಯಸರ್ವಜ್ಞ, ಚಿನ್ಮಾತ್ರಶರೀರಿ, ಸರ್ವವಿಲಕ್ಷಣ. ಅವನ ಚರಣಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹಡಗನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸಂಸಾರ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿ ಸನಕಾದಿಗಳು ಹೊರಟು ಹೋದರು.

ಪೃಥುರಾಜ ವಿಜಿತಾಶ್ವ, ಧೂಮ್ರಕೇಶ, ಹರ್ಯಕ್ಷ, ದ್ರವಿಣ, ವೃಕ ಎಂದು ಐದು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆದ. ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡುತ್ತ ಪ್ರಜಾರಂಜನದಿಂದ 'ರಾಜಾ' ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥವಾದ ಬಿರುದಿಗೆ ಭಾಜನನಾದ.

* * *

ಮಹಾಸತ್ರದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಹೊಗಳಿಸಿಕೊಂಡೊಡನೆ ಆಕಾಶದಿಂದ ಸನಕಾದಿ ಮುನಿಗಳು ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದು ಬಂದರು. ಅವರನ್ನು ರಾಜ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೈವ ಲಕ್ಷಯತೇ ಲೋಕೋ
ಲೋಕಾನ್ ಪರ್ಯಟತೋಽಪಿ ತಾನ್ ।
ಯಥಾ ಸರ್ವದೃಶಂ ಸರ್ವ
ಆತ್ಮಾನಂ ಯೇಽಸ್ಯ ಹೇತವಃ ॥ ೯ ॥

ಮುನಿಗಳೆ, ನೀವು ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಲೆ ಇರುವಿರಿ. ಆದರೂ ಜನರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲಾರರು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞರಾದರೂ ಅವರು ಯಾರೂ ಸರ್ವಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಲಾರರು.

ಇಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವನಾಥ ವೀರರಾಘವ ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹಾಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿವೆ. ಅದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ. ತಂತ್ರಸಾರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ–

ಸರ್ವಜ್ಞಾಶ್ಚ ವಿರಿಂಚಾದ್ಯಾ ನ ಜಾನೀಯುರ್ಹರಿಂ ಪರಮ್ ।
ಹೇತವೋ ಜಗತೋಽಪ್ಯಸ್ಯ ಯಥಾಸೌ ವೇದ ಕೇಶವಃ ॥
ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿದ್ದು ಜಗತ್ಕಾರಣರಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರು ಹರಿಯನ್ನು, ಹರಿ ತಾನೇ ತನ್ನನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವನೋ ಹಾಗೇ, ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾರರು ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಮಹಾಸತ್ರಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಸನಕಾದಿ ಮುನಿಗಳು ದರ್ಶನ ನೀಡಿದಾಗ ರಾಜ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ತಮ್ಮಂಥ ಸಿದ್ಧಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಹರಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ನಮಗೆ ಉಪದೇಶ ನೀಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯಕ್ತಂ ಹ್ಯಾತ್ಮವತಾಮಾತ್ಮಾ ಭಗವಾನಾತ್ಮಭಾವನಃ ।
ಸ್ವಾನಾಮನುಗ್ರಹಾಯೇಮಾಂ ಸಿದ್ಧರೂಪೀ ಚರತ್ಯಜಃ ॥ ೧೬ ॥

ಮುನಿಗಳೆ, ನೀವು ಸಿದ್ಧಪುರುಷರು. ದೇಹಿಗಳ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ತನ್ನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮಂಥ ಸಿದ್ಧಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಾನೇ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತ ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ನಿಶ್ಚಿತ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸಿದ್ಧರೂಪೀ ಚರತ್ಯಜಃ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನೇ ಸಿದ್ಧಪುರುಷರೂಪದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಸಿದ್ಧಪುರುಷರೆಂದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವಂತನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹಾಗೇ ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಶ್ಲೋಕದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗೆ–

ಹರೇಸ್ತು ಪ್ರತಿಮಾ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಸ್ತತ್ರಸ್ಥಃ ಕೇಶವಃ ಸ್ವಯಮ್ ।
ದದಾತಿ ಜ್ಞಾನಮೀಶೇಶಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸ್ವಯಂ ವಿಭುಃ ॥ ಇತಿ ಚ ।

ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹರಿಯ ವಿಶೇಷಸನ್ನಿಧಾನಪಾತ್ರರು. ಅವರೊಳಗೆ ನಿಂತು ಹರಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ತಾನೇ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಸಮರ್ಥ. ಆದರಿಂದ ಉಪದೇಶಕರಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಶ್ರವಣದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡರೆ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಯೂ ಪಾಪವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಅಸ್ತ್ಯೇವ ರಾಜನ್ ಭವತೋ ಮಧುದ್ವಿಷಃ
ಪಾದಾರವಿಂದೇಽಸ್ಯ ಗುಣಾನುವಾದತಃ ।
ರತಿಃ ಸದಾ ಯಾ ವಿಧುನೋತಿ ನೈಷ್ಠಿಕೀ
ಕಾಮಂ ಕಷಾಯಂ ಮಲಮಂತರಾತ್ಮನಃ ॥ ೨೦ ॥

ರಾಜನೆ, ನಿನಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಾರವಿಂದದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿ ಉಪದೇಶ ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಸದಾ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಬೆಳೆಸಿದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ ಮತ್ತು ಪಾಪ ಎಂಬ ಎರಡೂ ಮಲವನ್ನು ಅದು ತೊಡೆದು ಹಾಕುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಕಾಮಂ ಕಷಾಯಂ' ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ 'ಗೈರಿಕಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಲಾಗದುದು.

ಹಾಗೇ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ವಿಷಯಾಭಿರಾಷೆಯೂ ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ ಕಳೆಯಲಾಗದುದು. 'ಕಷಾಯಂ' ಎಂಬುದು 'ಕಾಮ'ಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಕಷಾಯ'ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಲಭ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಪೂರ್ತಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. 'ಕಷೇಣ ಘರ್ಷಣೇನ ಅಯತೇ ಗಚ್ಛತಿ' ತಿಕ್ಕಿತದರೆ ಉಜ್ಜಿದರೆ ಹೋಗುವಂಥದ್ದು ಕಷಾಯ ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ. ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ ಹೋಗದುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆ ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ತೊಲಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದಲೂ ಹೋಗದುದು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ 'ಕಾಮ'ಕ್ಕೆ 'ಕಷಾಯ' ವಿಶೇಷಣ ಎನ್ನುವುದೂ ಉಚಿತವಲ್ಲ.

ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂಬ ಘರ್ಷಣದಿಂದ ತೊಲಗುವುದು ಪಾಪವಾದ್ದರಿಂದ ಕಷಾಯವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಾಪ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಕಾಮವೂ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಎರಡೂ ಅಂತಃಕರಣದ ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಲಗಳು.

ಯದ್ಯಪಿ ಪಾಪವು ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳಂತೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಮಲವಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಪಾಪ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಆದರಿಂದ ಕಾಮಾದಿದ್ವಾರಾ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜನ್ಯವಾದ ಪಾಪವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಲವೆಂದು ಔಪಚಾರಿಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಕಷಣೇನ ಗಚ್ಛತೀತಿ ಕಷಾಯಃ ಪಾಪಂ । ತದುಭಯಮೇವ ಮಲಮ್ ।

ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂಬ ಘರ್ಷಣದಿಂದ ತೊಲಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕಷಾಯವೆಂದರೆ ಪಾಪ. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕಷಾಯ ಈ ಎರಡೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಲವೆನಿಸುವುವು.

* * *

ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿರಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆರಡೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳೆಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರೇಷ್ವಿಯಾನೇವ ಸುನಿಶ್ಚಿತೋ ನೃಣಾಂ
ಕ್ಷೇಮಸ್ಯ ಸಮ್ಯಗ್ವಿಮೃಶೇಷು ಹೇತುಃ ।
ಅಸಂಗ ಆತ್ಮವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಸ್ತುನಿ
ದೃಢಾ ರತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನಿರ್ಗುಣೇ ಚ ಯಾ ॥ ೨೦ ॥

ಹರೇರ್ಮುಹುಸ್ತತ್ಪರಕರ್ಣಪೂರಯಾ
ಗುಣಾಭಿಧಾನೇನ ವಿಜೃಂಭಮಾಣಯಾ ।
ಭಕ್ತ್ಯಾ ಹ್ಯಸಂಗಃ ಸದಸತ್ಪರಾತ್ಮನಿ
ಸ್ಯಾನ್ನಿರ್ಗುಣೇ ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಚಾಂಜಸಾ ರತಿಃ ॥ ೨೫ ॥

ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸಿನ ನೈರ್ಮಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಾಗ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯ, ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಸಾಧ್ಯ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಾನವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತೀರ್ಮಾನವಾಗುವುದು ಇಷ್ಟೇ– ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಗುಣತ್ರಯರಹಿತವಾದ ಗುಣಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಭಕ್ತಿ ಎಂದು.

ಹರಿಭಕ್ತರ ಕರ್ಣರಸಾಯನವಾದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯವೂ, ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣನೂ ಸ್ವಾಮಿಯೂ ಗುಣತ್ರಯರಹಿತನೂ ಗುಣಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ನಿಷ್ಠೆಯೂ ಲಭಿಸುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿಗಳೆರಡೇ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳು. ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆ. ಆದರೆ ವಿರಕ್ತಿ ಭಕ್ತಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳು. ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲ, ಭಕ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಸಾಧನ. ಆ ಭಕ್ತಿ ಅಚಲವಾಗಿರಬೇಕು. ಚಾಂಚಲ್ಯ, ಅಂದರೆ ವಿಷಯ ಚಿಂತನೆ ಕೂಡದು. ವಿಷಯಚಿಂತನೆಯಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ, ಅದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯನಿಷೇಧದ್ವಾರಾ ಕಾರಣವಾದ ವಿಷಯಚಿಂತನೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೊರತು ವಿಷಯ ವಿರಕ್ತಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ವಿರಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿರಕ್ತಿ ಗಾಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿ ಎರಡೂ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ–

ರತಿಃ ಪರಾತ್ಮನಿ ಹರಾವನ್ಯತ್ರಾರತಿರೇವ ಚ ।
ಪುಮರ್ಥಸಾಧನಂ ಜ್ಞೇಯಂ ನಾತೋಽನ್ಯನ್ಮುಖ್ಯಮಿಷ್ಯತೇ ॥

ಇತಿ ಚ ।

ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೂ ಅನ್ಯತ್ರ ವಿರಕ್ತಿಯೂ ಇವೆರಡೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬೇರೆ ವೈಷ್ಣವಧರ್ಮಾಚರಣ ಮುಂತಾದುದು ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬಂದಾಗ ಜೀವನ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿಯಾದ ಲಿಂಗಶರೀರ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ಹಾಗೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೊಪ್ಪಿದರೆ ಜೀವನೇ ನಾಶ ಹೊಂದಿದನೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಮುಕ್ತಿ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು? ಎಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯದಾ ರತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ನೈಷ್ಠಿಕೀ ಪುಮಾ-
ನಾಚಾರ್ಯವಾನ್ ಜ್ಞಾನವಿರಾಗರಂಹಸಾ ।
ದಹತ್ಯ ಬೀಜಂ ಹೃದಯಂ ಜೀವಕೋಶಂ
ಪಂಚಾತ್ಮಕಂ ಯೋನಿಮಿವೋತ್ಥಿತೋಽಗ್ನಿಃ ॥ ೨೬ ॥

ದಗ್ಧಾಶಯೋ ಮುಕ್ತಸಮಸ್ತತದ್ಗುಣೋ
ನೈವಾತ್ಮನೋ ಬಹಿರಂತರ್ವಿಚಷ್ಟೇ ।
ಪರಾತ್ಮನೋರ್ಯದ್ ವ್ಯವಧಾನಂ ಪುರಸ್ತಾತ್
ಸ್ವಪ್ನೇ ಯಥಾಽಪುರುಷಸ್ತದ್ವಿನಾಶೇ ॥ ೨೭ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ನಿಷ್ಠೆ ಉಂಟಾದಾಗ ಜ್ಞಾನಿನಿಯತಗುರುವಿನ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹ ಹೊಂದಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತೀವ್ರವೈರಾಗ್ಯಗಳ ವೇಗದಿಂದ ಜೀವಾವರಕವಾದ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅರಣಿಕಾಷ್ಠದಿಂದ ಎದ್ದ ಬೆಂಕಿ ಆ ಕಾಷ್ಠವನ್ನೇ ಸುಡುವಂತೆ. ಲಿಂಗಶರೀರ ಸುಡುವಾಗ ಅದರೊಳಗಿರುವ ಜೀವನಿಗೇನೂ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿಯನ್ನು ಹೊರತು ಪಡಿಸಿ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿಯಾದ ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕುತ್ತವೆ.

ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿಯೂ ಸುಟ್ಟು ಹೋಗುವುದಾದರೆ ಜೀವ ನಾಶವಾದಾಗ ಜೀವನ ಗುಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಒಳಗಿನ ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಏನೂ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಜೀವಾತ್ಮನಿಗೂ ನಡುವೆ ವ್ಯವಧಾನವಿದ್ದಿತು. ಜೀವಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ

ಅಲ್ಪವಾದ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ವಿಷಯಭೋಗವಾದರೂ ಇದ್ದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗ ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ನಾಶವಾಗಿ ಜೀವನೇ ನಾಶಹೊಂದಿದನೆಂದರೆ ವಿಷಯಭೋಗವೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಹೋಗುವುದು. ಇಂಥ ಮುಕ್ತಿ ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕು?

[೧]ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೀಗಿದೆ– 'ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಬಂದಾಗ ಜೀವನ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಲಿಂಗಶರೀರ ಪುನಃ ಅಂಕುರಿಸಲಾಗದಂತೆ ಪೂರ್ತಿ ಸುಟ್ಟುಹೋಗುತ್ತದೆ. 'ದಹತ್ಯವೀರ್ಯಂ ಹೃದಯಂ' ಎಂದು ಪಾಠ. ವೀರ್ಯವೆಂದರೆ ಪುನಃ ಅಂಕುರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಹೀಗೆ ಜೀವೋಪಾಧಿ ನಾಶವಾದಾಗ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಹೊರಗೆ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಒಳಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಜೀವನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಭೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದ ಜೀವನ ಅಂತಃಕರಣ ನಾಶವಾಗಿದೆ. ಇದು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆರೋಪಿತವಾದ ದ್ರಷ್ಟೃ ದೃಶ್ಯಗಳೆರಡೂ ಎಚ್ಚೆತ್ತಾಗ ಹೇಗೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೇ' ಎಂದು. ಆದರೆ ಜೀವೋಪಾಧಿ ನಾಶವಾದಾಗ ಜೀವನ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಸಮಸ್ತಗುಣ ನಾಶವಾಗುವುದು, ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಏನೂ ಕಾಣಿಸದಂತಾಗುವುದು ಪುರುಷಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ವೀರರಾಘವ ಶುಕದೇವ ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷ ಬಂದಾಗ ಶರೀರ ಅಂತಃಕರಣ ನಾಶವಾದರೂ ಜೀವನ ಹೇಯಗುಣಗಳು ಮಾತ್ರ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಹೇಗೆ

---

೧. ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರೋ ವೀರ್ಯಂ ಪುನಃ ಪ್ರರೋಹಕ್ಷಮಂ ಯಥಾ ನ ಭವತ್ಯೇವಂ ಹೃದಯಂ ದಹತಿ । ದಗ್ಧ ಆಶಯೋ ಹೃದಯಮುಪಾಧಿರ್ಯಸ್ಯ ಅತ ಏವ ಮುಕ್ತಾಃ ಸಮಸ್ತಾಸ್ತದ್ಗುಣಾಃ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಯೋ ಯೇನ । ಆತ್ಮನಃ ಸಕಾಶಾದ್ ಬಹಿರ್ಘಟಾದ್ಯಂತಃಸುಖದುಃಖಾದಿ ನೈವ ವಿಚಷ್ಟೇ ನ ಪಶ್ಯತ್ಯೇವ ।ಕುತ ಇತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ದ್ರಷ್ಟೃ ದೃಶ್ಯ ಪ್ರತೀತೇರಂತಃಕರಣ ಹೇತುತ್ವಾದಿತ್ಯಾಹ । ಪರೋ ದೃಶ್ಯ ಆತ್ಮಾ ದ್ರಷ್ಟಾ ತಯೋರ್ಯದ್ ವ್ಯವಧಾನಂ ಭೇದಕಂ ಪೂರ್ವಮಾಸೀತ್ ತಸ್ಯ ವಿನಾಶೇ ಸತಿ ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ರಾಜಾಹಮಿತ್ಯಾರೋಪಿತಸ್ಯೈನ್ಯಾದಿದ್ರಷ್ಟಾರಂ ದೃಶ್ಯಂ ಸೈನ್ಯಂ ಚ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥಾ ನಾಶೇ ನ ಪಶ್ಯತಿ ತದ್ವತ್ । –ಶ್ರೀಧರಃ

ಪುರುಷಃಜ್ಞಾನವಿರಾಗಸಹಕೃತರತ್ಯಾತ್ಮಕಜ್ಞಾನವೇಗೇನ ಜೀವಕೋಶಂ ಶರೀರಂ ಅಬೀಜಂ ಬೀಜರಹಿತಂ ಭಿನ್ನಾಜ್ಞಾನರೂಪಮೂಲಂ ಯಥಾ ತಥಾ ನಿಃಶೇಷಂ ದಹತಿ । ಏವಂ ದೇಹಸಂಬಂಧನಿಮಿತ್ತಂ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪಂ ಕರ್ಮ ನಿಃಶೇಷಂ ದಹತ್ಯಾ ರತ್ಯಾ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ನ ಪುನಃ ಪಂಚಾತ್ಮಕಜೀವಕೋಶಸಂಬಂಧಃ ।ಏವಂ ದಗ್ಧಾಶಯಃ ದಗ್ಧಶರೀರಃ ಮುಕ್ತಾಃ ಸಮಸ್ತಾ ಗುಣಾ ಹೇಯಗುಣಾ ರಾಗಾದಯೋ ಯೇನ ಸಃ ಆತ್ಮನೋ ಬಹಿರ್ಭೂತಂ ಶರೀರಂ ಅಂತರ್ಭೂತಂ ರಾಗಾದಿ ದೋಷಜಾತಂ ಚ ನ ವಿಚಷ್ಟೇ । –ವೀರರಾಘವಃ

ಸಾಧ್ಯ? ಶರೀರಅಂತಃಕರಣ ನಾಶವಾದರೆ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳೂ ನಾಶವಾಗಲೇ ಬೇಕು ತಾನೆ? ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಹೇಯವಾದುದು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಹೇಗೆ? ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಏನೂ ಕಾಣದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ ತಾನೆ?

ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಜೀವನಿಗೆ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾದರೂ ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ಇದೆ ಎಂದೊಪ್ಪಬೇಕು. ಆಗ ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸುಖಜ್ಞಾನಾದಿ ಕಲ್ಯಾಣಗುಣಗಳೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇರಬಲ್ಲುವು ಮತ್ತು ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಶುಭಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಇಂಥ ಮುಕ್ತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಬಹುದು.

ಆದರೆ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳ ನಾಶ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಏನೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದೆ ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗೆ– ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ, ಒಪ್ಪಿದರೂ ಅದೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೊಪ್ಪಿದರೆ, ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಸಮಸ್ತಗುಣ ನಾಶವಾದೀತು. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಏನೂ ಕಾಣದೆ ಇದ್ದೀತೆಂದು ಅನಿಷ್ಟಾಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದೆ ಭಾಗವತ ಎನ್ನಬೇಕು ಎಂದು. ಹೀಗೆ ಸ್ಕಾಂದ ಪುರಾಣ ಭಾಗವತದ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದೆ.

ಅ ಬೀಜಂ ಹೃದಯಂ ಬೀಜಹೃದಯಂ ವಿನಾ ।

ಜೀವೋಪಾಧಿರ್ದ್ವಿಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸ್ವರೂಪಂ ಬಾಹ್ಯಮೇವ ಚ ।
ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿರ್ಲಯಂ ಯಾತಿ ಮುಕ್ತಾವನ್ಯಸ್ಯ ತು ಸ್ಥಿತಿಃ ॥

ಸರ್ವೋಪಾಧಿವಿನಾಶೇ ಹಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ ಕಥಂ ಭವೇತ್ ।
ಕಥಂ ಚಾತ್ಮವಿನಾಶಾಯ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಸೇತ್ಸ್ಯತಿ ಕ್ವಚಿತ್ ॥

ಅಪುಮರ್ಥತಾ ಚ ಮುಕ್ತೇಃ ಸ್ಯಾದಭಾವಾತ್ ಪುಂಸ ಏವ ತು ।
ಜ್ಞಾನಜ್ಞೇಯಾದ್ಯಭಾವಾಚ್ಚ ಸರ್ವಥಾ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ।
ತಸ್ಮಾದೇತನ್ಮತಂ ಯೇಷಾಂ ತಮೋನಿಷ್ಠಾ ಹಿ ತೇ ಮತಾಃ ॥

ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

'ಅಬೀಜಂ ಹೃದಯಂ' ಎಂದರೆ 'ಅ' ಎಂದು ಬೇರೆಯೇ ಪದ. ನಞರ್ಥಕ. ನಞ್‌ಗೆ ವಿನಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದರಿಂದ 'ಬೀಜ ಹೃದಯ' ಹೊರತಾಗಿ,' ಜೀವಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ಹೊರತಾಗಿ, ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿ ಮಾತ್ರ ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಸುಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತದ ಎಂದರ್ಥ.

ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನಿಸಲು ಉಪಾಧಿಗಳು ಎರಡು ಇವೆ. ಜೀವಸ್ವರೂಪಶರೀರಾದಿ ಒಂದು, ಲಿಂಗಶರೀರ ಮುಂತಾದ ಬಾಹ್ಯ ಉಪಾಧಿ

ಇನ್ನೊಂದು. ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿ ಮಾತ್ರವೇ ಅಪರೋಕ್ಷದಿಂದ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯೋಪಾಧಿಯಂತೆ ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿಯೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಹೇಗೆ ಉಳಿದೀತು? ಅದೂ ನಾಶವಾದೀತು. (ಇದನ್ನು ಭಾಗವತ 'ಅಪುರುಷಸ್ತದ್ವಿನಾಶೇ' ಎಂದಿದೆ.) ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಾದ ಜೀವ ತಾನೇ ನಾಶಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಅಂಥ ಮುಕ್ತಿ ಅಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಯತ್ನ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾದೀತು? ಅರ್ಥಿಯಾಗಬಹುದಾದ ಪುರುಷನೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಮುಕ್ತಿ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗಲಾರದು. ಜ್ಞಾತೃ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯವಿಲ್ಲ ಎಂದಾದೀತು. ('ನೈವಾತ್ಮನೋ ಬಹಿರಂತರ್ವಿಚಷ್ಟೇ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು.) ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಇಚ್ಛಿಸುವ ಜೀವನಿಲ್ಲ, ಇಚ್ಛೆ ಇಲ್ಲ, ಇಷ್ಟವಾದ ಸುಖ ಮುಂತಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ('ಮುಕ್ತಸಮಸ್ತತದ್ಗುಣಃ' ಎಂಬುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದು) ಹೀಗಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಯಾರು ಇಂಥ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅಂಗೀಕಾರ ಮಾಡುವರೋ ಅವರು ತಾಮಸರು' ಎಂದು ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ದಗ್ಧಾಶಯಃ ಬೀಜಾಶಯನಾಶೇ ತದ್ಗುಣಾನಾಂ ಜ್ಞಾನಾದೀನಾಮ-ಭಾವಾನ್ನ ಕಿಂಚಿದ್ ವಿಚಕ್ಷೀತ । ಪರಾತ್ಮನೋರ್ಯದಾ ವ್ಯವಧಾನಂ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥಾಯಾಂ ತದಾ ಸ್ವಪ್ನ ಇವೇತ್ಯೇತಾವತ್ । ಬೀಜ-ಹೃದಯನಾಶೇ ತ್ವಪುರುಷ ಏವ । ಆತ್ಮನಾಶ ಏವೇತ್ಯರ್ಥಃ । ಅತಃ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೈವೋತ್ತಮಾ ಸ್ಯಾತ್ ।

ದಗ್ಧಾಶಯಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯದಿ ಎಂದು ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಜೀವಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿಯೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಜೀವನ ಜ್ಞಾನಸುಖ ಇಚ್ಛಾದಿ ಗುಣಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾದೀತು. ಆಗ ಜೀವನು ಒಳಗೆ ಹೊರಗೆ ಏನನ್ನೂ ಕಾಣಲಾರ. ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ವ್ಯವಧಾನವಿರುವಾಗ, ಅಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಅಪರೋಕ್ಷವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ, ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಅಲ್ಪ ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಸುಖಭೋಗಮಾತ್ರವಾದರೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪೋಪಾಧಿ ನಾಶವಾದರೆ 'ಅಪುರುಷ ಏವ' ಆತ್ಮನಾಶವೇ ಆದಂತಾಯಿತು. ಇಂಥ ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಗಿಂತ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯೆ ವಾಸಿ ಎನ್ನಬೇಕಾದೀತು.

ಭಿದಾ ಯದಿ ನ ದೃಶ್ಯೇತ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮನೋಃ ।
ಮುಕ್ತೌ ತದಾ ವಿಮೋಕ್ಷಾಯ ಕೋ ಯತ್ನಂ ಕರ್ತುಮರ್ಹತಿ ।
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ॥

ಮಗ್ನಸ್ಯ ಹಿ ಪರೇಽಜ್ಞಾನೇ ಕಿಂ ನ ದುಃಖತರಂ ಭವೇತ್?
ಪ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮಮೇವಾಹಂ ಮನ್ಯೇ ಭರತಸತ್ತಮ ॥
ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇ ॥

ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಭೇದವು ಕಾಣದಿದ್ದರೆ ಅಂದರೆ ಜೀವನು ನಾಶ ಹೊಂದುವುದಾದರೆ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಯಾರು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿಯಾನು? ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಯಾವ ಜ್ಞಾನವೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವವನಿಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗದಿದ್ದೀತೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಗಾಢ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರೂಪಾದಿಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಇಂಥ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಧರ್ಮದಿಂದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೇ ಮೇಲು ಎಂದು ನಾನು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದ ದುರ್ಜನರ ಸಂಗದಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿಗಳು ನಶಿಸುತ್ತವೆ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅನರ್ಥ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಓದಿದವನೂ ದುರ್ಜನ ಸಂಗ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳಿದರು.

ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾಕೃಷ್ಟೈರಾಕ್ಷಿಪ್ತಂ ಧ್ಯಾಯತೋ ಮನಃ ।
ಚೇತನಾಂ ಹರತೇ ಬುದ್ಧೇಃ ಸ್ತಂಬಸ್ತೋಯಮಿವ ಹ್ರದಾತ್ ॥ ೩೦ ॥

ಭ್ರಶ್ಯತ್ಯನು ಸ್ಮೃತಿಶ್ಚಿತ್ತಂ ಜ್ಞಾನಭ್ರಂಶಃ ಸ್ಮೃತಿಕ್ಷಯೇ ।
ತದ್ರೋಧಂ ಕವಯಃ ಪ್ರಾಹುರಾತ್ಮಾಪಹ್ನವಮಾತ್ಮನಃ ॥ ೩೧ ॥

ನಾತಃ ಪರತರೋ ಲೋಕೇ ಪುಂಸಃ ಸ್ವಾರ್ಥವ್ಯತಿಕ್ರಮಃ ।
ಯದ್ಧ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರೇಯಸ್ತ್ವಮಾತ್ಮನಃ ಸ್ವವ್ಯತಿಕ್ರಮಾತ್ ॥ ೩೨ ॥

ಅರ್ಥೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾಭಿಧ್ಯಾನಂ
ಸರ್ವಾರ್ಥಾಪಹ್ನವೋ ನೃಣಾಮ್ ।
ಭ್ರಂಸಿತೋ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನಾದ್
ಯೇನಾವಿಶತಿ ಮುಗ್ಧತಾಮ್ ॥ ೩೩ ॥

ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ಸಂಗಂ ತಮಸ್ತೀವ್ರಂ ತಿತೀರ್ಷುಃ ।
ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಯದತ್ಯಂತವಿಘಾತಕಮ್ ॥ ೩೪ ॥

ರಾಜನೆ, ನಿನಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇದೆ. ಇದು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ವಿಷಯಭೋಗವನ್ನೇ ಸದಾ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಆಕರ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥದ ಬಹುಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕ್ರಮೇಣ ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆರೆಯ ತೂಬು ಕೆರೆ ನೀರನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ರಮೇಣ ಬರಿದುಗೊಳಿಸುವಂತೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ ನಾಶವಾದೊಡನೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಸ್ಮರಣ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಮರಣೆ ನಾಶವಾದಾಗ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿದ್ದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಭ್ರಂಶ. ತತ್ವಜ್ಞಾನ ನಶಿಸುತ್ತದೆ. ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ನಾಶವಾಗಿ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಬಂದುಬಿಟ್ಟರೆ ಜೀವನಿಗೆ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವಾದ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ. ನರಕಾದಿ ಅನರ್ಥವೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬಲ್ಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜ್ಞಾನಭ್ರಂಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದಾಗಿ ತನ್ನ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥನಾಶಕವೂ ಅನರ್ಥಕರವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಯದ್ಯಪಿ ಬೇರೆ ಪುತ್ರಾದಿ ಸಂಪತ್ತು ತನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯವಾದುದು ಇದೆ. ಆದರೂ ಅದರ ನಾಶ ತನ್ನ ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥನಾಶಕವಾದ ಜ್ಞಾನಭ್ರಂಶಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನದಲ್ಲ.

ಅದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳ ನಿರಂತರ ಆಲೋಚನೆ ಸಕಲ ಪುರುಷಾರ್ಥನಾಶಕವಾಗಿದೆ. ಮೋಕ್ಷವಿರೋಧಿಯಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷಯಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವಾದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಾನೆ. ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಿಂದ ವಿಮುಖನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರ ಓದಿದವನಿಗೂ ದುರ್ಜನ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಮುಂತಾದುವು ಬರಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ದಾಟಲು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವನ್ನು ದಾಟಲು ಬಯಸುವವನು ಎಂದೂ ದುರ್ಜನ ಸಂಗ ಮಾಡಬಾರದು. ದುರ್ಜನಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಬರುವ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಧರ್ಮಅರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷ ಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ ವಿಘಾತಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ 'ಪೃಥುಮಹಾರಾಜನಿಗೆ ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿ ಇದೆ 'ಅಸ್ತ್ಯೇವ ರಾಜನ್' (ಶ್ಲೋ.೩೦) ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈ ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು 'ನಿಮಿತ್ತೇ ಸತಿ ಸರ್ವತ್ರ,' (ಶ್ಲೋ.೨೯) ವರೆಗೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ

'ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾಸಕ್ತೈಃ' (ಶ್ಲೋ.೩೦) ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜನಿಗೆ ಈಗಾಗಲೆ ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿ ಇರುವುದರಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರವಣಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೀಗೇ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳು, ದುರ್ಜನ ಸಂಸರ್ಗ ಮಾಡಬೇಡ. ದುರ್ಜನರು ವಿಷಯಾಸಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಅವರ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಮುಂದೆ ಅದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಮರೆತು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೊರೆದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದಿಸಿ ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಓದಿದವನನ್ನೂ ವಿರಕ್ತನನ್ನೂ ದುರ್ಜನ ಸಂಸರ್ಗ ತಪ್ಪು ದಾರಿಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ರಾಜನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದುರ್ಜನ ಸಂಸರ್ಗ ಕೇವಲ ಸಂಸಾರಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಲ್ಲ, ನರಕಾದಿ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುವುದು ಸನಕಾದಿಗಳ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ.

ಏವಂವಿಧಾಜ್ಞಾನಕಾರಣಮಾಹ ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾಕೃಷ್ಟೈರಿತ್ಯಾದಿ ।

ಬಹುಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಸ್ತು ಚೇತನೇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಸ್ವಪಕ್ಷಪಾತಸ್ತ್ವಭ್ಯಾಸಾದ್ ಭೋಗಾರ್ಥಂ ವ್ಯಾಪೃತಸ್ಯ ತು ।
ಭವೇತ್ತತೋಽನೇಕಶಾಸ್ತ್ರಯಥಾರ್ಥಸ್ಮರಣೇಶಿತಾ ॥

ನಶ್ಯತ್ಯತಃ ಸ್ಮೃತೇರ್ನಾಶಾದ್ ಭಗವತ್ಪಕ್ಷಪಾತಿತಾ ।
ವಿನಶ್ಯೇತ್ ತೇನ ಚೈವಾಸ್ಯ ಭವೇಜ್ಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಯಃ ॥

ನ ಚ ಜ್ಞಾನವಿಪರ್ಯಾಸಾದನ್ಯನ್ನಾಶಕರಂ ಕ್ವಚಿತ್ ।
ಸರ್ವಸ್ಯೈತಸ್ಯ ಮೂಲಂ ಹಿ ದುಷ್ಟಸಂಸರ್ಗ ಏವ ತು ॥

ದುಷ್ಟಸಂಗೋ ವಿರಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯಥಾಜ್ಞಾನಕಾರಣಮ್ ।
ದುಷ್ಟಸಂಗಾದ್ಧಿ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚ ಸ್ವಾತ್ಮತ್ವಂ ಮನ್ಯತೇಽಬುಧಃ ।
ಅಭಾವಂ ಸ್ವಾತ್ಮನೋಽನ್ಯಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಂ ಚಾಪಿ ನಿರಾತ್ಮತಾಮ್ ॥
ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಕಾಂದೇ ।

ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಂತಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, 'ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾಕೃಷ್ಟೈಃ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಿಂದಾರಂಭಿಸಿ 'ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ಸಂಗಂ' ಎನ್ನುವ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಚೇತನಾ ಎಂದರೆ ಐದು ಬಗೆಯ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಚೇತನಾ ಅಲ್ಲ. 'ಬುದ್ಧಿಯ ಚೇತನಾ' ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಚೇತನಾ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಬುದ್ಧಿಯ ಬಹುಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಚೇತನಾ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಿಷಯಾಕೃಷ್ಟೈಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ 'ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ಸಂಗಂ' ಎನ್ನುವ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಇದು– 'ವಿಷಯಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುವ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅಂಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿದ ಫಲವಾಗಿ ತನ್ನ ದೇಹಾದಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. (ಇದು 'ಧ್ಯಾಯತೋ ಮನ ಆಕ್ಷಿಪ್ತಂ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.) ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನೇಕವಿಧಿನಿಷೇಧಗಳ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. (ಇದು 'ಚೇತನಾಂ ಹರತೇ ಬುದ್ಧೇಃ') ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿನಾಶದಿಂದ ಸ್ಮರಣನಾಶ. (ಸ್ಮೃತಿಕ್ಷಯೇ ಚಿತ್ತಂ ಭ್ರಶ್ಯತಿ) ಭಕ್ತಿನಾಶದಿಂದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನನಾಶ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳು. (ಜ್ಞಾನಭ್ರಂಶಃ) ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನಾಶ, ಅಂದರೆ ನರಕಾದಿಪ್ರಾಪ್ತಿ. (ತದ್ರೋಧಂ ಕವಯಃ ಪ್ರಾಹುರಾತ್ಮಾಪಹ್ನವಮಾತ್ಮನಃ) ಈ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ನಾಶ ಮತ್ತು ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನೋತ್ಪತ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನರ್ಥಕರ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. (ನಾತಃ ಪರತರೋ ಲೋಕೇ ಪುಂಸಃ ಸ್ವಾರ್ಥವ್ಯತಿಕ್ರಮಃ) ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮೂಲ ಕಾರಣ ದುಷ್ಟಸಂಸರ್ಗ. (ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ಸಂಗಂ) ದುರ್ಜನಸಂಸರ್ಗವು ವಿರಕ್ತರಿಗೂ ಕೂಡ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನನಾಶ ಮಾಡಿ ಅಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗುವುದು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ದುರ್ಜನ ಸಂಸರ್ಗದಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ಕೂಡ ತಾನೇ ಎಂದು ಅಜ್ಞಾನಿ ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಚೈತನ್ಯಾತಿರಿಕ್ತ ಸಕಲ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. 'ನಾನು' ಎನ್ನುವ ಪರಮಪ್ರೇಮಾಸ್ಪದನಾದ ಜೀವ ನಾಶವಾಗುವುದನ್ನೆ ಮುಕ್ತಿ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನೋಮಾತ್ರಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ಯಥಾ ಸ್ವಪ್ನೇ ಮನಃಕ್ರಿಯಾ ।
ಕ್ರಿಯಾ ಚ ವಾಸನಾಮಾತ್ರಂ ಸಾऽನೀಹಾಯಾಂ ಪ್ರಲೀಯತೇ ॥ ೩೭ ॥

ಆತ್ಮಾ ತ್ವನೀಹಯಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ।
ಏವಂ ವ್ಯುದಸ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಜಾನನ್ನುಪರಮೇನ್ಮುನಿಃ ॥ ೩೮ ॥

ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂದಮೇಲೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲೇಬೇಕು. ಅದು ಹೀಗೆ- ಈ ಜಗತ್ತು ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಹೇಗೆ ಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆಯೋ ಹಾಗೆ. ಮತ್ತು ಅದು ಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಇದೆ. ಹರೀಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾಗಿ ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆ ಬಂದಾಗ ಜಗತ್ತು ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಸಂಹಾರೇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶನಾದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದೇ ಹರಿಯ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹರಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಆವಿರ್ಭೂತಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಂತ್ರಸಾರವಚನಗಳಿಂದಲೇ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮನೋ ಮಾತ್ರಂ ಹರೇರ್ಯಸ್ಮಾನ್ಮನಸಾ ಮೀಯತೇ ಜಗತ್ ।
ವ್ಯಾಪ್ತೇ ಮನಸಿ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚ ಸ್ಥಿತತ್ವಾದ್ ವಾಸನಾಮಯಮ್ ॥

ವಸ ಆಚ್ಛಾದನೇತ್ಯಸ್ಮಾದ್ಧಾತೋರ್ವಾ ವಾಸನಾಮಯಮ್ ।
ಅತೋ ವಿಷ್ಣೋರನೀಹಾಯಾಂ ಲೀಯತೇ ಸಕಲಂ ಜಗತ್ ॥

ಅನೀಹಾವಸ್ಥ ಏವಾಸೌ ಮುಮುಕ್ಷುಭಿರವಾಪ್ಯತೇ ।
ಏವಂ ವಿದ್ವಾನ್ ಬಂಧಶಕ್ತಿಂ ವ್ಯುದಸ್ಯ ಹರಿಮಾಪ್ನುತೇ ॥

ಪ್ರಕೃತಿರ್ಭಿದಾ ಚ ಮಾಯಾ ಚ ಭ್ರಮಶ್ಚೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।
ಬಂಧಶಕ್ತಿರ್ಯಯಾ ಲೋಕೋ ಬಂಭ್ರಮೀತ್ಯನಿಶಂ ಭುವಿ ॥

ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಮನೋಮಾತ್ರವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಹೊರತು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಲ್ಲ. ('ಮನೋಮಾತ್ರಮಿದಂ ವಿಶ್ವಂ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.) 'ಸರ್ವತ್ರ ವಸತಿ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮನಸ್ಸು ವಾಸನಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವಾಸನಾಮಯ. ('ಕ್ರಿಯಾ ಚ ವಾಸನಾಮಾತ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಕ್ರಿಯತೇ' ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಕ್ರಿಯೆ ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತು. ಅದು ವಾಸನಾಮಯವಾಗಿದೆ.) ಅಥವಾ ವಸ ಆಚ್ಛಾದನೇ ಧಾತುನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ವಾಸನಾಶಬ್ದ ಇಚ್ಛಾವಾಚಕ. ಅದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ವಾಸನಾಮಯ. ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಹರೀಚ್ಛಾಧೀನವಾದ್ದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿನ 'ಅನೀಹಾ' ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತೀಚ್ಛೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸಂಹಾರೇಚ್ಛಾ ಬಂದಾಗ ಎಲ್ಲ ಜಗತ್ತು ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ

(ಸಾऽನೀಹಾಯಾಂ ಪ್ರಲೀಯತೇ) ಲಯೇಚ್ಛೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಯೇಚ್ಛೆ ಉಳ್ಳ ಹರಿಯೇ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಆತ್ಮಾ ತ್ವನೀಹಯಾ ಪ್ರಸಿಧ್ಯತಿ) ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಜ್ಞಾನಿ ಹರಿಯ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ (ಏವಂ ವ್ಯದಸ್ಯಾತ್ಮಮಾಯಾಂ ಜಾನನ್ನುಪರಮೇನ್ಮುನಿಃ) ಪ್ರಕೃತಿ ಭಿದಾ ಮಾಯಾ ಭ್ರಮ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹರಿಯ ಬಂಧ ಶಕ್ತಿ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದಲೆ ಸಂಸಾರಿಜೀವರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಮೋಕ್ಷಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನ ಯತ್ರ ನಿದ್ರಾ ಮೂರ್ಛಾ ವಾ ನಾರ್ಥದೃಙ್ ನ ಮನೋರಥಃ ।
ನಾನುವೃತ್ತಿರ್ನ ಪ್ರಳಯಸ್ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಜಿತಾತ್ಮನಃ ॥ ೩೯ ॥

ಮುಕ್ತನಿಯಾಮಕನಾದ ಹರಿಯ ಬಳಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಾಗಲಿ ಮೂರ್ಛೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನವಿಲ್ಲ. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಇಲ್ಲ, ಪ್ರಳಯವಿಲ್ಲ, ಮನೋನಿಗ್ರಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆನಂದಪೂರ್ಣವಾಗಿಸುವ ಇಂಥ ಹರಿ ಲಭ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯವಚನದ ಆಧಾರ ಕೊಟ್ಟು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅನುವೃತ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರಾಜ್ಞೈರ್ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿರುದೀರ್ಯತೇ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಅನುವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಮುಮುಕ್ಷು ಅವಶ್ಯ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಅದನ್ನು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ತ್ವಂ ನರೇಂದ್ರ ಜಗತಾಮಥ ತಸ್ಥುಷಾಂ ಚ
ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಸುಧಿಷಣಾತ್ಮಭಿರಾವೃತಾನಾಮ್ ।
ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಿತ್ ತ್ವಮನಯೋರ್ಹೃದಿ ವಿಷ್ವಗಾಧಿಃ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚಕಾಸ್ತಿ ಭಗವಾಂಸ್ತಮವೈಹಿ ಸೋಽಸ್ಮಿ ॥೪೦॥

ರಾಜನೆ, ದೇಹ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣ ಬುದ್ಧಿ ಅಹಂಕಾರಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವ ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ನೀಡುವವನು ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿರೂಪವಾದ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವನು ಯಾರು ಎಲ್ಲರ ಒಳಗೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಿರುವನೋ ಅವನು ಭಗವಂತ. ನೀನು ಈ ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರ ಜಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ, ನಾನಾದುಃಖ ಭಾಜನನಾಗಿರುವೆ. ನಿನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೀನಿರುವೆ. ಅಂಥ ಜೀವನೆಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ನೀನು ತಿಳಿ. ನಾನೂ ಅಂಥ ಒಬ್ಬ ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿನಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾಗಿರಬಹುದಷ್ಟೆ,

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧ–

ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಿತ್ತಪತಯಾ ಹೃದಿ ವಿಶ್ವಗಾವಿಃ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚಕಾಸ್ತಿ ಭಗವಾಂಸ್ತಮವೇಹಿ ಸೋಽಸ್ಮಿ ।

'ಜೀವನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಬೆಳಗುವ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು 'ಸೋಽಸ್ಮಿ' 'ನಾನೇ ಆ ಭಗವಂತ' ಎಂದು ತಿಳಿ' ಎಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಇದು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮಾಭೇದ. ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಜೀವನು ಭಗವಂತನ ಶರೀರವಾದ್ದರಿಂದ ಭಗವದಾತ್ಮಕನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶ, ಅಥವಾ ಜೀವನು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿತ್ಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಸೂರ್ಯ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳಿಗಿರುವಂತೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಅಂಶಾಂಶಿಭಾವವಿದೆ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ ಜೀವ ಸ್ವರೂಪತಃ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದರೂ ಅವನ ಅಧೀನನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಭಿನ್ನ. ಭೇದಸಹಿಷ್ಣು ಅಭೇದವಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ತತ್ವನಿರ್ಣಯವಚನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುವು.

ಸರ್ವಸತ್ತಾಪ್ರದತ್ವಾತ್ತು ಸರ್ವತತ್ತ್ವಂ ಹರಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಸರ್ವತ್ರ ವಿತತತ್ವಾದ್ವಾ ಸೋಽಹಂ ತ್ವಮಿತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ।
ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಕತ್ವಾತ್ತು ನ ಜೀವಾತ್ಮತ್ವತೋ ಹರಿಃ ।
ಇತಿ ತತ್ವನಿರ್ಣಯೇ ॥

ತ್ವಮನಯೋಃ ಸ್ಥಾವರಜಂಗಮಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಏಕೋ ಜೀವಃ ವಿಷ್ವಗಾಧಿಃ ನಾನಾದುಃಖಃ ಸನ್ । ಹೃದಿ ತಮನ್ವೈಹಿ । ಅಹಂ ಚ ಸ ಜೀವೋಽಸ್ಮಿ । ಜ್ಞಾನಾನ್ಮಹಾನ್ ಭವಾಮಿ । ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಿತ್ ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚಕಾಸ್ತಿ ಸ ಭಗವಾನಿತಿ ।

ವ್ಯವಧಾನೇನಾನ್ವಯೋಽಪಿ ಯೋಗ್ಯತಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಭವೇತ್ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

ಅಭಿಮಾನಸ್ತ್ವಹಂಕಾರ ಆತ್ಮಾ ಚೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥ ಇತಿ ಚ ।

ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಸ್ತಿತ್ವಪ್ರದನಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲವುಗಳ ತತ್ವವೆಂದು ಹರಿ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ವತತ್ವವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ತತನಾದ್ದರಿಂದ ತತ್ತ್ವ ಸ್ವಾರ್ಥೇ ತ್ವಪ್ರತ್ಯಯ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಾಗ 'ಸೋಽಹಂ' 'ತತ್ವಮಸಿ' ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಯಾದ್ದರಿಂದ, ಸೋಽಹಂ ಎಂದರೆ ಆದಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತನೇ ನನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗೇ ಹೇಳಬೇಕು, ಹೊರತು, ಜೀವಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಎಂದು ತತ್ವನಿರ್ಣಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಶ್ಲೋಕದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವಲ್ಲ. 'ತ್ವಮನಯೋಃ' ಎಂದರೆ ಈ ಸ್ಥಾವರ ಜಂಗಮಗಳ ನಡುವೆ ನೀನೂ ಒಬ್ಬ ಜೀವ. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿಷ್ವಗಾಧಿಃ' ನಾನಾದುಃಖ ಉಳ್ಳವನಾಗಿರುವಿ. 'ಹೃದಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ದೂರದಲ್ಲಿರುವ 'ತಮನ್ವೈಹಿ' ಎಂಬುದರೊಡನೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಆ ಜೀವ ಹೃದಯದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ತಿಳಿ ಎಂದರ್ಥ, 'ಹೃದಿ ಹ್ಯೇಷ ಆತ್ಮಾ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಇರುವುದರಿಂದ. 'ಸೋಽಸ್ಮಿ' ಎಂದರೆ ನಾನೂ ಕೂಡ ಒಬ್ಬ ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದರ್ಥ. 'ನಾನೂ ನೀನೂ ಇಬ್ಬರೂ ಜೀವರು' ಎನ್ನದೆ, 'ನಾನೂ ಜೀವನೇ ಆಗಿದ್ದೇನೆ' ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಹೇಳಲು ಕಾರಣ, ನಾನು ನಿನ್ನಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿನಗಿಂತ ಹಿರಿಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ. 'ಯಃ ಕ್ಷೇತ್ರವಿತ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ ಚಕಾಸ್ತಿ ಸ ಭಗವಾನ್' ಎಂಬುದರೊಡನೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಸಕಲ ತತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತ ಎಲ್ಲರ ಒಳಗೆ ಬಿಂಬನಾಗಿ ಹೊಳೆಯುವವನು ಭಗವಂತ ಎಂದರ್ಥ.

ಶ್ಲೋಕದ ಪದಗಳಿಗೆ ದೂರಾನ್ವಯವನ್ನೇಕೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ, ಸನ್ನಿಧಿಗಿಂತ ಯೋಗ್ಯತೆ ಪ್ರಬಲವಾದ್ದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ದೂರವಿರುವ ಪದದಿಂದಲೂ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದು ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾಸುಧಿಷಣಾತ್ಮಭಿಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಎಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಆವರಕವಾಗಿರುವ ಅಹಂಕಾರ ಎಂದರ್ಥ. ಅಹಂಕಾರವು ಅಭಿಮಾನ ಎಂದೂ ಆತ್ಮಾ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

'ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ಸದಸದಾತ್ಮತಯಾ ವಿಭಾತಿ
ಮಾಯಾವಿವೇಕವಿಧುತಿಃ ಸ್ರಜಿ ವಾಽಹಿಬುದ್ಧಿಃ ।
ತಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪರಿಶುದ್ಧವಿಬುದ್ಧತತ್ತ್ವ-
ಪ್ರತ್ಯೂಢಕರ್ಮಕಲಿಲಪ್ರಕೃತಿಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ॥೪೦॥

ಯಾರಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರ್ತಅಮೂರ್ತ ಪ್ರಪಂಚ ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಆ ತೋರಿಕೆ ಹೂಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಾವೆಂಬ ಭ್ರಮದಂತೆ ಇದ್ದು ಮಾಯೆ ಎನಿಸುವ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಪಂಚಗಳ ಸ್ವರೂಪವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ತೊಲಗುವುದೋ, ಅವನು ಪರಮಾತ್ಮ. ಅವನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತ ನಿತ್ಯಶುದ್ಧ ನಿತ್ಯಸರ್ವಜ್ಞ ತತ್ತ್ವರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ದೂರನಾದ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಶರೀರಿ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಜೀವವಿಲಕ್ಷಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಬೇಕು. ('ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಈ ಮೂರ್ತಾಮೂರ್ತ ಪ್ರಪಂಚಸ್ವರೂಪನೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಎನ್ನುವ ಭ್ರಮೆ ಬರಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನೂ ಮಾಯೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎರಡು ಮಾಯೆಗಳಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರವೇ ಶರೀರ. ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದೂ ಅವನಿಗೆ ಶರೀರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಕಾರ್ಯವಾದ ಜಡಶರೀರವುಳ್ಳ ಜೀವರಿಗಿಂತಲೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಬೇರೆ ವಿಲಕ್ಷಣ ಎಂದು ತಿಳಿದಾಗ ಈ ಭ್ರಮ ತಾನಾಗಿ ನಿರಸನ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.)

ಇಲ್ಲಿ 'ಸದಸದಾತ್ಮಯಾ' ಎಂದು ಒಂದುಪದವಾಗಿ, 'ಮಾಯಾ' 'ವಿವೇಕವಿಧುತಿ' ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು [೧]ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಸದಸದಾತ್ಮಯಾ' ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಪಂಚ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು

೧. ಯಸ್ಮಿನ್ನಿದಂ ವಿಶ್ವಂ ಸದಸದಾತ್ಮಕತಯೋತ್ಕೃಷ್ಟನಿಕೃಷ್ಟಭಾವೇನ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವೇನ ವಾ ಮಾಯ್ಯೈವ ವಿಭಾತಿ ತಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ । ಮಾಯಾತ್ವೇ ಹೇತುಃ ವಿವೇಕೇನ ವಿಧುತಿರ್ನಿರಾಕೃತಿರ್ಯಸ್ಯ ತತ್ । —ಶ್ರೀಧರಃ

'ಮಾಯೆ' ಮಿಥ್ಯೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ವಿವೇಕವಿಧುತಿ' ವಿವೇಕ ಉಂಟಾದಾಗ ತೊಲಗುವುದು ಮಾಯೆಯ ಸ್ವಭಾವ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. [೧]ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದಿಂದ ದೇವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿ ರೂಪಗಳು ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ 'ಸದಸತ್' 'ಆತ್ಮತಯಾ' ಎಂದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದಗಳು. 'ಮಾಯಾವಿವೇಕವಿಧುತಿಃ' ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪದ. ಸತ್ ಅಸತ್ ಗಳೆಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಗಳು. ಅವು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮತಯಾ' ಅಭೇದದಿಂದ, ಅಭಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು ಭ್ರಮೆ. ಶುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಜತದ ಅಭೇದ ಕಂಡಾಗಲೆ ಅದು ಭ್ರಮೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ 'ಆತ್ಮತಯಾ' ಎಂದು ಬೇರೆ ಪದ ವಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಭ್ರಮೆ ಎನ್ನಲು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಮೆ ಎನಿಸಲು ಆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಸತ್ಯವಾಗಿರಲೇ ಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಅಭೇದ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧ ಅಸತ್ಯವಾದರೂ ಸಾಕು, ಅದು ಭ್ರಮೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅದ್ವೈತಿಗಳು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಬ್ರಹ್ಮಜಗತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತೂ ಅಸತ್ಯ. ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನ ಅಭೇದವೂ ಅಸತ್ಯ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅಭೇದ ಮಾತ್ರ ಅಸತ್ಯ, ಜಗತ್ತು ಸತ್ಯವಾಗಿರಲಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಲ್ಲಿ ದೇವಮನುಷ್ಯತ್ವಾದಿ ಸ್ವರೂಪತ್ವ ಭ್ರಮವೆಂದು ಹೇಳಿ ಜೀವನು ಸ್ವತಃ 'ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪರಿಶುದ್ಧವಿಬುದ್ಧತತ್ತ್ವ'ನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರಸ. ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವರಸವೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು 'ಪ್ರತ್ಯೂಢ' ಎಂದರೆ ಅನಾದಿಸಂಬದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಉಳ್ಳ ಆ ಜೀವನನ್ನು 'ಪ್ರಪದ್ಯೇ' ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಸ್ವರಸ.

ಯತ್ಸ್ವರೂಪತಯಾ ಭಾತಮಜ್ಞಾನಾಂ ಗಗನಾದಿಕಮ್ ।
ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಿನಾಂ ರಜ್ಜ್ವಾ ಸರ್ಪಮಾವದ್ ವಿಧೂಯತೇ ।
ತಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಭಾವೇನ ನಿರಸ್ತಪ್ರಕೃತಿಂ ಭಜೇತ್ ॥

ಇತಿ ಜ್ಞಾನವಿವೇಕೇ ।

---

೧. ಸದಸದಾತ್ಮತಯಾ ಕಾರ್ಯಕಾರಣರೂಪೇಣ ಇದಂ ದೇವಮನುಷ್ಯಾದಿ ನಾನಾವಿಧರೂಪಜಾತಂ ಜೀವತಾದಾತ್ಮ್ಯೇನ ಪ್ರತಿಭಾತಿ । ತಂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಪರಿಶುದ್ಧವಿಬುದ್ಧ ತತ್ತ್ವಂ ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕೃತಿಸಂಬಂಧಕರ್ಮರಹಿತ ಸ್ವಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪಂ ತಥಾಪಿ ಪ್ರತ್ಯೂಢಾ ಅನಾದಿತಯಾ ರೂಢಮಾಲಂ ಯತ್ಕರ್ಮ ತೇನ ಕಲಿಲಾ ಮಿಶ್ರಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಯಸ್ಯ ತಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ ಅನುಸಂದಧೇ ।–ವೀರರಾಘವಃ

ನ ಭ್ರಾಂತಿರ್ಜಗತೋ ದೃಷ್ಟಿರ್ನಭ್ರಾಂತಿರ್ಹರಿದರ್ಶನಮ್ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯಾತ್ಮತಯಾ ದೃಷ್ಟಿಭ್ರಾಂತಿರಿತ್ಯವಧಾರ್ಯತಾಮ್ ॥
ಇತಿ ಚ ॥

ಮಾಯೇತಿ ಜ್ಞಾನನಾಮ ಸ್ಯಾನ್ಮಾಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ತಥಾ ।
ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ವರೂಪಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪ್ರಕೃತಿರ್ನ ಹರೇಸ್ತನುಃ ।
ಏವಂ ವಿವೇಕಿನೋ ವಿಶ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮರೂಪೇಣ ನೇಷ್ಯತೇ ॥
ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

ಜ್ಞಾನಪ್ರಕೃತ್ಯಾಖ್ಯ ಮಾಯಾದ್ವಯಸ್ಯ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಾತ್ ಸದಸತೋ ರ್ವಿಷ್ಣ್ವಾತ್ಮತಯಾ ಪ್ರತೀತಿಃ ಸ್ರಜ್ಯಹಿಬುದ್ಧಿರಿವ ವಿಧೂಯತ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕಂ ದೇಹಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಯೋಗಿನಃ ।
ತಥಾ ನ ಯೋಗಿರಾದ್ಧಾಂತೋ ಜ್ಞಾನಂ ದೇಹೋ ಯತೋ ಹರೇಃ ॥
ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ॥

'ಪುರುಷ ಏವೇದಂ ಸರ್ವಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಉಂಟಾದರೂ, ವಿವೇಕಜ್ಞಾನಉಳ್ಳವರಿಗೆ ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಭ್ರಾಂತಿಯಂತೇ ಇದೂ ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ಭ್ರಮನಿರಸನವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಬಂಧರಹಿತನಾದ ಆ ಭಗವಂತನನ್ನು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೆಂದು ಭಜಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಜ್ಞಾನವಿವೇಕ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಭಾಗವತಶ್ಲೋಕದ ನೇರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಿದೆ.

'ಸರ್ವಂ ಖಲ್ವಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಸರ್ವವೂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ' ಎನ್ನುವುದು ಭ್ರಾಂತಿಯೇ ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತು ಕಾಣುವುದು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ. ಹರಿಯು ಕಾಣುವುದೂ ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ. 'ಜಗತ್ತು ಹರಿಸ್ವರೂಪ. ಹರಿಯು ಜಗತ್ಸ್ವರೂಪ' ಎಂದು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ಅಭೇದ ಕಾಣುವುದು ಮಾತ್ರ ಭ್ರಾಂತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಮಾಯೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಜ್ಞಾನವಾಚಕವಾಗುತ್ತದೆ ಪ್ರಕೃತಿವಾಚಕವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪ. ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶರೀರವಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವಿವೇಕ ಉಳ್ಳವನಿಗೆ ಜಗತ್ತು ವಿಷ್ಣು ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿ ಎರಡೂ ಮಾಯಾ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಕಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಸದಸತ್ತುಗಳನ್ನು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸುವ ಭ್ರಾಂತಿಯು

ಹೂಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾವೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಭ್ರಾಂತಿಯಂತೆ ಕರಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾದ ದೇಹವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಅಯೋಗಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಯೋಗಿಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಹರಿಯ ಶರೀರ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪ ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವ ಮತ್ತು ವಿಷಯಪ್ರಪಂಚ ಎರಡನ್ನೂ ಮನಸ್ಸು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷಯಪ್ರಪಂಚ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿ. ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಸನಕಾದಿಗಳು ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯತ್ಪಾದಪಂಕಜಪಲಾಶವಿಲಾಸಭಕ್ತ್ಯಾ
ಕರ್ಮಾಶಯಗ್ರಥಿತಮುದ್ಗ್ರಥಯಂತಿ ಸಂತಃ ।
ತತ್ವಂ ನ ತದ್ ದ್ವಿಮತಯೋಽಪಿ ವಿರುದ್ಧಮಾರ್ಗ-
ಸ್ರೋತೋಗುಣಾಸ್ತಮರಣಂ ಭಜ ವಾಸುದೇವಮ್ ॥೪೨॥

ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಾದಕಮಲಗಳ ದಳಗಳಂತಿರುವ ಬೆರಳುಗಳ ಕಾಂತಿಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಕರ್ಮಜನ್ಯ ವಿಷಯ ಭೋಗದಾಸೆಯನ್ನೂ ಸಜ್ಜನರು ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಿತ್ತುಹಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಂಸಾರಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕರ್ಮಜನ್ಯವಿಷಯಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಜೊತೆಗೆ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅವರು ಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ದ್ವಿಮತಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ವಿಷಯಭೋಗವನ್ನು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಿತ್ತುಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನಲ್ಲ. ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಬೇಕು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ತದ್ವನ್ನ ರಿಕ್ತಮತಯೋ ಯತಯೋಽಪಿ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತರಾದ ಸಜ್ಜನರು ಭಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕಳಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಆದರೆ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೊಳ್ಳದ 'ರಿಕ್ತಮತಿ' ಶೂನ್ಯಮತಿಗಳಾದ ಆದರೆ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಉಳ್ಳ ಯತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರರು. ಅದರಿಂದ ನೀನೂ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡು

ಎಂದು ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಯೋಗಿಗಳಾದ ಯತಿಗಳು ಬುದ್ಧಿಶೂನ್ಯರು. ಅದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಣದ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಯಲು ವಿಫಲಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಭಕ್ತರು ಆ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಭಗವಂತನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿರಹಿತರಾದ ಯತಿಗಳು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕಳೆಯಲಾರರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ರಿಕ್ತಮತಯಃ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹರಹಿತವಾದ ಬುದ್ಧಿಯವರು ಯತಿಗಳು. ಅದರಿಂದ ಯತಿಗಳು ಸುಖವಾಗಿ ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕಳೆದು ಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಭಕ್ತರನ್ನು ಹೊಗಳುವ ಭರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಮಿಥ್ಯೆ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಭಗವದನುಗ್ರಹರಹಿತರಾಗಿದ್ದು ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾಗುವುದೂ ಸಹಜವೆ. ಆದರೆ ಆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಜಯವಿಜಯಶಾಪಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸನಕಾದಿಗಳನ್ನು ಭಕ್ತರೆಂದು ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥ ಸನಕಾದಿಗಳು ತಾವು ಜ್ಞಾನಿಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ.

ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ನರಿಕ್ತಮತಯಃ' ಎಂದು ಒಂದು ಪದವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಭಕ್ತಿಭರಿತವಾದ ಮತಿ ಉಳ್ಳವರು ಯತಿಗಳು ಸಜ್ಜನರು ಕರ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. 'ನರಿಕ್ತಮತಯೋ ಯತಯೋಽಪಿ' ಎಂಬಲ್ಲಿರುವ ಅಪಿಶಬ್ದವನ್ನು 'ತ್ವಮಪಿ ತದ್ವತ್ ವಾಸುದೇವಂ ಭಜ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹೃತ ತ್ವಂಪದದೊಂದಿಗೆ ದೂರಾನ್ವಯ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ 'ತತ್ತ್ವಂ ನ ತದ್ ದ್ವಿಮತಯೋಽಪಿ' ಎಂಬ ಪಾಠ ಉತ್ತಮ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹಿಡಿದಿರುವ ಪಾಠವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಅದೇ ಸಮ್ಮತ.

ದ್ವಿಮತಯಃ ಜಗತಿ ಭಗವತಿ ಚ ಪ್ರತೀತಿಯುಕ್ತಾ ಅಪಿ ಭಕ್ತಿವಿಶೇಷಾತ್ ತತ್ತ್ವಂ ನೋದ್ಗ್ರಥಯಂತಿ । ಸಂಸಾರಗುಣಾಸ್ತೇಷಾಂ ವಿರುದ್ಧಾ ಏವ ಪ್ರತೀಯಂತೇ ಯತಃ ।

'ದ್ವಿಮತಯಃ' ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತೀತಿ ಉಳ್ಳವರಾದರೂ ಕೂಡ, ಅಂದರೆ ಸದಾ ಭಗವಂತನನ್ನು ಆಲೋಚಿಸುವವರು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರುವವರು ಇಂಥವರೂ ಕೂಡ ದಿನೇ ದಿನೇ

ಪ್ರವರ್ಧಮಾನವಾಗುವ ಭಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನೇ ತೊರೆಯುತ್ತಾರೆ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ವಿಷಯಭೋಗಗಳು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಹೇಯವೆಂದೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

* * *

ಸನಕಾದಿಗಳು ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶ ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋದಾಗ ಪೃಥುರಾಜ ತಾನು ಧನ್ಯನಾದೆನೆಂದುಕೊಂಡ. ಮುಕ್ತಿ ಕರಗತವಾಯಿತೆಂದುಕೊಂಡ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವೈನ್ಯಸ್ತು ಧುರ್ಯೋ ಮಹತಾಂ ಸಂಸ್ಥಿತ್ಯಾಽಧ್ಯಾತ್ಮಶಿಕ್ಷಯಾ ।
ಆಪ್ತಕಾಮಮಿವಾತ್ಮಾನಂ ಮೇನ ಆತ್ಮನ್ಯವಸ್ಥಿತಃ ॥ ೫೨ ॥

ಪೃಥುರಾಜ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತವನು. ಈಗ ಸನಕಾದಿಗಳು ನೀಡಿದ ಪೂರ್ಣ ಅಧ್ಯಾತ್ಮೋಪದೇಶದಿಂದ ತಾನೀಗ ಮುಕ್ತನೇ ಆದೆನೆಂದು, ಮುಕ್ತಿ ತನ್ನ ಕರಗತವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಮಹತಾಂ ಧುರ್ಯಃ' 'ಶ್ರೇಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ' ಎನ್ನುವುದು ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎನ್ನುವುದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಮಹಾದುಷ್ಟ ಮಹಾಮೂರ್ಖ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಆದರಿಂದ ಮಹತ್ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು–

ನೈಜಃ ಸರ್ವಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಃ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಮಹದುಚ್ಯತೇ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆನಿಸುವುದೇ 'ಮಹತ್' ಎನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ಮಹತಾಂ ಧುರ್ಯಃ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಗಳ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು ಪೃಥುರಾಜ. 'ಧುರ್ಯ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಎಂಬ ಅರ್ಥ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ, 'ಧೂರ್ವಹ' ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತವನು ಎಂಬ ಯೋಗಾರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

* * *

ಪೃಥುರಾಜನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಂದರ್ಪ ಇವ ಸೌಂದರ್ಯೇ ಮನಸ್ವೀ ಮೃಗರಾಡಿವ ।
ವಾತ್ಸಲ್ಯೇ ಮನುವನ್ನೃಣಾಂ ಪ್ರಭುತ್ವೇ ಭಗವಾನಜಃ ।
ಬೃಹಸ್ಪತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದೇ ಆತ್ಮತತ್ವೇ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ ॥ ೬೪ ॥

ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನ್ಮಥನಂತೆ, ನಿರ್ಭಯತೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ, ವಾತ್ಸಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಮನುಮಹಾರಾಜನಂತೆ, ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲಿನ ಪ್ರಭುತ್ವದಲ್ಲಿ ಭಗವಾನ್ ಚತುರ್ಮುಖನಂತೆ, ವೇದಪ್ರವಚನದಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಂತೆ, ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯಂತೆ ಪೃಥುರಾಜನಿದ್ದ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಆತ್ಮವತ್ತ್ವೇ ಸ್ವಯಂ ಹರಿಃ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜಿತೇಂದ್ರಿಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವಾಧೀನತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯಂತೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಪೃಥುರಾಜ ಯಾವುದೇ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಹರಿಗೆ ಸಮಾನನೆನಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಯಾರೂ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಉಪಮಾನದಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯಕ್ಕಿಂತ ಆಧಿಕ್ಯವಿರುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಆಧಿಕ್ಯವಿರಲೇ ಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. 'ಸಾದೃಶ್ಯಲಕ್ಷ್ಮೀರುಲ್ಲಸತಿ ದ್ವಯೋಃ' ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಮನೋಜ್ಞವಾದ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದ್ದರೆ ಸಾಕು. ಆದರಿಂದ ಪೃಥು ಹರಿಗೆ ಸಮಾನನೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಸಂಭವವಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಅನಾದ್ಯಂತಂ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ನ ದೇವಾ ಋಷಯೋ ವಿದುಃ ।
ಏಕಸ್ತದ್ ವೇದ ಭಗವಾನ್ ಪ್ರಭುರ್ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ವರಾಟ್ ॥
ಇತಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮೇಷು ।

'ಆತ್ಮತತ್ವೇ' ಎಂದು ಪಾಠ. ಆತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಹರಿಯಂತೆ ಎಂದರೆ ಇದು ಅಧಿಕದೃಷ್ಟಾಂತ. ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಮ್ಯ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಏಕೆಂದರೆ ಆದಿ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪರಬ್ರಹ್ಮತತ್ವವನ್ನು ದೇವತೆಗಳಾಗಲಿ ಋಷಿಗಳಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಲಾರರು. ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪ್ರಭು ಭಗವಾನ್ ನಾರಾಯಣ ತಾನೇ ತನ್ನ ತತ್ವವನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಎಂದು ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪೃಥು ಕರ್ಮಜದೇವನಾದರೂ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಲ್ಲ ಆದರಿಂದ ಹರಿಯ ಕಿಂಚಿತ್ ಸಾಮ್ಯವಿವಕ್ಷಿತ.

* * *

ಗುರುಭಕ್ತಿ ಲಜ್ಜೆ ವಿನಯ ಕೀರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ.

ಭಕ್ತ್ಯಾ ಗೋಗುರುವಿಪ್ರೇಷು ವಿಷ್ವಕ್ಸೇನಾನುವರ್ತಿಷು ।
ಹ್ರಿಯಾ ಪ್ರಶ್ರಯಶೀಲಾಭ್ಯಾಮಾತ್ಮತುಲ್ಯಃ ಪರೋದ್ಯಮೇ ॥ ೬೫ ॥

ಕೀರ್ತ್ಯೋರ್ಧ್ವಗೀತಯಾ ಪುಂಭಿಸ್ತ್ರೈಲೋಕ್ಯೇ ತತ್ರತತ್ರ ಹ ।
ಪ್ರವಿಷ್ಟಃ ಕರ್ಣರಂಧ್ರೇಷು ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ರಾಮಃ ಸತಾಮಿವ ॥ ೬೬ ॥

ಗೋವುಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಗುರುಹಿರಿಯರು ಮತ್ತು ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಲಜ್ಜೆ, ವಿನಯ, ಶೀಲ ಪರೋಪಕಾರಗುಣಗಳಿಂದ, ಮತ್ತು ಮೂರು ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಜ್ಜನರು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಉಚ್ಚಧ್ವನಿಯಿಂದ ಹಾಡುವ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ, ಸಜ್ಜನರ ಕಿವಿದೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನಂತೆ, ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಿವಿದೆರೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ, ಅನುಪಮನಾಗಿದ್ದ.

ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನ ದೃಷ್ಟಾಂತ ಅಧಿಕದೃಷ್ಟಾಂತ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಪೃಥುರಾಜ ಭಕ್ತಿ ಲಜ್ಜೆ ವಿನಯಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮತುಲ್ಯ, ಅನುಪಮನಾಗಿದ್ದ ಎಂದೂ, ಕೀರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನಂತಿದ್ದ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೃಥು ರಾಮನಂತಿದ್ದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರಿಂದ 'ಭಕ್ತ್ಯಾ ಗೋಗುರುವಿಪ್ರೇಷು' ಎಂಬಲ್ಲಿಂದ 'ರಾಮಃ ಸತಾಮಿವ' ಎಂಬಲ್ಲಿವರೆಗೂ ಏಕಾನ್ವಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಗೋಗುರುವಿಪ್ರರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಂತನ ಅವತಾರ. ಆದರೂ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಶಿಕ್ಷಣ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಗುರುವಿಪ್ರೇಷು ಭಕ್ತ್ಯಾ ಚ ಪರೇಷಾಂ ಹಿತಕೃತ್ತಯಾ ।
ಪ್ರಶ್ರಯೇಣ ಚ ಕೀರ್ತ್ಯಾ ಚ ಪೃಥೂ ರಾಮಮನುವ್ರತಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ।

ನ ಗುರುರ್ನಚ ಧರ್ಮೋಽಸ್ತಿ ರಾಮದೇವಸ್ಯ ಕುತ್ರಚಿತ್ ।
ತಥಾಪಿ ಧರ್ಮರಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಗುರುಭಕ್ತಿಮದರ್ಶಯತ್ ॥
ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ॥

ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ, ಪರರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದು, ವಿನಯ ಕೀರ್ತಿ ಮುಂತಾದಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಶ್ರೀರಾಮನಂತಿದ್ದ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಮದೇವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗುರುವಿಲ್ಲ, ದೇವರಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಗುರುಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದನೆಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ದ್ವಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೩

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪೃಥುರಾಜ ವೃದ್ಧನಾದಾಗ ತಾನು ತನ್ನ ಮಗಳಂತೆ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಪುತ್ರರ ವಶದಲ್ಲಿರಿಸಿ ಪತ್ನಿಯೊಂದಿಗೆ ತಪೋವನವನ್ನು ಸೇರಿದ. ತೀವ್ರತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ. ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ, ಮೇಲ್ಗಡೆ ಸೂರ್ಯನ ತಾಪ, ಹೀಗೆ ಪಂಚಾಗ್ನಿ ತಪಸ್ಸು ಬೇಸಗೆಯಲ್ಲಿ, ಕತ್ತಿನ ವರೆಗೆ ನೀರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ತಪಸ್ಸು ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿ, ಹೀಗೆ ಭಗವಾನ್ ಸನತ್ಕುಮಾರ ಉಪದೇಶಿಸಿದಂತೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಆವಿರ್ಭಾವಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡ. ಪ್ರಾರಬ್ಧ ತೀರಿದಾಗ ಸ್ಥೂಲಶರೀರವನ್ನೂ ಬಿಡಲು ಸಂಕಲ್ಪಿಸಿ ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಉದಾನವಾಯುವನ್ನು ಮೂಲಾಧಾರದಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆ ತಂದು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ. ಪಂಚಭೂತಗಳ ಮತ್ತು ಭೂತಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಲಯಚಿಂತನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿದ. ಬಳಿಕ ಇನ್ನುಳಿದ ತತ್ವಗಳ ಲಯಚಿಂತನೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ. ಪತ್ನಿ ಅರ್ಚಿದೇವಿ ನದಿಯಲ್ಲಿ ಮಿಂದು ಪತಿಗೆ ಜಲಾಂಜಲಿಯನ್ನು ಇತ್ತು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ನೆರೆದಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿ ಪತಿಯ ಚಿತೆಗೆ ಮೂರು ಬಾರಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಪತಿಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರವಶಿಸಿದಳು. ದೇವತೆಗಳು ಹೂಮಳೆಗರೆದರು. ವಾದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮೊಳಗಿಸಿದರು. ರಾಣಿಯನ್ನು ಹೊಗಳಿದರು. ಪೃಥುರಾಜನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಶ್ರವಣ ನಾಲ್ಕೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

* * *

ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಪೃಥುರಾಜ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಸ್ಯಾನಯಾ ಭಗವತಃ ಪರಿಶುದ್ಧಕರ್ಮ-
ಸತ್ತ್ವಾತ್ಮನಸ್ತದನುಸಂಸ್ಮರಣಾನುಪೂರ್ವ್ಯಾ ।

ಜ್ಞಾನಂ ವಿರಕ್ತಿಮದಭೂನ್ನಿಶಿತೇನ ಯೇನ
ಚಿಚ್ಛೇದ ಸಂಶಯಪದಂ ನಿಜಜೀವಕೋಶಮ್ ॥ ೧೧ ॥

ಪರಿಶುದ್ಧಕರ್ಮ, ಸತ್ವಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಆ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿರಕ್ತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ, ಅವನ ನಿರಂತರ ಧ್ಯಾನದ ಫಲವಾಗಿ ಆವಿರ್ಭವಿಸಿತು. ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹರಿತವಾಗಿಸಿಕೊಂಡ ಆ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತತ್ವಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ತನ್ನ ಜಡ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆತ ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಜದೇವನಾದ್ದರಿಂದ ಪೃಥು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯೇ ಆಗಿದ್ದ. ಈಗ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದನೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಈ ಹಿಂದೆ ಪೃಥುವಿಗೆ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದಿತು, ಈಗ ಹೊಸದಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅವರಿಗೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಅವರು ವಿಚಾರಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪೃಥುರಾಜ ಭಕ್ತ. ಭಕ್ತರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವೂ ಯೋಗಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿ ಬಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ಭಗವಂತ ನಿನಗಾಗಿ ಕಳಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಸ್ವೀಕರಿಸು ಎಂದು ಬೇಡುತ್ತಾರೆ. ಭಕ್ತರು ಭಕ್ತಿಮಾಧುರ್ಯವನ್ನೇ ಆಸ್ವಾದಿಸುವವರು, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೇಡವೆನ್ನುವವರು. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಲಿಂಗದೇಹಭಂಗವನ್ನು ಭಕ್ತಿಯೇ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಭಕ್ತನಿಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಮಾಡಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಉಂಡ ಅನ್ನ ಜಠರಾಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಜೀರ್ಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬೇಗನೆ ಜೀರ್ಣವಾಗಲೆಂದು ಔಷಧವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಪೃಥುರಾಜ ಭಗವಂತನನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ತಲಪುವ ಉಕ್ಕಂಠೆಯಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ. ವಸ್ತುತಃ ಪೃಥುರಾಜನಿಗೆ ಲಿಂಗಶರೀರವೆ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಶರೀರ ಭಗವಂತನ ಶರೀರ. ಶರೀರತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಅವನು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಭಕ್ತಿಯ ಮಹಿಮೆ. ಭಕ್ತಿಮಹಿಮೆಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಸಂಸಾರಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ, ಭಗವದವತಾರಗಳು ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಮಾಯೆಯಿಂದ ತೋರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಪೃಥುವು ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಕಲ್ಪನೆಗಳು. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು–

ಆವಿರ್ಭಾವತಿರೋಭಾವೌ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿತು ।
ಅಪೇಕ್ಷ್ಯಾಜ್ಞಸ್ತಥಾ ಜ್ಞಾನಮುತ್ಪನ್ನಮಿತಿ ಚೋಚ್ಯತೇ ॥
ಇತಿ ತಂತ್ರಸಾರೇ ।

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಗೂ ಕೂಡ ಆ ಜ್ಞಾನ ಸದಾ ಇದ್ದರೂ ಅದು ಆವಿರ್ಭೂತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಆಗಾಗ ಆವಿರ್ಭಾವ ತಿರೋಧಾನಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಆವಿರ್ಭಾವವಾದಾಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತೆಂದೂ ತಿರೋಧಾನಗೊಂಡಾಗ ಈತ ಅಜ್ಞಾನಿಯೆಂದೂ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೊರತು, ಆಗಲೆ ಅದು ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತೆಂದಾಗಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಆತ ಅಜ್ಞಾನಿಯೆ ಆಗಿದ್ದನೆಂದಾಗಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲ ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷ ಆವಿರ್ಭಾವಿಸಿದಾಗ ಇನ್ನು ಮಾನಸ ಅಪರೋಕ್ಷವೇಕೆ, ಅದು ನಶ್ವರವೆಂದು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದ. ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತ, ಮಾನಸ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟಂತೆಯೇ ಆಯಿತು ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಛಿನ್ನಾನ್ಯಧೀರಧಿಗತಾತ್ಮಗತಿರ್ನಿರೀಹ-
ಸ್ತತ್ ತತ್ಯಜೇಽಚ್ಛಿನದಿದಂ ವಯುನೇನ ಯೇನ ।
ತಾವನ್ನ ಯೋಗಗತಿಭಿರ್ಯತಿರಪ್ರಯತ್ತೋ
ಯಾವದ್ ಗದಾಗ್ರಜಕಥಾಸು ರತಿಂ ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ॥ ೧೨ ॥

ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಶಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ನಾಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೃಥುರಾಜ ವ್ಯರ್ಥಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಅದರ ಬಲದಿಂದ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಇದು ನಶ್ವರ, ಅನಪೇಕ್ಷಿತವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ. ಯದ್ಯಪಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಾದ ಜಡಮನಸ್ಸನ್ನು ಈ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಶಿಥಿಲಗೊಳಿಸಿದ್ದ. ಆದರೆ ಆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಜಡಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಇರುವಂಥದ್ದು. ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವೇ ಶಾಶ್ವತ ಎಂಬ ವಿವೇಕದಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಅನಪೇಕ್ಷಿತವೆಂದೇ ಬಗೆದ. ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನ ಆಗಲೇ ಆವಿರ್ಭೂತವಾಗಿತ್ತು. ಹರಿಕಥೆಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾದ ಆಸಕ್ತಿಯೇ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಾವಿರ್ಭಾವದ ಕಾರ್ಯ. ಅದಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಜಡಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಯತ್ನ ಬೇಕು. ಅದು ಇರುವಾಗ ಜಡಮನಸ್ಸು ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಜ್ಞಾನದ ಕಾರ್ಯ ಲಿಂಗಭಂಗ. ಅದು ಆಯಿತೆಂದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನವೇಕೆ ಬೇಕು ಎಂದು ಪೃಥುರಾಜ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಲಿಂಗಭಂಗವಿನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿಗೆ ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಸ್ಥೂಲಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಬಳಿಕ ಲಿಂಗಶರೀರ ವಿರಜಾಸ್ನಾನದಿಂದ ಬಿಟ್ಟು

ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಭಾಗವತ ಹೇಳುವ ಲಿಂಗಭಂಗ ವಸ್ತುತಃ ಲಿಂಗಶರೀರದ ವಿಯೋಗವಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ ಸಡಿಲವಾಯಿತೆಂದು ಇಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಬಂಧಕಶಕ್ತಿ ದೃಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವಾದಾಗ ಆತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತದೆ ದೇಹ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ದೇಹವಿಷಯಕವಾದ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದಿದೆ. ಆತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನಲ್ಲಿ ಶರೀರಭೇದ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ ಅದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಅದರಿಂದ ಜಡವಾದ ಅಂತಃಕರಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವೇನಿದ್ದರೂ ಅದು ಅನಿತ್ಯ. ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅದು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ನಿತ್ಯ, ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಈಗ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಆವಿರ್ಭೂತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದಲೆ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವುದು ಸುಲಭ. ಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜಡಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆ ತಂದುಕೊಂಡು ಭಗವಂತನನ್ನು ಕಾಣುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿ ಮಾನಸ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅದನ್ನು ಆತ ಬಿಟ್ಟಂತೆಯೇ ಆಗುವುದೆಂದು ಭಾಗವತದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚನದ ಆಧಾರ ತೋರಿಸಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಪರೋಕ್ಷತಯಾ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನಭೇದನಿರೀಕ್ಷಣಮ್ ।
ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನಸಂಸ್ಥಿತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನತ್ಯಾಗ ಉದೀರ್ಯತೇ ।
ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನತಃ ಸಮ್ಯಗ್ ರತಿರ್ವಿಷ್ಣುಕಥಾಸು ಚ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ॥

ಜಡ ಅಂತಃಕರಣದ ಪರಿಣಾಮರೂಪವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪಭೂತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮೊದಲಿಗೇ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಸ್ವರೂಪಭೂತಜ್ಞಾನ ಆವಿರ್ಭೂತವಾದಾಗ ನಿತ್ಯವಾದ ಆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ನಶ್ವರವಾದ ಜಡ ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅಂತರ ಬಹಳ ಇದೆ ಎಂದು ಅಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ಜಡ ಅಪರೋಕ್ಷದ ತ್ಯಾಗ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಕಥಾಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಬರುವುದರಿಂದ ಜಡ ಅಪರೋಕ್ಷವನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೂ ತ್ಯಾಗವೇ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ತನ್ನನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಅಂತ್ಯ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏವಂ ಸ ವೀರಪ್ರವರಃ ಸಂಯೋಜ್ಯಾತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಿ ।
ಬ್ರಹ್ಮಭೂತೋ ದೃಢಂ ಕಾಲೇ ತತ್ಯಾಜ ಸ್ವಕಳೇಬರಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ಹೀಗೆ ವೀರಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಪೃಥುರಾಜ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ತಾನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದೇನೆಂಬ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶರೀರಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ತೀರಿದಾಗ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಭೂತ' ಎಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮನಾಗಿರುವವನು', 'ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವವನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಿದೆ. ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ.

ಬ್ರಹ್ಮಣಿ ಭೂತಃ ।

ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿರುವವನು, ತಾನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆನೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನ ಉಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಉತ್ಸರ್ಪಯನ್ನಸೂನ್ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಕ್ರಮೇಣಾವೇಶ್ಯ ನಿಸ್ಪೃಹಃ ।
ವಾಯುಂ ವಾಯೌ ಕ್ಷಿತೌ ಕಾಯಂ ತೇಜಸ್ತೇಜಸ್ಯಯೂಯುಜತ್ ॥
॥ ೧೪ ॥

ಪೃಥುರಾಜ ಭ್ರೂಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತ ವಾಯುವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿಸಿ ಶರೀರವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತನಾಗಿ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಲಯ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ. ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ವಾಯು ಹೊರಗಿನ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ, ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಪಾರ್ಥಿವಭಾಗ ಹೊರಗಿನ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ, ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ತೇಜಸ್ಸಿನ ಭಾಗ ಹೊರಗಿನ ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಮಾಧ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಿದ.

ಖಾನ್ಯಾಕಾಶೇ ದ್ರವಂ ತೋಯೇ ಯಥಾಸ್ಥಾನಂ ವಿಭಾಗಶಃ ।
ಕ್ಷಿತಿಮಂಭಸಿ ತತ್ ತೇಜಸ್ಯದೋ ವಾಯೌ ನಭಸ್ಯಮುಮ್ ॥ ೧೫ ॥

ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾಶಭಾಗ ಹೊರಗಿನ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ, ಜಲಭಾಗ ಹೊರಗಿನ ಜಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಹೋಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ. ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಭೂತಭಾಗಗಳಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪಂಚಭೂತಗಳು ಕಾರಣಗಳು. ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣದಲ್ಲಿಯೆ ಲಯ ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೇ ಚಿಂತಿಸಿದ. ಯದ್ಯಪಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಂಚಭೂತಭಾಗಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿ ಲಯ ಚಿಂತನೆಗೈದ. ಹೀಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೆ ಹೊರಗಿನ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಚಿಂತನ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಹೊರಗಿನ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಲಯಚಿಂತನ ಮಾಡಿದ. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನು ಜಲದಲ್ಲಿ, ಜಲವನ್ನು ತೇಜಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ, ವಾಯುವನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಎಂದು.

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಸಮಸ್ತಾನಿ ತನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಯಥೋದ್ಭವಮ್ ।
ಭೂತಾದೀಂಸ್ತಾನ್ ಸಮುತ್‌ಕ್ಷಿಪ್ಯ ಮಹತ್ಯಾತ್ಮನಿ ಸಂದಧೇ ॥ ೧೭ ॥

ತತ್ತ್ವಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ತೈಜಸಾಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯದೇವತೆಗಳ ದೇಹಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ವೈಕಾರಿಕಾಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ, ತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತಾಮಸಾಹಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಲಯಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿ ತ್ರಿವಿಧ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಮತ್ತು ಅದರ ದೇವತೆಗಳಾದ ಗರುಡ ಶೇಷ ರುದ್ರರನ್ನು ಸರಸ್ವತಿಯ ಮೂಲಕ ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿ ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿ ಲಯಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ.

ತಂ ಸರ್ವಗುಣವಿನ್ಯಾಸಂ ಜೀವೇ ಮಾಯಾಮಯೇ ನ್ಯಧಾತ್ ।
ತಂ ಚಾನುಶಯಮಾತ್ಮಸ್ಥಮಸಾವನುಶಯೀ ಪುಮಾನ್ ।
ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯವೀರ್ಯೇಣ ಸ್ವರೂಪಸ್ಥೋ ವ್ಯಧಾತ್ ಪ್ರಭುಃ ॥ ೧೮ ॥

ಅಹಂಕಾರಾದಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು, ಹರಿಗೆ ನಿತ್ಯಾವಿಯೋಗಿನಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಯೆ ಎಂದೂ ಜೀವರ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲಿ ಲಯ ಚಿಂತನ ಮಾಡಿದ. ಮಹತ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು, ಜೀವಶರೀರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಡ ಮಾಯೆಯೆನಿಸಿದ ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಲಯಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಶಯನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅನುಶಯ ಎನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅಂಥ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹರಿಯ ಅಧೀನಳೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಬಂಧಕ ಶಕ್ತಿಗೆ ವಶರಾಗಿ ರುವುದರಿಂದ ಜೀವರು ಎಲ್ಲರೂ ಅನುಶಯಿಗಳು. ಅಂಥ ಅನುಶಯಿಯಾದ ಪೃಥುರಾಜ ಜ್ಞಾನವೈರಾಗ್ಯಬಲದಿಂದ ಲಯಚಿಂತನೆಗೆ ಸಮರ್ಥನಾಗಿದ್ದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಶ್ರಯನಾದ 'ಸ್ವರೂಪ'ನೆನಿಸಿದ ಅಪ್ರಾಕೃತವಿಗ್ರಹನಾದ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸನ್ನಿಟ್ಟು, ಹೀಗೆ ಲಯಚಿಂತನ ಮಾಡಿ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ.

ಇಲ್ಲಿ ರಾಜ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಲಯಗೈಸಿದನೆಂದರೆ ದೇಹ ಮತ್ತೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಣಿ ಅರ್ಚಿದೇವಿ ಮೃತದೇಹಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಮುಂದೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಲಯವೆಂದರೇನು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಲಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸಿದನೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಲಯ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಲಯ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣದ ಆಧಾರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ.

ಅಸ್ಯೇದಂ ಕಾರಣಮಿತಿ ಜ್ಞಾನಮೇವ ವಿಲಾಪನಮ್ ।
ಸಮಾಧಿಕಾಲೇ ವಿಜ್ಞೇಯಂ ದೇಹಾದೇರ್ದರ್ಶನಾತ್ ಪುನಃ ॥

ಇತಿ ಚ ॥

ಇದಕ್ಕೆ ಇದು ಕಾರಣ, ಅದರಿಂದ ಇದು ಇದರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಮಾಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸುವುದೇ ಲಯ ಮಾಡುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾಧಿಯ ಅನಂತರವೂ ದೇಹ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

'ಜೀವೇ ಮಾಯಾಮಯೇ ನ್ಯಧಾತ್' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಜೀವ 'ಮಾಯಾಮಯ' 'ಅನುಶಯ' 'ಅನುಶಯಿ' 'ಸ್ವರೂಪ'ಗಳೆಂದರೇನು? ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರ ಅನುಶಯವೆಂದರೆ ಉಪಾಧಿಯಾದ ಮಾಯೆ. ಅನುಶಯಿ ಎಂದರೆ ಉಪಾಧಿಉಳ್ಳವನು. ಮಾಯೋಪಾಧಿ ಉಳ್ಳವನಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವನು ಮಾಯಾಮಯ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಲಯಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ವವನ್ನು ಈ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಉಪಾಧಿಯಾದ ಆ ಮಾಯೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೀವೋಪಾಧಿಯಾದ ಮಾಯೆ ಎಂದರೆ ಮಾಯಾಮಯವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಅದರಿಂದ ಲಿಂಗಶರೀರವನ್ನು ತೊರೆದು ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದಂತಾಯಿತು. ಆದರೆ ಇದು ಹಿಂದೆಯೇ 'ಚಿಚ್ಛೇದ ಸಂಶಯಪದಂ ನಿಜಜೀವಕೋಶಂ'(ಶ್ಲೋ.೧೧) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪೃಥುರಾಜ ಜ್ಞಾನಬಲದಿಂದ ಲಿಂಗಭಂಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗಿತ್ತು. ಪುನಃ ಈಗ ಲಿಂಗಭಂಗ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗುವುದು. ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು 'ಹೌದು, ಇದು ಪಿಷ್ಟಪೇಷಣವೆ' ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದೆ. ಮಹತ್ತತ್ವವನ್ನು ಮಾಯೋಪಾಧಿಕನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಳಿಸುವುದೂ ಅರ್ಥಶೂನ್ಯ. ಮಾಯೋಪಾಧಿ ಎಂದರೆ ಲಿಂಗಶರೀರ. ಲಿಂಗಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಭೌತಿಕಾಂಶಗಳನ್ನೂ ಸಮಷ್ಟಿಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಗೊಳಿಸಿದರೆ ಆ ಶರೀರ ಎಲ್ಲಿ

ಉಳಿಯುತ್ತದೆ? ಇದು ಚಿಂತನ ಮಾತ್ರವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಲಿಂಗಭಂಗವೂ ಚಿಂತನೆಯೇ ಆದೀತು. ಮುಕ್ತಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಪೃಥುರಾಜ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಹೋದನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು–

ಮಾಯೇತಿ ಪ್ರಕೃತಿಶ್ಚೇತಿ ಮಾಯಾ ಜೀವಶ್ಚ ಕಥ್ಯತೇ ।
ಶೇತೇಽನು ಕೇಶವಂ ಯಸ್ಮಾತ್ತಸ್ಮಾದನುಶಯೋಽಪಿಚ ।
ಏತೈಸ್ತು ನಾಮಭಿರ್ವಾಚ್ಯಾ ಶ್ರೀರ್ವಿಷ್ಣೋರನಪಾಯಿನೀ ॥

ತಥೈವಾನುಶಯೀ ಜೀವಸ್ತಯಾ ಬದ್ಧೋ ಯತಃ ಸದಾ ।
ಪುರುಷಃ ಶಯನಾತ್ ಪೂರ್ಷು ತಥಾಽಹಾನಾದಹಂ ಸ್ಮೃತಃ ॥

ಅಪ್ರಾಕೃತತನುತ್ವಾತ್ತು ಸ್ವರೂಪಂ ಹರಿರುಚ್ಯತೇ ।
ನಿತ್ಯಚಿದ್ದರ್ಶನಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪೂರ್ಣತ್ವತಃ ಸದಾ ॥

ಇತಿ ಭಾಗವತತಂತ್ರೇ ।

ಮಾಯೆ ಎಂದೂ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದೂ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜೀವ ಎಂದರೂ ಹರಿಯೊಂದಿಗೆ ಸದಾ ಇರುವುದರಿಂದ ಅನುಶಯ ಎಂದರೂ ಜಡಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದರ್ಥ. ಮಾಯೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವ ಅನುಶಯ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಮಾಯೆ ಏಕೆಂದರೆ, ಮಾ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲ, ಅಯ=ವಿಯೋಗ. ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಎಂದೂ ವಿಯೋಗವಿಲ್ಲದವಳು ಮಾಯೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಶಯಿ ಎಂದರೆ ಜೀವ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನುಶಯವೆನಿಸಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಸದಾ ಬದ್ಧನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಲಯಚಿಂತನ ಮಾಡುವ ಜೀವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಶಯಿ ಎಂದು ಕರೆದಂತೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಪುರುಷ ಅಹಂ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೂ ಅವನನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದರಿಂದ ಪುರುಷನೆಂದೂ ಅಹೇಯನಾದ್ದರಿಂದ ಅಹಂ ಎಂದೂ ಜೀವನು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. 'ಸ್ವರೂಪಸ್ಥೋ ವ್ಯಧಾತ್ ಪ್ರಭುಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ಎಂದರೆ ಭಗವಂತ. ಸ್ವ=ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ, ರೂಪ=ಶರೀರಉಳ್ಳವನು ಎಂದರ್ಥ. ಅಪ್ರಾಕೃತಶರೀರಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಹರಿ ಸ್ವರೂಪ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಿತ್ಯ ಎಂದರೂ ಹರಿಯೆ. ನಿ=ನಿತ್ಯವೂ, ತ್=ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ, ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ಯ=ಚಿದ್ರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ. ಸದಾ ಪೂರ್ಣ ನಾದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಭಾಗವತತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪೃಥುರಾಜ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದಾಗ ರಾಣಿ ಅರ್ಚಿದೇವಿ ಸಹಗಮನ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ದೇವದುಂದುಭಿ ಮೊಳಗಿದುವು ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಅವಳನ್ನು ಧನ್ಯೆ ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದರು ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಹೋ ಇಯಂ ವಧೂರ್ಧನ್ಯಾ
ಯಾ ಚೈವಂ ಭೂಭುಜಾಂ ಪತಿಮ್ ।
ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪತಿಂ ಭೇಜೇ
ಯಜ್ಞೇಶಂ ಶ್ರೀವಧೂರಿವ ॥ ೨೫ ॥

ದೇವಿಯರು ಪರಸ್ಪರ ಹೇಳಿಕೊಂಡರು–

ಆಶ್ಚರ್ಯ! ಈ ಸಾಧ್ವಿ ಎಂಥ ಧನ್ಯಳು! ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಯಜ್ಞೇಶ್ವರನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಸೇವಿಸುವಂತೆ ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ರಾಜನಾದ ಪತಿಯನ್ನು ಈಕೆ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಸೇವಿಸಿದಳು.

ಇಲ್ಲಿ ಧನ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥವೇನು? ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಕೃತಾರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಧನ್ಯ ಎಂದರೂ ಧನಉಳ್ಳವನು, ಕೃತಾರ್ಥ ಎಂದರೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಧನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದವನು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಧನ್ಯಶಬ್ದವನ್ನು ಕೃತಾರ್ಥ ಎಂದು ಪರ್ಯಾಯಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಮತ್ತು ರಾಣಿಯನ್ನು ಧನಸಂಪತ್ತು ಉಳ್ಳವಳೆಂದು ದೇವತಾಸ್ತ್ರೀಯರು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣಪುರಃಸರವಾಗಿ ಧನ್ಯಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ–

ಅನಪೇಕ್ಷೋ ಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣೋ ಧನ್ಯ ಇತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ॥
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಸರ್ವಗುಣ ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ತವ್ಯಕರ್ಮ ಮಾಡುವವನು ಧನ್ಯ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧನ್ಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಧನವೆಂದರೆ ಇಂಥ ಗುಣಕರ್ಮಸಂಪತ್ತು ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ತ್ರಯೋವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೪

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪೃಥುರಾಜನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹವಿರ್ಧಾನರಾಜನ ಪುತ್ರ ಬರ್ಹಿಷ್ಮಂತ ಅಥವಾ ಬರ್ಹಿಷದರಾಜ ಯಜ್ಞಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಆಸಕ್ತನಾಗಿದ್ದ. ಯಜ್ಞಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಗ್ರವಾಗಿ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ದರ್ಭೆಗಳನ್ನು ಹರಡಿ ಭೂತಳವಿಡೀ ದರ್ಭೆಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿ ಎನಿಸಿದ. ಅವನ ಪತ್ನಿ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಕುಮಾರಿ ಶತದ್ರುತಿ. ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿ. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಕೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣ ಮಾಡುವಾಗ ಅಗ್ನಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಂಡನಂತೆ. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಅಸುರಗಂಧರ್ವ ಮುಂತಾದವರೂ ಅವಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮನ ಸೋತವರೆ. ಅವಳಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಚೇತಸರೆಂಬ ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ಹತ್ತು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳು ಜನಿಸಿದರು. ಪುತ್ರಸಂತಾನವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಅವರಿಗೆ ತಂದೆ ಆದೇಶ ನೀಡಿದಾಗ ಅವರು ಮೊದಲಿಗೆ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಹೊರಟರು. ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ವಾಶ್ರಮದ ಬಳಿಯ ಒಂದು ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವಗಾನ ಕೇಳಿ ಬಂದಿತು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿವ ಮೈದೋರಿ ನುಡಿದ. ರಾಜಕುಮಾರರೆ, ನೀವು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರು. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರನ್ನು ಕಂಡರೆ ನನಗೆ ಬಲು ಪ್ರೀತಿ. ನಮ್ಮ ತಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮ ನೂರು ಜನ್ಮಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಗೆ ಬಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದ್ವಾರಾ ಹರಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರುವನು. ಹೀಗೆ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಅನೇಕ ಜನ್ಮ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಅಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ನಾನು ಉಪದೇಶಿಸುವ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿರಿ– 'ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಪದ್ಮನಾಭನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ಸಂಕರ್ಷಣನಿಗೆ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ, ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ, ಸದಾ ವಾಯುದೇವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಸಂತತಿ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಅಹಂಕಾರಾಭಿಮಾನಿ ರುದ್ರನಿಗೆ ಪ್ರಭುವೆನಿಸಿದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ನಮಗೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ನೀಡು. ಕರಚರಣಾದಿ ಸುಂದರ ಅವಯವಉಳ್ಳ ನಿನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ತೋರು. ನಿನ್ನ

ಭಕ್ತರ ಸಂಗ ನೀಡು. ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ನಿನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಯಾರು ತಾನೆ ನಿನ್ನ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡದೆ ಬಿಟ್ಟಾನು? ಈ ಜಗತ್ತೇ ನಶ್ವರವೆಂದು ತಿಳಿದಿರುವ ನಮಗೆ ಶಾಶ್ವತ ಗಮ್ಯಸ್ಥಾನ ನೀನೆ.' ಹೀಗೆ ನಾನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವ ಈ ರುದ್ರಗೀತಮಂತ್ರ 'ಯೋಗಾದೇಶ' ಎನಿಸಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲು ಬಯಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಮಕ್ಕಳಾದ ನಮಗೆ ಈ ಸ್ತೋತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದ. ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನೊಲಿಸಿಕೊಂಡೇ ನಾವು ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಿದೆವು. ಬೆಳಗಿನ ಜಾವದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ತೋತ್ರದ ಪಠನ ಶ್ರವಣಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು.'

* * *

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜ ಶತದ್ರುತಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ. ಆಕೆ ಎಷ್ಟು ಸುಂದರಿ ಎಂದರೆ ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಅಗ್ನಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಅಗ್ನಿ ಅವಳಲ್ಲಿ ಮೋಹಗೊಂಡನೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಮುದ್ರೀಂ ದೇವದೇವೋಕ್ತಾಮುಪಯೇಮೇ ಶತದ್ರುತೀಮ್ ।
ಯಾಂ ವೀಕ್ಷ್ಯ ಚಾರುಸರ್ವಾಂಗೀಂ ಕಿಶೋರೀಂ ಸುಷ್ಠ್ವಲಂಕೃತಾಮ್ ।
ಪರಿಕ್ರಮಂತೀಮುದ್ವಾಹೇ ಚಕಮೇಽಗ್ನಿಃ ಶುಕೀಮಿವ ॥ ೧೧ ॥

ವಿಬುಧಾಸುರಗಂಧರ್ವಮುನಿಸಿದ್ಧಮಹೋರಗಾಃ ।
ವಿಜಿತಾಃ ಸೂರ್ಯಯಾ ದಿಕ್ಷು ಕ್ವಣಯಂತ್ಯೈವ ನೂಪುರೈಃ ॥ ೧೨ ॥

ದೇವದೇವನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಆದೇಶದಂತೆ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಕುಮಾರಿಯಾದ ಶತದ್ರುತಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ. ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರಿಯಾದ ಆ ಬಾಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಲಂಕೃತಳಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಗ್ನಿ ಅವಳಲ್ಲಿ, ಶುಕೀ ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ, ಮೋಹಗೊಂಡ. ಮತ್ತು ನವವಧುವಾದ ಆಕೆ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಗೆಜ್ಜೆ ಧ್ವನಿ ಮಾಡುತ್ತ ನಡೆದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಸುರರು ಗಂಧರ್ವರು ಋಷಿಗಳು ಸಿದ್ಧರು ನಾಗರು ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ಮನಸೋತು ಪರವಶರಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಶುಕೀಮಿವ' ಎಂದರೆ ಹಿಂದೆ ಸಪ್ತಋಷಿಗಳ ಸತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವರ ಪತ್ನಿಯರನ್ನು ನೋಡಿ ಅಗ್ನಿ ಕಾಮತಾಪಕ್ಕೊಳಗಾದ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನ ಪತ್ನಿ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ ಸಪ್ತರ್ಷಿಪತ್ನಿಯರ ರೂಪ ಧರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ರಮಿಸಿದಳು. ಅವನ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಒಯ್ದು ಜೊಂಡುಹುಲ್ಲಿನ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬಂದಳು.

ಆ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿಯನ್ನು ಸಪ್ತರ್ಷಿಪತ್ನಿಯರೆಂಬ ಭ್ರಮದಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಕಾಮಿಸಿದ. ಹಾಗೇ ಶತದ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಕಾಮಿಸಿದ' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತ ವನಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ ಹೆಣ್ಣುಗಿಡುಗಪಕ್ಷಿ ರೂಪದಿಂದ ಅಗ್ನಿವೀರ್ಯವನ್ನು ಒಯ್ದಳು. ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿಯ ರೂಪದಿಂದಲ್ಲ. ಹೆಣ್ಣಗಿಳಿಯ ರೂಪದಿಂದ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅವಳನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಕಾಮಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸಪ್ತರ್ಷಿಪತ್ನಿಯರ ರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದಾಗ ಕಾಮಿಸಿದ. ಅದರಿಂದ 'ಶುಕೀಂ ಇವ' ಎನ್ನುವುದು ಉಚಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಸಪ್ತರ್ಷಿಪತ್ನಿಯರನ್ನು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಶತದ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಾಮಿಸಿದನೆಂದಿದ್ದರೆ ಉಚಿತವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಸ್ತುತಃ ಸಪ್ತರ್ಷಿಪತ್ನಿಯರಂಥ ರೂಪ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಬೇಕೆಂದು ಅಗ್ನಿ ಬಯಸಿದ. ಹೊರತು ಸಪ್ತರ್ಷಿಪತ್ನಿಯರನ್ನೇ ಅಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸ್ವಾಹಾದೇವಿ ಆ ರೂಪ ಧರಿಸಿ ಪತಿಯನ್ನು ರಮಿಸಿದಳು. ಅಗ್ನಿ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನೇ ಋಷಿಪತ್ನಿಯರೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೂಡಿದನೆನ್ನುವುದು ನಿರಾಧಾರ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಶುಕೀ ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿಯನ್ನು ಅಗ್ನಿ ಅವಳು ತನಗೆ ಪತ್ನಿಯಾಗಲು ಯೋಗ್ಯಳೆಂದು ಕಾಮಿಸಿ ಅಪಹರಿಸಿದನೆಂದರೆ ಸೂಕ್ತವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ರಾಜಪುತ್ರೀಂ ಶುಕೀಮಗ್ನಿರಾವರ್ತಂತೀಂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಮ್ ।
ಆದಾಯಾಂತರಧಾದ್ ದಾನಸಮಯೇ ಮನ್ಮಥಾತುರಃ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ॥

ಶುಕೀ ಎಂಬ ರಾಜಕುಮಾರಿ ವಿವಾಹಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಗ್ನಿ ಕಾಮಾತುರನಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಅದೃಶ್ಯನಾದನೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಶಿವ ತಾನಾಗಿ ಒಲಿದು ಮೈದೋರಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ನನಗೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರೆಂದರೆ ಬಲು ಪ್ರಿಯರು. ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತೋತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಸಾಧನೆ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯವಾದುದು ಎನ್ನುತ್ತ ಋಜುಯೋಗಿಗಳ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಶಿವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠಃ ಶತಜನ್ಮಭಿಃ ಪುಮಾನ್
ವಿರಿಂಚತಾಮೇತಿ ತತಃ ಪರಂ ಹಿ ಮಾಮ್ ।
ಅವ್ಯಾಕೃತಂ ಭಾಗವತೋಽಥ ವೈಷ್ಣವಂ
ಪದಂ ಯಥಾರ್ಹಂ ವಿವಿಧೈಃ ಕಲಾತ್ಯಯೇ ॥ ೨೯ ॥

ಋಜುಯೋಗಿಯು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷಾಪರೋಕ್ಷ ಹೊಂದಿದ ಬಳಿಕ ನೂರು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಕಾಲ ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಬಳಿಕ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅನುಜ್ಞೆ ಪಡೆಯಲು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅನುಜ್ಞೆ ಪಡೆದು ಅವ್ಯಾಕೃತನಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಬಳಿಕ ಲಿಂಗಭಂಗಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೇ ನಾನೂ ಕೂಡ ಅನಾದಿ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷಾಪರೋಕ್ಷಾನಂತರ ವಿವಿಧ ಉಪಾಸನೆಗಳಿಂದ ರುದ್ರಪದವಿ ಹೊಂದಿ ಶೇಷಪದವಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ.

[೧]ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ತತಃ ಪರಂ ಹಿ ಮಾಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ತನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನೂರು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದವನು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಪುಣ್ಯಮಾಡಿದವನು ನನ್ನ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತನು ಮಾತ್ರ ದೇಹಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ನೇರ ವೈಕುಂಠವನ್ನೇ ಸೇರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ರುದ್ರಪಾರ್ಷದರು ಹೆಚ್ಚು ಪುಣ್ಯ ಮಾಡಿದವರು. ಅವರಿಗಿಂತಲೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ರುದ್ರಪಾರ್ಷದರಾಗಲು ಹೆಚ್ಚು ಪುಣ್ಯವೇಕೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ 'ತತಃ ಪರಂ' ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ರುದ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ರುದ್ರ ಈಶ್ವರ. ಹಾಗಾದರೆ 'ಯಥಾಹಂ ವಿಬುಧಾಃ' 'ನಾನೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಹೇಗೆ ಅಧಿಕಾರಾವಸಾನದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಭಂಗ ಹೊಂದಿ ವೈಕುಂಠವನ್ನು ಸೇರುವೆವೋ ಹಾಗೆ' ಎಂದುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಎಂದರೆ ನಾನು ಈಶ್ವರನೇ ಆದರೂ 'ಆಧಿಕಾರಿಕವದ್ ವರ್ತಮಾನಃ' ಆಯಾ ಪದವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ನಾನು ವರ್ತಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ರುದ್ರ. ಇದು ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನೀಡಿರುವ ವಿವರಣೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ತಾನೂ ಒಂದು ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ಇರಲಿ. ಆದರೆ ಅವರಂತೆ ಲಿಂಗಭಂಗ ಹೊಂದುವುದು ಈಶ್ವರನಾದ ರುದ್ರನಿಗೆ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ?

ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ– 'ನಾನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತೇನೆ. ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಲಿಂಗಭಂಗಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು.

---

೧. ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠಃ ಪುಮಾನ್ ಬಹುಭಿರ್ಜನ್ಮಭಿರ್ವಿರಿಂಚತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ । ತತೋಽಪಿ ಪುಣ್ಯಾತಿಶಯೇನ ಮಾಮೇತಿ । ಭಾಗವತಸ್ತು ಅಥ ದೇಹಾಂತೇಽವ್ಯಾಕೃತಂ ಪ್ರಪಂಚಾತೀತಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಪದಮೇತಿ । ಯಥಾಹಂ ರುದ್ರೋ ಭೂತ್ವಾಽಽಧಿಕಾರಿಕವದ್ ವರ್ತಮಾನೋ ವಿಬುಧಾ ದೇವಾಶ್ಚಾಧಿಕಾರಿಕಾಃ ಕಲಾತ್ಯಯೇಽಧಿಕಾರಾಂತೇ ಲಿಂಗಭಂಗೇ ಸತ್ಯೇಷ್ಯಂತಿ । –ಶ್ರೀಧರಃ

ಆದರೆ ರುದ್ರ, ವೈಕುಂಠಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುವುದಾದರೆ ಅವನೂ ಬ್ರಹ್ಮನಂತೆ ಒಬ್ಬ ಜೀವನೆಂದಂತಾಯಿತು, ಈಶ್ವರನಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುವವನು ಅಲ್ಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ ತಾನೆ? 'ಯಥಾ ಅಹಂ ಏಮಿ' 'ನಾನು ಹೇಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೋ' ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಸಂಗತಿ ಇದ್ದರೂ ವಂಶೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯವನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿ 'ಈ ರೀತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸೊಗಸಾಗಿಲ್ಲ, ಅಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾದ್ದರಿಂದ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ! ಹರಿಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಶಿವ ಶೈವಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದನೆಂದು ವಿಜಯಧ್ವಜೀಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅವರಿಗೆ ಸೊಗಸಾಗಿ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ 'ತತಃ ಪರಂ ಹಿ ಮಾಂ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಬಳಿಕ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದು ಸಹನೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸೊಗಸಾಗಿದೆ. ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯವೆಂಬ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾಗಿದೆ.

ಮಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ।

ಋಜವೋ ನಾಮ ಯೇ ದೇವಾ ಯೋಗ್ಯಾ ಬ್ರಹ್ಮಪದಸ್ಯ ತು ।
ತ ಏವ ಶತಜನ್ಮಾನಿ ವಿಶೇಷೋಪಾಸಕಾ ಹರೇಃ ॥

ಪ್ರಾಪ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಪದಂ ಪಶ್ಚಾತ್ ಶ್ರಿಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯಾನುಮೋದಿತಾಃ ।
ತಯಾ ತತೋ ಹರಿಂ ಯಾಂತಿ ವಸಂತಿ ಹರಿಸನ್ನಿಧೌ ॥

ಅನಾದಿಕಾಲಭಕ್ತಾಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಿನಸ್ತೇ ನ ಸಂಶಯಃ ।
ವಿಶಿಷ್ಟಾ ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದೌ ಸರ್ವಜೀವನಿಕಾಯತಃ ॥

ಸರ್ವದಾಪಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಶತಜನ್ಮಪ್ರಯತ್ನತಃ ।
ಸ್ವಪದಪ್ರಾಪ್ತಿರುದ್ದಿಷ್ಟಾ ತತೋ ಮುಕ್ತಿರವಾಪ್ಯತೇ ॥

ತಥೈವ ಚತ್ವಾರಿಂಶದ್ಭಿಃ ಪದಂ ಶೈವಂ ಚ ಜನ್ಮಭಿಃ ।
ವಿಂಶದ್ಭಿರೈಂದ್ರಂ ದಶಭಿರನ್ಯೇಷಾಮಪ್ಯುದೀರಿತಮ್ ॥

ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ॥

'ಮಾಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ರುದ್ರದೇವರು 'ತನ್ನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ. 'ಮಾ' ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ– 'ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿರುವ ಋಜುಗಳೆಂಬ ದೇವತೆಗಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅವರೇ ನೂರು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪ ಕಾಲ ಅಂದರೆ ತೊಂಬತ್ತೊಂಬತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಕಾಲ ಪೂರ್ತಿ ಹರಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ನೂರು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳಾದ ಬಳಿಕ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವಳಿಂದ ಅನುಜ್ಞೆ ಪಡೆದು ಅವ್ಯಾಕೃತನಾದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಳಯ ಕಲ್ಪದ ಅನಂತರ ಲಿಂಗಭಂಗ ಪಡೆದು ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ ಮುಂತಾದ ವಿಷ್ಣುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಲ್ಲಿ ಹರಿಯ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. (ಭಾಗವತಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಪುಮಾನ್' ಎಂದು ನೂರು ಮಂದಿ ಋಜುಯೋಗಿಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಏಕವಚನದಿಂದ ಹೇಳಿದೆ.) ಋಜುಯೋಗಿ ಜೀವರು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಭಕ್ತರು ಸರ್ವವೇದಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವ ಸಮುದಾಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಆದರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೂರು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಬಳಿಕ ಮುಕ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (ಯಥಾಹಂ ವಿವಿಧೈಃ' ಎಂದರೆ 'ಯಥಾ ಪುಮಾನ್ ಏತಿ ತಥಾ ಅಹಮಪಿ' ಎಂದರ್ಥ.) ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಂತೆ ನಾನೂ ಕೂಡ, ಅಂದರೆ ರುದ್ರಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರೂ ಕೂಡ (ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ವಿಶೇಷ ಅಪರೋಕ್ಷ ಪಡೆದ ಬಳಿಕ) ನಲ್ವತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳ ಕಾಲ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ರುದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜೀವರೂ ಹಾಗೇ ಇಪ್ಪತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಇಂದ್ರಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿ ಬೇರೆ ದೇವತೆಗಳು ಹತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಅವರ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ' ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ 'ತಾನು ಒಲಿದು ಮೈದೋರಲು ಕಾರಣ ತಾನೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ, ಆದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥ ಭಾಗವತಾ ಯೂಯಂ ಪ್ರಿಯಾಃ ಸ್ಥ ಭಗವಾನ್ ಯಥಾ ।
ನ ಮೇ ಭಾಗವತಾನಾಂ ಚ ಪ್ರೇಯಾನನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ॥ ೩೦ ॥

ಋಜುಯೋಗಿಗಳಂತೆ ನಾನೂ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನೀವೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿಯೂ ನನಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿದೆ. ನನಗೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನೆಂದೂ ಇಲ್ಲ. ನನಗೂ ಬೇರೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೂ ಭಗವಂತನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರೀತ್ಯಾಸ್ಪದನೂ ಮತ್ತೊಬ್ಬನೆಂದೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಥ'ಶಬ್ದವನ್ನು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ನನು' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ವ್ಯರ್ಥ. ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಅಥ ಭಾಗವತತ್ವಾತ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. 'ಭಾಗವತಾ ಯೂಯಂ' ಎಂಬುದು ಹೇತುಗರ್ಭವಿಶೇಷಣ, ಪ್ರಚೇತಸರು ಭಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಿಯರು ಎಂದಂತಾಗುವುದು. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಯಸ್ಮಾದ್ ಭಗವದ್ಭಕ್ತೋ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ ಅಥ ತಸ್ಮಾತ್' 'ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ್ದರಿಂದ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಯಥಾಹಂ' ಎಂದು ತಾನು ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಭಗವಂತಂ ವಾಸುದೇವಂ ಪ್ರಪನ್ನಃ ಸ ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಮೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇತುವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಭಾಗವತಾ ಯೂಯಂ ಪ್ರಿಯಾ ಸ್ಥ' ಎಂಬುದರೊಡನೆ ಅನ್ವಯವೂ ಆವಶ್ಯಕವಲ್ಲ. 'ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರಾದ್ದರಿಂದ ನೀವು ಭಕ್ತರಾದ್ದರಿಂದ ನೀವು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದಿನಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ 'ನಾನೂ ಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ ಭಕ್ತರಾದ ನೀವು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯರು' ಎನ್ನುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಥ ಏವಮನಾದಿಭಕ್ತೋऽಹಂ ಯತಃ ಅತಃ ಪ್ರಿಯಾ ಯೂಯಮ್।

'ಅಥ' ಎಂದರೆ, ಹೀಗೆ ನಾನು ಅನಾದಿಭಕ್ತನಾದ್ದರಿಂದ, ನನಗೆ ನೀವು ಪ್ರಿಯರು ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ 'ಸರ್ವಸ್ಮಾ ಆತ್ಮನೇ ನಮ' ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ರುದ್ರಗೀತೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರುದ್ರ ಉವಾಚ

ಜಿತಂ ವ ಆತ್ಮವಿದ್ಧುರ್ಯಾಃ ಸ್ವಸ್ತಯೇ ಸ್ವಸ್ತಿರಸ್ತು ವಃ ।
ಭವತಾಂ ರಾಧಸೇ ರಾಧ್ಯಂ ಸರ್ವಸ್ಮಾ ಆತ್ಮನೇ ನಮಃ ॥ ೩೩ ॥

ರುದ್ರ ನುಡಿದ–

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಪ್ರಚೇತಸರೆ, ನೀವು ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಪಡೆಯುವಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಾನಂದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಹರಿಭಕ್ತಿ ನಿಮಗೆ ಲಭಿಸಲಿ. ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಮನೋಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಈ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸಬೇಕು– ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವಸ್ಮೈ' ಎಂದರೆ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪನಾದ ಆತ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ' ಎಂದು ಎಲ್ಲ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದ್ವೈತ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಭೇದಾಭೇದ ಈ ಎಲ್ಲ ವಾದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಪಂಚಸ್ವರೂಪ ಭಗವಂತ ಇದು ಪ್ರಮಾಣಬಾಧಿತ. ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ಭಗವಂತ ಎನ್ನಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಕತ್ವಾತ್ತು ಸರ್ವನಾಮಾ ಜನಾರ್ದನಃ ।
ನ ತು ಸರ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವಾತ್ ಸರ್ವೇಶೋಽಸೌ ಹರಿರ್ಯತಃ ।
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ ॥

ಶ್ರೀಹರಿ ಸರ್ವೇಶ್ವರನೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಅವನು ಸರ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಸರ್ವಸ್ವರೂಪತ್ವ ಪ್ರಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚನದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವನಾಮಾ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ನಾಮಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತವೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಅದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಊರ್ಜ ಇಡ್ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವುದು ಊರ್ಜ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದಂತಾಗುವುದು.

ಭಕ್ತಿಯೊಗದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ರುದ್ರದೇವರು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭವಾನ್ ಭಕ್ತಿಮತಾಂ ಲಭ್ಯೋ ದುರ್ಲಭಃ ಸರ್ವದೇಹಿನಾಮ್ ।
ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಮತಾ ಏಕಾಂತೇನಾತ್ಮವಿದ್ಗತಿಃ ॥ ೫೫ ॥

ಶ್ರೀಹರಿ, ನೀನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯ. ಎಲ್ಲ ಶರೀರಿಗಳಿಗೆ ಸಿಗುವವನಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತ್ಯ ದೊರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಹೇತುವಾದ ಭಕ್ತಿಯೇ ಅವಶ್ಯ ಬೇಕೆಂದು ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯ' ಎಂದರೆ 'ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನಿಗೂ ನೀನು, ಅಂದರೆ, ಶ್ರೀಹರಿ, ಅಪೇಕ್ಷಿತನಾಗಿರುವಿ' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯವೆಂದರೆ ಮೋಕ್ಷ. 'ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತಲೂ ನೀನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯನಾಗಿರುವಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ 'ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಮತಃ' ಎಂದು ಅವರ ಪಾಠ. ವಸ್ತುತಃ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳುವಂತೆ 'ಸತಾಮಪಿ ದುರಾಪಯಾ ಏಕಾಂತಭಕ್ತ್ಯಾ' ಸಜ್ಜನರಿಗೂ

ಅಲಭ್ಯವಾದ ಏಕಾಂತಭಕ್ತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲು, ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯಭಿಮತಾ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಆಗ 'ಆತ್ಮವಿದ್ಗತಿಃ' ಎಂದರೆ 'ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸದ್ಗತಿ ಹೇತುವಾದ ಭಕ್ತಿ' ಎಂದರ್ಥ. ಅದು ಸ್ವರ್ಗ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೂ ಹೇತು. ಮೋಕ್ಷಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸ್ವರ್ಗವೂ ಕೂಡ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸಿಗಲಾರದು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೆ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪಡೆದರು. 'ಇಂದ್ರಾದೇಃ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಅಭಿಮತಾ' 'ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಹೇತುವಾಗಿ ಅಭೀಷ್ಟವಾಗಿದೆ' ಎನ್ನಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ 'ಇಂದ್ರಾದೇಃ' ಎಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಬೇಕು.

ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಸ್ಯ ಇಂದ್ರಾದೇಃ ।

'ಸ್ವರಾಜ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಇಂದ್ರಾದೇಃ' ಎಂದು ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

* * *

ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸಂಗವನ್ನು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಹೊಗಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ಷಣಾರ್ಧೇನಾಪಿ ತುಲಯೇ ನ ಸ್ವರ್ಗಂ ನಾಪುನರ್ಭವಮ್ ।
ಭಗವತ್ಸಂಗಿಸಂಗಸ್ಯ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ ಕಿಮುತಾಶಿಷಃ ॥ ೫೮ ॥

ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ಕಳೆವ ಅರೆ ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನಾಗಲಿ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲಿ ನಾನು ಹೋಲಿಸಲಾರೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮರ್ತ್ಯರು ಬಯಸುವ ರಾಜ್ಯಾದಿ ತುಚ್ಛಭೋಗಗಳಿಗೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಸಮನಾದೀತು?

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಮೋಕ್ಷಸುಖಕ್ಕಿಂತಲೂ ಭಕ್ತರ ಸಂಗ ಹೆಚ್ಚಿನದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಉವಾಹ ಕೃಷ್ಣೋ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀದಾಮಾನಂ ಪರಾಜಿತಃ' ಆಟದಲ್ಲಿ ಸೋತು ಕೃಷ್ಣ ಶ್ರೀದಾಮನನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಡೆದನೆಂದು ಗೋಪರಿಗೂ, 'ಬಿಭರ್ತಿ ಕ್ವಚಿದಾಜ್ಞಪ್ತಃ ಪೀಠಕೋನ್ಮಾನಪಾದುಕಂ' ಗೋಪಿಯರು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕೃಷ್ಣ ಅವರ ಆಸನಪಾದುಕೆಗಳನ್ನೂ ಹೊತ್ತನೆಂದು ಗೋಪಿಯರಿಗೂ ಕೃಷ್ಣ ಮುಕ್ತಿಸುಖಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕಸುಖವಿತ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿ, ಇದು ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಯಿತೇನೋ ಎಂದೆನಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ– 'ಜೀವಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಶಬ್ದಾರ್ಥವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು.' ಎಂದು ಅದರಿಂದ ಭಾಗವತಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಹೇಳಬೇಕು–

ಸಂಗೋ ಭಾಗವತೈರ್ಭೂಯಾನ್ ಅಪುನರ್ಭವಮಾತ್ರತಃ ।
ಯತೋ ವಿಶಿಷ್ಟಮಾನಂದಂ ಮುಕ್ತೌ ಜನಯತಿ ಸ್ಫುಟಮ್ ।
ಇತಿ ಚ ।

ಭಗವದ್ಭಕ್ತರ ಸಂಗ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಮಾತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತಾದ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಕೂಡ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಗಂಗಾಸ್ನಾನ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧಾಂತಃಕರಣರಾದ ಭಕ್ತರ ಸಂಗವನ್ನು ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಥಾನಘಾಂಘ್ರ್ಯೋಸ್ತವ ಕೀರ್ತಿತೀರ್ಥಯೋ-
ರಂತರ್ಬಹಿಃ ಸ್ನಾನವಿಧೂತಪಾಪ್ಮನಾಮ್ ।
ಭೂತೇಷ್ವನುಕ್ರೋಶಸುಸತ್ತ್ವಶೀಲಿನಾಂ
ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಗಮೋಽನುಗ್ರಹ ಏಷ ನಸ್ತವ ॥ ೫೯ ॥

ಪಾಪಹರನೆ! ನಿನ್ನ ಪಾದಮಹಿಮಸಂಕೀರ್ತನರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ನಿನ್ನ ಪಾದತೀರ್ಥರೂಪವಾದ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಳುಗಿ, ಈ ಒಳಗಿನ ಹೊರಗಿನ ಸ್ನಾನಗಳಿಂದ ಒಳಗಿನ ಹೊರಗಿನ ಎಲ್ಲ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಪ್ರಾಣಿದಯೆ ಮತ್ತು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಂತಃಕರಣಸ್ವಭಾವ ಉಳ್ಳವ ರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ಸಂಗ ನಮಗಾಗಲಿ. ಇದು ನಮಗೆ ನೀನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಅನುಗ್ರಹ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಅಥಾನಘಾಂಘ್ರೇಸ್ತವ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಪಾಪಪರಿಹಾರಕವಾದ ಪಾದಉಳ್ಳ ನಿನ್ನ ಕೀರ್ತಿ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಪಾದದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಗಂಗಾಜಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಈ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಥಾನಘಾಂಘ್ರ್ಯೋಸ್ತವ' ಎಂಬ ಪಾಠ ಹೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೂ ಗಂಗಾಜಲವೂ ಜನಿಸಿವೆ. ಪಾದಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಹೊರಡುವುದರಿಂದ ಅವು ಪಾದಜನ್ಯವಾಗಿವೆ. ಗಂಗಾಜಲ ಪಾದಗಳಿಂದಲೆ ಜನ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಽಸ್ಯ ಮುಖಮಾಸೀತ್' ಎಂಬಂತೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವ್ಯಪದೇಶ. ಅದರಿಂದ ಅಭೇದಾನ್ವಯ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಅಥವಾ 'ಅಂಘ್ರ್ಯೋಃ ಜಾತಯೋಃ' ಎಂದು ಜಾತಶಬ್ದಾಧ್ಯಾಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡಬಹುದು.

ಅಂಘ್ರ್ಯೋರ್ಜಾತಯೋಃ ಕೀರ್ತಿತೀರ್ಥಯೋಃ ।

'ಅಂಘ್ರ್ಯೋಃ' ಎಂದರೆ ಪಾದಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಎಂದರ್ಥ. ಅಥವಾ 'ಜಾತಯೋಃ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಾದಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಗಂಗಾಜಲಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

* * *

ಭಗವಂತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯತ್ರೇದಂ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ವಿಶ್ವಂ ವಿಶ್ವಸ್ಮಿನ್ನ ಚ ಭಾತಿ ಯತ್ ।
ತತ್ತ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿರಾಕಾಶಮಿವ ವಿಸ್ತೃತಮ್ ॥ ೬೧ ॥

ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚ ಆಶ್ರಯಿಸಿರುವುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನೀನಿರುವುದೂ ಅವರಿಗೇ ಗೋಚರ ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ನೀನೇ ಪರತತ್ವ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪರಂಜ್ಯೋತಿ, ಆಕಾಶದಂತೆ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿರುವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ವಿಶ್ವಸ್ಮಿನ್ನವಭಾತಿ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶ್ರೀಧರೀಯದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿಲ್ಲ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದರೂಪದಿಂದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಪಟದಲ್ಲಿ ತಂತುವಿನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ವೈತಾನುಸಾರವೂ ಹೀಗೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರು 'ಘಟಃ ಸನ್' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ 'ಸತ್' ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಜ್ಞಾನಾವೃತವಾಗಿದೆ, ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅಜ್ಞಾನಕಲ್ಪಿತವಾದ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೂ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ 'ವಿಶ್ವಸ್ಮಿನ್ ನ ಚ ಭಾತಿ' ಎಂದೇ ಪಾಠ ವಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದರ್ಥ. ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇದೆ. ಇದ್ದರೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. ಜಗತ್ತನ್ನು ಸತ್ಯವೆನ್ನುವವರು ನಾವು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ.

ವಿಶ್ವಸ್ಮಿನ್ ಸ್ಥಿತಮಪಿ ನ ಭಾತ್ಯಜ್ಞಾನಾಮ್ ।

ಶ್ರೀಹರಿ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಜ್ಞರಿಗೆ ಅವನು ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

* * *

ಶ್ರೀಹರಿ, ನೀನು ನಿನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವಿ. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಜೀವಜಡಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಯಥಾರ್ಥವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಈ ಭೇದಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯೋ ಮಾಯಯೇದಂ ಪುರುರೂಪಯಾಽಸೃಜದ್
ಬಿಭರ್ತಿ ಭೂಯಃ ಕ್ಷಪಯತ್ಯವಿಕ್ರಿಯಃ ।
ಯದ್ಭೇದಬುದ್ಧಿಃ ಸದಿವಾಽಽತ್ಮಸಂಸ್ಥಯಾ
ತಮಾತ್ಮತಂತ್ರಂ ಭಗವನ್ ಪ್ರತೀಮಹಿ ॥ ೬೨ ॥

ಭಗವಂತನೆ, ನಿನ್ನ ಅಧೀನವಾಗಿರುವ ನಾನಾರೂಪಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ನೀನು ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಸೃಜಿಸುವಿ. ಕಾಪಾಡುವಿ. ತಿರುಗಿ ಲಯ ಮಾಡುವಿ. ಆದರೂ ನೀನು ನಿರ್ವಿಕಾರನಾಗಿರುವಿ. ಅದರಿಂದ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಜೀವಜಡಗಳಿಂದ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಶಕ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಯಥಾರ್ಥ ಸಾಕ್ಷಿಜ್ಞಾನ ಸಿದ್ಧವಾದ್ದರಿಂದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂಥ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆವು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಯದ್ಭೇದಬುದ್ಧಿಃ ಸದಿವಾತ್ಮದುಃಸ್ಥಯಾ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಆತ್ಮದುಸ್ಥಯಾ, ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವ ತೋರಲು ಅಶಕ್ತವಾದ ಮಾಯೆಯಿಂದ ನೀನು 'ಸದಿವ' ವಾಸ್ತವವೆಂಬಂತೆ ಕಾಣುವ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಿ. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಭೇದಬುದ್ಧಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣವಿರೋಧವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ 'ಸದಿವ' ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಿ ಜಗತ್ತು ಸತ್ ಅಲ್ಲ, 'ಸತ್ ಇವ' ಸತ್‌ನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. 'ಸದಿವಾ' ಎಂದೂ ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ.

ಆಗ ದಿವಾ, ಹಗಲು ಎಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನ. ರಾತ್ರಿಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ. ಸದಿವರು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಅವರಲ್ಲಿಯೇ ಭೇದಜ್ಞಾನವಿದೆ ಎಂದ ಮೇಲೆ ಅದು ಅಯಥಾರ್ಥವಾಗಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. 'ಸದಿವಾಃ' ಎಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಯುಕ್ತರು, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭೇದಬುದ್ಧಿ

'ಸದಿವಾ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ, 'ಸದಿವ' ಸತ್ ಅಲ್ಲದ, ಸತ್ತಿನಂತೆ ಕಾಣುವ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಯಾವ ಮಾಯೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೋ ಆ ಮಾಯೆ ಭೇದಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಭೇದಬುದ್ಧಿ ಅಯಥಾರ್ಥವೆಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಭೇದಜ್ಞಾನ ವಾಸ್ತವ 'ಅದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಸ್ಯ ಜೀವಾದಿಭ್ಯೋ ಭೇದಬುದ್ಧಿಃ ಸದಿವಾ ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಂ ।
ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಾ ಸತ್ಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ರಾತ್ರಿರಜ್ಞಾನಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಂ ದಿವಾ ಸ್ಮೃತಮ್ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

ಜೀವೇಭ್ಯೋ ಜಡತಶ್ಚೈವ ಭೇದಜ್ಞಾನಂ ಹರೇಃ ಸದಾ ।
ವಾಸ್ತವಂ ಜ್ಞಾನಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ತೇನ ಮುಕ್ತಿರವಾಪ್ಯತೇ ॥
ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ॥

ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಜಡಗಳಿಂದ ಭೇದವಿದೆ ಎನ್ನುವ ಬುದ್ಧಿ 'ಸದಿವಾ' ಎನಿಸಿದೆ. ಅಂದರೆ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೆನಿಸಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ 'ದಿವಾ' ಎಂದರೆ ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನ. ಅದರಿಂದ ಕೂಡಿರುವವರು ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಿಗಳು 'ಸದಿವಾಃ' ಎನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉದಿಸುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅವರು ವಿಷಯಭೂತರು. ಹೀಗೆ ಭೇದಬುದ್ಧಿ ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾನಿವಿಷಯಕವಾಗಿದ್ದು 'ಸದಿವ'ರ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ್ದರಿಂದ 'ಸದಿವಾ' ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅದು ಸತ್ಯವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಾತ್ರಿ ಎಂದು ಅಜ್ಞಾನವೂ, ದಿವಾ ಎಂದು ಸಮ್ಯಗ್ ಜ್ಞಾನವೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವರಿಂದಲೂ ಜಡಗಳಿಂದಲೂ ಹರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಸದಾ ವಾಸ್ತವವಾದ ಜ್ಞಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ವತಂತ್ರಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ಅವನಿಲ್ಲದೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಆಗದು ಎಂದು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವುದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪೈರಿದಮೇವ ಯೋಗಿನಃ
ಶ್ರದ್ಧಾನ್ವಿತಾಃ ಸಾಧು ಯಜಂತಿ ಸಿದ್ಧಯೇ ।
ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣೋಪಲಕ್ಷಣಂ
ವೇದೇ ಚ ತಂತ್ರೇ ಚ ತ ಏವ ಕೋವಿದಾಃ ॥ ೬೩ ॥

ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳೂ ಕೂಡ ಶ್ರದ್ಧಾಯುಕ್ತರಾಗಿ ಯಾಗಾದಿ ಕ್ರಿಯಾಕಲಾಪಗಳಿಂದ ಈ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭೂತ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃಕರಣಯುಕ್ತವಾದ ಶರೀರ ಅಸ್ವಂತ್ರನಾದ ಜೀವನ ವಶವಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನಿರಲೇಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಈ ಕರ್ಮಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವರು ವೇದಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚರಾತ್ರ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೋವಿದರೆನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣೋಪಲಕ್ಷಿತಂ' ಎಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣ ಯುಕ್ತವಾದ ದಿವ್ಯಮಂಗಲವಿಗ್ರಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಉಪಲಕ್ಷಿತ' ಎಂದರೆ 'ವಿಶಿಷ್ಟ' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಶ್ರೀಧರಾದಿಗಳು ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಗಳು ಅಸ್ವತಂತ್ರವಾದ್ದರಿಂದ ನಿಯಾಮಕನು ಭಗವಂತ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಜಡಶರೀರವನ್ನು ಅವರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಭಗವಂತ ನಿಯಮ್ಯವಾದ ಶರೀರದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದೇ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. 'ಉಪಲಕ್ಷಣ'ಶಬ್ದವನ್ನು ಭಾಗವತ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭಗವಂತ ಉಪಲಕ್ಷಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಜೀವರ ಜಡಶರೀರಕ್ಕೆ ಜೀವರು ಸ್ವಯಂ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ನಿಯಾಮಕರಲ್ಲ, ಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಹರಿಯೇ ನಿಯಾಮಕ ಎಂದು ಜಡಶರೀರದಿಂದ ಭಗವಂತ ಉಪಲಕ್ಷಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರಭಗವಂತನೊಬ್ಬ ನಿಯಾಮಕನಿರಬೇಕೆಂದು ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೊರತು ಜಡಶರೀರದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಭೂತೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣೈರುಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ ।

ಪಂಚಭೂತ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃಕರಣಗಳಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರನಿಯಾಮಕನಾದ ಭಗವಂತ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಹೊರತು ಅವುಗಳಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

* * *

ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚೇತನ ಅಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೆರಡೂ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದುವು. ಬಳಿಕ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲ ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಪಂಚಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತ್ವಮೇಕ ಆದ್ಯಃ ಪುರುಷಃ ಸುಪ್ತಶಕ್ತಿ-
ಸ್ತಯಾ ರಜಃಸತ್ತ್ವತಮೋ ವಿಭಿದ್ಯತೇ ।
ಮಹಾನಹಂ ಖಂ ಮರುದಗ್ನಿವಾರ್ಧರಾಃ
ಸುರರ್ಷಯೋ ಭೂತಗಣಾ ಇದಂ ಯತಃ ॥ ೬೪ ॥

ಈ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲು ಪುರುಷನಾದ ನೀನೊಬ್ಬನೆ ಇರುವಿ. ಪ್ರಕೃತಿ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ನಿನ್ನಲ್ಲೆ ರಮಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬಳಿಕ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸತ್ವ ರಜತಮ ಎಂಬ ತ್ರಿಗುಣಗಳೂ ಅವುಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ರೂಪಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಂದೆ ಮಹತ್ತತ್ವ ಅಹಂಕಾರತತ್ವ ಆಕಾಶ ವಾಯು ತೇಜ ಜಲ ಪೃಥಿವಿಗಳು ಅವುಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳು ಋಷಿಗಳು ಮನುಷ್ಯರು ಮುಂತಾದವರು ಹೀಗೆ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಸುಪ್ತಶಕ್ತಿಃ' ಎಂದರೆ ಮಾಯಾಶಕ್ತಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿತ್ತು, ಅಂದರೆ ಸ್ಥೂಲಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಪರಿಣಮಿಸದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಿಂದಲೆ ಇದ್ದಿತು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅನಿರ್ವಚನೀಯ ಮಾಯೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ 'ಶಕ್ತಿ' ಶಬ್ದದಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಜಡಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ರಮಾದೇವಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದಮಯಶರೀರ ಉಳ್ಳವಳು. ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವಾದ ಸುಪ್ತಿ ಅವಳಿಗೆ ಅಸಂಭಾವಿತ. ಆದರಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬೇಕು–

ಸುಪ್ತಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮನ್ಯೇವಾಪ್ತಶಕ್ತಿಃ ।

ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸ್ವಾಪ ಉದ್ದಿಷ್ಟೋ ಹರ್ಯನ್ಯಸ್ಯ ತ್ವದರ್ಶನಮ್ ।
ವಿಶೇಷೇಣ ಹರೌ ಚಾಪಿ ರತಿರ್ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಿಕಾ ಯತಃ ॥
ಇತಿ ಸತ್ಯಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

'ಸ್ವಂ ಹ್ಯಪೀತೋ ಭವತಿ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುವಂತೆ ಸ್ವಾಪವೇ ಸುಪ್ತಿ. ಅಂದರೆ ಸ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಪ್ತಿ ಸೇರುವುದೇ ಸ್ವಾಪ ಸುಪ್ತಿ. ರಮಾದೇವಿ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇರಿರುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸೇರಿರುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗೆ ಸುಪ್ತಳಾದ ರಮಾದೇವಿ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿ ಅಂದರೆ ಪತ್ನಿ ಉಳ್ಳವನು ಸುಪ್ತಶಕ್ತಿ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಚೇತನಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ ಎಂದರೆ ಹರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರಪಂಚದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ ಮಾಡದಿರುವುದು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ರಮಿಸುವುದು ಹೊರತು ಅಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯವಾದ ಸುಪ್ತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಳಾದ ಅವಳಿಗೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸತ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವರ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ತನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಖ್ಯ ಸಾರಭಾಗ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುವುದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೃಷ್ಟಂ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯೇದಮನುಪ್ರವಿಷ್ಟ-
ಶ್ಚತುರ್ವಿಧಂ ಪುರಮಾತ್ಮಾಂಶಕೇನ ।
ಅಥೋ ವಿದುಸ್ತ್ವಾಂ ಪುರುಷಂ ಸಂತಮತ್ರ
ಭುಂಕ್ತೇ ಹೃಷೀಕೈರ್ಮಧು ಸಾರಘಂ ಯತಃ ॥ ೬೫ ॥

ಜರಾಯುಜ ಅಂಡಜ ಸ್ವೇದಜ ಉದ್ಭಿಜವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಸ್ವರೂಪಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಮೂಲಕವೂ ನೀನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅದರ ಪಾಲನೆಗಾಗಿ ನಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಗಳಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜೀವರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ನಿನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವಿಷಯ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಖ್ಯವಾದ ಸಾರಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಭೋಗಿಸುವೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವರ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೆ ಪುರುಷನೆನಿಸಿರುವಿ. ಮತ್ತು ಸಾರಮಾತ್ರವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದಲೆ ನಿರ್ದೋಷನೆನಿಸಿರುವಿ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಸಾರಘಂ ಯಃ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ತಂ ಜೀವಂ ವಿದುಃ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ 'ಸಾರಘ' ಎಂದರೆ 'ಸರಘಾ' ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದುಂಬಿ ಕೂಡಿಡುವ ಜೇನುತುಪ್ಪ. ಜೇನುತುಪ್ಪದಂಥ ವಿಷಯಸುಖ ಉಣ್ಣುವವನು ಜೀವ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಮಧು' ಶಬ್ದವಿರುವುದರಿಂದ 'ಸಾರಘ' ಶಬ್ದ ವ್ಯರ್ಥ. ಮತ್ತು 'ತ್ವಾಂ ಪುರುಷಂ ವಿದುಃ, ಯಃ ಸಾರಘಂ ಮಧು ಭುಂಕ್ತೇ' ಎಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು

ಒಡೆದು 'ತಂ ಜೀವಂ ವಿದುಃ' ಎಂದು ಒಂದು ವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ ಸೇರಿಸುವುದು ಬಹಳ ಅಸ್ವರಸ. 'ಯಃ ಸಾರಘಂ ಮಧು ಭುಂಕ್ತೇ ತಂ ತ್ವಾಂ ಪುರುಷಂ ವಿದುಃ' ಎಂದು ಒಂದೇ ವಾಕ್ಯ ಮಾಡಿದರೆ ಕ್ಲೇಶವಿಲ್ಲ.

'ಸಾರಘಂ' ಎಂದರೆ 'ಸಾರಮಾತ್ರ' ಎಂದರ್ಥ. ಮಧು ಎಂದರೆ ಸುಖ. ಅಸಾರವಾದ ಕರ್ಮಫಲಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಜೀವ ಉಂಡರೂ ಭಗವಂತ ಸಾರಮಾತ್ರವಾದ ಸ್ವಾಖ್ಯಸುಖವನ್ನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪುರುಷ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ಉಚಿತ.

ಅವಧಾರಣೇ ಘಶಬ್ದಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾರಮಾತ್ರಂ ತು ಸಾರಘಮ್ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

ಘಶಬ್ದ ಅವಧಾರಣಾರ್ಥದಲ್ಲಿದೆ. ಆದರಿಂದ ಸಾರಘ ಎಂದರೆ ಸಾರಮಾತ್ರ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವುದು ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

'ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಗುರುವಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಮನುಗಳೂ ನಿಷ್ಕಾಮನೆಯಿಂದ ಅರ್ಚಿಸುವ ಹರಿಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಯಾರು ಅರ್ಚಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಾನು' ಎಂದು ರುದ್ರದೇವರು ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು, ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಸ್ತ್ವತ್ಪದಾಬ್ಜಂ ವಿಜಹಾತಿ ಪಂಡಿತೋ
ಯತ್ ತೇ ಪುಮಾನಪ್ಯಯಮಬ್ಜಕೇತನಃ ।
ವಿಶಂಕಯಾಽಸ್ಮದ್ಗುರುರರ್ಚತಿ ಸ್ಮ ಯದ್
ವಿನೋಪಪತ್ತಿಂ ಮನವಶ್ಚತುರ್ದಶ ॥ ೬೮ ॥

ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಹೀಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದವನು ಯಾರು ತಾನೆ ಆರಾಧಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟಾನು? ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯೂ ಗುರುವೂ ಆದ ಕಮಲಾಸನ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡ ಶಂಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಅದನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮನುಗಳೂ ಕೂಡ ಹರಿಪ್ರೀತಿ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆಯೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಅದನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ವಿನಾ ಉಪಪತ್ತಿಂ' ಎಂದರೆ ಶ್ರೀಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಹೀಗೆ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ–

'ಅಸ್ಮಾದೇತತ್ ಫಲಂ ಭವತೀತ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಂ ವಿನಾಪಿ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ।'

ಆದರೆ ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ವಿನಾ ಉಪಪತ್ತಿಂ' ಎಂದರೆ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆಯೇ ಪಿತಾಮಹರಾದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೇ ಮನುಗಳು ಹರಿಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ದೃಢನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದೆ ಅರ್ಚಿಸಿ ಫಲವೇನು? ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಉಪಪತ್ತಿ. ಅದರ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮನುಗಳು ಹರಿಪಾದಕಮಲವನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿದರು

ಅಸ್ಮಾದೇತದ್ ಭವತೀತ್ಯುಪಪತ್ತ್ಯಪೇಕ್ಷಾಂ ವಿನಾಪಿ ಸ್ವಭಾವತ ಏವ ।

'ವಿನೋಪಪತ್ತಿಂ' ಎಂದರೆ ಹರಿಪಾದಕಮಲದ ಅರ್ಚನೆಯಿಂದ ನನಗೆ ಲೌಕಿಕ ಫಲಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಲೌಕಿಕಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸದೆಯೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ' ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಪ್ರತಿದಿನವೂ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಜ್ಞನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿ ಜೀವ ಸುಖಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ ತನ್ನ ಸುಖವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಾಜ್ಞನನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ಬಲು ದುರ್ಲಭ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ರುದ್ರಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರದೇವರು. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯತ್‌ಸ್ಪೃಷ್ಟೋಽಹರಹರ್ಮುಕ್ತ-
ಕ್ಲೇಶಃ ಶೇತೇಽಮೃತಾಂಬುಧೌ ।
ತಾವದ್ ವೇದಾಥ ತತ್ ತೇಽಂಘ್ರಿಂ ?
ಜನೋಽನು ಸ್ಮರತೇ ಚ ತತ್ ॥ ೬೯ ॥

ನಿನ್ನ ಪಾದಕಮಲಸ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೆ ಸಂಸಾರಿಜೀವ ಪ್ರತಿದಿನ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕ್ಲೇಶಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಅಮೃತಸಮುದ್ರದಂಥ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ಆಗ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ನಿನ್ನ ಆ ಪಾದ ಕಮಲವನ್ನು ತಿಳಿಯುವನೇನು? ಇಲ್ಲ. ಆಗ ಯಾವುದೇ ಜ್ಞಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸುಖವಾಗಿ ನಿದ್ದೆ ಮಾಡಿದೆನೆಂದು ಅನಂತರ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿಲ್ಲ.

ಅಹರಹಃ ಕ್ಲೇಶಮೋಕ್ಷಃ ಸುಪ್ತೌ । ತಾವದ್ವೇದೇತ್ಯಾಕ್ಷೇಪೋ ದೌರ್ಲಭ್ಯಜ್ಞಾಪನಾರ್ಥಮ್ ।

ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಪ್ರಾಜ್ಞನಾಮಕ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಲಿಂಗನದಿಂದ ದುಃಖಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಆಗ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಜೀವನು ತಿಳಿಯುವನೆ? ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪ. ಇದು ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನ ದುರ್ಲಭವೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಚತುರ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೫

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ರುದ್ರದೇವರು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ರುದ್ರಗೀತಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತ ಪ್ರಚೇತಸರು ಸಮುದ್ರಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ನಾರದರು ಬಂದು ಕಾಮ್ಯಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಅವು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅದೇ ರೀತಿ ಅವನಿಗೆ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂದರು. ರಾಜ ವಧಿಸಿದ ಪಶುಗಳನ್ನು ಯೋಗಬಲ ದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ತೋರಿಸಿ ಅವು ನಿನ್ನ ಹಿಂಸಾಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸಲು ಕಾದಿವೆ ನೋಡು ಎಂದರು. ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತರಾ ದವರು ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಿ ಹೀಗೆ ಅನರ್ಥ ಭಾಗಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದರು. ಪುರಂಜನನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿಗೆ ಅವಿಜ್ಞಾತನೆಂಬ ಮಿತ್ರನಿದ್ದ. ರಾಜ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಒಬ್ಬನೇ ತನಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತ ಸಂಚರಿಸಿದ. ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಭಾರತಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನವದ್ವಾರಯುಕ್ತವಾದ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಂಡ. ಆ ಪಟ್ಟಣದ ಒಡತಿ ಪುರಂಜನಿ. ಅವಳಿಗೆ ಹತ್ತು ಮಂದಿ ಭೃತ್ಯರು ಒಬ್ಬ ಮುಖ್ಯಭೃತ್ಯ. ಅಂಗರಕ್ಷಣೆ ಹಾಗೂ ನಗರ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಐದು ಹೆಡೆಗಳ ಒಂದು ಸರ್ಪ ನಡೆಸುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜ ಅವಳ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮನಸೋತ. ಅವಳೂ ರಾಜನನ್ನು ಬಯಸಿದಳು. ಗಾಂಧರ್ವವಿಧಿಯಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ವಿವಾಹವಾದರು. ನಗರದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಲು ರಾಜನಿಗೆ ನವದ್ವಾರಗಳು. ಮೇಲುಗಡೆ ಏಳು ಬಾಗಿಲುಗಳು, ಕೆಳಗಡೆ ಎರಡು ಬಾಗಿಲುಗಳು. ಏಳರಲ್ಲಿ ಐದು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖ, ಎರಡು ಪಶ್ಚಿಮಾಭಿಮುಖ, ಒಂದು ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖ. ಇನ್ನೊಂದು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖ. ಈ ಎಲ್ಲ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಬೇರೆ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಲು ಬೇರೆಬೇರೆ ಮಿತ್ರರಿದ್ದರು. ಖದ್ಯೋತಾ

ಆವಿರ್ಮುಖೀ ಎಂಬ ಪೂರ್ವದ ಎರಡು ಬಾಗಿಲುಗಳಿಂದ ರಾಜ ದ್ಯುಮಂತನೆಂಬ ಮಿತ್ರನೊಂದಿಗೆ ವಿಭ್ರಾಜಿತದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ನಲಿನಿ ನಾಲಿನಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಪೂರ್ವದ ಬಾಗಿಲುಗಳಿಂದ ಅವಧೂತನೆಂಬ ಮಿತ್ರನೊಂದಿಗೆ ಸೌರಭದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಮುಖ್ಯಾ ಎಂಬ ಪೂರ್ವದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ರಸಜ್ಞ ವಿಪಣರೆಂಬ ಮಿತ್ರರೊಂದಿಗೆ ಆಪಣ ಮತ್ತು ಬಹೂದನದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ದೇವಭೂ ಎಂಬ ದಕ್ಷಿಣದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಶ್ರುತಧರನೆಂಬ ಮಿತ್ರನೊಂದಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಪಾಂಚಾಲಕ್ಕೂ ಪಿತೃಭೂ ಎಂಬ ಉತ್ತರದ ಬಾಗಿಲಿನಿಂದ ಶ್ರುತಧರನೊಂದಿಗೆ ಉತ್ತರಪಾಂಚಾಲಕ್ಕೂ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಪಶ್ಚಿಮದ ಆಸುರೀ ದ್ವಾರದಿಂದ ದುರ್ಮದನೆಂಬ ಮಿತ್ರನೊಂದಿಗೆ ಗ್ರಾಮ್ಯಕದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ನಿರ್‌ಋತಿ ಎಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಪಶ್ಚಿಮದ ದ್ವಾರದಿಂದ ಲುಬ್ಧಕನೆಂಬ ಮಿತ್ರನೊಂದಿಗೆ ವೈಶಸದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಸ್ನೇಹಿತರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ರಾಜನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಸಹಾಯಕರು. ಇಷ್ಟಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ಇಷ್ಟಕಾರ್ಯ ನಡೆಸಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವರು. ನಿರ್ವಾಕ್ಯ ಉಪಸ್ಕಾರ ಎಂಬ ಈ ಇಬ್ಬರು ರಾಜನಿಗೆ ಸದಾ ಬೇಕಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ವಿಷೂಚಿ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಸ್ನೇಹಿತನೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಇವರೆಲ್ಲರ ಒಡತಿಯಾದ ಪುರಂಜನಿ ತನ್ನ ಹಾವಭಾವವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ರಾಜನನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ತಿ ಕೈಗೊಂಬೆಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು.

* * *

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜ ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ನಾರದರು ಅವನಿಗೆ ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳಲು ಹೊರಟು ಮೊದಲಿಗೆ ಅವನು ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟಿರುವ ಪಶುಗಳನ್ನು ಯೋಗ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ತಿರುಗಿ ಜೀವಂತವಾಗಿ ತೋರಿಸಿ ಅವು ನಿನ್ನನ್ನು ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸಿಸಬೇಕೆಂದು ನೀನು ಸಾಯುವುದನ್ನೇ ಕಾಯುತ್ತಿವೆ ನೋಡು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಷಂ ಕ್ಷತ್ತಃ ಕರ್ಮಸ್ವಾಸಕ್ತಚೇತಸಮ್ ।
ನಾರದೋಽಧ್ಯಾತ್ಮತತ್ತ್ವಜ್ಞಃ ಕೃಪಾಳುಃ ಪ್ರತ್ಯಬೋಧಯತ್ ॥ ೩ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಶ್ರೇಯಸ್ತ್ವಂ ಕತಮದ್ ರಾಜನ್ ಕರ್ಮಣಾಽಽತ್ಮನ ಈಹಸೇ ।
ದುಃಖಹಾನಿಃ ಸುಖಾವಾಪ್ತಿಃ ಶ್ರೇಯಸ್ತನ್ನೇಹ ಚೇಷ್ಯತೇ ॥ ೪ ॥

ಭೋಭೋಃ ಪ್ರಜಾಪತೇ ರಾಜನ್ ಪಶೂನ್ ಪಶ್ಯ ತ್ವಯಾಽಧ್ವರೇ ।
ಸಂಜ್ಞಾಪಿತಾನ್ ಜೀವಸಂಘಾನ್ ನಿರ್ಘೃಣೇನ ಸಹಸ್ರಶಃ ॥ ೭ ॥

ಏತೇ ತ್ವಾಂ ಸಂಪ್ರತೀಕ್ಷಂತೇ ಸ್ಮರಂತೋ ವೈಶಸಂ ತವ ।
ಸಂಪರೇತಮಯಃಕೂಟೈಶ್ಛಿಂದಂತ್ಯುತ್ಥಿತಮನ್ಯವಃ ॥ ೮ ॥

ವಿದುರ, ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನ ಮನಸ್ಸು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತವಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ತತ್ವಜ್ಞರಾದ ಕೃಪಾಳುಗಳಾದ ನಾರದರು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಹೇಳಿದರು.

ನಾರದರು ಹೇಳಿದರು– ರಾಜನೆ, ನೀನು ಕರ್ಮದಿಂದ ಪಡೆಯ ಬಯಸುವ ಅಭೀಷ್ಟ ಯಾವುದು? ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಸುಖವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ಅದು ತುಚ್ಛ. ಸಂಸಾರ ನಿವೃತ್ತಿ, ಮೋಕ್ಷಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಕಾಮನೆ ಉಳ್ಳವನಿಗೆ ಅದು ಲಭ್ಯವಲ್ಲ.

ಓ ಓ ಪ್ರಜಾಪಾಲಕನಾದ ರಾಜನೆ, ನೋಡು. ನೀನು ನಿಷ್ಕರುಣೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಸಾವಿರಾರು ಪಶುಗಳನ್ನು ನೋಡು. ಅವೂ ನಿನ್ನಂತೆಯೆ ಜೀವರು ತಾನೆ?

ಈ ಪಶುಗಳು ನಿನ್ನ ಹಿಂಸಾಚಾರವನ್ನು ನೆನೆಯುತ್ತ ನಿನಗಾಗಿ ಕಾದಿವೆ. ನೀನು ಮೃತನಾದಾಗ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಇವು ಕೋಪದಿಂದ ಕಬ್ಬಿಣದ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಕೊಚ್ಚಿ ಹಾಕುತ್ತವೆ.

ಇಲ್ಲಿ ವೇದೋಕ್ತವಾದ ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮವನ್ನು ನಾರದರು ಏಕೆ ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ರಾಜ ವೇದವಿಹಿತವಲ್ಲದ ಪ್ರಾಣಿಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೇ ನಾರದರು ಯೋಗಬಲದಿಂದ ಪುನಃ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೇದವಿಹಿತ ಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಪಶುವಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವೇ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಅದನ್ನು ಅವರು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಅಧ್ವರೇ ಸಂಜ್ಞಾಪಿತಾನ್' 'ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ' ಎಂದರೆ ವೈದಿಕ ಹಿಂಸೆಯನ್ನೇ ನಾರದರು ನಿಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಬಾಹ್ಯಹಿಂಸೆಗೊಳಗಾದ ಪಶುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ವೈದಿಕ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ನಾರದರು ನಿಂದಿಸುವುದೂ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ವೈದಿಕಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಪಶುಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಗುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದ ಪಶುಗಳು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದು ಅಸಂಭವ. ಆದರೂ ಕೋಪಗೊಂಡಿವೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಹೇಳುವುದು ಕೇವಲ ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವ

ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೊರತು ಯಥಾರ್ಥವಲ್ಲ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜನಿಗೆ ನಾರದರು ಪಶುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅವು ಕೋಪಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದಾಗ ರಾಜ ಭಯಪಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಕಥೆಯಿಂದ ಭಾಗವತಶ್ರೋತೃಗಳು ಪಾಠ ಕಲಿಯುವುದು ಹೇಗೆ? ಯಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪಶುಹಿಂಸೆಯಿಂದ ಪಶುಗಳಿಗೆ ಅಪಕಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ತಾನೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಕೊಡುವ ಸಮಾಧಾನ ಹೀಗೆ, ಯಾಗೀಯ ಹಿಂಸೆ ಪಾಪಸಾಧನವಲ್ಲ, ಪಶುವಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಯಾಗವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. 'ಗಹನಾ ಕರ್ಮಣೋ ಗತಿಃ' ವೈದಿಕಕರ್ಮವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ. ತಿಳಿದರೂ ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ದೋಷಗಳುಂಟಾಗಬಹುದು. ಪಶುವಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗವಿಲ್ಲ, ಯಜಮಾನನಿಗೂ ಸ್ವರ್ಗವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗಬಹುದು. ಏಕೆ? ನರಕವೆ ಉಂಟಾಗ ಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿ ಮಾಡಿದ ಯಾಗಗಳು ದೋಷ ಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹತವಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಕೋಪಗೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ನಾರದರು ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಯಥಾವತ್‌ಕರ್ಮ ಕರ್ತುಸ್ತು ಜ್ಞಾನಸಾಹಾಯ್ಯಕಾರಕಮ್ ।
ಅನ್ಯಥಾ ಕುರ್ವತಃ ಕರ್ಮ ನಿರಯಾಯ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥

ತಥಾಪಿ ಕರ್ಮ ನಿಂದಂತಿ ನ ಯತಃ ಕರ್ತುಮಂಜಸಾ ।
ಶಕ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯಾಪಿ ಬಹುತ್ವಾನ್ಮೋಹನಾಯ ಚ ॥

ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ।

ಕರ್ಮ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಲೌಕಿಕಫಲಕಾಮನೆಯಿಲ್ಲದೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಸಂಪಾದನ ಮಾಡಲು ಹೊರಟಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮ ಅಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೂ ಕರ್ಮ ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಲ್ಲದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಧಿಲೋಪವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಕರ್ಮ ಅವನಿಗೆ ನರಕಕ್ಕೇ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇದು ಕರ್ಮದ ದೋಷವಲ್ಲ, ಮಾಡುವವನ ದೋಷ. ಕರ್ಮವನ್ನೇಕೆ ನಿಂದಿಸಬೇಕು ಎಂದರೆ ಇದು ಕರ್ಮದ ದೋಷವೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯವೆ ಅಲ್ಲ. 'ಸರ್ವಾರಂಭಾ ಹಿ ದೋಷೇಣ ಧೂಮೇನಾಗ್ನಿರಿವಾವೃತಾಃ' ಬೆಂಕಿ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಹೊಗೆ ಇರುವಂತೆ ಕರ್ಮವೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಫಲಕಾಮನೆಯಿಂದ

ಕರ್ಮ ಮಾಡುವಾಗ ಈ ದೋಷ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಕರ್ಮದಿಂದ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಸ್ವರ್ಗಫಲವು ಕೂಡ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಿಗುವ ಮೋಕ್ಷಫಲದ ಮುಂದೆ ಅತಿ ತುಚ್ಛವಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಫಲ ಬಹಳ ಮಹತ್ತಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ವೈದಿಕಕರ್ಮ ಹಿಂಸಾಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಅಸುರರು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಹಿಂದೆ ಪುರಂಜನನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದ. ಅವನು ನವದ್ವಾರಯುಕ್ತವಾದ ಒಂದು ನಗರವನ್ನು ಕಂಡನೆಂದು ನಾರದರು ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಸೀತ್ ಪುರಂಜನೋ ನಾಮ ರಾಜಾ ರಾಜನ್ ಬೃಹಚ್ಛ್ರವಾಃ ।
ತಸ್ಯಾವಿಜ್ಞಾತನಾಮಾಽಽಸೀತ್ ಸಖಾಽವಿಜ್ಞಾತಚೇಷ್ಟಿತಃ ॥ ೧೦ ॥

ಸ ಏಕದಾ ಹಿಮವತೋ ದಕ್ಷಿಣೇಷ್ವಥ ಸಾನುಷು ।
ದದರ್ಶ ನವಭಿರ್ದ್ವಾರ್ಭಿಃ ಪುರೀಂ ಲಕ್ಷಿತಲಕ್ಷಣಾಮ್ ॥ ೧೩ ॥

ರಾಜನೆ, ಹಿಂದೆ ಮಹಾಕೀರ್ತಿಶಾಲಿಯಾದ ಪುರಂಜನನೆಂಬ ರಾಜನಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಅವಿಜ್ಞಾತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಮಿತ್ರನಿದ್ದ. ಆ ಮಿತ್ರನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ರಾಜ ಒಮ್ಮೆ ಹಿಮಾಲಯದ ದಕ್ಷಿಣ ತಪ್ಪಲಿನ ಭಾರತಭೂಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಬಾಗಿಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದೊಪ್ಪುವ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಂಡ.

ಈ ಪುರಂಜನನೆಂಬ ರಾಜ ,ಅವನು ಕಂಡ ನಗರ, ನಗರದಲ್ಲಿ ಪುರಂಜನಿ ಎಂದು ಇಡೀ ಕಥೆ ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕ. ವಸ್ತುತಃ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನ ಕಥೆ. ಅದನ್ನು ಬೇರೆ ರಾಜನ ಕಥೆಯಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿ 'ಅಪ್ರಸ್ತುತಪ್ರಶಂಸಾ' ಎಂಬ ಅಲಂಕಾರದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ನಾರದರು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಇದನ್ನು ಸಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪುರಾತನ ಇತಿಹಾಸವೆಂದು ನಾರದರು ಹೇಳುವುದು ಸುಳ್ಳೆನ್ನಬಾರದು ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ 'ಇದು ನಾನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಕಥೆ ಎಂದು ಅಶ್ರದ್ಧೆ ತೋರಬೇಡ. ನಾನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಈಗಿನ ಕಥೆಯಲ್ಲ ಪುರಾತನ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪುರಂಜನ ಯಾರು, ಯಾರ

ಮಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಯಾವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ನೀಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಅದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು–

ದೇವಜೀವಾಭಿಮಾನೀ ತು ಬ್ರಹ್ಮೈವ ತು ಚತುರ್ಮುಖಃ ।
ಮಾನುಷಾಣಾಂ ತು ಜೀವಾನಾಮಭಿಮಾನೀ ಪುರಂಜನಃ ॥

ಸ ತು ರಾಜಾ ಹರೇಃ ಪುತ್ರಸ್ತ್ವಾಸುರಾಣಾಂ ಕಲಿಃ ಸ್ವಯಮ್ ।
ಜೀವಸಂಸೃತಿವತ್ ತಸ್ಮಾತ್ ಪುರಂಜನಕಥಾಪಿ ತು ॥

ತಸ್ಮಾಜ್ಜೀವಸೃತಿಜ್ಞಪ್ತ್ಯೈ ಪುರಂಜನಕಥಾಂ ಮುನಿಃ ।
ನಾರದೋಽಶ್ರಾವಯದ್ ವಿದ್ವಾನ್ ನೃಪಂ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಷಮ್ ॥

ಪ್ರಾಯಸ್ತು ತತ್ಕಥಾ ಜೀವೇ ಸ್ಥಿತಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಶೋಽಪಿ ತು ।
ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಯತ್ತು ಯುಜ್ಯೇತ ತದುನ್ನೇಯಂ ಯಥಾತಥಾ ॥

ಉಕ್ತಂ ಭಾಗವತೇಽಪ್ಯೇತತ್ ಪುರಾಣೇ ಯಾವದಿಷ್ಯತೇ ।
ಪ್ರತ್ಯೇಕಶಸ್ತು ಜೀವಾನಾಂ ತದನ್ಯತ್ ತಸ್ಯ ಕೇವಲಮ್ ॥

ಇತಿ ತಂತ್ರಭಾಗವತೇ ।

ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಸರ್ವಜೀವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದರೂ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೇವಜೀವಾಭಿಮಾನಗಳು ಅವರೇ. ಪುರಂಜನನಾಗಲಿ ಕಲಿಯಾಗಲಿ ಅಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯಜೀವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಭಿಮಾನಿ ಪುರಂಜನ. ಅಸುರಜೀವರಿಗೆ ಕಲಿ ತಾನೇ ಅಭಿಮಾನಿ, ಪುರಂಜನನಲ್ಲ. ಈ ಪುರಂಜನ ಒಬ್ಬ ರಾಜ, ಹರಿಯ ಪುತ್ರ. ಅವನು ಮನುಷ್ಯಜೀವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಕಥೆ ಪ್ರಾಯಃ ಜೀವಸಂಸಾರಕಥೆಯಂತೆಯೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕಥೆಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಸಂಸಾರವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ನಾರದಮುನಿ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಪುರಂಜನಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಕಥೆಯೇ ಜೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಶದಲ್ಲೂ ಸರಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಅಂಶ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕೂಡುವುದೋ ಅದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಭಾಗವತಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೆ ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪುರಂಜನ ಕಥೆ ಎಷ್ಟು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಿರುವುದೋ ಆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜೀವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉಳಿದ ಬೇರೆ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಪುರಂಜನನಿಗೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ರಾಜಾಪುರಂಜನ ಪುರಂಜನಿಯನ್ನು ಕಂಡ. ಅವಳ ಪರಿವಾರದವರನ್ನೂ ಕಂಡ. ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯದೃಚ್ಛಯಾಽಽಗತಾಂ ತತ್ರ ದದರ್ಶ ಪ್ರಮದೋತ್ತಮಾಮ್ ।
ಭೃತ್ಯೈರ್ದಶಭಿರಾಯಾಂತೀಮೇಕೈಕಶತನಾಯಕೈಃ ॥ ೨೦ ॥

ನಾರದ ಉವಾಚ

ಇತಿ ತೌ ದಂಪತೀ ತತ್ರ ಸಮುದ್ಯ ಸಮಯಂ ಮಿಥಃ ।
ತಾಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಪುರೀಂ ರಾಜನ್ ಮುಮುದಾತೇ ಶತಂ ಸಮಾಃ ॥ ೪೪ ॥

ರಾಜಾ ಪುರಂಜನ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಒಬ್ಬ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ಕಂಡ. ಹತ್ತು ಜನ ಸೇವಕರೊಂದಿಗೆ ಅವಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ಸೇವಕರಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ನೂರಾರು ಮಂದಿ ಸ್ತ್ರೀಯರಿದ್ದರು.

ನಾರದರು ನುಡಿದರು– ರಾಜನೆ, ಹೀಗೆ ಅವರಿಬ್ಬರು ಪರಸ್ಪರ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ದಂಪತಿಗಳಾಗಿ ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನೂರು ವರ್ಷಕಾಲ ಆನಂದಿಸಿದರು.

ಪುರಂಜನನು ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಜೀವರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವಂತೆ ಅವನ ರಾಣಿ ಪರಿವಾರದವರೂ ಕೂಡ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಜೀವರ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳೆಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತವೇ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಯೇ ಪುರಂಜನಭೃತ್ಯಾದ್ಯಾ ಭಾರ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸರ್ವ ಏವ ಚ ।
ತೇಽಪಿ ಮಾನುಷಬುದ್ಧ್ಯಾದೇರ್ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಅಭಿಮಾನಿನಃ ॥

ಗಾಯತ್ರ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ದೇವಾನಾಂ ತೇಽಪಿ ಚೈತೇಷು ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ।
ಅಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ದ್ವಾಪರಾದ್ಯಾಸ್ತು ಆಸುರಾಸ್ತೇಽಪಿ ಮಾನುಷಾಃ ॥

ಇತಿ ಚ ।

ಪುರಂಜನನ ಭೃತ್ಯರು ಮಿತ್ರರು ರಾಣಿ, ಅವಳ ಭೃತ್ಯರು ಇವರೆಲ್ಲರೂ ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಜೀವರ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಎಂದು ತಿಳಿಯ ಬೇಕು. ಗಾಯತ್ರೀ ವಾರುಣೀ ಮುಂತಾದವರು ದೇವಾದಿಗಳ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಅವರು ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳ ಬುದ್ಧಿ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕಲಿಭಾರ್ಯೆ ಅಲಕ್ಷ್ಮಿ ದ್ವಾಪರಯುಗಾಭಿಮಾನಿ ದ್ವಾಪರನೆಂಬ ಅಸುರ ಮುಂತಾದವರು ಅಸುರಜೀವರ

ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು, ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿ ಜೀವರ ಬುದ್ಧ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು ಎಂದೂ ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಪುರಂಜನ ಪಟ್ಟಣದ ದಕ್ಷಿಣ ಉತ್ತರ ದ್ವಾರಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಪುರಂಜನ ಹೋಗುವ ದೇಶಗಳು, ಹೋಗುವಾಗ ಅವನ ಜೊತೆಗಿರುವ ಮಿತ್ರರು ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಿತೃಭೂರ್ನೃಪ ಪುರ್ಯಾ ದ್ವಾಃ ದಕ್ಷಿಣೇನ ಪುರಂಜನಃ ।
ರಾಷ್ಟ್ರಂ ದಕ್ಷಿಣಪಾಂಚಾಲಂ ಯಾತಿ ಶ್ರುತಧರಾನ್ವಿತಃ ॥ ೫೦ ॥

ದೇವಭೂರ್ನಾಮ ಪುರ್ಯಾ ದ್ವಾಃ ಉತ್ತರೇಣ ಪುರಂಜನಃ ।
ರಾಷ್ಟ್ರಮುತ್ತರಪಾಂಚಾಲಂ ಯಾತಿ ಶ್ರುತಧರಾನ್ವಿತಃ ॥ ೫೧ ॥

ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ದೇವಭೂ ಎಂಬ ದ್ವಾರವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಪುರಂಜನ ಶ್ರುತಧರನೆಂಬ ಮಿತ್ರನೊಂದಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಪಾಂಚಾಲರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಉತ್ತರ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಪಿತೃಭೂ ಎಂಬ ದ್ವಾರವಿದೆ. ಆ ದ್ವಾರದಿಂದ ಪುರಂಜನ ಶ್ರುತಧರ ನೊಂದಿಗೆ ಉತ್ತರಪಾಂಚಾಲರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. (ಬಲಗಿವಿಯೇ ದೇವಭೂ ಎಂಬ ದ್ವಾರ. ಎಡಗಿವಿ ಪಿತೃಭೂ ಎಂಬ ದ್ವಾರ. 'ಶ್ರುತಧರ' ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಭಿಮಾನಿಗಳು. ಅವರೊಂದಿಗೆ ಜೀವ ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಬಲಗಿವಿಯಿಂದ ನಿವೃತ್ತ ಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ದಕ್ಷಿಣ ಪಾಂಚಾಲ. ಅಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳೂ ಇತಿಹಾಸವೂ ಸೇರಿ ಪಂಚ, ಐದೇ ಅಲಂ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಸಾಕು. ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಎಡಗಿವಿಯಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣವಾಗುವುದು. ಆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಉತ್ತರಪಾಂಚಾಲ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಶಬ್ದಾದಿಪಂಚ ಪ್ರತಿಪಾದನಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆ.)

ಇಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಉತ್ತರ ದ್ವಾರಗಳೆಂದರೆ ಜೀವನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಲ ಎಡ ಕಿವಿಗಳು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಮುಂದೆ (ಅ.೨೯.ಶ್ಲೋ.೧೩,೧೪) ನಾರದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬಲಗಿವಿ ಪಿತೃಯಾಣ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ಎಂದಿದೆ. ವಸ್ತುತಃ ದೇವಯಾನಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶಾದಿಗಳು ಬಲಗಿವಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಹಾಗೇ ಗ್ರಹಿಸಬಾರದು. ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ದಕ್ಷಿಣಶ್ರೋತ್ರಮಾರ್ಗೇಣ ದೇವಲೋಕಂ ವ್ರಜತ್ಯಸೌ ।
ವಾಮಶ್ರೋತ್ರೇಣ ಪಿತೃಣಾಮಿತಿ ವೇದವಿದೋ ವಿದುಃ ॥
ಇತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿತಂತ್ರೇ ।

ಬಲಗಿವಿಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜೀವನು ದೇವಲೋಕವನ್ನೂ ಎಡಗಿವಿಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪಿತೃಲೋಕವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿತಂತ್ರಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಆದರಿಂದ ಮುಂದೆ (ಅ.೨೯, ಶ್ಲೋ.೧೩, ಪಿತೃಭೂಃ ಉತ್ತರಃ ಕರ್ಣಃ, ದೇವಭೂಃ ದಕ್ಷಿಣಃ ಕರ್ಣಃ ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಕೃತದ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ 'ಪಿತೃಭೂಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ೫೨ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ, 'ದೇವಭೂಃ' ಎಂಬುದನ್ನು ೫೧ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಗ ಅದು ಪ್ರವೃತ್ತಿತಂತ್ರವಚನಕ್ಕೆ ಸರಿ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಪಂಚವಿಂಶೋऽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—೦—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೬

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ರಾಜಾ ಪುರಂಜನ ಬೇಟೆಗೆಂದು ರಥವೇರಿದ. ಆ ರಥಕ್ಕೆ ಐದು ಕುದುರೆಗಳು. ಎರಡು ಈಷಾದಂಡಗಳು. ಎರಡು ಚಕ್ರಗಳು, ಒಂದು ಅಚ್ಚು ಮೂರು ಧ್ವಜಗಳು ಐದು ಕಟ್ಟುಗಳು. ಒಂದು ಲಗಾಮು ಒಬ್ಬ ಸಾರಥಿ. ಒಂದು ಆಸನ. ಎರಡು ನೊಗಗಳು. ಐದು ಆಯುಧಗಳು ಏಳು ಆವರಣಗಳು ಐದು ಬಗೆಯ ಗತಿಗಳು. ಹನ್ನೊಂದು ಸೇನಾಪಡೆಗಳೊಂದಿಗೆ ರಾಜ ಪಂಚಪ್ರಸ್ಥವೆಂಬ ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟ. ರಾಣಿ ಅವನ ವಿರಹವನ್ನು ಒಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಸಹಿಸುವವಳಲ್ಲ. ಆದರೂ ರಾಜನಿಗೆ ಬೇಟೆಯ ಚಟ. ಅದರಿಂದ ರಾಣಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಾಡಿಗೆ ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಬಂದ. ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೊಂದ. ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಬಳಲಿ ಬೇಟೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಅರಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿದ. ಸ್ನಾನಭೋಜನಗಳನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುನಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ರಾಣಿಯನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದು ಮಾಡಿ ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದ.

* * *

ರಾಜಾ ಪುರಂಜನ ಕಾಡಿಗೆ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗಿ ನಿರ್ದಯವಾಗಿ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಕೊಂದಿದ್ದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತೀರ್ಥೇಷು ಶ್ರುತಿದೃಷ್ಟೇಷು ರಾಜಾ ಮೇಧ್ಯಾನ್ ಪಶೂನ್ ವನೇ ।
ಯಾವದರ್ಥಮಲಂ ಲುಬ್ಧೋ ಹನ್ಯಾದಿತಿ ನಿಯಮ್ಯತೇ ॥ ೬ ॥

ಬೇಟೆ ರಾಜನಿಗೆ ವಿಹಿತವೆ ಆದರೆ ಮಾಂಸಾರ್ಥಿಯಾದ ರಾಜ ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ ಶ್ರಾದ್ಧಾದಿ ಪವಿತ್ರಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಭಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೇ ಕೊಲ್ಲಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ನಿಯಮ ಮಾಡಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ರಾಜ ತನಗೆ ಮೃಗಮಾಂಸ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೋ ಅಷ್ಟೆ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಟೆಯಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ ತನಗೆ ಮಾಂಸ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅಥವಾ ಭಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಲೋಕೋಪದ್ರವ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಲ್ಲುವುದು ತಪ್ಪೆ? ಅದು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲವೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಗ್ರಂಥವಚನ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಹುಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಈ ನಿಯಮ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗಾಗಿ ಇದೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಈ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತದೆ.

ಅಲುಬ್ಧೋ ಲೋಕೋಪಕಾರಾರ್ಥಂ ಘ್ನನ್ ಆತ್ಮಾರ್ಥಾದಧಿಕಮಪಿ ಹನ್ಯಾತ್ ।

ಉಪಕಾರಃ ಸತಾಂ ಯೇನ ತತ್ ಕೃತ್ವಾ ನೈವ ದುಷ್ಯತಿ ।
ಅತೀವ ನಿಂದಿತಮಪಿ ಬಹುಹಿಂಸಾಯುಗೇವ ವಾ ।
ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಿನಃ ಕರ್ಮ ನ ದುಷ್ಟಮಪಿ ಲಿಪ್ಯತೇ ॥

ಇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮೇ ।

ತನಗೆ ಮಾಂಸದ ಲೋಭವಿಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಲೋಕೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಮೃಗಗಳನ್ನು ರಾಜ ಕೊಲ್ಲಬಹುದು. ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಉಪಕಾರವಾಗುವುದೋ ಅಂಥ ಕರ್ಮ ಬಹಳ ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಹಳ ಹಿಂಸಾಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿ ರಾಜ ದೋಷಭಾಗಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಮಾಂಸಲೋಭ ಉಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದರೂ ನಿಷಿದ್ಧಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರೂ ಅವನಿಗೆ ಕರ್ಮ ಲೇಪವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಷಡ್ವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೭

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ರಾಜಾ ಪುರಂಜನ ರಾಣಿಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಳ ತೋಳನ್ನು ದಿಂಬಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಹಾಸಿಗೆ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ. ಹೀಗೇ ವಿಷಯಭೋಗದಲ್ಲಿ ರಾಜನ ಯೌವನಕಾಲವೆಲ್ಲ ಅರೆಕ್ಷಣದಂತೆ ಕಳೆದು ಹೋಯಿತು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರದ ನೂರು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರು ನೂರಹತ್ತು ಮಂದಿ ಪುತ್ರಿಯರು ಜನಿಸಿದರು. ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೂ ರಾಜ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಸಿದ. ಪುತ್ರರಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೂ ನೂರು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರು ಜನಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಇಡೀ ಪಾಂಚಾಲದೇಶದಲ್ಲಿ ಪುರಂಜನನ ವಂಶ ಹರಡಿತು. ಅವನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಷಯಾಸೆಯಿಂದ ಕಾಮ್ಯಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ಘೋರವಾದ ಪಶುಹಿಂಸೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ. ದೇವ ಪಿತೃ ಭೂತಗಳನ್ನೂ ಆರಾಧಿಸಿದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮುಪ್ಪಿನ ಕಾಲ ಬಂದೇ ಬಿಟ್ಟಿತು. ನೆರೆ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗ ಚಂಡವೇಗನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವ ಆಳುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಮುನ್ನೂರ ಅರವತ್ತು ಗಂಧರ್ವಸೈನಿಕರು. ಅವರಿಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಧರ್ವಿಯರು ಜೊತೆಗಿದ್ದರು. ಅವರು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಸರದಿಯಂತೆ ಬಂದು ಪುರಂಜನನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಲೂಟಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಸದಾ ಎಚ್ಚರವಿದ್ದ ಐದು ಹೆಡೆಯ ಸರ್ಪ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ರಾಜಾ ಪುರಂಜನ ನೂರುವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಸತತವಾಗಿ ಏಕಾಕಿಯಾಗಿ ಏಳುನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ಗಂಧರ್ವಗಂಧರ್ವಿಯರೊಡನೆ ಹೋರಾಡಿ ಬಲಗುಂದಿದ. ಚಂಡವೇಗನ ಕನ್ಯೆ ಜರೆ ಸುಂದರಿಯಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅವಿವಾಹಿತೆಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದ್ದಳು. ಅವಳು ನನ್ನನ್ನು ಮದುವೆ ಯಾಗಲು ಬೇಡಿದಳು. ನಾನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದೆ. ಭಯ ಎಂಬ ಯವನರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ಪ್ರಜ್ವಾರನ ಬಳಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ. ಪ್ರಜ್ವಾರ ಜರೆಯರು ಮದುವೆಯಾದರು. ಬಳಿಕ ಜರೆ ಜನರನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅನುಭವಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಯವನರಾಜನು ಪ್ರಜ್ವಾರ-ಜರೆಯರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳೆಂಬ ಸೈನಿಕರೊಂದಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಾರದರು ನುಡಿದರು.

* * *

ಜರಾಭಿಮಾನಿದೇವತೆ ಯವನರಾಜನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತನ್ನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗೆಂದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದ್ವಾವಿಮಾವನುಶೋಚಂತಿ ಬಾಲಾವಸದವಗ್ರಹೌ ।
ಯೋ ಲೋಕಶಾಸ್ತ್ರೋಪನತಂ ನ ರಾತಿ ನ ತದಿಚ್ಛತಿ ॥ ೨೫ ॥

ಲೋಕಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದಿದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇಡಿದರೂ ಕೊಡದವನು ಮತ್ತು ಕೊಟ್ಟರೂ ಬೇಡ ಎನ್ನುವವನು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ದುರಾಗ್ರಹಿಗಳು. ಮೂಢರು. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಬಲ್ಲವರು ಮರುಕಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಲೋಕಶಾಸ್ತ್ರೋಪನತಂ' ಲೋಕವನ್ನಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಮೀರಬಾರದು ಎಂದಿದೆ. ಆದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಲೋಕ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೂ ಅದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಆದರಿಂದ ಈ ಭಾಗವತವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಬೇಕು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಲೋಕವನ್ನಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನಾಗಲಿ ಒಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಂದರೆ ಲೌಕಿಕಕಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದರೂ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಕರ್ತವ್ಯ ಮಾಡಬೇಕು ಹೊರತು ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವಾದ ಲೌಕಿಕಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸುವ ಪದ್ಮಪುರಾಣವಚನ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಲೌಕಿಕಂ ಚ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯಂ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಲೌಕಿಕಂ ಕುತಃ ।
ಲೋಕಾರ್ಥಂ ಶಾಸ್ತ್ರಹಾ ಯಾತಿ ನಿರಯಂ ತ್ವಿತರಃ ಸುರಾನ್ ॥

ಇತಿ ಪಾದ್ಮೇ ।

ಲೋಕವಿರುದ್ಧವಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವಾದರೆ ಮಾಡಬೇಕು.ಇನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿದ್ದು ಲೋಕಸಮ್ಮತವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೇರೇನು ಹೇಳಬೇಕು? ಲೌಕಿಕಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಹಿತವನ್ನು ಮಾಡದವನು ನರಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕರ್ಮಾಚರಣೆಗಾಗಿ ಲೌಕಿಕವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ಸ್ವರ್ಗಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ ಸಪ್ತವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೮

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪುರಂಜನನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಜರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ಭೋಗಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಯವನ ಸೈನಿಕರಾದ ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳೂ ನುಗ್ಗಿ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಹಾಳುಗೈದರು. ಗಂಧರ್ವಗಂಧರ್ವಿಯರ ದಾಳಿಯಿಂದಲೂ ಜರೆಯ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಲೂ ರಾಜಾ ಪುರಂಜನ ಬಲಹೀನನಾದ. ಅವನ ಪರಿವಾರದವರು ಅವನನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಆದರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೂ ಜರೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ವಿಷಯಭೋಗದಲ್ಲಿ ಏನೂ ರಸವಿಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಆದರೂ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನೇ ಬಯಸಿದ. ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಯಸಲಿಲ್ಲ. ಹೆಂಡತಿಮಕ್ಕಳ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೆಂದೇ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ. ಒಂದು ದಿನ ಯವನರು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮುತ್ತಿದರು. ಪ್ರಜ್ವಾರ ಇಡೀ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸುಡಲು ತೊಡಗಿದ. ಹಣ್ಣುಮುದುಕನಾದ ರಾಜ ಪ್ರಜ್ವಾರನೊಡನೆ ಹೋರಾಡಲಾರದೆ ಪತ್ನೀಪುತ್ರರ ಬಗ್ಗೆ ಶೋಕಿಸಿದ. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಯವನರಾಜ ಭಯ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದುಬಿಟ್ಟಿದ್ದ. ಅವನು ರಾಜನನ್ನು ಪಶುವಿನಂತೆ ಸೆಳೆದೊಯ್ದ. ಸರ್ಪವೂ ಯವನರ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಎದುರಿಸಲಾರದೆ ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋಯಿತು. ಒಡನೆ ಪಟ್ಟಣ ನೆಲಸಮವಾಯಿತು. ಮೃತ್ಯು ತನ್ನನ್ನೆಳೆಯುವಾಗಲೂ ರಾಜ ತನ್ನ ಮಿತ್ರನಾದ ಅವಿಜ್ಞಾತನನ್ನು ನೆನೆಯಲಿಲ್ಲ. ರಾಣಿ ಪುರಂಜನಿಯನ್ನೇ ನೆನೆದ. ಬಳಿಕ ರಾಜ ನರಕದಲ್ಲಿ ಪೀಡೆಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಪುನರ್ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿದರ್ಭರಾಜನ ಮಗಳು ವೈದರ್ಭಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದ. ರಾಣಿ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ ಮಲಯಧ್ವಜನಾಗಿ ಜನಿಸಿದಳು. ಅವರಿಬ್ಬರೂ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಮಲಯಧ್ವಜನಿಗೆ ವೈದರ್ಭಿಯಲ್ಲಿ ಏಳು ಮಂದಿ ಪುತ್ರರೂ ಒಬ್ಬಳು ಕನ್ಯೆಯೂ ಜನಿಸಿದರು. ಅವನು ಅಂತ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ ಮಲಯಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಶರೀರತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದ. ವೈದರ್ಭಿ ಶೋಕ ತಡೆಯಲಾರದೆ ವಿಲಾಪ ಮಾಡುತ್ತ ಪತಿಯ ಚಿತೆಯಲ್ಲಿ

ಸಹಗಮನ ಮಾಡಲು ಉದ್ಯುಕ್ತಳಾದಳು. ಆಗ ಅವಿಜ್ಞಾತನೆಂಬ ಮಿತ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂಪದಿಂದ ಬಂದು 'ನೀನು ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಮಾನಸ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಹಂಸಗಳು. ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಮರೆತುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಪುರಂಜನನಾಗಿ ಜನಿಸಿದೆ. ಬಳಿಕ ವೈದರ್ಭಿಯಾದೆ. ಶೋಕವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಡು' ಎಂದು ಬೋಧಿಸಿದ.

* * *

ಸ್ವಪ್ನದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಜೀವನಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಏನೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮಲಯಧ್ವಜರಾಜ ದೃಢವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದನೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಗೆ ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನ ಹೇಳಿದರು. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ ವ್ಯಾಪಕತಯಾಽಽತ್ಮಾನಂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತತಯಾಽಽತ್ಮನಿ ।
ವಿದ್ವಾನ್ ಸ್ವಪ್ನ ಇವಾಮೃಶ್ಯ ಸಾಕ್ಷಿಣಂ ವಿರರಾಮ ಹ ॥ ೪೦ ॥

ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ದ್ರಷ್ಟಾರನಾಗಿರುವ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೇ ಹೊರಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತರೂಪದಿಂದ ಇರುವನೆಂದೂ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿ ಆ ಪರಮಾತ್ಮ ಜೀವನಿಗಿಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನಾಗಿರುವಂತೆ ಜಾಗರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತನೇ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಲಯಧ್ವಜರಾಜ ಸಂಸಾರದಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಮಲಯಧ್ವಜ ನೂರು ದಿವ್ಯವರ್ಷಕಾಲ ಭಗವಾನ್ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಮರೆತು ತಾನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ, ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಅದನ್ನು ಕಾಣುವ ತಾನು ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯೋ ಹಾಗೆಯೆ ದೇಹವನ್ನು ಕಾಣುವ ತಾನು ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮ ವ್ಯಾಪಕನಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ದೇಹಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ವಿರಕ್ತಿಹೊಂದಿದ ಎಂದಿದೆ. ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಕಾಣುವ ತಾನು ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯೋ ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಪಕನಾದ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಭಿಮಾನವೇ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಮಲಯಧ್ವಜ ನೂರು ದಿವ್ಯವರ್ಷಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ತಾನು ಎಷ್ಟು ಅಸ್ವತಂತ್ರನೋ ಅಷ್ಟೇ ಜಾಗರದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ವತಂತ್ರನೆ, ಸ್ವತಂತ್ರನೆನ್ನುವುದು ಕೇವಲ ಅಭಿಮಾನವೆಂದು ದೃಢವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾದನೆಂದು ಹೇಳುವುದೇ ಸ್ವರಸವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಪ್ನೇನ ಶಾರೀರಮಭಿಪ್ರಹತ್ಯಾಸುಪ್ತಃ ಸುಪ್ತಾನಭಿಚಾಕಶೀತೀತಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಃ ಸ್ವಪ್ನ ಇವೇತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತತ್ವೇನೋಚ್ಯತೇ । ಸ್ವಪ್ನೇ ಹಿ ಜೀವಸ್ಯಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ । ಅತಸ್ತತ್ರ ಪರಮೇಶ್ವರಾಧೀನತ್ವಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮೇವ । ಅತೋ ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತ ಈಶ್ವರಃ ಸಿದ್ಧಃ ।

ಸ್ವಪ್ನೇ ಯತೋ ನ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ತತ್ರ ತದ್ದರ್ಶಕಃ ಪರಃ ।
ಜೀವಾದನ್ಯಸ್ತು ವಿಜ್ಞೇಯಃ ಸ ವಿಷ್ಣುರವಧಾರ್ಯತಾಮ್ ॥

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

'ಪರಮಾತ್ಮ ಶರೀರಧಾರಿಯಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ ಉಂಟು ಮಾಡಿ ತಾನು ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ ಇಲ್ಲದವನಾಗಿ ಸುಪ್ತರಾದ ಜೀವರನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವ ಅಸ್ವತಂತ್ರನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನನ್ನೇ 'ಸ್ವಪ್ನ ಇವ' ಎಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂಬುದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿದೆ. ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನೇ ತೋರಿಸಬೇಕೆಂದಮೇಲೆ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅಧೀನ. ಜೀವನಿಗಿಂತ ಪರಮಾತ್ಮ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

'ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವ ಸ್ವತಂತ್ರನಲ್ಲ. ಆಗ ಅವನಿಗೆ 'ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಸ್ವತಂತ್ರ, ಜೀವನಿಗಿಂತ ಬೇರೆ' ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯ. ಆ ಸ್ವತಂತ್ರಪರಮಾತ್ಮ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು' ಎಂದು ವರಾಹ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

'ಪಂಚಾರಾಮ' 'ನವದ್ವಾರ' ಮುಂತಾದುವನ್ನು ಅವಿಜ್ಞಾತನೆಂಬ ಮಿತ್ರ ವೈದರ್ಭಿಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಾ ಆರಾಮಾ
ದ್ವಾರೋ ಘ್ರಾಣಾದಯಃ ಪ್ರಭೋ ।
ತೇಜೋಽಬನ್ನಾನಿ ಕೋಷ್ಠಾನಿ
ಗೋಳಕೇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹಃ ॥ ೫೭ ॥

ಶಬ್ದಾದಿ ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳೇ ಐದು ಉಪವನಗಳು. ಮೂಗು ಮುಂತಾದುವು ನವದ್ವಾರಗಳು. ತೇಜ ಅಪ್ ಅನ್ನಗಳು ಮೂರು ಕೊಠಡಿಗಳು. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಗೋಲಕಗಳೇ ಆರು ಹೊರ ಅಂಗಳಗಳು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಕುಲಮಿಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹಃ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಆರು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ಅಂದರೆ ಸಮೂಹವೆ ಕುಲ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಕುಲ ಎಂದರೆ ಹೊರ ಅಂಗಳ. ಷಟ್ ಕುಲ ಆರು ಹೊರ ಅಂಗಳಗಳು ಪುರಂಜನನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಇವೆ ಎಂದಿದೆ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ದೇಹವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಆರು ಹೊರ ಅಂಗಳಗಳು ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂದಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗಿತ್ತು. ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಸಮೂಹವೆಂದು ಸಂಗ್ರಹಶಬ್ದವ್ಯರ್ಥ. ಸಮೂಹವನ್ನೇ ಅಂಗಳ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಸಮೂಹ ಒಂದೇ ಇದೆ. ಆರು ಸಮೂಹವಿಲ್ಲ, ವಸ್ತುತಃ ಸಂಗ್ರಹ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವ ಸ್ಥಳ. ಆರು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿರುವ ಸ್ಥಳಗಳು, ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗೋಲಕಗಳು ಎನ್ನಬೇಕು.

ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಯತ್ರ ಸಂಗೃಹ್ಯಂತೇ ಸ ಗೋಲಕೇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹಃ ।

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೋ ಅದು ಗೋಲಕವೆನಿಸುವ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಸ ಗೋಲಕ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹಃ' ಎಂದೂ 'ಸಾ ಗೋಲಕೇಂದ್ರಿಯ ಸಂಗ್ರಹಃ' ಎಂದೂ ಪಾಠಗಳಿವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿರುವ 'ಗೋಲಕ ಅಥವಾ ಗೋಲಕಾ'ವೇ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಗ್ರಹ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದರ್ಥ.

* * *

ಅವಿಜ್ಞಾತನೆಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ವೈದರ್ಭಿಯಾಗಿ ಜನಿಸಿದ ಪುರಂಜನನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದನೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಂ ಭವಾನ್ನ ಚಾನ್ಯಸ್ತ್ವಂ ತ್ವಮೇವಾಹಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವ ಭೋಃ ।
ನ ನೌ ಪಶ್ಯಂತಿ ಕವಯಶ್ಛಿದ್ರಂ ಜಾತು ಮನಾಗಪಿ ॥ ೬೨ ॥

ನೀನು ನನ್ನ ಅಧೀನ. ಬೇರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನೀನು ನನಗೆ ಸದೃಶನಾಗಿರುವೆ ಎಂದೇ ತಿಳಿ. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಈ ಬಿಂಬಪ್ರತಿಬಿಂಬಭಾವ ಸಂಬಂಧ ಎಂದಾದರೂ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಎಂದೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಅಹಂ ಭವಾನ್ ನಚಾನ್ಯಸ್ತ್ವಂ' ನೀನು ನಾನೇ, ನನಗಿಂತ ನೀನು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ, ಎಂದು ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹಾಗೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ಜೀವನ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನ. ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅಭೇದವ್ಯವಹಾರ.

ಜೀವಸತ್ತಾಪ್ರದತ್ವಾಚ್ಚ ಸದೃಶತ್ವಾಚ್ಚ ಕೇಶವಃ ।
ಕಥ್ಯತೇ ತದಭೇದೇನ ನ ತು ಜೀವಸ್ವರೂಪತಃ ॥ ಇತಿ ಚ ॥

ಜೀವನಿಗೆ ಹರಿ ಅಸ್ತಿತ್ವಪ್ರದನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದೆ ಆದರಿಂದ ಜೀವನೇ ಹರಿ ಎಂದು ಅಭೇದವ್ಯವಹಾರ ಹೊರತು ಹರಿ ಜೀವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನ ಎಂದಲ್ಲ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಅಷ್ಟಾವಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೨೯

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪುರಂಜನನ ಕಥೆ ಕೇವಲ ಕಾಲ್ಪನಿಕವಲ್ಲ. ನಡೆದ ಸಂಗತಿಯೆ. ಆದರೂ ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೂ ಗರ್ಭಿತವಾಗಿದೆ. ಶರೀರದ ಹೃದಯವೆಂಬ ಮಾನಸ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಜೀವಪರಮಾತ್ಮರೆಂಬ ಇಬ್ಬರು ಹಂಸಗಳು ಮಿತ್ರರು. ಪರಮಾತ್ಮಹಂಸವೇ ಅವಿಜ್ಞಾತಸಖನೆಂಬ ಮಿತ್ರ. ಜೀವಹಂಸವೇ ಪುರಂಜನರಾಜ. ಬುದ್ಧಿಯೆ ರಾಣಿ ಪುರಂಜನಿ. ಜೀವ ನಿಗೆ ಶಬ್ದಾದಿವಿಷಯವನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಅನುಭವಿಸಲು ತಕ್ಕುದಾದ ಮಾನವಶರೀರವೇ ನವದ್ವಾರಯುಕ್ತವಾದ ಪಟ್ಟಣ. ಆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ರಾಣಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ ಪಟ್ಟು ಭೋಗಿಸುತ್ತ ಜೀವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿರಾಣಿಗೆ ಜ್ಞಾನಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹತ್ತುಮಂದಿ ಭೃತ್ಯರು. ಅವರಿಗೆ ನಾಯಕನಾದ ಮುಖ್ಯಭೃತ್ಯನೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು. ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ಪಂಚರೂಪಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೆ ಐದು ಹೆಡೆಗಳ ಸರ್ಪ. ನಿದ್ದೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಶರೀರವೆಂಬ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಕಾಪಾಡುವವನು ಈ ಸರ್ಪ. ಕಣ್ಣು ಕಿವಿ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳು ಎರೆಡೆರಡು ಮತ್ತು ಬಾಯಿ ಮೂತ್ರದ್ವಾರ ಮಲದ್ವಾರಗಳು ನವದ್ವಾರಗಳು. ಈ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ರಾಜ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುವುದೆಂದರೆ ಜೀವನ ವಿಷಯಭೋಗ. ವಿಭ್ರಾಜಿತ ಸೌರಭ ದೇಶಗಳೆಂದರೆ ರೂಪಗಂಧಗಳು. ದ್ಯುಮಂತ ಅವಧೂತರೆಂಬ ಮಿತ್ರರು ಚಕ್ಷುಸ್ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗಳು. ವಿಪಣ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ. ರಸಜ್ಞ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ. ಆಪಣವೆಂದರೆ ಮಾತನಾಡುವುದು. ಬಹೂದನವೆಂದರೆ ಚಿತ್ರಾನ್ನ ಸವಿಯುವುದು. ಶ್ರುತಧರ ಎಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ. ದೇವಭೂ ಬಲಗಿವಿ. ಅದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಪಾಂಚಾಲವೆಸಿದ ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ. ಪಿತೃಭೂ ಎಡಗಿವಿ. ಅದರಿಂದ ಉತ್ತರಪಾಂಚಾಲವೆನಸಿದ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ. ದುರ್ಮದ ಎಂದರೆ ಜನನೇಂದ್ರಿಯ. ಅದರಿಂದ ರತಿಸುಖ ಅನುಭವಿಸುವುದೇ ಗ್ರಾಮ್ಯಕದೇಶ. ಲುಬ್ಧಕ ಎಂದರೆ ಮಲ ವಿಸರ್ಜನೇಂದ್ರಿಯ. ಅದರಿಂದ ಮಲವಿಸರ್ಜಿಸುವುದೇ ವೈಶಸದೇಶ.

ಕಣ್ಣಿಲ್ಲದ ಸಹಾಯಕರು ಇಬ್ಬರು ಹಸ್ತ ಪಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು. ರಥ ಎಂದರೆ ದೇಹ. ಅದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಕುದುರೆಗಳು. ಪುಣ್ಯಪಾಪಕರ್ಮಗಳೇ ಚಕ್ರಗಳು. ಮನಸ್ಸು ಲಗಾಮು, ಬುದ್ಧಿ ಸಾರಥಿ. ಹೃದಯವೆ ಆಸನ. ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು ಏಳು ಆವರಣಗಳು. ಹನ್ನೊಂದು ಸೇನಾಪಡೆಗಳೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯವ್ಯಾಪಾರಗಳು. ಜೀವಮಾನದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂವತ್ಸರ ಚಂಡವೇಗ. ವೇಗದಿಂದ ವರ್ಷಗಳು ಉರುಳುತ್ತವೆ. ಹಗಲುರಾತ್ರಿಗಳೇ ಗಂಧರ್ವಗಂಧರ್ವಿಯರು. ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರೇ ಬಂದು ಶರೀರದ ಶೋಭೆಯನ್ನು ಹಾಳುಗೆಡವುತ್ತಾರೆ. ಜರೆ ಎಂದರೆ ಮುಪ್ಪು. ಈ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ವರಿಸಲು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಭಯ ಮೃತ್ಯುದೇವ ಅವನ ಸೈನಿಕರು ಆಧಿವ್ಯಾಧಿಗಳು ಪ್ರಜ್ವಾರ ಎಂದರೆ ಶರೀರವನ್ನು ಸುಡುವ ನಾನಾ ವಿಧವಾದ ಜ್ವರ.

ಹೂದೋಟದಲ್ಲಿ ಎಳೆ ಚಿಗುರುಗಳನ್ನು ಮೇಯುವ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡು ಜಿಂಕೆಗಳು ದುಂಬಿಗಳ ನಾದಕ್ಕೆ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟು ಮೈಮರೆಯುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ತೋಳಗಳಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಬೇಡ ಬಾಣ ಬಿಡಲು ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೇ ಜೀವ ವಿಷಯಸುಖದಲ್ಲಿ ಮೈಮರೆತು ಮುಂದೆ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕಳೆವ ಕಾಲಚಕ್ರ, ಹಿಂದೆ ಕೊಲ್ಲಲು ನಿಂತಿರುವ ಮೃತ್ಯುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾರದರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತುಕೊಂಡ ರಾಜಾ ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಕಪಿಲಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಮುಕ್ತಿ ಪಡೆದ. ಈ ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವನು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

* * *

ಪಂಚಪ್ರಸ್ಥ ವನಕ್ಕೆ ಪುರಂಜನ ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದರೆ ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯಂತಿರುವ ಶಬ್ದಾದಿ ಪಂಚವಿಷಯಪದಾರ್ಥದ ಸೇವನೆಗೆ ಜೀವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಪ್ರಕ್ಷೇಪಃ ಸಪ್ತಧಾತುವರೂಥಕಃ ।
ಆಕೂತಿರ್ವಿಕ್ರಮೋ ಬಾಹ್ಯೋ ಮೃಗತೃಷ್ಣಾಂ ಪ್ರಧಾವತಿ ॥ ೨೦ ॥

ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಸಂಬಂಧಗಳೇ ಐದು ಆಯುಧಗಳು. ಸಪ್ತಧಾತುಗಳೇ ರಥಕ್ಕೆ ಏಳು ಆವರಣಗಳು. ವಿಕ್ರಮ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಾದಿ ಪಂಚ ವಿಷಯಾ

ಭಿಲಾಷೆಗಳು. ಬಾಹ್ಯವಿಷಯ ಭೋಗದಾಸೆಯಿಂದ ಮರುಮರೀಚಿಕೆಯಂತಿರುವ ಆ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೆನ್ನು ಹತ್ತುತ್ತಾನೆ ಜೀವ ಎನ್ನುವುದು 'ಪಂಚಪ್ರಸ್ಥವನಕ್ಕೆ ರಾಜ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಮೃಗತೃಷ್ಣಾ' ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳು ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯಪದಾರ್ಥಗಳು ಮೃಗತೃಷ್ಣೆಯಂತೆ ನಿಃಸಾರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಸ್ತುತಃ ನಿಸ್ಸಾರಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಾರವತ್ತಾಗಿ ಕಂಡು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಧಾವಿಸಿ ಬಂದಾಗ ನಿಸ್ಸಾರವೆಂದು ನಿರಾಸೆ ದುಃಖಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಮೃಗತೃಷ್ಣೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತೋರಿಸುವ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯವಚನದಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ.

ಸುಖವದ್ ದೂರತೋ ದೃಶ್ಯಂ ತತ್ಕಾಲೇ ದುಃಖಮೇವ ಯತ್ ।
ಮೃಗತೃಷ್ಣೇತ್ಯತಃ ಪ್ರಾಹುರ್ಭೋಗಂ ವೈಷಯಿಕಂ ಬುಧಾಃ ॥

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

ದೂರದಿಂದ ಕಂಡಾಗ ಸುಖಕರವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಃಖಕರವೇ. ಅದರಿಂದ ವಿಷಯಸುಖವನ್ನು ಮೃಗತೃಷ್ಣಾ ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಸಂಸಾರದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಹಾರವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಪರಿಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವಿದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಅದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದುಃಖೇಷ್ವೇಕತರೇಣಾಪಿ ದೈವಭೂತಾತ್ಮಹೇತುಷು ।
ಜೀವಸ್ಯ ನ ವ್ಯವಚ್ಛೇದಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚೇತ್ ತತ್ ತತ್ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ ॥ ೩೩ ॥

'ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸುಖವಂತೂ ಇದೆ, ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಂಡರಾಯಿತು ಎನ್ನುವಂತಿಲ್ಲ. ಪರಿಹಾರವೆ ಇಲ್ಲ. ಇದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವಿದೆ. ಆಧಿದೈವಿಕ ಆಧಿಭೌತಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ದುಃಖ ಜೀವನಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾಗುವುದೆ ಇಲ್ಲ.

ತತ್ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾಽಪಿ ತದ್ ದುಃಖಮ್ ।

ದುಃಖಪರಿಹಾರೋಪಾಯವೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ದುಃಖದಿಂದ ಯುಕ್ತವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

* * *

ಪೂರ್ವಪಾಪಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ಕರ್ಮ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ. ದುಃಖಕಾರಣವಾದ ಅಭಿಮಾನ ಭ್ರಾಂತಿಯಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ನಿವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಜಡ ಅಂತಃಕರಣವಿರುವಷ್ಟು ಕಾಲ ಅದು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪುರಂಜನೋಪಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನೈಕಾಂತತಃ ಪ್ರತೀಕಾರಃ ಕರ್ಮಣಾಂ ಕರ್ಮ ಕೇವಲಮ್ ।
ದ್ವಯಂ ಹ್ಯವಿದ್ಯೋಪಸೃತಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ಸ್ವಪ್ನ ಇವಾನಘ ॥ ೩೫ ॥

ಅರ್ಥೇ ಹ್ಯವಿದ್ಯಮಾನೇಽಪಿ ಸಂಸೃತಿರ್ನ ನಿವರ್ತತೇ ।
ಮನಸಾ ಲಿಂಗಭೂತೇನ ಸ್ವಪ್ನೇ ವಿಚರತೋ ಯಥಾ ॥ ೩೬ ॥

ದುಃಖಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಹರಿಸ್ಮರಣವಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮದಿಂದಲೂ ಪೂರ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆ ಪೂರ್ವ ಕರ್ಮ ಈ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಕರ್ಮ ಇವೆರಡೂ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಾಗಿರುತ್ತವೆ ತಾನೆ? ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನು ಓಡಿಸಲು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಅದು.

ದೇಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಆರೋಪಿಸಿರುವ ಮಮತ್ವ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆ ಆರೋಪಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಸಂಸಾರದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನಾದಿಲಿಂಗಶರೀರದ ಒಂದು ಮುಖ್ಯಭಾಗವಾದ ಜಡಮನಸಿನ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಈ ಆರೋಪವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ದುಃಖ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಆಗ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರದ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಿರುವವನಿಗೆ ಆ ಭ್ರಮ ಪೂರ್ತಿ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅನಾದಿ ವಾಸನಾಯುಕ್ತವಾದ ಮನಸ್ಸು ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಪ್ನ ಪ್ರತಿದಿನ ಕಂಡೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಎರಡೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಿದೆ ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ' ಎಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನವೂ ಸಂಸಾರವೂ ಮಿಥ್ಯೆ, ಅವಿದ್ಯಾಕಲ್ಪಿತವೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹಾಭಿಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ದೇಹಾದಿಗಳು ಅವಿದ್ಯಮಾನ, ಮಿಥ್ಯೆ ಎಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಭಾವರೂಪ ಅಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವೆನ್ನಬೇಕು. ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕ ಸ್ಫುಟತರವಾಗಿ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ಅವಿದ್ಯೆ. ಅದರಿಂದ ದೇಹ ಮಿಥ್ಯೆಯಲ್ಲ.

ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲ ಎನ್ನಬಾರದು. ಇದೆ ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಎಚ್ಚರದ ಪದಾರ್ಥವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಈ ಭ್ರಮವನ್ನು 'ಅರ್ಥೇ ಅವಿದ್ಯಮಾನೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಸಂಸಾರ ಸ್ವಪ್ನ

ಎರಡೂ ಸತ್ಯವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇನು ಎಂದರೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಸೃತೇಃ ಸ್ವಪ್ನಸಾಮ್ಯಂ ತು ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವರ್ಜನಮ್ ।

ಇತಿ ಚ ।

ಜಾಗ್ರತ್ಯವಿದ್ಯಮಾನಂ ತು ದೇಹಾತ್ಮತ್ವಾದಿ ಕೇವಲಮ್ ।
ಅವಿದ್ಯಮಾನಂ ಸ್ವಪ್ನೇ ತು ಜಾಗ್ರತ್ವಜ್ಞಾನಮೇವ ಚ ॥

ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ।

ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನಾಭಾವ ಇದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಮಾನವೆಂದರೆ ದೇಹಾತ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಭೇದಮಾತ್ರ. ಭೇದಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಸ್ಫುಟವಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಹೊರತು ದೇಹಾದಿಗಳು ಅವಿದ್ಯಮಾನವಲ್ಲ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಮಾನ ಎಂದರೆ ಎಚ್ಚರದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅಭೇದ ಮಾತ್ರ. ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಎಚ್ಚರದ ಪದಾರ್ಥಗಳೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುತ್ತೇವೆ, ಈ ಅಭೇದ ಅವಿದ್ಯಮಾನ ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿದೆ.

* * *

ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಯಾರೂ ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಾರರು ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಗವಾನ್ ಗಿರಿಶೋ ಮನುಃ ।
ದಕ್ಷಾದಯಃ ಪ್ರಜಾಧ್ಯಕ್ಷಾ ನೈಷ್ಠಿಕಾಃ ಸನಕಾದಯಃ ॥ ೪೩ ॥

ಮರೀಚಿರತ್ರ್ಯಂಗಿರಸೌ ಪುಲಸ್ತ್ಯಃ ಪುಲಹಃ ಕ್ರತುಃ ।
ಭೃಗುರ್ವಸಿಷ್ಠ ಇತ್ಯೇತೇ ಮದಂತಾ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ ॥ ೪೪ ॥

ಅದ್ಯಾಪಿ ವಾಚಸ್ಪತಯಸ್ತಪೋವಿದ್ಯಾಸಮಾಧಿಭಿಃ ।
ಪಶ್ಯಂತೋಽಪಿ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ತದ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ॥ ೪೫ ॥

ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮದೇವನಾಗಲಿ, ರುದ್ರ, ಮನು, ದಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳು ನೈಷ್ಠಿಕಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾದ ಸನಕಾದಿಗಳು ಮರೀಚಿ ಅತ್ರಿ ಅಂಗಿರ ಪುಲಸ್ತ್ಯ ಪುಲಹ ಕ್ರತು ಭೃಗು ವಸಿಷ್ಠ ಮೊದಲುಗೊಂಡು ನನ್ನ

(ನಾರದ)ವರೆಗಿನ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಾಗಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಕುಶಲರು, ತಪಸ್ಸು ವಿದ್ಯೆ ಸಮಾಧಿ ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವವರೆ. ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕಾಣುವರೇ ಹೊರತು ಯಾರೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣಲಾರರು.

ಇಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿಃ' ಎಂದರೆ ದಕ್ಷ ಮರೀಚಿ ಮಂತಾದ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೆ 'ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿ' ಪದವಿಯಲ್ಲಿ ದಕ್ಷನನ್ನು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದರೆಂದು ಹಿಂದೆ ದಕ್ಷಯಜ್ಞಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಹೇಗೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಹ ಬರಬಹುದು. ದಕ್ಷಾದಯಃ ಎಂದು ದಕ್ಷನನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಪುನರುಕ್ತಿ ಬಂದರೆ ಅತದ್ಗುಣಸಂವಿಜ್ಞಾನ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಥವಾ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪತಿ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನಿಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಅನಂತವಾದ್ದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದು ಎಂದು ನಾರದರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವರೆ? ಎಂಬ ಸಂದೇಹಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಆದಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ರೂಢಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಸಂದೇಹಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿರಿಂಚಶ್ಚೇತಿ ಕಥ್ಯತೇ ।

ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ।

ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿ ಎಂದೂ, ವಿರಿಂಚ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮನು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ವೇದಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಷ್ಟು ತಿಳಿದರೂ ಪುನಃ ಸಂದೇಹಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೇ ಆ ಸಂದೇಹಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಾದಾಗ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಅಪರೋಕ್ಷ ಪಡೆಯಬೇಕು ಆಗಲೆ ಎಲ್ಲ ಸಂದೇಹ ಪರಿಹಾರ. ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮಣಿ ದುಷ್ಪಾರೇ ಚರಂತ ಉರುವಿಸ್ತರೇ ।
ಮಂತ್ರಲಿಂಗೈರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಂ ಭಜಂತೋ ನ ವಿದುಃ ಪರಮ್ ॥ ೪೬ ॥

ನಿರ್ದೋಷ ಶಬ್ದರೂಪವಾದ ವೇದಗಳು ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದು ಅನಂತವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ಮಂತ್ರಗಳು ಹೇಳುವ ಭಗವಂತನವೇ ಆದ

ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಭಗವಂತ ಇತರ ಸರ್ವವಿಲಕ್ಷಣನಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೂ ವೇದವಿಚಾರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗುವಂತೆ ಎಲ್ಲ ಸಂಶಯ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಳು ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವಲ್ಲ. 'ಪ್ರಜಾಪತಿಪತಿಃ ಸಾಕ್ಷಾದ್ ಭಗವಾನ್ ಗಿರಿಶೋ ಮನುಃ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸಿ ಅವರೂ ಕೂಡ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ನಾರದರು. ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದರು ಹೊರತು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅವರು ತಿಳಿದರೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ ಎನ್ನಬೇಕು. ವಿರೋಧಪರಿಹಾರವನ್ನು ವರಾಹ ಪುರಾಣದ ವಚನವೇ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು.

ಮಂತ್ರಲಿಂಗೈರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಂ ವೇದಶಬ್ದೋಕ್ತಮಾತ್ರಮ್ ।

ವೇದೋ ವದನ್ನಪಿ ಹರಿಂ ನ ಸಮ್ಯಗ್ ವಕ್ತಿ ಕುತ್ರಚಿತ್ ।
ನಾರೋಹತ್ಯನುಭವಂ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಸ್ವರೂಪತಃ ॥

ಅಥಾಪ್ಯನುಭವಾರೋಹಃ ಪ್ರಸನ್ನೇ ಕೇಶವೇ ಭವೇತ್ ।
ಕಿಂಚಿದೇವ ಸುಸಮ್ಯಕ್ ಚ ಸ್ವಯಂ ತ್ವನುಭವತ್ಯಮುಮ್ ॥

ಇತಿ ವಾರಾಹೇ ।

'ಮಂತ್ರಲಿಂಗೈರ್ವ್ಯವಚ್ಛಿನ್ನಂ' ಎಂದರೆ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಪತಿತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಇತರದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾಮಗಳು ಹೀಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಾತ್ರ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

ವೇದವು ಹರಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲ ಸಂದೇಹ ಪರಿಹಾರವಾಗುವಂತೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹರಿಯ ಸ್ವರೂಪವೆ ಅತ್ಯಂತವಿಲಕ್ಷಣ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗುವಂತೆ ಏನೂ ಸಂದೇಹ ಬಾರದಂತೆ ವೇದ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಣುತ್ವಮಹತ್ತ್ವಾದಿಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇಲ್ಲ. ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆ ಹೇಗೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಸಂದೇಹಗಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಹರಿ ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲ ಸಂದೇಹ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ಅನುಭವಾರೂಢನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿ ಕೊಂಡರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಾರೂಢನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವರಾಹಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಾಯಿತೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೆ ವೇದೋಕ್ತವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಅವನಿಗೆ ವೇದದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯದಾ ಯಸ್ಯಾನುಗೃಹ್ಣಾತಿ ಭಗವಾನಾತ್ಮಭಾವಿತಃ ।
ಸ ಜಹಾತಿ ಮತಿಂ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಮ್ ॥ ೪೬ ॥

ಭಗವಂತ ತನ್ನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುವ ಯಾವ ಭಕ್ತನಿಗೊಲಿದು ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೆ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವನೋ ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಭಾರತಾದಿ ಪೌರುಷೇಯ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಾಗಲಿ ವೇದದಲ್ಲಾಗಲಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ 'ವೇದೇ ಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಂ ಮತಿಂ ಜಹಾತಿ' ವೇದೋಕ್ತತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದ ಪರಮ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವಾಗ ಅದು ನೀಡುವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ವೇದವೆಂದರೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡ. ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನೂ ಕರ್ಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡವನ್ನು ಬಿಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೇದವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಮಪರತ್ವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಪ್ರಸ್ತುತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಎಂದೂ ವೇದವನ್ನು ಕರ್ಮಪರವೆನ್ನದೆ ಪರಮಾತ್ಮಪರವೆಂದೇ ತಿಳಿದವರು. ಅದರಿಂದ 'ಪರಮಾತ್ಮಪರವಾದ ವೇದ ನೀಡುವ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ ಪಡೆದವನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ' ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ವಿರೋಧವನ್ನು ಮಹಾಸಂಹಿತಾ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತವೆ.

ಯದಾ ತ್ವನುಭವೀ ಭೂಯಾಚ್ಛಬ್ದಮಾತ್ರಾನುರೋಧನಮ್ ।
ತ್ಯಕ್ತ್ವಾಽಥ ತಂ ವಿದುಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಾಸ್ತ್ಯಕ್ತವೇದ ಇತಿ ಸ್ಮ ಹ ॥

ಯದ್ಯೈವಂ ತ್ಯಕ್ತವೇದಃ ಸ್ಯಾದಥಾಸ್ಮಾನ್ಮುಚ್ಯತೇ ಭಯಾತ್ ।
ಪ್ರಾಯಸ್ತು ವೈದಿಕಾ ಏವ ರುದ್ರಾದ್ಯಾ ಅಪಿ ವೈ ಪುರಾ ॥

ವೈದಿಕಸ್ತ್ಯಕ್ತವೇದಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮೈವೈಕಃ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ತತಸ್ತು ಕೇಶವಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಬಹುಜನ್ಮಸು ।
ತ್ಯಕ್ತವೇದತ್ವಮಾಪನ್ನಾಃ ಪ್ರಸಾದಾತ್ ಪರಮೇಷ್ಠಿನಃ ॥
ಇತಿ ಮಹಾಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

ಕೇವಲಂ ವೇದಶಬ್ದೇನ ಜಾನನ್ ವೈದಿಕ ಉಚ್ಯತೇ ।
ವೇದಂ ವಿನಾಪ್ಯನುಭವಾಜ್ಜಾನಂಸ್ತು ತ್ಯಕ್ತವೈದಿಕಃ ॥ ಇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮೇ ।

ತತ್ತ್ವಂ ವೇದಾನುಸಾರೇಣ ಚಿಂತಯನ್ ವೈದಿಕೋ ಭವೇತ್ ।
ವೇದ ಊಹಾಮನುಸರೇದ್ಯಸ್ಯ ಸ ತ್ಯಕ್ತವೈದಿಕಃ ॥ ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ।

ವೇದೋಕ್ತತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬಿಡುವುದೆಂದರೆ ವೇದದಿಂದಲೇ ಅನುಭವಾರೂಢವಾಗಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ, ಸ್ವಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯಲು ದೇವತೆಗಳು ಶಕ್ತರು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ಮಹಾಸಂಹಿತಾವಚನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ– 'ವೇದಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅನುಭವಾರೂಢಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದಾಗ ಅವನನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು 'ತ್ಯಕ್ತವೇದ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ತ್ಯಕ್ತವೇದನೆನಿಸಿದರೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥವನು ದುರ್ಲಭ. ಏಕೆಂದರೆ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳೂ ಕೂಡ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವೈದಿಕರೆ .ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವೇದದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತ ತ್ಯಕ್ತವೈದಿಕರಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಜಾಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ವೈದಿಕನೂ ತ್ಯಕ್ತವೇದನೂ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ವೇದದಿಂದಲೂ ಅನುಭವಾರೂಢಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳು ಹಾಗಲ್ಲ. ಅವರು ಹರಿಯನ್ನು ಬಹುಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಆರಾಧಿಸಿ ಅವನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಲ್ಲ ತ್ಯಕ್ತವೇದರಾಗುತ್ತಾರೆ.

'ಕೇವಲ ವೇದಶಬ್ದಗಳಿಂದಲೇ ಅನುಭವಾರೂಢಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು ವೈದಿಕನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವೇದದ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಅಂಥ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವವನು ತ್ಯಕ್ತವೇದನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವೇದಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಚಿಂತಿಸುವವನು ವೈದಿಕನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾರ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ವೇದವು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದೋ ಅವನು ತ್ಯಕ್ತವೇದನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವೈದಿಕನೂ ತ್ಯಕ್ತವೇದನೂ ಆಗಿರುವವನು ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೇ) ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ರಾಜನೆ, ನೀನು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತೊರೆದು ಚಿತ್ತವನ್ನೂ ಚಿತ್ತಿಯನ್ನೂ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಗೊಳಿಸು ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ ತ್ವಂ ವಿಚಕ್ಷ್ವ ಮೃಗಚೇಷ್ಟಿತಮಾತ್ಮನೋಽಂತ-
ಶ್ಚಿತ್ತಂ ನಿಯಚ್ಛ ಹೃದಿ ಕರ್ಣಧುನೀಂ ಚ ಚಿತ್ತಿಮ್ ।
ಜಹ್ಯಂಗನಾಭ್ರಮಮಸತ್ತಮಯೂಥಗಾಥಂ
ಪ್ರೀಣೀಹಿ ಹಂಸಶರಣಂ ವಿರಮ ಕ್ರಮೇಣ ॥ ೫೭ ॥

ನೀನೂ ಆ ಜಿಂಕೆಯಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಆಲೋಚಿಸು. ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಹೃದಯನಾಮಕನಾಗಿರುವ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸು. ಅವನನ್ನೇ ನೆನೆಯುತ್ತಿರು. ಕರ್ಣಾದಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಅವನಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸು. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾಗು. ಸ್ತ್ರೀಯರು ಓಡಾಡುವ ಅರಮನೆಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸು. ಅಲ್ಲಿ ಸದಾ ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯಭೋಗಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೇ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡುವ ಹರಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸು. ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಕರ್ಣಧುನೀಂ ಚ ಚಿತ್ತೇ' ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಸಕಲೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ಚಿತ್ತದೊಳಗೆ ನೆಲೆಗೊಳಿಸು' ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಹಿರ್ಮುಖವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನೂ ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗಿಸು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇಷ್ಟು ಸಾಲದು. ಅಂತರ್ಮುಖವಾಗಿಸಿ ಹರಿಯನ್ನೇ ನೆನೆಯಬೇಕು. ಹರಿಯನ್ನೇ ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯ ಮನಸ್ಸುಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆರಾಧಿಸು ಎನ್ನಬೇಕು. ಬಾಹ್ಯವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೇ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಅಶಕ್ಯ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಕರ್ಣಧುನೀಂ ಚ ಚಿತ್ತಿಂ' ಎಂಬ ಪಾಠ ಉತ್ತಮ. ಚಿತ್ತ ಎಂದರೆ ಸ್ಮರಣ ಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸು. ಚಿತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿ.

ಚಿತ್ತಿರ್ಬುದ್ಧಿರಿತಿ ಜ್ಞೇಯಾ ಚಿತ್ತಂ ತು ಸ್ಮೃತಿಕಾರಣಮ್ ।
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಚಿತ್ತಿ ಎಂದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಎಂದೂ ಚಿತ್ತವೆಂದರೆ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಏಕಾದಶ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹೀಗೆ ಹದಿನಾರು ಅಂಶಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರ ಲಿಂಗಶರೀರವೆನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏಕಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಲಿಂಗಂ ತ್ರಿವೃತ್ ಷೋಡಶವಿಸ್ತರಮ್ ।
ಏಷ ಚೇತನಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಜೀವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥ ೭೬ ॥

ಒಂದು ಲಿಂಗಶರೀರವೆ ಪ್ರಾಣ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃಕರಣ ಈ ಮೂರರ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ತ್ರಿವೃತ್ ಎನಿಸುವುದು. ಪ್ರಾಣಗಳು ಐದು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದು ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಐದು ಎಂದು ಎಲ್ಲವೂ ಐದೈದಾದುದರಿಂದ ಅದೇ ಲಿಂಗಶರೀರಪಂಚವಿಧವೆಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪಂಚಪ್ರಾಣಗಳು ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಂದು ಅಂತಃಕರಣ ಇವು ಸೇರಿ ಹದಿನಾರಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಹದಿನಾರರ ಸಮೂಹರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಶರೀರ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವ ಎಂದೂ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿವೃತ್ ಎಂದರೆ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ 'ಪಂಚವಿಧಂ ಷೋಡಶವಿಸ್ತೃತಂ' ಎಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಏಕಾದಶೇಂದ್ರಿಯಪಂಚಪ್ರಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಶರೀರ ಎಂದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಷೋಡಶವಿಕಾರಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರ' ಎಂದು ಶ್ರೀಧರ ಶುಕದೇವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು. ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರೆಗಳು ಏಕಾದಶ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸೇರಿ ಷೋಡಶಾತ್ಮಕವಾದ ಶರೀರ ಎಂದು ಗಿರಿಧರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಪಂಚಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಷೋಡಶವಿಕಾರಾತ್ಮವಾದ ಶರೀರ ಎಂದು ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಈ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣವಚನಕ್ಕೆ ಅನನುಗುಣವಾಗಿವೆ.

ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃಕರಣಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಂ ಮತಮ್ ।
ಪಂಚಪಂಚೈವ ತೇ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ॥
ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ತಥಾ ತಸ್ಮಾತ್ ಪಂಚವಿಧಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ।
ಲಿಂಗಂ ಷೋಡಶಕಂ ಪ್ರಾಹುರ್ಮನಸಾ ಸಹ ತತ್ ಪುನಃ ॥
ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ।

'ತ್ರಿವೃತ್' ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕವಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣ ಇಂದ್ರಿಯ ಅಂತಃಕರಣ ಈ ಮೂರರ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದಾದುದು ಎಂದರ್ಥ. 'ಪಂಚವಿಧಂ' ಎಂದರೆ ಪಂಚತನ್ಮಾತ್ರ ಅಥವಾ ಪಂಚಭೂತ ಅಥವಾ ಪಂಚಪ್ರಾಣಾತ್ಮಕ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಲಿಂಗಶರೀರದಲ್ಲಿ

ಸೇರಿರುವ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಪಂಚ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಪಂಚ, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಪಂಚ. (ಅಂತಃಕರಣವೂ ಮನೋ ಬುದ್ಧಿ ಅಹಂಕಾರ ಚಿತ್ತ ಚೇತನಾ ಎಂದು ಪಂಚ) ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಪಂಚಪಂಚ ಆದರಿಂದ ಪಂಚವಿಧವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಷೋಡಶವಿಸ್ತೃತಂ ಎಂದರೆ ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಗಳೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಮನಸ್ಸು ಸೇರಿ ಹದಿನಾರಾಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ। (ಐದು ಬಗೆಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಂದೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.) ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕ ಸ್ಫುಟವಾಗಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಭಿಮಾನವೂ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಅವು ಸ್ಫುಟವಾದ ದೇಹಾತ್ಮವಿವೇಕದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರ ಹರಿಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ತೊಲಗಿದಾಗಲೇ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನ ಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಭಕ್ತಿಃ ಕೃಷ್ಣೇ ದಯಾ ಜೀವೇಷ್ವಕುಂಠಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಿ ।
ಯದಿ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮನೋ ಭೂಯಾದಪವರ್ಗಸ್ತು ಸಂಸೃತೇಃ ॥ ೮೨ ॥

ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿ, ಸಜ್ಜೀವರಲ್ಲಿ ದಯೆ ಮೈತ್ರಿ ಭಕ್ತಿಗಳು, ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಚಿನ್ಮಯ ಈ ಜಡ ದೇಹೇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು ನಾನಲ್ಲ. ಎನ್ನುವ ದೃಢವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಉಂಟಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಲಭಿಸುವುದು.

ತನಗೆ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನ ಬೇಕು. ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಬೇಕು. ಆದರೆ ಎಂಥ ಜ್ಞಾನ? ಎಂಥ ಭಕ್ತಿ?

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿಲ್ಲ.

ದೇಹಾದಿವ್ಯತಿರೇಕಣ ಚಿದ್ರೂಪೋಽಹಮಿತಿ ಸ್ಫುಟಮ್ ।
ಸದೈವಾನುಭವೋ ಭಕ್ತಿರ್ವಿಷ್ಣೌ ತದ್ದರ್ಶನಾದನು ।
ಯಸ್ಯಾಸೌ ಮುಚ್ಯತೇ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಸಂಸಾರಾನ್ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ॥

ಇತಿ ಹರಿವಂಶೇಷು ।

'ಅಕುಂಠಜ್ಞಾನಮಾತ್ಮನಿ' ಎಂದರೆ, ನಾನು ದೇಹಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಚಿನ್ಮಯನಾಗಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಸದಾ ಇರುವ ಅನುಭವ. 'ಭಕ್ತಿಃ ಕೃಷ್ಣೇ' ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಾನಂತರದ ಗಾಢವಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ. ಈ ಎರಡು ಯಾರಿಗೆ ಇವೆಯೋ ಅವನು ಬೇಗನೆ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹರಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಸಾಂಸಾರಿಕ ಸುಖಭೋಗವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಅನಿತ್ಯ, ಅಸಾರ. ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೆ ಶಾಶ್ವತ, ಶಾಶ್ವತಸುಖದಾಯಕ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಾಚೀನಬರ್ಹಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳಿ ತಮ್ಮ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅದೃಷ್ಟಂ ದೃಷ್ಟವನ್ನಂಕ್ಷ್ಯೇದ್ ಭೂತಂ ಸ್ವಪ್ನವದನ್ಯಥಾ ।
ಭೂತಂ ಭವದ್ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ಸುಪ್ತಂ ಸರ್ವರಹೋ ರಹಃ ॥ ೮೩ ॥

ಐಹಿಕಭೋಗಗಳಂತೆಯೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಭೋಗವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಭೋಗಪದಾರ್ಥವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಅನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ವತಸುಖಕ್ಕೆ ಅನುಪಯುಕ್ತ. ಭೂತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯ ಎಂದು ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ವಪ್ನಪದಾರ್ಥಗಳಂತೆಯೆ ಅನಿತ್ಯ ಅನುಪಯುಕ್ತ. ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರರಹಸ್ಯವಾಗಿರುವ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಶಾಶ್ವತ, ಶಾಶ್ವತಸುಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ತಿಳಿದು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಮಾಡು.

ಈ ಶ್ಲೋಕವೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿಲ್ಲ.

ಭೋಗಪದಾರ್ಥಗಳು ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಏಕೆ? ಅತೀತ ವರ್ತಮಾನಭವಿಷ್ಯಗಳು ಸುಷುಪ್ತಿಯಂತೆ, ಹೇಗೆ? ಸರ್ವರಹಸ್ಯವಾದ ರಹಸ್ಯ ಎಂದರೇನು?

ಸಂಸಾರಸ್ಥಮಿದಂ ಸರ್ವಮನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ವೃಥಾ ಯತಃ ।
ಅತಃ ಪ್ರಾಹುಃ ಸ್ವಪ್ನಸಮಂ ಪ್ರಾಜ್ಞಾ ಜಗದಿದಂ ಮೃಷಾ ॥
ಇತಿ ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ॥

ಸುಷುಪ್ತಿಸ್ವಪ್ನಯೋಶ್ಚೈವ ಸ್ವರ್ಗವ್ಯೋಮ್ನೋಸ್ತಥೈವ ಚ ।
ಅನ್ಯೋನ್ಯನಾಮತಾ ಜ್ಞೇಯಾ ಮನೋಬುದ್ಧ್ಯೋಸ್ತಥೈವ ಚ ॥
ಇತಿ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯೇ ॥

ಅತೋ ಭೂತಂ ಭವದ್ ಭವಿಷ್ಯಚ್ಚ ಸ್ವಪ್ನ ಇತ್ಯರ್ಥಃ ।

ರಹೋ ಬ್ರಹ್ಮ ತಥಾ ಯಜ್ಞಃ ಸ್ವಃ ಸತ್ಯಮಿತಿ ಗೀಯತೇ ॥ಇತಿ ಚ ।

'ಭೂತ ಸ್ವಪ್ನವದನ್ಯಥಾ' ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವುದೆಲ್ಲ ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಮಿಥ್ಯಾ ಎಂದರ್ಥವಲ್ಲ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿರುವ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕವಾದ ಎಲ್ಲ

ಭೋಗವಸ್ತುಗಳೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಪರಮಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ವ್ಯರ್ಥ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

'ಸುಪ್ತಂ' ಎಂದರೆ ಸುಷುಪ್ತಿಯಲ್ಲ. ಸ್ವಾಪ್ನಪದಾರ್ಥದಂತೆ ಎಂದರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಸುಷುಪ್ತಿ ಸ್ವಪ್ನಗಳಿಗೂ ಸ್ವರ್ಗ ಆಕಾಶಗಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ನಾಮತ್ವವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು' ಎಂದು ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಸ್ವಪ್ನವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸ್ವಪ್ನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶಬ್ದ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಸುಪ್ತಶಬ್ದ ಸ್ವಪ್ನಪರ) ಅದರಿಂದ ಅತೀತ ವರ್ತಮಾನ ಭವಿಷ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಸ್ವಪ್ನತುಲ್ಯ ಎಂದರ್ಥ.

'ರಹಃ' ಎಂದರೆ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸದೆ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿರಿಸಬೇಕಾಗಿರುವ ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವ ಇದನ್ನೂ ಶಬ್ದನಿರ್ಣಯ ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ರಹಃ ಯಜ್ಞ ಸ್ವಃ ಸತ್ಯ ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ' ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಏಕೋನತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೩೦

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪ್ರಚೇತಸರು ದೇವಮಾನದ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕಾಲ ರುದ್ರಗೀತ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹರಿಯ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಹರಿ ಮೈದೋರಿ ನುಡಿದ. 'ನಿಮಗೆ ಸುಪುತ್ರ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಸಂತಾನ ಮೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹರಡುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ನೀವು ಕಂಡುಮುನಿಯಿಂದ ಪ್ರಮ್ಲೋಚೆಯೆಂಬ ಅಪ್ಸರೆಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಸುಂದರಿಯಾದ ಮಾರಿಷೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿರಿ. ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಶೀಲ ಆಚಾರಗಳು ಒಂದೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳು ಒಬ್ಬಳೆ ನಿಮಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪತ್ನಿಯಾಗಲಿ ಮುಂದೆ ನೀವು ದುರ್ಲಭವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯುವಿರಿ' ಎಂದು. ಪ್ರಚೇತಸರು ಸಮುದ್ರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದರೆ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಅತಿಯಾಗಿ ಮರಗಳೇ ಬೆಳೆದಿದ್ದುವು. ಅವರು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಬಾಯಿಂದ ಬೆಂಕಿ ಗಾಳಿಗಳನ್ನು ಹೊರಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲ ಮರಗಳನ್ನೂ ಸುಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ತಡೆದು ಅವರನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿದರು. ವೃಕ್ಷದೇವತೆಗಳು ಹೆದರಿ ತಾವು ಸಾಕಿ ಬೆಳೆಸಿದ ಮಾರಿಷೆಯನ್ನು ಅವರಿಗೆ ತಂದಿತ್ತರು. ಮಾರಿಷೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ ಮಗನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ. ಆಗಲೂ ಅವನಿಗೆ ದಕ್ಷ ಎಂದೇ ಹೆಸರು. ಅವನು ಚಾಕ್ಷುಷಮನ್ವಂತರದಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿ ಪ್ರಜಾಸಂತತಿಯನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಿದ.

* * *

ಪ್ರಚೇತಸರು ರುದ್ರಗೀತ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಪುರಂಜನನಾಮಕನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡರೆಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೈತ್ರೇಯ ಉವಾಚ

ಪ್ರಚೇತಸೋಽಂತರುದಧೌ ಪಿತುರಾದೇಶಕಾರಿಣಃ ।
ಜಪಯಜ್ಞೇನ ತಪಸಾ ಪುರಂಜನಮತೋಷಯನ್ ॥ ೧ ॥

ಮೈತ್ರೇಯರು ನುಡಿದರು–

ತಂದೆಯ ಆದೇಶವನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡಲು ಪ್ರಚೇತಸರು ಸಮುದ್ರದೊಳಗೆ ರುದ್ರಗೀತ ಮಂತ್ರಜಪವೆಂಬ ಯಜ್ಞದಿಂದ ತಪಗೈದು ಪುರಂಜನನಾದ ಹರಿಯನ್ನು ಒಲಿಸಿ ಕೊಂಡರು.

ಇಲ್ಲಿ ವೀರರಾಘವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ನಿರಂಜನಂ' ಎಂದು ಪಾಠ. ಉಳಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ 'ಪುರಂಜನಂ' ಎಂದೇ ಪಾಠ. ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುರಂಜನ ಎಂದರೆ ವಿಶ್ವಜನಕ ಎಂದು. ಆದರೆ ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.

ಪುರೇಷು ತ್ವಂಜನಾಜ್ಜೀವಃ ಪುರಂಜನ ಇತೀರಿತಃ ।
ಪುರಾಣಾಂ ಜನನಾದ್ ವಿಷ್ಣುರ್ವ್ಯಂಜಕತ್ವಂ ದ್ವಯೋರಪಿ ॥
ಇತಿ ತಂತ್ರಭಾಗವತೇ ॥

ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವುದರಿಂದ ಜೀವ ಪುರಂಜನ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಪುರ+ ಅಂಜನ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುರಶಬ್ದದ ಕೊನೆಯ ಆಕಾರಲೋಪವಾಗಿ ಪುರಂಜನ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.) ಶರೀರಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣು ಪುರಂಜನನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಪುರಂ ಜನಯತಿ ವಿಭಕ್ತಿಲೋಪ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದರೆ ಪುರಂಜನ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.) ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುವವನೆಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಇಬ್ಬರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಇಬ್ಬರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಾರೆ. ಇಬ್ಬರಿಗೂ 'ವ್ಯಂಜಕತ್ವ' ಅಂದರೆ ವ್ಯಂಜನಕರ್ತೃತ್ವ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ಇದೆ) ಎಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಅನೇಕ ಸಾವಿರ ಸಾವಿರ ದಿವ್ಯವರ್ಷಕಾಲ ಪ್ರಚೇತಸರು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿ ವರ ನೀಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರಮಹತೌಜಸಃ ।
ಭೌಮಾನ್ ಭೋಕ್ಷ್ಯಥ ಭೋಗಾನ್ ವೈ ದಿವ್ಯಾಂಶ್ಚಾನುಗ್ರಹಾನ್ಮಮ ॥
॥ ೧೭ ॥

ನೀವು ನನ್ನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಸಾವಿರ ದಿವ್ಯವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಕುಂದದ ಇಂದ್ರಿಯಶಕ್ತಿ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಪಾರ್ಥಿವಭೋಗಗಳನ್ನೂ ದಿವ್ಯಭೋಗಗಳನ್ನೂ ಅನುಭವಿಸುವಿರಿ.

ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಸಹಸ್ರಂ' ಎಂಬುದನ್ನು ಭೋಗಾನ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ 'ಸಹಸ್ರಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಪೂರ್ವಮೀಮಾಂಸಾ ಕಪಿಂಜಲಾಧಿಕರಣ ನ್ಯಾಯದಿಂದ 'ಮೂರು' ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಕಾಲಂ' ಮೂರು ಸಾವಿರ ದಿವ್ಯವರ್ಷಕಾಲ ಪ್ರಚೇತಸರು ರಾಜ್ಯವಾಳಿದರು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣಾನುಸಾರ ಪ್ರಚೇತಸರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಮೂರುಸಾವಿರ ದಿವ್ಯವರ್ಷಕಾಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮುನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತಮೂರು ದಿವ್ಯವರ್ಷಗಳು ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯಮಾನದ ನೂರಿಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳು ಅಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷ ಮನುಷ್ಯಮಾನದ ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲವಿದ್ದಿತು. ಆದರಿಂದ ಸಹಸ್ರಶಬ್ದವನ್ನು ಭೋಗದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಬಾರದು. 'ಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಸಹಸ್ರಂ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಾಣಾಂ ಎಂದರೆ ಕಪಿಂಜಲಾಧಿಕರಣನ್ಯಾಯದಿಂದ ಮೂರು ಸಾವಿರ ದಿವ್ಯವರ್ಷಗಳ 'ಉಪರಿ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ, ಮೇಲೆ, 'ಸಹಸ್ರಂ' ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಅನೇಕ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ 'ಬಹಳ' ಎಂದರೆ ಮುನ್ನೂರ ಮೂವತ್ತಮೂರು ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಒಂದು ದಿವ್ಯವರ್ಷಗಳು ಎಂದರ್ಥ ಹೇಳಬೇಕು.

ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಾಮಿತಿ ಸಹಸ್ರಶಬ್ದೋ ಬಹುತ್ವವಾಚೀ ।

ಮಾನುಷಾಣಾಂ ವತ್ಸರಾಣಾಂ ಲಕ್ಷದ್ವಾದಶಕಂ ಪುರಾ ।
ಪ್ರಚೇತೋಭಿರಿಯಂ ಪೃಥ್ವೀ ಪಾಲಿತಾಽವ್ಯಾಹತೇಂದ್ರಿಯೈಃ ।
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ।

'ದಿವ್ಯವರ್ಷಸಹಸ್ರಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ಸಹಸ್ರಂ' ಎಂದು ಸಹಸ್ರಶಬ್ದವು ಬಹುತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತದೆ ಹೊರತು, ಸಾವಿರ ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ– ದೇವಮಾನದ ೩೩೩೩ ಮತ್ತು ೧/೩ ವರ್ಷಗಳೆಂದರೆ ೩೬೦ರಿಂದ ಗುಣಿಸಿದಾದ ಮನುಷ್ಯಮಾನದ ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷವರ್ಷಗಳಾಗುವುವು.

'ಹಿಂದೆ ಮನುಷ್ಯಮಾನದ ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷವರ್ಷಕಾಲ ಪ್ರಚೇತಸರು ಕುಂದದ ಇಂದ್ರಿಯಬಲ ಉಳ್ಳವರಾಗಿ ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಳಿದರೆ'ಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪರಮಾತ್ಮತತ್ವಜ್ಞಾನ ಬಲು ದುರ್ಲಭ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಂಡವರೂ ಕೂಡ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಶಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ ಯಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮೈತದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ ।
ನ ಮುಹ್ಯಂತಿ ನ ಶೋಚಂತಿ ನ ಹೃಷ್ಯಂತಿ ಯತೋ ಗತಾಃ ॥ ೨೦ ॥

ಯಜ್ಞನಾಮಕನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದವರು ಆಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೋಹ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಶೋಕ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹರ್ಷವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಂಥ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿದ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅದನ್ನು ತಮ್ಮ ಅನುಭವ ಹೇಗಿದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಳಲು ಶಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮೋಕ್ಷಕಾರಣವಾದ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಬಲು ದುರ್ಲಭವಾದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಮೋಕ್ಷ ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ನವ್ಯವದ್ ಹೃದಯೇ' ಎಂದು ಪಾಠ ವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿಭಿಃ' ಎಂದ ಬಳಿಕ 'ಪ್ರವಕ್ತೃಭಿಃ ನಿಮಿತ್ತೈಃ ಶ್ರೋತೄಣಾಂ' ಎಂದು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿ 'ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪ್ರವಚನ ಮಾಡಿದಾಗ ಶ್ರೋತೃಗಳ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಪ್ರತಿಕ್ಷಣ ನೂತನನಂತೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತೇನೆ.' ಎಂದು ಬಲು ಕ್ಲೇಶದಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. 'ಹೃದ್ ಅಯೇ' ಎಂದು ಪದಚ್ಛೇದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೃದಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತೇನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಯಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣ್ವಾಖ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಯಥಾನುಭವಂ ನ ವ್ಯವಹ್ರಿಯತೇ ।
ಸೂಕ್ಷ್ಮೇಣ ಮನಸಾ ವಿದ್ಮೋ ವಾಚಾ ವಕ್ತುಂ ನ ಶಕ್ನುಮಃ ।
ಇತಿ ಭಾರತೇ ।

'ಯಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಕಂಡಂತೆ ಹೇಳಲು ಮಾತಿಗೆ ನಿಲುಕುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರ್ಥ.

'ಸೂಕ್ಷ್ಮಮನಸಿನಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಯುತ್ತೇವೆ, ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳಲು ಶಕ್ತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ' ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದ ಮನಸಿಗೆ ಜಗತ್ತೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ನಿಷ್ಠೆ ಇದ್ದರೆ ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯ ಕಾರಕವಾದ ರೂಪಗಳು ಅವನು ಸದಾ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ರೂಪಗಳು. ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಲ್ಲ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಸದಾ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ತತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಎಂದು ಪ್ರಚೇತಸರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶುದ್ಧಾಯ ಶಾಂತಾಯ ನಮಃ ಸ್ವನಿಷ್ಠ-
ಮನಸ್ಯಪಾರ್ಥೇ ವಿಲಸದ್‌ದ್ವಯಾಯ ।
ನಮೋ ಜಗತ್‌ಸ್ಥಾನಲಯೋದಯೇಷು
ಗೃಹೀತಮಾಯಾಗುಣವಿಗ್ರಹಾಯ ॥ ೨೩ ॥

ಪ್ರಾಕೃತಗುಣರಹಿತನಾದ ಪೂರ್ಣಾನಂದನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ದೃಢವಾಗಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದಿರುವ ಸಂಶಯಾತ್ಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತು ಇರಬಹುದೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹರಿಯಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತು ಎರಡಿರಬಹುದೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಹರಿಯೆ, ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳಿಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸತ್ವಾದಿಗುಣಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ವಿಷ್ಣುರುದ್ರಬ್ರಹ್ಮ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಸದಾ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಅದ್ವಿತೀಯ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ದ್ವೈತ ವ್ಯರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವನು ಮಾಯಾಗುಣಗಳಾದ ಸತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರೂಪಗಳನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಪ್ರಮಾಣವಿರುದ್ಧ.

ಸು ಅನಿಷ್ಠಮನಸಿ ।

ಸಮ್ಯಗಸ್ಥಿತಬುದ್ಧೀನಾಂ ದ್ವಿತೀಯಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಹರೇಃ ।
ಸಮ್ಯಕ್ ಸುಸ್ಥಿತಬುದ್ಧೀನಾಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಹರೇರ್ವಶೇ ॥ ಇತಿ ಚ ।

ನಿತ್ಯಂ ಗೃಹೀತಾಃ ಸತ್ವಾದ್ಯಾ ವಿಗ್ರಹಾಶ್ಚ ತ್ರಯಃ ಸದಾ ।
ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕಾಸ್ತೇ ತು ವಿಗ್ರಹಾ ನಿರ್ಗುಣಾಸ್ತಥಾ ।
ದ್ವೌ ತತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾಸ್ಥಾವೇಕೋ ವೈಕುಂಠಧಾಮಗಃ ।
ಇತಿ ಪ್ರವೃತ್ತಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

'ಸ್ವನಿಷ್ಠ ಮನಸಿ' ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಸು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನಿಷ್ಠ ನೆಲೆನಿಲ್ಲದ ಸಂಶಯಾತ್ಮಕ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದರ್ಥ.

ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೆಲೆನಿಲ್ಲದ ಮನಸಿನವರಿಗೆ ಹರಿಗಿಂತ ಬೇರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತು ಇದೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತ ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ಬುದ್ಧಿ ಉಳ್ಳವರಿಗೆ ಈ ಜಗತ್ತೆಲ್ಲವೂ ಹರಿಯ ವಶದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಮಹೇಶ್ವರ ರೂಪಗಳೂ ಹರಿಯಿಂದ ಸದಾ ಸ್ವೀಕೃತವಾದವುಗಳೇ ಹೊರತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಆ ಮೂರೂ ರೂಪಗಳು

ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಸತ್ವಾದಿ ಗುಣತ್ರಯರಹಿತವೇ ಆಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಎಂಬ ಎರಡು ರೂಪಗಳು ಸದಾ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವುಗಳು. ವಿಷ್ಣುರೂಪ ಒಂದು ವೈಕುಂಠಧಾಮದಲ್ಲಿರುವುದು ಎಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ, ಸಕಲಗುಣಾತ್ಮಕನೂ ಆದ ಭಕ್ತರ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕನಾದ ಜ್ಞಾನರೂಪಿಯಾದ ಹರಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಪ್ರಚೇತಸರು. ಇದನ್ನು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಮೋ ವಿಶುದ್ಧಸತ್ತ್ವಾಯ ಹರಯೇ ಹರಿಮೇಧಸೇ ।
ವಾಸುದೇವಾಯ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಪ್ರಭವೇ ಸರ್ವಸಾತ್ವತಾಮ್ ॥ ೨೪ ॥

ನಿರ್ದೋಷ ಸರ್ವಗುಣ ಸ್ವರೂಪನಿಗೆ, ಪಾಪಹರನೂ ಜ್ಞಾನರೂಪನೂ ಆದ ಹರಿಗೆ, ಎಲ್ಲ ಯಾದವರಿಗೂ ಪ್ರಭುವಾದ ವಾಸುದೇವ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಹರಿಮೇಧಸೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರಹರಣ ಗೈಯುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾದವನು ಎಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರವೃತ್ತಸಂಹಿತಾವಚನಾನುಸಾರ ಸಂಸಾರಹರಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಜ್ಞಾನರೂಪನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸ ಮಾಡಬೇಕು.

ಹರಣಾದ್ ಜ್ಞಾನರೂಪತ್ವಾದ್ ಹರಿಮೇಧಾ ಹರಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥
ಇತಿ ಚ ।

ಭಕ್ತರ ಪಾಪ ಪರಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಹರಿ, ಜ್ಞಾನರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಮೇಧಾ ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿ ಹರಿಮೇಧನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

'ನಿತ್ಯಮಸಿಚ್ ಪ್ರಜಾಮೇಧಯೋಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಸಾಂತ ಅಸಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ 'ನಞ್ ದುಸ್ ಸು' ಉಪಪದವಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಸಮಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ 'ನಞ್ ದುಸ್ ಸು' ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ 'ಅಲ್ಪ' ಎಂಬ ಉಪಪದವಿರುವಾಗಲೂ 'ಅಲ್ಪಮೇಧಸೇ' ಎಂದು ಅಸಿಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಬಹುವ್ರೀಹಿಸಮಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂಬ ನಿಯಮ 'ನಿತ್ಯಂ' ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವಲ್ಲ.

'ವಿಶುದ್ಧಸತ್ವಾಯ' ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಶುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸತ್ವಗುಣವೇ ಶರೀರವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೆ'ಂದು ಬಹುವ್ರೀಹಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪರಮಾತ್ಮ ಗುಣತ್ರಯ ವರ್ಜಿತನೆಂದಮೇಲೆ ಸತ್ವಗುಣವಿದೆ ಎನ್ನಲಾಗದು. ಅದರಿಂದ ಸತ್ವವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಕ ಎಂದರ್ಥ. ವಿಶುದ್ಧನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಕನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಧಾರಯ ಸಮಾಸ.

ಹರಿಃ ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮತ್ವಾತ್ ಸತ್ವ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।

ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ।

ಹರಿಯು ಸರ್ವಗುಣಸ್ವರೂಪನಾದ್ದರಿಂದ ಸತ್ವ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಅಧ್ಯಾಯ-೩೧

ಅಧ್ಯಾಯಸಾರಾಂಶ

ಪ್ರಚೇತಸರು ಹನ್ನೆರಡು ಲಕ್ಷವರ್ಷಕಾಲ ರಾಜ್ಯಭಾರಮಾಡಿ ಮಗನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿ ಮಾರಿಷೆಯನ್ನಿರಿಸಿ ಸನ್ನ್ಯಾಸ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಪಶ್ಚಿಮಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸುಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಾರದರು ಬಂದು ಮೋಕ್ಷವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರು. ಅವರ ಪೂರ್ವಜನಾದ ಧ್ರುವನಿಗೆ ಉನ್ನತಸ್ಥಾನ ನೀಡಿದ ಆ ಹರಿಯನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಿ ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದಿರಿ ಎಂದು ಆದೇಶಿಸಿದರು.

---

* * *

ಪ್ರಚೇತಸರು ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೀಕ್ಷಿತಾ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರೇಣ ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಸಾ ।
ಪ್ರತೀಚ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ವೇಲಾಯಾಂ ಸಿದ್ಧೋಽಭೂದ್ ಯತ್ರ ಜಾಜಲಿಃ ॥
॥ ೨ ॥

ಪ್ರಚೇತಸರು ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಸಮುದ್ರತೀರದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಜಾಜಲಿಮುನಿ ಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೇಶನಾದ ಹರಿಯ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನ ಸಂಪಾದಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಸಂನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷಿತರಾದರು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ದೀಕ್ಷಾಸ್ವೀಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮವಿಚಾರ. 'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಸ್' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟುಮಾಡುವಂಥದ್ದು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರ' ವೆಂದರೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಸನ್ಯಾಸ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥೋಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಸ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವೂ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ

ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿ. ಅವನ ಮೇಧೆ ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ. ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಸಾಧನೆಯಾಗುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ. ಇದನ್ನು ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥವೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರಂ ನ್ಯಾಸ ಇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ।
ಇತ್ಯಭಿಧಾನಮ್ ।

ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮನಿ ಹರೌ ಮೇಧಾ ಯತ್ರ ತದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರಂ
ಸರ್ವ ಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಃ ।

ಹರಿಮೇಧಾಸ್ತು ಸನ್ಯಾಸೋ ಹರೌ ಮೇಧಾಽತ್ರ ಯದ್ ಭವೇತ್ ।
ಇತಿ ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯೇ ।

ಸನ್ಯಾಸವು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅಭಿಧಾನಗ್ರಂಥವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

'ಸರ್ವಭೂತಾತ್ಮಮೇಧಸಾ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಬ್ರಹ್ಮಸತ್ರವೆನಿಸಿದ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಭೂತಾಂತರಾತ್ಮನೆನಿಸಿದ ಹರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಯಾಗುವುದುಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ.

ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಹರಿಮೇಧಾ ಎಂದೂ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ, 'ಹರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ'ವೆಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರಿಸಿದೆ.

* * *

ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಃಸಾಧನಗಳಿಗೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಫಲ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆ ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರೇಯಸಾಮಪಿ ಸರ್ವೇಷಾಮಾತ್ಮಾ ಹ್ಯವಧಿರರ್ಥಿತಃ ।
ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ಭೂತಾನಾಂ ಹರಿರಾತ್ಮಾಽಽತ್ಮದಃ ಪ್ರಿಯಃ ॥ ೧೩ ॥

ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಃಸಾಧನೆಗಳಿಗೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಫಲರೂಪವಾಗಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟನಾದವನು ಹರಿಯೆ ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಪ್ರಿಯನಾದ ಹರಿ ಒಲಿದರೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು 'ಆತ್ಮಾ ಅವಧಿಃ' ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಃಫಲಗಳೂ ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಇರುವುದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥವಾಗಿ. ಅದರಿಂದ ಆತ್ಮನೇ

ಅವಧಿ. ಎಲ್ಲ ಆತ್ಮರೂ ಹರಿಯೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಯೇ ಅವಧಿ ಎಂದಂತಾಯಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಇದು ಅವಧಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.ಆತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಅವಧಿಯಾದೀತು ಹೊರತು, ಆತ್ಮನಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಎಲ್ಲ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಚ್ಚು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮ ಅವಧಿ ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು.

ತಾವತ್ಪರ್ಯಂತಮೇವ ಫಲಮಿತ್ಯವಧಿಃ ।

ಎಲ್ಲ ಶ್ರೇಯಃಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತವೇ ಫಲ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಫಲವಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅವಧಿ.

* * *

ಪ್ರಾಣ ಇಂದ್ರಿಯ ಮನೋ ಜಯದಿಂದ ದೇಹಾಭಿಮಾನ ಕರ್ತೃತ್ವಾಭಿಮಾನ ಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗಲೆ ಪರಮಾತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷವೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಏತತ್ ಪರಂ ತಜ್ಜಗದಾತ್ಮನಃ ಪದಂ
ಸಕೃದ್ ವಿಭಾತಂ ಸವಿತುರ್ಯಥಾ ಪ್ರಭಾ ।
ಯದಾಽಸವೋ ಜಾಗ್ರತಿ ಸುಪ್ರವೃತ್ತಯೋ
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಕಾರಕವಿಭ್ರಮಾತ್ಯಯಃ ॥ ೧೬ ॥

ಈ ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಸ್ವರೂಪವು ಸೂರ್ಯನ ಪ್ರಭೆಯಂತೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮಾತ್ರ ಹೊಳೆದು ಕಾಣುವುದು. ಅದು ಯಾವಾಗ ಎಂದರೆ ಹರಿವಾಯುಗಳ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ಜಯ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಅವು ಅವಿದ್ಯೆಯ ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಲು ತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಆಗ ಶರೀರವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಈ ಶರೀರ ನಾನೇ' ಎಂಬ ಭ್ರಮ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ನಿರಸನವಾಗುವುದು. ಕ್ರಿಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ 'ನಾನೇ ಕರ್ತ'ನೆಂಬ ಭ್ರಮವೂ ಹೋಗುವುದು. ಕಾರಕಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ 'ಇವು ನನಗೇ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುವು' ಎಂಬ ಭ್ರಮವೂ ಹೋಗುವುದು. ಆಗ ಪರಮಾತ್ಮಾಪರೋಕ್ಷ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು

ಯಥಾಸವೋ ಜಾಗ್ರತಿ ಸುಪ್ತಶಕ್ತಯೋ
ದ್ರವ್ಯಕ್ರಿಯಾಜ್ಞಾನ ಭಿದಾಭ್ರಮಾತ್ಯಯಃ ।

ಎಂದು ಪಾಠವಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜಾಗರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತವೆ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಶಕ್ತಿ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೇ ಪ್ರಪಂಚವು ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣದೆ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ದ್ರವ್ಯ-ಕ್ರಿಯೆ-ಜ್ಞಾನಗಳೂ, ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿ ಭೇದಭ್ರಮವೂ ನಾಶವಾಗಬೇಕು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಪಾಠ ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಮ್ಮ ಪಾಠದಲ್ಲಿಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮಭಾವಃ ಶರೀರೇ ತು ದ್ರವ್ಯಭ್ರಮ ಉದಾಹೃತಃ ।
ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮಸ್ತ್ವಹಂಕರ್ತಾ ಮದೀಯಾನೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತು ॥

ಕಾರಕಭ್ರಮ ಇತ್ಯುಕ್ತಸ್ತ ಏತೇ ವಿಭ್ರಮಾ ಯದಾ ।
ಶ್ವಾಸಾದಿವೃತ್ತಿಲೋಪೇನ ಪ್ರಾಣಾ ಉದ್ಯೋಗಿನಸ್ತದಾ ॥

ವಿಲೀಯಂತೇ ಪ್ರಾಣಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾಪವತಾಂ ಸ್ಫುಟಮ್ ।
ಉದ್ಯೋಗ ಏವ ಜಾಗ್ರತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಯೋಗಿನಾಂ ಮುಕ್ತಿಸಿದ್ಧಯೇ ॥

ಇತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮೇ ।

ದೇಹವೆಂಬ ದ್ರವ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾನೆಂಬ ಭ್ರಮೆ, ಅಂದರೆ, ನಾನಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ತೋರದಿರುವುದು ದ್ರವ್ಯಭ್ರಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರಕರ್ತನೆನ್ನುವುದು ಕ್ರಿಯಾಭ್ರಮ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನನ್ನ ಅಧೀನ ಎನ್ನುವುದು ಕಾರಕಭ್ರಮ. ಸದಾ ಅಜ್ಞಾನದ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ಪ್ರಾಣಭಕ್ತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಶ್ವಾಸಾದಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಪರಮಾತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಭ್ರಮ ಕರಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ 'ಅಸವೋ ಜಾಗ್ರತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣಗಳ ಜಾಗರವೆಂದರೆ ಅವು ಪರಮಾತ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅದರ ಮೂಲಕ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಸಿದ್ಧಿಗೆ ಯತ್ನಿಸುವುದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ಹರಿಯೊಬ್ಬನೆ ಪೂರ್ಣನೆಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಅವನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿರೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತೇನೈವಮಾತ್ಮಾನಮಶೇಷದೇಹಿನಾಂ
ಕಾಲಂ ಪ್ರಧಾನಂ ಪುರುಷಂ ಪರೇಶಮ್ ।
ಸ್ವತೇಜಸಾ ಧ್ವಸ್ತಗುಣಪ್ರವಾಹ-
ಮಾತ್ಮೈಕಭಾವೇನ ಭಜಧ್ವಮದ್ಧಾ ॥ ೧೮ ॥

ಅದರಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ, ಕಾಲನಾಮಕ, ಪ್ರಧಾನನಾಮಕ, ಪುರುಷನಾಮಕ, ಸರ್ವನಿಯಾಮಕ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೆ ಗುಣಪ್ರವಾಹದ ಬಂಧನದಿಂದ ದೂರವಿರುವವನು, ಇಂಥ ಹರಿಯನ್ನು ಅವನೊಬ್ಬನೆ ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆರಾಧಿಸಿರಿ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಆತ್ಮೈಕಭಾವೇನ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮೈಕ್ಯಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಎಂದು ಶ್ರೀಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಶುಕದೇವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗಿರಿಧರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೇಳಿವೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಎಂದು ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ವಿಶ್ವನಾಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೇಳಿವೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮೈಕಭಾವಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಸತ್ಯಸಂಹಿತಾವಚನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಪೂರ್ಣೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಸ ಏವೈಕ ಇತಿ ಭಾವೋ ಯ ಈರಿತಃ ।
ಆತ್ಮೈಕಭಾವ ಇತಿ ತಂ ವಿದುರ್ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮದರ್ಶಿನಃ ॥
ಇತಿ ಸತ್ಯಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

ಆ ವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಪೂರ್ಣ ಎಂಬ ಯಾವ ಭಾವ, ಅಂದರೆ ಧ್ಯಾನವಿದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮಜೀವಾತ್ಮರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಆತ್ಮೈಕಭಾವವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಸತ್ಯಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

'ಆತ್ಮ-ಏಕ-ಭಾವ' ಎಂದರೆ 'ಪೂರ್ಣನು-ಒಬ್ಬನೆ ಎಂದು- ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು' ಎಂದರ್ಥ ಎಂದಂತಾಯಿತು.

* * *

ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಜೀವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಗಳು ಮೂಡಲಾರವು. ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನರಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಭಜಿಸಿರೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನಿರಸ್ತಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಮದ್ವಯಂ
ದ್ವಯಾಪವಾದೋಪರಮೋಪಲಂಭನಮ್ ।

ಅನಾದಿಮಧ್ಯಾಂತಮಜಸ್ರನಿರ್ವೃತಿಂ
ಸಂಜ್ಞಪ್ತಿಮಾತ್ರಂ ಭಜತಾಮುಯಾ ದೃಶಾ ॥ ೧೯ ॥

ಹರಿಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಹೊರತು ಯಾರಿಗೂ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಗಳಿಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನರಿಲ್ಲ. ಪಂಚಭೇದ ನಿರಾಕರಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದಾಗಲೆ ಸಿಗುವವನು ಆತ. ಆದಿ ಮಧ್ಯ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದವನು. ಸದಾ ಆನಂದರೂಪ ಜ್ಞಾನರೂಪನೆಂಬ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದ ಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸು.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿಲ್ಲ. ವೀರರಾಘವವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ. 'ನಿರಸ್ತಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಂ' ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಸುಖದುಃಖಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಮುಂತಾದ ವಿಕಲ್ಪರಹಿತನು ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮಚೇತನನೇ ಅಲ್ಲ ಎಂದಂತಾಗುವುದು.

ಸಂಕಲ್ಪಶ್ಚ ವಿಕಲ್ಪಶ್ಚ ಋತೇ ವಿಷ್ಣುಪ್ರಸಾದತಃ ।
ನೈವ ಸಂಭವತೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮಾಭಾವಾತ್ತು ಸೋಽದ್ವಯಃ ॥
ಇತಿ ತಂತ್ರಭಾಗವತೇ ।

ಜೀವರಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪಗಳು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಅವನು ನಿರಸ್ತಸಂಕಲ್ಪವಿಕಲ್ಪನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಮಾನರಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವನು ಅದ್ವಯನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ತಂತ್ರಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

* * *

ಏನೂ ಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುವವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಅಪಚಾರ ಮಾಡುವವರು ಏನು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರೂ ಅವನು ಒಲ್ಲನೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನ ಭಜತಿ ಕುಮನೀಷಿಣಾಂ ಸ ಇಜ್ಯಾಂ
ಹರಿರಧನಾತ್ಮಧನಪ್ರಿಯೋ ರಸಜ್ಞಃ ।
ಶ್ರುತಧನಕುಲಕರ್ಮಣಾಂ ಮದೈರ್ಯೇ
ವಿದಧತಿ ಪಾಪಮಕಿಂಚನೇಷು ಸತ್ಸು ॥ ೨೨ ॥

ಪರಮಾತ್ಮನ ಪೂಜೆಗೆ ಸಲ್ಲದ ಭೌತಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದರಿದ್ರರಾದರೂ ಪರಮಾತ್ಮನೆಂಬ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತರಾದವರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ

ಪ್ರಿಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಅವರ ಮಧುರವಾದ ಭಕ್ತಿರಸವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವವನು. ಇಂಥ ಹರಿ ವಿದ್ಯೆ ಧನ ಕುಲ ಕರ್ಮಗಳ ಮದದಿಂದ ಕೊಬ್ಬಿ ಭೌತಿಕಸಂಪತ್ತಿಲ್ಲದ ಆ ಸಜ್ಜನರಲ್ಲಿ ಅಪಚಾರ ಮಾಡುವ ದುರ್ಬುದ್ಧಿಗಳ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಧನಾಶ್ಚ ತ ಏವಾತ್ಮಧನಾಶ್ಚಾಧನಾತ್ಮಧನಾಃ ।

ಹರಿಪೂಜೆಗೆ ವಿನಿಯೋಗವಾಗದೆ ಧನಮದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಧನವಿಲ್ಲದವರು ,ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧನದಂತೆ ಪ್ರಿಯನೆಂದು ಕಾಣುವವರು ಅಧನಾತ್ಮಧನರು.

* * *

ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಶ್ರೀಹರಿ ತನ್ನ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಭಕ್ತರೆಂದೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂಥ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸಿರೆಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶ್ರಿಯಮನುಸರತೀಂ ತದರ್ಥಿನಶ್ಚ
ದ್ವಿಪದಪತೀನ್ ವಿಬುಧಾಂಶ್ಚ ಯಃ ಸ್ವಪೂರ್ಣಃ ।
ನ ಭಜತಿ ನಿಜಭೃತ್ಯವರ್ಗತಂತ್ರಃ
ಕಥಮಮುಮುದ್ವಿಸೃಜೇತ್ ಪುಮಾನ್ ರಸಜ್ಞಃ ॥ ೨೨ ॥

ಶ್ರೀಹರಿ ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣ. ಭಕ್ತರಿಂದ ಅವನಿಗೇನೂ ಲಾಭವಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತರಿಗಾಗಿಯೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವಶನಾಗುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನನ್ನು ನಿರಂತರ ಸೇವಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನಾಗಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಬಯಸುವ ದೇವತೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ ರಾಜರನ್ನಾಗಲಿ ಭಕ್ತರೆಂದು ಭಕ್ತಾಧೀನನಾದ ಹರಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ಸ್ವಯಂ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನನ್ನು ಕೃತಜ್ಞನಾದವನು ಹೇಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ?

ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರು ಹರಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಆದರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಭಕ್ತರಲ್ಲವೇನು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವಗೋಸ್ವಾಮಿ ವಿಶ್ವನಾಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ನಿಷ್ಕಾಮಭಕ್ತರಲ್ಲ. ಪದವಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಗಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಜಿಸುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಗದಧಿಷ್ಠಾತ್ರಿಯಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಜಗತ್‌ಸಂಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸುವವಳು. ಹೊರತು ಭಗವಂತನ ರಾಣಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಲ್ಲ. ಅವಳು ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ವಸ್ತುತಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ನಿಷ್ಕಾಮ ಭಕ್ತರೆ. ಅವರು ಪದವಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಬಯಸುವುದಿಲ್ಲ. ಭಗವಂತನ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರ ಅವನ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಹರಿ ಅವರನ್ನು ಆದರಿಸದಿರಲು ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ 'ನ ಭಜತಿ' ಎಂದು ನಾರದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹರಿ ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪರಿವಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರನ್ನು ಭಕ್ತರೆಂದೇ ಆದರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬೇಕು.

ಶ್ರಿಯಂ ದೇವಾಂಶ್ಚ ಭೃತ್ಯತ್ವಾನ್ಮನುತೇ ಬಹು ಕೇಶವಃ ।
ನಾತ್ಮಾರ್ಥಾಯ ಯತಸ್ತೇ ತು ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮೋತ್ತಮಾಃ ॥
ಇತಿ ಚ ॥

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀಹರಿ ಭಕ್ತರೆಂದು ಆದರಿಸುತ್ತಾನೆ ಹೊರತು ತನ್ನ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಅವರು ಭಕ್ತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಉತ್ತಮರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮರು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

* * *

ನಿಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯನಾದ ಧ್ರುವರಾಜ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶಿಂಶುಮಾರರೂಪಿ ಹರಿಯ ಲೋಕವನ್ನೇರಿದ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಋಷಿಗಳೂ ರಾಜರೂ ಅದನ್ನು ಕೆಳಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನೋಡಬಲ್ಲರೆ ಹೊರತು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರರು ಎಂದು ನಾರದರು ಪ್ರಚೇತಸರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮೈತ್ರೇಯರು ವಿದುರನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತತ್ ಪರಂ ಸರ್ವಧಿಷ್ಣ್ಯೇಭ್ಯೋ ಮಾಯಾಧಿಷ್ಠಿತಮಾರುಹತ್ ।
ಮುನಯೋಽದ್ಯಾಪ್ಯುದೀಕ್ಷಂತೇ ಪರಂ ನಾಪುರವಾಜ್ ನೃಪಾಃ ॥
॥ ೨೬ ॥

ಧ್ರುವರಾಜ ಅಂತರಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಲೋಕಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲಿನದಾದ ಧ್ರುವ ಲೋಕವನ್ನು ಏರಿದ. ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶಿಂಶುಮಾರರೂಪಿ ಹರಿ ವ್ಯಕ್ತನಾಗಿ ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯಋಷಿಗಳಾಗಲಿ ರಾಜರಾಗಲಿ ಕೆಳಗೆ ನಿಂತು ಧ್ರುವನ ಆ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೋಡಬಲ್ಲರೆ ಹೊರತು ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಾರರು.

ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರ ಪಾಠದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವಿಲ್ಲ.

ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದ್ ವಿಷ್ಣುರ್ಹಿ ಮಾಯ ಇತ್ಯೇವ ಶಬ್ದ್ಯತೇ ॥
ಇತಿ ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತಾಯಾಮ್ ।

ದೇವಾನತ್ಯುತ್ತಮಮುನೀನ್ ವಿನಾ ಕೇ ಶೈಂಶುಮಾರಕಮ್ ।
ಹರೇರ್ಗೃಹಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾಸ್ತು ಧ್ರುವೋ ದೇವಾಶ್ಚ ತದ್ಗತಾಃ ॥
ಇತಿ ಮಾತ್ಸ್ಯೇ ॥

ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ್ದರಿಂದ ಮಾಯ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ವ್ಯೋಮಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಅತ್ಯುತ್ತಮರಾದ ಮುನಿಗಳು ಹೊರತು ಶಿಂಶುಮಾರಮೂರ್ತಿಯ ಸ್ಥಾನವಾದ ಹರಿಮಂದಿರವನ್ನು ಯಾರು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾರೆ? ಧ್ರುವನೂ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳೂ ಅತ್ಯುತ್ತಮಮುನಿಗಳೂ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಮಯಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಎಂದರ್ಥ. ಎಲ್ಲ ಮಯರಿಗೂ ಮಯನೆನಿಸಿದವನು ಮಯರ ಸಂಬಂಧಿ 'ಮಾಯ' ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರಿಂದ ಧ್ರುವಲೋಕ 'ಮಾಯಾಧಿಷ್ಠಿತ' ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶಿಂಶುಮಾರರೂಪಿ ಪರಮಾತ್ಮ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದರ್ಥ.

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯನಿರ್ಣಯೇ ಚತುರ್ಥಸ್ಕಂಧೇ
ಏಕತ್ರಿಂಶೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

—o—

ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು